Antun Miletić

Koncentracioni logor Jasenovac

DRUGO IZDANJE

DOKUMENTA

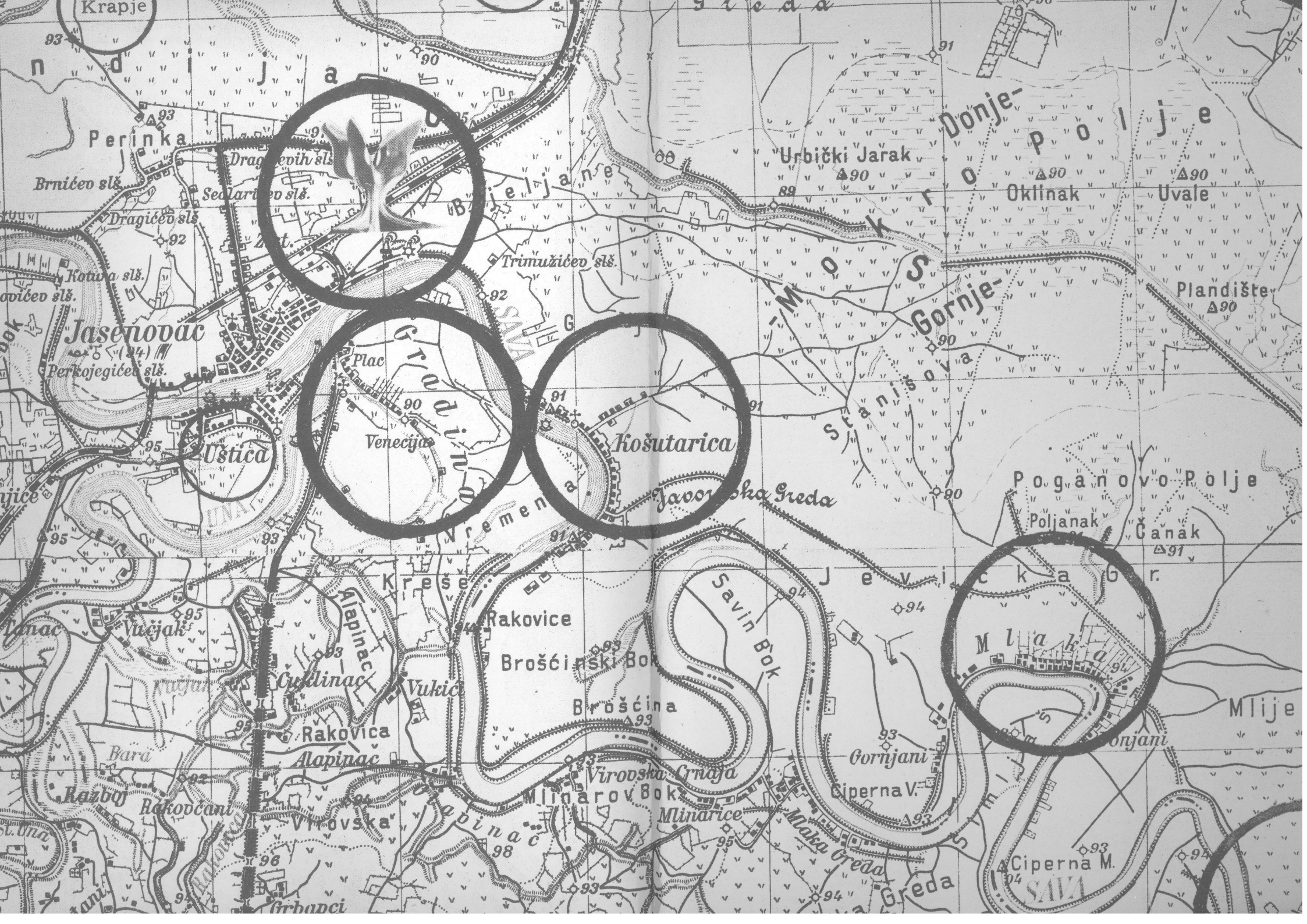

Krapje
Perinka
Brnićev slš.
Dragićev slš.
Kotura slš.
Jasenovac
Perkojegićev slš.
Uštica
Plac
Venecija
Gradina
Trimužićev slš.
Bjeljane
Urbički Jarak
Donje-Mokro Polje
Oklinak
Uvale
Plandište
Gornje-Stanišova
Košutarica
Javorska Greda
Poganovo Polje
Poljanak
Čanak
Jevička Gr.
Kreše
Rakovice
Brošćinski Bok
Brošćina
Savin Bok
Mlaka
Mlije
Gornjani
Ciperna V.
Ciperna M.
Vučjak
Alapinac
Cuklinac
Vukić
Rakovica
Bara
Razboj
Rakovčani
Virovska
Virovska Crnaja
Mlinarov Bok
Mlinarice
Mlaka Greda
Greda
Grbapci
SAVA
UNA

ANTUN MILETIĆ, istoričar, rođen je 1931. u Slavonskom Brodu. U Beogradu živi i radi od 1946. godine sa prekidom 1954—1964, kada je boravio u Sarajevu. Objavio je u izdanju Vojnoistorijskog instituta tri knjige: *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XII, knjiga 1, 2 i 3; *Dokumenti nemačkog Rajha* (1973, 1976. i 1978) i pripremio za štampu u 1986. dve knjige: *Aprilski rat 1941*, zbornik dokumenata, knjiga 2, i kao koautor: *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XV, knjiga 1; *Učešće Hortijeve Mađarske u napadu i okupaciji Jugoslavije 1941—1945*. Miletić je kao koautor objavio dve monografije: *Druga brodska brigada* i *Heroji Slobodnice*, zatim *Kadinjača*, *Socijalistička revolucija i stvaranje nove Jugoslavije* i *Narodni heroj Stjepan Sekulić Jucko*. Objavio je i preko četrdeset naučnih radova u raznim publikacijama i časopisima na temu iz narodnooslobodilačkog rata i revolucije 1941—1945. godine, kao i brojne članke i feljtone u dnevnoj i revijalnoj štampi. Sarađivao je na izradi mnogih knjiga kao član redakcijskog odbora, član redakcije ili kao stručni redaktor i recenzent.

Autor je uložio izvanredno velik napor na sakupljanju i sistematizaciji obimne građe, zasad jedinstvene u našoj historiografiji kada je riječ o logorima u Jasegovcu i Staroj Gradiški. Navođenje izvora i bilježaka pojačava dokumentarnost prezentiranih Činjenica. Dosadašnji napori da se napiše i monografski obradi sistem ustaškog terora koji je, među ostalim, došao najviše do izražaja u osnivanju i funkcioniranju logora — masovnih gubilišta, pokazali su da za to nedostaje sva potrebna arhivska građa, pa se nameće potreba povezivanja kritičkog, znanstvenog rada s konzultacijama i sjećanjima malobrojnih preživjelih logoraša koji su po svom oslobođenju iznosili svjedočanstva o zbivanjima kojima su bili svjedoci. Daleko najveći dio građe ovdje se po *prvi puta* objavljuje u cjelosti.

Ovu knjigu Antuna Miletića treba svakako objaviti kao nadasve vrijedan doprinos poznavanju nastanka i funkcioniranja najvećih ustaških gubilišta: logora Jasenovac i Stara Gradiška — o kojima u našoj historiografiji gotovo da i nema kritičkih, znanstvenih radova.

(Iz recenzije ***dr Narcise Lengel-Krizman)***

U hronološkom redu, najprihvatljivijem u ovakvim poduhvatima, prezentirana građa u knjizi pokazuje istoriju koncentracionog logora viđenu, s jedne strane, kroz mnoštvo zakonskih odredbi i odluka, naloga i naredbi direktiva i raspisa za masovno logorisanje, a s druge, kroz kazivanja preživjelih logoraša i zapisnička V saslušanja jasenovačkih zlikovaca. Ahtun Miletić je prepustio do- . kumentima da govore o svemu onome što je ostalo od krvave jasenovačke drame, da govore o tempu ubijanja i neutoljWj fašističkoj gladi koja je proždirala svoje žrtve do maksimuma.

Autor je naveo i'sve dosadašnje procjene o broju žrtava u. Jasenovcu, istovremeno upoznavši čitaoca da su ustaše mnoge* ljude zarobljene **U** borbama ili uhvaćene kod kuća odvele na ubijanje, u Gtadinu, a nigdje ih nisu registrovale niti prebrojavale, I *

Knjiga Antuna Miletića ima izuzetnu dokumentarnu vrijednost kao izvorište za sva dalja istraživanja i nova saznanja o ovom ustaškom logoru,

Bogat izbor autentičnih fotosa i faksimila dokumenata «amo dopunjavaju tragičan „ a W o Jasenovcu.

Biblioteka *IZVORI*

Urednici
Vidak Perič
Vasilije Kalezić
Borivoje Vulin

Recenzenti
dr Narcisa Lengel-Krizman
Dragoje Lukić

Likovna oprema,
Zoran Branković

Antun Miletić

KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC 1941-1945.

Dokumenta

Knjiga I

NARODNA KNJIGA, BEOGRAD
Spomen-područje JASENOVAC

"... ČUVAJTE BRATSTVO I JEDINSTVO! NE DAJTE DA VAM GA NEKO NARUŠI! ONO NAS JE KOŠTALO SKUPO I ZATO NE DOZVOLIMO DA DATE ŽRTVE BUDU UZALUDNE. ČUVAJMO GA KAO ZJENICU OKA SVOGA! ONO NAM JE POTREBNO NE SAMO DANAS, NEGO I SUTRA. ONO ĆE BITI POTREBNO KROZ DESET GODINA, ONO ĆE BITI POTREBNO VJEKOVIMA, DOK POSTOJE NAŠI NARODI..."

Josip Broz Tito

Tuzla, 27. 9. 1946.

PREDGOVOR

Ova knjiga ima svoju vrijednost u dokumentima koji se prvi put objavljuju a istovremeno pokazuje i stepen razvitka jugoslavenske historiografije, koja, iz raznoraznih razloga, nije bila u dovoljnoj mjeri okrenuta ovome značajnom području narodnooslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. U uvodnom dijelu autor je dao temeljan pregled zločinačkih političkih pobuda i ciljeva, izraženih u zakonskim odredbama o formiranju koncentracionih logora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, kao i redoslijed njihova nastanka. Zločin, koji je pod vlašću ustaša carevao u NDH, najpotpunije je izražen koncentracionim logorom Jasenovac o čemu nam najbolje govori izvještaj Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Demokratske Federativne Jugoslavije Međunarodnom vojnom sudu u Nirnbergu. Taj izvještaj upravo ističe da je okupacijom Hrvatske i formiranjem NDH sa kvislingom Pavelićem na čelu osnovan na obali Save koncentracioni logor Jasenovac. Njega su držali u rukama najvjerniji agenti vlade Njemačkog Rajha — ustaše. Mladen Iveković, jedan od zamjenjenih logoraša, piše:

> **„Nema pera koje bi bilo u stanju opisati strahote i užasnu atmosferu Jasenovca. To premašuje svaku ljudsku fantaziju. Pakao, inkvizicija, najužasniji teror, kakovi nigdje i nikada u historiji nije postojao, krvološtvo divljih zvjeri, izbijanje na površinu najtamnijih i najogavnijih instikata, kakovi se dosad kod ljudi uopće nisu pojavljivali — to je malo rečeno ...".**

Zločini koje iskazuje preko 500 dokumenata u ovoj knjizi monstruozno su djelo ustaša. Uz totalno istrebljenje evropskih Roma i Jevreja, Hitler u zapovjesti o napadu na Jugoslaviju optužuje za tobožnju „podmuklost" Srbe, muškarce i žene, rasu niže vrijednosti „za koje treba stvoriti zastrašujuće primjere". U općoj podjeli uloga kvislinga u raskomadanoj Jugoslaviji zločinački hitlerizam računao je prvenstveno sa ustašama. U njihovim je redovima „drugi stub te države", dio katoličkog klera sa svojim i klerikalnim predrasudama i historijskim falsifikatima o svome i o drugim narodima. Priključila se je ustaškom rasizmu i vjerska netrpeljivost protiv pravoslavnih Srba. Srbi u NDH su niža rasa, strani elemenat u prostoru koji je isključivo hrvatski. Zato za njih

nema mjesta kao „dotepence" i nekadanje rimokatolike a sada otpadnike od katoličke vjere. Hitler je Paveliću dao zeleno svjetlo i za svoju srbofobiju. Smatrao je, da je i genocid — iseljavanje, ubijanje, logorisanje i *prekrštavanje Srba — uslov opstanka NDH.*

Kažnjavaju se ne manje nemilosrdno i nekomunisti Hrvati kao i slobodni zidari, kao na primjer Meštrović, koji su, po njihovim ocjenama, služili beogradske režime. Ali zločinački je umoren i radićevac, seljak književnik Pavlek Miškina, kao i velike grupe njegovih suseljana iz Podravine. Dakle, ustaški progoni su klerofašistički zločin.

Ovakova ustaška rasistička politika — „glas krvi, rase i zemlje" — nicala je u evropskoj krizi tridesetih godina. Među tada formiranim desetinama fašističkih zločinačkih „pokreta" u Evropi nikao je uz zločince ustaše reakcionarnim pravoslavljem indoktrirani fašistički Ljotićev „Zbor". U namjeri da vlada nad 50 evropskih nacija, nad 180 miliona porobljenih stanovnika, Hitler ne samo u Paveliću i Ljotiću, nego i Nediću, Rupniku, Draži Mihailoviću i drugim evropskim kvislinzima imao je svoje saveznike.

Dokumenti, toliko brojni u ovoj knjizi, jasno govore da se je bijes ustaša već 1941 (16. 9.*) oborio i na 250 komunista Sarajeva, jednako muškaraca i žena, uključujući recimo i Višnju Habunek, učenicu od 15 godina. Otpremljen je taj transport na željezničku stanicu Jasenovac — Krapje. Jednako su se našli pred užasom smrti Srbi, Hrvati, Jevreji i Muslimani. Tuzlanska i niz iza nje konferencija uglednih Muslimana poručuju „čestitima da žive u slozi i ljubavi u teškom vremenu što ih jedino može spasiti".*

Rasistički bijes sručio se općenito bestijalnom žestinom da iskorijeni jevrejski i romski živalj koji je bio najviše disperziran seleći se Evropom iz zemlje u zemlju. Vladavina ma koje varijante fašizma za njih je značila samo groznu sudbinu niže vrste ljudi koja još nije u nečuvenom stradanju cjelovito izučena, pa ni na tlu Jugoslavije.

U proljeće 1942. formirane su kolone Roma (Cigana) na putu u logor Jasenovac. „Gledao sam rijeke Cigana, njihove žene i djecu, kako su se svakog dana slijevali u Jasenovac" — piše Mladen Iveković: „Dolazili su na klanje. Ubijalo se dnevno na vagone takove cigančadi kovrčavih glava i *krupnih crnih očiju... Ne znam koliko je u Jasenovcu u svemu pobijeno Cigana. Dok sam ja tamo bio (M. I. do početka septembra 1942) najmanje 30.000."*

Hitler je naumio, i ostvario, gotovo do kraja da jevrejske nacije nestane iz Evrope. Od ukupno u Evropi stradalih oko 6 miliona Jevreja (60°/o) na tlu Jugoslavije od 75.000 uništeno je oko 60.000. Ostalo je živih jedva 20°/o. Osuđeni na smrt su slati kao cjelina zajednice, i *kao porodice posebno Romi i Jevreji. Ali ne manje i olujna smrt Kozare. Nezapamćeno uništenje djece užasno je i po odvajanju od majki. Svi su se zajedno našli u istim, užasnim uvjetima. Tu stvarnost — optužujuću dok će biti historijskog pamćenja — pokazao je na zločinački način ustaški klerofašizam.*

Književnica — Jevrejka Hana Levi — Has, i sama zatočenica u koncentracionom logoru bilježi osjećanja srednjih društvenih struktura u logoru. „Nismo mrtvi, a mrtvaci smo. Uspjeli su u nama ubiti naše

pravo na sadašnji život, kod mnogih i na budući, ali najveća tragika leži u tome što im je uspjelo pomoću sadističkih i perverznih metoda da ugase u nama svaki osjećaj normalnog bića koje nosi u sebi normalnu prošlost, čak i svijest da smo nekad živjeli kao ljudi". Takvu psihozu u koncentracionom logoru fašizam stvara i kroz tzv. unutrašnju upravu. To je pokušaj razdvajanja zatočenika, da bi se užasan pakao učinio još užasnijim.

Borbu protiv ovog zla organizuju komunisti. Ubijeni su zato najbolji sinovi naše Partije Zaja, Keršovani, Cesarec, Adžija ali i Srbi Priča i Galogaža i desetine drugih boraca svih naroda prije Jasenovca u koncentracionim logorima „Danici", Kerestincu, Jadovnu i drugim. Time su opet ti borci jasno kazali da hrvatski narod nema ništa *zajedničkog sa ustaškim banditima. Radnici, inteligencija i seljaci — smjelo su digli svoj glas protiv „svirepog streljanja srpskog stanovništva". I njih je upravo zato zločinac Pavelić počeo zločinački ubijati. Jasno je, međutim,* i *tada bilo da je okupator glavni vinovnik zla koje izvršavaju ustaški zlikovci.*

Taj je kurs bratstva i *jedinstva pobjedonosno ovladao u Hrvatskoj jednim i drugim masama naroda. Zato je Treće zasjedanje ZAVNOH-a poništilo osovinsko komadanje Jugoslavije, kao i osnutak i postojanje NDH. Poništeno je prekrštavanje i naređen povratak stanja knjiga kršetenih na 10. 4. 1941. godine. Isto tako da u takovoj tvorevini — „najcrnjem dobu u povijesti hrvatskog naroda", jednako kao u bivšoj Jugoslaviji, hrvatski narod nije mogao ostvariti svoja istinska nacionalna prava. Progonjeni Srbi u Hrvatskoj učešćem u zajedničkoj borbi u ulozi prvoborca dali su pomoć kod dizanja hrvatskog naroda, dali su dokaze o svojoj velikoj ljubavi prema zajedničkoj domovini u borbi, zajedno sa Hrvatima protiv zajedničkog neprijatelja.*

Okupacijom i komadanjem Jugoslavije posebno je bila teška situacija za komuniste u Hrvatskoj na koje se okomio bijes Pavelića. U septembarskoj poruci 1941. ovaj zločinac „kakvog do sada nije rodila hrvatska majka", kako kaže Tito, poručuje da svaki onaj koji misli da će u NDH židovskom boljševizmu služiti mora znati da će mu glava pasti. Zajedno sa uništavanim genocidom naroda pod udarom ustaško-klerikalnog rasizma ginu i *komunisti. O tome nam u ovoj knjizi svjedoče brojni, autentični dokumenti.*

Komunisti su 1941. preuzeli odgovornost za sudbinu našeg naroda. Zločinu sti se suprotstavili i novim, vojničkim oblicima organizovanja. Kurs na partizanski ustanički rat nije smio ostaviti opet ispražnjene gradove, nije se smjelo dozvoliti da postanu centri reakcije. Ostavljeni na tim zadacima komunisti su dali bezbrojne žrtve o kojima govore i ovi dokumenti.

Rukovodstvo komunista po tradiciji brige za pale u ruke neprijatelja borce i njihove porodice samim razvitkom postalo je i rukovodstvo organizacije partijskog rada u koncentracionim logorima. Dokumenti ovdje — po prvi put — objavljuju niz izvještaja iz ove, sa teškim žrtvama vođene borbe. Komunisti su svjesno prihvatili svoju sudbinu i nastavili borbu u tim daleko drugačijim od uslova robije u bivšoj Jugoslaviji. Oni su organizatori bjekstva kao i svakovrsne solidarnosti i međusobne pomoći u vidu ekonomskih zajednica. Oni su organizatori političke in-

formacije. Općenito i likom dižu moral presuđenih na smrt, a ne mogu čak ni pismo tako presuđeni upravo u Jasenovcu napisati. Dokumenti iz Stare Gradiške reljefno ističu nedovoljno uočenu borbu žena komunista, zatočenica. U toj borbi stvarala se čvrsta međusobna antifašistička i ljudska solidarnost pred strahovitim prizorima zločina. Stvarana je snažna volja i ubjeđenje da čovjek može i duhom i moralom da ostane čovjek kada je nadahnut višim i plemeniim idealima.

Ustaše su se stoga u koncentracionom logoru Jasenovac zvjerski obarali na komuniste. Rukovodstva su provaljivana, stradala i vješana, ali su, među ostalim, šest narodnih heroja u toj borbi pali svjedoci i dokaz njena karaktera.

Ova knjiga ukazuje na značajan istraživački zadatak, odgovor na pitanje da li je bilo nastojanja i mogućnosti oružanim snagama likvidirati snage neprijatelja kompleksa koncentracionog logora Jasenovac (Jasenovac — St. Gradiška, 25 km) a da pri tome ne pođe zločincima za rukom da unište žrtve prije oslobođenja a u slučaju uspjeha kako ih bez-' bjedno sprovesti iz logora. Za ovu priliku napomenimo da su Jasenovcu, poslije pada pod Turke Beograda (1521) snage tadanje odbrane do ovih krajeva (rijeka Ilova, „terra nullis"), odnosno do Slavonske vojne krajine dali tu ulogu. Pojačana je tvrđava (1487) na ušću Une u Savu sa Velikim Strugom u zaleđu i boku a na izlazu iz Daruvarske kotline u Posavinu, odnosno na pravcu toka Une, vezi Mađarska — Jadran. Stara Gradiška na prastarom prelazu preko Save kao tvrđava je postojala već u XVI vijeku. Odavde vodi pravac ka drugoj — Požeškoj kotlini. Takove su po položaju i sada 1941—45. na močvarnom tlu koje logorašk'o roblje treba da isuši. Pojačane su te snage položaja odbranom dvokolosječne transevropske magistrale Dobava — Zagreb — Novska — Beograd. Na svim sastancima Hitlera i Pavelića uz interes za strateške sirovine Hitler zahtijeva bezbjednu magistralnu vezu sa afričkim ratištem. Pod njemačkim generalom u Zagrebu je zaštita ove pruge sa tzv. Landesschützen bataljonima od prvog dana okupacije. Na čvorištu Sisak — Banova Jaruga — Novska uvijek su jedan ili dva bataljona sa po dva oklopna voza (svaki sa po 200 ljudi, brzometnim topovima i mitraljezima pod oklopnom zaštitom).

Pojačani napadi partizana Zapadne Slavonije na magistrale koncem 1941. godine dovode na ovaj zadatak zaštitne bataljone tzv. Željezničkih stražarskih bojni. Mostovi na Savi i Strugu su zaštićeni sa po jednom PA baterijom i mitraljezima. Vidi se iz dokumenata da je ovaj prostor zabranjen za prelijetanje. Poslije toga na svim mostovima grade se zidani i betonski bunkeri. U SI. Brodu je formirana'komanda zaštite pruge. Od dolaska u Slavoniju prvog dana 1943. godine 189. a u njenom toku i 173. divizija Wehrmachta, a i ona njemačka, od dvije divizije, u Bosni koja drži dolinu Vrbasa, uvijek ima isturen bataljon na prostoru Nova Gradiška — Okučani.

Domobranske snage II domobranskog zbora (korpusa) ovdje drže dva do tri bataljona. U toku 1942. formira se sa štabom u Daruvaru aktivnog sastava 1. gorska divizija NDH sa četiri zdruga (po 3.000) od kojih 1. i 4. zdrug sa osam bataljona (borbenih grupa — 700 do 800 pušaka) su na prostoru Kutina — Banova Jaruga — Pakrac. Uz njih izvore nafte u Goilu (Kutina) drži tzv. Wewi (vojnoprivredni) bataljon (800 Iju-

di) pod direktnim rukovodstvom generala von Horstenaua. U daljem toku pojačavaće se dejstva jednako zrakoplovstva NDH kao i *Luftwaffe. Pokupljeni su 1941. svi čamci na Savi. Riječna flotila u SI. Brodu patrolirala je i iz zapovjedništva Bos. Gradiška, Sisak i Jasenovac sa naoružanim čamcima. Prilikom zaledenja Save zimi 1941/42. pojačane su patrole duž rijeke.*

Poslije napada koncem te godine na Gradinu (28. 12. 41.) kozaračkih partizanskih snaga Pavelić reagira snažnom akcijom čišćenja prostora Prosare i *južnih padina Psunja posebnom operacijom tzv. Gradiškog zdruga na čelu sa njegovim povjerenikom — „domobransko-ustaškim satnikom" Luburićem koji ima — pokazalo se i u ovome zločinu — posebna ovlašćenja Pavelića. U rezultatu — neuspjehu — jasenovački kompleks se zaštićuje sa Ustaškim odbrambenim zdrugom sa četiri bataljona. Uz njega je teritorijalna XVIII ustaška bojna župe Livac — Zapolje sa nizom međusobno povezanih uporišta, isturenih čvorova zaštite magistrale i jasenovačkog kompleksa.*

Nastojanja uspostave veze i oslobođenja logora traju takorekuć od prvog dana njegova osnutka, što se vidi iz komentara niza dokumenata u ovoj knjizi i *akcije člana OK KPH Zapadne Slavonije Josipa Vlašića. Mnoge su žrtve date na tome zadatku. Komesar Psunjskog partizanskog odreda narodni heroj Mirko Kljajić uspio je dobiti precizne podatke o snagama i naoružanju ustaške odbrane novembra 1941. godine. Napad sa svega oko 120 partizana u teškoj zimi 1941/42, a ni čvrste veze sa Kozarom nije bilo, bio je bez izgleda. Pokušaj željezničkih prometnika, simpatizera NOP-a, da se eventualno upadne sa pomoćnim vlakom tzv. Bačićevim (srpski fašista, kandidat Ljotića za poslanika izbora 1935. i 1938) željeznicom u logor i iznutra razbije bilo je nerealno.*

Vrhovni komandant NOPO i DV Jugoslavije Josip Broz Tito je iz Foče 31. 3. 1942. dao direktivu štabu Bosanske krajine i za oslobođenje koncentracionog logora Jasenovac. Ona je u zbirci. Drug Tito, lično, zelenom tintom dodaje ovaj post scriptum: „Ispitajte mogućnost eventualnog *napada na Koncentracioni logor u Jasenovcu, gdje je bilo oko 10.000* naših *zatvorenika, a sada je ostalo još oko 1.500 živih* naših drugova. *Sve ostalo su poubijali ustaški banditi. Taj napad trebalo bi organizovati zajedno sa Štabom za Hrvatsku, ali tako da se* sigurno *uspije." I kao što je 1941. godine obavještavao svjetsku javnost preko Kominterne a jugoslavensku Biltenom Vrhovnog štaba o pokolju nad nevinim srpskim narodom u Glini, Vrgin Mostu, Ključu, itd. tako sada o ustaškom zločinu u Jasenovcu obavještava Kominternu i svjetsku javnost.*

Zive veze Kozare i Zapadne Slavonije koje su čvrste od povratka prvog iz Slavonije u toku NOR-a proglašenog Narodnog heroja Milana Stanivukovića i sadejstvo prekida se tzv. Kozaračkom ofanzivom. Poslije njenog neuspjeha priloženi dokumenti u ovoj zbirci govore o dogovorima među ostalim o napadu na stratište Jasenovac.

Poslije satiejstva 1. slavonske (12-te) divizije snagama Vrhovnog štaba u Četvrtoj ofanzivi napadom na magistralu i dalje se misli na oslobođenje kor jentracionog logora Jasenovac. Drugovi Stilinović Ma-

rijan i Bogdan Crnobrnja javljaju Glavnom štabu NOPO Hrvatske (24. 1. 1943.) i ovo:

„Uništenje željezničkog čvorišta Novske, s tim u vezi napad na klaonicu broj 1 NDH Jasenovački logor i mosta na Savi. Za izvedbu tih akcija mišljenja smo da bi trebalo oko dvije divizije i to izvesti kombinovanim snagama sjeverno i južno od Save sa glavnim pravcem dejstva Novska — Jasenovac ...".

Slavonija još nema dvije divizije, a njen prvenac XII divizija uspjela je, jer su postojali uslovi, spasiti zatočenike, napadom osloboditi robijaše Lepoglave (14. 7. 1943.). Niz akcija, posebno Slavonskog protučetničkog bataljona (Joka, Grbić) i Posavskog odreda na prostoru između Save i magistrale pomogao je grupama zatočenika na vanjskim radovima da uđu u partizanski sastav uz one koji su — vidi se po dokumentima — uspjeli pobjeći, ili su bili razmjenjeni. Niz je drugih akcija protiv isturenih uporišta kao na Krapje (Čehoslovačka NO brigada), ali potpun uspjeh napada na Jasenovac nije bio moguć. Veoma izgledan — dobro pripremljen — napad na logor Staru Gradišku prilikom Banjalučke operacije 1944/45. u posljednji čas je bio onemogućen.

Na osnovu Drugog zasjedanja AVNOJ-a formirana je Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača (8. 5. 1944.). Pripreme za zadatak počele su među ostalim na savjetovanju pravnika Hrvatske (11. 8. 1944.) skupom referata „Ratni zločini". Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina Nova Gradiška izašla je na stratište Jasenovca odmah po njegovu oslobođenju, a nedjelju dana kasnije i Zemaljska komisija Hrvatske (11. 5. 1945.). Ona je bila. i svestrano stručno ekipirana. U rezultatu odgovornog rada i tadanje spoznaje poslat je Međunarodnom vojnom sudu u Nirnbergu izvještaj o stratištu Jasenovac sa oko 500.000 do 600.000 umorenih zatočenika — žrtava fašizma.

Savezni zavod za statistiku izvršio je na cijelom području Jugoslavije popis žrtava rata 1941—1945. Gotovo čitavu deceniju poslije ovoga zastao je ovaj rad. Dilema je bila da li sa pozivom na nekrofiliju raditi na ovome kompleksu.

„Krv je ljudska rana naopaka" što dugo traje i nužno rađa historijsko pamćenje, odnosno uz stvarnost i mit. Ona po svjetskim iskustvima može gotovo operativno potrajati i nekoliko generacija. Plemenit je Titov stav — sjećanje na Konferenciji u Helsinkiju, da se mnogo toga iz prošlosti oživljava u sjećanjima. Prije svega oni koji su prešli golgotu — ističe Tito — mogu reći da je „čovječanstvo spremno oprostiti mnoga zlodjela prošlosti, ali zaboraviti ne smije i ne može". U nastavku je to i poruke stvarnosti u oslobođenju Beograda 1944. godine, pružene „ruke pomirnice svakom čestitom, da se više nikad ne ponovi pakao" o kome govore ovi dokumenti. Taj plemenit stav mnogi su prihvatili, ali ne i okorjeli reakcioneri zahtjevom zaborava stravične historije i njenih aktera. Opravdan odgovor bio je po neki put takav da ga je opet pokušao koristiti šovinizam u korist isto tako reakcije i kontrarevolucije danas. Isti gazda, kao i u okupaciji vodi novi bratoubilački rat. U pitanju je već slabo kamufliran današnji antikomunizam sa poznatim u zemlji i mimo zemlje centrima. U pitanju je, dakle, pokušaj uništenja one snage i svih snaga koje čine koheziono tkivo Jugoslavije.

Natčovječanske žrtve što ih je uništio fašizam su došle u poziciju da obmanjivači pokušavaju falsificiranjem — jer ne radi se o nekim dopunskim istraživanjima — izvući zločinački politički kapital. A Jasenovac spada u zločine koji po monstruoznosti ne mogu se uspoređivati ni sa čim. U pitanju su zatiranja čitavih naroda — Srba, Jevreja, Roma — odnosno antifašista Hrvata, Muslimana i drugih. Ne manje su stradali pripadnici narodnosti u NDH kao i slovenački rimokatolički svećenici i crnogorski intelektualci.

To treba da zna naša mlada generacija, da prepozna one koji produžuju u ovim oblicima i akcijama užasan zločin.

Već ova knjiga dokumenata ukazuje mladima na ono bitno za genocid: kako on tokom vremena nastaje, što znači. Vidi se da je u prošlosti bilo sijaset načina zla za zavađanja ljudi; kako je stvarana situacija da se sa fašističkom ideologijom postane rob svoga instinkta, i žrtva zločinačkog idejnog vaspitanja. Stoga ovo nastojanje mora doseći naučnu dubinu istraživanja, jer je smisao ovoga rada uvjerljiva poruka da takovo formiranje svijesti sa svojom tragedijom i zločinom treba da iščezne zauvijek.

Istraživači koji podržavaju stil građanskog pristupa historiografiji ističu da je neprijatelj uništio pismene izvore. Zaista, najveći broj poslatih u logor Jasenovac upućivan je bez ikakvog pisanog dokumenta. Tek je manji broj — ovdje u knjizi ti, sačuvani dokumenti — hronološki su poredani i komentarisani. U logoru su pravljeni lažni izvještaji o smrti pa su čak i oni uništavani. Ubijeni su i živi zatočenici koji bi mogli biti svjedoci jer su više od prosjeka znali.

Cak da su ostali spiskovi dovedenih u logor ili lažni izvještaji 0 uzroku smrti, oni ni blizu ne bi zadovoljili ukupnu potrebu naučne sinteze o koncentracionom logoru Jasenovac. Nje nema bez rekonstrukcije raznih, među sobom povezanih stanja, na čemu će se potvrditi jugoslovenska historiografija na nepodjeljenom osjećaju poštovanja ovih žrtava koje su u temelju slobode naše zemlje.

Ostali su ipak nenadoknadivi izvori — preživjeli zatvorenici kompleksa Jasenovac. Nema naselja koje je dalo žrtvu i u koncentracioni logor Jasenovac da nije ili referatom, ili knjigom, ili pločom obilježilo 1 taj svoj doprinos svojoj slobodi. Uz to, treba tragati i dalje za drugim izvorima. Na primjer, arhive NDH željeznica postoje, ali nisu pripremljene za naučnu obradu. Kada se i sa ovoga aspekta sagledaju i sve ostale postojeće arhive koje pokazuje ova knjiga autora Antuna Miletića, sigurno će biti novih podataka. Niz presuda zločinaca, optužujući materijali iz ovog vremena a povezani sa koncentracionim logorom Jasenovcem kao i obavještajni izvještaji, još nisu izučene za rekonstrukciju činjeničnog stanja.

Ustaški zločinci su nekoliko puta palili dokumente ali su ostavili niz fotosa i u ovoj knjizi prezentiranih koji, uz angažovanje preživjelih zatočenika u identifikaciji, mogu biti izuzetno značajni izvori — činjenice strahota koncentracionog logora Jasenovac. Aerosnimci i fotoskice su značajan dokumentacioni materijal. I preostale, sačuvane filmske trake ne manje su u funkciji istraživanja.

Koncentracioni logor Jasenovac — izuzetno složene strukture stvarnosti — zahtijeva stvaralačko istraživanje za što je u ovoj fazi jugoslavenska historiografija progresivno napredujući početno sazrela. Upravo se pruža mogućnost širokog spektra specijalističkih profesionalno značajnih kvaliteta radova u cjelini teme. Zato će istraživački postupak karakterizirati intenzivan uzajaman odnos različitih, specijalističkih naučnih metoda iz različitih oblasti u programu istraživačke akcije.

Pri tome postoji i dalje opasnost padanja u politički pragmatizam pod uticajem različitog tipa formirane historijske svijesti o jasenovačkom zločinu. Jasenovac pak zahtijeva da se o žrtvi govori samo plemenito istinito, sa dignitetom., Uvijek nedostojni čovjeka šovinistički i zločinački ekstremi ne dozvoljavaju u ime „povjesne istine" da je više od 50.000 umorenih u Jasenovcu i to prvenstveno Hrvata, a sve druge tvrdnje svrstavaju u velikosrpske. A druga strana ne dozvoljava manje od miliona poklanih isključivo Srba. U stvari zločinci tvrde da nije zločin ono što jeste: nevina žrtva prije svega, izdaja, i razbojništvo, i hladno, sračunato ubojstvo da ostavi zločinačke tragove i u budućnosti, zločin posebne općečovječanske odrednice — genocid.

Općečovječanska odrednica genocid ima stoga na ovom tlu svoju, kako ističe Krleža, konkretno historijsku dubinu. Zato je danas najpreči zadatak masom činjenica koje su tekle u stvarnom životu rastumačiti bez patosa i ponosno odakle tragičnost naših vlastitih raskola. Dakle, potražiti u dubini korijene zločinu, razumjeti i nedvojbeno dokazati — „i u krvavom, kriminalnom piru 1941/45. kolika je ludost naše uzajamno negiranje koje je postalo izlikom palikućama da zapale naš vlastiti krov nad glavom za računa osvajača".

Tako koncipirana i ostvarena ova knjiga otvara nove spoznaje i zadatke cjelokupne javnosti i podstiče na saradnju i podršku čitavog poduhvata u daljem istraživanju.

Jefto Sašić

UVOD

Nacisti Nemačkog Rajha odmah po okupaciji Kraljevine Jugoslavije, pored već postojećih zatvora i tamnica, organizovali su čitav sistem koncentracionih logora, od kojih su najzloglasniji bili: Banjica, Sajmište kod Zemuna, Crveni krst kod Niša, Sabac, Celje i Tezna kod Maribora. Takođe i fašisti Kraljevine Italije formirali su svoje koncentracione logore na otocima Rabu, Molatu, Mamuli u Baru i drugim mestima.

U tome nisu zaostajale i vode ustaškog terorističkog pokreta, koji su dobro znali još pre formiranja ustaške Nezavisne Države Hrvatske, da u narodnim masama nemaju oslonca i da se na vlasti mogu održati samo terorom. Odmah nakon okupacije i proglašenja 10. aprila 1941. NDH uz saglasnost Hitlera i Musolinija i pod zaštitom njihovih trupa, ustaše po već stvorenom planu u emigraciji sprovode deportovanje, hapšenje i logorisanje kao i masovna i pojedinačna ubijanja po rasnoj i verskoj osnovi Srba, Jevreja i Roma (Cigana) i političkoj komunista, bez obzira na nacionalnost i demokratski antifašistički orijentisanih Hrvata, Muslimana i ostalih naroda i narodnosti sa teritorije NDH.

Ustaška vlada i njene instance, na osnovu načela ustaškog pokreta, donele su niz naloga, odluka, odredaba, naredbi i uputstava kojima je ozakonjena naci-fašistička metoda sprovođenja terora i zločina-genocida širokih razmera. Među ta akta spadaju: zakonska odredba i zapovest o sakupljanju Jevreja i Roma (Cigana) u koncentracione logore, odluka o obeležavanju žutom trakom Jevreja i belom Srba, zakonska odredba o prekom i pokretnom prekom sudu, zakonske odredbe i druga akta o prekrštavanju Srba na katolicizam, nalog o iseljavanju Srba u Srbiju, okružnica o registraciji Srba i Jevreja, nalog za hapšenje i otpremanje Srba, Jevreja i Roma (Cigana) u koncentracione logore, odluka da se i bez dokaznog postupka Srbi i Jevreji kao „nepoćudni" imaju uputiti u koncentracione logore, nalog da se komunisti-Hrvati i Muslimani i drugi zadrže u zatvorima i logorima iako dokaza za krivnju nema ili im je kazna istekla, odredbe o dragocenostima i imovini onih koji se upućuju u koncentracione logore, dopune odredaba o upućivanju „nepoćudnih" i „pogibeljnih" osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore, uputstvo o postupku sa licima koja se upućuju u koncentracione logore, kao i odredba da se za jednog ubijenog ustašu strelja 10, za podoficira 20, a za oficira 50 partizana ili članova njihovih porodica.

1. Sema organizacije ureda III UNS-a početkom septembra 1941. godine

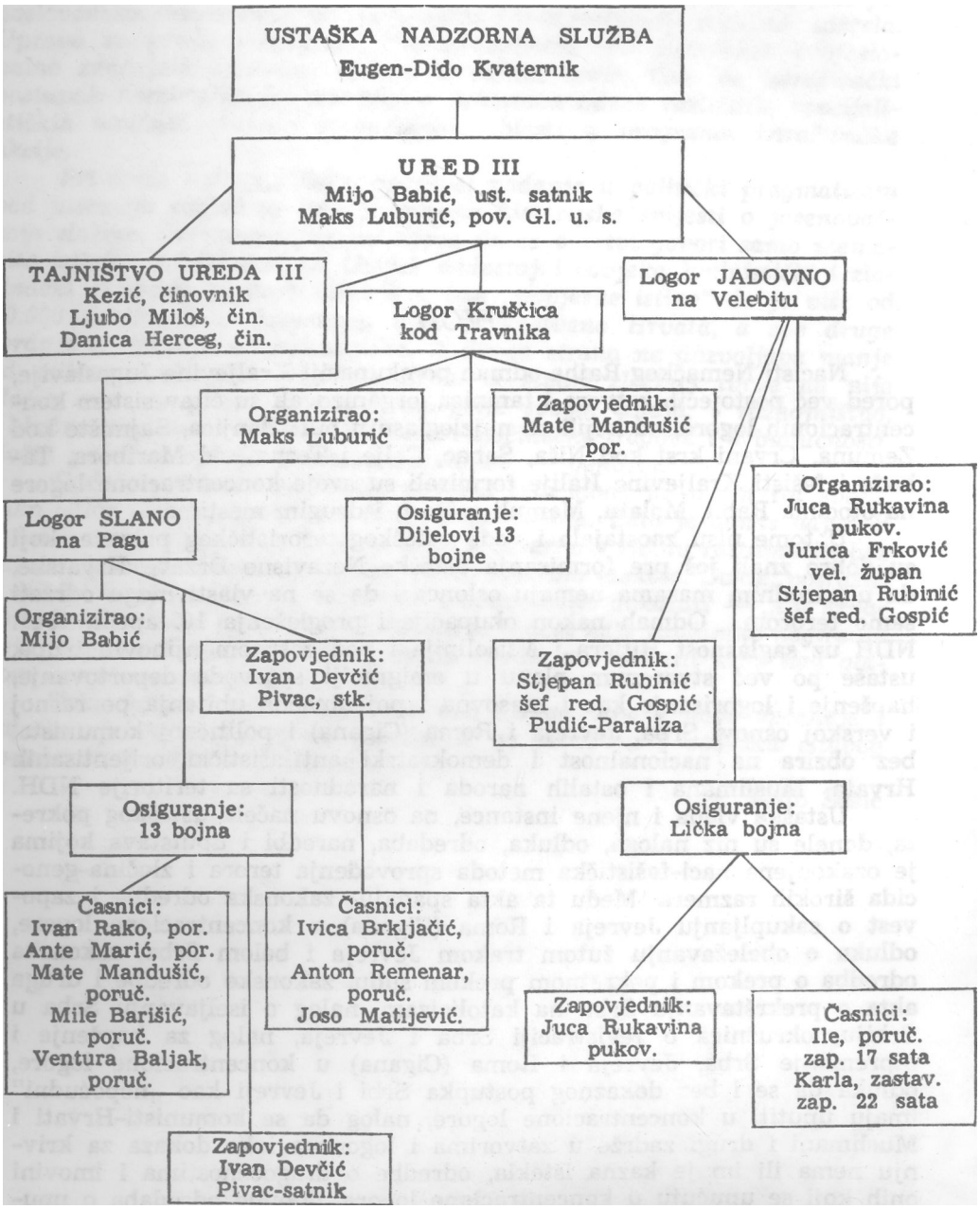

NAPOMENA: Mijo Babić je prvi upravitelj ureda III, a posle njegove smrti došao je Luburić. Za logor Kruščicu nije potpuno sigurno da li ju je organizirao Luburić ili još Babić. Mate Mandušić bio je časnik logora Slano, odakle je premešten za zapovednika logora Kruščica.

u

Da bi „ozakonjeno" sproveli u delo, ustaše su odmah formirale čitav sistem koncentracionih logora: „Danica" u Koprivnici, Kerestinec, Lepoglava, Gospić, Kruščica, Caprag, Loborgrad, Sisak, Jastrebarsko, Tenje, Slano i Đakovo, te najveće Jasenovac i Staru Gradišku, sa nizom njihovih stratišta: Jadovno, Gradina, Jablanac, Uštice, Mlaka i dr. Njihova zajednička komanda Ustaška nadzorna služba, poznatija po skraćenici „UNS", bila je sve do 21, januara 1943. kada je ukinuta, a njene kompetencije prešle na Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost. Prvi ured (odeljenje) UNS-a — političko donosilo je ili potvrđivalo odluke o logorisanju, a Treći ured — ustaška obrana je pod svojom upravom imao sve koncentracione logore na teritoriji NDH. U stvari, to je bio centar odakle se rukovodilo uništavanjem ljudi, žena i dece na rasnoj, verskoj i političkoj osnovi.

Zapovednici i funkcioneri UNS-a bili su Eugen Kvaternik Dido, Dragutin Jilek, Filip Crvenković, dr Uršić, Marković, Lisak Erih, Ćubelović, Viđali i Fulanović, a u Prvom uredu — političkom Mirko Vutuc, dr Tomo Vukosav, Vjekoslav Paver, Ivan Saban, Mijo Golubović, Ljubo Oreb, Aleksandar Benak, Josip Hajdarević i dr., dok su na čelu III ureda-ustaške obrane bili Mijo Babić, Vjekoslav Luburić, Stanko Šarac i Jakob Džal, a u tajništvu Ljubo Miloš, Danica Herceg, Nada Tomas, Branko Slipčević i mnogi drugi ustaški oficiri i funkcioneri. UNS je imao svoje ispostave — urede ustaškog zaštitnog redarstva u Banja Luci, Sarajevu i Zagrebu koji su u najviše slučajeva, pored župana i podžupana, logorisale nevino stanovništvo. Kao neposredni komandanti logora i članovi uprava i zamenici pominju se: Ivan Rako, Ivica Brkljačić, Antun Majić, Jože Moravec, Stipe Prpić, Josip Sudar, Ivan Maks, Ivica Maks, Ivica Matković, Miloš Ljubomir, Petar Brzica, Filipović Majstorović Miroslav,' Hadžija Josip Mataja, Mirko Slišković, Dinko Sakić i Pičili ing Hinko, a u logoru Stara Gradiška: Mile Orešković, Ante Vrban, Stjepan Bosak, Jožo Matijević, Mato Mandušić, Nikola Gadžić i drugi. Kad je Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost preuzelo logore za komandanta je postavljen pukovnik Marko Pavlović. Ali se praktično nije ništa izmenilo, u zatvore i logore se i dalje trpalo nevino stanovništvo i mučilo i ubijalo kao i dotad. Reč je samo o manevru Pavelića, da sve stavi pod komandu I ustaškog odbrambenog zdruga, i tako ostane sve po starom sistemu, samo pod drugim imenom.

Ustaše su odmah po proglašenju NDH zaposele kaznionu Okružnog suda u Gospiću i u nju od juna 1941. počele logorisati Srbe i Jevreje shodno rasističkoj i verskoj politici ustaškog pokreta, a, i komuniste i antifašiste kao političke protivnike. Tako je ta kazniona pretvorena u koncentracioni logor Gospić sa stratištem Jadovno na Velebitu. Dnevni kapacitet koncentracionog logora Gospić bio je 2.000—3.000 logoraša (ljudi, žena i dece). Da bi se smanjio njihov broj i omogućio priliv novologorisanih, ustaše su svakodnevno odvozile logoraše u logor Slano na ostrvu Pagu (prema proceni, kroz taj logor je prošlo oko 16.000 lica) a ostale su vezane u lance i žice, u grupama od 200 do 400, pre i posle podne odvodili na stratište Jadovno, udaljeno oko 20 km od Gospića.

Masovni priliv logoraša u koncentracioni logor Gospić otpočeo je jula 1941. i trajao sve do polovine avgusta 1941. godine. Početkom jula

2. ***Sema organizacije ureda III VNS-a 1941. godine***

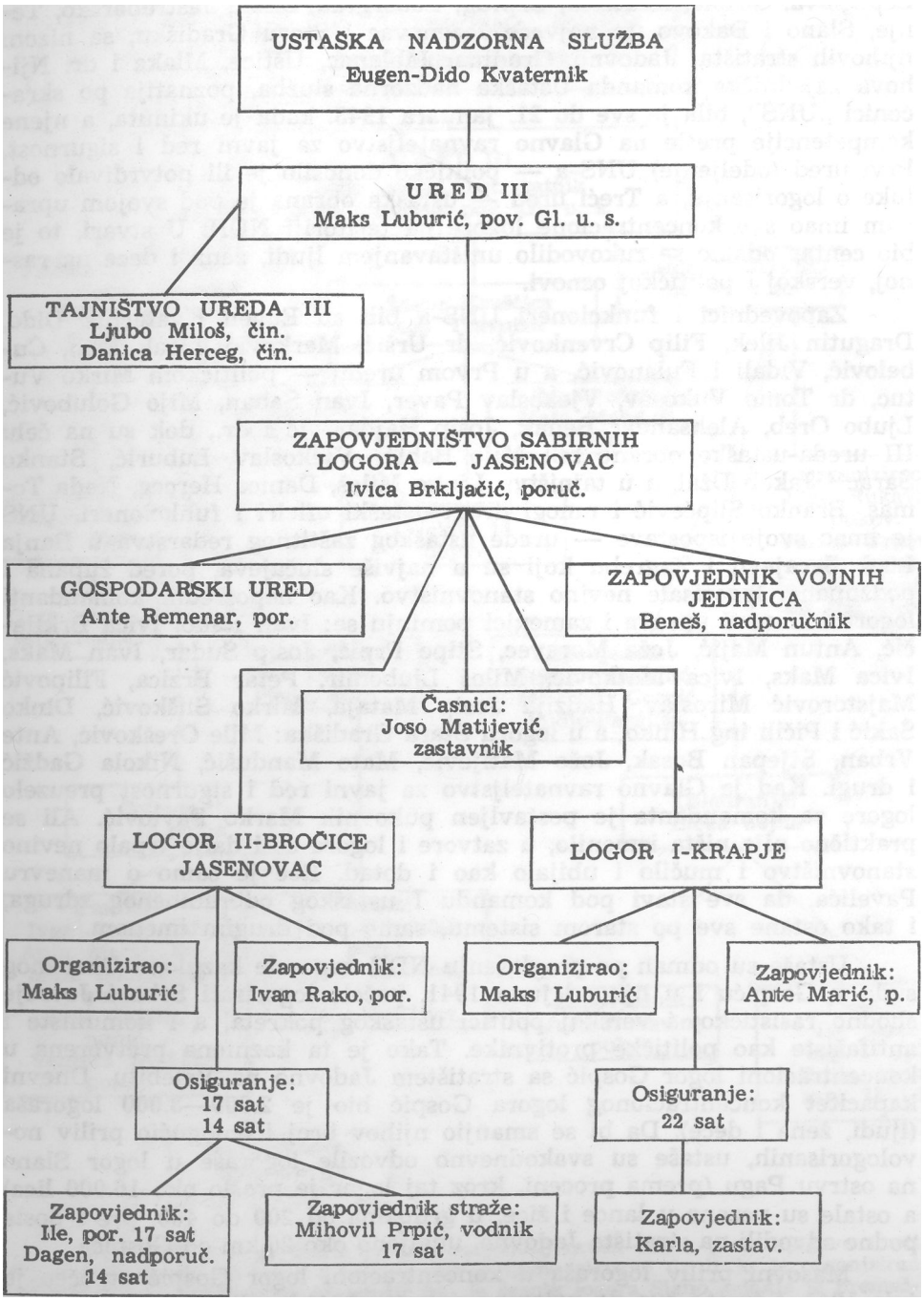

1941. UNS donosi odluku da se više niko ne šalje u „koncentracioni logor Danicu u Koprivnici", već da se Srbi, Jevreji i komunisti u grupama „upućuju u koncentracioni logor Gospić". U vezi s tim, Ravnateljstvo ustaškog redarstva u Zagrebu izdalo je okružnicu da se Srbi i Jevreji moraju odmah otpremiti u „konclogor Gospić". I ostala ravnateljstva ustaških redarstava širom NDH svojim odlukama i propratnim aktima šalju Srbe, Jevreje i komuniste u „koncentracioni logor Gospić".

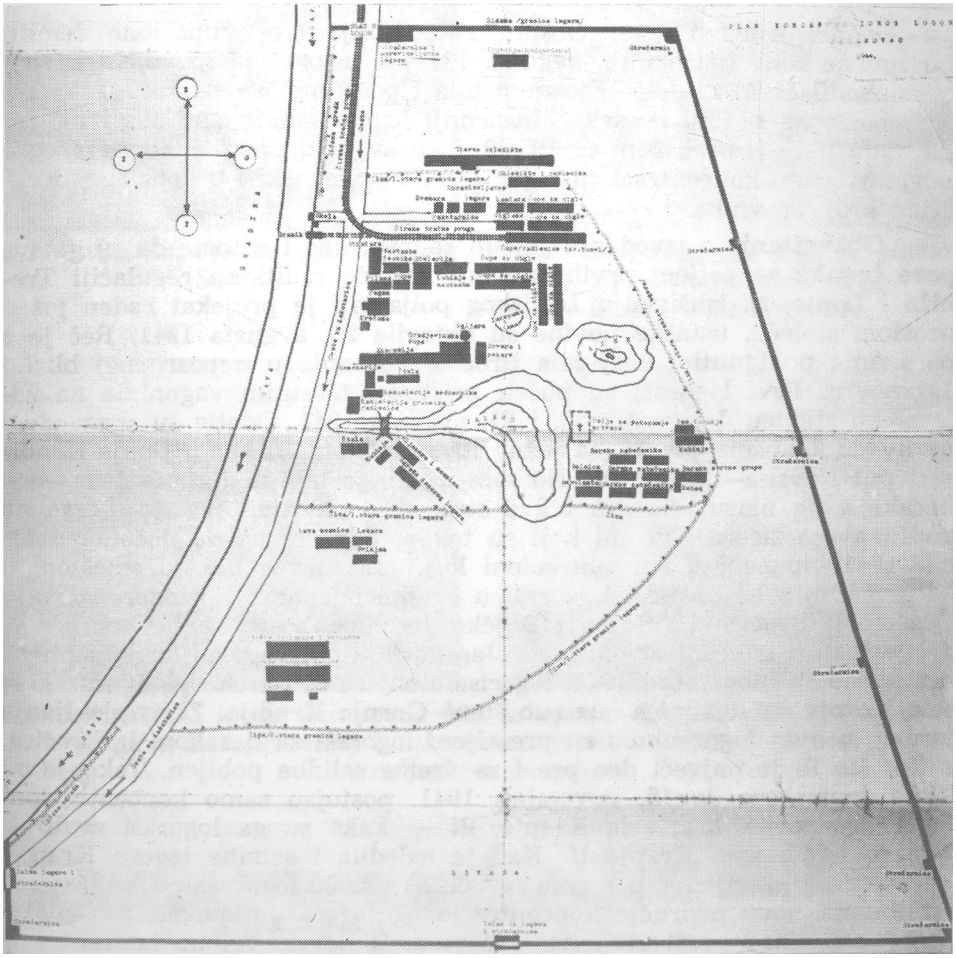

Šematski prikaz koncentracionog logora Jasenovac sa svim objektima koji su izgrađeni od avgusta 1941. do aprila 1945. godine.

Koliko je nedužnih ljudi ubijeno u koncentracionom logoru Gospić i njegovom stratištu Jadovno do 21. avgusta'1941. tj. njegovog postojanja, teško je zasad tačno utvrditi jer su mnogi dokumenti uništeni. Zbog toga se o broju ubijenih uglavnom susreću razne procene. Tako u jednoj pro-

ceni od jula 1942. piše da je samo u avgustu 1941. u Gospiću ubijeno 18.000 logoraša, a u jednoj izjavi iz istog perioda ali sa ustaške strane piše da je logor Gospić progutao 28.500 duša. Prema izjavama logoraša koji su preživeli taj logor smrti datih 1942. godine, a i u posleratnim radovima i publikacijama, broj ubijenih se kreće od 30.000 do 48.000 lica. Budući da su preživeli logoraši pratili koliko se njihovih drugova, vezanih u lance i žice, tokom jula i avgusta 1941. svakodnevno odvodi u Jadovno, a ne vraća (prosečno 600 u toku dana), nije teško utvrditi da je broj ubijenih preko 30.000 lica.

Koncentracioni logor Gospić, zbog italijanske okupacione demilitarizovane zone (počela 15. avgusta 1941) a uslovljena razvojem narodnooslobodilačkim ustankom krajem jula i početkom avgusta 1941. ustaše su morale na brzinu preseliti Poslednji logoraši koji nisu stigli na red da budu ubijeni prebačeni su 19, 20. i 21. avgusta preko Jastrebarskog u novoformirani koncentracioni logor Jasenovac, a neki i u konclogor Kruščicu kraj Travnika.

Obaveštenje o izvođenju javnih radova, kao i o tome da su gotove prve barake za prijem prvih radnika koji će raditi na regulaciji Trebiža i Lonje, tj. isušivanju Lonjskog polja čiji je projekat rađen još u prošlom stoleću, ustaške novine su objavile 23. avgusta 1941. Reč je o barakama podignutim kraj sela Bročice i Krapje u neposrednoj blizini Jasenovca. Prvi logoraši su počeli pristizati teretnim vagonima na železničku stanicu Jasenovac 20. i 21. avgusta 1941. Odatle su sprovođeni na livade kraj sela Bročice sa južne strane Struga, uz šumu Donja Krndija i put Novska—Jasenovac. Na tom mestu je bila podignuta jedna-dve barake a na ulazu stražara i dva stražarska tornja, sve to ograđeno bodljikavom žicom. Svi oni koji su tokom avgusta pa do početka oktobra 1941. upućeni u koncentracioni logor Jasenovac bili su smešteni u barake kraj sela Bročica. Logoraši u svojim izjavama taj logor nazivaju Bročice I, Bročice II, Suma i Bročke Jesenice, a ustaše i Versajev. A oni koji su u koncentracioni logor Jasenovac upućivani od kraja septembra pa do 15. novembra 1941. logorisani su u dve barake podignute kraj sela Krapja na livadama uz rub šume Gornja Krndija. Zbog plavljenja terena, u ovaj logor ubrzo su preseljeni logoraši sa barakom iz Bročica, s tim što ih je najveći deo pre i za vreme selidbe pobijen. Tako jef od kraja septembra do 15. novembra 1941. postojao samo koncentracioni logor Jasenovac, kraj sela Krapje, ili — kako su ga logoraši zvali — Krapje I, odnosno Krapje II. Kad je usledila i selidba logora Krapje, takođe zbog plavljenja, u njemu je bilo oko 3.000 logoraša od kojih je tu selidbu na novo područje koncentracionog logora Jasenovac, u Ciglanu (Ozrena Bačića), preživela samo polovina. U novom rejonu koncentracionog logora Jasenovac, pored Ciglane, nalazila se pilana i neki drugi objekti, a u samom Jasenovcu su početkom 1942. i Kožaru pretvorili u deo koncentracionog logora Jasenovac. U stvari, Bročice, Krapje, Ciglanu i druga mesta jednog te istog logora ustaše su nazvale „Ustaška obrana Zapovjedničtvo sabirnih logora Jasenovac".

Prema nekim izvorima i izjavama, u tom logoru (Bročice i Krapje) od 21. avgusta do 15. novembra 1941. ubijeno je 8.000 do 12.000 logoraša. Jedan od logoraša koji je polovinom oktobra 1941. doveden u koncentra-

cioni logor Jasenovac—Krapje piše da je zaveden u kartoteku pod brojem 28.221. S obzirom da je preseljenje u Ciglanu preživelo oko 1.500, ispada prema tome podatku da je broj ubijenih u tom periodu preko 25.500 Srba, Jevreja, klasno organizovanih radnika bez obzira na nacionalnost, jugoslovenski orijentisanih Hrvata, komunista i nešto slobodnih zidara.

Jasenovac, naselje na ušću Une u Savu.

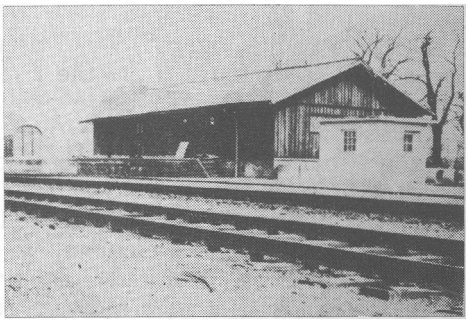

Železnički magazin koji je slutio kao prihvatna stanica za jasenovačke logoraše.

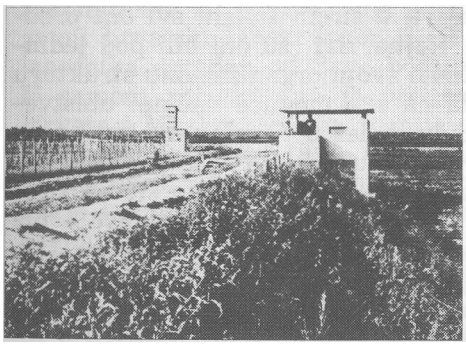

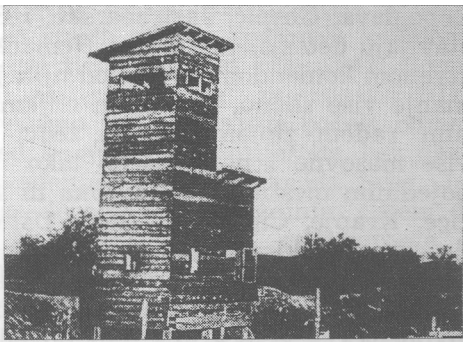

Koncentracioni logor Jasenovac bio je opasan žicom, zidom, nasipom, obalom Save, zidanim bunkerima i visokim osmatračnicama s mitraljeskim gnezdima.

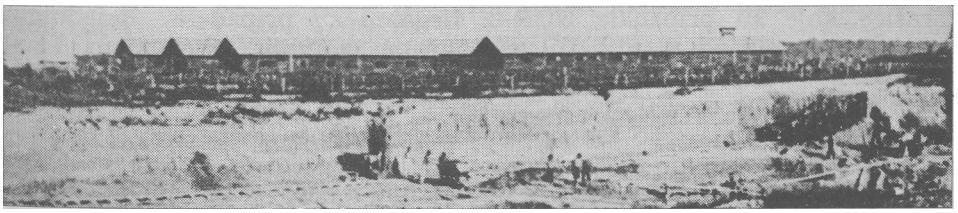

Prve barake u jasenovačkom logoru podignute su u jesen 1941. godine.

Pored zvaničnog naziva za logor „Zapovedničtvo sabirnih logora Jasenovac", ustaše i njihove instance su upotrebljavale i ove nazive: „Koncentracioni logor Jasenovac", „Sabirni logor Jasenovac", „Zbirni logor Jasenovac" i „Sabirni i radni logor Jasenovac". Prema tome, kad se

pominje koncentracioni logor Jasenovac IH-a, Ill-b, i III-c ili pak radne grupe I lančara, II šumska sitolarija-pilana, III ciglana, IV kožara, V građevinska, VI električna centrala, VII tehnička poslovnica, IX krojačke i postolarska radionica za ustaše i IX-a za logoraše, E-ekonomija i BS-brzi sklop, onda se to odnosi na delove tog unutrašnjeg naziva jedinstvenog logora. Naziv „Sabirni i radni logor. Jasenovac" usledio je Pavelićevom odredbom od 25. novembra 1941 „o upućivanju nepodobnih i opasnih lica u sabirne i radne logore", kao i njenom dopunom kako postupati sa osobama koje se upućuju u „radne i sabirne logore". Međutim, Ustaško zaštitno redarstvo Zagreb i dalje piše „Zapovjedničtvo koncentracionog logora Jasenovac", a i Župska redarstvena oblast u Sarajevu kad izveštava velikog župana, ko je sve odveden, piše „koncentracioni logor Jasenovac". I sam tajnik ispostave UNS-a u Banja Luci Antun Rebac u svojoj službenoj zabeleški od 29. decembra 1941 piše da su taoci otpremljeni u „koncentracioni logor Jasenovac".

Prema tome, promena naziva sa dodatkom „radni" nije prihvaćena jer se nije radilo ni o kakvom radnom logoru već o koncentracionom logoru smrti u okviru jedinstvenog sistema konclogora pod komandom UNS-a. Isto tako, kad je reč o sistemu koncentracionih logora, proizilazi da pored Jasenovca tu spadaju i logori Stara Gradiška, Đakovo, Tenje, Lobograd kod Zlatara, Gornja Rijeka na Kalniku, Kruščica kod Travnika, Lepoglava, Gospić, Jastrebarsko, i Sisak, a u širem smislu svi oni predstavljaju deo sistema logora Nemačkog Rajha. Svi su oni bili pod jedinstvenom komandom i svaki od njih je imao svoju organizacionu strukturu manje više sličnu, i sa istim ciljem, da na sve moguće načine: ubistvenim radom, zimom i žegom, žeđu i glađu, bolešću i malaksavošću i najviše masovno i pojedinačno tako iscrpljuju ubiju što više logoraša na pojedinim mestima — logorima ili stratištima tih logora kao što su Bročice, Krapje, Ciglana, Kožara, Uštice,[1] Gradina, Mlaka,® Jablanac i niz drugih. Ženski deo logora u Jasenovcu bio je najpre smešten na tzv. „ekonomiji" a zatim u jesen 1944. premešten u zidanu jednospratnu zgradu. U toj zgradi došlo je konačno do likvidacije logora aprila 1945. godine. Prva veća grupa žena dovedena je iz logora Stara Gradiška u leto 1943. Pored toga što su radile na ekonomiji, išle su na poljske radove u Mlaku i Jablanac. Pored ustaške straže, jedna ustašica je zapovedala ženskim logorom, preko logornice koju su izabrale logorašice[3]. Kad su išle na rad imenovan je rukovodilac poljskih radova, tj. desetar. Logorašice koje su pripadale NOP-u, ilegalno su pripadale „Zajednici" koja se sastojala od manjih ili većih grupa sa svojim ekonomom. Ekonomi su imale stalne sastanke i dogovore pod rukovodostvom člana KPJ, kako da život u logoru učine snošljivim i da klasno nediferenciranu masu koja je dolazila po liniji genocida pokrenu u borbu pod ovim teškim uslovima.

U jesen 1944. brojno stanje bilo je 500—1.000 žena, isto tako stalno su pristizali novi transporti, a i svake večeri je prozivano 100—200

[1] Selo u međurečju Save i Une, pominje se od maja 1942. i kao „ciganski" logor.

[2] Selo u sklopu logora Jasenovac se pominje od maja 1942.

[5] Prva logornica logorašica je bila Ljubica Đurić, a zatim Danica Dasović, Stefica Belak i Pina Vlah.

žena za likvidaciju. U to vreme su žene uglavnom radile u ustaškom vešeraju, krojačnici, na čuvanju krava u Jasenovcu i Uštici. Do kraja postojanja logora, ukoliko nisu zamenjene sve su pobijene.

Kad je reč o koncentracionom logoru Stara Gradiška, koji je od kaznenog zavoda — zavoda Ministarstva unutarnjih poslova NDH pretvoren krajem 1941. i početkom 1942. u koncentracioni logor, njegov zvanični naziv je „Ustaška obrana, Zapovjedničtvo sabirnih logora Stara Gradiška". Muški logor obuhvatio je zgrade bivše kaznionice.

U njemu su se nalazile nastambe zatočenika smeštene u nekadašnjoj tvrđavi, sa širokim hodnikom zatvorenim železnim rešetkama. U dvorištu se nalazila novo podignuta zgrada za radionice. U tom starom delu nekadašnjeg zatvora, a sada logora smešteni su bili uglavnom Jevreji i Srbi. Na gornjem spratu nalazile su se tzv. spavaonice i ambulanta. Pored ove zgrade nalazila se posebno tzv. „K" nastamba, pa ustaška bolnica, a u podrumu najgora mučilišta. Ceo taj prostor u kojem se nalazio mlin, pekara i neke radionice bio je ograđen zidom. Izvan tog prostora bile su zgrade ekonomije, mesnica, mlekara, staje, svinjci i dr. Pored zgrade Zapovedništva logora, tu se nalazila i katolička crkva.[4] Na drugoj strani od ulaza u muški deo logora bio je ulaz u Kulu. U Kuli su boravile žene, a u martu 1942. ustaše želeći na nacionalnoj osnovi podeliti i komuniste su odvele žene zatočenice po narodnosti Hrvatice u takozvani hrvatski ženski logor tj. u 5—6 starih zgrada postojeće kaznione, ispočetka ograđen od Save bodljikavom žicom, a pred kraj 1942. zidom. U samom početku bio je predviđen za „nepoćudne" za ustašku NDH Hrvate i Muslimane. No, to nije ostvareno jer su u njega počeli, odmah januara i februara 1942. trpati pored komunista i antifašista bez obzira na nacionalnost, na osnovu sprovođenja politike genocida Srbe, Jevreje i Rome (u većem broju žene sa decom) i to sa jedinim ciljem da ih na sve moguće načine što više ubiju po brojnim „radionicama" i „ekonomijama" — u stvari stratištima — Mlaka, Jablanac, ili zloglasnoj

[4] I u toj crkvi je vršeno prekrštavanje Srba, što je svojevrsain genocid-verski teror davno planiran od klerofašista-ustaša, Rimokatolička crkva je prihvatila ustaški režim kao državni poredak. Dala je legalnost ustaškoj vladi u NDH. Alojzije Stepinac je već 10. aprila 1941. u NDH video u tome božju providnost. Potvrdio je taj stav posetama Kvaterniku i Paveliću, i pozivom svećenstvu da ispune svoju dužnost prema mladoj NDH. Pojedini svećenici suprostavili su se toj Stepinčevoj politici, kao na primer nadbiskup Ujačić, mostarski biskup Mišić, te biskup starokatoličke crkve, antifašista dr A. Danković, mučenik jasenovačkog logora, i drugi. Posle savezničkih odluka u Moskvi postavilo se pitanje odgovornosti, za sve vrste genocida pa i ovu koju je sprovodio Stepinac sa ustašama prekrštavajući Srbe. Konačno, treba reči da je ZAVNOH 25. 8. 1944. poništio sve odluke o prekrštavanju Srba, tj. učinio ih ništavnim. Naredio je povratak na stanje 10. aprila 1941. godine. Mnoge publikacije, ističu da su nasilni prelazi na rimokatoličku veru bili zaista lažni, ali ne sipominju ovu značajnu odluku ZAVNOH-a. Nasuprot, pojedinci kao dr Dušan Kašić u knjizi „Srbi i pravoslavlje u Slavoniji i sjevernoj Hrvatskoj", Zagreb, 1967. piše: „Srbi po oslobođenju, koji su preživjeli, vratili su se u svoju vjeru i crkvu, odnosno smatrali su sve ono što se dogodilo za vrijeme rata u pogledu vjerske pripadnosti kao sredstvo za spasavanje koje sada nije više potrebno. „To je bila i teza nadbiskupa A. Stepinca, a sada njegovih istomišljenika, koji ne navode odluke ZAVNOH-a, a kamo li šta je bilo sa 730 pravoslavnih svešteinika, porušenim crkvama, spomenicima kulture >i umetnosti, kao i sa nenadoknadivom građom i bibliotekama na teritoriji NDH. Na primer, u Pakracu su nestale arhivalije iz 18. i 19. veka, a 56 crkava je potpuno i delimično uništeno, itd.

3. Sema organizacije ureda III UNS-a sredinom 1942. godine

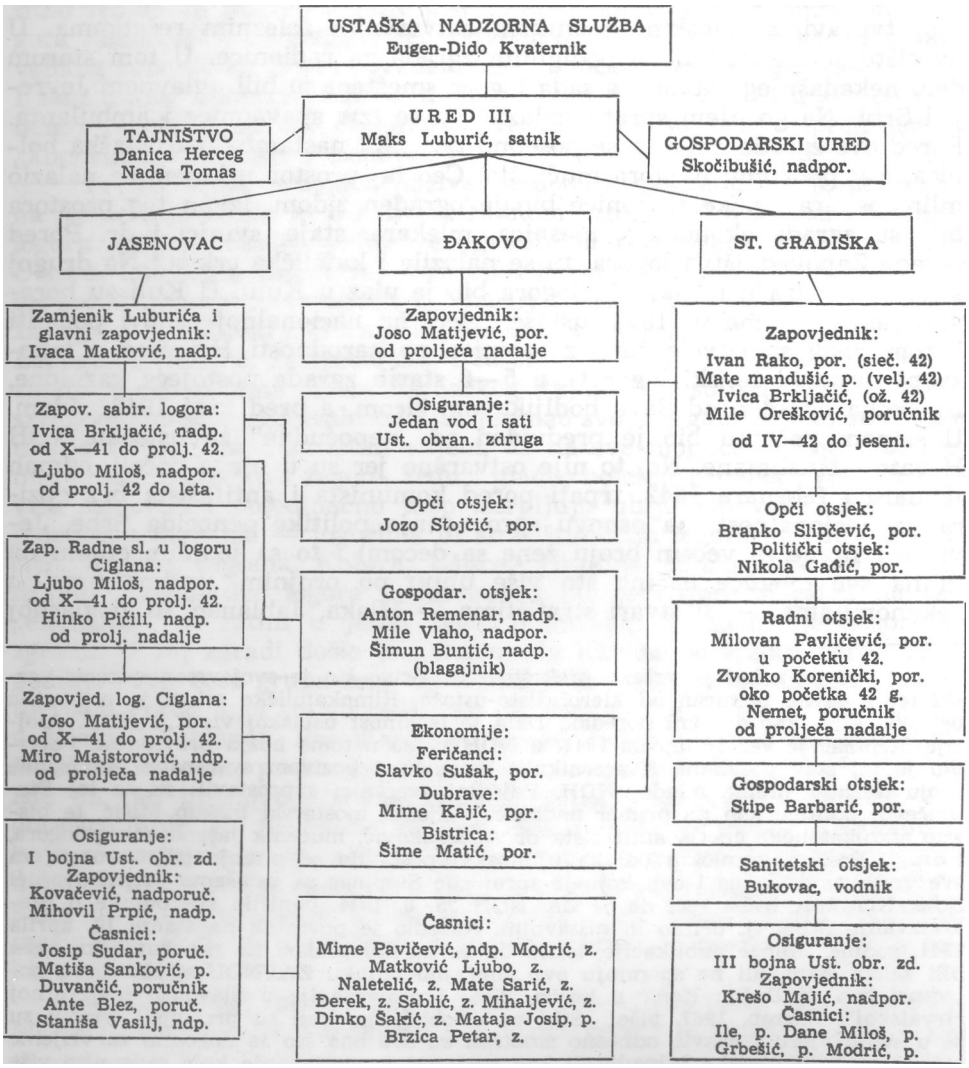

Kuli i podrumima bolnice. U prvoj polovini 1942. ovaj logor je bio pod komandom ispostave UNS-e u Banjoj Luci.

Pošto su oba ova logora bili logori smrti, postavlja se pitanje, koliko je logoraša u njima izgubilo živote u toku 1942. godine. Svakako da zasad nema pouzdanih izvora da se to utvrdi. Ostaje samo mogućnost da se vrše procene iz parcijalno sačuvanih dokumenata raznog karaktera i provenijencije. Tako na primer u jednom dokumentu piše da je brojno stanje u koncentracionom logoru Jasenovac, krajem decembra 4.000 lica, a kad je „međunarodna komisija"[5] 6. februara 1942. obišla taj logor u njemu je bilo svega 1.450 lica. Znači, samo od ukupnog broja ubijeno je u januaru 1942. godine 2.250 logoraša, a 300 ih je prebačeno u logor Stara Gradiška. Sličnih primera ima dosta. Po nekim podacima u 1942.

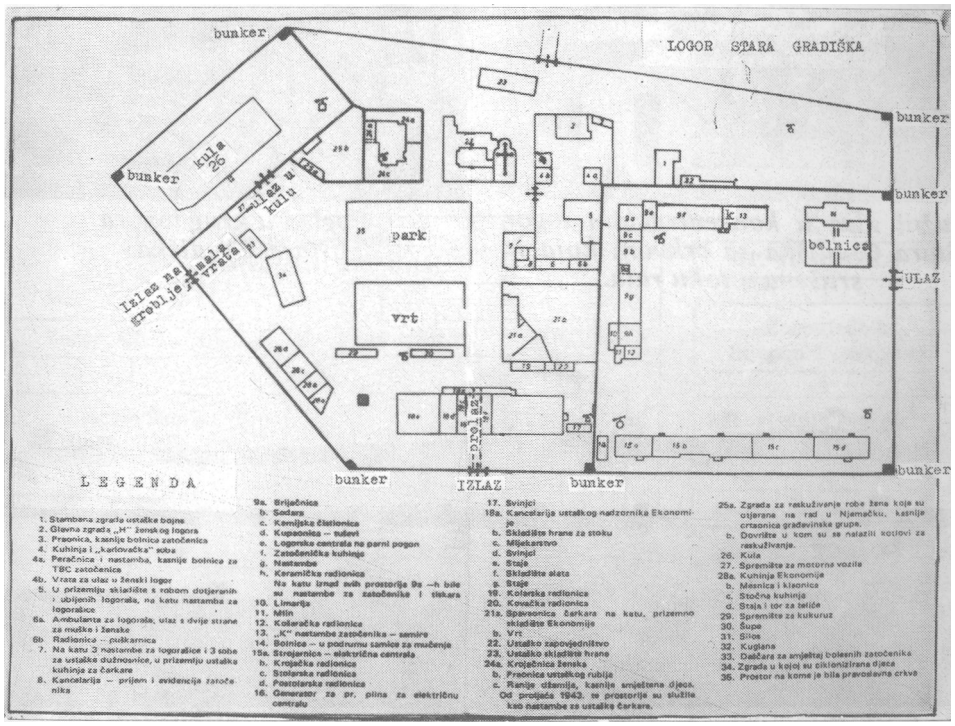

Šematski prikaz „Kaznione" u Staroj Gradiški koja je od 1942. organizaciono pripadala sistemu jasenovačkog logora.

dnevno je u koncentracionom logoru Jasenovac ubijano 20—200, te da je do aprila iste godine ubijeno 5—6.000, 10—12.000 i 15—20.000 logoraša, itd.

[8] **Ovo Hitlerovsko-Himlersko iskustvo koristili su i ustaše da obmanu javno mnjenje u NDH koje nije odobravalo zločine u logorima. Tako je Pavelić povodom godišnjice NDH donosio „amnestije" za javnost i organizovao u saradnji sa Gestapoom nekoliko „međunarodni" komisija u koje se uključio i Vatikan, da dokaže da nije istina o zločinačkim postupcima u logoru Jasenovac. I pojedini ustaški funkcioneri su posećivali logor sa naimerom da uvere javno mnjenje kako je u logoru „med i -mleko". A da istina o logoru ne ibi prodrla u javnost, iseljena su i sva sela oko Jasenovca, i pretvorena u ustaška uporišta.**

Može se zaključiti da su 1942. u oba ova koncentraciona logora dok su postojali izvršena najmasovnija likvidiranja ljudi, žena i dece. No, nisu ustaše koje su osiguravale logor Jasenovac—Stara Gradiška ubijale samo u logoru. Njihove kaznene ekspedicije pod komandom Maksa Luburića su polovinom avgusta 1942. u Požeškoj kotlini, selima Pavlovci ubili 108 lica, a u selu Pasikovci 70 žena i dece sa Kozare. Ovaj krvavi pir nastavili su u selima Brestovac, Bolomača, Busnova, Deževac, D. i G. Gucane, Resna i drugim selima ubivši tom prilikom oko 2.000 lica.

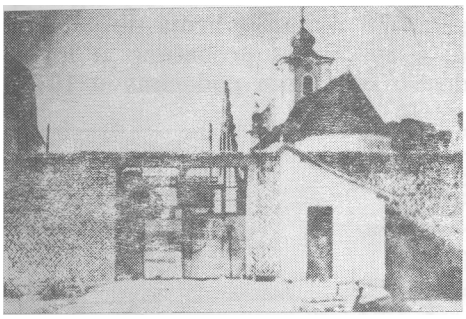

Jutni ulaz u koncentracioni logor Stara Gradiška sa crkvom koja je srušena u toku rata.

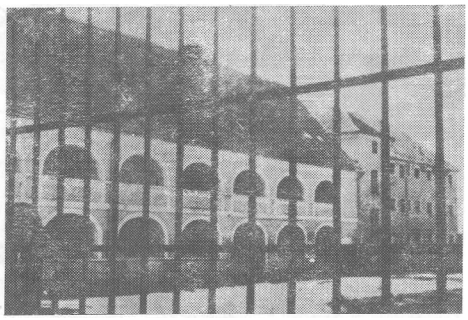

Pogled u krug logora Stara Gradiška,

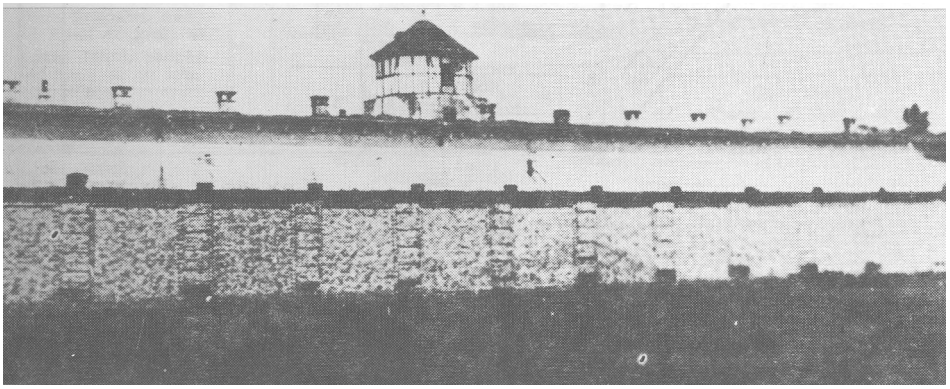

Austro-ugarsku tvrđavu u Staroj Gradiški ustaše su pretvorile u zloglasni logor — mučilište ljudi, žena i dece.

Da se tragovi masovnih zločina iz 1942. izbrišu, pobrinula se Ustaška nadzorna služba i lično Maks Luburić. U decembru 1942. i januaru 1943. po naređenju Luburiča uništena je sva postojeća kartoteka i dokumentacija koncentracionih logora Jasenovac i Stara Gradiška spaljivanjem. S obzirom da je doznao da predstoji 21. januara 1943. godine Pavelićeva zakonska odredba o ukidanju Ustaške nadzorne službe, smenjivanje njega i drugih ustaških funkcionera koji su imali funkcije po logorima. Luburić je brojno stanje u koncentracionim logorima Jasenovac i Stara Gradiška sveo na minimum, ustrojio novu kartoteku i takvo stanje predao novim komandantima i. funkcionerima u okviru Ministar-

4. Sema organizacije ureda III UNS-a u toku :1943. *godine*

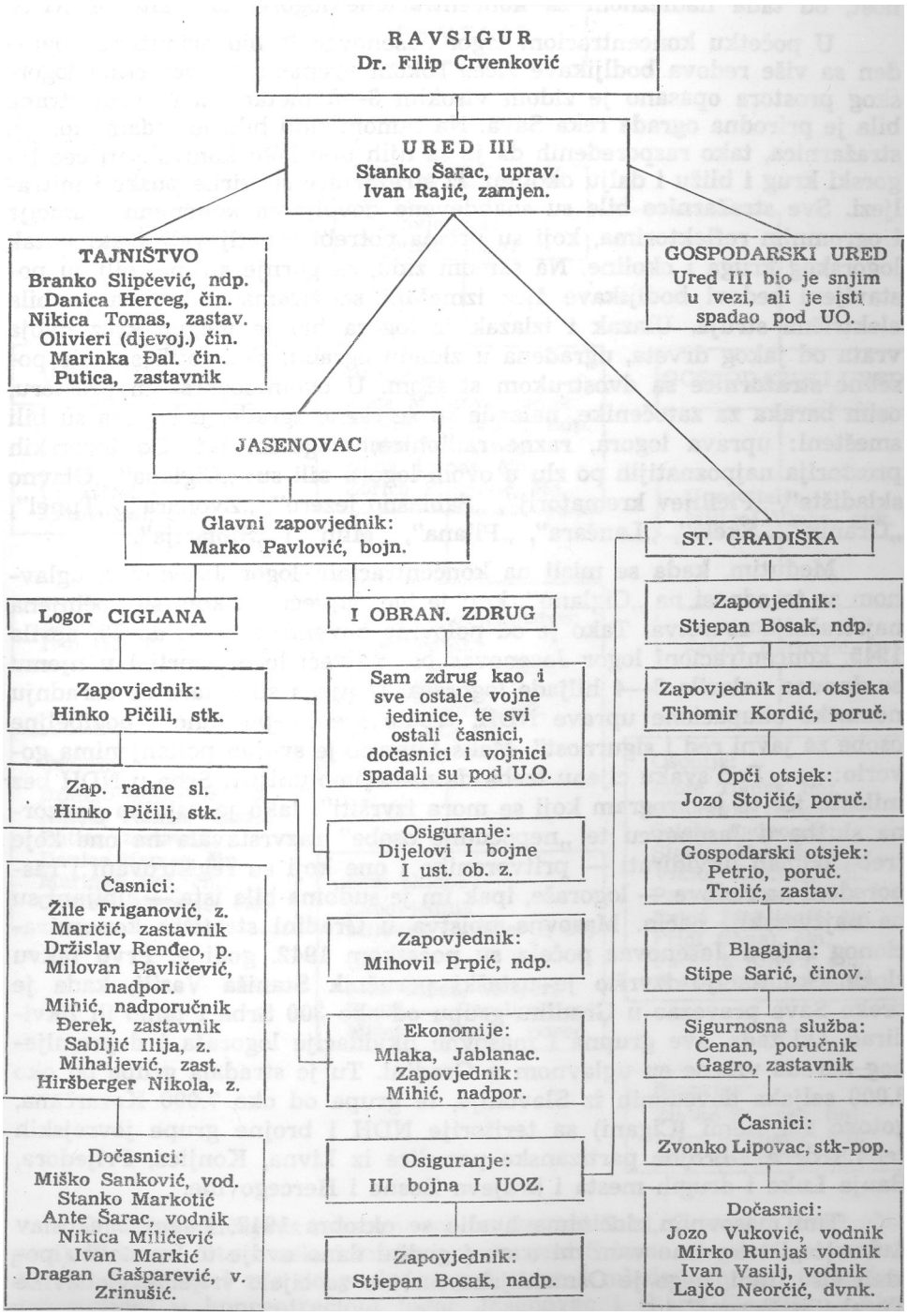

stva unutarnjih poslova, tj. Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost, od tada nadležnom za koncentracione logore na teritoriji NDH.

U početku koncentracioni logor Jasenovac je bio primitivan, ograđen sa više redova bodljikave žice. Tokom vremena tri četvrtine logorskog prostora opasano je zidom visokim 3—5 metara, a četvrta strana bila je prirodna ograda reka Sava. Na samom zidu bilo je sedam zidanih stražarnica, tako raspoređenih da je sa njih bilo lako kontrolisati ceo logorski krug i bližu i dalju okolinu. Iz stražarnice su virile puške i mitraljezi. Sve stražarnice bile su snabdevene dovoljnom količinom municije i ogromnim reflektorima, koji su prema potrebi osvetljavah svaki kutak logorskog kruga i okoline. Na samom zidu, sa gornje strane, bili su postavljeni redovi bodljikave žice izmešani sa žicama u kojima je bila električna struja. Ulazak i izlazak iz logora bio je moguć kroz dvoja vrata od jakog drveta, ugrađena u zidanu ogradu, oko kojih su bile posebne stražarnice sa dvostrukom stražom. U ovom logorskom prostoru, osim baraka za zatočenike, nalazile su se razne zgrade, u kojima su bili smešteni: uprava logora, razne radionice, magazini itd. Od logorskih prostorija najpoznatijih po zlu!u ovom logoru bili su: „Ciglana" „Glavno skladište", „Pičilijev krematorij", „Sablasno jezero", „Zvonara", „Tunel", „Granik", „Skela", „Lančara", „Pilana", „Mlin" i „Stolarija".

Međutim, kada se misli na koncentracioni logor Jasenovac, uglavnom se to odnosi na „Ciglanu", koji je bio najveći i u kom su počinjena najstrašnija zverstva. Tako je od polovine novembra 1941. do 23. aprila 1945. koncentracioni logor Jasenovac bio najveći logor smrti i u njemu se dnevno nalazilo 3—4 hiljade logoraša. U njega su ustaše uz saradnju nemačke okupacione uprave NDH, trpale sve „nepoćudne i pogibeljne osobe za javni red i sigurnost". Maks Luburić je svojim potčinjenima govorio: „ ... Pod svaku cijenu treba da nastojimo uništiti Srbe u NDH bez milosti, jer to je program koji se mora izvršiti". Iako je ustaška nadzorna" služba u Jasenovcu te „nepoćudne osobe" razvrstavala na one koje treba odmah likvidirati — pritvorenike i one koji su registrovani i raspoređeni na radove — logoraše, ipak im je sudbina bila ista — ubijani su na najzverskiji način. Masovna ubistva u Gradini stratištu koncentracionog logora Jasenovac počela su početkom 1942. godine. Prvu takvu zločinačku akciju izvršio je ustaški poručnik Staniša Vasilj, kada je preko Save prevezao u Gradinu grupu od oko 300 Srba i tamo ih likvidirao. Od tada, sve grupne i masovne likvidacije logoraša i dopremljenog naroda vršene su uglavnom u Gradini. Tu je stradala grupa od oko 8.000 seljaka dovedenih iz Slavonije, te grupa od oko 7.000 Kozarčana, gotovo svi Romi (Cigani) sa teritorije NDH i brojne grupie jevrejskih žena i dece i brojne partizanske porodice iz Livna, Konjica, Prijedora, Banja Luke i drugih mesta i krajeva Bosne i Hercegovine.

Tim masovnim zločinima hvalio se oktobra 1942. i sam Vjekoslav Luburić „i tako smo vam mi u ovoj godini dana ovdje u Jasenovcu poklali više ljudi, nego je Osmanlijsko carstvo za cijelo vrijeme vladavine Turaka u Evropi".

5. ***Sema organizacije ustaSke obrane*** **u toku** ***1944. godine***

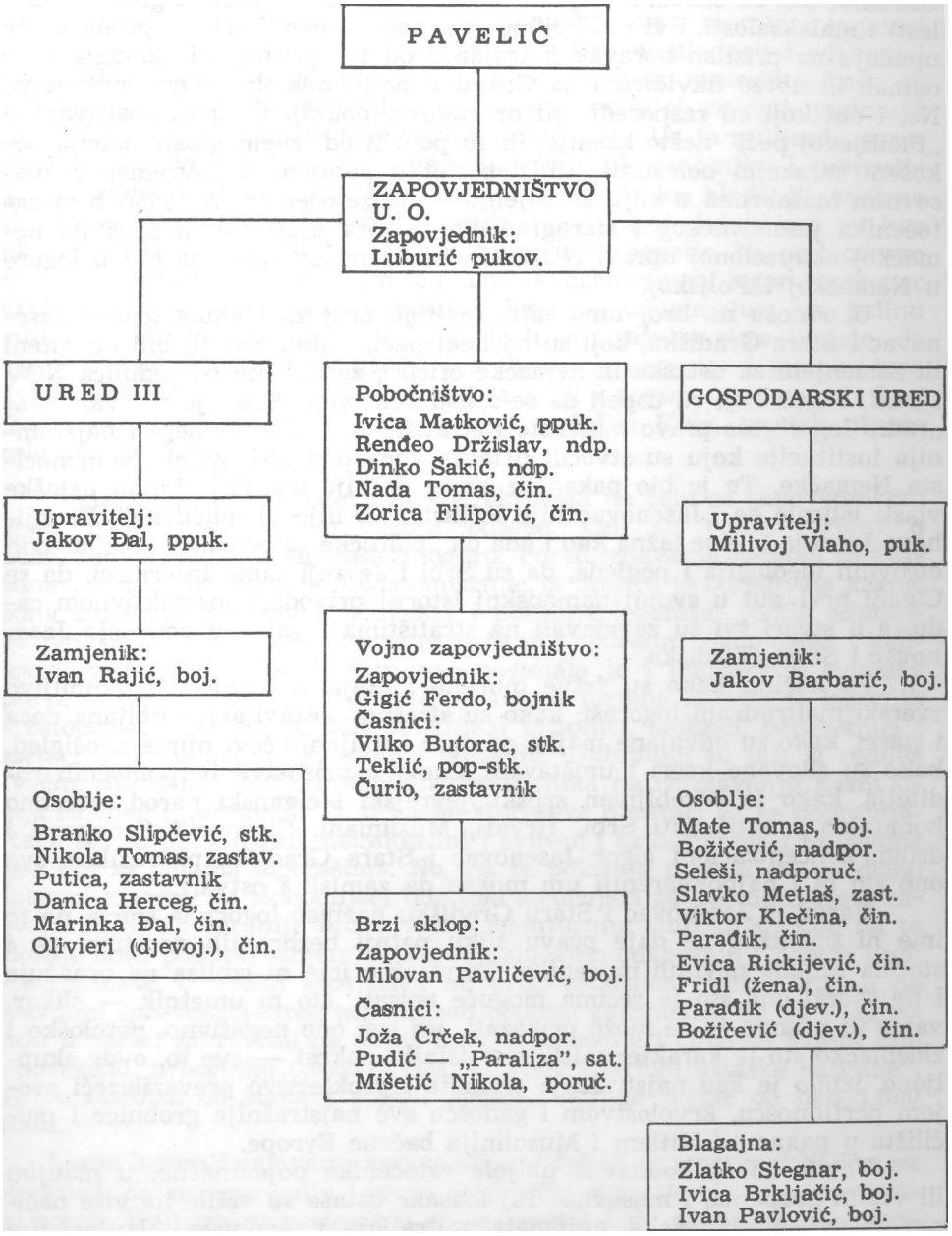

U većini slučajeva masovno su uništavani Srbi, Jevreji i Romi (Cigani). Tako su čitava sela i krajevi nastanjeni Srbima otrgnuti sa pradedovskih ognjišta i sve do poslednjeg, i staro i mlado, muško i žensko, dopremljeni u koncentracioni logor Jasenovac i Staru Gradišku. Ako

odmah nisu upućivani na stratište — Ciglanu, Uštice ili preko Save u Gradinu, bili su osuđeni da pomru od zime ili žege, žeđi ili gladi, od bolesti i malaksalosti. Svi oni kojima je u specijalnom kartonu pisalo da se upućuju na prisilan boravak u trajanju od tri godine, bili su uglavnom odmah ili ubrzo likvidirani na Graniku maljevima ili poklani noževima. No, i oni koji su raspoređivani na radove, poubijani su ili spaljivani u „Pičilijevoj peći" nešto kasnije, ili su pomrli od iznemoglosti radom, pokošeni zaraznim bolestima, ili, naposletku pobijeni u povremenim masovnim masakrima u cilju smanjenja broja zatočenika. A jedan broj zatočenika jasenovačkog i starogradiškog logora ustaše su prepuštale nemačkoj okupacionoj upravi NDH. Oni su transportovani na rad u logore u Nemačkoj i Poljskoj.

U odnosu na broj umorenih, mali je broj zatočenika logora Jasenovac i Stara Gradiška, koji su na neki način ostali živi ili bili otpušteni ili zamenjeni za ustaške ili nemačke oficire, zarobljene od jedinica NOV i POJ, i onih koji su uspeli da se spasu bekstvom. Tako je u stvari ovaj „radni logor" bio pravo mučilište i stratište najvećih razmera i najsramnija institucija koju su stvorili ustaške vođe pod pokroviteljstvom nacista Nemačke. To je bio pakao, iz kojeg se nije izlazilo iako su ustaške vlasti isticale da „Jasenovac nije lečilište, ali nije ni mučilište". Ta njihova tvrdnja bila je lažna kao i ona da „političke zatočenike" leče od svih otrovnih ideologija i pogleda, da su Srbi i Jevreji samo internirci, da se Cigani prvi put u svojoj nomadskoj istoriji privode konstruktivnom radu, a u stvari svi su završavali na stratištima logorskog područja Jasenovac i Stara Gradiška.

Po načinu kako su žrtve mučene i ubijane, kako su nepojmljivo zverski maltretirani logoraši, kako su strašno zlostavljana i ubijana deca i starci, kako su odvajane majke od dece i ubijani očevi njima naočigled, kako su silovane kćeri i uništavani sinovi u prisustvu bespomoćnih roditelja, kako je istrebljivan srpski, jevrejski i ciganski narod, posebno komunisti i antifašisti Srbi, Hrvati, Muslimani, Slovenci,[6] Crnogorci i drugi, koncentracioni logor Jasenovac i Stara Gradiška prevazilaze sve ono što bi i najpokvareniji um mogao da zamisli i ostvari.

Narod je Jasenovac i Staru Gradišku nazivao logorima smrti, no to ime ni približno ne daje pravu sliku patnji bezbrojnih desetina, pa i stotina hiljada nevinih mučenika. To strašno ime ni izbliza ne označuje i ne sadrži ono što je rečima moguće opisati, što ni umetnik — slikar, vajar ili pesnik — ne može prikazati, jer sve ono negativno, patološko i zločinačko što je karakterisalo čitav ustaški pokret — sve to, ovde skupljeno, izbilo je kao najstrašnija sramota i prokletstvo prevazilazeći svojom perfidnošću, krvološtvom i gadošću sve najstrašnije grobnice i mučilišta u pakao od Hitlera i Musolinija bačene Evrope.

Ustaše su svakodnevno ubijale zatočenike pojedinačno, u manjim ili većim grupama, i masovno. Taj masakr ustaše su vršile na više načina: ubijanjem iz pušaka, automata, mitraljeza i revolvera, klanjem noževima, kamama, bajonetima, sekirama, bradvama i bodežima, zatim drvenim maljevima, gvozdenim šipkama, čekićima, kočevima i korbačima. Umorstva su vršena i vešanjem, spaljivanjem u „Pičilijevom" kre-

[6] Procenjuje se da je u logoru Jasenovac ubijeno 1.000—1.500 Slovenaca.

matoriju, paljenjem delova tela, gaženjem nogama i davljenjem u vodi. Teško je i zamisliti šta su podnosili logoraši — ograđeni žicom bez i jedne zgrade, šupe ili nastrešnice, izloženi najstrašnijoj mećavi i vejavici i temperaturi do minus trideset stepeni, a uz to pregladneli i odeveni i obuveni u dronjke. Ništa nije bilo bolje ni u letnjim mesecima, kada su zatočenici bez vode za piće, danima na najstrašnijoj vrućini, podnosili strahovitu žeđ, sve dok ne popadaju od sunčanice. Uz to milijarde parazita, vaši i buve, ispijale su poslednju snagu tih mučenika i prenosile sigurno pegavac i druge zarazne bolesti. Bez trunke hlada ili zaklona osim senke najbližeg kraj sebe, zalazak sunca i noć dočekivani su kao neko olakšanje. No, to je bio samo početak nove nevolje. Na podvodnom i močvarnom području na kojem se nalazio koncentracioni logor Jasenovac harali su rojevi komaraca i napadali logoraše oduzimajući im jedinu priliku za odmor. Tako se nije znalo da li je strašnija zima ili leto, da li je teži dan ili noć, da li glad i žeđ ili stalna groznica i temperatura tifusara i malaričara, koju je leti blažila noću i zorom samo pokoja kap rose. Ili pak smrt kad logoraše zatvore u ćelije Kule, pa tek otvore posle 15—20 dana.

Ustaška uprava u logoru ili tzv. eksterna na čelu sa zapovednikom logora imala je i sedam raznih .odseka. Oni su vodili ‚brigu" o načinu rada i življenja logoraša u logoru. Pored izdavanja naredbi za svakodnevni rad, snabdevainje i ekonomisanje, ta uprava je određivala kazne, vodila isleđenja, naređivala mučenja i ubijanja logoraša, vodila administrativni posao i imala kontakt sa nemaakim i ustaškim instancama i jedinicama van logora. Pored te uprave postojala je i unutrašnja logorska uprava — „zatočenika". Na čelu te uprave — foruma nalazio se logornik — zatočenik, a njemu su bili potoinjeni grupnici, stotnici, pedesetnici i desetari ikoje su ustaše odabrale i postavili. Izabranici su bdli iz redova u većini disciplinskih i kriminalnih prestupnika na izdržavanju kazni lišenja slobode i popravfka. Ti, u većini slučajeva doušnici su se popravljali tako što su bili okrutni, nemilosrdni i svirepi i sa batinama i toljagama uvek bili za petama logorašima. No, na te položaje postavljeni su drugi odabrani logoraši — slobodnjaci bilo kao stručnjaci za pojedine vrste radova, bilo da su odranije bili u vezi s agenturnim službama ili su na te položaje došli podmićivanjem, a bilo je i slučajno odabranih i dobrih ljudi — komunista. U već&ni svoj izbor su pred ustašama uvek nastojali da opravdaju sprovodeći strog nadzor nad ostalim zločincima, ali su i oni na kraju u većini završavali na stratištima. Osiguranje i čuvanje logora bilo je povereno, u početku ustaškoj četi, a zatim „Zdrugu ustaške odbrane", koji se sastojao od štaba i sedam satnija, ukupne jačine od oko 1.500 ustaša.

I sami logoraši uglavnom komunisti, antifašisti i simpatizeri NOP-a su pokušavali da se organizuju i pruže otpor. Taj otpor je bio u neizvršavanju normi, u upornom nastojanju da se preživi i da se sačuva dostojanstvo. Znali su logoraši, da je put do organizovanog otpora vodio jedino kroz organizaciju zatočenika d njihovo međusobno povezivanje i uspostavljanjem veze van logora. U tom cilju, koliko je to moguće bilo, u tim nastojanjima, delovao je partijski komitet, logorska partijska organizacija, ekonomi ili kolektivi i logorske ekonomske zajednice.

Veze su ipak, kakve takve uspostavljane, naročito posle prvih zamena, i koristile su se isto tako, koliko je to bilo moguće, da se održava vezia sa partijskim organizacijama u logorima, da im se uputi pomoć u paketima i novcu. npr. od Mesnog komiteta KPH za Zagreb ili Novu Gradišku.

Sredinom 1942. počelo je spasavanje logoraša putem pregovora između predstavnika štabova NOV i POJ sa nemačkim okupatorima i njihovim pomagačima — ustašama, tj. vršena je razmena zarobljenih nemačkih i domobransko-usitaških oficira, vojnika i funikcionera za zarobljene partizane i uhapšene članove KPJ i skojevce, ilegalne radnike, pomagače i simpatizere, kao i članova porodica komunista NOP-a. Pregovori su vođeni od avgusta 1942. sa prekidima do decembra 1943. kad je postignut sporazum da se stalna razmena vrši u Pisarovini posredstvom GŠ NOV i PO Hrvatske. Tako se od malih lokalnih zamena na raznim mestima prešlo na šire i organizovane zamene, posebno ljudstva iz koncentracionog logora Jasenovac — Stara Gradiška. Na taj način je spaseno oko 800—900 boraca, komunista, skojevaca i drugih (ali ne samo *iz* ovog logora). Ovu odluku za pregovore o razmeni doneli su Poliitbiro CK KPJ i Vrhovni štab NOV i POJ i lično Tito imajući u vidu da su okupator i njegovi pomagači u logorima i zatvorima izložili pripadnike NOP-a i nevin narod najstrašnijim mukama i torturama. Svalkako da je na sklapanje takvog sporazuma uticao i način partizanskog ratovanja jer nije bilo moguće da se organizuju stalni zarobljenički logori, a poštujući Haške i Ženevske konvencije, Vrhovni štab je prihvatio inicijativu koja je dovela do takvog sporazuma. Iz svega ovoga se vidi da je razmena, kako kaže jedan od njenih organizatora Boris Bakrač (pre njega Marijan Stilinović i Josip Brnei) „bila visoko humanitarna institucija koja je, bez obzira na dimenzije, značila da partizani ne napuštaju svoje drugove u nevolji..., ona je važna što je u logorima podržavala nadu i omogućavala očajnicima da sačuvaju moral, dostojanstvo, unatoč teroru . . ., što sve „čovek" može izmisliti, što sve čovek može podnijeti..."

Već početkom jeseni 1944. počinju ustaše postepeno da likvidiraju koncentracioni logor Stara Gradiška. Masovno su odvodili muškarce i žene u Jasenovac. Uz put su ih većinu pobili, a preostale u Jasenovcu. Isto tako kreću transporti logoraša, muškaraca i žena u Lepoglavu, gde su većinom pobijeni. U logoru Stara Gradiška krajem 1944. ostaje negde oko 100 logoraša, radi održavanja 10 logorskih prostorija i za potrebe ustaša. Oko logora su bile postavljene mine i uveče 23. aprila 1945. kad je počela pucnjava od Bosainske Gradiške, u metežu koji je nastao bežalo se na sve strane i mnogi su tom prilikom poginuli od mina. Logoraš Fabijan Rukavina u tom momentu minirao je deo električne centrale, nastao je potpuni mrak, kapije su bile širom otvorene, a to je bio kraj logora. U logor je ušao 3. bataljon 25. brodske udarne brigade 28. udarne divizije 2. armije.

Početkom aprila 1945. ustaše su počele pripreme za likvidaciju logora Jasenovac, da bi pre svog bekstva otklonili tragove svojih zločina. Kad se Luburić ponovo vratio na staru dužnost u logor početkom aprila 1945. (naredio je da se pobiju svi logoraši, a logor i samo mesto Jasenovac do temelja sruši i spali. Isto tako, da bi utro trag zločinima, formirao je

od logoraša ekipe koje su iskopavale leševe poubijanih žrtava, a .zatim ih spaljivali na lomačama zajedno s novoubijenim. Konačna likvidacija logoraša počela je 20. aprila, kada je poslednja grupa žena i dece pevajući „Vi ostajete mi idemo u smrt"... „Hajde majko domu svome, ne dolazi

6. ***Sema organizacije koncentracionog logora Stara Gradiška početkom 1944. godine***

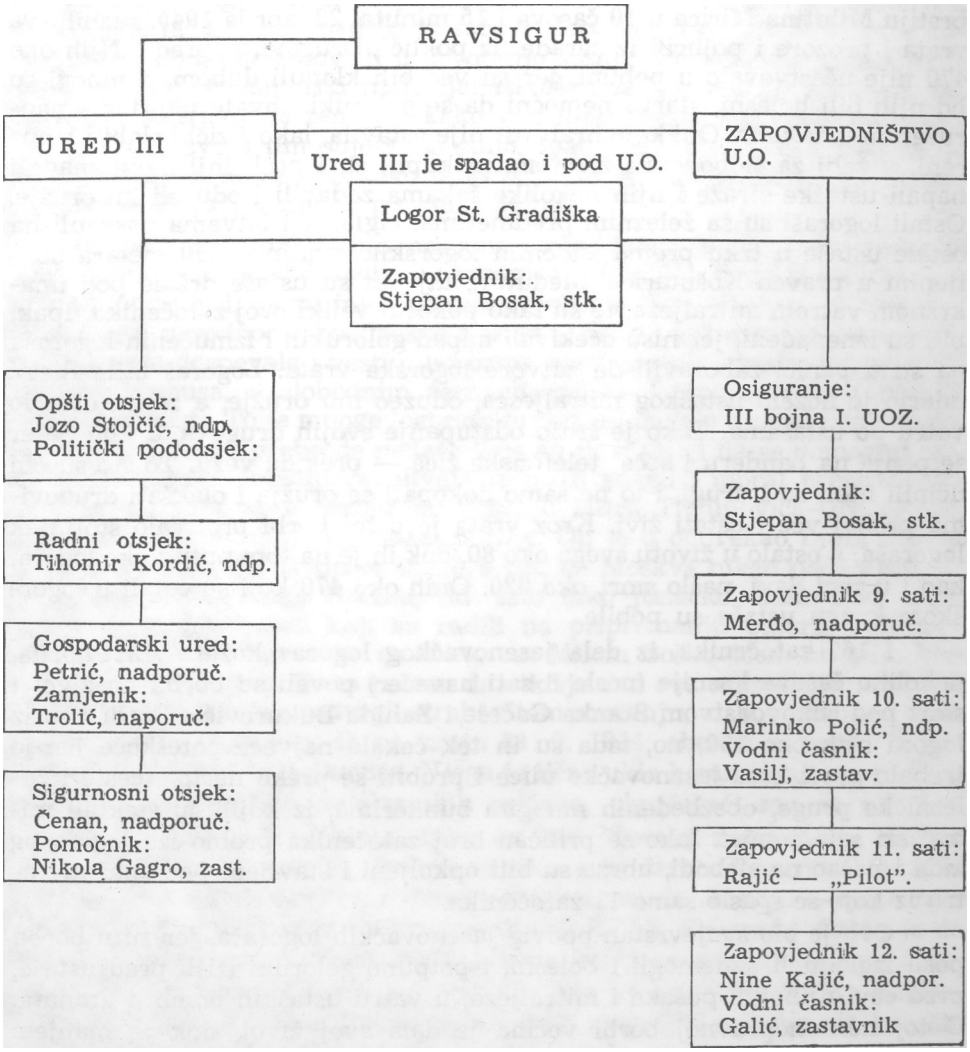

Napomena: **Krajem 1944. godine veći deo zatočenika premešten je u logor Lepoglavu, a kao osiguranje istoga logora, premeštena je takođe i III bojna. Nadstojnik političkog pododseika bio je u toku 1942. godine nadporučnik Nikola Gađić.**

Po zakonskoj odredbi, logor kao takav,• trebao je da spada pod ured III., a de fakto je spadao pod zapovedništvo U.O. poid čiju nadležnost je spadao i ured III. Septembra 1944. glavni ravnatelj „RAVSIGUR-a" bio je Erih Lisak

grobu mome..." dotučena i bačena u Savu ili spaljena na lomači. Ostali logoraši su osetili da im preti sigurna smrt, te su odlučili da provale iz zgrade u kojoj su bili zatvoreni i goloruki povedu borbu na život ili smrt. Pod vodstvom Ante Bakotića, i desetak odvažnijih logoraša: dr Petar Krstić, Cedomir Huber, Dragutin Skrgatić, Pavao Kulaš, Jovo Zivković i još nekoliko, njih oko 600[7] je iz zida vrata istrglo poneki predmet naoružali se krojačkim makazama, noževima i čekićima te su na pisak prstiju Milutina Mirića u 10 časova i 15 minuta, 22. aprila 1945. razbili sva vrata i prozore i pojurili iz zgrade uz poklič „Drugovi, napred". Njih oko 470 nije učestvovalo u pobuni, jer su već bili klonuli duhom, a mnogi su od njih bili bolesni, stari i nemoćni da se goloruki uhvate ukoštac s naoružanim ustašama. Oni koje hrabrost nije ostavila, iako fizički slabi i iznureni, u želji za slobodom i životom, prikupili su i poslednji atom snage i napali ustaške straže i njih nekoliko šakama zadavili i oduzeli im oružje. Ostali logoraši su sa železnim predmetima, ciglama i letvama nasrnuli na ostale ustaše u trku prema istočnim logorskim vratima, 150 metara udaljenim u pravcu Košutarice. Međutim, taj put su ustaše držale pod unakrsnom vatrom mitraljeza, te su tako pokosili veliki broj zatočenika. Ipak, bili su iznenađeni, jer nisu očekivali napad golorukih i izmučenih logoraša pa su u panici zaboravili da zatvore logorska vrata. Logoraš Mile Ristić udario je (nožem ustaškog mitraljesca, oduzeo mu oružje, a zatim otvorio vatru po ustašama. Tako je štitio odstupanje svojih drugova, a Edo Šajer se penje na banderu i seče telefonske žice — prekida vezu. To što su oni učinili hteli su i drugi, i to ne samo dokopati se oružja i olakšati drugovima proboj već i ostati živi. Kroz vrata je u toj borbi protrčalo stotinjak logoraša, a ostalo u životu svega oko 80, dok ih je na tom putu i oko logora, kao i u reci Savi, našlo smrt oko 520. Onih oko 470 koji su ostali u logorskom krugu ustaše su pobile.

I 167 zatočenika, iz dela jasenovačkog logora „kožara", 22. aprila, nekoliko časova kasnije (posle 8 sati navečer) poveli su borbu na život i smrt pod rukovodstvom Stanka Gaćeše i Zahida Bukurevića. Prodrli su iz logora njih oko 150, no, tada su ih tek čekale najveće poteškoće jer je trebalo proći kroz jasenovačke ulice i probiti se preko nasipa, ceste i železmičke pruge, obezbeđenih mnogim bunkerima, iz kojih su štektali mitraljezi sejući smrt. Iako se priličan broj zatočenika probio iza logorskog zida i našao na slobodi, ubrzo su bili opkoljeni i stavljeni pod snažnu vatru iz koje se spasio samo 11 zatočenika.

Ovo je bio svojevrstan podvig jasenovačkih logoraša, jer su u borbu pošli izgladneli, iznemogli i bolesni, i potpuno goloruki izišli pred ustaše, pred cevi njihovih pušaka i mitraljeza, u vatru ustaških bombi i granata. U toj neravnopravnoj borbi većina je dala svoj život, dok je manjem broju sreća bila naklonjena da prebrode ovaj obračun i ostanu živi. Tako je osnovna parola ove pobune u logoru Jasenovac bila izvršena, a to je: „Netko mora ostati i generacijama preneti poruku i istine o Jasenovcu, ratu i zločinima". Od tada više nema ni logora ni logoraša.

[7] Prema evidenciji logoraša pisara Miče Anića tada je u logoru bio 1073 logoraš.

Ustaše da bi uništile sve tragove svojih zločina, spaljivali su leševe (i one ranije pobijene), postojeću dokumentaciju, a palili su i rušili logorske objekte, kao i samo naselje Jasenovac. Po izvršenom uviđaju i utvrđivanju stanja u koncentracionom logoru Jasenovac od strane Zemaljske komisije Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, odmah je počelo raščišćavanje logorskog prostora. U jeku obnove i izgradnje porušene Jugoslavije, brojnih sela oko Jasenovca i samog Jasenovca, nikom nije tada na um padalo da sačuva porušene logorske objekte, a kamoli da ih obnavlja i dovodi u prvobitno stanje. Preovladalo je mišljenje da se sav taj građevinski materijal iskoristi za obnovu porušenih kuća, da se sve to sravni sa zemljom kako više nikog ne bi podsećalo na užas i straw šta se sve u tim objektima zbilo. Ipak filmska i fotodoikumentacija daje mogućnost da se vidi kaiko je logor izgledao dok je fuinkcionisao, kao i porušeni objekti u njemu po oslobođenju.

U toku četvorogodišnje narodnooslobodilačke borbe i revolucije u logor smrti Jasenovac dospeli su i mnogi borci NOVJ, ilegalni radnici, komunisti, skojevci, pripadnici narodnoosilobodilačkih odbora, pomagači i simpatizeri narodnooslobodilačkog pokreta. Na taj način su do jasenovačkih logoraša dospevale i vesti o borbama partizanskih odreda, brigada, divizija i korpusa, o slobodnim teritorijalna — Titovoj državi i njenim organima vlasti. To je mnoge logoraše hrabrilo i davalo im nade da istraju, da se organizuju i prebrode nedaće koje su ih snašle i da se domognu slobode. I hrabrost pojedinaca ulivala je novu snagu i moral prestrašenim logorašima. Tako se o herojskom držanju Mitra Trifunovića-Uče pričalo po logoru i posle njegovog masakriranja. On je u oči rekao Ljubi Milošu da je komunista, da će Hitler izgubiti rat, da Moskva nikad neće pasti, da su ustaše obične sluge Hitlera, itd. Isto tako junačko držanje su imali mnogi drugi komunisti koji su radili na pripremanju otpora, pobune i proboja iz logora Jasenovac sa doktorom Milom Boškovićem na čelu. Međutim, ustašama je pošlo za rukom da otkriju rad ove organizovane grupe, pa su njih dvadesetak podvrgli strahovitom mučenju, ali mučeni nisu ništa i nikog odali. Ustaše su ih na kraju 21. 9. 1944. obesile u krugu logora Jasenovac, izuzev dr Boškovića. Njega je lično ubio komandant logora Dinko Šakić sa nekoliko revolverskih metaka, obraćajući mu se pri tom sledećim recima: „E, doktore, tebe ću kao Masnog neprijatelja osobno streljati". Tako je završio hrabro i smelo svoj život Crnogorac dr Mile Bošković, ne dajući ustašama nimalo mogućnosti da saznaju nešto o njegovom životu u Beogradu i o štampariji CK KPJ u Beogradu. Ostao je do krajnosti veran sebi i svojoj partiji, veran borbi za slobodu naroda i narodnosti. I primeri hrabrosti umorenih heroja — Nade Dimić, Ive Sabljaka, Milana Spalja, Jakše Dugandžića i onih neproglašenih heroja kao što su Ante Bakotić, Mile Ristić i niz drugih znanih po imenu i niz bezimenih kakva je bila većina logoraša[8] i pratiće pokolenja, što sve ljudsko biće

[8] Bilo je pokušaja proboja grupe zatočenika krajem 1942. i početkom 1943. i to jedan iz logora Stara Gradiška, i drugi iz kuće Pere Vukića u Gradini stratištu logora Jasenovac. U oba slučaja logoraši su zatvoreni da umru od gladi i žeđi, ali se oni time nisu mirili već su goloruki izvršili juriš na ustaše. Ovaj u logoru Jasenovac poznat je kao „juriš kosturova hrabrog kapetana Radivoja Munjina" ali su oba završena ubijanjem svih logoraša.

može izdržati u nepokolebljivoj doslednosti ideji, a koja je ljudska u borbi za slobodu.

Koliko je žrtava tačno stradalo na sve ove načine u koncentracionom logoru Jasenovac i Stara Gradiška, zasad nije moguće utvrditi, jer je uništena kartoteka i druga dokumentacija. Ako se tome doda da su u koncentracioni logor Jasenovac stizali i brojani samo vagoni i transporti,

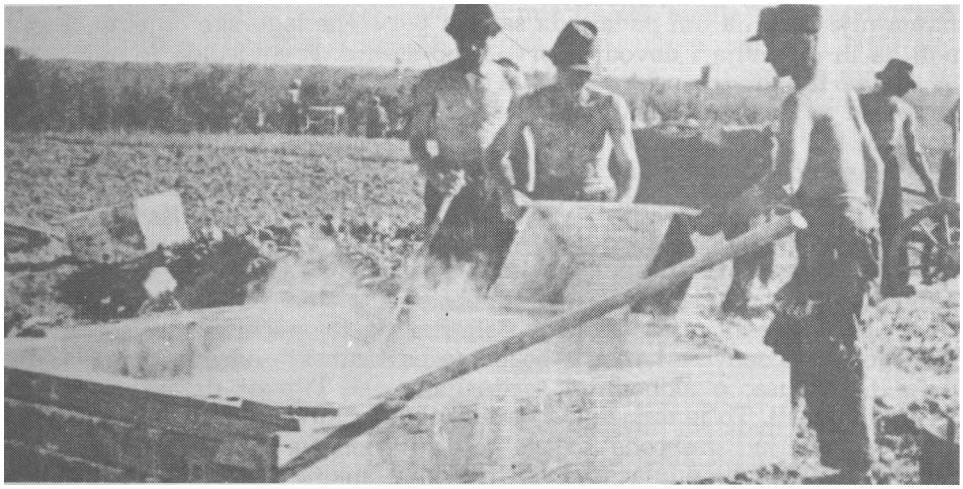

Zaštitni nasip oko jasenovačkog logora podizali su logoraši.

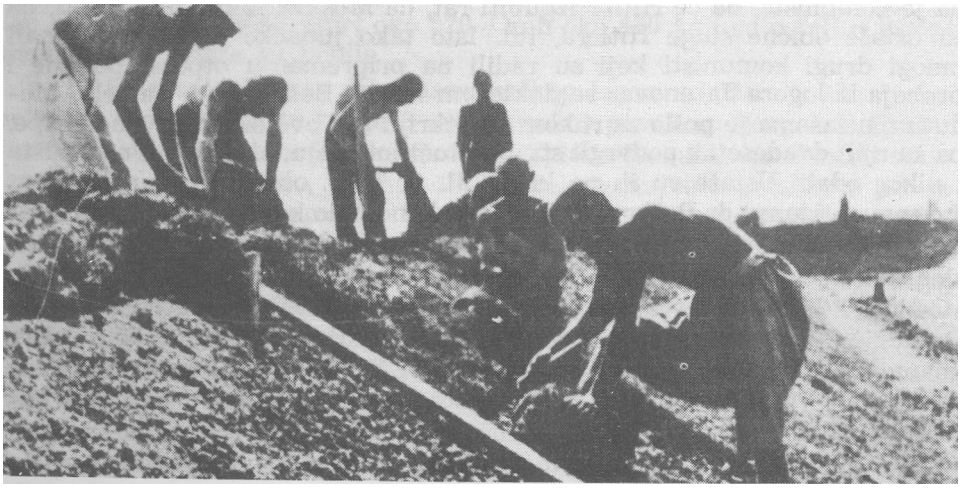

Jasenovački nasip je postao grobnica hiljada logoraša.

koje su ustaše ili uvele u logor i tamo ih noću likvidirale, ili ih pobile na stratištima logora Jasenovac i Stara Gradiška, a da ih uopšte nisu ni uveli u logor i kartoteku, broj žrtava je onda još teže utvrditi. Te prema tome i da je sačuvana dokumentacija i kartoteka, ne bi se iz nje moglo ni približno uvrditi koliko je ubijeno u koncentracionom logoru Jasenovac.

No, ima primera kako su taj prohlem rešila pojedina sela, gradovi i područja kroz hronike i monografije.[9] Na primer, selo Veliko Nabrđe je objavilo u knjižici: „Veliko Nabrđe 1941—1945" i u njoj su po imenu i prezimenu 340 lica koja su nastradala u koncentracionom logoru Jasenovac—Stara Gradiška, a u knjižici: „Jasenovačka drama" piše da je iz mesta Jasenovca stradalo 114 meštana u logoru Jasenovac i 128 meštama u logoru Stara Gradiška. U monografiji: „Slavonski Brod u NOB-i i socijalističkoj revoluciji 1941—1945." objavljena su imena 417 lica koja su ubijena u tim logorima, ili pak kako je to rešila Općina Novska. U Muzeju Novska postoje statistički podaci o žrtvama fašističkog terora na teritoriji Općine Novska. Iz ih podataka se vidi da od ukupno nastradalih, na logor Jasenovac otpada 53 odsto tj. 2.046 ljudi, žena i dece, a na logor Stara Gradiška 25 odsto ili 957 lica. Slično su uradile i društveno-političke organizacije Skupštine opštine Bosanska Dubica konstatujući da je od 33.129 stanovnika ovog područja u logoru Jasenovac ubijeno 5.236 lica, a u Staroj Gradiški 265, a Opštinski odbor SUBNOR-a Bosanska Gradiška popisom žrtava fašističkog terora je ustanovio da je u logoru Jasenovac ubijeno 3.805 žitelja te opštine.

Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini prikupila je podatke o masovnim hapšenjima i odvođenju u logor Jasenovac. Tako je utvrđeno da je iz Adaševaca oterano u Jasenovac 271, iz Bobote 87, Batrovaca 111, Bosuta 274, Bošnjaka 450, Vrbanje 271, Divoša 112, Iriga 50, Sremske Kamenice 127, Jankovaca 860, Jamene 409, Podgajaca 149, Privlake 224 itd. da su od 156 opština, iz 131 oterana lica u koncentracioni logor Jasenovac, tj. preko 6.000 lica od kojih se na neki način spasilo tek 1%. To su sve putevi i načini za utvrđivanje približnog broja ubijenih. U dosad objavljenim publikacijama, naučnim radovima i štampi, na temu o koncentracionom logoru Jasenovac i Stara Gradiška te brojke se kreću od 480.000 do 900.000, pa i preko milion. U najviše slučajeva procene broja ubijenih u logoru Jasenovac se kreću oko 700.000, a u logoru Stara Gradiška oko 80.000. Zemaljska komisija Hrvatske (11. 5. 1945) na licu mesta< u koncentracionom logoru Jasenovac u svom izveštaju Međunarodnom Nirnberškom sudu piše da je umoreno zatočenika-žrtava fašizma od 500.000 do 600.000.

Najviše je sa teritorije NDH 1941—1945. ubijeno Srba, zatim Hrvata i Muslimana, pa Jevreja (oko 33.500), Roma (Cigana) oko 25.000 i drugih naroda i narodnosti (Crnogoraca, Slovenaca, Mađara, Rusa, itd.), a to potvrđuje i Miroslav Majstorović Filipović. U saslušanju jedan od komandanata logora Jasenovac—Stara Gradiška Miroslav Majstorović Filipović kaže: „Po pričanju Maksa Luburića koji je vjerovatno vodio evidenciju o ubijenim Srbima, ubijano je u NDH kroz ove 4 godine oko

[9] Prema listu „Naprijed" organu KPH od 5. i 26. marta i 6. aprila 1944. do tog perioda na Kordunu (Vojnić, Slunj, Plaški, Veljun, Sjeničak i Vrginmost) je ubijeno 8.140 lica, odvedeno u logore 2.415, umrlo od tifusa 6.814, odseljeno u Srbiju 2.346, a u Baniji (Dvor, Petrinja i Glina) je ubijeno 4.040, odvedeno u logor 3.965, odseljeno u Srbiju 1.551, dok je u Lici (Udbina, Gospić, Korenica, Brinje, Otočac, Gračac, Petrušić i Donji Lapac) ubijeno 6.734, odvedeno u logore 1.744, umrlo od tifusa 2.702.

pola milijuna Srba..."[10], a Ljubo Miloš navodi da je „sigurno likvidirano par stotina hiljada ljudi..." Članovi ustaške vlade saopštili su februara 1942. nemačkom generalu u NDH, Edmundu Glezu, da je život u NDH izgubilo 200.000 Srba. Nemački general Glez je na to rekao da se procene ubijenih Srba kreću od 200.000—700.000, ali on smatra „da brojku 300.000 smatra tačnom", a SS general Fike 600.000—700.000. I komandant Jugoistoka Aleksandar Ler aprila 1943. spominje brojku od 400.000 ubijenih Srba na teritoriji NDH, a i komandant nemačke 2. oklopne armije Lotar Rendulić. Kardinal Tiserant (28. 5. 1942) optužujući NDH pred njenim u Vatikanu poslanikom Rušinovićem, kaže da su Nemci zajedno sa ustašama „poklali sve svećenike pravoslavne crkve i da je nestalo 350 tisuća Srba ..."

Prema tome, broj ukupno ubijenih sa teritorije tzv. NDH po raznim izvorima može se zasad ceniti samo na više stotina hiljada[11], jer od maja 1945. nisu vršena neka značajnija naučna istraživanja i ako je bilo pokušaja, rezultati su ipak polovični.

Koncentracioni logor Jasenovac—Stara Gradiška bio je najstrašniji nacifašistički logor i stratište u okupiranoj Jugoslaviji, a, treći u okupiranoj Evropi. Jedan od malobrojnih preživelih logoraša to je najbolje iskazao sledećim rečima: „Kada bi se jasenovački kosturi vraćali teretnim vagonima u život da osvete svoju strašnu smrt, ispred nas bi prešlo petnaest tisuća vagona, a u svakom po četrdeset kostura", a to je 600.000 logoraša.[12]

[10] Prema nekim podacima na teritoriji tzv. NDH je živelo 1941. godine od 1.885.943 do 1.966.000 Srba, a prema popisu od 15. marta 1948. godine na teritoriji Hrvatske i Bosne li Hercegovine 1.610.000 Srba.

[11] Ovde nisu uzeti u obzir podaci minizatora broja ubijenih u koncentracionom logoru Jasenovac — Stara Gradiška, kao što su npr. Ivan Supek, profesor iz Zagreba koji piše: „Jaisenovački logor bio je najveće gubilište NDH-a. Prema statističkom zavodu, bilo je ondje pobijeno oko 50.000 zatvorenika, najviše Hrvata ljevičara, pa Srba, Cigana i Zidova..." dodajući da su sve ostale brojke „fantastična preterivanja", tj. „udesetostručene" iz propagandnih razloga i zbog zahteva reparacije — ratne oštete, ili govor na komemorativnoj misi za ratnog zločinca Alojza Stapinca, zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić je 10. februara 1981. godine rekao: „Optužnicom bi se htjelo nadbiskupa Stepinca učiniti odgovornim za onih 40.000 žrtava koje se pripisuju Jasenovcu...", dodajući, a kako bi on mogao za to biti odgovoran kad je „mrzio svaki zločin..." i „iskreno je suosjećao s patnjama srpskog naroda...". Međutim, prezentirana dokumenta sve one koji zastupaju tezu da „kroz jasenovački logor prolaze desetci tisuća ljudi" od kojih je po njima većina pobijena, negiraju i dokazuju da su proizvoljna nenaučna i tendenciozna. To se isto odnosi i na rezultate popisa: Žrtve rata 1941—1945. Saveznog zavoda za statistiku iz 1966, koji se zbog toga i ogradio klauzulom „za internu upotrebu". Popis je rađen na osnovu odluke SIV-a od 10.6. 1964. a sređen avgusta 1966. ali pošto je primenjen pogrešan metod sa tri varijante sabiranja podataka i uz slabu finansijsko-organizacionu pomoć, i sam organizator je došao do zaključka, da su ti podaci čist promašaj i zbog toga je popis storniran. Međutim, te podatke koristi Tuđman i piše:

„... podaci sa kojima raspolažemo pokazuju da je u svim logorima u Hrvatskoj ubijeno 50.000, a nije 12 ili 16 puta više...". Ove stavove Tuđmana podržava u svojoj knjizi „Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji" izdatoj u Londonu 1984. i dir Bogoljiub Kočović.

[12] U listu „Naprijed" organu KP Hrvatske od 13. aprila 1944. u članku pod naslovom: „Ustaški zločini u konclogorima neće biti zaboravljeni" između ostalog piše: „...Od približno 30.000 Zidova odvedenih u konclogore ubijeno je preko 29.000. Danas se u Jasenovcu i Staroj Gradiški nalazi manje od 1.000 Zidova, uračunavši i neznatan broj preostalih žena i djece. Cigani su istrijebljeni potpuno".

Već po osnivanju „Ciglane" kao dela koncentracionog logora Jasenovac, pada i prvo izviđanje mogućnosti za to oslobođenje logoraša od strane komiteta KPH za Novu Gradišku, ali je zaključak bio da je to rizično i bez ikakvog izgleda na uspeh. I u 1942. nastavljeni su pokušaji da se preko komunista iz Plesna uspostave veze sa partijskim rukovodstvom komunista u samom logoru. Veze su uspostavljene i sa NOP odredima na Kozari i Slavoniji. Izvedena su i dva manja napada 1942. iz pravca Kozare i 1943. kod sela Krapje, a i oslobođene su dve grupe od po 30 logoraša koji su radili na seči drva, jedna na Prosari, a druga kod sela Drenov Bok. U vojnopolitičkim planovima NOP odreda Slavonije i Kozare, Štaba 3. operativne zone Slavonije, 5. i 6. korpusa NOVJ i Glavnog štaba Hrvatske, a posebno vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita, razmatrane su sve varijante eventualnog napada na logor Jasenovac, ali ni jedna nije davala garancije za siguran uspeh. Takoreći, napad na Jasenovac bio je apsolutno neizvodljiv jer je logor bio dobro utvrđen i branjen, a po položaju predstavljao je nepremostivu prepreku za tadašnje partizanske snage. Reč je o spletu reka Save, V. i M. Struga, Trebiža, Lonje, Ilove i Une; usred ravnice okružene sistemom neprijateljskih uporišta: Novska, Banova Jaruga, Okučani, B. Dubica, Goilo, i čitavim sistemom žandarmerijskih stanica i mogućnošću brze intervencije jakih neprijateljskih snaga iz Zagreba, Siska, SI. Broda, Banje Luke. Svakako da tome treba dodati, da se logor Jasenovac nalazio pored najbolje čuvane železničke pruge i puta u Evropi, Zagreb—Beograd na čijoj su relaciji od Broda do Zagreba stalno dežurala dva oklopna voza i dva nemačka bataljona. Dakle tu su bile stalno angažovane respektivne snage, jače od dve divizije, a sam logor Jasenovac je uvek branilo najmanje 1500 ustaša. I sami logoraši su bili svesni da je oslobođenje logora teško izvodljivo, ali su se ipak nadali da će doći dan napada partizana na logor i njihovo oslobođenje. Organizovali su rukovodstvo za samooslobođenje, formirali udarne trojke, naoružavali se i uspostavljali kakve takve veze, i čekali. Njihove nade bile su naročito podgrejane prilikom napada glavnine 5. udarnog korpusa NOVJ 31. decembra 1943. na Banja Luku, ali zbog angažovanja jakih neprijateljskih snaga, i ta mogućnost je otpala.

Logor Jasenovac je oslobođen tek u završnim borbama za oslobođenje Jugoslavije: jedinice 25. udarne brodske brigade 28. divizije 2. jugoslovenske armije zauzele su 23. aprila 1945. koncentracioni logor Stara Gradiška, a jedinice 4. srpske brigade 21. divizije 1. jugoslovenske armije 2. maja 1945. koncentracioni logor Jasenovac. Tako je logor Jasenovac oslobođen onda kad i svi drugi veliki logori u Evropi u sklopu završnih borbi za oslobođenje Jugoslavije. Zločini i grozote koje su ustaše počinili podstakli su borce na nove podvige, budili želju da što pre oslobode preostali deo neoslobođene zemlje i kazne uhvaćene zločince.

Za sudbinu logoraša Jasenovca neprekidno su se interesovali Vrhovni Stab i lično vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito. Tako je na jednom naređenju od 31. marta 1942. drug Tito dopisao: „Ispitajte mogućnost eventualnog napada na koncentracioni logor u Jasenovcu, gde je bilo oko 10.000 naših zatočenika, a sada je ostalo svega još oko 1.500 živih drugova. Sve ostalo su poubijali ustaški banditi..." O straš-

nim zločinima Hitlerovih dželata u logoru Jasenovac drug Tito je obavestio i Kominternu s ciljem da ona preko svih sredstava informisanja upozna o tome svetsku javnost. U telegramu piše: „Najstrašniji koncentracioni logor u Hrvatskoj nalazi se ü Jasenovcu. U taj koncentracioni logor Hitlerov dželat Pavelić bacio je više od 10.000 najbolji sinova Hrvatske. Sada je ostalo svega hiljadu i po živih ljudi, a svi ostali su bili podvrgnuti užasnim mučenjima i ubijanjima. Same ustaše priznaju da je od početka njihovog dolaska na vlast u Hrvatskoj ubijeno do petstotina hiljada ljudi većinom Srba". Zločine u logorima, maršal Josip Broz Tito, u svim prigodnim govorima na temu o narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, stalno je pominjao. Tako je 9. maja 1945. u svom govoru, između ostalog, rekao: „... Stotine logora tipa Majdaneka i Jasenovca, logora grozote i smrti, ostaće na vječna vremena kao jezovita opomena svim narodima .da nikada više ne dopuste ponavljanje ovakve tragedije, da učine sve da se uzročnik te tragedije, fašizam, u korijenu uništi..."

„... U Hrvatskoj, gdje je plaćeni njemački i italijanski agent, krvnik Pavelić, počeo zvjerski proganjati Srbe, Jevreje[13] i druge, Partija je najodlučnije ustala protiv Pavelićeve strahovlade. Povela je najoštriju borbu protiv ovoga zlikovca i njegove ustaške bande. Partija u Hrvatskoj stavila se na čelo srpskih progonjenih masa, organizirala je partizanske čete; stavila se na čelo progonjenih Srba i zbog toga se sav bijes bandita Pavelića okomio na našu Komunističku partiju. Poubijano je više stotina najboljih sinova naše Partije: Ognjen Priča, Božidar Adžija, Zaja, Keršovani, August Cesarec i mnogo drugih. Devedeset naših boraca ubijeno je samo iz koncentracionog logora Kerestinec.. ."

„ ... Mi smo ponosni i na ogromne žrtve koje smo dali. Jugoslavija, koja je uoči rata imala šesnaest i po miliona stanovnika, danas nema ni petnaest miliona. Sta to znači? Znači, da smo u toku ove četiri godine izgubili milion i sedam stotina hiljada naših građana. A od toga broja, kada se tačno procijeni, najmanje je palo baš u borbi, kad smo, lice u lice, s puškom u ruci, stajali protiv nadmoćnog neprijatelja. To dokazuje da bismo mi, da se nismo latili oružja, da se nismo aktivno branili, izgubili ne samo svoj obraz, svoju čast, nego i mnogo više stanovništva, jer je cilj neprijatelja bio da nas uništi. Punili bismo logore u Njemačkoj, logore smrti u Majdaneku, Dahau, Jasenovcu i druge koji su proždirali cvijet slovenstva, koji su proždirali desetine miliona najboljih sinova čovječanstva. Tamo bismo mi bih, tamo bi bila naša djeca, tamo bi bile naše žene, tamo bi bila naša braća i sestre. Ali mi smo s puškom u ruci branili svoj narod, mi smo prikivali neprijatelja ovdje, na svojoj teritoriji, i tu smo ga pobijedili. U tome je suština naše borbe, u tome smo mi bili u pravu što nismo čekali..."

„ ... Za vrijeme Mačeka i Cvetkovića, a u Hrvatskoj Šubašića, hapšeno je i bacano u zatvore i logore stotine antifašista, da bi, zatim, za

[13] U NOVJ je učestvovalo oko 3.000 Jevreja, od kojih je poginulo 722. U ilegalnom radu je učestvovalo oko 1.600 Jevreja, od kojih je poginulih oko 600; 150 Jevreja su dobili Partizansku spomenicu 1941, a 10 su proglašeni narodnim herojima. U zarobljeničkim logorima uspelo je sačuvati živote oko 650 Jevreja, od kojih oko 450 oficira (M. Perić, Jevreji u NOR. Simpozijum u Daruvaru 15. i 16. IX 1983.).

vrijeme kapitulacije bili predani Njemcima i ustašama, koji su ih zvjerski poubijali.

Ničim ta gospoda ne mogu danas opravdati taj svoj zločin, jer je trebalo samo narediti da se otvore vrata zatvora i da mnogi najbolji sinovi naših naroda budu spaseni od Hitlerovih i Pavelićevih dželata. Prema tome, za smrt poubijanih drugova kriv je Maček, on je glavni krivac i mora za to da odgovara... Kerestinec — to je neoboriva optužba protiv tih nazovi demokrata. Krv Augusta Cesarca, Božidara Adžije, Ognjena Price i stotina drugih antifašista optužuje i dokazuje da su Maček, Cvetković, i mnogi drugi njima slični, bili i ostali najgori reakcionari i neprijatelji slobode i napretka. Ta krv dokazuje da su ta gospoda bila saradnici fašističkih osvajača i ustaških zlikovaca. .."

„ .. . Kroz četiri godine je u našoj zemlji harao najsvirepiji teror fašističkih okupatora Njemačke, Italije, Mađarske, Bugarske. Stotine i stotine hiljada ljudi, nedužne djece, žena, muževa i omladine stradalo je i izgubilo svoje živote samo zato što su voljeli svoju zemlju. Ne, to nisu bili oni koji su se borili s oružjem u ruci protiv okupatora, već su goloruki i nedužni ljudi u selima i gradovima bili ubijani pojedinačno i masovno na vešalima, pod puščanom i mitraljeskom vatrom, ili poklani noževima, ili živi spaljivani u kućama, pa čak i crkvama, kao što se to događalo u Hrvatskoj pod vladavinom ustaškog režima Pavelića, čiju je vladavinu osuđeni Stepinac ne samo tolerisao već i pomagao i blagosiljao..."

„ ... Sta nam je donio prošli svjetski rat? Donio je ne samo pustoš i razaranje onoga što je čovječanstvo vjekovima stvaralo) i čime se ponosilo nego je i posijao milione grobova širom zemljine kugle, zavio u crno milione majki i sestara, ostavio bez hranilaca milione siročadi i, na kraju, ostavio milione osakaćenih invalida kao žive svjedoke ratnih užasa ..."

„ .. .Nije Pavelić klao i ubijao samo Srbe. On je ubijao i najbolje i najprogresivnije sinove Hrvatske: mnogobrojni logori u našoj zemlji, kao Jasenovac, Gradiška i drugi krvavi su svjedoci strašnih krvoprolića i svih mogućih perfidnih metoda u ubijanju ljudi. Tu su ginuli zajedno i Srbi i Hrvati. Tu se radilo ne samo o nacionalnom istrebljenju drugog naroda, nego o istrebljenju svih progresivnih ljudi, naprednih ljudi, komunista, koji su težili nečem boljem od onog što je bilo . . ."

„ .. . Zašto gospoda biskupi nisu, recimo, izdali takvu poslanicu i čitali je u svim crkvama za vrijeme Pavelića i Njemaca protiv onih strašnih klanja Srba u Hrvatskoj, gdje je izginulo stotine i stotine hiljada žena, djece i ljudi? Zašto se nisu onda bunili protiv tih strašnih ustaških zločina koji su ušli na vječita vremena kao najveća mrlja u historiju hrvatskog naroda? Zašto gospoda biskupi nisu izdali takvu poslanicu i dali je čitati u svim crkvama protiv klanja i strijeljanja koja su vršili ustaše i Nijemci nad desetinama hiljada Hrvata, najboljih sinova hrvatskog naroda? Zašto se nisu bunili protiv najstrašnije ljudske klaonice — logora u Jasenovcu, *gdje su ustaše podjednako uništavali i Srbe i Hrvate na desetine i stotine hiljada? Zašto onda nisu bili spremni dati svoje živote kao duhovni pastiri za stotine hiljada hrišćana..."* (podvukao A.)

REZIME

U ustaškom koncentracionom logoru Jasenovac — Stara Gradiška od avgusta 1941. do maja 1945. prema proceni ubijeno je više stotina hiljada ljudi, žena i dece. Više od polovine ovih nevinih žrtava umoreno je na najsvirepiji način na jednom od najvećih jasenovačkih gubilišta — Gradini.

Koncentracioni logor Jasenovac — Stara Gradiška sa nizom gubilišta, a posebno Gradinom spadaju u kategoriju najvećih nacističkih logora smrti i gubilišta u toku drugog svetskog rata na tlu Evrope. Pored nacističkih logora Aušvica, Dahaua, Mathauzena i drugih i koncentracioni logor Jasenovac — Stara Gradiška bio je formiran s istim ciljem: da uništi pripadnike „nižih rasa" — rasni genocid, da sprovedu teoriju o „životnom prostoru" hegemonizam, da unište verske i ideološke protivnike i sve ostale slobodarske i progresivne elemente Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Vojvodine. Uz asistenciju nemačkih nacista, njihove verne sluge ustaše su na osnovu svojih načela doneli niz odredbi i kaznenih odluka koje su ozakonjavale metode vršenja terora i zločina-genocida. Uz aktivnu pomoć nemačkog okupatora njegove policije i trupa, ustaše su odmah na nemačkoj okupacionoj teritoriji tzv. NDH počele, još pre izbijanja opštenarodnog ustanka i revolucije, deportovanja, konfiniranja, hapšenja, masovna i pojedinačna ubijanja, Srba, Cigana (Roma) i Zidova (Jevreja), a zatim svojih verskih, ideoloških protivnika komunista (članova KPJ i SKOJ-a), demokratskih, progresivnih i antifašistički orijentisanih Srba, Hrvata i Muslimana kao i drugih pripadnika naroda i narodnosti.

Koncentracioni logor Jasenovac nastao je avgusta 1941. na području sela Jasenovac u Lonjskom polju kao produženje koncentracionog logora Gospić sa stratištem Jadovno. Na tom kompleksu poznati su delovi ovog logora: „Krapje", „Bročice", „Ciglana", „Kožara" i „Stara Gradiška" sa nizom stratišta: Gradina, Uštice, Mlaka, Jablanac, Feričanci, Limani i dr. Međutim, kada se govori o koncentracionom logoru Jasenovac, uglavnom se misli na „Ciglanu", koji je bio najveći i na čijim stratištima, a jednim od najvećih Gradini, su počinjena najstrašnija zverstva. I ako su ustaše ovaj logor nazivali i „radni logor", on je ustvari bio pravo mučilište i stratište najvećih razmera i najsramnija institucija koju je ikada ljudski zločinački um mogao da zamisli i stvori. Narod je logor Jasenovac — Stara Gradiška nazivao logorom smrti, no ni to ime ne daje ni izbliza sliku patnji stotine hiljada nevinih logoraša koji su svoj život završili na stratištima i u samom logoru Jasenovac — Stara Gradiška, u mučilištu i paklu koji su samo mogli da izmisle naci-fašisti na čelu s Hitlerom, Musolinijem, zločincem Antom Pavelićem, i izvršiocima kakav je između ostalih bio Maks Luburić.

Veliki broj zločina — ubijanja i masakriranja ustaše su vršili na više načina: vatrenim oružjem (pištoljima, puškama, automatima i mitraljezima), hladnim oružjem (noževima, kamama, sekirama, bradvama, čekićima, drvenim i železnim maljevima, kolčevima, kajišima i korbačima). Umorstva su vršili i vešanjem, spaljivanjem (mrtvih i živih), gaženjem nogama, davljenjem u vodi, zatim sistemom izgladnjivanja,

izlaganjem zaraznim bolestima, žeđi i teškim fizičkim poslovima. Pravom pomoru logoraša doprineli su prljavština, zima, paraziti i golotinja. Na sve ove načine i sisteme ustaše su ubijali pojedince, manje i veće grupe i masovno.

Koncentracioni logor Jasenovac — Stara Gradiška je bio ograđen visokim zidom, a četvrta strana bila je prirodna ograda — reka Sava. Na samom zidu bilo je više redova bodljikave žice kao i od cigala ugrađene osmatračnice sa stražarima. U logorskom prostoru od poznatih

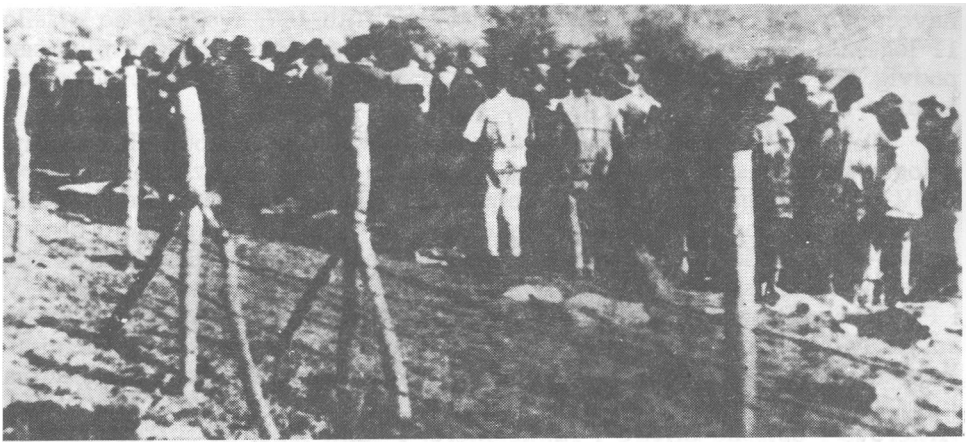

Masovno dovlačenje u Jasenovac Srba, Jevreja i Cigana počelo je u rano proleće 1942. godine.

zgrada, mesta i naprava po zlu su bile: „Glavno skladište", „Ciglana", „Pičilijev krematorij", „Zvonara", „Tunel", „Granik", „Sablasno jezero", „Skela" i „Kula". Najveći zlikovci odgovorni za zločine u logoru su bili: Vjekoslav-Maks Luburić, Ljubo Miloš, Miroslav Filipović — Majstorović, Jozo Matijević, Ivica Marković, Franjo Džal, Marko Pavlović, Mile Orešković, Stanko Šarac, Ante Virban, Stjepan Bosak, Petar Nemet, Nikola Gadžić, Ivica Brkljačić, Dinko Sakić, ing. Ljubomir Pičili, a od koljača: Pudić Dragutin, Ilija Sabljić, Ante Kojić, Jusić Mujica, Petar Brzica, Marija Buždon, Nikola Gagro, Ujko Bukovac, Slavko Lisac, Sipka, Cekada i drugi. No, ne treba zaboraviti i njihove naredbodavce nemačke generale Edmunda Gleza — Horstenaua, Konstantina Kamerhofera i Rudolfa Litersa, poslanika Zigfrida Kašea, kao i ustaškog poglavnika Antu Pavelića, ministra unutrašnjih poslova Andriju Artukovića, te druge ustaške zlikovce: župane, podžupane, šefove ustaških redarstva, stožernike, logornike i tabornike. Prema tome, kako je koncentracioni logor Jasenovac — Stara Gradiška bio organizovan, i ko je sve s njim upravljao i rukovodio, on je bio najviše i najstrašnije nemačko — ustaško mesto ili mašina za ubijanje i **uništavanje ljudi, žena i dece s teritorije tzv. NDH.**

Prvih dana aprila 1945. ustaše su donele odluku da likvidiraju koncentracioni logor Jasenovac — Staru Gradišku, tj. da pobiju sve, uklone tragove četvorogodišnjeg masakra i logor poruše do temelja. Postepeno su preselili logoraše iz Stare Gradiške, usput izvršili masovna

ubojstva da bi 20. i 21. aprila 1945. prišli konačnoj likvidaciji logoraša i logora Jasenovac u celini. Preostali zatočenici njih 1.073 su osetili da im preti sigurna smrt, te su odlučili da provale iz zgrade u kojoj su bili tako reći zakovani i goloruki povedu borbu na život i smrt. Njih oko 600 logoraša „Ciglane" su 22. aprila 1945. uz poklič „drugovi napred" prikupili i poslednji atom snage i napali ustaške stražare i jurnuli ka izlaznim vratima i reci Savi. Kroz vatru kuršuma probilo se njih oko 80, dok su svi ostali u opštem jurišu izginuli, a ostale uglavnom bolesne i iznemogle u logoru ustaše su pobili. I logoraši „Kožare" 22. aprila 1945. naveče poveli su borbu na život i smrt i od njih 167, svega ih se spasilo 11 logoraša. Ovo veličanstveno delo jasenovačkih logoraša je svojevršan podvig, jer su u borbu pošli izgladneli, iznemogli, bolesni i potpuno gc loruki.

Tokom četverogodišnjeg NOR-a i revolucije naroda Jugoslav!] u logor smrti Jasenovac — Stara Gradiška su dospevali i zarobljeni bore NOV i POJ, ilegalni radnici — komunisti, pripadnici NOO, mnogobrojni pomagači i simpatizeri NOP-a. Kako za njih, tako i za one ostale nevine žrtve — logoraše koncentracionog logora Jasenovac — Stara Gradiška neprekidno se interesovao Vrhovni štab i lično Vrhovn" komandant NOV i POJ Josip Broz Tito. To interesovanje se kretalo od mogućnosti napada snaga NOVJ na logor, obaveštavanja Kominterne o strašnim zločinima koja se dešavaju u logoru Jasenovac i zahteva da ona svim sredstvima informisanja, obavesti svetsku javnost, da zamene logoraša za zarobljene Hitlerove i ustaške oficire i funkcionere. I sami logoraši su preduzimali pojedinačna i grupna bekstva, a zatim se priključivali jedinicama NOV i POJ. Bilo je raznovrsnog organizovanja otpora, pobuna i proboja iz logora od strane logorskog partijskog komiteta, ekonomskih zajednica i pojedinih članova KPJ i SKOJ-a. Najviše su se isticali Mitar Trifunović--Učo, dr Mile Bošković, Nada Dimić, Jakša Dugandžić, Ivan Sabljak, Milan Spalj, Grga Cavić i Ivan Sekulić Jucko, proglašeni za narodne heroje Jugoslavije, i niz drugih, ali su u većini bili otkriveni i na najzverskiji način ubijeni. Konačno 23/24. aprila 1945. jedinice 2. jugoslovenske armije oslobodile su koncentracioni logor Stara Gradiška, a 2. maja jedinice 2. armije i koncentracioni logor Jasenovac. Tako je logor Jasenovac oslobođen kad i ostali veliki logori u Evropi, u završnim borbama za oslobođenje Jugoslavije, jer nažalost ranije to nije bilo moguće.

U posleratnim govorima maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je u više navrata govorio o koncentracionom logoru Jasenovac, da je to najstrašnija klaonica, u kojoj su ustaše uništili na stotine hiljada nevinih logoraša, da je on opomena svim narodima da nikad više ne dopu ste ponavljanje takve tragedije da u njemu stradaju naša deca, žene, braća i sestre, kao i najbolji sinovi ove zemlje samo zato što sul voleli svoju zemlju i što su se borili protiv okupatora i svih reakcionara i neprijatelja slobode.

Antun Miletić

GLAVA PRVA

USTAŠE OZAKONJUJU I SPROVODE MASOVNI ZLOČIN U KONCENTRACIONOM LOGORU GOSPIĆ — JASENOVAC 1941. GODINE

Vanredne zakonske odredbe, zapovesti, nalozi, odluke, odmazde i uputstva ustaške strahovlade kojima su ozakonili naci-fašističku metodu za vršenje masovnog zločina-genocida; masovno, grupno i pojedinačno logorisanje i likvidiranje po rasnoj i verskoj osnovi Srba, Jevreja i Roma (Cigana) i političkoj komunista i demokratski i antifašistički orijentisanih Srba, Hrvata, Muslimana i ostalih naroda i narodnosti sa teritorije tzv. Nezavisne Države Hrvatske; Ustaška nadzorna služba (UNS), župani, podžupani i župska i kotarska redarstva ozakonjeno sprovode u delo; masovno logorisanje Srba, Jevreja i komunista i odvođenje na Jadovno stratište, koncentracionog logora Gospić; nastavak masovnog logorisanja po odlukama i bez odluka UNS-a u koncentracioni logor Jasenovac (Bročice, Krapje, Ciglana); stravičan bilans ubijenih; hiljade imena znanih i neznanih, ubijenih i nestalih logoraša; i dva narodna heroja, Čavić i Trifunović, na zverski način su ubijeni; izvršioci zločina od Pavelića i Kvaternika do Babića, Luburića, Miloša, Brkljačića, Rukavine, Frkovića, Matijevića, Rake i niza drugih; deo sačuvane pismene istine o logoru Gospić—Jasenovac.

Br. 1

VANREDNA ZAKONSKA ODREDBA I ZAPOVEST POGLAVNIKA USTAŠKE NDH ANTE PAVELIĆA OD 26. JUNA 1941. O NADLEŽNOSTI PREKIH SUDOVA I SKUPLJANJU JEVREJA U KONCENTRACIONE LOGORE POD VEDRIM NEBOM[1]

IZVANREDNA ZAKONSKA ODREDBA I ZAPOVJED

Povodom glasina, da bi dne 28. o.mj. u Hrvatskoj imali uslijediti tobožnji progoni protiv jednom dijelu pučanstva određujem, da će svatko, tko takve glasove širi, biti stavljen pred prijeki sud.

Podjedno određujem, da će isto tako biti stavljen pred prijeki sud svatko, tko bi uopće bilo kada izvršio bilo kakvo nasilje nad životom ili nad imovinom bilo koga državljanina ili pripadnika Nezavisne Države Hrvatske. Nadalje određujem, da su svi dužnostnici ustaških organizacija i svi, zapovjednici i podzapovjednici ustaške vojnice osobno odgovorni za svaki izgred, koji bi se u gore rečenom smislu dogodio te imadu sve ustaške organizacije i tijela ustaške vojnice u cijeloj državi poučiti, da im je dužnost svim sredstvima spriječiti bilo kakav izgred u gornjem smislu. Svaki član ustaške organizacije ili vojnice, koji bi se sam počinio krivcem takvog kažnjivog djela, biti će smjesta strijeljan po ustaškom sudu.

Isto tako svi organi javne vlasti imadu budno bdi ti nad tim, da se snagom zakona spriječi bilo kakav pokušaj nasilja proti imovine ili života bilo koga državljanina ili pripadnika Nezavisne Države Hrvatske ili stranog podanika, bio takav čin poduzet sa strane neodgovornih elemenata ili službenih osoba.

U svakom slučaju bilo kakvog izgreda u tom pravcu, ako je potrebno, imaju se predstavnici mjestnih državnih vlasti smjesta obratiti

[1] Arhiv Vojnoistorijskog instituta (dalje: Arhiv VII), arhiv (dalje a.) Nezavisna Država Hrvatska (dalje: NDH), kutija (dalje: k.), 180, reg. br. 1/1. Izostavljen je propratni akt opšteg pomoćnika ministra unutrašnjih poslova od 28. juna 1941. koji ovu odredbu i zapovest dostavlja svim: redarstvenim ravnateljstvima, predstojništvima gradskih redarstava, kotarskim oblastima, kotarskim ispostavama i pograničnim redarstvima.

na mene osobno, brzoglasno ili brzojavno, na što ću po potrebi odrediti im potporu vojske ili moje tjelesne bojne.

Isto tako gdje bi se god pojavili na području Nezavisne Države Hrvatske pod oružjem bilo pojedince bilo u grupi tzv. četnici ili ostatci srbske vojske ili bilo kakve osobe, koje nemaju ovlaštenja nastupati u postrojbi bilo u građanskom bilo u ustaškom ili vojničkom odijelu, dužne su sve vlasti odmah, proti njim upotrijebiti mrzlo ili vruće oružje sredstvom oružništva, redovitih ustaških postrojba, a u krajnjem slučaju zatražiti podporu hrvatskog državnog domobranstva.

Budući Zidovi šire lažne vijesti u svrhu uznemirivanja pučanstva te svojim poznatim spekulativnim načinima smetaju i otešćavaju obskrbu pučanstva, to se kolektivno smatraju za to odgovornim, *i prema tome će se proti njima postupati i spremati ih povrh kaznenopravne odgovornosti u zatočenička zbirališta pod vedrim nebom.* (Podvukao AM).

Istodobno pozivam sve osobe, koje su se do uspostave Nezavisne Države Hrvatske ogrješivale o hrvatske narodne probitke bilo glasajući za nehrvatske stranke, bilo svojim prisustvom u nehrvatskim i protuhrvatskim društvima, bilo svojim sudjelovanjem u korupciji, ili da su se obogaćivali intervencionističkim poslovima, jednom riječju sve osobe, čija je prošlost nehrvatska, protuhrvatska ili društveno nečasna, a koje su se pokušale gurati ili su se čak ugurale u državne službe, u ustaške organizacije ili u postrojbe ustaške vojnice, ili čak u Hrvatsko domobranstvo, da se u roku od osam dana same povuku i odstrane, jer će inače nakon izminuća toga roka biti prisilno i na bolan način odstranjene te podvrgnute odgovarajućem postupku.

Napokon pozivam sve i svakoga, da se okani bilo kakove intervencije kod bilo koje državne ili slične vlasti u osobnim; kao i u materijalnim predmetima, jer će se svaka intervencija smatrati sabotažom i postupati će se po propisima prijekoga suda. Tko se smatra da je bilo povrijeđen zakon ili njegov probitak, može to uvijek pismeno prijaviti bilo nadležnoj vlasti bilo predsjedničtvu vlade, i to bez ikakove pristojbe.

Dano u Zagrebu, dne 26. lipnja 1941.

POGLAVNIK NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE
Dr Ante Pavelić v. r.[2]

[2] **Rođen je 1889. u Bradini, poglavnik kvislinške NDH i jedan od najvećih ratnih zločinaca iz 2. svetskog rata. Doktor prava i advokat u Zagrebu. Nakon proglašenja šestojanuarske diktature kralja Aleksandra 19. 1. 1929. emigrirao je u Austriju, odakle je proteran. Sklonio se u Nemačku — Minhen, a zatim u Musolinijevu Italiju, gde udara temelje ustaškoj terorističkoj organizaciji. Uz pomoć Musolinija i Hortija osniva logore Bovenjo u Italiji i Janka pusta u Mađarskoj gde obučava ustaše za špijunsko-diverzantsku aktivnost. Na čelu ustaša povratnika iz Italije dolazi 15. aprila 1941. u Zagreb, gde je postavljen od Musolinija i Hitlera na čelo kvislinške NDH. Do maja 1945. počinio je brojne zločine prinudnog regrutovanja, odvođenja u koncentracione logore i na prinudni rad, i iseljavanje i prekrštavanje Srba, ubijanje na venskoj i političkoj osnovi Srba, Jevreja, Cigana, kao i komunista i antifašista bez obzira na veru i narodnost, konfiskacije, kontribucije i pljačkanje imovine, i dr., te je počinio takve zločine i istrebljenja za vreme svoje strahovlade, kakve čovječji um ne može ni zamisliti, a civilizovani svet shvatiti. Samo jedan deo tih zločina počinjen je u koncentracionom logoru Jasenovac — Stara Gradiška. Da bi izbegao sud pravde, beži početkom maja 1945. u Austriju, zatim Italiju, pa Argentinu, da bi konačno 28. 12. 1959. umro u Španiji, u Madridu.**

j rt

Povodom prednje izvanredne zakonske odredbe i zapovjedi izdajem ovaj

NALOG

Ova izvanredna zakonska odredba ima se kroz tri dana donašati u svim novinama na prvoj strani i objavljivati putem Radio-postaje kroz tri dana u jutro, u podne i na večer. Ova se odredba ima nadalje plakatirati po svim gradovima u cijeloj Hrvatskoj, a sva općinska poglavarstva imaju je proglasiti pučanstvu uobičajenim načinom. Podjedno se umoljavaju vjerske vlasti da ovu odredbu dadu proglasiti po duhovnim pastirima.

Zagreb, dne 26. lipnja 1941.

Broj: 11541 Pr. M. U. P.

MINISTAR UNUTARNJIH POSLOVA

Dr. Andrija Artuković v. r.[s]

[3] **Rođen 29. 11. 1899. u s. Klobuku — Vitinja. Da bi izbegao odgovornost za počinjene zločine beži početkom maja 1945. u Austriju, da bi se od 18. jula 1948. nastanio u Los Anđelosu — SAD pod imenom Alojz Anić. Jugoslovenska vlada notama od 31. 3. 1951. i 30. 8. 1951. zatražila je izručenje ovog ratnog zločinca prilažući odluku broj 3371 i broj 7003 Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Artuković je počinio najviše ratnih zločina kao ministar unutrašnjih poslova ustaške NDH od 17. 4. 1941. do 10. 10. 1942. i od 29. 4. 1943. do 9. 10. 1943. godine. On je osnovao Ustašku nadzornu službu — Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, a to su bile najzloglasnije ustanove pod Ministarstvom unutrašnjih poslova, jer su one osnivači koncentracionog logora Gospić sa stratištem Jadovno (jul—avgust 1941), pa u istom periodu, koncentracionog logora Slano na Pagu, a zatim Jasenovca, Lepoglave, Danice, Jastrebarskog, Kruščice, Keresitinca, Siska — Caparda, Stare Gradiške, Tenja, Đakova, Lobograda — Rijeke, kao niza zatvora tipa Orne kuće u Banja Luci, na Savskoj cesti u Zagrebu i u drugim gradovima širom NDH. Artuković je potpisnik odredbe — naloga o nadležnosti prekih sudova, odredbe o odvođenju Jevreja u logore pod vedrim nebom, odredbe da se za jednog ustašu strelja deset talaca, potpisnik je akta o prekrštavanju Srba i deportovanju 121.033 Srba u Nedićevu Srbiju. Prema tome kriv je za smrt na stotine hiljada Srba, Jevreja, Cigana, kao i mnogih Hrvata, Muslimana i pripadnika drugih naroda i narodnosti samo zato što se nisu mirili sa okupacijom i ustaškom vlašću. Artuković je kao ministar unutrašnjih poslova potpisnik brojnih smrtnih presuda objavljenih u „Narodnim novinama" — ustaškom glasilu 1941. godine. A. Pavelić je A. Artukovića 13. oktobra 1943. proizveo u pukovnika ustaške PTB, a 10. aprila 1944. odlikovao visokim odlikovanjem „u znak priznanja za savjestan i revnostan rad za učvršćenje NDH kao državni prabilježnik, ministar unutrašnjih poslova i ministar pravosuđa i bogoštovanja." U svom govoru 24. februara 1942. Artuković je između ostalog rekao: . . . . odlučnim i zdravim zahvatom riešAla je tzv. židovsko pitanje...", epilog je poznat: pod rukovodstvom Artukovića ustaše su Ubile 30.500 Jevreja sa teritorije NDH. I „Vašington post" je pisao o Artukoviću pre nekoliko godina:**

> **„Nijedan aspekt posleratne američke spoljne politike nije tako sramotan kao što je azil koji su dobili utvrđeni i osumnjičeni nacistički ratni zločinci kojima dobro dolazi antikomunizam da bi izbegli pravdu u svojim državama. Od svih tih nitkova — ako nije preblaga ta reč — koji su iskoristili tu mogućnost, najfamozniji je Andrija Artuković. Duboko nas vređa i sama misao da osobe koje su optužene za najstrašnije zločine uživaju slobodu i žive u Americi već toliko godina,"**

a i februara 1985. kad je ponovo pokrenut postupak kod SAD da se Artuković izruči Jugoslaviji na svim stranicama američke štampe objavljena su zlodela Andrije pod naslovom „Artuković kao Hitler". Dvanaestog februara 1986. tačno u 15 časova, na zagrebačkom aerodromu predstavnici američke federalne sudske policije predali su Jugoslaviji ratnog zločinca A. Artukovića.

Br. 2

ZAKONSKA ODREDBA POGLAVNIKA USTAŠKE NDH ANTE PAVELIĆA OD 5. JULA 1941. O PREKIM I POKRETNIM PREKIM SUDOVIMA[1]

ZAKONSKU ODREDBU

o promjeni zakonske odredbe o prijekom sudu i zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu

§ I-

Pred prijeki sud odnosno pokretni prijeki sud[1] bit će stavljen i onaj:

1. koji pisanjem, tiskanjem, izdavanjem ili širenjem knjiga, novina, proglasa, letaka ili slika ili na bilo koji drugi način vrši pro-

[1] **Arhiv VII, a NDH, k. 213, reg. br. 10/2.**

[2] **Ustaše su pripadnici terorističke, separatističke, šovinističke** i naci-fašističke **(nacionalističke) organizacije čiji je cilj bio da razvije separatističke .tendencije kod hrvatskog naroda i razbijanjem Jugoslavije stvori Nezavisna Država Hrvatska. Ustaše svoj koren vode od Frankove Hrvatske stranke prava (HSP). Ustaška** *organizacija se počela razvijati nakon uvođenja* **apsolutističkog režima kralja Aleksandra Karađorđevića (6.** *aprila 1929.).* **Na čelu organizacije bio je dr Ante Pavelić koji je posle ujedinjenja — stvaranja države Srba, Hrvata i Slovenaca (1918) bio aktivan u Hrvatskoj stranci prava, tj. stvaranju Velike Hrvatske koja bi obuhvatala i Bosnu i Hercegovinu. Do aprila 1941. ustaše su svoju aktivnost uglavnom razvijale van Kraljevine Jugoslavije. Ante Pavelić je 1929. emigrirao u Beč, ali je austrijska vlada 1931. zabranila rad i delovanje ustaške emigracije na teritoriji Austrije. Tada veći deo ustaša nalazi utočište u Hortijevoj Mađarskoj, da bi se zatim preselili u Musolinijevu Italiju. Od tada Italija postaje glavni centar ustaške emigracije, tj. sedište Glavnog ustaškog stana. Glavne logore ustaše su imale u Mađarskoj i Italiji. U ovim logorima vršena je teroristička obuka ustaša, koji su u periodu od 1931. po grupama ubacivani u Jugoslaviju gde su izvršili nekoliko atentata i diverzija sa ciljem da se poveća mržnja između Hrvata i Srba. Ustaški nacionalistički pokret je imao podršku Vatikana, Musolinijeve Italije, Hitlerove Nemačke, Hortijeve Mađarske, Borisove Bugairske i još nekih zemalja koje su vodile neprijateljsku politiku prema Kraljevini Jugoslaviji. Napr. sa vodstvom Vrhovističke terorističke organizacije (desno krilo VMRO) u Sofiji ustaše su potpisale sporazum o usklađivanju borbe protiv K. Jugoslavije sa ciljem da se Hrvatska i Makedonija odvoje od Kraljevine Jugoslavije. U Kraljevini Jugoslaviji ustaštvo su podržavale razne klerofašističke organizacije i** *Mačkova HSS* **i njegova** *građanska zaštita.* **Kad je 10. aprila 1941. Slavko Kvaternik uz podršku nemačkog okupatora proglasio ustašku kvislinšku tzv. Nezavisnu Državu Hrvatsku, Ante Pavelić na čelu sa grupom svojih ustaša-emigranata došao je iz Italije 15. aprila 1941. u Zagreb. Već 18. aprila uz odobrenje Hitlera i Musolinija imenuje kvislinšku vladu, a sebe za poglavnika tzv. Nezavisne Države Hrvatske.**

Odmah poglavnik Ante Pavelić sa svojim ustašama poziva narod Hrvatske, Bosne i Hercegovine da progone i pokolju Srbe, Jevreje, Cigane i sve političke protivnike-komuniste i antifašiste. Teror, masakriranje d zločinačke orgije naročito nad Srbima »provodile su ustaše za sve vreme rata od 1941. do maja 1945. U masovnim pokoljima na zverski način ubili su na stotine hiljada nevinih ljudi, žena i dece.

Tokom celog rata ustaške jedinice, zajedno sa domobranskim jedinicama pod operativnom komandom nemačkog okupatora borile su se protiv jedinica narodnooslobodilačke vojske. U 1945. godini većina tih jedinica od Jugoslovenske armije je uništena, razbijena i zarobljena, a pojedinci ustaške vođe izvedene pred narodni sud za svoje zločine i osuđeni na smrt.

mičbu ili ide za tim, da stvori uvjerenje ili raspoloženje kod drugih, da se neki dio Nezavisne Države Hrvatske odcijepi iz cjeline, ili kao samostalna država, ili da se spoji s kojom drugom državom, ili da se promjeni današnje državno uređenje, ili da se promijeni politički ili društveni poredak u državi, ili da se uguši ustaški pokret;

2. koji pisanjem, tiskanjem ili širenjem letaka, slika, proglasa ili novina, ili inače iznosi ili pronosi lažne tvrdnje s namjerom, da izvrgne ruglu ili preziru državne ustanove ili društveni poredak u državi ili ustaški pokret ili ustaške postrojbe, ili koji na spomenuti način nešto iznosi i pronosi s namjerom, da stvori neraspoloženje protiv državnim ustanovama, zakonskim odredbama ili naredbama oblasti ili proti političkom ili društvenom poredku u državi ili proti ustaškom pokretu ili proti ustaškim postrojbama;

3. koji drži kod sebe letak, knjigu ili novine, koje svojim sadržajem vrše promičbu komunizma ili koje sadržavaju kakvo drugo kažnjivo djelo proti obstanku države i njezinu uređenju ili proti državnoj vlasti ili proti javnom miru i poredku ili proti poglavniku ili proti onima, koji ga po ustavu zamjenjuju ili proti ustaškim postrojbama.

§ 2.

Za sva djela spomenuta u §-u 1. bit će kažnjen onaj, koji ih je učinio poslije 10. travnja 1941. godine.

§ 3.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama.

U Zagrebu, dne 5. srpnja 1941.

Poglavnik
Nezavisne Države Hrvatske:
Dr. *Ante Pavelić*, v. r.
Broj CXXXIV-613-Z. p. —1941.

Ministar pravosuđa i bogoštovlja:
Dr. *Mirko Puk*, v. r.

Br. 3

NALOG RAVNATELJSTVA ZA JAVNI RED I SIGURNOST USTAŠKE NDH OD 8. JULA 1941. ŽUPSKIM REDARSTVENIM RAVNATELJSTVIMA O UPUĆIVANJU SVIH SRBA I JEVREJA U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST ZA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU

Broj: 8993

Predmet: Smještanje interniraca.

U Zagrebu, dne 8. srpnja 1941.

ŽUPSKOM REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU — SVIMA
REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU U ZAGREBU
PREDSTOJNlCTVO GRADSKOG REDARSTVA — SVIMA

Kada interes javne sigurnosti zahtijeva odstranjenje nepoćudnih osoba iz njihovog boravišta imade se sve grkoistočnjake[2] i Židove (i koji su prešli na katoličku vjeru poslije 10. travnja 1941.) slati u Gospić na dispoziciju Župskog redarstvenog Ravnateljstva, u Gospiću, a nikoga više u koncentracioni logor „Danica" u Koprivnici.[3]

Katolike i Muslimane nema se slati u Gospić.

ZA DOM SPREMNI!

Po halogu ravnatelja
Pomoćnik
Obertinski, v. r.

M. P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 189, reg. br. 10/1.

[2] Odnosi se na Srbe.

[3] Prvi koncentracioni logor koji su ustaše formirali bio je u Koprivnici, a nalazio se u prostorijama nekadašnje tvornice hemijiskih proizvoda „Danica".

Kao datum osnivanja logora se smatra 29. april 1941. Toga dana popodne stigao je prvi transport od oko 300 ljudi iz Zagreba. Prve žrtve bili su Srbi i **Zidovi,** koji su pohapšeni na području Grubišnog Polja, Pakraca **i** Križevaca.

Odmah nakon toga stizali su drugi transporti iz Bjelovara, Karlovca, Ogulina, Varaždina, Sarajeva, Bijeljine, Tuzle i drugih mesta. Na vagonima je obično pisalo „Pokvareno voće". Prvi zapovednik logora bio je Martin Nemec, a od početka 1941. Nikola Herman, koji je ujedno bio i ustaški poverenik za grad i kotar Koprivnicu. Oboje su se istakli svojim svirepostima. Nemec i Herman primali su direktive i zadatke od Eugena Kvaternika, Mije Babića i Mije Bzika. Pored njih, u logor je dolazio i ministar unutrašnjih poslova Andrija Artuković. Vrlo aktivno u osnivanju logora pomagali su Nemci. Oni su zajedno s Eugenom Kvaternikom, sredinom maja 1941. dali Nemecu zadatak da pronađe posebno mesto za organizaciju još jednog logora za smeštaj oko 3.000 Zidova.

Na osnovi nekih izveštaja uprave logora i svedoka zatočenih u „Danici", može se zaključiti da je kroz ovaj logor prošlo preko 5000 logoraša. (Poruke 2. listopada 1974.).

Br. 4

NALOG RAVNATELJSTVA USTAŠKOG REDARSTVA U ZAGREBU OD 23. JULA 1941. VELIKIM ŽUPAMA DA SE IZVRŠI POPIS SVIH SRBA[1]

RAVNATELJSTVO USTASKOG REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Broj: Tajni: 2/1941. — II.

Prepis.
ZAGREB, dana 23. srpnja 1941.

PREDMET: Registriranje Srba — pravoslavaca — okružnica. —

OSOBNO:

ŽUPAMA 1 — 22.
USTAŠKOM POVJERENIŠTVU ZA BOSNU I HERCEGOVINU
SARAJEVO — G. FRANCETIC.

Naslov se poziva, da prema uzorcima priloženih tiskanica izda shodnu odredbu Redarstvenom Ravnateljstvu, Ravnateljstvu Ustaškog Redarstva, u koliko su već takova osnovana u sjedištima Zupa. — Predstojništvima Redarstva i Kotarskim oblastima u mjestu, gdje nema redarstva, da svako na svome području t.j. sjedištu redarstva, Kotarske oblasti (grad. mjesto), provede u roku od 15 dana registriranje svih Srba, kao i onih, koji su bili kada pravoslavne vjere.[2]

Valja ispuniti najprije upitne listove, a zatim samo najvažnije podatke (lične i porodične — vjerske), prepisati u kartone, te složiti kartoteku po brojevima i abecednom redu. —

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 156, reg. br. 1/1.

[2] Stav Ministarstva unutrašnjih poslova NDH 30. juna 1941. prema Ukrajincima bio je sledeći:

„Ovomu Ministarstvu čast je saopćiti i umoliti slijedeće:

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nalazi se oko 25.000 Ukrajinaca seljaka i to u Bosni i Srijemu, napose u kotaru Prnjavor.

Potrebno je odrediti shodne mjere i dati shodne naloge svim područnim i nadležnim organima, da se tim Ukrajincima ne bi ništa dogodilo prigodom seljenja Srba.

Uopće se s Ukrajincima u Hrvatskoj ne smije postupati kao s ostalim pravoslavcima odnosno Srbima, nego se ima uzeti u obzir i razlikovati one, koji su bili i jesu protivnici sovjetskog poretka i režima" a prema Rusima:

„Povodom stavljenih pitanja naslovi se upućuju, da sa Rusima, iako su pravoslavni — ne treba postupati kao sa Srbima, već glede postupka i preduzimanja eventualnih potrebnih mjera glede Rusa postupati i odlučivati posebno u svakom pojedinom slučaju, a ne donositi nikakovih općenitih odredaba, koje bi Ruse izjednačivalo sa Srbima." (Arhiv, VII, a NDH, k. 201, reg. br. 4/22—1).

Kartoteku treba voditi u duplikatu, od kojeg će se jedan primjerak slati ovom Ravnateljstvu. —

Potrebni personal zamoliti od Ustaškog Stožera u mjestu. —

Valja raditi samo sa pouzdanim ljudima, točno i savjesno. —

Glavu tiskanice promijeniti prema nazivu ureda, koji će sprovoditi registriranje. —

O učinjenom sa brojem registriranih Srba (bez t.zv. mješoviti brakova, i već provedenih na katolicizam)[3], izvijestiti neposredno ovo Ravnateljstvo, pozivom na broj gornji. —

ZA DOM SPREMNI!

M. P.

RAVNATELJ USTAŠKOG REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE, CEROVSKI[4] v. r.

[3] Pavelić i vrhovi katoličke crkve na čelu sa Alojzem Stepincem i satifakciju Vatikana pape Pija XII hteli su od NDH stvoriti neprelaznu branu protiv pravoslavlja. A to je značilo da 1.885.943 Srbina u NDH imaju da pređu u katoličku veru, da se isele u Nedićevu Srbiju i da se ubiju, tj. kako su to katolički sveštenici duhovno rekli: „odašiljanjem bogu na istinu, sa spasenim i nespasenim dušama."

Već 3. maja 1941. Pavelić izdaje „zakonsku odredbu o prijelazu s jedne vjere na drugu", a kancelarija nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu to 15. maja 1941. pretvara u Okružnicu koju dostavlja svim sveštenicima širom NDH. Zatim slede dva akta Pavelićevih ministarstava, prvi 30. 6. 1941. o prelazima grko-istočnjaka na katolicizam sa potpisom Andrije Artukovića, Blaža Lorkovića i Curaca. Zbog toga što je za ovo trebalo angažovati katoličku crkvu upućuje drugi akt koji glasi:

„UPUTE O VJERSKIM PRELAZIMA

Nezavisna Država Hrvatska — Ministarstvo Pravosuđa i Bogoštovlja. Broj: 42. 678—B—1941.

Zagreb, 14. sipanj —1941.

Predmet: Pravoslavni vjerozakonski prelazi.

Biskupskim Ordinarijatima
Nezavisne Države Hrvatske.

Molimo preuzvišeni Ordinarijat, da bi u povjerljivoj formi obavijestio sve župske urede u pogledu primanja pravoslavnih u katoličku crkvu.

Pravoslavnima se neće u nikojem slučaju dopustiti da prelaze u grkokatoličku crkvu.

Intencije su hrvatske Vlade, da se u katoličku crkvu ne primaju pravoslavni popovi, učitelji zatim uopće inteligencija i napokon bogati sloj trgovaca, obrtnika i seljaka radi kasnijih eventualnih odredaba s obzirom na njih, da se ne bi izvrgavala neugodnostima vjera i ugled katolicizma. Sto se tiče gornjih lica, ukoliko je jedno od njih vezano s katolicizmom na koji način, kao na primjer da je jedno od ženidbenih drugova katoličke vjere i hrvatske narodnosti, onda se u tim slučajevima može primiti u katoličku crkvu, ali uz prethodnu dozvolu Ministarstva Pravosuđa i Bogoštovlja, koje će uvažiti sve momente, koji govore za to, da se dotična stranka primi. Veoma je važno pri tom, da li je brak sklopljen u katoličkoj crkvi i da li su djeca odgojena u katolicizmu. Svi ovi vanredni slučajevi moraju biti prethodno poslani k ovomu Ministarstvu uz potrebne preporuke katoličkih župskih ureda i hrvatskih nacionalnih ustanova.

Niže i siromašno pravoslavno pučanstvo dopušteno je primati uz prethodnu pouku u katoličkim istinama. Ukoliko bi i gore spomenuti navaljivali da budu primljeni, treba ih u zgodnoj formi zadržavati u katekomentu ili ih na drugi način odkloniti.

Pročelnik odjela za bogoštovlje:
M.P. A. R. Glavaš, v.r."

(AVII, a. NDH, k. 87, reg. br. 37/2)

Zatim sledi još niz pisama, objašnjenja, odredbi i slično, pa sve do okružnice od 21. 1. 1942. gde stoji: „Saopćuje vam se, da se grčko-istočnjaci (Srbi) koji su prešli na rimokatoličku vjeru smatraju Hrvatima, te se kao takvi imadu upisivati u službenom postupku", a 10. 2. 1942. ta okružnica je dopunjena . . . naravno odnosi se i na grčko-istočnjake (Srbe), koji pređu na muslimansku vjeru, tako da i te treba u službenom postupku upisivati kao Hrvate." Sprovođenje svih ovih akata bilo je u nadležnosti Državnog ravnateljstva za ponovu NDH, tj. njegovog vjerskog odseka na čelu sa fra Dionizijem Juričev. A on je govorio:

„U ovoj zemlji ne može više da živi niko osim Hrvata, jer ovo je zemlja hrvatska, a tko neće da se pokrsti, mi znademo kuda cemo s njime. Ja sam u ovim gore krajevima davao očistiti od pileta sve do starca, a ako bude potrebno, učinit ću i ovdje, jer danas nije grehota ubiti ni malo dijete od 7 godina, koje smeta našem ustaškom poretku. Mi danas treba da budemo svi Hrvati i da se proširimo, a kad se proširimo i ojačamo, ako nam bude potrebno, još ćemo oduzeti i od drugih. Nemojte misliti što sam ja u svećeničkoj odori, pa ne mogu, kada je potrebno uzeti strojnicu u svoje ruke i da tamanim sve do kolijevke, sve ono, što je protiv ustaške države i vlasti."

Tako su govorili i radili mnogi ustaški svećenici, koji su se bacili na ubijanje i prekrštavanje.

Kako su na držanje Vatikana gledali neki svećenički krugovi, vidi se iz promemorije, koju su predali 1. 4. 1942. slovenski katolički svećenici, koji su se nalazili kao izbeglice u Srbiji, beogradskom nadbiskupu dr. Ujčiću, s time da je on prosledi Vatikanu.

U opširnom tekstu slovenski svećenici iznose prilike u kojima žive Srbi, koji su ostali u „NDH", s naročitim osvrtom na prekrštavanje:

„Konačni cilj današnje zagrebačke politike je uništenje srpskog naroda u NDH. Tom nemoralnom cilju ima poslužiti i pokatoličavanje."

To „dobrovoljno" prelaženje u katoličanstvo u govorima Pavelićevih saradniiika, ministara, župana, ustaških oficira kao što su Budak, Zanič, Puk, Gutić i niz drugih oko 155 ustaša-sveštenika jasno je iz ovih reči: „Jedan dio Srba ćemo pobiti, drugi raseliti, a ostali prevesti na katoličku vjeru i tako pretopiti u Hrvate." „S Vlahom jedi samo do pola zdjele, a od pola zdjele ubij ga po glavi, jer će on inače tebe." „Ili se poklonite ili uklonite." (M. Budak): „Ili se uklonite iz naše zemlje milom ili će mo vas isterati silom" (M. Puk) itd.

A kako je to „dobrovoljno prekrštavanje" izgledalo vidi se iz izjava onih koji su to doživeli ili videli:

Dušan Drljača iz Bosanskog Novog: „ustaše su već gonile pojedine ljude da ih pobiju, a kada bi rodbina u poslednjem trenutku donela potvrdu od katoličkog svećenika o prelazu njihovom u katoličku veru, oni su ih puštali. Taj prelaz ispred noža, vršio se ne samo potpisivanjem unapred spremljenog ispunjenog formulara nego i dobijanjem potvrde telefonskim putem." *Risto Jovanović* iz Obudovca: . . . došla u Brčko jedna ustaška bojna koja je naterala sve Srbe da potpišu izjavu o pokatoličavanju, a ko to nije hteo bio je premlaćen na mrtvo. Kotarski predstojnik u Brčkom izdao je pismeno naređenje o prelazu u katoličku veru: selo Lončari 10, 12, selo Donji Zabari 11. 10. Obudovac 15, i 16, 12, Cović Polje 16. 12, i Gornji Zabari 17—19, 12. 1941." *Milan Dojčinović* tome dodaje: „...ustaše su 2. 12. 1941. u Brčkom posle strahovitih zlostava i prisiljavanja na prelaz u katoličanstvo poveli na streljanje oko 50 Srba, zbog čega su ostali pravoslavni morali potpisivati formulare o prelazu na katolicizam."

Drago Cebedić iz Ključa kaže: da je posle pokolja muškaraca u Ključu trebalo sledećeg dana streljati i žene. Tada je svećenik — župnik Lacić, pozvao preostale Srbe da podnesu odmah molbe za prelaz što su oni i učinili. Posle popunjavanja formulara za prelaz u katolicizam, župnik im je saapštio da su molbe rešene telefonskim putem od strane nadležnih crkvenih vlasti — dr Sarića, te ih je odveo u crkvu i u grupama od po sto prekrštavao.

(Opširnije o tome vidi: Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške NDH. Zagreb, 1952; Viktor Novak, Magnum Crimen, Zagreb, MCMXLVII; Jakov Blažević, Mač, a ne mir za pravnu sigurnost građana, Zagreb, 1980).

[1] Božo.

Br. 5

TELEFONSKI NALOG USTAŠKOG REDARSTVA ZAGREB OD 19. JULA 1941. VELIKOJ ŽUPI HUM U MOSTARU DA SE SRBI INTELEKTUALCI SVAKODNEVNO UPUĆUJU U GRUPAMA OD 20 DO 30 U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

Telefonski nalog!

Imade se postepeno svakog dana početi sa upućivanjem u koncentracioni logor u Gospić Srbe, financijalno i intelektualno jačih u grupicama od 20—30 ljudi i to iz takozv. sela zaselaka sa pravoslavnim žitelj stvom. Imade se postupati taktično i pristojno.[2]

Zagreb 19 srpnja 1941.

Zamjenik Ustaškog redarstva
Dr

Br. 6

NALOG RAVNATELJSTVA USTAŠKOG REDARSTVA NDH U ZAGREBU OD 23. JULA 1941. VELIKIM ŽUPAMA ZA HAPŠENJE I OTPREMANJE SRBA, JEVREJA I KOMUNISTA U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

RAVNATELJSTVO USTAŠKOG REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Broj: tajni: 1/1941.

Zagreb, dana 23. srpnja 1941.

Predmet: Pritvaranje i otpremanje u zbiralište, Srba i Zidova-komunista-okružnica.

OSOBNO!

ŽUPAMA 1—22.[2]

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 189, reg. br. 21/1.**

[1] **U cilju obeležavanja Srba ustaški „stožeri" i „stanovi" su izdali ovakvo naređenje:**

„Šmjesta obavijestite sve pravoslavce Vaše općine preko seoskih knezova, da nesmiju izići iz svog sela bez bijele trake na lijevoj ruci na kojoj mora biti latinicom napisano PRAVOSLAVAC.

Tko se ogriješi o naredbi biti će uhapšen i najstrožije kažnjen."

(Arhiv VII, a NDH, k. 313, reg. br. 55/1).

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 89, reg. br. 31/7.**

[2] **Teritorija NDH bila je podeljena na 22 Velike župe.**

USTA5K0M POVJERENIŠTVU ZA BOSNU I HERCEGOVINU — SARAJEVO — G. FRANCETIC.[3]

Poziva se naslov, da odmah izda shodnu odredbu područnomu Redarstvenom ravnateljstvu, Ravnateljstvu ustaškog redarstva u koliko su već takova osnovana u sjedištima Zupa, Predstojništvima redarstva i kotarskim oblastima u mjestima gdje nema Redarstva, da se najžurnije izvrši pritvaranje svih Zidova i Srba-pravoslavaca, koji su bilo poznati već kao komunisti, bilo pak da su i malo sumnjivi, da su skloni tome pokretu.

Iste mjere valja poduzeti i protiv komunista katoličke ili muslimanske vjeroispovješti, kao i drugih time, da se pridrže do daljnjega u pritvoru, dok Srbe i Zidove ima se smjesta odpremati u zbiralište (konc. logor) Gospić.*

O uspjehu te broju otpremljenih odnosno pritvorenih osoba valja žurno podnijeti neposredan kratak izvještaj sa osobnim podacima (prezime, ime, zanimanje te odakle je) pozivom na broj gornji.

ZA DOM SPREMNI!

M. P.

RAVNATELJ USTAŠKOG REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE:

CEROVSKI v. r.

[3] **Jure, ustaški pukovnik Pavelićeve telesne bojne, poznate „Crne legije", zbog kvara na avionu spustio se 22. 12. 1942. na slobodnu partizansku teritoriju u blizini sela Močila kod Slunja. Meštani su ga prepoznali, a znajući za njegove zločine koje je počinio nad nevinim stanovništvom Bosne 1941—1942. sa svojom „Crnom legijom", masakrirali su ga sekirama i motkama, tako da je 27. 12. 1942. umro u Slunju. Pavelić ga je proglasio za viteza a A. Stepinac kao predsednik nadbiskupskog duhovnog stola odobrava da se unese u molitvenik veličajući njegove „podvige".**

*** Prema „Spomenici pravoslavnih sveštenika-žrtava fašističkog terora i palih u NOB-i" u koncentracionom logoru Gospić i njegovom stratištu Jadovno ubijena su sledeča sveštena lica: Petar Zimonjić, Ban Nikola, Barać dr Branko, Bogunović J. Nikola, Božić Milan, Brakus Danilo, Budimir M. Ilija, Vučinić Petar, Gaković Bogoljub, Gašić Đ. Vojislav, Gospić M. Đorđe, Diklić R. Milan, Dujić P. Vladimir, Dokmanović I. Milan—Ljuti, Došen E. Milojko, Đukić Milan, Zivadinović Lazar, Jovanović R. Mihailo-Miko, Jerković D. Dimitrije, Kosanović Teofan, Krnjević Dušan, Lavrnja Spaso, Lalić Bogdan, Landup Pantelija, Magarašević D. Jovan, Milojević Đorđe, Marković J. Risto, Nasadil Stanislav, Nedić Emilijan, Nešković Tihomir, Oklobđija A. Manojlo, Obradović T.' Pavle, Panjković Vujadin, Pavlica Ilija, Pantelić Dimitrije, Popović Đ. Stevan, Popović Milenko, Rajčević S. Uroš, Rašeta Petar, Rajčević Milan, Stanojević Jovan, Stepanov Jaša, Stijačić Matija, Stojanović Đuro, Subotin Metodije, Tovirac C. Petar, Todorović M. Konstantin, Culumović Antim, Curčić C. Stevan, Čuturić Jovan, Cupović Aleksandar, Štrbac P. Damjan, Skorić M. Ljubomir, (Beograd, 1960).**

NARODNI HEROJ MARIJAN CAVIC GRGA

Rođen je 10. marta 1915. u Zagrebu, u naprednoj radničkoj porodici. Metalski radnik. Kao istaknuti borac za radnička prava, 1939. primljen je u Komunističku partiju, a neposredno uoči rata_postao je sekretar Komiteta Trećeg rejona KPH u Zagrebu. Posle okupacije organizuje u svom rejonu ilegalni rad i sudjeluje u diverzantskim i drugim akcijama. Odlukom CK KPH sredinom avgusta 1941. napušta Zagreb i odlazi u Karlovac. Neposredno posle dolaska u Karlovac preuzima dužnost sekretara Mjesnog komiteta i člana Okružnog komiteta KPH Karlovac.

Poći rukovodstvom Marijana uspešno je radila tajna partijska štamparija u Karlovcu, smeštena u Dubravcu. Šesnaestog oktobra 1941. kod knjižare „Fogina" u Karlovcu ustaška je policija iznenadila i uhapsila Marijana Cavića. Da bi prekratio mučenje, on je pokušao izvršiti samoubistvo.

Partijska organizacija je saznala da se njezin sekretar nalazi u bolnici, pa je napravljen plan za njegovo oslobađanje iz bolnice. Cetr-

naestog novembra krenuo je jedan vod od 24 borca iz 1. kordunaškog bataljona predvođen Vjećeslavom Holjevcem. Naveče 17. novembra „domobranski poručnik" Holjevac je stigao sa svojim vodom u bolnicu, ali spasavanje nije uspelo, jer su ga u međuvremenu ustaše ponovo vratile u zatvor.

Marijan Cavić je, posle ove akcije, prebačen u Zagreb. Tada je izvršen još jedan pokušaj njegovog spasavanja, i to zamenom. Međutim, ni taj pokušaj nije uspeo. Marijan Cavić je odveden u koncentracioni logor Jasenovac, gde je, krajem 1941., ubijen.

Za narodnog heroja proglašen je 27. novembra 1953. godine.

Br. 7

ODLUKA PREDSTOJNIŠTVA GRADSKOG REDARSTVA U SISKU OD 24. JULA 1941. DA SE 26 JEVREJA I 30 SRBA UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

PREDSTOJNIŠTVO GRADSKOG REDARSTVA U SISKU
Broj pov. 45/41.
Predmet: Zidovi upućivanje na prisilni rad.
Sisak, dne 24. srpnja 1941.

ODLUKA

Na osnovu otvorenog naloga Ravnateljstva Ustaškog redarstva Nezavisne Države Hrvatske Zagreb, a u vezi sa čl. 12a. Uredbe o izmjeni i dopuni Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poredka u Državi pod M. s. br. 1640 od 15. XII. 1940.

ODLUČUJEM

Da se od br. 1—31 izuzev broj 2, 3, 9, 12 i 15 iz Siska, Židov, star razne god. uputi na prisilni rad u Koncentracioni Logor Gospić.[2]

RAZLOZI

Ovako je odlučeno radi raznih djela sabotaže, djeljenja komunističkih letaka i podmetanja eksploziva, a u interesu osiguranja javnoga reda i mira.

[1] Neregistrovan prepis dokumenta.

[2] Pod rednim brojem 2 nalazila se Armuth Helena, pod brojem 3 Deutsch Berislav, pod brojem 9 Fišer Stjepan, pod brojem 12 Herlinger Branko i pod brojem 15 Neuburg Milan. Međutim u odluci ne piše da se u popisu nalazi i 30 Srba.

Ravnateljstvo za javni red i sigurnost Gospić je potvrdilo 25. jula 1941. da je primilo 26 Jevreja, dok o Srbima ne govori ništa. U dopisu Kotarske oblasti Sisak od 24. jula se zahteva da se „Židov Paul Fišer iz Lekenika uputi u koncentracioni logor Gospić".

Na osnovu § 2 citirane Uredbe dopuštena je žalba na Vel. Zupu Gora u Petrinji putem ovoga Predstojništva uz naplatu takse od Din. 30.— u roku od 8 dana od dana primitka odluke, ali žalba na osnovu § 119 zup. ne odgađa izvršenje.

O tome obavjest:

1. Stranki od — 31, izuzev 2, 3, 9, 12 i 15
2. Koncentracionom logoru Gospić

Predstojnik redarstva:
(Potpis nečitak)

Pov. 45/41.

POPIS

OSOBA UPUĆENIH U KONCENTRACIONI LOGOR U GOSPIĆ NA OSNOVU OTVORENOG NALOGA RAVNATELJA US1ASKOG REDARSTVA G. BOZE CEROVSKOG.

ZIDOVI

Armuth Marko
Dr Ljudevit Deutsch
Makso Deutsch
Milan Ehrenfreund
Fischer Izidor
Fischer Josip
Fischer dr. Zlatko
Hahn Branko
Linenberg Jakob
Meov Benjamin
Plačik Oto
Pollak dr. Rudolf
Richtmann Aleksandar
Rosner David
Steiner Vilim
Schwartz Aleksandar
Schwartz Josip
Schwartz Leopold
Trautmann Franjo
Trautmann Miroslav
Wegner Aleksander
Stiller Aleksander
Mayer Stanko

GRKO-ISTOCNI

Aleksić Svetozar
Đukić Vladimir
Bobsić Milan
Badrić Gojko
Batalo Milić
Cvetičanin Mirko
Cakara Nikola
Culibrk Branko
Kesić Dušan
Jovanović Đuro
Golić Adam
Kukić Dragan
Kuzmanović Ljuban
Livun Stanko
Lukić Borislav
Mandić Jovo
Martić Mitar
Miljković Dmitar
Petrovič Anđelko
Radičić Radoslav
Repac Nikola
Sarapa Đuro
Strižak Branko
Svažić — Marković Dragutin
Miljković Mile
Saponja Janko
Boras Stevo
Špica Milan
Tepšić Pero
Teslić Nikola
Teslić Milorad
Vukelić Petar

Neuverg Egon
Katić Adolf
Schwabenitz Marko

Banjac Aleksa
Lazić Petar
Stjepančević Mile
Rajnović Ilija
Đukić Stevan
Đukić Gojko
Kukolj Milan
Vuković Rade
Stanbolija Marko
Pešut Mane
Graščanin Mile
Stanić Pero

Br. 8

DOPIS USTAŠKOG REDARSTVA BANJA LUKA OD 24. JULA 1941. REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU GOSPIĆ DA SE UPUĆUJE U KONCENTRACIONI LOGOR 31 JEVREJ I 8 SRBA — KOMUNISTA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA **Banja Luka, 24. srpnja 1941.**

Ustaško Redarstvo

Broj 265 1941.

REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU

Na ruke Ravnatelja g. Rubinića[2]

GOSPIĆ

Upućuju Vam se dole navedeni Židovi i Srbi-komunisti u koncentracioni logor, a sprovađa ih Ustaški dovodnik Ljubomir Corko sa desetoricom Ustaša.

Umoljavate se, da nam na kopiji potvrdite primitak priposlanih Židova i Srba-komunista.

[1] Arhiv VII NDH, k. 167, reg. br. 7/1.

[2] Ovaj ustaški ravnatelj u svom dopisu od 25. jula 1941. piše: „Ovim ⇐e ss strane ovog Ravnateljstva potvrđuje primitak 39 dopraćenih S»~ba i Zidova po ustaškom vodniku Ljubomiru Corku." (AVII, a. NDH, k. 168, reg. br. 7/1)

ZIDOVI

Steiner Andro Samuela
Sotinger Moric Ignaca
Maestro David Mojsije
Levi Salamon Leonov
Baruh Salom Jožefa
Levi Rafael Zadikov
Moško Salom Abrahama
Papo Samuel Santin
Steinlauf Izrael Haimov
Levi Abraham Majerov
Montijas Mošo Haimov
Montijas Salomon Avramov
Montijas Jožef Avramov
Salomon Levi Haimov
Atijas David Avramov
Altarac Izak Sadikov
Levi Albert Leonov
Atijas Samuel Jožefa
Rozenrauh Adolf Mihajla
Haim Nahmijas Jožefov
Elias Izidor Abrahama
Levi Mihael Mojsije
Montijas David Avrama
Altarac Izak Samuela
Atijas Simun Isakov
Sadik Levi — Todorosa
Montijas Samuel Haimov
Polak Pavao Pranje
Altarac Salamon Kalmoj
Teodor Weiss Konasa
Sarafić Jožef Izidor

SRBI-KOMUNISTI

Ljubanić Stevo

Stajić Bogdan

Sevo Lazo

Morača Dušan

Sabljač Dušan

Bilbija Ljubo

Koščica Jovo

Đukić Maksim

ZA DOM SPREMNI!

Po na nalogu Ravnatelj tajnik:
ANTUN REBAC

Br. 9

DOPIS PREDSTOJNIŠTVA GRADSKOG REDARSTVA U SISKU OD 26. JULA 1941. RAVNATELJSTVU KONCENTRACIONOG LOGORA GOSPIĆ O UPUĆIVANJU 47 SRBA U TAJ LOGOR[1]

PREDSTOJNIŠTVO GRADSKOG REDARSTVA U SISKU

Pov. broj 45/41.

Predmet: Srbi upućivanje na prisilan rad — Koncentracioni logor, Gospić. — Sisak, dne 26. srpnja 1941.

RAVNATELJSTVU KONCENTRACIONOG LOGORA

G O S P I Ć

Naslovu se prepraćuju u predmetu navedenih 47 Srba upućenih kako se iz priloženih četrdeset i sedam odluka vidi na osnovu otvorenoga naloga Ustaškog Redarstva u Zagrebu.

Moli se posebnim spiskom potvrditi primitak ovoga spisa od četrdeset i sedam, lica čije se odluke prilažu.[2]

Predstojnik redarstva
(Potpis nečitak)

Potvrđuje se primitak spisa, te odluke o upućivanju 47 osoba kao i primitak svih osoba i to:

Aleksić Svetozar
Đukić Vladimir
Bobsić Milan
Badrić Gojko
Batalo Milić
Čvetičanin Mirko
Čakara Nikola
Culibrk Branko
Kesić Dušan
Jovanović Đuro
Jovanović Simo
Golić Adam
Stržak Branko
Bvažić-Marković Dragutin
Miljković Mile
Šaponja Janko
Šorman Stevo
Špica Milan
Tepšić Pero
Teslić Nikola
Teslić Milorad
Vuković Petar
Banjac Aleksa
Luzić Petar

[1] Neregistrovana kopija dokumenta.

[2] Međutim, u potvrdi od navedenih 47 lica, koja su primljena u koncentracioni logor Gospić, precrtani su Đuro Kojić i Jovan Letica. U izvodu izveštaja Anke Butorac posle bekstva iz logora Danica, o njenom boravku decembra 1941. u koncentracionom logoru Gospić između ostalog piše:

.. .„Petnajstog srpnja su odveli 6 Židovki, dvije pravoslavke u Gospić, a zatim na Jadovno (Velebit), a 20-g istog su dopraćene nove četiri Židovke u Lepoglavu, i to dve simip. dve poslodavke i opasnif protivnici, pa i ako smo ostale skoro sasme partijke nismo mogle u onakom sastavu raditi (barem privremeno). Dvadeset i osmoga

Kukić Dragan
Kuzmanović Ljuban
Divun Stanko
Lukić Borislav
Mandić Jovo
Martić Mitar
Miljković Dmitar
Petrović Anđelko
Radičić Radoslav
Repac Nikola
Sarapa Đuro
Stjepančević Mile
Rajnović Ilija
Đukić Stevan
Đukić Gojko
Kukolj Milan
Vuković Rad
Stanbolija Marko
Pešut Mane
Orešćanin Mile
Stanić Pero

P r i m i o :

U Gospiću dne srpnja 1941.

istog mj. nas šest stari i svi drugovi, (osim petorice) smo otpraćeni u Gospić. Do Zgb. slobodni, od Zgb. svi vezani do Gospića. Tamo smo stigli po velikoj kiši i tako mokri i ostali na autskom dvorištu, u kojem je već bilo oko 3000 hiljade radnika, seljaka i građana. Sutradan smo mi žene bi[le] smjestile, po nalogu upravnika u ćeliju, bez zraka, vode, zahoda, a da o hrani i ne govorim. Drugovi su ostali na dvorištu. Istu noć su ubili jednog željezničara na dvorištu očito da izazovu naše drugove, ali nisu uspjeli. Drugi dan po dolasku su odmah Martina Franekića i još desetoricu drugova otpremili na Jadovno. Kroz par dana su i drugovi bi[li] već u redu za odlazak, no međutim su ih zadržali i smjestili u sobe. Moral je kod svih bio na odgovarajućoj visini i nismo se dali izazivati tima pijanim od krvi banditima uprkos prepadima u dva tri sata noću po sobama (osobito kod žena). Na primjer: Rusija je pala, nek Vas Staljin sad dođe osloboditi. Ono što bi Vi napravili od nas to ćemo mi od Vas. Ubili smo Vam vođu Zakulu, do sutra morate naučiti Ruski s onom Ruskinjom (špijunkam) inače ćemo Vas sve objesiti itd. To je govorio Rubinić i ostala razbojnička banda, koja ga je pratila po ćelijama i dvorištu prisiljavajući ljude da viču živio Pavelić... (Rubinić je bio šef ustaškog redarstva u Gospiću). A Jurica Frković je rekao drugu Franekiću: „Sad je revolucija nema puštanja ili ćemo mi Vas ili ćete Vi nas." Dakle od Lepoglave na ovamo prestao je svaki zajednički i masovni rad (osim pojedinačnog) i čitanja ono knjiga što smo sa sobom ponjeli.

Nakon tri tjedna smo svi bili pobrani iz zgrade kaznione i autom prebačeni na kolodvor u marvinske vagone. Tu smo čekali od 7 ujutro do 11 sati dopodne. Tu je došao drug Milan Muhar i rekao mi da bježim. Ja sam se savjetovala sa ostalim drugovima-cama. Drugovi su odgovorili: „Ako može ići više ili svi dobro, ako ne i Ti ne idi." Drugovi su ga smatrali ne ozbiljnim i avanturistom, a ja sam se pokorila većini, ali sam stalno branila druga Milana i rekla sam drugovima--cama da mi je žao što nisam pobegla sa drg. Milanom. Drugovi su govorili ako bi ja otišla da bi stim otežala njima položaj, a Milan nije imao pri ruci nikog od drugova. Drugovi mi nisu rekli o oslobođenom terenu, a što je drug Milan njima rekao. O tom sam saznala na slobodi. Ja sam pogrešila što nisam pitala da li je to naređenje ili njegova lična inicijativa. Tu se osjećam krivom i ako tad nisam znala da je drug imao zadatak da nas oslobodi. I ostala sam i ako protiv svoje volje.

Putovali smo od Gospića do Jaske punih 38 sati u zatvorenim vagonima. Kad smo stigli u Jasku (Jastrebarsko, AM) bilo nas je 1.700 katolika, Židova i pravoslavaca. .." (Arhiv VII, a. NOP-a, mikroteka, CK KPH, r. 11, s. 88—98).

Martin Franekić je rođen 10. 11. 1905. u selu Seoci kraj Slavonske Požege. O njemu Jefto Sašić u .knjizi: Revolucionar Martin Franekić, između ostalog kaže:

„O stradanju Martina Franekića, i uopšte o svim razmatranjima članova CK KPH interniranim u logor i stavovima koje su zauzimali o sebi kao zatvorenicima svjedoči sačuvana izjava Anke Butorac. Ona smatra da se drugovi, i ona među njima, nisu najbolje snalazili, ali da ni izvana, posebno da sam CK KPH nije poduzeo mjere koje bi pomogle njihovo spasavanje. „Drugovi su propustili još u Lapoglavi zgodnu priliku tj. kada je jugoslovenska vojska s njima zajedno pjevala naše pjesme što nisu tražili oficira da ih pusti. Pokušali su, ali prekasno. Poslije toga vođene su rasprave oko bjekstva. Prevladalo je mišljenje da bi bijeg pojedinaca doveo u pitanje ostale drugove. I partijski je zaključak bio da se ne bježi.

Br. 10

IZVEŠTAJ GRUPE KRALJEVSKIH KARABINJERA IZ ZADRA OD 28. JULA 1941. KRALJEVSKOM GUVERNATORU DALMACIJE DA SE U KONCENTRACIONOM LOGORU GOSPIĆ NALAZI 5000 SRBA[1]

TERITORIJALNA LEGIJA KR. KARABINJERA U ANKONI — CETA ZADAR

N 1/53 prot. Pov. **Zadar, 28. jula 1941 — XIX**

Predmet: Vesti s one strane granice

KR. GUVERNATORU DALMACIJE — Kabinet **ZADAR**

[2]

Prema obavještenjima datim karabinjerima u Kistanju od verodostojnih lica, represalije protiv pravoslavnih Srba izgleda da su postale još krvavije nakon odlaska talijanskih trupa iz Gračaca.

Po prilici 200 metara od kuće nekog Marčetić Đorđa, trgovca, postoji rupa u kojoj izgleda da su leševi muške i ženske* djece, nekoliko desetina metara dalje izviruju noge i ruke zakopanih leševa.

Uvijek prema obavještenjima, dana 16. o. m. ustaše-Muslimani izgleda da su zapalili selo Grab u općini Gračac i bodežom ubili dvije žene na ulici.

Dana 21. o. m. izgleda-da su ustaše u Gračacu ubili bankovnog direktora Milana Spiranovića odrubivši mu glavu i bacivši je kroz prozor.

Ustaše su transport zatvorenika iz Lepoglave uputili nevezane u Zagreb, kamo su stigli 28. 7. 1941. Slijedeći dan su transportirani u Gospić. Drugi dan po dolasku, a to znači 31. srpnja, sa još desetoro drugova streljani su u Jadovnu", piše Anka Butorac.

Način, kako su zločinci umorili ovog divnog revolucionara Martina Franekića opisala je isto tako Anka Butorac. Jurica Frković je rekao Martinu Franekiću: „Sada je revolucija — nema praštanja, ili ćemo mi vas ili vi nas".

Martin Franekić je s prezirom odbio nagovor Jurice Frkovića, ustaškog velikog župana, robijaškog tobožnjeg druga, da se odrekne Srba koje su ustaše već odredile za svoj koljački nož.

Sva uvjeravanja Jurice Frkovića, da kao Hrvat ne spada u srpsko kolo i da ih se odrekne — Martin je ponosito odbio. „Nikad se neću odreći svojih drugova. Spreman sam dijeliti njihovu sudbinu. A ti, Jurice, i tvoji ustaše, ste najobičniji zlikovci." „E onda ćeš ti, Martine, podijeliti njihovu sudbinu", odgovorio je, i odlučio Frković". (str. 43—45).

[1] Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u Jugoslovenskih naroda, Tom V, knj. 1, dok. 230.

* Izostavljene komande i ustanove kome je sve još dostavljen ovaj izveštaj.

Doznaje se iz verodostojnog izvora da je u Smiljanu kod Gospića podignut koncentracioni logor gdje se nalazi oko 5000 pravoslavnih Srba. Tvrdi se da su uslovi života tako rđavi da nesumljivo prouzrokuju polagano smrt onima koji se tu nalaze.

(M. P.)

Kapetan, Komandant čete
Umberto Buonassist, s. r.

Br. II

PRIZNANICA ZELEZNIČKE POSTAJE SISAK OD 28. JULA 1941. O TRANSPORTO VAN JU 29 JEVREJA U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIČ[1]

JUGOSLAVENSKE DRŽAVNE ZELJEZNICE
HRVATSKE

CIVILNI PREVOZNI REGISTAR

Priznanice predaje br. 142 sastavljena 28. VII 1941.

Zidova upućenih na prisilni rad, na račun pov. br. 45/41.

Od Siska do Gospića preko Zagreb — Oštarije.

Količina: 29 otpravlja se sa putničkim vozom br. 12..

[1] Neregistrovana kopija originala.

[1] Izostavljene nepopunjene rubrike formulara.

Br. 12

DOPIS USTAŠKOG REDARSTVA BANJA LUKA OD 29. JULA 1941. REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU BANJA LUKA DA SE PRIPREMI TRANSPORTOVANJE 40 JEVREJA U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

Banja Luka, 29. srpnja 1941.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Ustaško Redarstvo
Broj 304 1941.

R E D A R S T V E N O M R A V N A T E L J S T V U

B A N J A L U K A

Upućuje Vam se spisak dolje navedenih Židova s molbom, da ih se spremi u Vaše Ravnateljstvo, jer će isti biti transportovani u koncentracioni logor.

Kada budu svi dopremljeni izvolite obavijestiti ovo Ravnateljstvo.

Poljokan R. Jakob
Kraus I. Aleksandar
Montijas H. Rafael
Montijas H. Isak
Poljokan R. Isak
Montijas I. Jozef
Levi L. Mamo
Baum I. Lavoslav
Polgar R. Franjo
Levi M. Leon
Levi M. Jozef
Levi I. Hajim
Nahmijas J. Samuel
Hofman M. Filip
Hercog M. Leopold
Altarac I. Jozef
Laslo M. Ignjat
Salom A. Avram
Levi T. Isak
Baruh J. Isak
Levi M. Albert
Levi J. Isak
Rot M. Josip
Najbah B. Hugo
Zeliković A. Samuel
Stajnlauf L. David
Nahmijas D. Jozef
Stajnlauf H. Izidor
Nahmijas S. Jozef
Levi J. Majer
Montijas H. Leon
Braun M. Julio
Levi S. Moric
Altarac M. Miko
Lihtenštajn I. Jozef
Papo S. Jozef
Papo A. Sumbul
Salom Albert Bertin
Kabiljo A. Elijas[2]

ZA DOM SPREMNI!

M. P.

RAVNATELJ USTAŠKOG REDARSTVA
BANJA LUKA
NADZORNIK USTASKOG REDARSTVA ZA BIVSU VRB. BANOVINU
(Kvaternik Ozren)

[1] Arbiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 2/2. Pod brojem 7, 26, 33 i 38 rukom je dopisano „pušten" i „G. Rebac".

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Ustaško Redarstvo

Broj 304 1941

Banja Luka, 29 srpnja 1941.

REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU

BANJA LUKA

Upućuje Vam se spisak dolje navedenih Židova s molbom, da ih se spremi u Vaše Ravnateljstvo, jer će isti biti transportovani u koncentracioni logor.

Kada budu svi dopremljeni izvolite obavijestiti ovo Ravnateljstvo.

1./ Poljokan R.Jakob
2./ Kraus D.Aleksandar
3./ Montijas H.Rafael
4./ Montijas H.Isak,
5./ Poljokan R.Isak
6./ Montijas I.Jozef
7./ Levi L.Mamo
8./ Baum I.Lavoslav
9./ Polgar R.Franjo
10./ Levi M.Leon
11./ Levi M.Jozef
12./ Levi M.Albert
13./ Levi J.Isak
14./ Rot M.Josip
15./ Najbah B.Hugo
16./ Zeliković A.Samuel
17./ Štajnlauf L.David
18./ Nahmijas D.Jozef
19./ Štajnlauf H.Izidor
20./ Nahmijas S.Jozef
21./ Levi J.Majer
22./ Montijas H.Leon
23./ Levi I.Hajim
24./ Nahmijas J.Samuel
25./ Hofman M.Filip
~~26./ Bremer R.Ernest~~
27./ Hercog M.Leopold
28./ Altarac I.Jozef
29./ Laslo M.Ignjat
30./ Salom A.Avram
31./ Levi T.Isak
32./ Baruh J.Isak
33./ Braun M.Julio
34./ Levi S.Moric
35./ Altarac M.Miko
36./ Lihtenštajn I.Jozef
37./ Papo S.Jozef
38./ Papo A.Sumbul
39./ Salom Albert Bertin
40./ Kabiljo A.Elijas

ZA DOM SPREMNI !

RAVNATELJ USTAŠKOG REDARSTVA
BANJA LUKA
NADZORNIK USTAŠKOG REDARSTVA ZA
BIVŠU VRB.BANOVINU

Br. 13

ODLUKA RAVNATELJSTVA ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH DO 30. JULA 1941. VELIKIM ŽUPAMA DA SE SVI UHAPŠENI JEVREJI I SRBI BEZ DOKAZNOG POSTUPKA UPUTE U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST ZA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU.

Broj: 15013/11-1941. **U Zagrebu, dne 30. srpnja 1941.**

Predmet: Srbi i Zidovi pod sumnjom radi komunizma — postupak.

VELIKIM ŽUPAMA — Svima. —
REDARSTVENIM RAVNATELJSTVIMA: ZAGREB, BANJA LUKA, SARAJEVO. —

U interesu javne sigurnosti imadu se svi Zidovi® (pokršteni ili ne), i Srbi (prešli na katolicizam ili ne), zatvoreni pod sumnjom radi komu-

[2] U logor Gospić tokom jula i avgusta 1941. upućeni su: iz Sarajeva Dušan Bošković, Uroš Hrisafović, Jovan Daković i iz Ljubuškog Ivas Petar (AVII, a. NDH, k. 179, reg. br. 52 i 53/6, k. 180, reg. br. 56/2, k. 189, reg. br. 31/7.) iz Slavonskog Broda i okolnih sela su odvedeni: Stanković Stanko, Terzin Božo, Pamić Mito, Odobašić Ilija, Klaić Petar, Papić Vaso, Grozdanovdć Stanko, Despotović Marko, Despotović Filip, Radojčić Nikola, Popović Miloš, Belač Jovo, Popović Marko, Adam i Mihailo Popović, Lazić Dragan, Joka Rada, Džumur Stojan, Popović Darko, Zdjelac Rada, Srkulić Ilija, Panić Nikola, Panić Dimitrije, Bajić Jova, Bulatović Petar, Brzić Đuro, Miljković Jovan, Krnić Petar. Budisavljević Lazo, Budisavljević Petar, Radojević Miloš, Mucić Stanko, Dugandžiija Lazo, Mišćević Mladen, Tanbuk Mihailo, Bogdanoviić Petar, Ptica Ilija, Priča Dušan, Palaster Pavle, Dvoka Stevan, Dvoka Milka (AVII, Nda, k. 39, reg. br. 1/5—2, 30/4, 36/4—9).

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 8/2.

[1] U „rešavanju jevrejskog pitanja" u Hrvatskoj, Slavoniji i Sremu tesno su sarađivali ustaše i Nemci. Sa tih teritorija, od oko 25.000 Jevreja koliko ih je bilo do drugog svetskog rata, stradalo je oko 20.000 u raznim ustaškim i nacističkim logorima. Pored domaćih Jevreja stradalo je i nekoliko stotina jevrejskih izbeglica iz Nemačke, Austrije, Poljske i Čehoslovačke (iz Lipika 59, Daruvara 200, Sušaka 200, Pisarovine 28, Draganića 178, Zagreba 200, Rume 200, itd.).

U knjizi *Zločini okupatora i njihovih pomagača izvršeni nad Jevrejima* u Bosni i *Hercegovini* od dr Samuela Pinte, navedena su imena oko 2.900 Jevreja koji su stradali iz ostalih mesta BiH (sem Sarajeva). Prema tome, sa teritorije Bosne i Hercegovine je stradalo oko 10.500 Jevreja, od ukupno 14.500 koliko ih je bilo do rata, odnosno, stradalo je oko 75%>. Sem toga, stradalo je i nekoliko stotina jevrejskih izbeglica iz Austrije, Nemačke i Čehoslovačke (Bosanski **Samac** 34, Brčko 147, Čapljina 147, Derventa 120, Slatina kod Banja Luke 58, itd.).

nizma, a protiv kojih inače ne predleži nikakav dokazni materijal, da bi se mogli staviti pred prijeki sud, odpremiti u sabirni logor Županskog redarstvenog ravnateljstva u Gospiću.

U vezi ovog naloga, obavijestiti i uputiti sve podložne vlasti. —

Za Dom Spremni!

M. P.

Po nalogu Ravnatelja:

PREDSTOJNIK ODSJEKA:
Vutuc,[3] v. r.

Još u toku formiranja koncentracionog logora Jasenovac ustaše su počele da masovno likvidiraju logoraše.

Prema nepotpunim podacima, ukupan broj Jevreja koji su stradali na teritoriji NDH iznosi oko 30.500 (bez jevrejskih izbeglica iz raznih evropskih zemalja). Do rata je živelo na tim teritorijama oko 39.500 Jevreja, pa procenat stradalih iznosi oko 75,07%>.

Pored navedenog broja Jevreja iz Jugoslavije, koji su stradali kao žrtve fašističkog terora, odnosno genocida, stradalo je i preko 3.000 jevrejskih izbeglica iz zemalja zapadne Evrope, koje su prebegle u Jugoslaviju i konfinirane u raznim mestima.

(Dr Jaša Romano, Jevreji Jugoslavije 1941—1945, žrtve genocida i učesnici narodnooslobodilačkog rata, Jevrejski istorijski muzej, Beograd, 1980, str. 133 i 201).

[3] Mirko.

RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST ZA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU.

Broj:15013/II-1941. U Zagrebu,dne 30.srpnja 1941.

Predmet: Srbi i Židovi pod sumnjom radi komunizma-postupak.

VELIKIM ŽUPAMA - S v i m a .-

REDARSTVENIM RAVNATELJSTVIMA : ZAGREB,BANJA-LUKA,SARAJEVO.-

U interesu javne sigurnosti imadu se svi Židovi /pokršteni ili ne /,i Srbi /prešli na katolicizam ili ne /, zatvoreni pod sumnjom radi komunizma, a protiv kojih inače ne predleži nikakav dokazni materijal,da bi se mogli staviti pred prijeki sud, odpremiti u sabirni logor Županskog redarstvenog ravnateljstva u Gospiću.

U vezi ovog naloga,obavijestiti i uputiti sve podložne vlasti.-

Za Dom Spremni !

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Po nalogu Ravnatelja:
PREDSTOJNIK ODSJEKA :
Vutuc,v.r.

Br. 14

TELEGRAM VELIKE ŽUPE DUBRAVA DUBROVNIK OD 5. AVGUSTA 1941. OPUNOMOĆENIKU ANTE PAVELIĆA U MOSTARU GENERALU VLADIMIRU LAXI DA JE USTAŠKI POVERENIK ZA BOSNU I HERCEGOVINU JURE FRANCETIĆ UPUTIO 145 LJUDI, ZENA I DECE U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

DRŽAVNI TELEGRAM

,[2] Vreme predaje 5/8. u 10,32 č.

Vreme otpravljanja

5. u 10,57 č.

Posebnom opunomoćeniku Poglavnika gosp. podmaršalu Laxi

MOSTAR

Molim Vas da primite do znanja ovaj brzojav kotarske oblasti Ljubinje stop Savezno naredbi taj broj V.Z.D. 1/41 izvještavamo da je po naredbi ustaškog povjerenika za Bosnu i Hercegovinu gosp. Francetića[3] tajni broj 378 od 31. srpnja ove godine uhićeno 235 lica pravoslavnih stop Od tog dosad upućeno u logorište Gospić 145 lica a ostalo je još uhićen 90 stop Među uhićenim licima bilo je 80 po sto žena i djece a tako isto i među ovim koji su ostali moralo se je iseljavati i žene i djeca jer su starješine bile uhićene a za njih se tko nije imao starati stop. Molim nalog šta da radim sa ostalim uhićenim licima stop. Tajni broj 74/41. kotarski predstojnik. Br. Pr. 931/41.

Dubrovnik, 5. VIII. 1941. M. P. Velika Zupa Dubrava

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 308, reg. br. 2/1.**
[2] **Izostavljene nepopunjene rubrike telegrama.**
» **Vidi dok. br. 6.**

Br. 15

NALOG RAVNATELJSTVA ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH OD 14. AVGUSTA 1941. VELIKIM ŽUPAMA DA SE DO DALJEG NE ŠALJU U KONCENTRACIONE LOGORE KOMUNISTI-RIMOKATOLICI, MUSLIMANI I EVANGELISTI[1]

RAVNATEJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Prs. broj: 2204-11-1941 U Zagrebu, 14. kolovoza 1941.

Predmet: Komuniste rimokatolike, muslimane i evangelike- zadržavati u zatvorima.

VELIKIM ŽUPAMA — Svima.

REDARSTVENIM RAVNATELJSTVIMA: Zagreb, Sarajevo, B. Luka.

Sve komuniste rimokatolike, muslimane i evangelike, koji se nalaze u zatvorima na tamošnjim područjima, do daljnjega ne treba slati u koncentracione logore bez odobrenja ovog Ravnateljstva, već se imaju zadržati u zatvorima.—*

Područne oblasti javiti će, po prijemu ove okružnice, koliki je broj takovih pritvorenika u zatvorima.—

U vezi ovoga potrebno je, da Naslov obavijesti sve područne vlasti radi točnog pridržavanja i izvršenja.—

Za Dom spremni!

M. P.

Po nalogu Ravnatelja,
Predstojnik odsjeka:

Paver,[3] v.r.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 189, reg. br. 7/2.**
[1] **Oni su služili kao taoci pri izvođenju mera odmazde.**
*** Vjekoslav.**

Br. 16

ODREDBA MINISTARSTVA PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA OD 16. AVGUSTA 1941. SVIM SUDOVIMA I PRAVOSUDNIM USTANOVAMA NDH DA SE DEPONOVANI NOVAC I DRAGOCENOSTI NE MOGU IZDAVATI VLASNICIMA SRBIMA KOJI SE ISELJAVAJU, DOK GOTOV NOVAC I DRAGOCENOSTI MOGU PONETI SA SOBOM DO KONCENTRACIONOG LOGORA GDE ĆE IM TO BITI ODUZETO[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA

Broj 53.836-1941. Zagreb, 16. kolovoza 1941.

SVIM SUDOVIMA I PRAVOSUDNIM USTANOVAMA.

Povodom upita jednog Kotarskog suda, kako se ima postupiti sa zahtjevima iseljenika Srba povodom njihova iseljavanja za izručenje pupilnog novca i dragocjenosti položenih u depozitnim mjestima, određuje se:

Prijedlozi, molbe ili traženja izseljenika Srba povodom njihova izseljavanja, da im se izruči sav pupilni novac i dragocjenosti, imadu se odbiti.—

Prema okružnici Državnog ravnateljstva za ponovu od 29. srpnja 1941. broj P.tk. 18/2641—1941,[2] izsjeljenici Srbi mogu ponieti sobom sav svoj gotov novac, dragocjenosti, vriednostne papire, uložnice, knjižice i to koje se nalaze kod njih, i to samo do sabirnih logora, gdje će te sve vriednosti — izuzevši stanovitu svotu gotovog novca — biti oduzete u svrhu pohrane i daljnje odredbe, kako će se s njima pbstupati.

Ova okružnica ne obuhvaća pupilni i drugi novac i dragocjenosti, koje se nalaze u depozitnim mjestima, — pa se stoga takav novac i dragocjenosti ne smiju izdavati na traženje izseljenicima Srbima.[3]

Za točan prepis:

(Potpis nečitak)

Po odredbi ministra
pravosuđa i bogoštovlja,
pročelnik odjela
u z.
Santek v. r.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 198, reg. br. 10/2.**
[1] **Ovaj dokumenat nije pronađen.**
[8] **U vezi s tim ustaški kotarski stožernici su uputili telegram sledeče sadržine: „Do 29. u podne pod Vašom osobnom odgovornosti ima se dostaviti spisak lica najuglednijih i najbogatijih Srba po uzorku koje smo Vam dostavili putem kurira. Stop. Spisak imate poslati po kuriru".**

Br. 17

IZVOD IZ ČLANKA OBJAVLJENOG U USTAŠKOM LISTU „HRVATSKI NAROD" OD 23. AVGUSTA 1941. DA SU SAGRAĐENE BARAKE ZA SMEŠTAJ LOGORAŠA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Od 800 milijuna kuna, koliko je ustaška vlada Nezavisne Države Hrvatske odredila za izvedbu javnih radova u Hrvatskoj, otpada zamašna svota na uređenje toka pojedinih rieka, pritoka, brzica i ponornica i na izsušavanje velikih poplavljenih područja u nekoliko desetaka tisuća hvati.

Lonjsko polje

Tako su upravo ovih dana završene barake na Lonjskom polju, gdje će biti smješteno radničtvo, koje će u najskorijoj budućnosti započeti radom. Za ovo veliko poplavljeno područje na Lonjskom polju određena je svota od 20 milijuna kuna za početne radove. Od ove će se svote započeti sada najhitniji radovi, t.j. radovi na proširenju i produbljenju korita Velike Struge, Trebeža i Lonje i gradnja kanala koji će služiti kao glavna odvodna žila za odvod svih unutarnjih voda, koje se zadržavaju na Lonjskom polju, nekad po više od 6 mjeseci i tako onemogućavaju redovitu sjetvu i žetvu i došlijedno tome uzrokuju goleme štete.

Da se omogući izvršiti odtok tih voda, koje će se odvući produbljenjem, proširenjem i pročišćenjem Struge, Trebeža i Lonje u prvom redu je potrebno zaštititi područje sela Purke, Kraplje i Drenodola, da se ne bi odklonom jedne nesreće, t.j. odvodnjavanjem Lonjskog polja navukla druga još teža nesreća i ovom odvedenom vodom poplavila do sada suha i plodna područja. Da se to ne dogodi podići će se veliki nasip, koji leži nedaleko željezničkog nasipa na pruzi Jasenovac — Novska prema Trebežu i time će se podizanjem ovog nasipa omogućiti da to područje bude uz nasip Savu i uz nasipe Struge potpuno zaokruženo i lišeno svake mogućne nepredvidive opasnosti. Barake za smeštaj radnika su gotove a jedan mali bager za podizanje nasipa kod Velike Struge započet će u najskorije vrieme radom. Odmah će se pristupiti i podizanju nasipa uz Trebež i Lonju, te će se tako potpuno zaštititi područje u kojem su smještena sela Mužilovčica i Kratečko. Podizanjem ovog nasipa umanjit će se donekle velika šteta, koja je nastajala slijevanjem voda okolnih bregova, koje su se nesmetano u ovom području zadržavale. Isto će se tako i podići nasip, koji će zaštićivati sela Okali i Orehovo.

Radovi na isušenju Lonjskog polja neće biti skoro završeni, jer su oni golemi. Možda će biti potrebno više od jednog desetljeća, da se ovo čitavo veliko poplavljeno područje preda na korist hrvatskom narodu i

[1] **„Hrvatski narod" broj 190 od 23. avgusta 1941.**

da se ono bude moglo potpuno iskorišćavati. Trebat će naime prebaciti preko 22 milijuna kubnih metara zemlje. Svrha je ovih početnih radova da se pospješi ocjeđenje ovih voda, koje se na Lonjskom polju zadržavaju skoro pol godine i da se one svedu na najmanje, e da bi se tako mogla iskoristiti barem jedna žetva. .. .[2]

Br. 18

IZVESTAJ KOTARSKE OBLASTI VISOKO OD 26. AVGUSTA 1941. VELIKOJ ŽUPI LAŠVA I GLA2 TRAVNIK O UPUĆIVANJU 57 JEVREJA I SRBA U KONCENTRACIONI LOGOR GOSPIĆ[1]

Kotarska oblast Visoko

T. broj: 159/41.

Visoko, 26. kolovoza 1941.

Pritvaranje i otpremanje u zbiralište Srba i Zidova.— Komunista — Okružnica.

VELIKOJ ZUPI LASVA I GLAZ

T R A V N I K

U vezi Vašeg naloga broj T. 105/41. od 1. kolovoza 1941. i naloga Ustaškog povjerenika u Sarajevu broj 378/41.® uhićeno je i otpremljeno u Gospić 57 Zidova i Srba naklonjenih komunizmu. Prigodom uhićenja gornjih osoba pobjegao je nepoznato kuda Ilija Boti iz Visokog. Prije nekoliko dana isti se je povratio i javio ovoj Kotarskoj oblasti.

Molim za saopćenje što da uradimo sa gornjom osobom.

M. P. **Za Kotarskog predstojnika:**[s]

[2] Izostavljeno se ne odnosi na koncentracioni logor Jasenovac.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 195, reg. br. 4/20.

[2] Ova dokumenta nisu pronađena.

[3] Potpis nečitak.

Br. 19

PISMO BOGDANA RAŠKOVIĆA OD 2. SEPTEMBRA 1941. GENERALU MILANU NEDIĆU O ZLOČINIMA USTAŠA NAD SRBIMA U LOGORIMA I ZATVORIMA NA TERITORIJI NDH, A POSEBNO U LOGORU JADOVNO[1]

Predmet: Spašavanje Srba iz
Nezavisne Države Hrvatske

PRESEDNIKU MINISTARSKOG SAVETA

B E O G R A D

Srbi u NDH se ubijaju, kolju, muče i proganjaju načinom, koji nije poznavala do sada istorija ni našeg ni drugih naroda. Prema iskazima nemačkih upućenih krugova, kao najmerodavnijih, ubijeno je od aprila do danas do 300.000 Srba u NDH a oko 50.000 nalazi se u raznim poznatim logorima i zatvorima. Mučenja i ubistva, ukoliko se do početka avgusta za njih saznalo, izneo je u svom izveštaju komesarima dr. Petar Kostić advokat iz Banja Luke.

Posle ustanka u Kočićevoj Krajini zverstva ustaša su još pojačana masovnim ubijanjem Srba. Navodim samo nekoliko karakterističnih primera:

1) Prilikom napada četnika na Gospić, ubijena su u toku jednoga dana sva lica u logoru Jadovno. Broj ovih lica iznosio je 5670.—

2) Posle krvavo ugušenog ustanka, ustaši, pa i delovi hrvatske vojske, ubijali su u povraćenim krajevima sve što je, pravoslavno po ulicama i putevima. Bilo je potrebno više dana da se nevine žrtve sklone. Ubijana su po izjavi jednog ustaše i sva deca od 5 godina na više.

3) U okolini Prijedora pravoslavni narod skupio se u nedelju 6. avgust po već upola razrušenim bogomoljama. Ustaše su zabarikadirali vrata crkava i svu pastvu puškomitraljezima kroz crkvene prozore pobili.

4) Transportovanje Srba železnicom iz logora u logor vrši se na nečovečanski način. U Jastrebarsko stigao je 20 avgusta jedan blombiran transport iz Gospića sa 5, a 21 avgusta sa 11 mrtvih. U vagone je strpano po 60 do 70 ljudi i trans^ortovano 3 dana u zatvorenim vagonima bez vode i hrane. Dva Srbina, koji zbog prenatrpanosti nisu više mogli da uđu u vagon, ubijeni su na licu mesta.

5) Na dan 31. avgusta transportovana je iz Bosne preko SI. Broda jedna grupa viđenih Srba i na prelazu preko pontonskog mosta na Savi

[1] **Arhiv VII, a. Nda, k. 1—a, reg. br. 3/1. Na margini dokumenta crvenom olovkom je napisano: „4/IX, G. Jankoviću, videti po čijem je naređenju ovaj železnički činovnik pošao u NDH, pa da da izveštaj za g. Cincar Markovića, general Nedić".**

kod Broda, ustaška straža ubila je 50 ljudi, koji su prebačeni i sahranjeni na bosanskoj strani.

6) NDH danas po rđavom vremenu drže Srbe napolju, a gde ih stalno prati nevreme, a pored toga dnevno primaju jedan obrok hrane koji se sastoji od jedne osmine hleba i jedne kašike tople hrane. Decu, žene i muškarce opterećuju grubim i teškim poslovima, što stvara nezadovoljstvo jer ih kod svakog rada biju kundacima i gaze nogama tako da se svakog dana pune bolnice i ambulante.

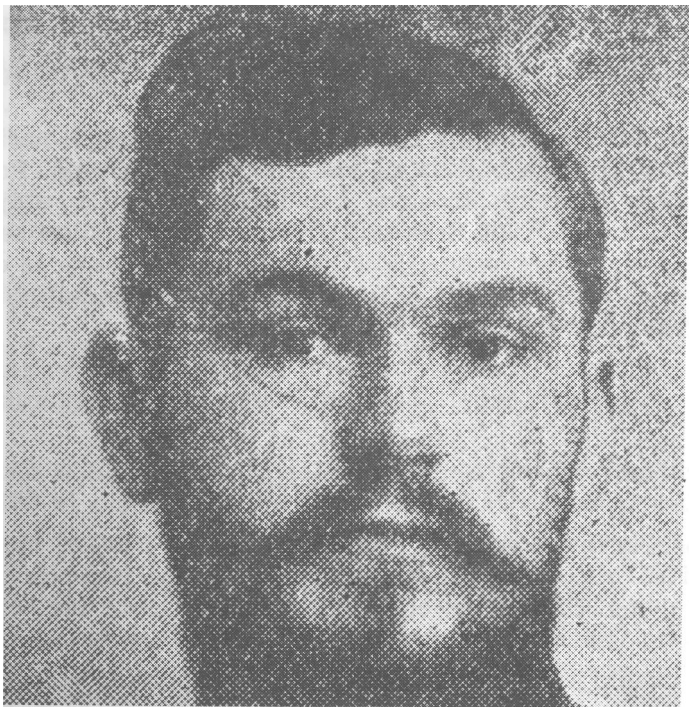

Slavko M. Zjalić, pravoslavni sveštenik, paroh u Paklenici kod Novske, ubijen u Jasenovcu i bačen u Savu.

Da bi prikupili podatke o ovim zverskim postupcima ustaša i da bi se spasli bar najugroženiji i viđeniji Srbi od mučeničke smrti, preduzeo sam sa nekoliko požrtvovanih i hrabrih drugova putovanja po NDH i noseći im potrebne propusnice iz Beograda, doveo ih u Srbiju, sa jedinim ciljem da se spasi Srpstvo. Ovu misiju preduzeo sam iz svoje lične inicijative, bez ikakve nagrade i obavljao je predano uz pohvalu službe pukovnika g. Furstera. Pri svakom putu nastojavao sam, da uzdignem ugled Srbije i da preko zvaničnih faktora u NDH olakšam sudbinu napaćenih Srba. Spašavanje naših sunarodnika vršeno je u početku bez prat-

nje, a u poslednje vreme, na intervenciju Komesara g. Pantića u pratnji oficira i vojnika nemačke vojske.[2]

Ovim našim radom uzdignut je ugled Srbije kako kod Nemaca, tako i Hrvata, a naročito kod ugroženih Srba, koji su uprli oči i sve nade u svetu zemlju Srbiju, od koje očekuju jedini spas od zverske ustaške tiranije.

Andrija Artuković, ministar unutrašnjih poslova NDH, Ramir Markone, papski legat i Alojzije Stepinac, zagrebački nadbiskup.

U interesu Srpstva i čovečanstva potrebno je ovaj humani rad intenzivno produžiti u dosadanjem obimu i molim Gospodina Pretsednika Ministarskog saveta kao i ostale g.g. Ministre za moralnu pomoć i punu podršku.

Bogdan M. Rašković
Viši čin. Min. saobraćaja
i rez. kapetan II klase.

[2] Do septembra 1941. a zatim i u narednim mesecima 1941. nemački okupator je počinio brojne zločine u okupiranoj Srbiji na čijem čelu se nalazio M. Nedič. Evo samo najmasovnijih: streljanje stanovništva Kragujevca i okoline, streljanje građana Kraljeva i okoline, krvavi marš u Mačvu, streljanja u Kruševcu i vešanja u Beogradu, masovni zločini u logorima na Banjici i Sajmištu *i* niz drugih. U izveštaju nemačkog opunomoćenog komandanta u Srbiji od 20. decembra 1941. piše da je kao mera odmazde ubijeno 11.164 i da prema kvotama 1:100 i 1:50 treba još ubiti 20.174 ljudi, žena i dece. (Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije, tom XII, knjiga 1, dok. 285).

Br. 20

OBAVEŠTENJE 2. ORUZNIČKE PUKOVNIJE OD 5. SEPTEMBRA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH DA JE ZBOG ISTICANJA CRVENE ZASTAVE U SELU OPLIĆIĆI USTAŠKI TABORNIK OTERAO 12 MUŠKARACA I 7 ZENA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

1370/J.S.

Komunistička zastava istaknuta u selu Opličići.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N.D.H.

Knin, 5. rujna 1941. Z A G R E B

Zapovjednik oružničke postaje Domanovići spisom Br. 340 od 4. kolovoza ov. g. izvještava:

„2. kolovoza 1941. ophodnja ove postaje, narednik Josip Rebrović i domobran Hašim Okanović, prilikom službe u selu Opličići, kotar Stolac, pronašla je jednu crvenu zastavu, koja je po nepoznatom istaknuta na jablan pored puta u istom selu. Ophodnja je uhitila 12 muških lica grčko-istočne vjere iz istog sela pod sumljom, kao poznati veliko-Srbi, da su sudionici isticanja crvene zastave, i ove sprovela na postaju. Za uhićenim došlo je 7 ženskih njihove rodbine, bojeći se zlostave muških od strane oružnika.

O ovom događaju brzoglasno je izviještena kotarska oblast u Stocu, i zatraženo, što se sa uhićenim ima raditi. Na ovo je odgovoreno istim putem, da se uhićeni do daljnjeg pritvore, sprovede istraga i dostavi izvještaj.

3. kolovoza ov. g. u 3 sata kamionom došao je na postaju Maslać Martin tabornik iz Aladinića, kotar Stolac, sa 8 ustaša i zatražio, da se njima izruče uhićeni radi istrage, koju oni ustaše vode povodom pronalaska komunističke zastave u selu Opličići. Pošto je ustaša bilo više od oružnika na postaji, to je njihovom zahtjevu udovoljeno i izručeni im uhićeni, koje su odmah utovarili u kamion i odvezli neznano kuda. Pri utovaru uhićenih u kamion, 7 ženskih njihove rodbine nije se htjelo da odvoji od ovih, pa su i one skupa u istom kamionu odvezene. Za sudbinu odvezenih do danas nije ništa poznato.

Pronađena komunistička zastava po ophodnji skinuta je, i sa izvještajem dostavljena kotarskoj oblasti Stolac.

[1] **Arhiv VII, a NDH, k. 152-a, reg. br. 54/6.**

Prema izjavi tabornika Maslać Martina, uhićeni muški su upućeni na prisilan rad, a ženske u koncentracioni logor."
Prednje se dostavlja radi znanja.

Dostavljeno: Vrh. oružnič. zapovjedništvu
i Ravnateljstvu za javni red i sigurnost
N.D.H.

Zapovjednik, pukovnik
J. Boić[2]

Br. 21

TELEGRAM EUGENA KVATERNIKA OD 11. SEPTEMBRA 1941. GLAVNOM STOŽERU DOMOBRANSTVA ZAGREB DA DOSTAVE SPISAK OD 50 KOMUNISTA KOJE TREBA UPUTITI IZ BIJELJINE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Ministarstvo pošta, telegrafa i telef.

T E L E G R A M

GLAVNOM STOŽERU DOMOBRANSTVA — ZAGREB

676 ZAGREB 553/R 55.11/9.41.17.15.

Umoljava se dostaviti točan popis 50 komunista i četnika iz Bijeljine sa svim personalijama i materijalom ravnateljstvu za javni red i sigurnost Zagreb, a potom ljude otpremiti u sabirni logor Jasenovac i to samo u ovom slučaju. Ravnateljstvo za javni red i sigurnost Prs.

Broj: 3359/1941. Ravnatelj: Eugen Kvaternik v.r.

[1] Josip.
[1] Arhiv VII, a NDH, k. 2, reg. br. 12/1.

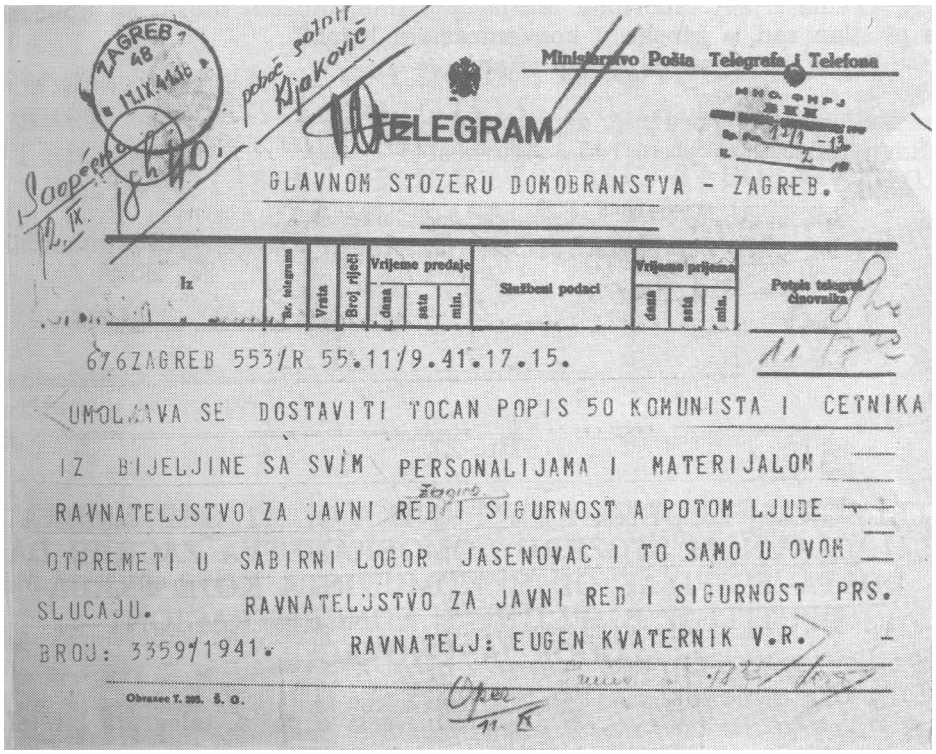
Ministarstvo Pošta Telegrafa i Telefona

TELEGRAM

GLAVNOM STOZERU DOMOBRANSTVA - ZAGREB.

Iz | Br. telegrama | Vrsta | Broj riječi | Vrijeme predaje: dana, sata, min. | Službeni podaci | Vrijeme prijema: dana, sata, min. | Potpis telegrafskog činovnika

676ZAGREB 553/R 55.11/9.41.17.15.

UMOLAVA SE DOSTAVITI TOCAN POPIS 50 KOMUNISTA I CETNIKA IZ BIJELJINE SA SVIM PERSONALIJAMA I MATERIJALOM RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST A POTOM LJUDE OTPREMETI U SABIRNI LOGOR JASENOVAC I TO SAMO U OVOM SLUCAJU. RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST PRS.

BROJ: 3359/1941. RAVNATELJ: EUGEN KVATERNIK V.R.

Obrazac T. 225. Š. O.

Faksimil dokumenta br. 21

Br. 22

IZVEŠTAJ ZAPOVEDNIŠTVA KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC OD 22. SEPTEMBRA 1941. ŽIDOVSKOM ODSEKU USTAŠKOG REDARSTVENOG POVERENIŠTVA ZAGREB DA JE PRIMLJENO U LOGOR 199 JEVREJA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Zapovij. sabirnih logora
Broj 64 Jasenovac 22. rujna 41.

Izvještaj o primitku
Židova u logor.

USTAŠKO REDARSTVENO RAVNATELJSTVO U ZAGREBU — Židovski odsjek

Veza Vaš broj 4741

[1] **Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, (dalje: AIHRPH) NG, k. 282.**

Izvješćujemo Vas, da smo dana 20 o.m. primili i smjestili u naše logore 199 (stodevedesetdevet) Židova.

Prednje se dostavlja s molbom na nadležnost i daljnju upotrebu.

Za Dom Spremni! ! !

Zapovij. sabirnog logora
ustaški poručnik:
Ivan Rako

Br. 23

ZAKONSKA ODREDBA POGLAVNIKA ANTE PAVELIČA, MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA ANDRIJE ARTUKOVIĆA I MINISTRA PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA OD 2. OKTOBRA 1941. DA SE ZA JEDNOG POGINULOG STRELJA 10 KOMUNISTA[1]

Zagreb, 2. listopada.

Donesena je ova zakonska odredba:

ZAKONSKA ODREDBA

o postupku kod komunističkih napadaja, kad se počinitelj ne pronađe

§ 1.

Kad uslijed komunističkog napadaja na život ili imovinu pogine jedna ili više osoba, a za deset dana od počinjenog čina ne pronađe se počinitelj, odredit će i izvršiti Ministarstvo Unutrašnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost u Zagrebu, za svakog poginulog strijeljanje deset osoba iz redarstveno ustanovljenih prvaka komunista.

§ 2.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u „Narodnim Novinama", a proteže se i na slučajeve, kod kojih nije još protekao rok od deset dana, određen u § 1. ove zakonske odredbe.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 213, reg. br. 10/3.**

U Zagrebu, dne 2. listopada 1941.

Ministar unutrašnjih poslova
Dr. Andrija Artuković, v. r.

Ministar
pravosuđa i bogoštovlja

Dr. Mirko Puk, v. r.

POGLAVNIK
Nezavisne Države Hrvatske
Dr Ante Pavelić> y r

Broj: CCCXXXI-1620-Z. p. 1941.

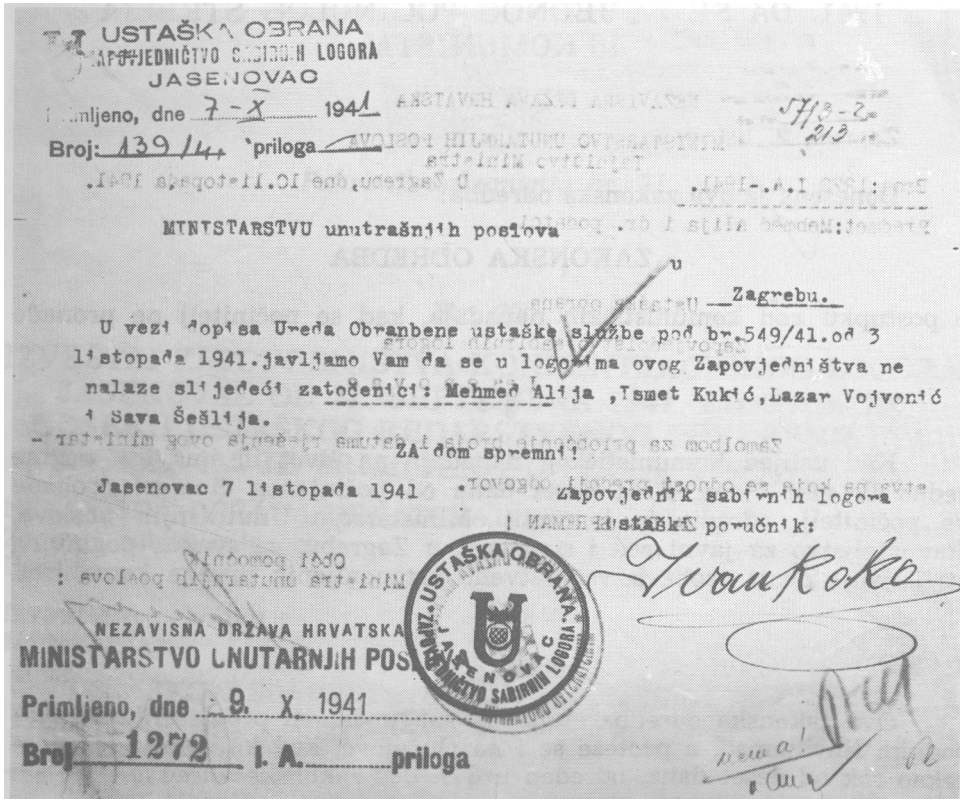
USTAŠKA OBRANA
ZAPOVJEDNIČTVO SABIRNIH LOGORA
JASENOVAC

Primljeno, dne 7-X 1941
Broj: 1391/44 priloga

MINISTARSTVU unutrašnjih poslova

u Zagrebu.

U vezi dopisa Ureda Obranbene ustaške službe pod br.549/41.od 3 listopada 1941.javljamo Vam da se u logorima ovog Zapovjedništva ne nalaze slijedeći zatočenici: Mehmed Alija ,Ismet Kukić,Lazar Vojvonić i Sava Šešlija.

ZA dom spremni!

Jasenovac 7 listopada 1941

Zapovjednik sabirnih logora
ustaški poručnik:

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POS
Primljeno, dne 9. X 1941
Broj 1272 I. A. priloga

Faksimil dokumenta br. 24

OA

Br. 24

OBAVEŠTENJE ZAPOVEDNIŠTVA KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC OD 7. OKTOBRA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH DA SE LOGORAŠI ZA KOJE SE INTERESUJU NE NALAZE U LOGORU[1]

USTAŠKA OBRANA
ZAPOVJEDNICTVO SABIRNIH LOGORA
JASENOVAC

Primljeno, dne 7-X-1941.
Broj: 139/4. priloga —

MINISTARSTVU unutrašnjih poslova

u Zagrebu.

U vezi dopisa Ureda Obranbene ustaške službe pod br. 549/41. od 3 listopada 1941. javljamo Vam da se u logorima ovog Zapovjedništva ne nalaze slijedeći zatočenici: Mehmed Alija, Ismet Kukić, Lazar Vojvodić i Sava Šešlija.

Za dom spremni!

Jasenovac 7. listopada 1941.

Zapovjednik sabirnih logora
Ustaški poručnik:
Ivan Rako

M. P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 213, reg. br. 57/3.

Br. 25

PISMO HANSA REKSAJZENA OD 11. OKTOBRA 1941. SEKCIJI ZA ODRŽAVANJE PRUGE OSIJEK DA INTERVENIŠE DA SE BRANKO PRIČA OSLOBODI IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC[1]

Hans Reksajzen
(Hans Rexeisen) **Osijek, 11. oktobra 1941.**
O s i j e k
Rx/P

XIV sekciji za održavanje pruge
u ruke rukovodioca ing Begovića

O S I J E K I

Predmet: Branko Priča, sada u koncentracionom logoru u Jasenovcu
Postupak: Razgovor policajca iz pomoćne policije Franca Srama
Priloga: dva

Gospodin inženjer Branko Priča je službenik XIV sekcije za održavanje pruge u Osijeku. On se nalazi u hrvatskom koncentracionom logoru u Jasenovcu, mada je oženjen jednom Hrvaticom čiste katoličke vere, i mada protiv njega, prema izjavi ustaškog stožernika iz Osijeka od 18. IX 1941., koja se prilaže u prepisu, nema ničeg u političkom pogledu. Njegova porodica je usled toga pala u veliku nevolju i bedu.

Pošto i nemačka Feldkomandatura[2] u Zagrebu, ob. od., prema dopisu od 27. VIII ima najveći interes da se Branko Priča, koji je uhapšen 8. VIII opet oslobodi, jer se on nije ništa ogrešio o državu nekim kažnjivim postupkom, molite se da svim sredstvima koja Vam stoje na raspolaganju zahtevate njegovo oslobađanje iz koncentracionog logora i da opet dobije svoje postavljenje kao železnički inženjer.

Molimo Vas da nas o stanju Vaših nastojanja držite u toku.

(potpis nečitak)

Hrv. drž. želj.

XIV sekcija za održ. pruge

Osijek gL koL

T. broj 23

14. listopada 1941. g.

[1] **Neregistrovana kopija dokumenta.**
[2] **Reč je o Feldkomandanturi 725. Zagreb.**

Br. 26

DOPIS USTAŠKOG REDARSTVA BANJA LUKA OD 4. NOVEMBRA 1941. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC DA IM SE PO SPISKU UPUĆUJE 41 LICE U LOGOR[1]

Banja Luka, dne 4. studenog 1941. g.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKO REDARSTVO
Broj: 1314./1941.

ZAPOVIEDNICTVU KONCENTRACIONOG LOGORA

J A S E N O V A C *

U vezi sa nalogom Ravnateljstva za javni red i sigurnost upućuju Vam se niže navedene osobe, koje su učestvovale u komunističko-četničkoj organizaciji u kotarima Bos. Gradiška i Banja Luka, a koje izvolite zadržati do daljnje odredbe.

Dejanović Stojan — Romanovci
Perić Stevo — Turjak
Perić Đuro — Turjak
Mesulić Mirko — Rogolje
Svab Vaso — Borak
Svab Fonzo — Borok
Jokić Branko — Blozagići
Lasovan Radomir — Maglajani
Mulaić Hilmija — Bos. Gradiška
Babić Uroš — Lindthorst
Radumilo Rade — Mašići
Radumilo Rajko — Mašići
Radumilo Stojan — Mašići
Corgić Dušan — Elozagići
Ljubišić Miloš — Elozagići
Mitrović Savo — Elozagići
Borković Mihajlo — Turjak
Hrvačanin Nikola — Rogolji
Borković Mirko — B. Laminci
Babić Miloš — Kočićevo
Sebota Panto — Dubrave
Lelić Ahmet — Rovine
Lelić Ale — Rovine
Manojlović Bogdan — Windtherst
Soha Karlo — Lamenci
Malidžan Đorđe — Rogolje
Gvozden Mile — B. Jankovci
Pašalić Dragoje — Kozinci
Golič Božo — Kozinci
Bralić Milorad — B. Gradiška
Bilbija Vojo — Bos. Gradiška
Karač Petar — Bos. Gradiška
Raca Dušan — Bos. Gradiška
Pertković Milan — Bas. Gradiška
Ostrolučanin Nikola — Bos. Gradiška
Rodžepović Jusuf — Bos. Gradiška
Strasberger Aleksander — B. Gradiška
Spitzar Adolf — Bos. Gradiška
Frid Iso — Bos. Gradiška
Frid Edo — Bos. Gradiška
Perduv Dušan — Banja Luka

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 162, reg. br. 25/1.

[2] Tada se logor nalazio u Krapju. U vezi sa tim logorom Jefto **Sašić,** narodni heroj Jugoslavije, obavio je razgovor s Marijom Vlašić. Evo šta je tom prilikom zabeležio: „Išle smo nas dvije — M. Vidović d Vlašić Marija gledati Krapljanski logor. Nismo išle unutra, ali smo išle do stražarnice. Ona je mene pitala kakav je logor i sve oko njega. Mi smo išle ovuda, preko livada, stazom i preko mosta gdje je odmah bio i logor. Ne znam kako se nisam bojala. Žicom je bio ograđen. Tu je visoko bila i izvidnica, stražarnica. Tu je bio ustaša. Došle smo skroz do žice i gledale u logor. Pitao nas je stražar — ustaša šta hoćemo. Rekla sam mu da mi je došla jedna kolegica u posjetu pa da je htjela da vidi logor.

Primitak navedenih osoba izvolite potvrditi na kopiji. Personalije sa fotografijama dostavit će se naknadno.

M. P.

Primio:
Ivan Rako v. r.

POVJERENIK I POUZDANIK
USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE
ZA VELIKU ZUPU SANA I LUKA
u. z. A. Rebac v. r.

... Ne znam kako je to došlo među narod, da nekad žene iz Krapja i Plesma nose hranu u logor. Navodno da su to samii ti Zidovi tražili. Oni su imali zlata i vrednosti. Dozvolili su da neke žene nose hranu, i da ih *oni* kupuju. I nosile su žene. Nosila sam i ja. Jedno 2—3 dana sam hodala. Onda mi je Joze Vlašić rekao: „Tu su se nosile i guske pečene i kolači". Kasnije im je to bilo prekinuto. Poslije su im počeli kroz žice provlačiti tako da su ljudi puzali po hranu, a do tada oni su toiii slobodni. Mi smo žene sa ove strane bile. Ljudi su kupovali. Koliko smo tražili toliko su oni nama dali novaca.

Onda su im sve više počeli plesti žicu tako da je kasnije žica bila opletena. Oni su puzeći išli pokraj nas što su bliže mogli. To je bilo koncem rujna 1941. Onda su prestali. Nisu više daili. Slobodu nošenja hrane dali su, najviše mjesec dana.

Poslije nisu dali ni za novac, nikako. Onda su ih tjerali da svaki dan idu na rad, sa lopatama i motikama. Išli su uz Strug tamo do one jasenovačke šume gdje je polje Krndija. Ako je koji sustao, toga su pritukli. Onda su im odmah drugi kopali u jame i još su ih dokusurivali...

Ustaše su se uplašili vode, jer kako Strug zna razliti se, to ibi sve došlo pod vodu. Tada su selili u Jasenovac. Nikakvim prevoznim sredstvom nisu te barake prevozili nego su ih logoraši morali nositi. Nosili su grede i sve u rukama u Jasenovački logor. Tamo ima uvala i led se već hvatao, ali oni nikud nisu smjeli skrenuti. Koji posustane, kojii više ne može, toga dotuku, ili ga ostave na livadi ili ga bace u Savu.

Preko Ive Popića uspostavljena je veza sa Krapjanskim logorom, tako smo obaveštavani o stanju u logoru i što ustaše rade i koliko dnevno ubijaju. Organizovali smo dostavljanje hrane logorašima kroz žicu iako su ustaše to branile."

O uspostavljanju veze sa logorom Milica Marohić je zapisala:

„Jednog dana opet se ja nađem u Jasenovcu. Prije toga sam se upoznala sa dr Ivičevićem. Supruga mu se zvala Zorka. On je bio Hrvat, a ona Srpkinja. Imali su dvoje djece. Puno sam s njima razgovarala o logoru, jer me to jedino interesiralo. Kasnije sam saznala da su mu supruga i djeca otjerani u logor Jasenovac, vjerovatno da nisu više živi. On je zatim negdje otišao u Bosnu. Dr Ivičević mi je pričao o ubojstvima u logoru Jasenovac, mrtvacima po cesti, i da će teško sve to izdržati. Cim mu je stradala supruga nestalo ga je iz Jasenovca..."

O stanju u logoru Jasenovac i mogućnosti eventualnog napada slavonskih partizana radi oslobođenja logoraša u svojoj biografiji Lučić Ane Dragan piše: ... „U 9. mjesecu 1941. godine dobio sam zadatak od druga Kljajića da pod svaku cijenu odem u Jasenovac, uvučem se u logor i izvidim situaciju, jer je bio plan da se logor Jasenovac oslobodi. Ja sam ovo učinio, otišao sam u Jasenovac i preko Mire Jurić, moje neke daljne sestričine, a koja je bila zaručena s Matkovićem, uspio sam s njom da uđem u sam logor, razgledam raspored straža i naoružanje, koje su ustaše u to vrijeme imale. Nakon povratka iz Jasenovca, poslao sam šemu d rasporedu straža i tekstualno obrazloženje, ali do napada, odnosno oslobođenja logoiia Jasenovac nije došlo, vjerovatno zato što su u to doba bile partizanske snage preslabe, a logoru Jasenovac prilaz težak. Moje hapšenje je bilo 25. januara 1942. i odlazak u logor Jasenovac... a zatim u logore sjeverne Norveške" (Muzej Novska).

Br. 27

TELEGRAM KOTARSKOG PREDSTOJNIKA ŽEPČE OD 4. NOVEMBRA 1941. ŽIDOVSKOM ODSEKU RAVNATEUSTVA USTAŠKOG REDARSTVA DA JE IZ KOTARA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC UPUĆENO 26 JEVREJA[1]

Nezavisna Država Hrvatska

Ravnateljstvo pošta, brzojava i brzoglasa

BRZOJAVKA

RAVNATELJSTVU USTAŠKOG REDARSTVA
ZIVODSKI ODSEK

= 67 ŽEPČE 2 31 1 18 =

DANAS U 16 SATI UPUĆENO U LOGOR JASENOVAC 26 ZIDOVA SA PODRUČJA KOTARSKE OBLASTI ZEPCE STOP ISKAZ SLEDI STOP

TAJ Br. 303/41. Kotar, predstojnik Glakalić

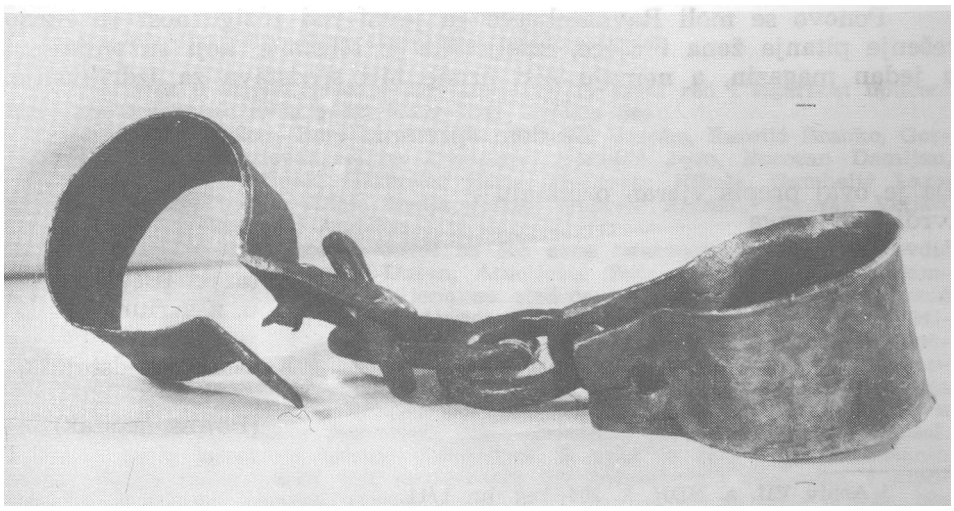

U „lančari" i mehaničarskoj radionici jasenovačkog logora iskovani su stokovi okova i „bukagija" za „nepoćudne" logoraše.

[1] **Arhiv Instituta za Historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: AIHRPH), NG, k. 283.**

Br. 28

DOPIS KOTARSKE OBLASTI DVOR NA UNI OD 5. NOVEMBRA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH O UPUĆIVANJU ISELJENIKA IZ MOSTARA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Priepis.

Kotarska oblast Dvor na Uni. **Dvor na Uni, 5. 11. 1941.**
Broj: 4810.

Ravnateljstvu za javni red i sigurnost.

Z a g r e b

Cast mi je u prilogu dostaviti transportnu listu izseljenika* iz Mostara, koji su dana 5. 11. 1941. odpremljeni u logor Jasenovac:

Jevdić Teodor, Ivković Luka, Janjalija Dušan i Ivelja Vidak privremeno su ostavljeni u Dvoru na Uni, pošto zbog starosti i iznemoglosti po mišljenju lekara nisu sposobni za sada za put.

Osim toga u kotaru Dvor na Uni privremeno je ostavljen Ilić Jovan, star 60 godina, ćorav, invalid 100%, koji ima jednu ćerku, a koja mora njega voditi, jer ne vidi ništa, a iz tih razloga isti je ostavljen privremeno u Dvoru na Uni.

Ponovo se moli Ravnateljstvo za javni red i sigurnost za žurno rešenje pitanja žena i djece, izseljenike iz Mostara, koji su smješteni u jedan magazin, a nemaju niti hrane niti sredstava za izdržavanje.

Za dom spremni.

Da je ovaj prepis vjeran originalu
tvrdi i ovjerava

Kotarski predstojnik:
u. z. Kriun v. r.

Kotarski predstojnik,

(Potpis nečitak)

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 204, reg. br. 1/11.

[2] U dopisu Kotarske oblasti Dvor na Uni-Predstojništvu gradskog redarstva Mostar između ostalog piše:

„U vezi Vašeg brzojava broj 11.867 kao i akta ove kotarske oblasti broj 4810, koji je dostavljen dana 5. studenog 1941 Ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, dostavlja se spisak lica, koji su dobili propusnice od talijanskih vlasti u Mostaru za povratak u Mostar, i to:...

Osim toga niže navedena lica te žene i djece mole isto tako za povratak u Mostar kućama, a nemaju propustnice od talijanskih vlasti...

Br. 29

PISMO BOSILJKE ŠEVO OD 10. NOVEMBRA 1941. NEDIĆEVOM MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA DA SE PODUZMU KORACI RADI SPASAVANJA NJENOG OCA LAZARA I BRATA DRAGANA IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC[1]

Sevo Bosiljka, čin.
Beograd, moli da
se poduzmu koraci radi
pronalaženja njenog oca i
brata, koje je uhapsila
policija u Nez. Drž. Hrvatskoj.

Beograd, 10. XI. 1941.
Cara Lazara ul. 12/IV. sprat

P. n.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA,

B e o g r a d

Slobodna sam umoliti cij. naslov da poduzme korake radi pronalaženja ili obavijesti o mom ocu i bratu, Lazaru i Draganu Sevo iz Banja Luke.

Oni su uhapšeni pod slijedećim okolnostima.

Osim toga u smislu naredbe Ravnateljstva za javni red i sigurnost upućeni su u logor Jasenovac dana 5. studenog 1941. sledeća lica:

1.) Borozan Aleksa, Borozan Anđelko, Rašević Branko, Razetić Branko, Gordić Vuksan, Gutić Radovan, Ajvas Dimitrije, Bjelović Jovo, Borozan Damijan, Gutić Mirko, Jevdić Vidak, Grahovac Riisto, Grahovac Nikola, Gambelić Lazo, Daničić Radoslav, Ivelja Vidak, Ivelja Janiko, Gurović Branko, Borozan Veljko, Curović Slavko i Gambalić Anđelko.

Na području ovog kotama ostali su još zbog iznemoglosti i bolesti Jevdić Teodor, Ivković Luka, Janjalija Dušan, Anteljević Todor (Teodosije)..." U koncentracionom logoru Jasenovac ubijena su sledeća sveštena lica: Petar Zimonić (verovatno je ubijen na stratištu Jadovno), Zagorac M. Nikola, Jovanović T. Mihailo, Pekić L. Milorad i Popović A. Savo, Relić Kiprijan i Zjalić M. Slavko (Spomenica pravoslavnih sveštenika-žrtava fašističkog terora i palih u NOB-i, Beograd, 1960). U istom logoru ubijen je i Slobodan Zečević, sin sveštenika Zečevića S. Jovana star 16 godina. O ubisfcvu pet pravoslavnih svećenika Egon Berger u svojoj knjizi: 44 mjeseca u Jasenovcu, piše: Najednom se na ulazu pojavi Miloš. U ruci je nosio laimpu za letanje (Lötlampu). S njim je bilo deset naoružanih čarkara. Počeše nešto tražiti, dok ne izvedoše pet pravoslavnih svećenika, i zapovjede im da pjevaju crkvene pjesme. Jedan, koji nije izvršio tu želju Miloša, bio je odmah dotučen kundacima. Taj starac, koji je imao već preko osamdeset godina, iscrpljen i izmučen vjerujem da više nije ni mogao pjevati. Jedan od ustaša-dijete od dvanaest godina — sagne se k starcu i izvadi svoju kamu. Za tili čas odrezao je svećeniku oba uha. Svojima se obratio sa veselim smježkom rekavši: „Sutra ću pokazati kod kuće kakva uha imaju vlaški popovi..." Ostalu četvoricu dohvate ustaše i svezaše im ruke. Dok su ih držali, Miloš im je živim brade palio. Tako ih strahovito izmučene, zaklaše...

[1] **Arhiv VII, Nda, k. 19, reg. br. 34/6.**

Moj otac, Lazar Sevo, lugar-zvaničnik pri Šumskoj Upravi u Banja-Luci, star oko 50 godina, rođen u okolici Drvara, Bos. Krajina, dobio je otkaz od službe koncem mjeseca maja 1941. Nakon toga, polovinom mjeseca juna uhapšen je sa ostalima i odveden u zatvor „Crnu Kuću", gde je stavljen pod istragu. U zatvoru je ostao do Petrov-dana, 29 juna 1941 godine. Sutradan, kada mu je odnesena hrana, na pitanje, gde se nalazi, rečeno je da je odveden u logor u Gospić. Njegovi drugovi iz zatvora kažu da je na Petrov-dan na veče u 10 sati po noći prozvat sa još nekoliko, natovaren na jedan kamion i odvezen u nepoznatom pravcu. Međutim, raspitivala sam se preko hrvatskih vlasti odmah po njegovom odvođenju, da li se nalazi u gospićskom logoru i odgovoreno mi je da se ne nalazi tamo. Logor iz Gospića preseljen je odmah po zauzimanju Gospića sa strane italijanske vojske u Jasku, Jasenovac i Jastrebarsko, dakle sredinom avgusta.

Sada stojim potpuno bez vijesti o njemu, i stoga molim cij. naslov da se zauzme za njega putem njemačkih vojnih vlasti, da se pronađu podaci o njegovom mjestu boravka i u slučaju da je još na životu da se naredi njegov transport u Srbiju.

Moj brat Dragan Sevo, rođen 25. decembra 1919 godine, u Ostružnji, srez Teslić, sa mjestom boravka u Banja-Luci, odmah nakon prevrata prebjegao je u Srbiju, u Beograd, gde je ostao do polovine mjeseca augusta. Tada je moja majka sa kćerkom, odnosno mojom sestrom već bila u logoru u Slavonskoj Požegi, a otac se je navodno nalazio u logoru u Gospiću. Cim je čuo da su oni u logoru, a saznavši da se tamo sa njima jako loše postupa, da ih tuku i loše hrane, uputio se je u Slav. Požegu da ih obiđe i donese hrane i odeće. Međutim, čim se je približio logoru smjesta je bio uhapšen, na očigled majke i sestre svezan, i rečeno je da ga vode pod istragu u Zagreb. Ja sam se odmah raspitala kod zagrebačke policije da li je tamo doveden Dragan Sevo, na što mi je odgovoreno da u Zagreb uopšte nije došao, i da oni uopšte o njemu ništa ne znaju. Nakon par dana javljeno mi je da se on nalazi u logoru u Capragu. Kada sam se raspitivala u Capragu da li se tamo nalazi moj brat, rečeno mi je da je on otišao sa transportom u Srbiju. Međutim, u Srbiju on po svim indicijama, uopšte nije stigao. Njegove stvari još uvek leže u stanu, gde ih je ostavio kada je pošao u Hrvatsku, zimski kaput, veš i i ostalo. Prema tome, on uopšte nije dolazio u Srbiju.

Za vreme hapšenja moga oca u Banja-Luci, predstojnik banjalučke policije bio je Blaž Gutić, brat tadašnjeg župana i stožernika Viktora Gutića.

Moje je mišljenje da se oni obojica nalaze u jednom od mnogobrojnih logora u Hrvatskoj i tamo trpe glad, zimu i loš postupak od strane ustaša.

Stoga molim cij. naslov da poduzme potrebne korake da se dovedu u Beograd, putem njemačkih nadležnih komandi.

U nadi da ćete mojoj molbi udovoljiti i poduzeti korake za pronalaženje moga oca i jedinog brata, ostajem

učtiva:

Sevo Bosiljka, priv. činovnica

Jedna od okovanih žrtava jasenovačkog logora.

Drveni malj bio je samo jedno od ustaških oruđa za ubijanje ljudi.

Br. 30

TELEGRAM RAVNATELJSTVA USTAŠKOG REDARSTVA NDH OD 13. NOVEMBRA 1941. VELIKOJ ŽUPI VRHBOSNA U SARAJEVU DA SE DO DALJNJEG OBUSTAVLJA UPUĆIVANJE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Ravnateljstvo pošta, brzojava, telef. i radia

B R Z O J A V K A

= VELIKOJ ZUPI VRH BOSNA SARAJEVO =

Zagreb 938 24 22 41 13/15 =

OVIME SE IZVJEŠĆUJE DA SE DO DALJNJE ODREDBE NEMA NI JEDNA OSOBA UPUĆIVATI U LOGOR JASENOVAC. RAVNATELJSTVO USTAŠKOG REDARSTVA ZAMJENIK UPRAVITELJA V. D. PAVER =

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 179, reg. br. 54/4.**

A*»

Br. 31

DOPIS ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI U SARAJEVU OD 18. NOVEMBRA 1941. VELIKOJ ŽUPI VRHBOSNA U SARAJEVU DA SU KOMUNISTI DOBRILA I KONSTANTIN KRNETA UPUĆENI U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U SARAJEVU

(Politički odsjek)

Prez. broj: 2578/41. **Sarajevo 18. studenog 1941.**

Predmet: Dr. Simić Kosara,
moli povratak stvari — izvještaj.

VELIKOJ ZUPI VRH—BOSNA

u/
SARAJEVU

Savezno vašem naređenju T. broj: 1219./41. od 16. studenog tg. čast mi je izvijestiti, da su Dobrila i Konstantin Krneta uhapšeni radi komunističke promičbe, te dne 16. ov. mjes. otpremljeni u koncentracioni logor u Jasenovcu.

Kod ovih su prilikom pretresa pronađene stvari o kojima je riječ, a budući da se pravi vlasnik tih stvari nalazi u Srbiji, to je Ravnateljstvo iz obzira, da te stvari ne bi dospjele u nepozvane ruke nepoćudnih elemenata, donijelo je odluku, da se stvari zadrže i do dalnjeg pohrane u skladištu ovog redarstva.

Za Dom — Spreman!

Upravitelj redarstva:
Ivan Tolj

M. P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 179, reg. br. 23/7.

Br. 32

DOPIS SA SPISKOVIMA ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI U SARAJEVU OD 18. NOVEMBRA 1941. VELIKOJ ŽUPI VRHBOSNA U SARAJEVU DA JE 171 LICE UPUĆENO 16. NOVEMBRA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U SARAJEVU.

Prez. broj: 2508./41. **Sarajevo 18. studenog 1941.**

Predmet: Dostava spiskova osoba upućenih

u koncentracioni logor u Jasenovcu.

VELIKOJ ŽUPI VRH — BOSNA

U SARAJEVU.

U prilogu pod čast mi je dostaviti dva primjerka prepisa spiskova osoba upućenih u koncentracioni logor u Jasenovcu dne 16 studenog tg. s molbom na znanje.

Za Dom — spremni! **Upravitelj redarstva**
Ivan Tolj

SPISAK

uhapšenika — komunista i četnika upućenih u koncentracioni logor u Jasenovcu dne 16. studenog 1941. g.

Red broj	Prezime i ime:	God. rod.	Zatvoren radi	Zanimanje	Vjera	Mjesto rođenja
1.	Alić Avdo	1918.	kom.	bravar	islam.	Podlugovi
2.	Altarac Rozika	1922.	kom.	domaćica	Židov.	Sarajevo
3.	Bahman Johan	1919.	krim.	krojač	žid. rkt.	Arad
4.	Bakanović Muhamed	1923.	kom.	radnik	islam.	Mostar
5.	Bogunić Refik	1923.	kom.	bravar	islam.	Doboj
6.	Bložek Marija	1905.	kom.	kućanica	rkt.	Sarajevo
7.	Bratanić Oskar	1921.	kom.	stud. tehn.	rkt.	Sjetlina
8.	Bašlić Mumin	1920.	kom.	strojo-brav.	islam	Varcar Vakuf
9.	Begić Mustafa	1921.	kom.	urar. pom.	islam	Nova Varoš
10.	Bajevdć Vladimir	1923.	kom.	đak	grk. ist.	Kijevo
11.	Cosić Mitar	1907.	čet.	težak	grk. ist.	Bulozi
12.	čečez Branko	1919.	kom.	đak	grk. ist.	Konjic
13.	Čerkez Branko	1923.	kom.	trg. pom.	grk. ist.	Sarajevo
14.	Dunović Nikola	1920.	kom.	kovač	grk. ist.	Ključ
15.	Đukić Krsto	1905.	kom.	teh. vjež.	grk. ist.	Nikšić
16.	Ferušić Seid	1921.	kom.	posjednik	islam.	Travnik
17.	Frlj Hahil	1887.	kom.	gostioničar	islam.	Mostar
18.	Fejzić Omer	1910.	kom.	kozmetič.	islam.	Rogatica
19.	Frković Berta	1912.	kom.	postolar	Židov. rkt.	Bijeljina
20.	Govedarica Vaso	1904.	kom.	trg. pom.	rkt.	Trebinje
21.	Govedarica Aćim	1924.	kom.	želj. čin.	grk. ist.	Nevesinje

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 179, reg. br. 45/4.

22. Grošelj Dušan	1896.	kom.	učenica	grk. ist.	Bos. Brod
23. Habunek Višnja	1925.	kom.	kućanica	rkt.	Zagreb
24. Heinrich Elza	1906.	kom.	kućanica	rkt.	Sarajevo
25. Heinrich Cecilija	1906.	kom.	krojačica	rkt.	Sarajevo
26. Heinrich Alfred	1903.	kom.	soboslikar	rkt.	Sarajevo
27. Hrstić Ante	1914.	kom.	novinar	rkt.	Vrgošče
28. Ivanšicov Sergije	1911.	kom.	čin.	grk. ist.	Petrograd
29. Janković Ljudevit	1894.	kom.	str. brav.	rkt.	Plevlje
30. Janjatović Desimir	1922.	kom.	đak	grk. 1st.	Gacko
31. Jeftović Lazar	1902.	čet.	radnik	grk. ist.	Sarajevo
32. Jeremija Vojo	1902.	ćet.	kožar	grk. 1st.	Sarajevo
33. Jovanović Mirko	1923.	kom.	đak	grk. ist.	Sarajevo
34. Ing. Jovanović Branislav	1913.	kom.	inžinir.	grk. ist.	Bijeljina
35. Jožić Milan	1910.	kom.	stolar	grk. ist.	Sarajevo
36. Jaguljčić Vlado	1898.	kom.	kovač	grk. ist.	Foča
37. Kočević Ljubomir	1921.	ikom.	činovn.	grk. ist.	Pale
38. Kmeta Dobrila	1920.	kom.	činovn.	grk. ist.	Jajce
•89. Kmeta Konstantin	1918.	kom.	student	grk. ist.	Ključ
40. Konstantinović Ljubiša	1915.	kom.	aut. meh.	grk. ist.	Sarajevo
41. Krvavac Džemil	1913.	kom.	poš. čin.	islam	Gacko
42. Kurilić Dragutin	1919.	kom.	priv. čin.	grk. ist.	Stolac
43. Kurilić Jovo	1922.	kom.	student	grk. ist.	Stolac
44. Kurilić Mirjana	1921.	kom.	stud. fil.	grk. ist.	Stolac
45. Krautblat Ferdinand	1904.	kom.	dipl. fil.	Židov	Zenica
46. Levestein Lazar	1895.	kom.	mehaničar	Židov	Sarajevo
47. Lukić Drago	1923.	kom.	đak	rkt.	Sarajevo
48. Levi Rahela	1894.	kom.	kućanica	Židov	Višegrad
49. Limić Mustafa	1898.	kom.	konobar	islam.	Visoko
50. Levi Izidor	1905.	kom.	mag. farm.	Židov	Višegrad
51. Mraković Paula	1913.	kom.	kućanica	rkt.	Sarajevo
52. Madžarević Janko	1888.	čet.	radnik	grk. ist.	Sarajevo
53. Madžarević Risto	1886.	ćet.	radnik	grk. ist.	Sarajevo
54. Miličević Cvjetan	1902.	kom.	stolar	rkt.	Rakitno
55. Motl Jaromir	1901.	kom.	tkalac	rkt.	Ryhnovy
56. Momčević Drago	1919.	kom.	elektr.	grk. ist.	Osijek
57. Majstorović Svetozar	1914.	kom.	bravar	grk. ist.	Sarajevo
58. Majstorović Nikola	1890.	kom.	bravar	rkt.	Zavalje
59. Milanović Dušan	1917.	kom.	trg. pom.	rkt.	Bos. Petrovac
60. Meder Adam	1916.	kom.	postolar	rkt.	Osijek
61. Milošević Vid	1916.	kom.	poljodjel.	rkt.	Kreševo
62. Milošević Anton	1909.	kom.	stolar	rkt.	Kreševo
63. Mdkličanin Ilija	1909.	kom.	učitelj	grk. ist.	Zenica
64. Nikolić Persida	1875.	kom.	primalja	grk. ist.	Novi Sad
65. Nikolić Zorka	1900.	kom.	krojačica	grk. ist.	Bijeljina
66. Nuhbegović Alija	1916.	kom.	krojač	islam	Travnik
67. Osmanić Sulejman	1910.	kom.	postol.	islam	Cajniče
68. Premužić Branimir	1922.	kom.	stud. med.	rkt.	Sarajevo
69. Poljskić Salih	1910.	kom.	postol.	islam	Zenica
70. Popović Štaka	1921.	kom.	radnica	grk. ist.	Gerzovo
71. Pilić Nebojša	1917.	kom.	tokar	grk. ist.	Bravsko
72. Puškić Vjera	1921.	kom.	kućanica	grk. ist.	Sarajevo
73. Papo Josef	1923.	kom.	tokar	Židov	Sarajevo
74. Papo Rikica	1915.	kom.	trg. pom.	rkt.	Sarajevo
75. Papo Rena	1915.	kom.	dipl. fil.	rkt.	Budapest
76. Papo Berkolba	1914.	kom.	sud. vjež.	rkt.	Sarajevo
77. Papo Josef	1914.	kom.	inžinir	rkt.	Janje
78. Papo Srna	1921.	kom.	trg. pom.	rkt.	Sarajevo
79. Papo Blanka	1906.	kom.	priv. čin.	rkt.	Travnik
80. Papo Elazar	1908.	kom.	radnik	rkt.	Sarajevo

81. Rustanpašić Fuad	1921.	kom.	trg. pom.	islam	Bugojno
82. Ružić Svetozar	1910.	kom.	činovn.	grk. ist.	Ljubuški
83. Ristović Branko	1911.	ćet.	radnik	grk. ist.	Valešica
84. Radošević Marija	1893.	čet.	kućanica	grk. ist.	Mostar
85. Redžo Stijepo	1893.	kom.	činovn.	rkt.	Dubrovnik
86. Rebić Pavao	1907.	kom.	tokar	rkt.	Sarajevo
87. Radovanović Risto	1917.	kom.	bravar	grk. ist.	Visoko
88. Radulović Jelena	1916.	kom.	crtačica	grk. ist.	Gerzovo
89. Rubistein Josip	1903.	kom.	priv. čin.	Židov	Višegrad
90. Ozmo Danijel	1912.	kom.	Ak. slik.	Židov	Olovo
91. Salom Avram	1860.	kom.	posjednik	Židov	Sarajevo
92. Saratlija Janko	1900.	kom.	poljodjel.	grk. ist.	S. Hrusno
93. Safić Petar	1916.	kom.	mehaničar	grk. ist.	Krosmaja
94. Sunarić Mijo	1912.	kom.	priv. čin.	rkt.	Grahovik
95. Sarić Vera	1911.	kom.	frizerka	rkt.	Sarajevo
96. Stanišić Veljko	1895.	kom.	bravar	grk. ist.	Sarajevo
97. Sar Vjera	1923.	kom.	učenica	grk. ist.	Sabac
98. Stern Josip	1901.	kom,	prav. čin.	rkt.	Pale
99. Salzberger Alfred	1910.	kom.	prav. čin.	žid. rkt.	Bugojno
100. Tuco Jovan	1917.	kom.	tokar	grk. ist.	Foča
101. Tafro Nurija	1919.	kom.	tokar	islam	Bar
102. Tomić Mihajl	1912.	kom.	težak	grk. ist.	Derventa
103. Tremi Emilijan	1916.	kom.	lovinar	rkt.	Kreševo
104. Tvrtkovič Ivica	1906.	kom.	stolar	rkt.	Sarajevo
105. Unger Zvonimir	1919.	kom	priv. namj.	rkt.	Gradac
106. Visković Anđelko	1924.	kom.	gost. nau.	rkt.	Gradac
107. Visković Mićo	1913.	kom.	gostion.	rkt.	Podaci
108. Visković Zrinko	1922.	kom.	konobar	rkt.	Sarajevo
109. Vuković Dragica	1909.	kom.	učitelj.	grk. ist.	Visoko
110. Vojvodić Todor	1910.	ćet.	žitar	grk. ist.	Trebinje
111. Zelihić Ibrahim	1921.	kom.	bravar	islam	Daruvar
112. Zagovec Antonija	1893.	kom.	domaćica	rkt.	Sarajevo
113. Zagovec Anton	1918.	kom.	elekt.	rkt.	Sarajevo
114. Zagovec Rudi	1920.	kom.	mehanič.	rkt.	Stolar.
115. Zujo Mustafa	1918.	kom.	bravar	islam	Sarajevo
116. Nikolić Sofija	1925.	kom.	frizerka	grk. 'ist.	

Za Dom — Spreman!

Upravitelj Redarstva:
Ivan Tolj

Br. 33

ZAKONSKA ODREDBA POGLAVNIKA ANTE PAVELICA I MINISTRA PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA MIRKA PUKA OD 25. NOVEMBRA 1941. O UPUĆIVANJU „NEPODOBNIH I OPASNIH LICA" ZA USTAŠKU NDH U SABIRNE I RADNE LOGORE[1]

„ZAKONSKA ODREDBA

o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore

1.

Nepoćudne osobe, koje su pogibeljne za javni red i sigurnost, ili koje bi mogle ugroziti mir i spokojnost hrvatskog naroda ili tekovine oslobodilačke borbe hrvatskog ustaškog pokreta mogu se uputiti na prisilni boravak u sabirne i radne logore. Ove logore ovlaštena je osnivati u pojedinim mjestima Nezavisne Države Hrvatske Ustaška nadzorna služba.

2.

Trajanje boravka u sabirnim i radnim logorima ne može biti kraće od tri mjeseca ni duže od tri godine.

Ustaški nadzorni zapovjednik može u svako vrieme po slobodnoj razsudi pojedinoj osobi smanjiti trajanje boravka i ublažiti stepen opreza i pazke.

3.

Odluka o upućivanju na prisilni boravak u sabirne i radne logore, o vremenu trajanja boravka i o stepenu opreza i pazke, a prema propisima ove zakonske odredbe, donosi ustaško redarstvo kao grana ustaške nadzorne službe.

Sve upravne i samoupravne oblasti, kao i ustanove ustaškog pokreta dužne su ustaškom redarstvu preko župskog redarstva svoga područja prijaviti osobe, navedene u 1. ove zakonske odredbe.

Proti odluci ustaškog redarstva o upućivanju na prisilni boravak u sabirne i radne logore nema pravnog lieka ni tužbe na upravni sud.

[1] Arhiv VII, k. 202, reg. br. 32/6.

4.

Donošenje odluke o upućivanju osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore ima predhoditi postupak, predviđen za upravno kazneno postupanje. Postupak provodi ustaško redarstvo neposredno ili posredno preko upravnih oblasti prve molbe.

5.

Vrieme, provedeno u pritvoru upravnih oblasti i redarstva do donošenja odluke o upućivanju osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore, uračunava se u vrieme trajanja prisilnog boravka u logorima.

Ante Pavelić, poglavnik i Edmund Glez fon Horstenau, nemački opunomoćeni general u ustaškoj NDH — naredbodavci monstruoznih zločina u Jasenovcu.

Zigfrid Kaše, nemački poslanik u ustaškoj NDH.

6.

Ustaški nadzorni zapovjednik izdat će propisnik o ustrojstvu, poslovanju i stepenu opreza i pazke u sabirnim i radnim logorima, te o uzdržavanju osoba, upućenih u ove logore.

7.

Ova zakonska odredba zadobiva pravnu moć danom proglašenja u Narodnim novinama, a provedba se povjerava ustaškom nadzornom zapovjedniku."

U Zagrebu, 25. studenoga 1941.

Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske
Dr Ante Pavelić v. r.

Broj: CDXXIX-2101-Z-1941.

Ministar pravosuđa i bogoštovlja:[2]
Dr Mirko Puk v. r.

Br. 34

OBAVEŠTENJE ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI U SARAJEVU OD 28. NOVEMBRA 1941. VELIKOJ ŽUPI " VRHBOSNA U SARAJEVU O UPUĆIVANJU 5 KOMUNISTA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U SARAJEVU
Pov. broj: 2747/41

Sarajevo, 28. studenog 1941.

PREDMET: Mičić Jovo i drugovi internirani.

VELIKOJ ZUPI VRHBOSNA
u SARAJEVU

Savezno sa Vašim spisom T. broj 1288/41. od 25. ov. mj., čast mi je izvjestiti, da su Mičić Jovo, Kureš Pero, Brjaković Miloš, Kovačević Neđo i Bulić Đorđe, uhapšeni po ustaškoj nadzornoj službi jer su postojali dokazi, da se imenovani bave komunističkom promidžbom, pa su kao takovi na dan 16. ov. mj. prepraćeni u sabirni koncentracioni logor Jasenovac.[2]

[s] Zakonska odredba kojom se mienja i nadopunjuje zakonska odredba od 25. studenog 1941. broj CDXXIX-2101-Z-1941 o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak i sabirne i radne logore.

Iza § 6. dodaje se nov § 7., koji glasi:

„Državni i samoupravni službenici, koji budu upućeni na prisilni boravak u sabirne i radne logore prema propisima ove zakonske odredbe, mogu biti odpušteni iz državne odnosno samoupravne službe bez prava na mirovinu".

Sadanji § 7, postaje § 8.

Ova zakonska odredba zadobiva pravnu moć dan iza proglašenja u Narodnim novinama, a primjenjivat će se počevši od 26. studenoga 1941.

U Zagrebu, dne 26, veljače 1943.
Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske:
Ante Pavelić v. r.
Broj: XLV-497-D. V.-1943.
Državni prabilježnik — čuvar državnog pečata:
Dr Mirko Puk v. r.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k, 179, br. reg. 16/7.

[2] Oko 20. novembra 1941. *vz* Karlovca je odvedeno 120—283 Srbina u koncentracioni logor Jasenovac. Tom prilikom su odvedeni i Milutin i Stanko Lovrić i Danilo Mileusnić (AVII, Nda, k. 43—a, reg. br. 1/2—247).

Mišljenja sam, da se imenovani u interesu javnog reda i sigurnosti ne mogu osloboditi iz koncentracionog logora. Prednje je vrlo tajne prirode.

ZA DOM SPREMAN!

upravitelj redarstva
Ivan Tolj

Br. 35

PISMO JOVANKE PLAVČIĆ IZ BANJE LUKE OD 29. NOVEMBRA 1941. POVERENIŠTVU ZA USPOSTAVU JAVNOG REDA I PORETKA BANJA LUKA DA JOJ SE DOZVOLI DA POŠALJE SINU BOGDANU ZIMSKU ODECU U LOGOR JASENOVAC[1]

PLAVCIC JOVANKA, iz Banja Luke, moli dozvolu, za slanje zimskog rublja svome sinu u internaciji u Jasenovac.—

BANJA LUKA 29. XI. 1941. god.

POVJERENSTVU ZA USPOSTAVU JAVNOG REDA I POREDKA

B A N J A L U K A

Moj sin Bogdan Plavčić, trgovac iz Banja Luke, sa stanom u Bojića Hanu, bio je od strane vlasti Nezavisne Države Hrvatske otpremljen 17. srpnja 1941. u internaciju.—

Saznala sam da se sada nalazi u Jasenovcu u sabirnom logoru.—

Pošto je prilikom otpremanja imenovani nosio sa sobom samo ljetno odijelo i rublje, a kako sada vlada zima molim, da mi se omogući, da sinu pošaljem potrebno zimsko rublje i toplu odjeću.—

Molim za povoljno riješenje po mojoj podnetoj molbi.—

Jovanka Plavčić

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 46/1.**

USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI

BANJA LUKA

Prošlijeduje se prednja molba gđe. Plavčić Jovanke iz Banja Luke sa preporukom za povoljno riješenje u koliko protiv pomenutoga Bogdana Plavčića ne postoje razlozi, da i dalje ostane u logoru.—

U pogledu slanja zimskoga rublja molim, da se izda potrebna dozvola od strane Ravnateljstva za javni red i sigurnost u Zagrebu.—

PREDSJEDNIK POVJERENSTVA:
Pukovnik:
Ivan Mrak

Br. 36

DOPIS ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI U SARAJEVU OD 1. DECEMBRA 1941. VELIKOJ ŽUPI VRHBOSNA U SARAJEVU DA SE KOMUNISTA DESIMIR JANJETOVLC NE MOŽE PUSTITI IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JESENOVAC[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U SARAJEVU
Prz. broj: 2794/41.

Sarajevo, 1. prosinca 1941.

PREDMET: Janjetović Desimir,
interniranje.

V E L I K O J Ž U P I V R H B O S N A

u S A R A J E V U

Savezno sa Vašim spisom T. broj 1293/41. od 25. XI. ov. godine, čast mi je izvjestiti, da je Janjetović Desimir uhapšen radi sumnje komunističke promidžbe i pošto se je utvrdilo, da se je zaista bavio komunističkom promidžbom, to je kao takav prepraćen u koncentracioni logor Jasenovac na dan 16. studenog 1941. godine.

Navodi moloteljice, da joj je sin Hrvat-katolik ne odgovaraju istini, jer joj je sin grčko-istočne vjere. Možda je sad kat.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 179, ireg. br. 20/7.**

Mišljenja sam da se imenovani ne može pustiti iz koncentracionog logora.

ZA DOM SPREMAN!

M. P.

UPRAVITELJ REDARSTVA
Ivan Tolj

Br. 37

MOLBA JEVREJSKE BOGOŠTOVNE OPĆINE OD 8. DECEMBRA 1941. DRŽAVNOM RAVNATELJSTVU ZA GOSPODARSKU PONOVU NDH DA SE DODELE NOVČANA SREDSTVA ZA IZDRŽAVANJE LOGORAŠA U LOGORIMA LOBOR-GRADU, ĐAKOVU, I JASENOVCU[1]

8. prosinca 1941.

rk/G-1659/41

DRŽAVNO RAVNATELJSTVO ZA GOSPODARSKU PONOVU

Z a g r e b

Dne 6. o.mj. održan je u Zagrebu sa znanjem i odobrenjem Židovskog odsjeka Ravnateljstva ustaškog redarstva dogovor triju najvećih bogoštovnih općina u Državi, kojem su prisustvovali općine iz Zagreba, Sarajeva i Osieka, a u stvari finansiranja zadataka i dužnosti koje su ovim općinama stavljene.

Zadaće ovih općina su vrlo velike i teške, a pobrojane su i podrobno obrazložene u molbi upućenoj si. naslovu sa strane Židovske bogoštovne općine u Zagrebu 8. rujna t.g. pod brojem 46437. U istoj molbi navedene su zapreke i poteškoće, na koje nailaze općine pri namicanju novčanih sredstava, te stavljeni prijedlozi za izdavanje potrebnih odredaba i uputa za isplatu iz židovske imovine.

U međuvremenu stavljeno nam je u dužnost po nadležnim vlastima uzdržavanje interniraca u Lobor-Gradu (oko 1.500 žena i djece), u Đakovu (oko 1.200 žena) i pomaganje dopunskom hranom, ljekarijama i odjećom logora interniraca u Jasenovcu (oko 4.000 muškaraca). *Pošto su naša sredstva posve iscrpljena, obraćamo se si. naslovu s molbom za hitnu i neodložnu pomoć, t.j. za isplatu potrebnog iznosa od mjesečno Kn 2,820.000.—* i to prema ovom postavku:

[1] **Neregistrovana kopija originala.**

a) podpuno uzdržavanje interniraca u Lobor-Gradu (1.500 žena i djece po 20.— Kn dnevno)	Kn	900.000 —
b) podpuno uzdržavanje interniraca u Đakovu interniraca u Jasenovcu	„	720.000.—
c) dopunska hrana, lijekovi i odjeća za logor interniraca u Jasenovcu (4.000 muškaraca po Kn 10.— dnevno)	„	1,200.000.—
UKUPNO MJESEČNO	Kn	2,820.000.—

Uvjereni smo, da će si. naslov Židovskoj bogoštovnoj općini u Zagrebu hitno staviti na raspolaganje potrebna sredstva, jer jedino u tom slučaju možemo udovoljiti tim, za naše prilike ogromnim, zadatcima i dužnostima.

Nadzorni povjerenik
Redarstveni doupravitelj
M. P.

Predsjednik

(Potpis nečitak)
M. P.
Tajnik

(Potpis nečitak)

Pročelnik u.z.

(Potpis nečitak)

Br. 38

UPUTSTVO ZAPOVEDNIKA ZAPOVEDNIŠTVA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE EUGENA KVATERNIKA OD (10). DECEMBRA 1941. VELIKIM ŽUPAMA ZA POSTUPAK SA LICIMA KOJA SE UPUĆUJU U RADNE I SABIRNE LOGORE[1]

ZAPOVJEDNIŠTVO USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE

Prs. broj: 12473/41.
Predmet: Postupak sa osobama koje se upućuju u radne i sabirne logore.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 172, reg. br. 2/1.

VELIKIM 2UPAMA SVIMA
REDARSTVENOJ OBLASTI ZA GRAD ZAGREB

Zakonskom odredbom od 25. XI. 1941. broj CDXXIX-2101-Z.p. 1941. o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore[2] određeno je, da odluku o upućivanju u logore donosi Ustaško redarstvo (§ 3.).

Radi jednoličnog postupka u tim predmetima upućuje se Naslov, da župskim redarstvenim oblastima i svim podređenim upravnim oblastima prvo molbe svog područja uputi okružnicu, u kojoj će odrediti postupak prema ovim smjernicama:

Iz § 3 navedene zakonske odredbe označenih oblasti i ustanova, uputiti će obrazloženu prijavu župskim redarstvenim oblastima glede osoba naznačenih u § 1. — Župske redarstvene oblasti dostaviti će takovu prijavu USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI URED I (Ravnateljstvo ustaških redarstva N.D.H. — Zagreb, Petrinjska ul. 7/IV.), koje će prema pojedinom slučaju voditi postupak predviđen u § 4. navedene Zak. odredbe ili upraviti nalog prvomolbenim upravnim oblastima, da one provedu propisani postupak.

Župske redarstvene oblasti prije nego dostave takovu prijavu UNS-u — uredu I mogu i same provesti postupak, koji je predviđen za upravno kazneno postupanje ili naložiti takav postupak prvomolbenim upravnim oblastima ako prijava podnesena po oblastima iz § 3 nije jasno ili dovoljno obrazložena.

Župske redarstvene oblasti podnijeti će UNS-u Uredu I prijedlog o prisilnom boravku u logoru, nakon naprijed navedenog postupka prema tiskanici (Obrazac L 1), te će UNS Ured I donieti konačnu odluku. U takovom prijedlogu osvrnuti će se Župska redarstvena oblast na rezultat postupka, te ujedno navesti politički i moralni predživot osobe koja se ima uputiti u logor. Isto tako treba navesti nadnevak pritvaranja takove osobe kod upravnih ili redarstvenih oblasti.

Prijava i prijedlog mogu biti provideni obrazloženim mišljenjem prvomolbenih oblasti ili župskih redarstava o trajanju prisilnog boravka neke osobe u sabirnom ili radnom logoru.

Prijedlog na tiskanici (obrazac L 1) ispunjuje se u četiri jednoglasna primjerka, od kojih jedan ostaje kod oblasti koja predlaže upućivanje u logor a tri primjerka šalju se UNS-u (Ravnateljstvu ustaških redarstava).

Sav trošak upravnog postupka kao i uzimanje svjetlopisa dotične osobe pada na teret osobe koja se ima uputiti u logor iznimno ako po postojećim zakonskim propisma takova osoba može dokazati da uživa siromašno pravo.

Na temelju prijedloga o upućivanju u logor donijeti će UNS Ured I konačnu odluku, protiv koje nema pravnog lijeka (§ 3) te će takova odluka biti dostavljena predlagatelju, stranci tj. osobi koja se upućuje u logor, izvršitelju odluke tj. Župskoj redarstvenoj oblasti i sabirnom odnosno radnom logoru. Odluci o upućivanju u logor priklopiti će UNS ured I i uputnicu, bez koje Zapovjedničtvo logora neće primiti nijednu

osobu. **Kada** zapovjedničtvo primi upućenu osobu izdaiti će o primitku potvrdu onoj oblasti koja je određena kao i izvršitelj odluke.

Župske redarstvene oblasti voditi će za svoje područje očevidnik osoba upućenih na prisilni boravak u logoru.

Iako je isključen pravni lijek protiv odluci o upućivanju u logor, podnašati će razne osobe molbe, kojima će moliti puštanje iz logora ili slično, pa se stoga upozoruje, da takove molbe moraju biti predane kod prvomolbenih upravnih oblasti, te moraju biti propisno biljegovane.

Takove molbe uzeti će prvomolbene upravne oblasti u postupak i ovjeroviti i potvrditi navode molbe, a onda ih dostaviti putem župskih redarstvenih oblasti Zapovjedničtvu Ustaške nadzorne službe. Župske redarstvene oblasti odrediti će možebitnu nadopunu potvrde prvomolbenih upravnih oblasti, te će označiti broj i nadnevak odluke UNS — Ureda I. Molbe koje bi bile podnešene izravno UNS-u vratiti će se na naprijed jiavedeni postupak.

Sa naprijed navedenim radom započeti će se od 1 siječnja 1942. god.

Potrebne tiskanice podići će se kod UNS-a — ureda I (Ravnateljstvo Ustaških redarstava NDH — Zagreb — Petrinjska ul. 7/IV), te će stoga Velike Zupe najkasnije do 20. XII. 1941 uputiti jednu povjerljivu osobu UNS-u sa izričitim nalogom na podignuće tih tiskanica.—

Za dom spremni!

ZAPOVJEDNIK
Eugen Kvaternik v. r.

Da je prepis vjeran svome izvorniku za službenu upotrebu ovjerovljava

TAJNIK UNS
(Josip Turkalj)

Br. 39

RADIOGRAM RAVNATELJSTVA USTAŠKOG REDARSTVA NDH OD 16. DECEMBRA 1941. POVERENIŠTVU USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE BANJA LUKA DA DOSTAVE POPIS SVIH SRBA I JEVREJA UPUĆENIH 12. DECEMBRA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

RAVNATELJSTVO USTASKOG REDARSTVA
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Broj Prs. 13292-1941. Zagreb, 16. prosinca 1941.

*** Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 21/5.**

Predmet:

KRUGOVALNI BRZOJAV

Povjereništvu Ustaške Nadzorne Službe

BANJA LUKA

Na tamošnji broj: 1744/1941. od 12. XII. 1941. imadu se grkoistočnjaci i Židovi označeni u popisima otpremiti u Jasenovac.

O odlasku transporta brzojavno obavjestiti U.N.S. ured III. Zagreb, Zvonimirova ul. 2, koji će možda još na putu preuzeti transport. Jedan

Jasenovačke ustaše na delu.

popis sa generalijama otpremljenih dostaviti Zapovjedništvu sabirnih logora u Jasenovac, a drugi ovom Ravnateljstvu.[2]

O učinjenom obaviestiti ovo Ravnateljstvo.—

ZAMJENIK UPRAVITELJA:
V u t u c v. r.

[2] **U depeši ravnatelja Ravnateljstva za javni red i sigurnost Eugena Kvaternika od 31. decembra 1941. piše:**

Sporazumno sa župskom redarstvenom oblasti oglasite oglasom da će biti *ttavljeni pod prieki sud* svi oni *koji pomažu Židove* „zbijegu ili ih sakrivaju".

(AVII, a. NDH, k. 179, reg. br. 47/3)

San od strane Cvetka Višnjića, političkog referenta koji me je uglavnom ispitivao da li sam se kada i bilo čime ogrešio o hrvatski narod i hrvatske narodne interese. Referent Višnjić sa mnom je pristojno razgovarao i postupao. Napominjem da je isti ubrzo nakon što je mene preslišavao premešten od policije gradskog poglavarstva za sirotinjskog referenta verovatno stoga, što nije bio poverljiv novoj hrvatskoj (NDH) vlasti.

Iz policije sam sa devetoricom drugih Srba jedne noći premešten u garnizonski zatvor u Tvrđavi, gde je već bilo uhapšeno oko 700 Srba i oko 10 Hrvata. Tu sam kao i svi ostali proveo oko 2 i pol meseca pod vrlo teškim okolnostima, jer smo dnevno dobivali svega 150 gr. hleba bez ikakve druge hrane. Svi smo toliko oslabili da nismo mogli na nogama stajati, pogotovo oni slabiji po konstrukciji. Tek na intervenciju tadašnjeg zapovednika hrvatske vojske u Osijeku dopušteno je da oni koji imaju rodbinu u Osijeku dobivaju hranu izvana. Ovde u garnizonskom zatvoru bili smo svi odreda zlostavljani i tučeni od strane ustaša bati-

[2] Mnoge febeglice i na silu preseljeni Srbi sa teritorije NDH u Nedićevu Srbiju dali su pred Komesarijatom za izbeglice i preseljenike u Beogradu zapisničke izjave o stanju u NDH i logorima Gospić, Jasenovac i Stara Gradiška. U ovoj knjizi dati su zapisnici u izvodima onih koji su bili u navedenim logorima i to overili svojta potpisima, naznačujući da ih daju kao čistu istinu, da se nad ovim izjavama zaklinju ili pak da ih daju pod zakletvom. Međutim, treba imati na umu da su data pred kvislinškom komisijom, te ih treba koristiti kritički. I Nedić je imao svoje zatvore i logore kao što je bila Banjica, pa je zahvalnost pojedinih prebeglica i preseljenika Nedićevoj vladi, što su ih „spasili iz ustaškog pakla i omogućili ta duševni i telesni oporavak" jedna strana medalje, jer je reč o dogovoru nemačkog okupatora i kvislinga, tj. svojevrsnom genocidu koji su nacisti prtaenjivali u drugom svetskom ratu. Ponekad se u tim izjavama govori o povlašćenom položaju, na primer Jevreja, tj. da su imali bolje uslove rada i ishrane, a i oni su završili život u logoru kao i oni koji te povlastice nisu imali. Bilo je logoraša koji su za olakšanje svog života cinkarili svoje sapatnike i time nastojali dokazati ustašama da i među logorašima ima vennih ustaških slugu. Takvih je bilo za sve vreme postojanja logora, pa je za logoraše bilo svejedno bili oni Dijamamštajni, Vineri ili se zvali Spileri, Stajneri, Zubari, Romići, itd. Isto tako ponekad se u tim izjavama okrivljuju Hrvati i Muslimani, a očigledno je da se to odnosi na postupke ustaša pod okriljem nemačkog okupatora. I kad se govori o broju ubijenih u logorima ili o logorskim kapacitetima, te brojke se zasnivaju na procenama, izuzev kad se konkretno navode imena i prezimena ubijenih ili pak onih koji su ostali u logorima. Ipak ovi zapisnici su izuzetno autentična kazivanja logoraša data odmah nakon izlaska iz logora i dolaska u Beograd 1941, 1942. ili 1943. i 1944. godine.

Prema izveštaju Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača do 16. januara 1945. sa teritorije NDH u Srbiji je bilo: 107.167 izbeglica, 2.631 deportovan i 11.235 preseljenih Srba. Ukupno 121.033. Međutim, brojni iskaizi dati do juna 1942. pred tim Nedićevim komesarijatom u Beogradu iz grupe od 500 Srba koji su bili u logoru Jasenovac-Stara Gradiška, su zbog ograničenog prostora izostavljeni, kao napr: Popović Branka, Zegarac Vukašina, Bilanović Relje, Stojana i Velimira, Pajkić Mirka, Simić Steve, Nikolić Milivoja, Pirnjatović Vojislave i Kokoruša Slavka, koji navode poimenično sledeće logoraše: Gošić Boško, Bjeladinovđć Dušan, Zalica Miloš, Tanasković Mišo, Jagnučić Ljubo, Beatović Branko, Karajovanović Mihailo, Sotra Milan, Dabić Branko, Kovačević Vlado, Bokarac Vito, Siljkut Jovo, Samardžija Janko, Niikolić Žarko, Jojić Vidoje, Banduk Stevan, Devedlaka Milan, Stajčić Ilija i Milan, Karabatak Brana, Guljak Sirno, Kovačević Neđo i Mika, Konjević Blagoje, Mršević Radisav, Marčić Stjepan, Glane Đuro, Galija Rajko, Kulaš Dušan, Bratić Milan, Guljak Gavrilo, Vukotić Milan, Ivić Miloš, Nemanja Đurica, Trifković Božo, Milenko i Savo, Jovanović Joco, Svjetličić Drago, Duka Svetozar, Blagojević Jovo, Kajmaković Milan, Martin Stevo, Sarenac Miitar, Cuk Stevo, Todorović Lazo, Đorđić Trifko, Kopanja Dušan i Stamković Uroš.

nama i kundacima. Nadzor nad ovim zatvorom vodio je Franjo Lukac i on je sam lično više puta batinao mnoge zatvorenike. Sa mnom je ležao u istoj sobi bivši osečki gradonačelnik Dušan Radanović, biv. nar. posl. Nikola Gavrilović iz Tenja i Jova Đurđević, upravnik žitar, zadruge. Prilikom jednog batinjanja načelniku Dušanu Radanoviću prebijena su tri rebra, pretukao ga je lično Franjo Lukac, kao i bivšeg nar. posl. Nikolu Gavrilovića. Ovaj potonji imao je prebijene ruke i sav je bio otečen, tako da je po naredbi lekara prenešen na nosilima u bolnicu i stavljen u gips.

Koliko je meni poznato ubijeno je od svega 700 uhapšenih Srba njih 12 i to u zgradi Sokola gde su četvorica zakopana u bašti kraj poslužiteljevog stana. Iz garnizonskog zatvora odvedeno je 16 ljudi i svi su ti poubijani na obali Drave i potom bačeni u vodu. Koji su ljudi bili poimenično ne mogu se setiti, bili su to Srbi iz Osijeka, dalje i bliže okolice Osijeka. Iz Osijeka su od ovih 700 uhapšenih Srba sprovedeni prvim transportom za Koprivnicu 125 ljudi, a iz Koprivnice za Gospić, pa dalje na otok Pag. Među ovima je bio i moj brat Svetozar Stamenković. Drugi transport od 100 ljudi poslan je ravno u Gospić, a odatle za Pag. Treći transport od 1100 ljudi među kojima sam bio i ja upućen je također u Gospić. U Gospiću smo zatekli u kaznioni Okružnog suda oko 1500 uhapšenih Srba, koji su bili smešteni što po sobama zatvora, a što u dvorištu kaznione na zemlji. Iz Gospića su raspoređivani transporti za Pag, za Velebit i za Jadovno na Velebitu. Transporti su išli gotovo svaki dan i to u grupama od 3—400 ljudi, pa i više već prema tome kako bi uhapšenike dovodili u Gospić. Veliki deo ovih uhapšenih Srba stradao je na putu između Gospića i Paga i to na jednome mestu koje se nalazilo po prilici na pola puta između Gospića i Paga, gde su ih sa jedne uzvisine onako povezane sa lancima, u grupama i od 50 ljudi bacali u jednu provaliju. Među ovim uhapšenim Srbima bilo ih je iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Dalmacije i Slovenije. Koliko ja znam, u toku jednog meseca — avgusta — stizalo je u Gospić svaki dan oko 4—500 Srba i nakon zadržavanja od jednog do dva dana, čim bi skupili 1000 ljudi, vršilo bi se transportovanje na već spomenuta mesta, t.j. Pag, Velebit i Jadovno. Nisam lično video, ali je poznato da su u ovim logorima mnogi Srbi streljani. Samo oni od uhapšenih, koji su dokazali da nisu Srbi, odnosno da su strani državljani, izvukli su žive glave. Ja sam u Gospiću u kaznioni Okružnog suda proveo mesec dana i nisam bio dalje transportovan, jer sam rekao da sam Bugarin. Posle mesec dana zadržavanja u Gospiću, transportovan sam sa 500 Srba u Jastrebarsko, gde smo zatekli oko 600 Jevreja. U Jastrebarskom mi Srbi ostali smo 22 dana i odande smo, nakon atentata na telefonsku centralu u Zagrebu, sprovedeni u Koprivnicu, gde sam ostao mesec dana, a potom sam proveden policijski po ustašama u zagrebačku policiju, gde sam preslušan i na intervenciju sekretara bugarskog poslanstva pušten na slobodu sa četvoricom Srba rodom iz Južne Srbije iz okoline Ohrida i Kičeva.

Tad sam stigao u Osijek i tu proveo mesec dana, no po osečkoj policiji ponovno sam uhapšen, te pošto sam 5 dana odležao u zatvoru policijski sam prebačen u Srbiju. Za vreme dok sam se nalazio u Osijeku u garnizonskom zatvoru pobijeni su od Srba građana: Zivan Jovandić,

čin. bol. blag., kojega su noću odveli od kuće tobože u zatvor, ali ga u zatvor nisu doveli, nego putem ubili. Docnije ustanovljeno da je isti doveden na obalu Drave i tu ubijen i bačen u vodu, a Ustaše koji su ga ubili javno su govorili, da su ga bacili u Dravu i poslali Narodnoj Skupštini. Katiheta Vojnović koji je također ubijen pred kapelom kod katoličkog groblja, na sličan način je platio glavom. Ubijen je također i Branko Zorić, suvlasnik kozmetičke radnje u Kapucinskoj ulici, koji je udaren pred sokolskim domom tako snažno kundakom po glavi da mu je odmah iscurio mozak. Ubijen je i Sakić Petar, biv. opš. beležnik, kojega su odveli od kuće i doveli do pred samo selo Retfalu, i tamo ga usmrtili, a iste noći uhapsili su i njegova sina Dušana koji je radio) u jednom mlinu u Petrijevcima te su i njega na putu od Petrijevaca prema Retfali usmrtili. U to isto vreme jedna grupa Ustaša otišla je u susedno selo Cepin i uhapsila 8 Srba seljaka, te su ove ljude vezali lancem za teretni auto, a zatim su ih poterali prema Osijeku, najpre lagano, a onda sve brže, tako da su ljudima raskidana telesa, i ruke su im ostale viseti na lancima auta, a ostali delovi tela ostali su razbacani po cesti. Posle toga su Ustaše pokupili komade njihovih telesa, natovarili na kola i u jednu rupu zasuli krečom i odozgo nabacali zemlju. Dok sam bio u garnizonskom zatvoru u Osijeku, doveden sam sa još dvadesetoricom uhapšenika u zgradu Sokolskog doma u Gornjem gradu i tu smo kroz 14 dana strugali zidove u velikoj dvorani Sokolane kao i u sporednim prostorijama od krvi. Po ovome sam zaključio, da je u samoj zgradi Sokolane izvršen veliki broj mučenja i ubijanja. U Gospiću je nadzor nad nama imao te vršio raspodelu transporata ustaša po imenu Mile, koji je po zanimanju mesar. On je ljude vezao u lance, tukao i ubijao. I u samom Gospiću je ubijeno dosta Srba od onih koji su se nalazili u zatvoru za vreme dok sam se ja tamo nalazio. Ja sigurno znam za tridesetoricu Srba koje su noću ubijali i bacali u auto koji se nalazio pred vratima dvorišta kaznione. Običavali su u taj mah, kad bi ove ubijene ljude prenosili kroz dvorište kaznione, ugasiti svetlost u čitavoj zgradi tako, da mi ne bismo znali ko je sve ubijen i na kakav način. Za moje vreme dok sam se nalazio u Gospiću ubijeno je jedne noći 700 Srba seljaka iz okoline Gospića. To su mi rekli nekoji uhapšeni Srbi Ličani, a među ovima ubijenima bilo je mnogo žena i dece. Te noći čulo se strašno puškaranje kao na frontu i bila je to borba između ustaša i srpskog stanovništva koje se nije dalo hapsiti. Dok sam bio u logoru u Jastrebarskom streljana su 4 Srbina, no zašto su ovi ljudi ubijeni ne znam.

Jedan direktor Jevrejin, iz Zagreba, industrijalac, koji je bio na Pagu, te na nečiju intervenciju vraćen s Paga, pričao mi je u Gospiću u zatvoru, da je na Pagu po raznim logorima oko 16.000 Srba i nešto Jevreja. U logoru u Jastrebarskom bilo je oko 50 Hrvata uhapšenih sa nama Srbima, većinom inteligencije i nešto seljaka. Kad sam došao u Koprivnicu — Drnje — nalazilo se tamo u logoru najviše Hrvata uhapšenih oko 400, i to ponajviše inteligencije, profesora, učitelja, učiteljica, lekara a i znatan broj seljaka. Od Hrvata bio je u koprivničkom logoru uhapšen i bivši ministar dr. Lavoslav Hanžek, i bilo je tamo i oko 10 muslimana, a među njima i jedan hodža. Najbolji postupak je bio u koprivničkom logoru, a tu smo dobijali i po pola kilograma hleba, i jedan-

put dnevno kuhanu hranu, povrće bez mesa. Verovatno bilo je to zato što se u tom logoru nalazilo najviše Hrvata. Među Hrvatima bilo je ljudi koji su nam hteli pomoći ili na bilo koji način olakšati težaki život kako u zatvoru u Gospiću tako i logorima u Jastrebarskom i Drnju, ali se na ovakve Hrvate naročito pazilo. Pa ako je koji primećen da nam hoće štogod reći ili doturiti sa strane, odmah je uhapšen i delio je sudbinu sa nama Srbima. Tako je jedan Hrvat iz Osijeka sa stanom u Samaškoj ulici doneo neke hrane za nas Srbe Osječane pa i za mene, ali su ga u Gospiću primetili, te videći da nam on hoće dostaviti hranu, uhapsili su ga i zatvorili sa nama Srbima. Tada je došla njegova žena iz Osijeka i nekako je uspela da ga izvuče iz zatvora.

Na kraju ću navesti još i ovo:

Pored spomenutog Josipa Ivana Štira i Franje Lukca istaknuo se u proganjanju i zlostavljanju Srba u Osijeku i Miša Patarić, student, sin trgovca Patarića iz Gornjeg grada, koji je sarađivao sa spomenutom dvojicom u svim zlodelima u Osijeku, kao i Dragutin Majer, biv. pol. službenik, koji je po dolasku Ustaša postao policijski nadzornik i koji je sa Stirom, Lukcem i Patarićem imao najviše udela u zverskom ubistvu policijskog činovnika Agresa.

Saslušao: Stamenković Milan s. r.
Branko Vuk — Dragović s. r.

Zapisničar:
Stana Šuvaković s. r.

Br. 43

ZAHTEV VELIKE ZUPE VRHBOSNA U SARAJEVU OD 27. DECEMBRA 1941. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI SARAJEVO DA SE IGNJAC FIŠER OSLOBODI IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA VRHBOSNA
O.V.T. broj 84/41

Predmet: Fischer Ignac, oslobođenje iz logora.

Sarajevo, 27. prosinca 1941.
Osobno!

[1] **AVII, a. NDH, k. 180, reg. tor. 51/3.**

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI NA RUKE G. UPRAVITELJA

Sarajevo

Pozivom na Vaš brzojav upravljen u gornjem predmetu Uredu Poglavnika, dostavio mi je Ured Poglavnika 24. o. mj. br. 4346 sliedeći nalog:

„Dostavlja se na uvid brzojav upravitelja župskog redarstva Ivana Tolja time, da mu saopćite sliedeće:

Njegovi komentari su posve suvišni. Vlasti ne sumnjaju u njegov nacionalni rad ali treba dobro zapamtiti, da mora u svim slučajevima i bezvujetno rešpektirati odredbe Poglavnika i Minist. Unutarnjih poslova, jer bi inače nastalo anarhično stanje, a svaki koji te odredbe bojkotira ili omalovažuje, biti će stavljen pred ustaški ili prieki sud bez obzira na položaj u državnoj službi.

U ovom konkretnom slučaju radi se o tome, da je Ignac Fischer bolestan starac od 74 godine, dobio od Min. unut. poslova dopustnicu broj 48453. ali je ipak bio zajedno sa 65 god. suprugom odveden u logor. Vrlo je nevjerojatno da bi nemoćan starac u tim godinama bio opasan našoj državi, a da bi i bio, ima se pozivom na konkretne činjenice podnijeti Min. unutar, posala podnesak radi poništenja dopustnice.

Dakle ima se *smjesta* sve poduzeti, da se Fischer Ignac i njegova supruga vraćaju iz logora u isti stan iz kojega su bili odvedeni.

Izvršenje toga naloga ima se do 5. I. 1942. ovome uredu javiti."

Saopćujem Vam prednje s time, da izvolite *smjesta* prema izdanom nalogu sve poduzeti, da se gore navedeni vrate iz logora u isti stan iz kojega su bili odvedeni, a o izvršenom *imadete meni* podnieti izvještaj u roku od 5 dana tako, da mogu sa svoje strane udovoljiti nalogu uredu Poglavnika.

Za dom spreman!

Veliki Zupan:
Omerović

Br. 44

ZABELEŠKA TAJNIKA ISPOSTAVE UNS-A U BANJOJ LUCI ANTUNA REPCA OD 29. DECEMBRA 1941. DA SE TAOCI IZ SELA SITNICE I MAGLAJA OTPREME U U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

UREDOVNA OPASKA

Dana 29. prosinca og. u 12.15 sati u telefonskom razgovoru sa pukovnikom Lulićem[2] saopćio je isti tajniku UNS Rebcu da se vojni

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 22/5**
[2] **Vilirn.**

taoci, njih 55 na broju, koji su uhićeni radi rušenja vodovodnih naprava imaju prebaciti iz Kaštela u Sokolski dom. Ostali taoci uhićeni po domobranima iz Sitnice i iz Maglaja imaju se odpremiti u koncentracioni logor prema izjavi g. Zapovjednika Eugena Kvaternika koju je ovaj dao pukovniku Luliću' u prisutnosti maršala g. Slavka Kvaternika.

Banja Luka, 29. prosinca 1941. godine

TAJNIK UNS:
A. REBAC

Br. 45

TELEGRAM VELIKOG ŽUPANA DR NIKOLE TUSANA OD 29. DECEMBRA 1941. ŽIDOVSKOM ODSJEKU RAVNATELJSTVA USTAŠKOG REDARSTVA DA SU IZ TRAVNIKA UPUĆENA 44 JEVREJA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Nezavisna država Hrvatska
RAVNATELJSTVO POSTA, BRZOJAVA I BRZOGLASA

B R Z O J A V K A
USTAŠKOM REDARSTVU ŽIDOVSKI OTSJEK — ZAGREB

333 TRAVNIK 909 — 28 — 29 — 13. =

Danas iz Travnika otpremljeno četrdeset četiri Židova muškarca u Jasenovac stop. Popratni list se šalje poštom.

463 — VELIKI ZUPAN DOKTOR NIKOLA TUSAN

Br. 46

POTVRDA USTAŠKE OBRANE ZAPOVEDNIŠTVA SABIRNIH LOGORA JASENOVAC OD 30. DECEMBRA 1941. USTAŠKOM REDARSTVU BANJA LUKA DA SU PRIMILI 29 LICA U LOGOR[1]

U S T A S K A O B R A N A
ZAPOVJEDNICTVO SABIRNIH LOGORA U JASENOVCU

Broj 3001/41. **Jasenovac, 30. prosinca 1941.**

[1] **AIHRPH, NG, kut. 284.**
[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 5/5.**

Ustaškom Redarstvu

BANJA LUKA

Potvrđujemo primitak 29 (dvadeset devet) zatočenika dopraćenih od naslova.

Za Dom — spremni!

M. P.

Zapovjednik Sabirnih logora
poručnik:
Ivica Brkljačić

Br. 47

ODLUKA MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH OD 30. DECEMBRA 1941. VELIKIM ŽUPAMA DA SE U KONCENTRACIONE LOGORE VIŠE NE MOGU UPUĆIVATI LICA BEZ PISMENE ODLUKE[1]

Priepis!

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA — RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST ZAGREB

Pres. broj: 15061-41. **Zagreb, 30. prosinca 1941.**

PREDMET: Postupak sa osobama
+ koje se upućuju u radne
i sabirne logore.

VELIKIM ŽUPAMA SVIMA

Okružnicom Zapovjedničtva Ustaške Nadzorne službe od 9. XII 1941. broj. Prs. 12473/41. određen je postupak u gornjem predmetu. Upozoruje se naslov, da od 1. I. 1942. bezuvjetno provodi postupak naveden u Zakonskoj odredbi od 25. XI 1941. broj: CDXXIX-2101 — Z.p. — 1941. odnosno u navedenoj okružnici, jer Zapovjedničtva sabirnih logora neće i ne smiju primati u logor više ni jednu osobu, za koju nije izdana odluka o upućivanju u logor po Ustaškoj Nadzornoj Službi — Ured I — Ravnateljstvo Ustaških redarstava, odnosno, takova odluka neće biti

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 2, reg. br. 32/5.

izdana, u koliko istoj nije predhodio postupak predviđen navedenom zakonskom odredbom.

Za Dom — Spremni!

M. P.

Zamjenik upravitelja,
(Potpis nečitak)

Br. 48

SPISAK IZ 1941. GODINE 1189 LOGORAŠA IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC[1]

Ime d prezime		Odakle	Zanimanje
29. IX 41.			
Weissman Alfred	50	Zagreb	tvorničar
Weiss Jusuf	38	SI. Orahovica	trgovac
Weiss Ernest	39	Sarvašlog	trgovac
Walles Jakob	51	Ilok	staklar
Wollalk Izidor	45	Zagreb	obrtnik
Wisner Karlo	49	Zagreb	konobar
Weissfeld Ziga	60	Bjelovar	trgovac
Weiss Pavao	55	Bjelovar	zemljoradnik
Weiss Sandor	46	Bjelovar	trg. pomoć.
Willer Andirija	35	Slatina Podr.	
Weiss Bords	26	Daruvar	trg. pomoć.
Wegner Aleksandar	42	Sisak	fotograf
Wilheim Robert	50	Osijek	trg. putnik
Weiss Adolf	53	Retfala	trgovac
29. IX 41.			
Weissman Rudolf	20	Zagreb	đak
Weiller Zlatko	27	„ —	priv. čin.
Weiss Branko	15	Zagreb	litogr. nauč.
umro 26. XI 41. cigl.			
Weiss... nci*	28	Wien	
umro 28. XI 41. cigl.			
t to	22	Zenica	
Volak dir. Hinko	57	Zagreb	privrednik
umro 7. XI 1941.			
Virjanić dr Otto	52	Vir je	privrednik
29. IX 41.			
Vogel Izak	53	Domes	trgovac
Vago Dragutin	44	Đurđinovac	priv. čin.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 315, reg. tor. 12/2-1-46. Znatno oštećen dakumenat nađen u logoru Jasenovac posle završetka II svetskog rata. O tome u zabeleški Zemaljske komisije Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača, piše sledeče: „Popis zatočenika logora Jasenovac iskopan u logoru Jasenovac od bivšeg logoraša Levi Isidora iz Sarajeva."

[1] Nečitka imena (oko 280) zbog oštećenosti dokumenata označena su sa tri tačkice.

Vodak Đuro	48	Karlovac	priv. cm.
V... Fritz	44	Krapina	priv. čin.
V... Karlo	51	Našice	
... IX 41.			
V... Bernhard	44	Samobor	
umro 2. XI 41.			
"29." IX 41.			
umro 14. X 41.			
... ...			
	...		priv. činovn.
' umiiö 27. IX 1941.			
	...		bravar
Ungar Rafael	33	Zagreb	priv. čin.
Ungar Otto	42	Našice	priv. čin.
29. IX 1941.			
Toch Artur	57	Wien	trgovac
29. IX 41.			
Tobolski Leon	56	Zagreb	tvonničar
Taussig Viktor	34	*a*	priv. čin.
Trautmann Branko	14	*a*	đak
— ,, — Franjo	51	*n*	trg. putnik
29. IX 41.			
Tolentin Salvator	22	Zagreb	
Tobias Albert	51	Osijek	trgovac
Trautmann Miroslav	16	Sisak	đak
Trautmann Franjo	44	»	trg. putn.
29. IX 41.			
Taussk Bruno	19	Zagreb	đak
umro 25. XI 41. cigl.			
Trink Jakob	39	Sarajevo	c
umro 12. XII 41. Ilia			
	33		c
Zelzer Leo	23	Vinkovci	student tehn.
Zurback Herman	46	Karlovac	priv. čin.
Zimmermann Pavao	29	Osijek	trgovac
u. 18. XI 41. cigl.			
Dr. Zurback		Zagreb	c
umro 1. XII 41.			
Zindorf		Sarajevo	c
u. 14. XI 41. cigl. lila			
Stern Oto		Vukovar	
umro 23. XII 41. cigl.			c
Spitzer Artur	61	Osijek lila	
umro 25. XII 41. cigl.			
Sonnenfeld Ignac	80	Zagreb lila	c
Spitzer dr. Filip	49	»	c
S... Mento	31	Travnik	c
umro 5. XII 41. Ilia			
Singer Aleksand.	54	Zagreb	c
umro 6. XII 41. Ilia			
S... Branko	24	Zagreb	c
umro 5. XII 41. Ilia			
[Salom] Izidor	22	Travnik	c
umro 5. XII 41. IHa			
S	16	Sarajevo	c
umro 21. XII 41. lila			

S	57	Sarajevo	c
umro 8/9. XI 1941			
Spicer Ernest		Zagreb	trgovac
Schlossberg Vilko	40	Vukovar	M
Szabo Đula	37	Busovača	»
Steiner Vilim	39	Sisak	trg. pom.
Sternitz Marko	26	Caprag	priv. čin.
S .. ann Melah	40	Zagreb	»
S ... Dragutin	41	Vidovac	trgovac
S... Marcel	13	Varaždin	đak
S ... Mošo	20	Sokolovac	pekar
S			
S		...	
			priv. čin.
		...	priv. čin.
		...	biv. trg.
•••		Zgb.	veletrg.
•••			
		Zgb.	trgov. putn.
u. 19. IX 41.		Slatina Pod.	
Schwarz Bruno		Zagreb	katolik
u. 8/9. XI 41.			
Selopek Mijat		Sarajevo	
u. 8/9. XI 41.			...
Svadron			
Silbermann Ljudevit	62	Karlovac	
umro 26. XI 41. cigl.			
Schlesinger Adolf	56	Zagreb	privatn.
Schwarz Adolf	50	Sisak	portir
Steltzer Ladislav	60	Varaždin	trgovac
Starnberger Josip	30	Našice	priv. [čin.]
Singer Ignac	46	Sarajevo	
... eiber Adolf	35	Osijek	trgovac
... Salamon	49		priv. [čin.]
Sternberg Gabor	51		trg[ovac]
Šuster Sigfrid	...		
u. 1. X 41.		Varaždin	
Šajben M...			tvorfničar]
Šidlov O ...			
Smit J ...			...
Stern[berg] ...		Banja Luka	
Sal			urar
Sch..			...
29. "lX 41.		Zagreb	
Sekač Dragutin	51	Vidovac	poslovođa
Stern Arpad	43		zemljorad.
umro 31. X 41.		Slatina	
Schlesinger Hugo	61	Jas.	
u. 8/9. XI 41.		Zagreb	trgovac
Steiner Mavro		Koprivnica	trgovac
Schinger Dragutin	69		
umro 7. XI 41.		Sokolovac	ekonom
Sonnenschein Aleks.	61		
umro 19. X 41.			mesar
Sonnenschein Eugen	59		trgovac

... Drag.	26		
... Oskar	55	Lepavina	
Stern Hugo	33	Daruvar	cigl.
umro 20. XI 41. cigl.			
...tzei Berbard	41	Osijek	trgovac
... Drago Ing.	39	Zagreb	strojar, ing.
	52	Visoko	bank. čin.
			strojobravar
uniro 8. XII 41. Ilia			
			priv. čin.
			priv. čin.
			trg. pom.
pušten na slobodu XI.			
			priv. čin.
29. IX 41.			
S			student
29. IX 41.			
St			
S			
umro 19. XII 41. Ilia			
'' u. 29. IX 41.			
Stadtler dr. Albert	58		trgovac
Sch... Aleksander	23		
umro 3. XI 41.			
Straus Paul	59		
u. cigl. 14. XI 41.			
Dr. Scheer Israel	43	Zagreb	odvjetnik
u. cigl. 14. XI 41.			
Dr. Schlesinger Vlado	27		
umro 10. XI 41.			
Dr. Schlesinger Leon	58	München	Jas.
u. cigl. 14. XI 41.			
Dr. Schlesinger Božidar	27	Vukovar	rabin
umro 23. XI 41. cigl.			
Semo Moric	57	Zagreb	priv. čin.
Schnitzler Artur	41	Ludbreg	advokat
Scham Daniel	52	Ludbreg	adv. pripr.
Scham Jakob	17	Bijeljina	trgovac
Sachner Josip		Banja Luka	otpremnik
Schlesinger ...		Jajce	trgovac
29. IX 41.			
Sechest		H	
29. IX 41.			
Singer ing. ...			
Sommer			
Spitzer ...			
Spitzer ...			
Ster			
St			
Steiner Boris	19	...	...
A			
...let Žigfrid			... pripr.
[Alkjalaj Josip	29	Zagreb	priv. čin.
[Alk]alaj Oskar	39	Zagreb	
29. ... 41.			

Altarac Aron	53	Jajce	...
Altarac Izidor	62	V. Gradiška	...
Altarac Josip	28	» » —	...
Altarac Mirko	34	j» ™	...
Altarac Salomon	64	Jajce	...
Alkalaj Jakob	71	Turija	. • .
Albahari Hajim	35	»i	
... Josip	36	Bjelovar	. . .
. . . . .	59	Mostar *	. • .
... M. Salamon	61	Bijeljina	...
... ...	58	»	. . .
29. IX 41.			
Altarac Dr. Silvije	40	...	...
u.			
Anđelo ...	17		...
29. IX 41.			
Aronwald Mayer	...		.. •
29. I3t 41.		Sarajevo ...	
Altarac Eliše	38	...	...
Adler Alexander	39	Zagreb	priv. činovn.
Andermann Wolf	65	Krap. Toplice	poslovođa
u. 13. XI 1941. cigl. Ilia			
Abinun Isak	36	Zagreb	stručnjak pr.
29. IX 41.			
Altheim Bernard '	45	Suhopolje	trgovac
Auffärber Miroslav	28	Osijek	priv. čin.
Altarac Salamon	32	Mostar	trgovac
Ausch Mošo	21	Osijek	student
Altarac Salamon	42	Sarajevo	majst. tvor.
Armuth Nikola	31	Zagreb	priv. čin.
	42	ft	»»~~~
... Albert	40	Sarajevo	stolar
	29	Zagreb	...
Altarac Jakob	42	— '	...
... Izrael	44	i.	...
	17		
	...	...	priv. činovnik
...			
,,,	43	—— _ _	putnik
[Altarac] Bran/ko	29	jj ~	krojački obrtnik
u. 12. IX 41.			
Abinon Josip		Bijeljina	privatnik
Atias Natan	35	Banjaluka	brijač
Atias David	37	Banjaluka	brijač
Altarac Isak	52	Banjaluka	parketar
Albahari Jakob	74	Sarajevo	trg. pomoćnik
u. 27. II 42. cigl.			
Alkalaj Herbert	17	Zagreb	đak
Aron Gustav	56	Zgb-Berlin	krojač
... amsohn Mavro	52	Osijek	trgovac
Atias Herman	30	Travnik	električar
Altarac Albert	42		
Altarac S. Hajim	41	Bijeljina	trgovac
Altarac Avram	26		
Altarac J ...	42	Bijeljina	trg. pomoć
			brijač
u. 23. IX 41.			
Armuth Đuro	34		trgovac
Armuth Marko	62		
Abinun Avram	18	Zagreb	if "
Alkalaj Silvio	41	Zagreb	
Adler Josip	29	tt	...
Altstädter Bela	53		
umro 19. XII 41.		Sarajevo	priv. činovnik

Altarac Benjamin	· ›.	Sarajevo	c
umro 5. XII 41. Ilia			
Abinun Albert	49		c
umro 5. XII 41. Ilia			
Abinun Mordehaj	49	»i ~~	c
umro 8. XII 41. Ilia			
Abinun Adolf	50	~~ *t* •	C
umro 12. XII 41. Ilia			
Alkalaj Isidor	43	»»	— C
umro 13. XII 41. Ilia			
Abinun Tibor	36		C
umro 14. XI 41. Ilia			
Ast... M ...	54		
umro 15. XII 41. Ilia			
Abinun Juda			
umro 17 XII 41. Ilia			
	. .	Sarajevo	C
ixm'ro 13. XII 41. Ilia			
		j»	g
umro 19. XII 41.			
. . . . .	39		C
umro 22. XII 41. Ilia			
Altarac ...	19		C
umro 22. XII 41. Ilia			
Albahari Josef, Avram	39		C
urnro 22. XII 41. Ilia			
Altarac Santo, Isak	44	~~~»»	C
B		Osijek	konobar
B		Zagreb	kuhar
B	31	Osijek	mehaničar
umro 28. XI 41. cigl.			
Bauer Ing. Miroslav	32	Zagreb	priv. činovn.
umro 20. XII 41. oigl. III			
Baser Ing. Walter	26	»>	ing. kemije
29. IX 41.			
Büchler Dr Dragan	34	j»	advokat
Blum Ing. Bmeriik	30	Sarajevo	elektro ing.
Blauhorn Ing. Bela	39	Zagreb	strojarski ing.
Blühweis Josip	30	Varaždin	priv. namj.
u. 14. IX 1941.			
Blühweis Ing. Veljko	26	>» ~~~*	građev. ing.
Baluhorn Niikola	43	Zagreb	priv. namj.
Bairuch Hajim	64	Bijeljina	trgovac
Baruch Zadik	66		*ti*
Baum Armin	60	Lepavdna	priv. činov,
Božić-Schwabenitz Adalbert	53	Zagreb	kino-vlasnik
[Bar]keš Ignac	73	Koprivnica	trgovac
[Bar]keš Stjepan	41	Zagreb	trg. zastupn.
umro 24. X 41.			
Bruner ...	56	j»	priv. činovn.
[Bruner Dragutin]	44	»i	
Bruckner Miroslav			
Buchbinder Franc			
29. IX 41.			
Benjamin Moša	46		
Benjamin Isak	49	...	... dnik
Betelheim Pavao	50	)i	tvor. skladištar
20. IX 41. umro			
Berger Imbro	64		trgovac
Bjalka Josip	56	— ‹ —	fotograf
Blühwiess Edmund	58	it_	
29. IX 41.			

Baum Hink»	28	Vukovar	advokat
Bresslauer Norbert	39	Zagreb	trg. putnik
Bäsch Rudolf	49	Wien	pediker
Beck Aleksander	60	Osijek	gostioničar
Blacha Leo	23	Wien	skladištar
Bloch Friedrich	35	Wien	šofer
Blumenfeld Oskar	52	j»	trgovac
Berscher ...	59		...
29. IX 41.			
Bihari dr. Stjepan	27	V. BeCkerek	odvjetnik
Blau Eduard	50	Zagreb	trg. zastupnik
Blau Leo	55	...	. . .
. . . . > .		Zagreb	otpremnik
29. IX 41.			
•		u	trgovac
29. IX 41.			
Brod [mann]	26	D	dipl. pravnik
29. IX 41.			
Brodmann Zlatko	23	it	aps. prava
Bittel Simon	33	Osijek	priv. činovn.
Beck Vilim	30	j» ~~	li
Berger Leo	31	Zagreb	li
Berger Hugo	35	it	trgovac
Berger Ernest	36	li	šofer, mehaničar
Bichler Slavko	17	»i	auto mehan. nauč
Braun Emil	36	Ljubljana	
Bruch Felix	32	Zagreb	priv. činovn.
20. IX 41.			
Brunenfeld Salamon	41	° li	mehaničar
Bleicher Kurt	19	Daruvar	elektr. naučnik
... as Vlado	14	Varaždin	đak
umro 31. X 41.			
... r Zeljko	41	Osijek	privatnik
... dr. 2arko	40	Zagreb	liječnik
	58	Bjelovar	trgovac
... ...	...	Bjelovar	urar
Brau	...		
Brau	...		
Bach [Enricko]	39	,.;	
Braunstein Bjela	58		trgovac
Braustein Emil		li	trg. pom.
Braustein Zahar	31	li	li
Blühweis Albert	58	Varaždin	tvorničar
Büchler Leo	53	Zagreb	trg. zastupn.
umro 11. XI 41.			
Büchler Đuro	46	Feričanci	11
Büchler Zdenk»	22	Osijek	student
Buchwald Gavro	63	Busovača	trg. putnik
Buchwald dr. Drag.	32	Vukovar	liječnik
Bröder Milan	34	Osijek	trgovac
Baruch Sado	47	Bijelina	kavanar
Blas Marijan	27	Bačka Palanka	trg. pomoćnik
Buchaiber Salamon	21	Derventa	pekar
Basaron Joška	38	Vlasenice	
Bauer Emil	43	...	
Basaron Aron		...	
		...	...
Berkovic ...			
Blumensroch ...	50	Zagreb	bank. čin.
Bolgar Pavao	32	Zagreb	priv. činov.
Berger Egon	34	~~ li	li

Atlas Kalmi Bene. u. 13. XI 41. cigl. Ilia	39		strojar c
Alkalaj Tibor u. 14. XI 41. cigl. lila			c
Altarac Salamon umro 19. XI 41. cigl.	22	Sarajevo	c
Alhalel Salamon umro 26. XII 41. cigl.	21	Sarajevo	c
Alkalaj Leon umro 28. XII 41. lila	19	Sarajevo	c
Blass Leo	56	Varaždin	trgovac
Bächler Edo	51	Osijek	trg. pomoćnik
Božan Pavao	30	Osijek	priv. činovnik
Braun Josip umro 2. XI 41.	41	Osijek	trg. pomoćnik
Blanchorn Mavro umro 10. XI 41.	70	Koprivnica	mesar
Bondy Georg umro 23. XI 41. cigl.	53		
Balaš Aleksander umro 30. XI 41.	52	Zagreb	c
Berger Hinko umro 1. XII 41.	49	Begov Han	c
Brodmann Miroslav 12. XII 41. umro lila	44	Zagreb	c
Buch... Salamon umro 21. XI 41. lila	53	Sarajevo	c
Buch	20	Daruvar	c
C	...		... činovnik
C		...	remenar
iT			
D u. 8/9. XI 41.			... pomoćn.
29. IX 41.			priv. činovnik
Deutsch ...		Varaždin	odvjetnik
Deutsch Valter	43	Zagreb	priv. čin. u min.
Danon Jukica	23	Zavidovići	krojački pomoćnik
Danon Moric	31	»	krojač
Danon Samuel	29	»	krojač
Danon Moric	23	Visoko	trgovac
Deutsch Vlado	30	Slavonski Brod	trg. pomoćnik
Danon Aron	36	Visoko	kožarski obrtnik
Deutscher Dino	26	Zagreb	kožar
Deutscher David	46	jf	trg. putnik
Deutscher Nikola	21	»i	torbarski pom.
Dragoner Alfred	50		tvornički posl.
Danon Majer	36	i»	trgovac
Danon Heski	31	i»	
29. IX 41.			
Dis... Daniel	39	Daruvar	
... Zlatko	21	Zagreb	
	33	Osijek	
Deutsch ...			priv. činovnik
(Deutsch) Dimić ...			
Danon	36		
Deutsch David	51	Bjelovar	
Deutsch Marko	59	Sisak	
Dektson dr. Lujo	26	»»	
Danon Ezra	48	Sarajevo	
			trgovac

Danon Salamon u. 13. XI 41. oigl. Ilia	44	Zagreb	putnik
Daniti Jozef umro 25. XI 41. cigl.		Sarajevo	c
Danon Jakica umro 17. XII 41. Ilia	17	Bijeljina	c
Danon Josip, Salam. umro 17. XII 41. Ilia	16	Sarajevo	c
Danon Jakob Avram 25. VII 1941 — 23. VII. 15. VI do 1. X 41. stanje ljudstva. umro 20. XII 41. Ilia	39	— „ —	c
Papo Majer, Isak	31	Travnik	c
E... Željko			
E	• • •	...	priv. činovnik
Ehren ...	43	...	bank. namještnik
Eckstein Eugen	44	_ m _	
Eisenstädber Ivan	41	— „ —	priv. činovnik
Eiberger Aron	20	Zavidovići	urarski pomoćnik
Eistein Robert umro 27. X 41.	66	Koprivnica	privatnik
Eisenstädber Emil	43	— n —	postolar
Engl Albert	51	Zagreb	priv. činovnik
Eskenazi Jakob	43	— —	pokučanik
Eskenazi Mihael	45	_ " _	_
Eisenstädber Rudolf	32	— (| —	priv. činovnik
Eisenstein Aladar	44	— n —	trg. zastupnik
Eickstein Ferdo	36	— n —	trgovac
Ehrendiener Rudolf	24	Osijek	priv. činovnik
... langer Lavoslav	34	Zagreb	kantor
... Mojsije umro 1. XII 41. Ilia	52	— M _	priv. činovnik
... Nikola	«	- „ -	- „ -
		Vukovar	trgovac
Eškenfazd] ...			
Engel	...		
Eisenstädber ...	35	;;;	;.'!
Eisenstädter David	56		
Elbeiger David Avram	23		
Eisenstädber Samojlo	66		
Engelmann Pavao	60	Turbe	
Erpstenhant Jakob	29	Koška	priv. činovnik
Erlich Wilim	40	Sisak	trgovac
Ehrenfreund Milan umro III/IV 42. cigl.	44		— „ —
Engel Josip u. 1. II 42. cigl.	33	Zagreb	elektrotehničar
Engl Karlo	23	— „ —	mehaničar
Brpsenhant Isidor	24	Turbe	priv. činovnik
Erpsenhant Leopold u. cigl. 14. XI 41.	22	— „ —	trgovac
Eisenstädter Milan umro 1. XII 41.		Koprivnica	gostioničar
F			trgovac
			priv. činovnik
Festi[ger] ...	"	']'	student medecine
Fürst Egon	39	Zagreb	priv. činovnik
Freund Milan 29. IX 41.	37	— „ —	>•
Dr. Fischer Jaro	32	— „ —	odvjetnik
Fledschanner Franjo u. 8/9 41.	63	Bjelovar	— „ —

... Gustav	52	Jajce	katast. insp.
29. IX 41.			
Frank dr. Geza	70	Zagreb	odvjetnik
Friedrich Arnold	60	»	trgovac
			tvorničar
29. IX 41.			
Fürst Aladar	50	u	tvorn. upravit.
Frank Pavao	42	li	zub. tehničar
Fürst Zvonimir	36	li	
umro 5. XII 41. Ilia			
Fonor dr. Mirko	40	li	liječnik
Friedmann Juda	52	Koprivnica	nosač
F... Mirko	50	Zagreb	priv. činovnik
F	48	u	industrijalac
F			
u. 8/9. XI 41.			trg. putnik
		...	tekst. ...
Fra	...		
Frank [Franjo]		...	
Friedman ...	42	...	trg. pomoćnik
Finci Salamon	• • •	Banjaluka	
Finci Alfred	28	Zagreb	
First Robert	59	li	industrijalac
Frisch Adolf	50	,,	krojač
Fischer Izidor	68	Sisak	privatnik
Fried David	40	Zagreb	trgovac
umro 2. XI 41.			vrtijar
Freischmann Sandor	39	Hrv. Mitrovica	trgovac
Friedlender Ernest	33	Feričanci	šofer
Feädmann Sigmund	32	Osijek	ti
Feldmann Herman	61	li	vrtljar
Fleischmann Sime	41	Hrv. Mitrovica	
Fižer Ivan	16	Osijek	mesar
Fuchs Lavoslav	64	Zagreb	privatnik
Friedmann Miroslav	53	Osijek	tiskar i nak.
Freiberger Milan	36	...	
Fr... reisen Adolf	48	...	...
F			
29. *IX* 41.			
Fo.. ...			
F			ik
21. IX 41.			
F...ov Leofpold]	• ..		priv. činovnik
F... Adolf	44	Osijek	mesar
F... Lj.	34	Zagreb	priv. činovnik
F... Milan	20	Osijek	li ~
[Fara]go Vilim	54	li -	otpremnik
F... bein Geza	54	Karlovac	želj. činovnik
... Ignac	33	Zagreb	strojobravar
pušten na slob.			
Fischer dr. Zlatko	39	Sisak	liječnik
Fischer Pavel	39	Lekenik	mesar
umro 1. XI 41.			
Fischer Dragutin	61	Zagreb	Jas.
umro 3. XI 41.			
Fischer Jakub	74	Sarajevo	Jas.
umro 9. XI 41			
Fischel Paul	49	Reichenburg	Jas.
u. 8/9. XI 41			c
Freiberger Stjepan		Zagreb	
umro 18. XI 41. cigl.			c
Dr Mavro Frankfurter	61	Vinkovci	
umro 18. XI 41. cigl.			c

Rudolf From	45	emigrant	
			c
	46	Sarajevo	
Fara [go] Oskar	....	Osijek	
			c
Finzi ... Rafael		Sarajevo	
Finzi Jahiel, Leon	23	Zemun	
Fuchs Stanko	29	Koprivnica	
H			...
Herzog ...		Zagreb	
Herzog Br[uno]		Zagreb	naučnik
Hiršler Hinko	37	Bjelovar	mehaničar
Hajoš Geza	46	Zagreb	priv. činovnik
29. IX 41.			
Hinschl ing. Slavko	32	a	elektro ing.
Hirschler Ivan	27	*a*	strojar
H... ypert Franjo	58	*a* ~~~	sitničar
H... ypert Josip	28"	i»	priv. činovnik
tlgl.			
H... ypert Slavko	22	*a*	zub. tehničar
H... sch Emanuel	27	Varaždin	
Hiršl Zvonimir	28	Zagreb	prof. matematike
Heinrich Hugo	68	Koprivnica	trgovac
Herzer Josip	36	Zagreb	trg. zastupnik
Hochsinger Zvonko	29	~ ~ *a*	priv. činovnik
... pert Simon	61	Koprivnica	poljodjelac
29. IX 41.			
Heinrich ...		*a*	... pripravnik
29. IX 41.			
Hän ... Pavao	23		stud. ...
Hirschl Franjo	43	...	...
Hager Mošo	...		
Heber ... fich	14		đak
Heber Izidor		...	kovinarski radnih
Helldvig Edmund	60		ekonom
Hoffmann Jakob	55	Bruck a/M	tvorračar
umro I 42. cigl.			
Herzl Julio	42	Zagreb	elek. tehničar
Hänsler Pavao	21	Osijek	stud. pharm.
Hecht Makso	33	Zagreb	trgovac
Horvat Ivan	33	Osijek	trgovac
Holzstein Mirko	42	*a*	priv. činovnik
Hirschler Hinko	33	Zagreb	priv. činovnik
Harz Jeno	59	Daruvar	trgovac
Hamburger Albert	38	_ » _	priv. činovnik
IX 41.			
Heber Ernest	14	>>	đak
Heber Rudolf	48	»»	knjigovođa
Hirschler Krešimir	27	Koprivnica	poreski činovnik
Handler Oskär	46	Osijek	trg. zastupnik
Hohner Ljudevit	37	-»	trgovac
[Hiršleger] Filip	44	Zagreb	ind. tehničar
	63	Koprivnica	[mesar]

Herst Jakob	53	Zagreb	trgovac
Hafner Fedor	▪▪▪	i*	naučnik
Hafner Pavao	. .	li	priv. činovnik
Hahn Branko	37	Sisak	u
Heumer Hinko	38	Zagreb	li
Han Adolf	33	i»	trg. putn. šofer
Han Albert	41	li	~~ li
Hirschfeld Simun umro 2. XI 41.	57	i,	trgovac
Hirschsohn Jakob	40	Ludbreg	radnik
H... (Händler) Herman	46	Zagreb	trgovac
Hoffman Josip	53	li	li
Hirschl Vilko	28	li	i,
Hinenberg Jakob	45	Sisak	
Held Jakob	31	Osijek	radnik
Hary Ivo 29. IX 41.	57	Varaždin	trg. putnik
Holm dr Petar	35	Osijek	činovnik
Hirschl Ivan	39	Koprivnica	profesor
Hirschl Otto	28		...
Haas Emil	39	Zagreb	...
Hubert Nikola 29. IX 41.	48	Osijek	skladištar
Hoffman Airtur	37		krojač
Hajon Izidor umro 4. XI 41.	37	Bijeljina	u
Helwig Edmund u. 8/9. XI 41.	61	Daruvar	Jas.
Hafner Ziga umro 7. XII 41. Ilia	62	Zagreb	Jas. c
Horovitz Ivan, Oto umro 18. IV 42	2i	Sarajevo	c
Hirschler Leo	3	Koprivnica	
I	52	Wien	trgovac
Indyk [Bruno]	48	Wien	»» ~~
J	52	Osijek	trg. agent
Jezernicki ...	41	"""" li	krojač
Kraut Otto 29. IX 41.	38	Bjelovar	trgovac
Kohn Davidović Josip u. 31. IX 41.	27	Našice	veterinar
Kolin — Kohn David	42	Zagreb	priv. činovnik
Kendl Slavko	17	Našice	trg. pomoćnik
Kendl Ilija	20	~~~ |J	krojač
Kendl Eugen	45	»»	trgovac
Kohn Marko	54		postolar
Kohn Samuel	47	JJ	trgovac
Kohn Ervin	35	Zagreb	priv. činovnik
Kabiljo Elias	27	Visoko	trgovac
Kabiljo Jakob	53	Bijeljina	obrtnik
Kabiljo Josip	36	Visoko	trgovac
Kampus Leon	30	Sarajevo	tehničar
Konforti Benjamin 29. IX 41.		— '(	krojač i slast.
Krešić Mirko			apsolvent med.
Krauth Vitomir			[priv.] činovnik
Kon Hinko			... namješ.
Kon ... 29. IX 41.		...	—
Kle	...		... zast.

Kohn Vatroslav umTo 11. XI 41	32	Zagreb	trg. puta.
Kallmann Julio	70	»	trgovac
Kaiser Ljudevit	59	u	knjižar
Klein Klaić Đuro	30	u —	priv. čin.
Kohn Ladislav	46	u	trg. pomoć.
König Eugen	61	li	knjigotiskar
König Zdenko 29. IX 41	17	li	đak
Krajanski dr Ernest	56	Varaždin	odvjetnik
Krakaner Hinko	25	li	tekst, majstor
Krieger Franjo	43	Zagreb	priv. [čin.]
Kon Simon	52	li	...
Kabiljo Isak	41	Zavidovići	trgovac
Kabiljo Josef	24	li "	trg. pomoćnik
Kabiljo Eliša	40	li ~~	trgovac
Kabiljo [Hinko] 29. IX 41	23	li	trg. pomoćnik
Krai	...	••,	trgovac
Kaiser ...	...	. . .	đak
Kehl ...			li
Kehl ...			
Klein Robert	53	Wien	krojač m. rublja
Kohn dr Israel umro 28. X 41	56	Koprivnica	rabin
Kovač Milan	45	Virje	priv. činovnik
Kuh Vladimir	38	Zagreb	činovnik
Kohn Leo	26	Osijek	tvor. radnik
Klein Leo u. 16. IX 41	40	Zagreb	obrtnik
Kastl Oto	47	Osijek	trg. pomoćnik
Kasti Ljudevit	52	li	stolar
[Kohn] Vlado umro 26. XI 41 cigl. Ilia	28	Nova Gradiška	trg. pomoćnik
[Kohn] Beno	53	Osijek	trgovac
... Julije	53	li	trg. putnik
... Ler Bela	41	Zagreb	priv. činovnik
Koen Morio	37	u ~~	farbarski tehn.
Kabiljo Moric	•••	li	privat, čin.
Kohn Ladislav	. « .	,•,	li
Kohn Rikard		•••	naučnik
Kohn Ilija		•••	
Konrad ... 29. IX 41	•••		
Kuj 29. IX 41			
Klein Ing. Hugo	27	Zagreb	maš. ing.
Kulberg Samuel	32	™ li	tekst, majst.
Kabiljo Eliša	50	u	obrtnik
Kajon 2ak	35	li	elektr. tehnič.
Kajon Izak	32	li	šofer, mehan.
Kardoš Zlatko	38	li ~~	trg. pomoć.
Kiš Hinko	54	Zagreb	trgovac
Klein Oskar	50	Suhopolje	priv. činovnik
Kraus Aleksander u. 31. IX 41	60	Valpovo	glumac
Kabiljo Avram	26	Zagreb	
Kerpner Jakob 29. IX 41	46	u	trg. pomoćnik
Kiš Vlado	20	Osijek	đak
Katić Adolf	43	Sisak	kinovlasn.
Kraus ing. Adolf		Osijek	ing.
Kolari umro 8. XII 41 lila		Tuzla	priv. činovnik

Kle. umro 14. XII 41 Ilia	. . .	Zagreb	trgovac
	...	...	student
	▪▪▪	▪▪▪	[knjig]ovođa
Krim [Josip] umro 23. X 41	34	Zagreb	meh. i knjigov.
Kronfeld Vlado	36	,t	elekt. tehničar
Kabiljo Mošo	61	Bijeljina	bivši trgovac
Klein Mihajlo	61		
Kohen Josip umro 25. XI 41 cigl.	41		
Kaufer Pavao	22	Zagreb	
Konforti Abraham	37		
Konforti Leon	44		
... Aleksander	39		
... Vladimir	14		
... Bernard	49		
Kraus Ljudevit	50	Krapina	trgovac
Kraus Samuel		Osijek	trg. putnik
Kaiser dr Zdenko	. . .		adv. pripr.
Kaiser dr Julije	. « .		advokat
Kraus Herman	. . .		priv. čin.
Kraus E...	...		
Klein ...	. . .		
Krak	. . .		...
Kiršner Mavro	49	Zagreb	hotelijer
König Ernest umro 2. XI 41	20	Zagreb	priv. čin.
Kanitz David umro 4. XI 41	64	»»	
Kahlfuss Leo umro 7. XI 41	38	Huma	
Kcitan Jakob umro 9. XII 41	44	Sarajevo	
Kroner Beno u. 8/9. XI 41	49	Beč	
Kollmann Artur u. 8/9. XI 41	62	Koprivnica	
Kraus Rikard u. 8/9. XI 41		Zagreb	
Klein umro 11. XI 41		Sarajevo	
Kabiljo Mo umro 11. XI 41			
Klein Viktor u. cigl. 14. XI 41			c
Kaff Filip u. 18. XI 41 cigl.		Vinkovci	c
Kabiljo Isak u. 28. XI 41 oigl.	45	Sarajevo	C
Kabiljo Leon umro 23. XI 41 cigl.	68	>*i*	C
Kabiljo umro 28. XI 41 cigl.	47 17	Vukovar	C
Kabiljo Leo umro 25. XI 41 cigl.	17	Sarajevo	C
Kabiljo Aron umro 27. XI 41 cigl.		...	
Kori... Karl umro 10. XII 41 lila			
Kabiljo ... umro 11. XII 41 lila	47	...	C

Kopman Pank, Ludvig	**56**	**Zagreb**	
umro			
Kamhi Jakob Isak	**21**	**Sarajevo**	
Katan Albert, David	**18**		
umro 20. XII 41 lila			
Katan Jakob, Samuel	**30**		
umro 22. XII 41 lila			
Kabiljo Nisim, Juda	**34**		
Levi David	**21**	**Bijeljina**	**đak**
... Eugen	**37**	**Osijek**	**priv. činovnik**
Leitner Milan	**40**		
Löbl Josip	**47**		**mešetar**
Levi Avram u. 23. IX	**29**	**Bijeljina**	**trgovac**
Levi Josip u. 21, IX 41	**22**		**trg. pomoćnik**
Levi Leon	**28**	**Banjaluka**	**krojač**
Levi Bencion	**23**	**Visoko**	**stud. medic.**
Levi Izrael	**41**	**Zagreb**	**turpijaš i stakl**
Levi David	**71**	**Koprivnica**	**trgovac**
... Jakob	**72**		
... Iler Oto		**Đakovo**	**trg. pomoćnik**
Levi Mayer		**Banjaluka**	**krojač**
Levi A. Salamon		**...**	**staretinar**
Levi Rafael	**...**		**trgovac**
pušten na slobodu			
Leitner dr ...			
Levi L...			
u. 17. XI 41 cigl.			
Levi ...			
Levi H. Salamon	**52**	**Banjaluka**	**brijač**
Levi Isak, Jakoba	**24**	**Banjaluka**	**brijač**
u. 1. X 41			
Lichtenfeld Emil	**41**	**Koprivnica**	**pokućarac**
Lichtentahl Armin	**32**	**Osijek**	**tvorn. radnik**
Levi Hajin	**39**	**Beograd**	**trgovac**
Laufer Izrael	**31**	**Vlasenica**	**priv. činovnik**
Levi Moric	**34**	**Sarajevo**	**trg. pomoćnik**
Levi Izidor	**30**	**Zagreb**	**priv. činovnik**
Lang Hugo	**40**	**Osijek**	
Löwy Stjepan	**32**		
Löwy Hain	**61**		
Laub Sigfried	**31**		
Levi Vado		**Banjaluka**	**trgovac**
Lantoš Zeljko	...	**[Saraje]vo**	**priv. činovnik**
Levi ...			**privatnik**
Lie		**...**	**krojač**
L			**limar**
L			**[še]grt**
Lauper Egon	**39**	**Zagreb**	**priv. činovnik**
Lemberger Dragutin	**38**		**trg. putnik**
Löbl Bela	**43**		**trg. pomoćnik**
Low Pavao	**31**		**priv. činovnik**
Löwy Isak	**30**		**tipograf**

Löwy Josip	45	»	priv. čin.
Levi Zdenko umro 18. X 41	28	”	trg. pomočnik
Lustig Julio	52		priv. činovnik
Löwy Samuel	53	*a*	postolar
Löwy Boris	35	Bijeljina	brijač
Löwy Salamon	60		svečenik
Löwy Zdenko		Zagreb	
Löwy Rudolf		...	
Löwenthul ...			
Levi Zud ... umro 19. XI 41. cigl.			
Löwy ...		Bjelovar	
Ledec ...	..		
Löwy	...		
Lau			[staretina]r
Lang Emil	50	Osijek	konobar
Lesić Zvonimir	32	Zagreb	činovnik
Lang Ladislav	48	Osijek	trgovac
Leitner Zlatko	25	Zagreb	priv. činovnik
Levi Jakob	41	Banjaluka	trg. zast.
Lauš Rudolf	50	Zagreb	obrtnik
Leitner Milan umro 19 XI 41 cigl.	30	Varaždin	trgovac c
Levi Isidor, Daniel umro 24. XI 41 cigl.	34	Sarajevo	»brijač c
Levi Ašer umro 25. XII 41 Ilia	33	Sarajevo	c
Levi Josef umro 7. XII 41 Ilia	27	”	c
Levi David umro 8." XII 41 Ilia	49	*a*	c
Lion Vilim, ... umro 8. XII 41 Ilia	26	Zagreb	C
Lavi Mordo umro 13. XII 41 Ilia	41	Sarajevo	C
Levi Silvio umro 16. XII 41 Ilia	« . .	...	c
Lavi Isak umro 16. XII 41 Ilia	35	Sarajevo	C
Levi Salamon umro 19. XII 41 Ilia		*a*	c
Levi Benjamin umro 21. XII 41 Ilia	...	*a*	C
Levi Jakov	...		
Maulwurf Đuro	24	Našice	priv. činovnik
Mermelstein Vilko	36		trgovac
Maulwurf Julio	63		”
Montiljo Jeronim	47	Zagreb	trg. zastupnik
Moser Emanuel	40		tehničar
Mozer Abraham	39	t_	priv. činovnik
Morgan dr Dane	55	Našice	odvjetnik
M... Ladislav	37	Zagreb	priv. namj.
M... Slavko	28	Varaždin	trg. pomoćnik
M... Božidar 29. IX 41	22	M_	”
M... Adolf			trgovac
Montiljo Aran	...	Bijelina	građ. namj.
M... hier Oskar		Zagreb	priv. činovnik
Maestro D...		...	sitničar
Montiljo ...	...	. . .	krojač
Montiljo ...			

Musafija ...	...	...«	priv. činovnik
Musafija ...		...	trgovac
Musafija ...	...	...	
Musafija Salamon	43	Zavidovići	sitničar
Montiljo Jakob	38		
Marian Leib	43	Wien	trg. putnik
Mautner Mirko	27	Zagreb	priv. čin.
Montiljo Santo	36	Osijek	trgovac
u. 16. IX 41			
Mogan Bruno	28	Vinkovci	trg. pomoćnik
Merklev Aladar	59	Zagreb	priv. činovnik
Maestro Mošo	30	Bijelina	kavanar
Majtinski Aleksander	21	Zagreb	...
29. IX 41			
Mandel Hari	17	Daruvar	đak
29. IX 41			
Mandel Leon	42	™	...
Montias Isak	27		...
Mayer Simon	43		trgovac
umro 7. XI 1941			
Mautner Z...	...		trg. pomoćnik
u. 16. XI 41 cigl.			
Mayer Milan	...		priv. činovnik
29. IX 41			
Mayer	...		odvjetnik
Mal	...		trgovac
Man	...		priv. činovnik
M .....*	...		... zast.
Morgenstern Samojlo	22	Hrv. Mitrovica	radnik
Morgenstern Josip	19		it ~—
Mayer Milan	47	Sisak	trgovac
Mayer Hinko	41	Zagreb	priv. činovnik
Mayer Stanko	37	Sisak	trgovac
Mozes Armin	61	Zagreb	li ~ ~
Montias Leo	41	Banjaluka	obućar
Maestro Mišo	30	Bijelina	kavanar
Montiljo Salamon	56		ličilac
M[ontiljo] Izidor	34		električar
M[ontiljo] Avram	36	Bijelina	bravar
umro 9. XI 41			
M... Hugo	30	Brod n/S	
Manter Ernest	43	...	trgovac
Messinger Er[nest]		...	trg. pomoćnik
Maisei Hinko			trg. putnik
Meov ...			priv. činovnik
Mar			... otprem.
Mos			priv. čin.
Ma			[limar]
Marić Malz — Jakob	37	Zagreb	šofer
Müller Ivo	21	Zagreb	priv. činovnik
Meov Gabriel	53	Zagreb	trgovac
umro XI. u II jas.			
Majder ing. Viktor	45	Zagreb	priv. činovnik
umro 30. XI 41			
Maestro Rafael	31	Sarajevo	
umro 11. XII 41 Ilia			c
Maestro Salom Elias	25	»	
umro 11. XII 41 Ilia			c
Maestro Mor.ic, Rafael	44	»	
pušten na slobodu XI 41			
Neumann Fritz	32	Zagreb	priv. činovnik
Nahmijas Josip	58	Banjaluka	trgovac

Nessel Leopold	56	Ruma	mlinar
Nahman Hajon	56		trgovac
Neubach Hugo	59		priv. čin. u m.
Neuburg Egon	31	Sisak	trg. namj.
u. 8/9. XI 41			
Neumann Ziga		Zagreb	
u. 13. XI 41 cigl.			
Ozmo Moric	33	Sarajevo	tipograf
Ozmo Iso	35	Zagreb	trgovac
Ozmo Jakob	41	Zavidovići	u
Oblat Alfred	39	Zagreb	priv. činovnik
Ozmo Haim	41	Bijelina	trgovac
u. 8/9. XI 41			
Ozmo L. Izrael	33	Sarajevo	Jas.
Pollak Ivan	39	Našice	trgovac
Pollak ing. Rudolf	36	Varaždin	ing. kemije
4. XI 41 pušten na slobodu			
Papo Kalan	35	Zagreb	apot. pripr.
Politzer dr Stjepan	47	Derventa	liječnik
Pollak Gustav	24	Bjelovar	industrijalac
Papo Moric	18	Zagreb	krojački nauč.
Pinto Juda	59	Turbe	trgovac
umro 18. XII 41 cigl.			
Pollak Antun	62	Varaždin	privatnik
P... Juda	43	Bitolj	trg. putnik
u. 23. IX 41			
P... Josip	39	Breza	kavanar
P... [Milan]	47	Bijelina	trg. putnik
P		Banjaluka	dnevničar
umro 10. XI 41			
P... Raf[ael]			općin. čin.
Pesah D...			trgovac
Pesah ...			~~~ u
Pesah ...			li
P			priv. činovnik
Pf [eiffer] ...			priv. činovnik
Pf [eiffer] ...			
Pfeiffer Hinko	35	Subotica	elek. mehaničar
Pfeiffer Ignac	47	Zagreb	šofer
u. 8/9. XI 41			
Pick Andrija	22	»	priv. činovnik
umro 22. XI 41 cigl.			
Pick Herman	49	Wien	maš. tehn. i pedik.
Priester Egon	39	Wien	trg. namještenik
Papo Josip	43	Zagreb	krojač
Pick Mirko	24		šof. mehaničar
Polak Valens	34	Bjelovar	priv. činovnik
Papo David	38	Sarajevo	trgovac
29. IX 41			
Pfeferman ing. Alfred	43		
Pfeferman Mi[rko]			
Pinto Ni[sim]	43		
Perera M...			
Prabaum ...			ind. ...
29. IX 41			student
Papo			đak
Palfi ...			
Pardo ...		Zagreb	priv. činovnik
Pal			
P			trgovac
Papo Haim	60		
Pesach Leon	33		obrtnik
		Bijelina	

papo Papić, B... u. II 42 cigl.	46	Bos. Brod	trgovac
Pessing Ladislav u. II 42 cigl.	43	Bijelina Zagreb	*a* priv. činovnik
Pessing Ivo	15	jj	đak
Pesach Adolf	35	Tuzla	trgovac
Perera Josef	65	Bijelina	biv. trgovac
Perera Jakob 29. IX 41	43	~~ »i	trgovac
Perera Izidor	23	»	stud. tehnike
	...	*II*	trgovac
		II	*a*
... Avram	•••		priv. namj.
Pollak Eugen umro 18. XI 41 cigl.			
Pollak ...	. . •	. . .	trg. putnik
Perera ... 29. IX 41		. . •	liječnik
Pollak ...	. • •	...	priv. činovnik
Pick Herman	31	Zagreb	priv. činovnik
Pardo Samuel umro 8. XI 41	32	Zagreb	
Pachtinger Ivan umro 31. X 41	33		
Pachtinger Mavro u. 8/9. XI 41	64	Zagreb	
Papo J. Salaimon u. 8/9. XI 41	50		
Petković Milan u. 16. XI 41 cigl. Ilia		Bos. Gradiška	pravosl.
Pinto K. Ješko umro 18. XI 41 cigl.	44	Sarajevo	c
Pollak Šandor umro 19. XI 41 cigl. IHa	33	Varaždin	c
Papo Benjamin umro 24. XI 41 cigl. IHa	19	Sarajevo	
Pinto David, Mošo umro 25. XI 41 cigl. IHa	67	*a*	c
Papo Rafael umro 30. XI 41	33	Sarajevo	c
Pesah Majer Davidov uimro 2. XII 41 lila	40	Doboj	
Papo Baruch Avram umro 4. XII 41 lila	20	Sarajevo	c
Pinto Benjamin Saimuel umro 6. XII 41 IHa	41		c
Papo Moric umro 5. XII 41 lila	26	Travnik	c
Papo Mena[hesu] umro 10. XII 41 lila		Sarajevo	c
Papo Jakob umro 13. XII 41 lila	44	*a*	c
Perera Avram umro 16. XII 41 lila	. . .	*ti*	c
Papo Jozef umro 16. XII 41 lila	33	*a* ~~~	c
Papo ... umro 17. XII 41 IHa			c
Papo ... umro 19. XII 41 IHa			
Papo Mojsije u. XI 41 ciglana			

Rottmann Oto	31	Osijek	trgovac
Ripp Slavko	37	Našice	priv. čin.
Roth Oskar	32	Zagreb	li
Rosenberg Josip	48	Našice	trgovac
pušten na slobodu u. X 41			
Reich Ivo	30	Zagreb	priv. čin.
Reich Milan	45	Koprivnica	otpremnik
Reich Marcel	19	li	đak
Reich Zdenko	17	li	li
R... Mirko	35	Vukovar	priv. čin.
R	...	Varaždin	zubotehnič
R		Zagreb	priv. čin.
R			trgovac
R	...	...	
Rosenberg ...	...	. . .	urar
R	...	...	... namj.
R	,,,	. . .	.. •
umro 3. X 41			
R			[trgo]vac
R			
R			
Reichert Dragutin	29	Zagreb	elektr.
Roth Gažpar	21	Varaždin	radiomehai
Raab Filip	52	Daruvar	pekar
u. XI 41 cigl.			
Raab Paul	17	Daruvar	elek. tehn.
Reves Mirko	34		
Rosenrauch Adolf	37	Banjaluka	trgovac
umro 41 decern, cdgl.			
RaucHberger Werner	38	Breslau	trgovac
umro 29. X 41			
Rosner David	67	Sisak	. .
Roder Adalbert	47	Osijek	. .
29. IX 41			
Rosenchek Marić	.. .	...	...
umro decern. 41 cigl.			
Rosenchek M...	...	...	...
Rosner dr ...		...	...
Rothstein ...		...	trgovac
Rosenfeld ...	...	...	trg. pomoć
29. IX 41			
Rosenz... Z...		...	trgovac
Rech		...	...
Ri	. . .	...	posednik
R		...	... nik
Rosenfeld Josip	58	Varaždin	trg. zast.
Reiss Zoltan	25	Zagreb	trg. pom.
Rosenfeld Albert	36	ff	trg. putn.
Roman Andrija	33	Zagreb	priv. čin.
umro 3. XI 41			
Romano Salamom	65	Sarajevo	
umro 4. XI		Križevci	
Raudnitz Oskar	62	Prag	
umro 21. XI 41 cigl.			c
Romano Rafael	35	Sarajevo	
umro 29. XI 41 cigl.			c
Romano Aron, Jozef	53	Mostar	
•umro 8. XII 41 lila			c
R... Md...	62	Daruvar	
umro 21. XII 41 lila			C
R... Milan	30	Bjelovar	
umro 21. XII 41 lila			c

R	26	Sarajevo	
umro 21. XII 41 Ilia			
R	40		c
Schönwald Artur	28	Varaždin	trg. pomoč,
Sonnenschein Hugo	49	Našice	trgovac
Sonnenschein Filip	42	Zagreb	priv. čin.
Silberberg Mavro	30	Našice	" ' ıt
29. IX 41			
Sonnenschein Mirko	24	»»	abs. veter.
29. IX 41			
Semrlitz Aleks. prof.	53	Zagreb	drž. čin. u m.
Satler Radivoj	23	Ludbreg	stud. med.
Schwarz Milan u. 16. IX 41	22	Zagreb	krojački pom.
umro decern. 41 cigl. Ilia			
S	33	Ludbreg	trg. pom.
S		»i #	bank, direk.
S			trgovac
S			vjeroučitelj
S		...	trg. pom.
			trgovac
29. X 41 pušten na slobodu			
S	...	...	mesar
29. IX 41			
S		...	
St			[trgo]vac
S			... lovod...
umro 4. XI 41			
S			
S	60		
u. I 42 cigl. ambul. Jas.			
Salamon Ljudevit	27	t Osijek	priv. čin.
u. cigl. 14. XI 41			
Schlesinger Drago		Varaždin	advokat
Schreiner Armin	61	Zagreb	tvorn.
Sonnenfeld Nikola	23	» ~~	maš. tehn.
Stern Dragutin	39	*31*	trgovac
Schwartn Jakob	40	Koprivnica	limar
umro I. 41 cigl.			
Scheyer Josip	38	»	trgovac
u 8/9. XI 41			
Scheyer Milan	58	i,	»
umro 19. XII 41 Ilia			
Steinlauf Izidor	24	Banjaluka	trgovac
S[te]in Jakob	64	Zagreb	
Sc he si en Đu ro	18		
Sonnenfeld [Mirko]			
Đakovo I 42 cigl.			
Singer Zlatko	...		. . .
Đakovo I 42 cigl.			
Singer...			...
Schwar			

Schver ...	...	...		
umro 18. XII 41 Ilia				
Ste	•••			
Ster			[priv.]	čin.
S	...	...	[maš.]	ing.
29. IX 41				
"s	...	...	...	
Stern Slavko	29	~ ~ »t	tehn.	čin.
Gold Marko umro 8. IX 41	1			
Abinun Josip u. 12. IX 41	2			
Blichwen Josip u. 14. IX 41	3			
Gertner Pavao u. 14. IX 41	4			
Horvat Ivan u. 14. IX 41	5			
Gomboš Andrije u. 14. IX 41	6			
Klein Leo u. 16. IX 41	7			
Mrgan Bruno u. 16. IX 41	8			
Schwarz Milan u. 17. IX 41	9			
Klein Robert umro 20. IX 41	10			
Schwarz Bruno u. 19. IX 41	11			
Berger Imbro umro 20. IX 41	12			
Gross Makso umro 21. IX 41	13			
Levi Josip u. 23. IX 41	14			
Levi Avram u. 23. IX 41	15			
Armuth Đuro u. 23. IX	16			
Paipo Josip Br. u. 23. IX 41	17			
Weiss Edo umro 27. IX 41	18			
Kabiljo Avram u. 31. IX 41	"19			
Kolin-Kohn-David u. 31. IX 41	20			
Lichtenfeld Emil u. 1. X 41	21			
Scheiber Mavro u. 1. X 41	22			
Rosenfeld David umro 3. X 41	23			
Hiitschsohn Jakob umro 2. X 41	24			
Samuel Spitzer umro 10. X 41	25			
Kahlfuss Samuel	35	Leipzig	14.X.41.	umro 26
Ludwig Bruck	68	Frankfurt	14.X.41.	27
Albert Pollak	82	Varaždin	13.X.41.	28
Franjo Wirzburger Kopr.	34		14.X.41.	29
Weiss Aleksander	35	Zagreb	15.X.41.	30
Isidor M. Israel	78	Sarajevo	15.X.41.	31
32 Ignac Feldmann	59	Zgb	16.X.41.	umro
33 Julije Lustig	52	Zgb	18.X.41.	
34 Eugen Sonnenschein	59	Sokolovac	19.X.41.	
35 Vlado Kronfeld (Kortin)	36	Zgb	23.X.41.	
36 Huterer Emil	40	Wien	23.X.41.	
37 Kahlfuss Samuel	41	Ruma	24.X.41	— „ —
38 Geza Braun	56	Draškovec	24.X.41	— „ —
39 Lemberger Karl	38	Zgb	24.X.41	— „ —
40 Emil Eisenstädter	42	Koprivnica	27.X.41	— „ —
41 Bernard Pollak	80	Varaždin	27.X.41	_ „ —
42 Kirschner Pavao	50	Varaždin	27.X.41	— „ —
43 Milan Kovač	44	Zgb	28.X.41.	— „ —
44 David Rosner	68	Sisak	29.X.41	— „ —
45 Mavro Pachtinger	64	Zagreb	31.X.41.	— „ —
46 Zeljko Bleier	40	Osijek	31.X.41.	— „ —
47 Hugo Schlesinger	61	Slatina	31.X.41.	— „ —
48 Fischer Dragutin	61	Zagreb	1.XI.41	— „ —
49 Weinberger Otto	76	Varaždin	2.XI.41	— „ —
50 Kanitz David	64	Zagreb	2.XI.41	— „ —
51 Fledschman Sandor	40	Hrv. Mitrovica	2.XI.41	— „ —
52 Blauchorn Mavro	70	Koprivnica	2.XI.41	

53	Straus Paul	59	München	3.XI.41	
54	Fischer Jakob	74	Sarajevo	3.XI.41	
55	Romano Salamon	65	»	3.XI.41	
56	Helwig Edmund	61	Daruvar	4.XI.41	
57	Kahlfuss Leo	38	Ruma	4.XI.41	
58	Dane Singer	67	Zgb	4.XI.41	umro
59	Rau... tz Oskar	62	Prag	4.XI.41	li
60	Schalinger Wilhelm	67	München	5.XI.41	JI
61	Jakob Katan	44	Sarajevo	7.XI.41	»»
62	Sonenšajn Aleksander	61	Lepavina	9.XI.41	li
63	Virjanič dr Oton	55	Virje	7.XI.41	li [1]
64	Mautner Zvonko	37	Zgb	7.XI.41	
65	Goldstein Albert	63	Sarajevo	8.XI.41	
66	Jožef Koen	73	»»		
67	Oto Pachtinger	33	tekst man.		
	8/9. XI 41				
68	Feirber Samuel	80	Zagreb		
69	Genstl Jožef	80	Sarajevo		
70	Danon Benzion		»		
71	Papo J. Salamon	50			
72	Lobi Bela		Zagreb		
73	Fall Gustav		Jajce		
74	Pik Andrija				
75	Srbpvnr Milan	59	Koprivnica		
76	Ozmo L. Izrael	33	Sarajevo		
77	Spitzer Ernest		Zagreb		
78	Heinrich Hugo	65	Koprivnica		
79	Kollman Artur	62	~ ~ » — ~		
80	Hafner Ziga	62	Zagreb		
81	Neuman Ziga		u		
82	Kraus Rikard		,t		
83	Freiberger Stjepan		u		
84	Grossman Herman		li		
85	Steiner Mavro		it		
86	Svadron		Sarajevo		
87	Iviein		" ti		
88	Salopek Mijat		Zagreb		
89	[Petrovič] Milan		Bos. Grad.		
	Petorica				
	nisu				
	identificirani				
	ranjeni				
1	Eiland Oskar	59	Zgb		
2	Levi Haim	61	Bijeljina		
3	Nessel Leopold	56	Ruma		
4	Mogan dr Julije	63	Zagreb		
5	Sarfati Josip	65	i.		
6	Miller Leo	52	li		
7	Levi Levio	39	Sarajevo		
8	Atias David	36	li		
9	Abinun Izidor	29	li		
10	Löwenthal Franjo	46	Zgb		
11	Steiner Lavoslav	53	li		
14	övecensKi zaga	...	li		
13	Perić Miroslav	64	li		
14	... Hinko	51	li —~		
15	... Moric	55	Sarajevo		
16	... Moric	46	Zagreb		
17	... tzer Aleksander		Varaždin		
18	.. .eld Josip	59	— „ —		
19	... Milan	37	Zgb		
20	... Rudolf	55	»»		
21	... rger Milan	41	»		

			trgovac
"u. 7. IX 41			t*
'' 29. IX 41	16		...k
"29. IX 41			*it*
... Petar			
... Salamon	37	Travnik	postolar
29. IX 41			
... dr Egon	37	Visoko	odvjetnik
.. .feld Armund	43	Bijelina	mehaničar
...feld Makso	53	"	trgovac
u. cigl. 13. XI 41 lila			
... Zdenko	19	Zagreb	stud. agron.
... Milan	52	"	trg. zast.
... Zlatko	37	"	priv. namj.
... Mirko	35	— » —	"
u. 14. IX 41 Krapje			
... Slavko	42	M	drogist
umro 8. IX 1941 kr.			
... Marko	72	Varaždin	trgovac
.. .berger Vlado	26	(>	kožar
...stein Srećko	49	Osijek	član kazal.
29. IX 41			
... ing. ...		Zagreb	vi.... odvjetnik
Ge..!"...			
Grun... Majer			
Goldberger Hinko	47		
Goldberger Armin	45	Zagreb	priv. čin.
umro I 42 cigl.			
Granierer Leo	52	Wien	trgovac
umro 21. IX 41			
Groso Makso	75	Koprivnica	privatnik
u. 14. IX 41			
Gomboš Andrija	51	Osijek	trgovac
Gešelin Danko	50	Zagreb	električar
Gaon Isak	37	"	trgovac
Gross Daniel	20	Osijek	obrtnik
umro 4. XII 41 Ilia			
Garaj Mirko	34	- „ -	P°m- • •
umro 20. XI 41 cigl.			
Gerber Slavko	33	Dugoselo	trgovac
Glied Bratoljub	64	Osijek	
Goldberger Alexander	30	Zagreb	Priv. čin.
Goldberger Viktor	33	— » —	«
Gostl Valter	27		
Grünwald ...	29		
Grapner Zlatko			
pušten na slobodu X 4			
G		Zagreb	Sin. sal...
G			
umro 24. XI 41 cigl.			
		Zagreb	
G...".'..	...	Osijek	putnik
G		...	...
G... Melhior	57	Našice	urar
G... Josip	63	Osijek	trg. pomoćn.
G... Vladimir	29	Našice	priv. čin.
G.. .baum Franjo	37	Osijek	trgovac
29. IX 41			
G.. .aum Adolf	61	— „ —	trg. putnik

G...boš Izo	47	- „ -	priv. čin.
G... Ernest	37	Dežanovac	trg. putn.
G... Emanuel	58	Osijek	strojobravar
G...aid Julije	35	Ivanec	priv. čin.
G.. .wald Maks	30	Zagreb	trg. pomoć,
G.. .baum Aleksand	51	Retfala	trgovac
G.. .ing Armin	50	Zagreb	obrtnik
Gross Tošo	33	—„—	Mg. ph.
u. 8/9. XI 41			
Gerstl Jožef	80	Sarajevo	
... XI 41			
G.. .nau Herman		Zagreb	
umro 1. XII 41 lila			
Goldstein Zlatko	36		
umro 6. XII 41 lila			c
Gaon Salamon	44		
umro 8. XII 41 lila			c
Glaser Ašer, Aleksa	15	—„—	
umro 20. XII 41 lila			c
Gosti Žiga	31	Zagreb	

KATOLICI I GRUPA

Baluš Josip	29	Daruvar	radnik
Bončić Stjepan	43	Karlovac	grad. činov,
Gregorić Zvonimir	23	—„—	student
Dešović Simun	26	—„—	radnik
Dujmović Adam	41	—„—	
Humbert Živin	33	Mostar	redar
Hanzevačkd Rudolf	22	Daruvar	krojač
Kovačević Pero	41	—„—	mesar
Kovačević Đuro	38	—„—	bank. čin.
Klaubička Vladimir	20	—„—	priv. čin.
Klemenčić Mirosl.	42	Karlovac	električar
Krznar Ivan	46	—„—	poštar
Korpar Ivan	25	—„—	radnik
Pongrac Mato	21	Daruvar	radnik
Matijević Mato	37	—„—	priv. čin.

KATOLICI II GRUPA

prispjelih 3. X 1941.

Bolfek Josip	rod.	1JC.1922.	đak	Zgb
Petrenj Adam	„	27.IX.1921.	brijač	Mitrovica
Golik Branko	„	22.VIII.1922.	krojač	Zgb
Bene Stjepan	„	8.IV.1894.	krojač	»»
Karlović Ciril	„	17.VI.1909.	stolar	»»
Milošević Milan	„	13.1.1906.	podvornik	ti
Zlatić Dušan	„	29.VII.1920.	kovinotokar	a
Sović Nikola	„	2.XII.1909.	agronom	Perušić
Cvitanović Vinko	„	10.V.1909.	strojar	Zgb
Runić Omer	„	24.VII.1914.	agronom	Maglaj
Cinčurak Ivan	„	11.XII.1907.	postolar	Zgr
Milićević Ljubo	„	5.VI.1913.	strojar	M

Horvat Ivan	„	19.XI.1908.	postolar	99
Fressl Ivan	„	14.1X1912.	—..— Poni-	JI
Mlakar Ivan	„	6.XI.1918.	kovinotokar	»
Filjak Ivan	„	2 III.1896.	tramvajac	99
Marincel Dragutin	„	16.IX.1921.	kroj. pom.	H
Kosavelj Viktor	„	7.VII.1914.	postolar	»>
Benceković Stjepan	„	26.XII.1919.	graditelj	Zgb
Mršić Pavao	„	10.1.1906.	pekar	
Golubičić Drag.	„	10.1X.1908.	trg. pom.	
Peti Slavko	„	26.11.1915.	tramvajac	Zgb
Kanas Ljudevit	„	18.111.1910.	i»	99
Jurkov Matija	„	23.11.1906.	>>	H
Ožegović Ivan	„	31.1.1920.	stroj. grad.	»
Salopek Mijo	„	22.X.1915.	tramvajac	Zgb
Torči-ć Andrija	„	30.XI.1897.	>,	Zgb
Pečnik Drag.	„	5.1.1898.	D	»>
Jakopec Leo	„	25.VI.1912.	n	»»
Zrinščak Pavao	„	11.VII.1909.	»»	99
Kožar Antun	„	13.VI.1909.		99
Pasariček Viktor	„	7.II.1904.	bravar	
Bukovac Josip	„	7.VII.1885.	graditelj	Zgb
Fink Konrad	„	26.X.1906.	tramvajac	Zgb
Matačić Ivan	„	14.VI.1920.	stud, filoz.	Bjelovar
Barun Dragutin	„	23.XI.1902.	šped. radnik	Zagreb
... ...		1920.	zemljoradnik	Karlovac
	„	... 1919.	...	u
				li
. . . . .				li

NARODNI HEROJ MITAR TRIFUNOVIC UČA

Rođen je 1880. u Brvniku kod Bosanskog Samca, u siromašnoj seoskoj porodici. Završio je Trgovačku školu u Brčkom, a potom Učiteljsku školu u Sarajevu 1900. Na Vukovarskom kongresu, juna 1920. izabran je u Centralno partijsko vijeće KPJ, a na izborima za Ustavotvornu skupštinu izabran je na listi KPJ za narodnog poslanika. Kad je, posle donošenja Zakona o zaštiti države, zabranjen rad KPJ, njegovim zalaganipm. u Tuzli, 1922. osnovana je Nezavisna radnička partija Jugoslavije,

ali je njen rad 1924. godine zabranjen, a Trifunović uhapšen. U julu 1929. bio je ponovo uhapšen i sproveden u Sarajevo, gde je zadržan u istražnom zatvoru, a zatim prebačen u Beograd. Sedmog februara 1930. izveden je pred sud, osuđen na dve godine zatvora i 3 godine gubitka građanskih prava. Kada je, nakon dvogodišnje robije u Sremskoj Mitrovici, bio pušten, u septembru 1931. uhapšen je odmah po dolasku u Tuzlu, a sledeći dan stražarno sproveden ponovo u Bosanski Samac, gde

***je ostao sve do 1941. godine. Odlukom KPJ, neposredno pred kapitulaciju Jugoslavije, prebačen je u Tuzlu. Ustaše su ga 28. juna 1941, uhapsile i odvele u tuzlanski zatvor, a potom prebacile u koncentracioni logor Jasenovac.**

Progonjen neprestano, u toku svog dugogodišnjeg revolucionarnog rada, od svih režima, Učo je u najzloglasnijem logoru na zverski način ubijen krajem 1941. godine.

Za narodnog heroja proglašen je 17. novembra 1953. godine.

GLAVA DRUGA

NAJMASOVNIJA LIKVIDACIJA LJUDI, 2ENA I DECE U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC — STARA GRADIŠKA IZVRŠENA JE U 1942. GODINI

Nalozi ustaških prekih sudova za masovno logorisanje Srba, Jevreja i Cigana; naređenje sudovima da logorišu i oslobođena lica, pa i ona nad kojima je obustavljen postupak zbog nedostatka dokaza o krivici; Hitlerovo poslanstvo u NDH o broju ubijenih; koje ustaške jedinice obezbeđuju logor i ko su najveći zlikovci; odluke i nalozi da se i maloletna deca sprovode u logor; Zigfrid Kaše, nemački poslanik u NDH izveštava o logoru; ustaške novine o logoru; tifus i druge bolesti haraju logorom; policijski kartoni, uputnice i predloži da se pojedinci logorišu; pojedinačna bekstva iz logora i poternice za beguncima; bekstvo narodnog heroja Stjepana Sekulića Jucka i drugih; smrt narodnih heroja Nade Dimić, Milana Špalja i Jakše Dugandžića; ispostave UNS-a, župske redarstvene oblasti i kotarski redarstveni predstojnici upućuju grupe i pojedince u logor; Josip Broz Tito traži da se ispita mogućnost napada na logor i oslobođenja logoraša; Tito obaveštava Kominternu o broju logoraša i njihovim patnjama; izjave otpuštenih logoraša pred komisijom u Nedićevoj Srbiji o zločinima u logoru Gospić, Jasenovac i Stara Gradiška; spisak lica koja su pisala dopisne logoraške karte iz logora; na koje su sve načine ubijani logoraši; nepotpuni spiskovi pobijenih logoraša; ljudi su ubijani i na putevima za Jasenovac; sa Kozare direktno pod ustaške noževe i maljeve u Gradini; pisma i izjave članova KPJ o držanju pojedinih komunista pred uštaškom po-

licijom — Srebrenjaka, Đakovića, Huperta, Sertičke, Hebranga i drugih; Hebrang i oko Hebranga u logoru; razmena Hebranga i drugih komunista za ustaške funkcionere; logor Jasenovac može primiti neograničen broj logoraša; logorisanje svih Cigana sa teritorije NDH; ustaše zabranjuju svojim avionima preletanje Jasenovca; saslušanje u logoru pojedinih logoraša; izbeglička vlada u Londonu o logoru; M. Tupanjanin piše pismo Stepincu o zločinima u logoru; borci NOVJ i njihove porodice u logoru; zahtevi jedinica i komandi NOVJ za zamenu pojedinih lica; Moša Pijade naređuje da se prikupljaju podaci o zločinima ustaša; AVNOJ o zločinima u logoru.

Br. 49

NALOG USTAŠKOG POKRETNOG PREKOG SUDA U BANJOJ LUCI OD 11. JANUARA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE MIRKO BOSANCIČ SPROVEDE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

DR2-P-P-S — BANJA LUKA
BROJ: 104/41.

RAVNATELJSTVU USTAŠKOG REDARSTVA

BANJA — LUKA

Kod ovog tužiteljstva se je vodio postupak protiv: Bosančić Mirko pok. Mile i majke Petre, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Svodne, 26 god. starog, državljanin N.D.H, težak, oženjen, otac 3 djece, slabog imovnog stanja, vojsku služio, sada u zatvoru Sudbenog stola u Banja Luci.

Da je naime prema navodima oružničke prijave učestvovao 31/8 41. u napadaju sa ostalim četnicima-komunistima na Svodnu kao i da mu je brat odmetnik četnik, a koga je primio na spavanje.[2]

Stvarnog dokaza nema, jer se svjedoci ne mogu saslušati, a prema prijavi je okrivljeni sumnjiv.

Stoga se po odobrenju Gosp. Ministra pravosuđa; ima isti predati u koncetracioni logor Jasenovac.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 15/6.

[2] Reč je verovatno o akciji partizanskih grupa sa Kozare i nenaoružanog naroda-ustanika 30. jula 1941. na više mesta i mnoge žandarmerijske stanice, među kojima i Svodnu. I 8/9. oktobra 1941. delovi 2. krajiškog NOP odreda razoružali su posadu željezničke stanice Svodna na pruzi Prijedor—Bosanski Novi.

Umoljava se naslov da istog preuzme iz zatvora Sudbenog stola u Banja Luci, i po svojima organima dade propratiti u koncentracioni logor u Jasenovac.[3]

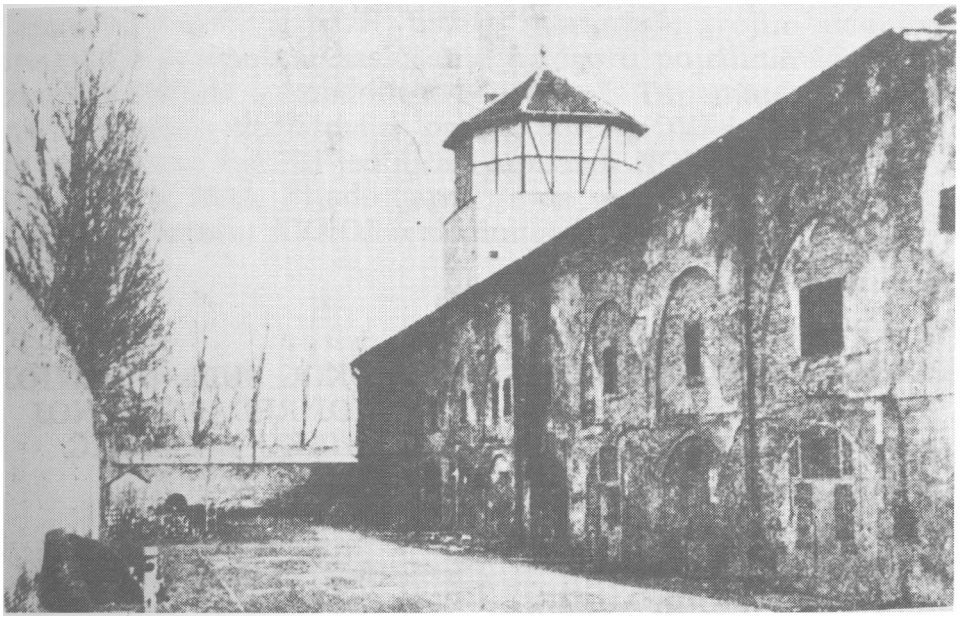

Spoljni izgled, kazamata u ustaškom logoru Stara Gradiška sa zloglasnom kulom u kojoj se tada samo ubijalo.

Upravitelju zatvora neka se organi koji budu okrivljenog preuzimali iskažu ovim dopisom ili zatraže od ovog tužiteljstva nalog za upravitelja zatvora.

BANJA LUKA, 11/1 1942.

M. P.

DRŽAVNI TUŽILAC
POK. PRIEKOG SUDA:
FRLJANIĆ

[3] **U koncentracioni logor Jasenovac, tada su upućeni i Mirko Bosančić, Mirko Svraka, Mirko Corda, Lazar Đurđević, Bosiljka Trbojević i Milka Cudić (Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 13, 14, 16, 17 i 18/6 i k. 160, reg. br. 26/10).**

Br. 50

ZAHTEV KOMANDANTA MESTA U BANJOJ LUCI OD 12. JANUARA 1942. USTAŠKOM REDARSTVU U BANJOJ LUCI DA SE 88 TALACA SRBA SPROVEDE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

PREDMET: Da se taoci otpreme iz Banja Luke.—

USTAŠKOM REDARSTVU U BANJA LUCI

U ovdašnjem bivšem jugoslavenskom sokolskom domu nalazi se 88 grkoistočnjaka, koji se drže kao taoci pod domobranskom stražom. Od ovoga broja 33 grkoistočnjaka primljena su kao taoci od njemačke vojske, 13 uhićeno od strane našega domobranstva za vrijeme akcija na terenu, a 42 grkoistočnjaka uhitile su i dopratile u navedeni dom Ustaške postrojbe.

Kako prostorije bivšeg sokolskog doma ne odgovaraju za ovu svrhu i kako i pored postavljene straže nije sigurnost bjegunstva zajamčena, to molim da se svi naprijed navedeni grkoistočnjaci koji su, uhićeni kao taoci odmah sprovedu u koncentracioni logor u Jasenovac, kako bi se prostorije koje oni sada zauzimaju mogle upotrbeiti za korisnije svrhe, a isto i rasteretiti naše domobranstvo da ih i dalje čuva u prostorijama koje su nesigurne. —

2 U R N O J E

Molim izvjestite kada će se otprema izvršiti. —

ZAPOVJEDNIK — PUKOVNIK
LULIĆ[2]

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 9/3.**
[8] **Viliim, komandant 2. zbornog područja Banja Luka.**

Br. 51

OKRUŽNICA MINISTARSTVA PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA NDH OD 16. JANUARA 1942. SVIM SUDOVIMA I TUŽILAŠTVIMA DA SE LICA OPTUŽENA ZA KOMUNISTIČKU DELATNOST OBAVEZNO UPUĆUJU U KONCENTRACIONE LOGORE BEZ OBZIRA NA SUDSKO OSLOBAĐANJE OD KRIVICE[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA
ODJEL ZA PRAVOSUĐE

Broj 2712/1942. Zagreb, 16. siečnja 1942.

O K R U Ž N I C A

VELIKIM IZVANREDNIM NARODNIM SUDOVIMA, IZVANREDNIM NARODNIM SUDOVIMA, PRIEKIM SUDOVIMA, POKRETNIM SUDOVIMA KAO I DRŽAVNIM TUŽITELJSTVIMA SVIH OVIH SUDOVA.

Događa se a stižu u tom pravcu i prijave redarstvenih oblasti, da pojedine osobe, obtužene radi komunističko-četničke djelatnosti i oslobođene od obtužbe pred sudom, odmah nakon puštanja na, slobodu pobjegnu četničko-komunističkim bandama ili na drugi način nastave svoj razorni rad, koji im nije mogao biti na glavnoj razpravi dokazan, pa su uslied pomanjkanja dokaza oslobođeni od obtužbe.

Da se tome predusretne u buduće, naređuje se, — da svi u naslovu navedeni sudovi svaku osobu obtuženu zbog komunističko-četničke djelatnosti bezuvjetno pridrže u pritvoru do stignuća odluke ministra pravosuđa i bogoštovlja u smislu § 1. zakonske odredbe od 18. srpnja 1941. broj CLXXVII — 757 — Z.p. 1941.

U koliko ne bude koja ovakva kaznena stvar upućena na ponovnu razpravu pred Veliki izvanredni narodni sud, imadu se oslobođene osobe predati redarstvenim oblastima u svrhu odpreme u koncentracione logore.

Državni tužitelji kod naslovnih sudova imaju se brinuti, da se ova naredba točno i beziznimno izvršuje i u tom pravcu stavljati naslovnim sudovima potrebne priedloge.

Predsjednici naslovnih sudova i državni tužitelji kod tih sudova odgovorni su stegovno za točno i bezuvjetno izvršivanje ove naredbe.

PROČELNIK ODJELA:
(Potpis nečitak)

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 87, reg. br. 5/38.**

Br. 52

IZVEŠTAJ ZAPOVEDNIŠTVA VOJNE KRAJINE OD 31. JANUARA 1942. POGLAVNIKOVOM VOJNOM UREDU DA JE 185 SRBA SA PODRUČJA VIŠEGRADA, CAJNICA, ROGATICE I SARAJEVA UPUĆENO U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Oružnički pukovnik Franjo Vidas

POGLAVNIKOVU VOJNOM UREDU (2 primjerka)
VOJSKOVOĐI — DOGLAVNIKU (2 primjerka)
MINISTARSTVU HRV. DOMOBR./GLAVNI STOŽER (2 primj.)
MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA (1 primjerak)
III. DOMOBRANSKOM SBORU SARAJEVO (1 primjerak)
ZAPOVJEDNIŠTVU VOJNE KRAJINE (1 primjerak)

1) Od 24. **do** 30. I. 1942. **upućno je u** Jasenovac 185 **žitelja** grčko-**-istočne** vjere **s područja kotareva** Višegrad, **Cajniče,** Rogatica i Sarajevo, **koji su zatečeni prilikom čišćenja terena.**

2) 120 žitelja Muslimana predani su odboru za izbjeglice u Sarajevu.

3) Njemci su pustili na slobodu 3 grčko-istočnjaka, a odveli za komoru, kao konjovodce, 30 Muslimana.

4) U Zapovjedništvu mjesta se još nalaze povraćena iz zarobljeništva četnika 3 naša častnika, 11 domobrana, naš jedan vojni bjegunac, 1 četnički potporučnik i 11 četnika.

Oružnički pukovnik:
VIDAS[2]

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 178, reg. br. 43/5.**
[2] **Franjo.**

Br. 53

ZAKLJUČCI S KONFERENCIJE U NEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU OD 31. JANUARA 1942. NEMACKIH I USTAŠKIH VOJNIH I CIVILNIH PREDSTAVNIKA O NAČINU PRESELJENJA SRBA IZ LOGORA NA TERITORIJI NDH U SRBIJU[1]

Nemačko poslanstvo
Zagreb

Zagreb, 31. januar 1942.

Pri kraju konferencije 31. januara 1942. konačno su utvrđene sledeče tačke:

I

1.) Hrvatska vlada[2] je izrazila svoju spremnost da sva zahtevana lica preseli u Srbiju.[3]

2.) U slučajevima preseljenja iz nekog logora preseliće se i članovi porodice. Kao članovi porodice smatrače se ona lica koja se prema nemačkom shvatanju smatraju kao članovi porodice koji imaju pravo na izdržavanje.

3.) Uhapšenici smeju da ponesu sa sobom u Srbiju samo one stvari koje imaju pri sebi u logoru.

Članovi porodice imaju pravo da onu pokretnu imovinu kojom porodica raspolaže kao i gotov novac koji imaju ponesu sa sobom u Srbiju. U pitanju promene kuna u dinare, hrvatska vlada će dati p.pukovniku gospodinu Saheru [Schacher] u Zemunu odgovarajuća uputstva.

4.) Nepokretna imovina koja pripada porodicama, kao što su nepokretna imanja, uloženi kapital itd., pripada hrvatskoj državi[4] ako se više članova porodice ne nalaze na hrvatskoj teritoriji. U slučajevima gde članovi porodice ostaju na hrvatskoj[5] teritoriji, imovina preseljene

[1] Arhiv VII, Na, mikroteka, London-7, s. 301789-92. Original pisan na mašini nemačkim jezikom.

[2] Reč je o ustaškoj vladi NDH.

[3] Na dan 23.1.42. sledeća gospoda su rasmatrala pitanje intervencije Komandanta Srbije za 1.400 Srba koji se nalaze u Hrvatskim (ustaškim) koncentracionim logorima:

1) Od strane K-danta Srbije kapetan gospodin Kalmar.
2) Od strane Hrvatske (NDH) držav, direkcije za red i bezbednoet gospodin Dr. Aleksandar Benak.
3) Od strane K-danta štaba za vezu pri K-tu Srbije gospodin šfcunmbanfirer Bajsner (Bedssner).
4) Od strane Nemačkog poslanstva.
a) gospodin standartenforer Rekvart (Regnard).
b) gospodin Dr. Rrajner (Kreiner).

I. Utvrđene su sledeče opšte načelne smernice:..." (Arhiv VII, Na, mikroteka, London-7, s. 301785-8.

***• «• [7] i [8] Reč je o ustaškoj NDH.**

porodice će se prepisati na one članove porodice koji ostaju, da bi se dotičnim zajamčila eventualno oduzeta mogućnost egzistencije.

5.) Lica za koja je utvrđeno da su komunisti ili su delovala na strani ustanika, odnosno krivično gonjeni, neće se preseljavati i ostaju u hrvatskim[6] koncentracionim logorima.

6.) Lica koja su samo sumnjiva za takvu delatnost biće predata komandantu Srbije kome će dati podatke o okolnostima da bi se moglo obezbediti njihovo dalje osmatranje i praćenje.

7.) Lea koja su bolesna ili sumnjiva da su zaražena neće biti preseljena, već će se u pojedinim slučajevima prema lekarskom mišljenju kasnije preseliti.

II

Tehnički će se preseljenje izvršiti na sledeći način:

1.) Sredstva potrebna za transport će na zahtev šturmbanfirera Bajsnera [Beissner] staviti na raspolaganje hrvatska vlada.

2.) Članovi porodice će hrvat. Državna direkcija za red i bezbednost obavestiti i otpremiti na mesta ukrcavanja koja naznači šturmbanfirer Bajsner.

3.) Lica koja budu iz logora preseljena primiće jedna komisija koju će sačinjavati

a) od strane komandanta Srbije kapetan gospodin Kalmar,

b) od strane hrvat. Državne direkcije za red i bezbednost gospodin dr Aleksandar Benak,

c) od strane komandanta Štaba za vezu pri komandantu Srbije šturmbanfirer gospodin Bajsner,

d) od strane nemačkog poslanika u Zagrebu štandartenfirer Rekvard i jedan oficir koga će odrediti komandant Srbije. Ljudstvo za pratnju do Zemuna daće hrvatska vlada, a od Zemuna komandant Srbije.

4.) Uhapšenicima će hranu do granice izdati hrvatska vlada, članovi porodice se moraju snabdevati iz sopstvenih sredstava.

5.) Prilikom predaje uhapšenika mogu da se po sporazumu s komandantom logora u transport uvrste i ona lica za koja naročito interesovanje ima komandant Srbije, a koja nisu uvedena u dosada postojeće spiskove lica određenih za transport (ipak lica navedena pod I 5) i 6) ne dolaze u obzir). Članovi porodice ovih lica će takođe što je moguće pre biti transportovani.

U pogledu članova porodice koji se nalaze u italijanskoj okupacionoj zoni važe odredbe tač. 6) akta od 23. januara 1942.

6.) Spiskovi koje je podneo komandant Srbije biće obrađeni na sledeći način:

a) Na osnovu logorske kartoteke biće utvrđeno ko se od navedenih osoba nalazi u ovim logorima.

b) Prema kartoteci umrlih biće ustanovljeno koje je od navedenih lica već umrlo.

c) Na osnovu postojećih akata biće utvrđeno ko je komunist ili kriminalac.

d) Sva lica čiji se ostanak na osnovu ovih kartoteka, razmatranjem s komandantom logora, ne može da utvrdi isključena su iz preseljavanja.

Sve pobliže pojedinosti će urediti šturmbanfirer Bajsner, dr Benak i kapetan Kalmar.

Veljko Popović, iz Sarajeva, ubijen u Staroj G""1iški*

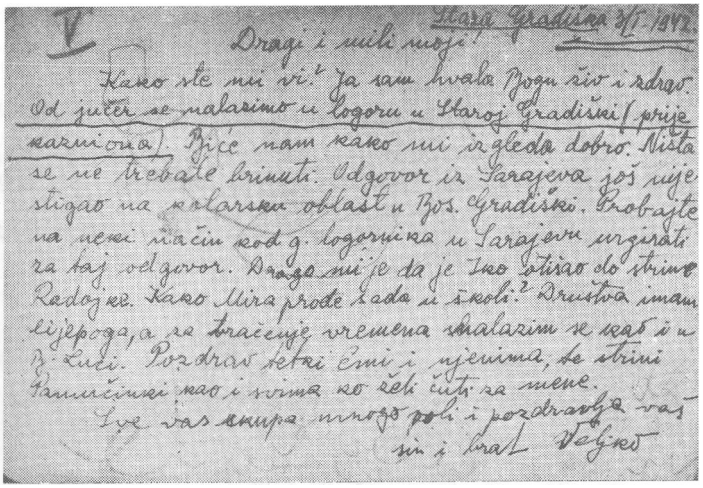

Stara Gradiška 3/I-1942.

Dragi i mili moji!

Kako ste mi vi? Ja sam hvala Bogu živ i zdrav. Od juče se nalazimo u logoru u Staroj Gradišci (prije kazniona). Biće nam kako mi izgleda dobro. Ništa se ne trebate brinuti. Odgovor iz Sarajeva još nije stigao na ustaršku oblast u Bos. Gradišci. Probajte na neki način sod g. logornika u Sarajevu urgirati za taj odgovor. Drago mi je da je Iko stigao sto strine Radojke. Kako Mira prode sada u školi? Društva imam lijepoga, a za traćenje vremena nalazim se rzaš i u B. Luci. Pozdrav svi ći i njemima, te strini Ramićima i svima ko želi čuti za mene.

Sve vas skupa mnogo poli i pozdravlja vaš sin i brat Veljko

Dopisna karta Veljka Popovića upućena ocu 3. januara 1942. iz koje se vidi da je kazniona u Staroj Gradiški pretvorena u ustaški koncentracioni logor.

Na kraju je zaključeno da je isključena svaka mogućnost povratka u Hrvatsku[7] lica preseljenih u Srbiju. Pri ovome je utvrđeno da je ovim zaključena akcija preseljenja iz Hrvatske[8] u Srbiju. Pojedinačne intervencije mogu da se čine samo u slučajevima koji su od političkog značaja za Rajh. Ove intervencije će komandant Srbije preko opunomoćenika slati Nemačkom poslanstvu u Zagrebu, koje će odlučivati o njihovom daljem sprovođenju.

pot. Rekvard

Br. 54

ZAHTEV USTAŠKOG POKRETNOG PREKOG SUDA U BANJOJ LUCI OD 1. FEBRUARA 1942. USTAŠKOM REDARSTVU U BANJOJ LUCI DA SE IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC SPROVEDE SEDAM LOGORAŠA RADI PONOVNOG SUĐENJA[1]

Državno tužiteljstvo pokretnog priekog suda u Banjoj Luci.

Broj 18/42.

Ustaškom redarstvu
na ruke ravnatelja

Banja Luka

Savezno Vašem dopisu od 20/1. 1942. broj 170/41.® u predmetu Simeuna Blagojevića, Bože Milanovića, Cvije Botića, Jovana Nikolića, Pavla Čolića, Đure Grlića, Andrije Mograisalo koji su odpremljeni u zbirni logor Jasenovac, ovo je tužiteljstvo dostavilo izvješće gospodina Ministra Pravosuđa radi odobrenja obustave postupka i slanja istih u zbirni logor.

Međutim gospodin Ministar Pravosuđa nalogom od 28. siječnja 1942. broj 6032/42[3] nije odobrio obustavu postupka nego je odredio da se svi okrivljeni stave pred prieki pokretni sud na suđenje i da se zatraži prepraćenje istih.

Pošto ovo tužiteljstvo nema organa koji bi mogli otići po navedene okrivljene u Jasenovac, to se umoljavate da preko svojih organa dadete iste prepratiti iz zbirnog logora Jasenovac ovom tužiteljstvu.

Za Dom spremni!

M. P.

Banja Luka, 1. veljače 1942.

Državni tužitelj
pokretnog priekog suda:
FRLJANIĆ

[1] **Arhiv VII, a. NDH. k. 173, reg. br. 42/7.**
[1] **i ® Ovi dopisi nisu nađeni.**

Br. 55

TELEGRAM ZAPOVEDNIŠTVA USTAŠKE NADZORNE SLU2BE OD 9. FEBRUARA 1942. VELIKOJ 2UPI HUM U MOSTARU DA SU ZBOG ZLOUPOTREBE SVOG POLOŽAJA ČETIRI USTAŠKA AGENTA UPUĆENA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Nezavisna država Hrvatska
RAVNATELJSTVO POSTA, BRZOJAVA I BRZOGLASA

B R Z O J A V K A

Mostar VELIKA ZUPA HUM U MOSTARU

13. II. 42.

. . .	dana	sata	min.	. . .
Zagreb 1 22/T 190 10 15	13	12	40	

Odmah izdati i oglasite po svim mjestima župe sliedeće oglase: Oglas[2] — Zbog zloupotrebe svog položaja agenta ustaškog redarstva, zbog nedostatka stege, zbog grubosti, naprasitosti i neuljudnosti prigodom uredovanja kao i zbog prekoračenja vlasti upućeni su 1) Grubešić Valent Vladimir rođen 31/1. 1902. u Koprivnici, sin Josipa i Viktorije r. Sekelji, zavičajan u Koprivnici, oženjen, otac jednog djeteta, rkt, 2) Gersić Henrik, rođen 30/9. 1904. u Višegradu, sin Mirka i Agneze r. Buzatov, zavičajan u Zagrebu, rkt, oženjen, otac 1 djeteta, neporočan, 3) Crnogaj Stjepan, rođen 14/8. 1914. u Zagrebu, zavičajan u Zagrebu, sin Nikole i Frančiške, r. Magdić, rk, neoženjen, neporočan, 4) Randić Branko, rođen 1/3. 1905. u Hreljinu, zavičajan u Bakru, sin Hermana i Filipine, rođene Valjan, rkt, oženjen, bez djece, neporočan na prisilan boravak u sabirni i radni logor u Jasenovcu u trajanju od tri godine, a na temelju zakonske odredbe o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore od 25. studenog 1941. br. CDXXIX 2101 Z 1941. U Zagrebu 9. veljače 1942. broj 2331 taj. 1942. Iz Zapovjedničtva ustaške nadzorne službe odsek I.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 190, reg. br. 31/3.**

[2] **Oglas je objavljen 16. februara 1942. u Mostaru (Arhiv VII, a. NDH, k. 190, reg. br. 31/3).**

Br. 56

POTVRDA OPŠTINSKOG POGLAVARSTVA SLATINA OD 10. FEBRUARA 1942. IZDATA DUKI BABlC DA SE NJEZIN MUŽ ILIJA NALAZI U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

P O T V R D A

Kojom se od strane ovog općinskog Poglavarstva uredovno potvrđuje da je Ilija Babić iz Slatine uhapšen od strane Njemačke komande na dan 3/II. 1942. god. i otpremljen u sabirni logor u Jasenovac.

Ova potvrda izdaje se njegovoj ženi Duki Babić iz Slatine kao dokaz da se joj muž nalazi u sabirnom logoru.

Za dom spreman!

M. P.

Povjerenik općine
LIPOVAC

Br. 57

NALOG USTAŠKOG POKRETNOG PREKOG SUDA U BANJOJ LUCI OD 13. FEBRUARA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA OSAM LICA PREUZME I SPROVEDE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC IAKO SU SUDSKI OSLOBOĐENI KRIVICE[1]

Pokretni prijeki sud u Banja Luci
Broj PPS: 3 8/1941.

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

B A N J A — L U K A

Po ovome sudu na raspravi od 2. veljače 1942. godine oslobođeni su:

1) Vaso Todorović pok. Stanka i majke Gospave rođ. Zutić grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Ljubačeva kotar Banja Luka,

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 161, reg. br. 34/11.**
[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 8/8.**

33 godine star državljanin N.D.H. oženjen, otac 2 djece, nepismen, bez imetka.

2) Lazar Golić Maksimov i majke Marije, rođ. Delić grkoistočne vjere rodom i prebivalištem iz Memića, kotar Banja Luka, 20 godina star, državljanin N.D.H. težak, pismen, samouk, bez imetka.

3) Obrad Glavić, sin Mitrov i majke Mare rođene Čeko, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Ljubačeva, 23 godine star, državljanin N.D.H. težak, oženjen, otac 1 djeteta, nepismen, bez imetka.

4) Simeun Gverić, pok. Miloša i majke rođ. Stanarević, Ružice, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Sahinovića, kotar Banja Luka, 51 godinu star, državljanin N.D.H. težak, neoženjen, pismen, samouk, sa imetkom od oko 30 dunuma zemlje.

5) Jefto Delić pok. Gavre i majke Mare rođene Zutić, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Javorana, 29 godina star, državljanin N.D.H. težak, neoženjen, bez imetka.

6) Rajko Delić sin Vasin i majke Krstane rođ. Popović, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Javorana, 16 godina star, neoženjen, težak, državljanin N.D.H. bez imetka.

7) Pavle Čeko, sin Đurin i majke Petre rođene Petrovič, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Ljubačeva, 24 godine star, težak, državljanin N.D.H. oženjen, bez djece, bez imetka.

8) Milovan Zutić, sin Đure i majke Cvijete, rođene Vranješ, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Sajinovića, kotar Banja Luka, 16 godina star, državljanin N.D.H. težak, neoženjen, nepismen, bez imetka, a koji su bili tuženi kao sumnjivi radi sudjelovanja u napadaju na oružničku postaju u Krupi na Vrbasu dne 4/VIII. 1941 te da su sjekli brzoglasne žice u selu Rekavici.

Na provedenoj raspravi to im se nije moglo dovoljno dokazati, ali pošto su svi temeljito sumnjivi to je gospodin Ministar Pravosuđa odredio nalogom od 7/IL 1942 broj 8661/42 da se gornji optuženi predaju Naslovu radi otpreme u zbirni logor.

Usljed toga prepraćuje Vam se gore navedeni okrivljeni sa molbom da ih po Vašim organima otpremite i predate u zbirni logor Jasenovac kao sumnjive.

ZA DOM SPREMNI!

Banja Luka, dne 13. veljače 1942.

M. P.

Predsjednik pokretnog prijekog suda:

(potpis nečitak)

Br. 58

NALOG USTAŠKOG POKRETNOG PREKOG SUDA U BANJA LUCI OD 19. FEBRUARA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SEDAM LICA PROTIV KOJIH JE OBUSTAVLJEN POSTUPAK SPROVEDE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Priepis.

Državno tužiteljstvo Pokretnog priekog suda u Banjoj Luci.
Broj: 23/42

PREDMET:
Upućivanje u zbirni logor
Tatić Lazar i drugova.

2UPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

B A N J A L U K A

Prepraćuju Vam se:

1. Tatić Lazar, pok. Todora i majke Save, grkoistočne vjere, rodom i boravištem iz Romanovaca Donjih, kotar Bos. Gradiška, 55. g. star, državljanin N.D.H. težak, oženjen, otac 2 djece, sa imetkom od oko 10. dunuma zemlje, nepismen, neporočan.

2. Veljko Maslar, pok. Mile i majke Cvijete, rođ. Petković, grkoistočne vjere, rodom iz Krneta sa boravištem u Romanovcima, kotar Bos. Gradiška, 20 g. star, državljanin N.D.H., težak, neoženjen, nepismen, bez imetka, neporočan.

3. **2ivko Jugović pok.** Alekse **i Milje, rođ. 2eljković, grkoistočne vjere, rodom i boravištem iz Romanovaca, kotar** Bos. **Gradiška,** 21. **g. star, državljanin N**.D.H., **težak, oženjen, otac** 2 **djece, nepismen sa imetkom od oko** 50.000 **Kn, vojsku nije služio, neporočan.**

4. Musić Dimitrije, pok. Đorđa i Stane, rođ. Jugonić, grkoistočne vjere, rodom iz Ravna, kotar Bugojno, a boravištem u Adolfstalu, kotar Bos. Gradiška, 41. g. star, državljanin N.D.H., težak, oženjen, otac 5 djece, samouk, ima imetka, vojsku služio, neporočan.

5. Dušan Tatić, pok. Todora i Save, r. Sokčević, grkoistočne vjere, rodom iz Romanovaca, boravištem u Adolfstalu, kotar Bos. Gradiška, 41. god. star, državljanin N.D.H. težak, oženjen, 8 djece, samouk, bez imetka, vojsku služio, neporočan.

6. Stojan Jović, pok. Joše i Cvijete, rođ. Gluvić, grkoistočne vjere rodorji iz Seferovaca, tamo i boravištem, kotar Bos. Gradiška, 23. g. star, državljanin N.D.H. težak, neoženjen, pismen, bez imetka, vojsku nije služio, neporočan.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 48/1-1.**

7. Milan Sabljić, pok. Jove i majke Milice, rođ. Kesić, grkoistočne vjere, rodom iz Romanovaca, prebivalištem u Adolfstalu, kotar Bos. Gradiška, 49. god., državljanin N.D.H., težak, oženjen, otac 10 djece, pismen, srednjeg imovnog stanja, vojsku služio, neporočan.

Protiv kojih je kod ovog tužiteljstva po naređenju) gosp. Ministra pravosuđa od 16. veljače 1942. broj 10599/42, ptostupak obustavljen, ali se po istom naređenju imaju predati Naslovu radi odpreme u sabirni logor do svršetka nemira u Bosni, jer su prema navodima oružničke prijave Adolfstal odnosno izkazu oruž. vodnika Tomca Ivana, sumnjivi da su sjekli brzoglasne žice, te znali gdje se četnici nalaze, a nisu o tome htjeli izvjestiti oružničku postaju dok na djelu nije jedan uhvaćen.

Uslijed toga prepraćuju Vam se obtuženi s molbom da ih po svojim organima prepratite u zbirni logor u Jasenovac.

ZA DOM SPREMNI!

Banja Luka, dne 19. veljače 1942.

(M. P.)

Državni tužitelj pok. priekog suda
Frljanić v. r.

UPRAVITELJ REDARSTVA
(Dr. Ivo Gromes)

Za točnost priepisa jamči

Br. 59

NALOG USTAŠKOG POKRETNOG PREKOG SUDA U BANJA LUCI OD 19. FEBRUARA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA MITRA TRIVUND2U SPROVEDE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Državno tužiteljstvo pokretnog priekog suda Banja Luka.
Broj 271/41.

Predmet:
Upućivanje u zbirni logor
Trivundže Mitra

Županskoj redarstvenoj oblasti

U Banjoj Luci.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 160, reg. br. 56/8.**

Prepraćuje Vam se:

Mitar Trivundža pok. Stole i majke pok. Marije, grčkoistočne vjere, rodom i boravištem iz Obrovca, kotar Banja Luka, 43 godine star, državljanin N.D.H. težak, oženjen, otac 4 djece, nepismen, sa imetkom od oko 10.000 Kuna, vojsku služio, neporočan,

a protiv kojeg se vodio postupak kod ovog tužiteljstva radi toga jer je prema navodima prijave uhvaćen na rubu jedne šume u onom pravcu odakle su pucali pobunjenici.

Postupak je obustavljen po odobrenju gosp. Ministra Pravosuđa od 16/11. 1942. broj 10.600/42 te se po istom naređenju ima predati Naslovu radi odpreme u zbirni logor Jasenovac.

Stoga Vam se is,ti prepraćuje sa molbom da ga po svojim organima prepratite u zbirni logor Jasenovac.[2]

Za Dom spremni!

M. P.

Banja Luka, 19. veljače 1942.

Državni tužitelj
pokretnog priekog suda
FRLJANIĆ

Br. 60

PISMO NEMAČKOG POSLANSTVA U NDH OD 21. FEBRUARA 1942. MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA U BERLINU O BROJU UBIJENIH U OKUPIRANOJ SRBIJI I NDH[1]

Nemačko poslanstvo **Zagreb, 21. februar 1942. g.**
Referat za narodnost

POVERLJIVO **. . [2]**

Dragi Helmute!

U Beču smo govorili o broju Srba koji su ubijeni u toku ustanka u Srbiji. Tamo sam pomenuo broj od 2 do 300.000. Juče sam imao priliku da o tom pitanju razgovaram sa nemačkim generalom u Zagrebu.[3] Nemački general mi je dao sledeče obaveštenje:

[1] Po odluci ustaškog pokretnog prekog suda u Banja Luci u koncentracioni logor Jasenovac upućeni su: Lazar Tatić, Velj-ko Maslar, Zivko Jugović, Dimitrija Musić, Dušan Tatić, Stojan Jović, Milan Sabljić i Rade Grkovac (Župska redarstvena oblast Banja Luka broj T. 373 i 374/42. od 20. februara 1942).

[1] Arhiv VII, Na, mikroteka London-1, s. 296621.

[1] Štambilj Ministarstva inostranih poslova od 24.2.1942.

[5] Edmund Glez fon Horstenau.

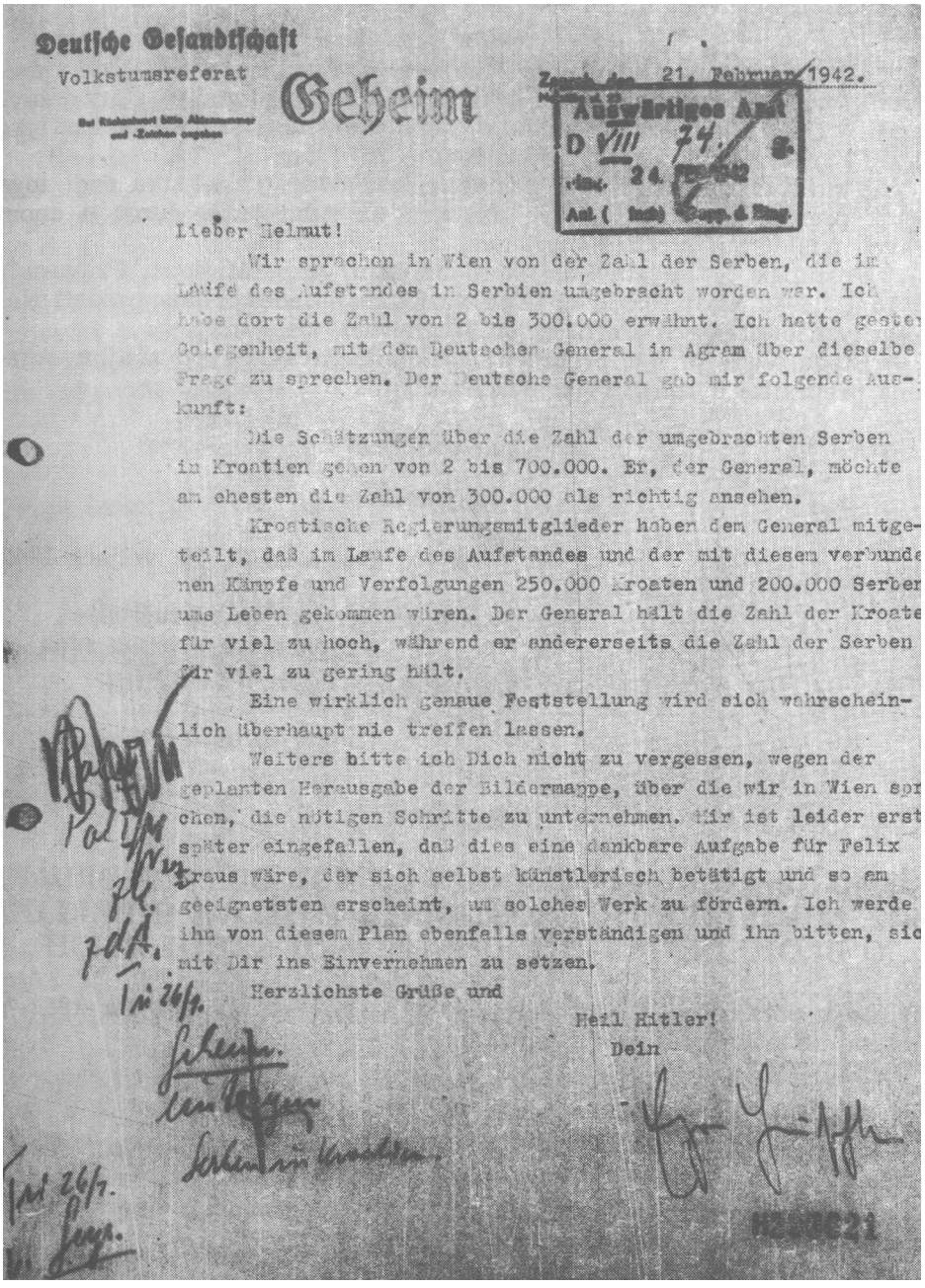

Deutsche Gesandtschaft

Volkstumsreferat

Bei Rückantwort bitte Aktenzeichen und -Zeichen angeben

Geheim

Zagreb, den 21. Februar 1942.

Auswärtiges Amt
D VIII 74. g.
Eing. 24. FEB 1942
Anl. (Inh.) Gepp. d. Eing.

Lieber Helmut!

Wir sprachen in Wien von der Zahl der Serben, die im Laufe des Aufstandes in Serbien umgebracht worden war. Ich habe dort die Zahl von 2 bis 300.000 erwähnt. Ich hatte gester Gelegenheit, mit dem Deutschen General in Agram über dieselbe Frage zu sprechen. Der Deutsche General gab mir folgende Auskunft:

Die Schätzungen über die Zahl der umgebrachten Serben in Kroatien gehen von 2 bis 700.000. Er, der General, möchte am ehesten die Zahl von 300.000 als richtig ansehen.

Kroatische Regierungsmitglieder haben dem General mitgeteilt, daß im Laufe des Aufstandes und der mit diesem verbundenen Kämpfe und Verfolgungen 250.000 Kroaten und 200.000 Serben ums Leben gekommen wären. Der General hält die Zahl der Kroate für viel zu hoch, während er andererseits die Zahl der Serben für viel zu gering hält.

Eine wirklich genaue Feststellung wird sich wahrscheinlich überhaupt nie treffen lassen.

Weiters bitte ich Dich nicht zu vergessen, wegen der geplanten Herausgabe der Bildermappe, über die wir in Wien sprachen, die nötigen Schritte zu unternehmen. Mir ist leider erst später eingefallen, daß dies eine dankbare Aufgabe für Felix Kraus wäre, der sich selbst künstlerisch betätigt und so am geeignetsten erscheint, um solches Werk zu fördern. Ich werde ihn von diesem Plan ebenfalls verständigen und ihn bitten, sich mit Dir ins Einvernehmen zu setzen.

Herzlichste Grüße und

Heil Hitler!

Dein

[signature]

Pol. I/M
zu
zd. A.
Tri 26/7.

Geheim.
Unterlagen
Serben in Kroatien.

Tri 26/7.
Gepp.

H2[illegible]21

Faksimil dokumenta br. 60

Procene o broju ubijenih Srba u Hrvatskoj idu od 2 do 700.000. On, general, želeo bi, najpre, da brojku od 300.000 smatra tačnom.

Članovi hrvatske vlade[4] saopštili su generalu da je u toku ustanka i borbi i proganjanja, koja su u vezi s tim, izgubilo život 250.000 Hrvata i 200.000 Srba. General smatra da je broj Hrvata suviše visok, dok s druge strane broj Srba smatra suviše malim.

Stvarno tačno ustanovljenje verovatno se uopšte nikada neće moći pogoditi.

Dalje Te molim da ne zaboraviš da za planirano izdanje mape fotografija, o kojoj smo razgovarali u Beču, preduzmeš potrebne korake. Nažalost, tek kasnije mi je palo na pamet da bi ovo bio zahvalan zadatak za Feliksa Krausa, koji se lično dokazuje umetnički i tako se čini najprikladnijim da potpomogne ovo delo. Takođe ću ga obavestiti o ovom planu i moliti ga da se sa Tobom dogovori

Najsrdačniji pozdravi i

Hajl Hitler!
Tvoj
(Potpis nečitak)

Br. 61

NALOG USTAŠKOG PREKOG SUDA U BANJOJ LUCI OD 21. FEBRUARA 1942. ŽUPSKOM REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU BANJA LUKA DA SPROVEDE DVA LICA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Državno tužiteljstvo Pokretnog prijekog suda u Banja Luci.
Broj: 305/1941.

Županskom redarstvenom ravnateljstvu

B A N J A — L U K A

Prepraćuju Vam se:

1) Mladen Majstorović Mihajlov, grkoistočne vjere, rodom i boravištem iz Kriškovaca, kotar Prnjavor, 39 godina star, težak, oženjen, tac 8 djece, pismen, sa imetkom oko 30 duluma zemlje, neporočan.

2) Đorđo Savić Pejin, grkoistočne vjere, rodom i boravištem iz Kriškovaca, kotar Prnjavor, 34 godine star, težak, oženjen, otac 1 dje-

*** Reč je o ustaškoj vladi na čelu sa Antom Pavelićem.**
[1] Neregistrovana kopija dokumenta.

teta, pismen sa imetkom vrijednim oko 50.000 Kuna, neporočan, koji su na pokretnom prijekom sudu na raspravi od 20/11. 1942. oslobođeni radi sumnje da su išli iz sela Kriškovaca u selo Kukulje, kotar Prnjavor, radi vrbovanja seljaka radi četničko-komunističke bande.

Naredbom g. Ministra Pravosuđa od 7. veljače 1942. broj 8302/1942. određeno je ako budu oslobođeni na raspravi imaju se predati naslovu radi otpreme u zbirni logor u Jasenovac.

Usljed toga Vam se isti prepraćuju s molbom da ih po svojim organima otpremite u zbirni logor Jasenovac.

ZA DOM SPREMNI!

Banja Luka, dne 21. veljače 1942.

M. P.

Državni tužitelj
pokretnog prijekog suda:
FRUANIĆ

Br. 62

TELEGRAM NEMAČKOG GENERALA U NDH OD 24. FEBRUARA 1942. OPERATIVNOM ODELJENJU 718. NEMAČKE PEŠADIJSKE DIVIZIJE DA JOJ SE POTČINJAVAJU TRI ČETE USTAŠA IZ JASENOVCA[1]

24. februar 1942. g.

Telegram

Mesto odašiljanja: Nemački general Zagreb 24. 2. 1942. g.

Za operativno odelenje 718. pešadijske divizije:

Tri čete ustaša iz Jasenovca i to 17., 22. i 49. četa, sa ukupno samo 230 vojnika, podčiniće se odmah 718. peš. diviziji. Smesta uspostaviti vezu sa potporučnikom lie® u Jasenovcu i o pojedinostima neposredno

[1] Arhiv VII, Na (nemaćka arhiva), NAV-T-315 (Nacionalni arhiv Vašington) f. 2268, s. 143.

[2] Vjekoslav.

izdati naređenje. Dvadesetpetog će u Dubicu iz Zagreba stići ustaški kapetan Luburić, koji će preuzeti komandu nad ustaškim četama.

Otpremio: major Graf Spe (Graf Spee)
primio: sanitetski podoficir Vehner (Wechner)
20,16 č 24. 2. 42.

Dežurnom oficiru. Odmah narediti da se tri čete smesta dovedu ovamo. Sve drugo narediti preko četa lično. (Potpis nečitak)!

24. II.

Rešeno putem telegrama zonderfireru ... (ime nečitko)

(Potpis nečitak)

Br. 63

NALOG USTAŠKOG POKRETNOG PREKOG SUDA U BANJOJ LUCI OD 25. FEBRUARA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA ŠEST LICA SPROVEDE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Državno tužiteljstvo Pokretnog priekog suda u Banjoj Luci.
Broj: 104/1941, 180/41, 241/4.1, 262/41 i 280/41.

Predmet:
Upućivanje u zbirni logor Mirka Bosančića i drugova.

Banja Luka, dne 25. veljače 1942.

Župskoj redarstvenoj oblasti

u Banjoj Luci.

Prepraćuju Vam se:

1) Mirko Bosančić pok. Mile i Petre, grkoistočne vjere, rodom i boravištem iz Svodne, 26. godina star, državljanin N.D.H, težak, oženjen, otac 3 djece, slabog imovnog stanja, vojsku služio, neporočan, a koji je sumnjiv da je učestvovao 31/8. 1941. u četničkom napadaju na Svodnu.

2) Dragutin Radić, sin Rade i majke Savke rođene Ivanković, grkoistočne vjere, rodom i boravištem iz Jošavke, rođen 30/11. 1919., držav-

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 54/8.**

ljanin N.D.H, svršeni đak srednje poljoprivredne škole, neoženjen, pismen, bez imetka, neporočan, a koji je bio odbjegao u šumu pa se kasnije povratio dok mu se otac i brat nalaze među četnicima-komunistima.

3) Bosiljka Trbojević, umrlog Đure i majke Milje, grkoistočne vjere, rodom iz Svodne, a boravištem iz Dobrljina—Gaganovac, 19 godina stare, državljanke N.D.H, težakinje, neudate, nepismene, a sumnjiva je da je održavala vezu sa četnicima i u tu svrhu više puta dolazila u Dobrljin da bi izvidila jačinu Hrvatske vojske.

4) Corda Mirko, Đurađov, 33 godine star, grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Obrovca, kotar Banja Luka, težak, oženjen, otac 2 djece, nepismen, vojsku služio.

5) Đurđevic Lazar? pok. Stevana grkoistočne vjere, rodom i prebivalištem iz Obrovca, kotar Banja Luka, 33 godine star, državljanin N.D.H, težak, oženjen, otac 4 djece, vojsku nije služio, a koja su potonja dvojica 30. studenog 1941. prolazili noću oko 10 sati kroz selo Obrovac u suprotnom pravcu od svojih kuća te su sumnjivi da su bili u vezi sa četnicima-komunistima.

6) Milka Cudić, ženu Mlađenovu, kćer Mile Gvere i majke pok. Joke, rođene Vukojević, grkoistočne vjere, rodom iz Mazića, a boravištem u Pruscima, Bos. Novi, 35 godina stara, državljanka N.D.H, težakinja udata, majka 4 djece, bez imetka, neporočna, a koja je sumnjiva, da je došla iz sela Prusaca u Dobrljin da izvidi koliko ima u Dobrljinu vojske i ustaša, osim toga da je kupovala namirnice za četnike.

Protiv svih je postupak obustavljen po odobrenju gospodina Ministra Pravosuđa, ali se po naređenju također g. Ministra Pravosuđa imaju svi predati u zbirni logor Jasenovac.

Za iste je bilo zamoljeno ustaško redarstvo u Banjoj Luci da ih preprati u zbirni logor i to 11. siječnja 1942, ali pošto nije ništa poduzimalo to se isti prepraćuju naslovu sa molbom da ih po svojim organima otpreme u zbirni logor Jasenovac.

ZA DOM SPREMNI!

Banja Luka, dne 25. veljače 1942.

M. P.

Državni tužitelj
pokretnog prijekog suda:
FRLJANIC

Br. 64

NALOG POVERENIŠTVA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZA VELIKU ŽUPU SANA I LUKA OD 26. FEBRUARA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA TRI LICA UPUTE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ravnateljstvo za Veliku Zupu Sana i Luka
Br. 621 26. II.

IZVORNO!

PREDMET: Vasiljević Marko, Vukmir Luka i Svijetlić Dragutin — upućenje u sabirni logor.

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

B A N J A L U K A

Ustupam spis s tim, da Naslov izvoli postupiti u svom djelokrugu savezno nalogom Zapovjedništva UNS-a br. 1204/42. od 10. ov. mj. a po okružnici istog Zapovjedničtva br. 12773/41. od 9. prosinca 1941. god. obzirom da odsada upućivanje nepoćudnih osoba u sabirne logore spada u djelokrug Naslova. —

ZA DOM SPREMNI!

26. veljače 1942. god.

Banja Luka

POVJERENIK USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE
ZA VELIKU ZUPU SANA I LUKA:
A. R.[2]

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 54/8-1.**
[2] **Paraf Antuna Rebca.**

Br. 65

NALOG POVERENIŠTVA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZA VELIKU ŽUPU SANA I LUKA OD 26. FEBRUARA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA MIHALJKU ŠEVU SA SINOM MIRKOM UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Povereništvo za Vel. Zupu Sana i Luka —
Banja Luka
Broj: 335 Primljeno 3. II.

IZVORNO!

PREDMET: Seva Mihaljka i sin Mirko — upućenje u sabirni logor.[2]

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

BANJA LUKA

Ustupam spis s tim, da Naslov izvoli postupiti u svom djelokrugu savezno nalogom Zapovjedničtva UNS-a br. 1204/42 od 10 ov.mj. a po okružnici istog Zapovjedničtva br. 12473/**41** od 9. prosinca 1941. god. obzirom da odsada upućivanje nepoćudnih osoba u sabirne logore spada u djelokrug Naslova. —

26. veljače 1942.
Banja Luka

POVJERENIK USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE
ZA VELIKU ZUPU SANA I LUKA:

A. Rebac

M. P.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k./60, reg. br. 99/8.**

[2] **Seva Mihaljka (rođena Piljaga, 1904.) žena Novaka Seve sa slinom Mirkom, rođenim 1928. u Drakullću, opStina Budžak, srez Banja Luka.**

Sve do likvidacije jasenovački logoraši su, uglavnom, bili pod vedrim nebom.

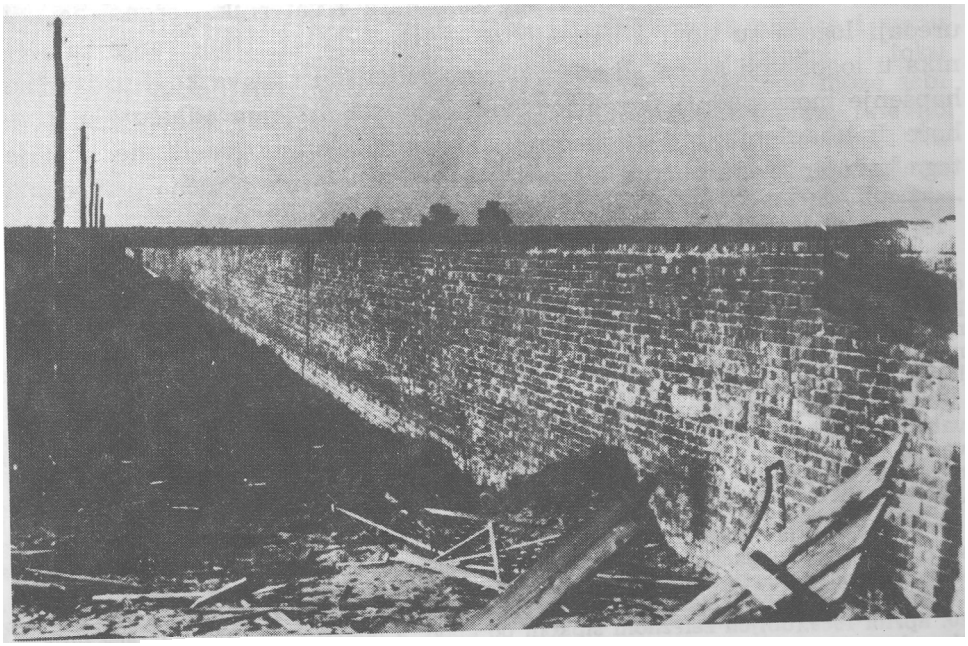

Visokim zidom s jedne i obalom Save s druge strane bio je opasan jasenovački logor.

Br. 66

IZVOD IZ IZVEŠTAJA NEMAČKOG POSLANSTVA U ZAGREBU (ZIGFRIDA KAŠEA) OD FEBRUARA 1942. MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA NEMAČKOG RAJHA O SITUACIJI U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

„... 2. 42. na poziv vlade[2] predstavnik ovog poslanstva razgledao je koncentracioni logor Jasenovac. Za razgledanje su bili pozvani i prisustvovali su predstavnici štampe Italije, Rumunije, Mađarske, Nemačke, zatim sekretar papske nuncije, sekretar nadbiskupa Stepinca, kao i predstavnik Feldkomandanture, major Knehe. Razgledanje je predvodio državni sekretar Eugen Kvaternik.

Putovanje do Jasenovca izvršeno je specijalnim vlakom, a od stanice učesnici su prevezeni saonicama.

Najprije je pokazan štab logora sa svojim pojedinim odeljenjima. On se sastoji od komandanta logora, kapetana Luburića,[3] jednog zamenika, 2 ađutanta, odjeljenja za organizaciju rada, zdravstva, uporabe i snabdjevanja. Planove za gradnju logora izradio je kapetan Luburić već u emigraciji. Oni su, poslije razgledanja njemačkih instalacija, poboljšani. Prema tvrđenju državnog sekretara Kvaternika, organizacija i uređaji logora su novi i datiraju od 1. siječnja 42. Upućivanje zatočenika u logor vrši se na slijedeći način: policijska uprava koja je izvršila hapšenje mora podnijeti zahtjev političkoj policiji koja odlučuje o tome hoće li uhapšenik biti prebačen u koncentracioni logor ili ne. Poslije toga kažnjenik se upućuje u logor i po njemu se izdaje točna personalna

[1] Poruke, Glasilo spomen područja Jasenovac.

[2] Jedan od logoraša u Porukama, Glasilu spomen područja Jasenovac, piše, da se „dobro seća 22. II 1942. godine. Pred logorašima koji su bili u nastupu, pročitana je odluka o pomilovanju. Na spisku, koji je brojao 49 drugova, bilo je i moje ime. Spisak je obuhvaćao drugove iz raznih krajeva tzv. „NDH". Sećam se nekih od njih: Kokota iz Dugog Sela, Klemenčića, Krznara i Korpara iz Karlovca, te još nekih iz SI. Broda.

Postupak oko puštanja usledio je u Zagrebu. Tadašnje ustaško glasilo „Hrvatski narod" donelo je na vidnom mestu krupnim slovima obaveštenje o pomilovanju naše grupe..." To je bio izuzetan slučaj, najverovatnije, da bi „međunarodna komisija" upotpunila svoj pozitivan sud o koncentracionom logoru Jasenovac.

[3] Vjekoslav Maks Luburić, jedan od najvećih ustaških ratnih zločinaca, koga su čak i nemački okupatori okarakterisali kao „patološki tip" izbegao je zasluženu kaznu narodnog suda i pobegao u Spaniju. U Španiji je živeo pod limenom Vicente Perez Garcia u ulici Santa Ana 33, gradiću Carcageteu, blizu Valencije gde je 20. aprila 1969. ubijen železnom šipkom po glavi, a potom sa još pet udaraca nožem. Navodno ubio ga je izvesni „Ilija Stanić" koji je zatim nestao. Drugačiju smrt Maks Luburić nije ni zaslužio. (Opširnije vidi: Đorđe Ličina, Balkanski Ajhman — Nož i šipka za Maksa Luburića, „Danas", 1984).

lista. Dalje on biva ubilježen u logorsku kartoteku iz koje se kopija liste o njemu nalazi u Zagrebu. U toj listi nalaze se najtočniji lični podaci i rubrike o zapošljenju i ponašanju. Zatočenik se svakih 14 dana iznova ocjenjuje.

Organizacija rukovodećeg logorskog štaba ostavlja dobar utisak (također izgleda je besprijekoran, bez prigovora, i postupak upravljanja ličnom imovinom koja se od zatočenika prilikom njihovog privođenja mora oduzeti).

Zatim je pokazana lična kartoteka vodstva čuvara logora. Za svakog ustašu uspostavlja se personalni dokumenat prema sada uobičajenoj formi kod ustaša. On mora dalje položiti posebnu zakletvu da svoju moć neće zloupotrebiti i da se neće bogatiti na račun zatočenika, uz prijetnju smrću (pokazani su grobovi 10 već strijeljanih ustaša, pred kojima se ova zakletva mora položiti. Kako je saopćio državni sekretar Kvaternik, slijedećeg tjedna će još dva ustaše biti strijeljani).

Poslije toga pokazan je sam logor. To je jedna stara ciglana, koja je u roku od 4 mjeseca od ustaša bila preuređena u sadašnji koncentracioni logor. Smještaj je izvršen po drvenim barakama, sa po okruglo 100 ljudi u svakoj. Ležajevi za spavanje su dvospratni, barake besprijekorne. Dalje, postoje kuhinjska i sanitetska baraka. U sanitetskoj baraci je pored jedne sobe za pregled, u kojoj se nalazi logorski liječnik (Zidov, hirurg) i zubni liječnik (također jedan Zidov, koji je studirao u Njemačkoj), smještena bolnica. Bolesnici leže u posebnim jednokrevetnim posteljama i imaju krevetski veš. Doktorska ordinacija dobro je opremljena, ormari sa instrumentima. Ispred ordinacije nalazi se kupatilo. Kuhinjska baraka podijeljena je na magazin za namirnice i samu kuhinju. Također je i ovaj uređaj bez prigovora. Jelo kuhano u toku jučerašnjeg dana 100% je bolje od onog koje sada u Zagrebu može sebi da osigura jedan radnik. Prema podacima komandanta logora, dnevno se kolje 7 goveda, odnosno upotrebljava drugo odgovarajuće meso. Na jednoj tabeli, na primjer, stajalo je da je 300 grama mesa predviđeno po osobi, dnevno. Stanje sljedovanja hrane sasvim je dovoljno. Na pitanje o tome odgovoreno je da zatočenike hrane zbog toga dobro, jer su zainteresirani za njihovu radnu sposobnost, snagu.

Logor dalje raspolaže štalama za oko 170 do 180 komada stoke, oko 130 svinja, najmanje 100 pataka, gusaka, kokošiju i jednim malim stadom ovaca. Klaonica je smještena u posebnoj baraci i nalazi se također u besprijekornom stanju. Za pekaru i druge magazine namirnica zida se čvrsta zgrada, a planirane su još tri.

Zatočenici su podijeljeni na stotine, koji se zatim dalje dijele. Ovu podjelu vrše sami zatočenici. (Na gradilištu su do sada smješteni jedna kovačnica sa većim ili manjim mijehom, jedna radionica za opravku automobila, jedna ciglana sa kapacitetom od oko 2 milijuna cigli, jedna strugara, jedna stolarija, jedan arhitektonski biro i jedna postolarska radionica. Dalje, nekoliko zatočenika radi na keramičkim poslovima i krečenju. Logorska krojačnica je relativno mala, ali će biti proširena. Planirano je dalje i povrtlarstvo).

Izgradnji logora u osnovi predstoje slijedeći planovi: jednom treba to da postane veliko dobro sa uzgajalištem za oko 5000 ovaca, kako bi se proizvodima sa ovog dobra mogla regulisati potrošnja prehrambenih proizvoda. Dalje, u logoru, koji treba da bude sveden na brojno stanje od 10.000 zatočenika, izgradile bi se prostorije za snabdjevanje i naoružanje ustaša i, po mogućnosti, domobrana. Osim toga, izgradnjom fabričkih postrojenja treba da bude podignuto i radničko naselje, škole i upravne zgrade. Prema planovima arhitektonskog biroa sav za ovo potrebni materijal proizveo bi se u samom logoru, koji bi zatim specijalne građevinske komande, jedinice, na licu mjesta montirale, gradile.

Vjekoslav Maks Luburić, zapovednik svih ustaških logora u NDH.

Disciplina u logoru je dobra. Koncentracioni logor u svom sadašnjem stanju daje u potpunosti besprijekoran i dobar utisak. (Može se, sa dobrim razlogom, odbaciti kao neosnovane sve glasine koje kruže o Jasenovcu). Brojno stanje logora je trenutno oko 1000 ljudi, od toga su otprilike 75% Zidovi. Ostatak otpada na Cigane, Srbe i komuniste. (Zatočenici su obilježeni crvenim, zelenim, plavim i žutim trakama na rukavima)____"

Br. 67

DOPIS KOMANDANTA 4. DOMOBRANSKE PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 3. MARTA 1942. PREDSTOJNIŠTVU KOTARSKE OBLASTI MAGLAJ DA SE SVI SUMNJIVI NA NAJDISKRETNIJI NAČIN UPUTE U KONCENTRACIONE LOGORE[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
4. PJEŠAČKA DIVIZIJA
STOŽER

Broj 1954/Tajno
3. III. 1942, DOBOJ

Predmet: otpremanje sumnjivih i nepoćudnih u logor.

PREDSTOJNlCTVU KOTARSKE OBLASTI
(na ruke predstojnika)

MAGLAJ.

Ovom Zapovjedničtvu je došlo do znanja, da u Maglaju ima navodno sumnjivih i nepoćudnih lica, koja bi i inače, a osobito u slučaju eventualnog napada na Maglaj, mogli biti od velike štete kako po samo domobranstvo, tako i po obranu Maglaja uopće. Stoga, u koliko prednji podatci odgovaraju istini, te u Maglaju stvarno ima takovih ljudi, iste bezuslovno otpremiti iz Maglaja u za to određene logore. Pri izvršenju gornjeg zadatka upotrebiti prema potrebi i domobranstvo. ***U svakom pak slučaju to izvesti na po mogućnosti najdiskretniji način.***
O preduzetim mjerama izvjestiti me.

NB. Tražite predhodno odobrenje od ravnateljstva za javni red i sigurnost.

ZAPOVJEDNIK, pukovnik
A. GUSTOVIC*

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 201, reg. br. 15/22a-l.**
[1] **Artur.**

Br. 68

ČLANAK DR HERMANA PREBSTA OD 3. MARTA 1942. O POSETI KONCENTRACIONOM LOGORU POD NASLOVOM „JASENOVAC NIJE NI LJEČILIŠTE NI MUČILIŠTE"[1]

Prvi pogled s onu stranu sniegom zatrpanoga kolodvora pruža sjetnu i ozbiljnu sliku jednoga od onih krajeva, koji nisu tako daleki, a da se zbog svoje prostranosti ne bi činili dosadnim. Samo pomisao na toplu peć i zveka praporaca, koja treperi po zraku punom sniega, može svratiti pažnju na blješteću vodu u uzkim jarcima uzduž ceste i na gole redove vrba.

Ustaški konjanici u dugim kabanicama i s karabinkama preko leđa, koji izgledaju kao arkanđeli u bielim snježnim oblacima, prate povorku saonica goneći konje, koji topotom kasaju pred nama.

STO JE DRAGI BOG STVORIO U SRDŽBI

Kad smo posije tišine koja se razprostirala nad oranicama, naišli na seosku cestu, ugledasmo, da je taj Jasenovac jedno od onih gniezda, koje je dragi Bog stvorio, kad nije bio baš dobre volje. Uzke i nakrivljene kuće su često tako ružne, da ostavljaju u duši takve dojmove, koji se ne dadu izbrisati. Tamo gdje je odpao mekani mäz, odkrivaju se ruševne naslage pljesnive trske, zatim grede i kamenje i čini nam se, da upravo mirišemo vlagu mnogobrojnih poplava, kojima je Sava posjećivala ova rušičava naselja već od pamtivieka. Pa ipak, ovi siromašni zidovi ovog beznadnog pasivnog mjesta odišu s više dostojanstva nego one malobrojne gizdave nove gradnje, koje se svojim širokim, spuštenim kapcima kočopere kao seoski moloh, koji proždire novac i znoj.

U jednoj liepoj zgradi na glavnom trgu, koje izgled nema posebna obilježja, pokazali su nam uređenje uprave. Tu je u prvom redu osobni popis (kartoteka) ustaške postrojbe, koja vrši službu u Jasenovcu. Bez dvojbe je bila dobra zamisao, da se čuvanje logora ne prepusti stalnoj momčadi, jer ljudska narav težko podnosi, da pazi na uhićenike, jer onda naginje, da od čuvara postane pandur ili ga. zavodi na to da se druži uhićenicima. Službu vrši četa, koja je još u redovitoj izobrazbi i za koju se drži, da je najbolja iza tjelesne bojne. Njezino boravište je selo Jasenovac, a služba čuvara u logoru je samo nevažni dio njihove obće službe. Ova se četa sastoji većinom od dobrovoljaca. Pogled u popis kaže nam, da u njihovim redovima ima mnogo đaka.

Osobni podatci onih u logoru vode se u središnjem popisu (kartoteci). Za oznaku njihove političke i socialne boje navodi se 27 različitih obilježja. Tako: četnik, komunist ili židov-slobodni zidar ili nesocialna skitnica. Oni se odmah razvrstavaju po svom zanimanju i zaposluju se prema svojoj izobrazbi. Svakih 14 dana unose se opazke o vladanju, koje odlučuju o daljnjem položaju u logoru. Moguće je podići se osobitim

[1] Objavljen u ustaškim novinama „Spremnost" 3. marta 1942. u Zagrebu.

sposobnostima. Skupine od 10, 50 i 100 ljudi, u kojima rade uhićenici, ne vode nadziratelji, nego netko između njih. I ovi sami obavljaju pojedine poslove. Ovaj uzdignuti položaj donosi i neke prednosti. Tako na pr. jedu u posebnoj kantini za prostrtim stolom.

TOČNOST UPRAVE

Sve vlasničtvo oduzima se pri dolazku i čuva se pod ključevima. Pojedini predmeti, koji se drže u papirnatim vrečicama s imenom posjednika, mogu se izporediti sa zapisnikom o zaprimanju. U prvom vremenu nesigurnosti i zabave zamamio je nekoje slabije značajeve ovaj osobiti položaj, ali 10 ustaških grobova posred logora svjedoče o bezuvjetnoj volji za poštenje i stegu.

Danas organizacija uprave čini dojam birokratske točnosti. U odjelu za gospodarstvo vidi se, u kolikoj se mjeri mora raditi po osnovi, jer treba dnevno obskrbiti 800 ljudi, što nije nimalo jeftino.

Od uprave ide se opet saonicama na Savu, gdje smo stali kod jedne čuvarske kučiće. Pred stražarnicom je postavljena jedna strojnica, a isto tako i na poluvisokom drvenom tornju, s koga se lako vidi ciela okolica. Tanke ograde od bodljikave žice ostaju iza nas. Pokraj prečnice stoji sa skinutom kapom i poniknute glave prvi stanovnik Zidov.

NEPOKOLEBIVA VOLJA ZA POŠTENJEM

U jednoj zgradi pokazali su nam proizvode raznih radova: visoke čizme, pripasne remene, razne kožne i kovinske predmete, opeke i criep. Tada započinje dalnji pregled. Najprije uđosmo u' tvornicu lanaca gdje je u jednom triemu tutnjilo od udaraca kladivaca. Jedan komunist je neprispodobivom brzinom sastavljao užarene karike jednu u drugu. U jednoj radionici za finu električnu mehaniku izgrađivali su se različiti fini predmeti. U ciglani nam je jedan upravitelj Zidov, koji je na sebi imao zavidno liepi, krznom postavljeni kaput, održao neprisiljenim žarom znalačko predavanje o svojim pećima, kao da je samo jedva dočekao, da nam pokaže ili svoju vrstnoću ili svoju ciglanu. Uostalom, tamo se ne prave samo obične opeke. Tamo ima i keramički odio, u kome neki umjetnici, koji nisu zadovoljni, da iz težke gline dočaravaju samo slonove i lavove, prave i različite pustolovne borbene prizore između ustaša i četnika. Jedna vlastita električna centrala obskrbljuje razne radionice strujom. U pilani radi malo Srba, koje se još susreće samo pri čišćenju sniega. Očito, malo ih je izučenih radnika među njima.

POGLED U SUŠIONICU

Divljenje pobuđuje sušionica, u kojoj vise butine i salame. U klaonici nude nam razne kobasice, Slavonski kulen osobito nam prija, samo jetrenjača načinjena bez mnogo ljubavi, pa je zato gorka.

Od svih stanovnika Logora čine najbolji dojam komunisti po svom ljudskom izgledu i rasi. Njihova, često dobra lica govore o uvjerenju. Oni su zaneseni radnici, marljivi su i razumni. Vidi im se, da imaju nešto pred sobom: ne samo put u slobodu, nego i mogućnost, da počnu bolji život. Najviše trajanje njihova zatočenja jesu 3 godine, a poslije toga čeka ih opet neka budućnost.

Srbi izgledaju sasvim neprovidni i tupi. To su ljudi bez osobita izgleda i bez vidljive volje. Očito, nikakve nadarenosti. Među Zidovima opažaju se tri tipa. Jedni se upravo bacaju na posao, i čine sve za poboljšanje svoga prolaznog položaja i sve zaboravljaju. Drugi ostaju sami sebi vjerni: traže toplo, uzimlju brzo posao u ruke, kad netko dolazi, drzovito se smiju u lice i čine se, kao da to sve skupa nije ništa. Treći, ozbiljniji, gledaju u prazno s ugaslim licima, u kojima se vide sjene slomljenog odpora.

NASTAJU OSNOVE ZA NASELJA

Graditelji i inžinjeri sakupljeni su u posebnom prostoru, gdje se ne rade samo nacrti za proširenje Logora, nego i nacrti za čitave blokove stanbenih kuća i radničkih naselja. Ovo se, međutim, čini vrlo problematičnim zaposlenjem, jer ovi umjetnici-graditelji ne mogu izaći iz kože, koju su navukli u Brnu i Pragu, i njihove crtarije prikazuju nam neutješnu jednoličnost češkoga stila kutija, koji mi već imamo za sobom, i od koga neka dobri, udes očuva Banja Luku i druge moguće žrtve.

U jednoj sanitetskoj baraki vrši zubar svoj malo cienjeni zanat. Službujući liečnik nas uvjerava, da nije bilo nikakvih priljepčivih bolesti. Najviše se radi o prehladama, koje su u vezi s godišnjim dobom. Barake za stanovanje su podignute na dosta visokim stupovima, pa su time donekle zaštićene od lakših poplava.

Začuđuje nas obseg improviziranog gospodarstva. Nastojanje, da se logor učini nezavisnim od okolice, napunilo je staje mnogim stotinama komada blaga, pa se krava stiska do krave. Ima mnoštvo ovaca i preko 200 komada peradi. Upravitelj, jedan židovski farmer iz Argentine, našao se na pravom mjestu. On je jedini čovjek sa zadovoljnim licem.

STEGA ZA PROTUDRUZTVOVNE SNAGE

Bilo bi ludo ili frivolno kad bismo htjeli uztvrditi, da je boravak u logoru zabava. U ostalom, to ne treba ni biti. Gubitak slobode nije stvar, preko koje se lako prelazi. Osobiti problem predstavlja uvođenje nedružtvovnih snaga, koje su tako dugo živjele životom nametnika, u proces rada i odgoja, kojim bi ih se htjelo uvrstiti među druge državljane, ali koji ih ipak za izgradnje novog socialnog poredka drže daleko od njih. Tome se problemu može pristupiti samo sa znalačkom pravednošću i s organizatorskim znanjem, a ne sa željom za senzacijama, iza kojih se često sakriva sadizam ih ludo sažaljevanje. Tko se zanima za strahote, imao je prilike da posjeti zatvore jugoslovenskog kralja, a tko

je čovječan, mogao je sažaljevati najbolje Hrvate u Lepoglavi, Mitrovici, Crnoj Gori i Macedoniji.

Po svoj prilici, ne bi ni jednom, koji se danas nalazi u Jasenovcu, palo na pamet, da se zbog toga uzrujava.

Kad su nas saonice kroz selo vozile na kolodvor, virila su iza slabo zatvorenih prozora blieda lica seljakinja, i na pogled njihovih grozničavih očiju, okruženih kolobarima, nismo se mogli oteti dojmu, da je ovim Hrvatima bilo već kroz stoljeća gore nego uhićenima, koje smo upravo ostavili.[2]

Br. 69

OBAVEŠTENJE VELIKE ŽUPE VRHBOSNA SARAJEVO OD 4. MARTA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI SARAJEVO O PRIVREMENOJ OBUSTAVI PRIMANJA LOGORAŠA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC ZBOG POJAVE TIFUSA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA VRHBOSNA SARAJEVO
Primljeno 4. ožujka 1942. god.

II 362 ... Danas

Posebno
Župskoj redarstvenoj oblasti

Sarajevo

Zapovjedničtvo sabirnih logora Jasenovac saobćuje, da se u logoru pojavila bolest tifus, pa se iz tog razloga neće do daljnjega primati zatočenici.

Prednje-se dostavlja radi znanja i ravnanja.

Sarajevo 4/III — 42.

Za d. s!

Zam. V. **Z.**

4. III. 1942

*** Vidi dok. br. 82, 83 i 85.**
[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 182, reg. br. 37/2-1.
Potpis nečitak.

Obiteljsko ime: ŠKULIĆ

Krsno ime: STJEPAN

Nadimak:

Generalia: oca: Djuro, tatar u Slobodnici

matere: Manda r. Papundjić u Slobodnici

Zvanje, zanat i t. d.: tatar

Sadanje zanimanje:

Rodno mjesto: Slobodnica pô. Sib

Zavičajna općina: Sibinj

Godina rođenja: 22.II.1922.

Vjeroispovijest: rkt.

Stalš: neoženjen

Djeca:

Zadnje obitavalište: Slovodnica

Služio u vojništvu kod: -/-

Osobni opis:

Visina u cm: 175

Stas: srednji

Kosa: kestenjava

Brk: brije

Obrve: kest, tanke

Oblik lica: obao

Boja lica: bijele

Oči: smedje

Čelo: srednje

Nos: pravilan

Usta: pravilna

Zubi: potpuni

Podbradak: obao

Ruke: zdrave

Osobiti znakovi i tjelesne mane:

Osobita svojstva:

Odan piću:

Isprave o zavičajnosti:

Typus:

Fotografija: snimanje dne 29/5 1942 br: 2324

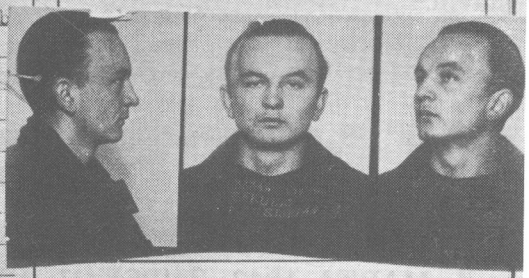

Izmjera tijela:

glava . .	57	prsa . .	80

Sposobnosti:

Govori jezike: hrvatski

Čita, piše: "

Spretnost i umjeća:

Praktika:

mijenjanje obličja:

Nadijevanje krivih imena:

Simulacija: nagle bolesti, teškog čuvenja, epilepsije, nesvijesti, bedastoće, gluhonijemosti i t. d.

Zločinački jezik:

Rukopis:

Školić Stjepan

Daktiloskopiran:

Opaska:

Br. 70

KARTON USTAŠKE NADZORNE SLU2BE ZA STJEPANA SEKULIČA-JUCKA UPUĆENOG 7. MARTA 1942. U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

OBITELJSKO IME: S E K U L l C
Krstno ime: ~~S T J E P A N~~
Nadimak: .....
Gene- oca: Đuro, ratar u Slobodnici
ralia: matere: Manda r. Japunđić u Slobodnici
Zanimanje, zanat i t.d.: ratar
Sadanje zanimanje:
Rodno mjesto: Slobodnica, Sibinj
Zavičajna općina: Sibinj
Godina rođenja: 22. II. 1922
Vjeroispovijest: rkt
neoženjen

Djeca

Zadnje obitavalište: Slobodnica
Služio u vojništvu kod: ./.

TYPUS: 1251

Fotografija: snimanje dne 2g i. 1942 br. 33244

[Ovde tri fotografije Stjepana Sekulića: profil, s lica, poluprofil.]

IZMJERA TIJELA:

glava .. 57 prsa.. 80

Osobni opis:

Visina u cm: 175
Stas: srednji
Kosa: kestenjava
Brk: brije
Obrve: kest, tanke
Oblik lica: obao
Boja lica: bijela
Oči: smeđe
Celo: srednje
Nos: pravilan
Usta: pravilna
Zubi: potpuni
Podbradak: obao
Ruke: zdrave

SPOSOBNOSTI:

Govori jezike: hrvatski
Cita, piše: hrvatski -
Spretnost i umijeća:

PRAKTIKA:

Mijenjanje obličja:.....-
Nadijevanje krivih imena:
nagle bolesti, teškog čuvenja, epilepsije, nesvijesti, bedastoće, gluhonijemosti i t.d

[1] **Original u Arhivu za historiju radničkog pokreta Hrvatske, policijski dosije br. 4281.**

ZLOČINAČKI JEZIK:

Osobiti znakovi: —

RUKOPIS:

Tjelesne mane: Sekulić Stjepan

Osobita svojstva: Daktiloskopiran:

Odan piću: OPASKA:

Isprave o zavičanjosti:

Dan godina broj	UHIĆEN	SUĐENJE
29. I. 1942 2.	dopraćen iz kaznione radi fotografisanja i daktiloskopiranja. Dopraćen iz Broda 21. I. 1942, isti je bio veoma djelatan u partizanima br. U.Z. 3469/42 7. III. 1942 upućen je u logor Jasenovac u trajanju od 3. god. tj. od dana uhićenja do 21. I. 1945.[2]	

[2] Već je 1939. postao istaknuti skojevski aktivista na brodskoj gimnaziji i učesnik u radu partijske tehnike Okružnog komiteta KPH za Slavonski Brod, koja se nalazila u Slobodnici. U danima napada okupatora na Jugoslaviju vraća se u Slobodnicu, gde se aktivno uključuje u pripreme narodnooslobodilačkog ustanka na okrugu Slavonski Brod. Tada je već bio kandidat za člana KPJ. Odlazi 28.6.1941. u prvu partizansku grupu Slavonije formiranu u Jelas-Polju gde je 5.7.1941. primljen za člana KPJ.

Održava učvršćuje ilegalne partijske i skojevske veze i brine za opstanak boraca Zapadne diverzantsko-partizanske grupe. Sudeluje u prvim oružanim i diverzantskim akcijama. Ispred MK KPH Slavonski Brod održava veze sa CK KPH i Vladom Popovićem, delegatom CK KPJ i sekretarom operativnog partijskog rukovodstva CK KPH.

Svoje organizatorske sposobnosti i aktivnost neprekidno je ispoljavao do do 23.12.1941. kada je zbog provale uhapšen sa velikom grupom članova KPJ i skojevaca u Slavonskom Brodu. Nakon istrage upućen je na prekii sud u Zagreb i 29.1.1942. osuđen na tri godine boravka u koncentracionom logoru Jasenovac.

U logor je upućen 7.3, ali je pobegao 10.4.1942. u svoje selo Slobodnicu, odakle vrlo brzo odlazi u partizane. Sredinom juna 1942. sekretar Povjereništva CK KPH za Slavoniju Pavle Gregorić Brzi postavlja ga za novog sekretara Okružnog komiteta KPH za Slavonski Brod. Na toj funkciji ostao je do konca 1942. kada je raspoređen u Povereništvo Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Slavoniju. Kao delegat Slavonije učestvuje na Prvom kongresu USAOJ-a u Bihaću 27—29.12.1942. godine. Zatim sudeluje u radu Pokrajinske konferencije SKOJ-a za Hrvatsku 2.1.1943. u Slunju gde je izabran za člana PK SKOJ-a za Hrvatsku. U maju 1943. postaje sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za Slavoniju. Na Prvoj konferenciji USAOH-a koja je održana 28.6.1943. u Otočcu izabran je u Glavni odbor USAOH-a kao predstavnik omladine Slavonije. Delegat je na 2. partijskoj konferenciji Slavonije održanoj 2. i 3.8.1943. g. Početkom 1944. bio je na sastanku plenuma PK SKOJ-a Hrvatske na Kordunu. Na povratku u Slavoniju naišao je sa grupom skojevskih rukovodilaca na zasedu Nemaca-Čerkeza (Kozaka) na željezničkoj pruzi Zagreb — Sisak i poginuo u blizini Lekenika, 13/14.3.1944. godine. Proglašen je za narodnog heroja 26.7.1945. godine.

Br. 71

KARTON USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZA ŠTEFICU VERČON UPUĆENU 7. MARTA 1942. U KONCENTRACIONI LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

K nema A-102/15D- **IV/16** **Spis 304**

OBITELJSKO IME: VERČON
Krstno ime: Stefica
[2]
Podatci oca: Franjo
majke: + Marija
Zanimanje: kućanica
Rodno mjesto: Erzelj
Zavičajna općina: Zagreb
Godina rođenja: 3-IV 1914
Vjera: rkt.
Stališ: neudata

Slikan dana 18. II. 1942.
br. 1052/V.I.

Zadnje prebivalište: Zagreb

[Ovde tri fotografije Verčon Stefice: profil, s lica, poluprofil.]

Osobni opis:

Visina u cm: 169 cm
Stas: srednji
Kosa: kestenjava
Brk: ./.
Obrve: rijetke — smeđe
Oblik lica: duguljasto
Boja lica: bijelo — naravno
Oči: sivo — plave
Čelo: srednje — visoko
Nos: pravilan
Usta: pravilna
Zubi: 3 kutnja manjkaju.
Podbradak: normalan
Ruke: zdrave
Osobiti znakovi i tjelesne mane: ./.

Sposobnosti:

Govori jezike: Hrvatski
Čita, piše: čita i piše
Naročita sposobnost za: ./.

Vještine:

Mijenjanje obličja: ./.
Nadijevanje krivih imena. ./.
Odan piću: ./.

Rukopis

Stefica Verčon

Uzeti otisak prstiju: 27. II. 42.
T. obr. 81

[1] Arhiv VII, a. NDH, mikroteka „UDB Zagreb" r. 42, s. 89 i 90.
[1] Sa tri tačke su obeležene rubrike koje nisu popunjene.

Dan, godina broj	Uhićen	Suđenje

1. Na temelju dopisa ureda Z.R. broj 18544/42. od 28. VII. 42. puštena je na slobodu.
2. Uhićena 9. I. 1942. u vezi sa poručnikom Zdravkom Belanom, komunizam. Hr.U.Z. 1651/42 7. III. 1942 upućena je u logor St. Gradišku[3] u trajanju od 6. mjes. tj. od dana uhićenja do 3. VII. 1942.

   Preuzeta 16. 4. 45. br. T.Ro. 10123. odj R.O.S. br. T. 955. radi protudrž. djelatnosti.

Br. 72

DOPIS ZAPOVEDNIKA RADNE SLUŽBE KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC USTAŠKOG PORUČNIKA LJUBA MILOŠA OD 13. MARTA 1942. UPRAVITELJU OSNOVNE ŠKOLE U JASENOVCU DA U ŠKOLU PRIMI SINA JEVREJA — SLOBODNJAKA BERNARDA VINERA[1]

U S T A Š K A O B R A N A
ZAPOVJEDNIČTVO SABIRNIH LOGORA
J A S E N O V A C
RADNA SLUŽBA
Primljeno, dne 13-111-1942
B r o j Službeno sa ./. priloga

Upravitelju pučke škole

u Jasenovcu

[3] O pretvaranju kaznione Ministarstva unutrašnjih poslova NDH u koncentracioni logor Stara Gradiška svedoči i dopisna karta logoraša Velimira Popovića od 3. januara 1942. upućena (ocu) Čedomiru Popoviću u Sarajevu u kojoj piše:

„Dragi i -mili moji! Stara Gradiška 3. I 1942.

Kako ste mi Vi?: Ja sam hvala Bogu živ i zdrav. Od jučer se nalazimo u logoru u Staroj Gradiški (prije kazniona). Biće nam kako mi izgleda dobro. Ništa se ne trebate brinuti. Odgovor iz Sarajeva još nije stigao na kotarsku oblast u Bos. Gradiški. Probajte na neki način kod g. logornika u Sarajevu urgirati za taj odgovor. Drago mi je da je dko otišao do strine Radojke. Kako Mira prođe sada u školi? Društva imam lijepoga, a za traćenje vremena snalazim se kao i u B. Luci. Pozdrav tetki Emi i njenima, te strini Pamučinki kao i svima ko želi čuti za mene.

Sve vas skupa mnogo voli i pozdravlja vaš sin i brat Veljko".

[1] Neregistrovana kopija originala.

Upućujem Vam slobodnjaka Bernarda Vinera s tim da njegovog sina Vladimira primite u školu kao redovnog učenika. Gore imenovanom bezuvjetno treba izići u susret, jer je ovaj postupak u dogovoru i po uputama sa više strana.

Za Dom Spremni!

M. P.

Zapovjednik Radne službe
Ustaške Obrane
Ustaški poručnik
Mil.[2]

Br. 73

DOPIS USTAŠKE ODBRANE ZAPOVEDNIŠTVA SABIRNIH LOGORA JASENOVAC OD 14. MARTA 1942. PREDSTOJNIŠTVU GRADSKOG REDARSTVA U SISKU POVODOM IZJAVE LOGORAŠA FRANJA BOGDANIČA I SUOCENJA SA MARIJOM BRIKNER[1]

U S T A Š K A O B R A N A

Zapovjedničtvo sabirnih logora u Jasenovcu

Broj Taj. 19/1942. **Jasenovac 14. ožujka 1942**

PREDSTOJNICTVU GRADSKOG REDARSTVA

na ruke Predstojnika Wagnerä

u/
S i s k u

Savezno sa tamošnjim dopisom od 11. ov. mjes. broj: Prs. 82/1942[2] upravljenog na Povjerenika Luburića priopćujemo Vam, da ovdašnji

[2] **Miloš Ljubo.**

[1] **Neregistrovana kopija dokumenta.**

[2] **Ovaj dokument nije pronađen.**

zatočenik Bogdanić Franjo nije porekao svoju izjavu već je i dalje tvrdio na suočenju sa optuženom Marijom Brückner i to pred dvojicom ovdašnjih časnika Ljubomir Miloš i Ivo Matković kao i pred tamošnjim dektetivom.

Stoga se moli po mogućnosti čim prije predvesti Mariju Brückner na suočenje kod ovog Zapovjedničtva, te isto tako i njenog šegrta' (koji je nosio kofer) kao i Lugarićeve, kako bi ovo Zapovjedničtvo moglo provesti istragu o tom predmetu.

Isto tako moli se obavijestiti, tko Vas je krivo obavijestio t.j. da je ovdašnji zatočenik Bogdanić Franjo prilikom suočenja porekao svoj iskaz.[3]

Za Dom spremni!

M. P.

ZAMJENIK UPRAVITELJA O.U.S.
Ustaški poručnik

(potpis nečitak)

[3] **U vezi sa ovim, Ispostava župske redarstvene oblasti u Sisku je 16. marta 1942. Zapovedništvu sabirnih logora u Jasenovcu odgovorila:**

„Savezno Vašem dopisu od 14. ožujka 1942. godine Taj. broj 19/42 dopraćuju Vam se sa ovdašnjim redarstvenim organima: Marija Brüokner, Zvonko Pire, Mijo i Barbara Lugarić.

Ujedno Vam se priopćuje, da ovu ispostavu nije nitko krivo obavijestio, da je tamošnji zatočenik Franjo Bogdanić prilikom suočenja porekao svoj iskaz, nego je detektiv ove ispostave Marko Radić, koji je tamo dopratio Mariju Brückner prilikom njezina povratka rekao u pogledu iskaza satnika Dogana i Modrovčića, da on t.j. Franjo Bogdanić ne zna odakle Kahlički municija. Prema tome on je u tom pogledu svoj iskaz promijenio, a ovoj ispostavi poznato je, da je satnik Modrovčić i prije taborniku Ustaškog logora razne prijave zbog sumnje komunističke promičbe podnosio, a satnik Dogan također ne bi mogao biti u ovoj stvari upleten, jer nije ni po svom službenom položaju, koji zauzima u 11. pješačkoj pukovniji, mogao doći bilo do kakvog oružja budući je zaposlen sa ishranom cjelokupnog stožera 11. pukovnije.

Marija Brückner stavljena je pod nadzor pouzdanika u svrhu da se uhvati na činu i da se tako dokaže njezina krivnja.

Lugarić Mijo već je putem redarstvenih organa i pouzdanika primjećen da je 13. o. mj. bio u gostioni kod Ruže Cvetković, majke odbeglog komuniste Marijana Cvetkovića, koju okolnost pomenufci Lugarić prilikom vođene istrage nije priznao...“

Br. 74

PREDLOG KOTARSKE OBLASTI DERVENTA OD 17. MARTA 1942. RAVNATELJSTVU USTAŠKIH REDARSTAVA NDH ZA UPUĆIVANJE MILANA SAVICA NA PRISILNI BORAVAK U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC U TRAJANJU OD ŠEST MESECI[1]

N E Z A V I S N A D R Ž A V A H R V A T S K A

Naziv Oblasti
Ustanove ureda

K O T A R S K A O B L A S T D E R V E N T A

Br. U.Z. Pres. Broj: 270/1942.

Predmet: Savić Milan pok. Alekse iz sela Cerani, uhićen od strane VI. bojne 1. Pješ. pukov.

P R I E D L O G

o p r i s i l n o m b o r a v k u u l o g o r u

Predlaže se ustaškoj nadzornoj službi — Ravnateljstvu Ustaških Redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (Ured I), da se nad predmetnom osobom izreče odluka o prisilnom boravku u logoru, u trajanju od 6 mjeseci.

1) O b r a z l o ž e n j e: Gore navedeni je uhićen iz razloga što se je na licu mjesta ustanovilo, da je kuhao hranu za pobunjenike i da su iz njegove kuće pobunjenici pucah na domobrane i bježali iz njegove kuće.

Umoljava se naslov za odluku i obaviest.

Datum Derventa, dne 17. III. 1942.[2]

Kotarski predstojnik:
potpis
Novak, v.r.

Da je ovaj priepis saglasan svome izvorniku, tvrdi:

Derventa, dne 16/V. 1942.

M. P. Kotarski predstojnik:
u. z.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 174, reg. br. 54/7-2.**

[1] **Istog dana Kotarska oblast Derventa dala je predlog da se u logor Jasenovac upute: Petar Todorović, Petar Pazuljević i Đorđe Vetmić (Arhiv VII, a. NDH, k. 174, reg. br. 54/7).**

Br. 75

DOPIS ZAPOVEDNIŠTVA KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC OD 18. MARTA 1942. ISPOSTAVI ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI SISAK DA IM SE UPUĆUJU ZVONIMIR PIRC I MARIJA BRIKNER A NE I BARBARA I MIHAJLO LUGARIČ[1]

U S T A Š K A O B R A N A

ZAPOVJEDNIČTVO SABIRNIH LOGORA U JASENOVCU

Broj 23. taj./42 **Jasenovac 18. ožujka 1942.**

ISPOSTAVI ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI

u/
S i s k u

Prepraćujemo Vam Zvonimira Pirea, i Brückner Mariju iz Siska s priopćenjem da se Barbara Lugarićeva ne može prepratiti s razloga, jer je ista obolila, te se nalazi na liječenju kod ovog Zapovjedništva. Ista će se odmah nakon liječenja prepratiti naslovu.

Šaljemo Vam zapisnik o samoubistvu Mihajla Lugarića s priopćenjem, da je isti nakon preslušanja izvršio samoubojstvo u zatvorskim prostorijama ovog Zapovjedničtva.

Ujedno Vam se pripošilju zapisnici o preslušanju istih, s priopćenjem da su isti sve priznali, kako smo to već u prijašnjem dopisu naveli, prema izjavi i optužbi zatočenika Bogdanića, — na daljnji postupak.

t

ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK SABIRNIH LOGORA: u.z.
Ustaški poručnik,

M. P.

[1] Neregistrovana kopija originala.

NARODNI HEROJ NADA DIMIC

Rođena je 6. septembra 1923. u Divoselu, kod Gospića, Hrvatska. Potiče iz siromašne seljačke porodice. U 15-toj godini, kao fabrička radnica, 1938. postala je član SKOJ-a, a 1940. član KPJ. Mlada revolucionarka Dimić već u junu 1941. je u prvom partizanskom odredu u Brezovici kraj Siska. Obavlja teške i odgovorne zadatke. U grad ulazi

odevena u odeću seljanke sa kantama za mleko, a iz grada iznosi šapirograf, pisaću mašinu i drugi materijal. Učestvuje u diverzantskim akcijama na pruzi Zagreb — Sisak. U šumi Šikari rukovodi tehnikom OK KPH Sisak na umnožavanju propagandnog materijala, koji preko napredne omladine širi gradom i okolinom.

Nada je 21. oktobra 1941. postala i član Okružnog komiteta KPH za Karlovac. Nekoliko puta odlazila je u Petrovu goru i ponovo se vraćala u grad. Njoj pripada posebna uloga u organizaciji upada grupe od 25 partizana iz Petrove gore u Karlovac, 17. novembra 1941. radi spasavanja sekretara Mesnog komiteta KPH za Karlovac, Marijana Čavića-Grge.

U ruke ustaške policije pala je na zadatku 3. decembra 1941. u Karlovcu. Bila je u zatvoru prvo u Karlovcu, a onda na Savskoj cesti u Zagrebu. Na njenom je kartonu pisalo: Ankica Vinek. To je sve što su ustaše od nje saznali. Februara 1942. odvedena je u logor Stara Gradiška. Tu je i dalje mučena i mrcvarena. Izubijanu, krvavu i bolesnu od tifusa, ustaše su je zverski umorile 21. marta 1942. godine.

Za narodnog heroja proglašena je 7. jula 1951. godine.

Br. 76

DOPIS RAVNATELJSTVA USTAŠKIH REDARSTAVA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 28. MARTA 1942. O UPUĆIVANJU 86 JEVREJA U KONCENTRACIONE LOGORE JASENOVAC I STARU GRADIŠKU[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA

URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA
Broj 12711-/V./-42.

Zagreb, dne 28. ožujka 1942.

Predmet: Drasinover Rudolf i dr. —
upućenje u logor. —

RAVNATELJSTVO USTAŠKOG REDARSTVA

židovski odsjek

ZAGREB

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 28/9.**

Upućuju se sliedeći Zidovi u sabirni logor u Jasenovcu odnosno u Staru Gradišku po Župskoj redarstvenoj oblasti u Travniku:

	rod.	zanimanje
Drasinover Rudolf	1926.	brav. radnik
Ozmo Moric	1885.	trgovac
Sadik Levi	1886.	trgov. pom. kroj.
Albert Izrael	1921.	elek. instalater
Josip Smokier	1891.	ljekarnik
Abinum Avram	1865.	biv. trgov. kož.
Mošo Musafija	1857.	trgovac
Izak Levi	1894.	bez zanimanja
Erenfreint Aleksandar	1881.	zan. trgovac
Ljudevit Fišer	1914.	ljekarnik
Dr. Konforti Jozef	1893.	ljećnik
Konforti Mojse	1872.	bez zanimanja
Jozef Papo	1910.	zan. električar
Mošo Levi	1892.	rudar
Haim Levi	1882.	trgovac
Levi Leon	1925.	učenik
Isak Papo	1897.	piljajr
Jakob Papo	1927.	brijački nauč.
Izak Danon	1881.	trgovac
Danon Sadik	1882.	privrednik
Isak Danon	1865.	trgovac
Danon Moric	1895.	gostioničar
Ješua Salom	1903.	ljekarnik
Salom Šea	1866.	rentijer
Juda Levi	1883.	kafedžija
Salamon Papo	1870.	trgovac
Sabo Sida sa djecom	1904.	trgovkinja
Simha Ozmo	1893.	krojačica
Regina Ozmo	1924.	krojačica
Berta Ozmo	1927.	krojačica
Sarina Montiljo sa djecom	1899.	domaćica
Finzi Ema	1858.	domaćica
Nela Montiljo s djetetom	1920.	krojačica
Močoro Rena	1892.	rad. tvor. čar.
Močoro Emica, kćerka	1916.	rad. tvor. čar.
Musafija Rahela	1891.	domaćica
Drasinover Suzana	1902.	»
Gracija Abinum	1875.	»
Papo Erdonja sa sinom	1906.	modistkinja
Klaira Salom	1867.	domaćica
Levi Berta sa posvojčetom Misim Pardi	1882.	»
Levi Sara	1912.	»
Levi Lenka	1924.	»
Danon Sinora s djecom	1910.	»
Rahela Levi s djecom	1900.	»
Levi Klara sa djecom	1897.	»
Montiljo Lunči	1902.	»
Sarina Papo	1900.	»
Lika Melamet	1934.	učenica
Estera Danon sa djecom	1903.	domaćica
Hermina Steinitz	1871.	»
Gizela Ernfrein	1892.	»
Blanka Danon sa djecom	1902.	»
Blanka Danon	1874.	»
Estera Papo	1907.	»
Blanka Papo	1874.	»
Beona Danon	1886.	»
Roza Danon	1911.	»

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA

Broj 12711-/V./-42. Zagreb, dne 28.ožujka 1942.

Predmet: Drasinover Rudolf i dr.-
upućenje u logor.-

RAVNATELJSTVO USTAŠKOG REDARSTVA
Židovski odsjek

Z A G R E B

Upućuju se slijedeći Židovi u sabirni logor u Jasenovcu odnosno u Staru Gradišku po županskoj redarstvenoj oblasti u Travniku:

1./Drasinover Rudolf	rodj.	1926.	zanim. brav. radnik
2./Ozmo Moric	"	1885.	" Trgovac
3./Sadik Levi	"	1886.	" trgova. pom. kroj.
4./Albert Izrael	"	1921.	" elek. instalater
5./Josip Šmukler	"	1891.	" ljekarnik
6./Abinum Avram	"	1865.	" biv. trgov. kož.
7./Mošo Musafija	"	1857.	" Trgovac
8./Izak Levi	"	1894.	Bez zanimanja
9./Srenfreint Aleksandar	"	1881.	zan. trgovac
10./Ljudevit Pišer	"	1914.	" Ljekarnik
11./Dr. Konforti Jozef	"	1893.	" liječnik
Konforti Mojse	"	1872.	bez zanimanja
12./Jozef Papo	"	1910.	zan. električar
13./Mošo Levi	"	1892.	" rudar
14./Haim Levi	"	1882.	" trgovac
Levi Leon	"	1925.	" učenik
15./Isak Papo	"	1897.	" pilar
Jakob Papo	"	1927.	" Brijački nauč.
16./Izak Danon	"	1881.	" trgovac
17./Danon Sadik	"	1882.	" privrednik
18./Isak Danon	"	1865.	" trgovac
19./Danon Moric	"	1895.	" gostioničar
20./Ješua Šalom	"	1903.	" ljekarnik
21./Salom Šes	"	1866.	" rentijer
22./Juda Levi	"	1883.	" kafedžija
23./Salamon Papo	"	1870.	" trgovac
24./Sabo Sida sa djecom	"	1904.	" trgovkinja
25./Simha Ozmo	"	1893.	" krojačica
Regina Ozmo	"	1924.	" krojačica
Berta Ozmo	"	1927.	" krojačica
26./Sarina Montiljo sa dje.	"	1899.	" domaćica
27./Finzi Ema	"	1858.	" domaćica
28./Bela Montiljo s djetet.	"	1920.	" krojačica
29./Močoro Rena	"	1899.	" rad. tvor. šar.
Močoro Emica, kćerka	"	1916.	" " "
30./Musafija Rahela	"	1891.	" Domaćica
31./Drasinover Suzana	"	1902.	" "
32./Gracija Abinum	"	1875.	" "
33./Papo Erdonja s sinom	"	1906.	" modistkinja
34./Klara Salom	"	1867.	" domaćica
35./ Levi Berta sa posvojče-	"	1882.	" "
tom Misim Pardi.			
Levi Sara	"	1911.	" "
Levi Lenka	"	1924.	" "
36./Danon Sinora s djecom	"	1910.	" "
37./Rahela Levi s djecom	"	1900.	" "

Danon Bea	1919.	krojačica
Danon Klara	1922.	trgov, pomoć.
Merjama Danon	1924.	đak
Gracija Danon	1927.	»
Rahela Danon	1858.	domaćica
Rahela Altarac	1921.	»
Kabiljo Sarina sa djecom	1911.	učiteljica
Sara Musafija	1892.	domaćica
Estera Musafija	1859.	»
Elza Konforti	1896.	»
Konforti Sara	1870.	
Rikica Papo	1923.	krojačica
Matilda Papo	1895.	domaćica
Levi Sarina sa djecom	1906.	»
Atijas Erna	1923.	krojačica
Atijas Sida	1925.	radnica
Sara Levi	1857.	domaćica
Levi Luna	1887.	*li*
Levi Rifka	1918.	stud. medicine
Levi Ana	1900.	domaćica
Rahela Eškenazi sa djecom	1902.	»
Estera Danon	1868.	
Rifka Papo	1876.	»
Buchwald Zlata	1885.	»
Buchwald Erika	1915.	priv. činov.
Šarika Kabiljo sa djetetom	1920.	domaćica
Estera Kabiljo	1887.	»

Gornje se dostavlja radi znanja i očevidnosti, —

Za Dom spremni!

M. P.

UPRAVITELJ:
[Potpis nečitak]

Br. 77

OBAVEŠTENJE ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 31. MARTA 1942. USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI ZAGREB O UPUĆIVANJU 60 POLITIČKIH ZATVORENIKA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
U Banjoj Luci 31. III. 1942.
Broj: Taj. 673/42

USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI UREDU I.

ZAGREB

[1] **Arhiv VII, a NDH, k. 163,** reg. **br. 17/9.**

U vezi tamošnjeg brzojava Prs. broj 429/42. dostavlja se popis političkih uhićenika:

Bosančić Mirko,
Cudić Milka,
Trboljević Bosiljka,
Radić Dragutin,
Corda Mirko,
Đurđević Lazar,
Savić Đorđe,
Majstorović Mladen,
Dujaković Pante,
Dujaković Dragutin,
Todorović Vaso,
Zrnić Rade,
Sevo Borislav,
Kureljak Petar,
Marinković Petar, Savin,
Marinković Petar, Lukin,
Aulić Miloš,
Dujaković Gligo,
Dragomirović Branko,
Marinković Mihailo,
Aulić Stojan,
Marinković Mirko,
Pavičić Petar,
Marinković Rade,
Milovanović Jovan,
Ševo Miholjka,
Ševo Mirko,
Vasiljević Marko,
Vukmir Luka,
Cvijetić Dragutin,
Milivojša Dragutin,
Sulejmanović Nurudin,
Subotić Pajo,
Budiša Vaso,
Mlađenović Savo,
Trivunđija Mitar,
Popović Lazar,
Gušić Vid,
Delić Jevto,
Delić Rajko,
Mlađenović Marko,
Mlađenović Blagoje,
Babić Aleksa,
Gverić Simeun,
Zutić Milovan,
Golić Lazar,
Strika Rade,
Kovačević Rade,
Dubravac Teodor,
Ivanković Košta,
Glavić Obrad,
Ceko Pavle,
Maslar Veljko,
Jović Stojan,
Grkovac Rade,
Tatić Dušan,
Musić Dimitrije,
Sabljić Milan,
Tatić Lazar,
Jugović Zivko,

Za ovih 60 uhićenika poslala je ova Župska redarstvena oblast Naslovu priedlog za upućenje u sabirni logor u Jasenovac.

Osim ovih nalaze se u pritvoru kao preventivni hapšenici slijedeći komunisti:

Maglajlić Dževad,
Pečenica Rifat,
Gazić Derviš,
Odić Zvonko,
Jurinčić Anto,
Kararić Rifat,
Karabegović Muharem,
Tomić Cordana,
Tomić Ilija,
Kovačevdć Julijana.

Osim toga u pritvoru se nalaze pod sumnjom da su ortaci komunista a za koje je poslan priedlog Ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, da ih se preda Pokretnom priekom sudu, slijedeći.[2]

[2] **Vidi uvod, gde maršal Jugoslavije Josip Broz Tito kaže, da je Jasenovac prožderao našu decu, naše žene, našu braću i sestre, znači borci NOVJ, ne samo da su davali svoje živote, nego i svoje najmilije.**

Karabegović Mubera,
Bukić Fatima,
Bukić Paša,
Bukić Munira,
Mlečnik Alojz,
Mlečnik Franc,
Mlečnik Viktor,
Mlečnik Silvija,
Bajić Mifcrina,
Bajić Božo,
Ekić Ismet,
Bukić Osmam,
Katana Adem,
Ekić Sefket,
Divulski Josip,
Grabić Sulejman,
Potočnik Alojz,
Vranješ Vaskrsije,
Roje Rudolf,
Premiru Viktor.

ZA DOM SPREMNI!

REDARSTVENI UPRAVITELJ.

Br. 78

IZVOD IZ DIREKTIVE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE OD 31. MARTA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DOBROVOLJAČKIH ODREDA ZA BOSANSKU KRAJINU ZA VOJNA I POLITIČKA DEJSTVA I EVENTUALNI NAPAD NA LOGOR JASENOVAC[1]

31. mart 1942. godine

OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DV ZA KRAJINU

Dobili smo vaš dopis od 5. marta. U pogledu daljega rada dajemo vam sljedeća uputstva:.. [2]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

KOMANDANT
NOP I DV Jugoslavije
TITO

P.S. Ispitajte mogućnost eventualnog napada na koncentracioni logor u Jasenovcu, gdje je bilo oko 10.000 naših zatvorenika, a sada je ostalo još 1500 živih drugova. Sve ostale su poubijali ustaški banditi. Taj napad trebalo bi organizovati zajedno sa štabom iz Hrvatske, ali tako da sigurno uspije.[3]

[1] Arhiv VII, a. NOP, k. 2, reg. br. 18/2. Ceo dokument je objavljen u „Josip Broz Tito, Sabrana djela", tom deveti, Beograd 1979, str. 172.

[2] Ispušteno se ne odnosi na logor.

[s] Logor je bio veoma dobro branjen, a nisu postojali ni povoljni uslovi da se napad uspešno izvede, s obzirom da splet reka, železničke pruge, neprijateljska uporišta, broj iznemoglih logoraša (hiljade njih je trebalo brzo prebaciti na sigurno mesto) iako je bilo niiz inicijativa i pokušaja da se sa Kozare i Psunja zajedničkim akcijama taj zadatak ostvari. Vidi dok. br. 26.

Br. 79

DEPEŠA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JOSIPA BROZA TITA OD 4. APRILA 1942. GODINE IZVRŠNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE 1NTERNACIONALE DA SU USTAŠE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC LOGORISALE 10.000 NAJBOLJIH SINOVA HRVATSKE[1]

Najstrašniji koncentracioni logor u Hrvatskoj nalazi se u Jasenovcu. U taj koncentracioni logor Hitlerov dželat Pavelić bacio je više od 10.000 (deset hiljada) najboljih sinova Hrvatske. Sada je ostalo svega hiljadu i po živih ljudi, a svi ostali su bili podvrgnuti užasnim mučenjima i ubijeni. Same ustaše priznaju da je od početka njihovog dolaska na vlast u Hrvatskoj ubijeno do pet stotina hiljada ljudi (500.000), većinom Srba.

4. april 1942.

Valter[2]

Br. 80

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZAGREB OD 7. APRILA 1942. GODINE O UPUĆIVANJU ĐORĐA VETMICA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

U S T A Š K A N A D Z O R N A S L U Ž B A - U R E D I.

RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U.Z. 12169/42-1.

Predmet: Đorđe Vetmić,
upućenje u logor.

[1] ACK SKJ, fond CK KPJ, Kl, br. 1942/61. Depeša je prevedena sa ruskog i objavljena u Sabranim djelima Josipa Broza Tita, tom 9, s. 187.

[2] Tada se Josip Broz Tito nalazio u Foči.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 172, reg. br. 36/3.

O D L U K A

- Na priedlog pod br. 270/42. sa strane Kotarske oblasti u DerventL te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:

Đorđem Vetmić, rođ. u Donja Ljupljanici, star 75 god. težak time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac.

Trajanje prisilnog boravka određuje se 8 mj. tj. od 17. III. 1942 do 17. XI. 1942.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Zup. red. obL u Brodu na Savi.

O tome obaviest:

1. **Predlagaču Kot. obi. u Derventi**
2. **Izvršiocu Zup. red. obi. u Brodu na Savi**
3. **Logoru u Jasenovac uz 1 primjerak priedloga**
4. **Uredu II. radi očevidnosti -„-**
5. **Ovouredskoj pismari -„-**
6. **Stranci**

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 7. IV. 1942.

Upravitelj:
(Potpis nečitak)

OBRAZLOŽENJE

Priedlog Kot. oblasti u Derventi valjalo je usvojiti i predmetni se upućuje, budući je kao jatak četnika opasan za javni red i sigurnost, u sabirni logor temeljem § 1.2.5. Z.O. do 25. XI. 1941. broj CDXXIX--2101-Z-1941.[2]

[1] Na predlog Kotarske oblasti Derventa od 8. aprila 1942. g. u logor Jasenovac upućeni su: Đorđe Rašić, a 15. aprila 1942. g. i Niko Lješić (Arhiv VII, a. NDH, k. 174, reg. br. 54/7). A na predlog Ureda I UNS-a od 4. aprila 1942. upućen je u koncentracioni logor Jasenovac Josip Goldštajn (Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 29/9). A iz Novske Car Jela, rođena 1892, majka 3 dece, uhićena 10.3. 1942. zbog sumnje da je potpomagala hranom i odjećom komunističkog odmetnika svoga sina Petra Cara.

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA - URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U. Z. 12169/42-1.

Predmet: Djordje Vetmić, upućenje u logor.

ODLUKA

Na priedlog pod br. 270/42. sa strane Kotarske obalsti u Derventi.

te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti odredjuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:

Dordjem Vetmić, rodj. u Donja Ljuplanici, stra 75 god. težak

time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac

Trajanje prisilnog boravka odredjuje se 8 mj. tj.od 17.III.1942 do 17.XI. 1942.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Žup. red.obl. u Brodu na Savi

O tome obaviest:

1. Predlagaču Kot.obl. u Derventi
2. Izvršiocu Žup. red.obl. u Brodu na Savi
3. Logoru u Jasenovacuz 1 primjerak priedloga
4. Uredu II. radi očevidnosti -"-
5. Ovouredskoj pismari -"-
6. Stranci

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 7.IV.1942.

Upravitelj:

Faksimil dokumenta br. 80

Br. 81

SPISAK 553 LOGORAŠA KOJI SU PISALI DOPISNE KARTE IZ KONCENTRACIONOG LOGORA STARA GRADIŠKA 9. APRILA 1942. GODINE[1]

I. POSTA STIGLA IZ LOGORA STARA GRADIŠKA 9. 4. 1942.

Stiglo od	Reg. br.
A.	
1. Abinum B. David	643-V
2. Abinum M. Heim	513-V
3. Abinum L. Salamon	223-V
4. Adanja Rudi	10-V
5. Ajetić Josip	41-V
6. Aler Ivica	248-V
7. Albahari A. Haim	636-V
8. Albahari J. Mavro	620-V
9. Aleksić Stevo	784-V
10. Alhabel Binko	615-V
11. Alhabel S. Isak	57-V
12. Altarac B. Albert	371-V
13. Altarac M. Albert	179-V
14. Altarac J. Avram	692-V
15. Altarac M. David	516-V
16. Altarac J. Haim	175-V
17. Altarac S. Haim	108-V
18. Altarac S. Haim	108-V
19. Altarac S. Isak	102-V
20. Altarac S. Izak	102-V
21. Altarac Jakob	279-III
22. Altarac M. Jakob	65-V
23. Altarac M. Jakob	398-V
24. Altarac S. Moško (Makso)	609-V
25. Altarac S. Jakob	1-V
26. Altarac Leon	129-V
27. Altarac Moric	E
28. Altarac A. Nisim	41-V
29.' Altarac A. Salamon	903-V
30. Altarac A. Salamon	903-V
31. Altarac B. Samuel	2-V
32. Altarac Sumfoul	120-V
33. Ambrošić Josip	34-111
34. Anhalzer Vladimir	5-III
35. Armuth Imbro	288-V
36. Atijas Cevi S.	240-III
37. Atijas E. Jakob	323-V
38. Atijas M. Jakob	295-V
39. Atijas I. Moric	591-V
40. Avanić Vanda	2034
B.	
41. Bakorić Sofija	1530
42. Barić Franjo	388-V
43. Baris Alter Ivan	610-V

[1] Jevrejski istorijski muzej Beograd reg. br. 2505 k. 25-7-2/7.

44.	Baruch Azrijel Jožefa	456-V
45.	Baruch R. Moric	15-V
46.	Baš Arnold	89-V
47.	Bek Vilim	69-111
48.	Begić Mustafa	191-V
49.	Bele Miroslav	57-111
50.	Benčić Franjo	382-V
51.	Benjamin Isak	363-V
52.	Bergant Milka	1724
53.	Berger Hugo	33-111
54.	Bešlić Mumin	165-V
55.	Biheler Dragutin	E
56.	Blass D. Marijan	441-V
57.	Blašević Josip	322-V
58.	Blažeković Đuro	15-V
59.	Blum Emorik	678-V
60.	Blähweis Veljko	241-III
61.	Bolgar Benov Pavao	203-III
62.	Borjan Lucija	219
63.	Bosnar Darinka	617
64.	Bošnjaković Danica	1903
65.	Bošnjaković Kata	1905
66.	Braun Dragutin	298-V
67.	Braun Josip	309-V
68.	Brdarić Ana	1910
69.	Bračko Helena	645
70.	Breyer Oto	220-III
71.	Brivec Juraj Alois	43-111
72.	Brkić Anto	163-V
73.	Brkljačić Jelka	2051
74.	Breder Milan	?
75.	Bruker Julijus	211-V
76.	Brzić Eva	1356
77.	Bubanj Herta	1532
78.	Bubanj Remigij	E
79.	Buhalter Salamo Sulin	218-V
80.	Burija Josipa	1879
81.	Butara Rezika	665
82.	Büchler Zdenko	242-III

C.

83.	Cerin Betika	1722
84.	Cobović Franjo	367-V
85.	Crnković Ivica	24-V
86.	Cvjetanović Branko	236-III
87.	Cuzik Marija Margita	1897
88.	Cucurak Ivan	69-V
89.	Cika Dragica	217
90.	Caušević Mustafa	104-V

D.

91.	Daniti S. Rafael	195-V
92.	Danita A. Salamo	202-V
93.	Danon L. Albert	75-111
94.	Daniti M. Salamo	202-V
95.	Danon D. Avram	146-V
96.	Danon I. Heskija	135-V
97.	Danon Josef	130-III
98.	Danin I. Majer	633-V

99.	Demajo M. Mato	95-V
100.	Demajo Salamon	593-V
101.	Deutsch Bruno	56-111
102.	Deutsch S. Vlado	912-V
103.	Dimić B. Pajo	2799-V
104.	Dale Niko	121-V
105.	Đurašević Mara	*885
106.	Drešner Jakob	182-III
107.	Dugenić Slavko	210-V
108.	Dvoršćak Dragica	1719

E.

109.	Eckstein Leopold	527-V
110.	Eckstein Vladimir	216-V
111.	Eisenstädter Alfred	10-III
112.	Eker Marija	221
113.	Engel Friedrich	376-III
114.	Engel Ignatz	E
115.	Engel Maks	21-111
116.	Engel Nikola P.	329-V
117.	Ernst Bruno	380-III
118.	Ernst Vilim	378-III
119.	Eškenazi Avram	66-111
120.	Eškenazi A. Jožef	525-V
121.	Eškenazi H. David	125-V

F.

122.	Fein Adolf	759-V
123.	Feldeš Stjepan	204-III
124.	Feldmann Žiga	366-III
125.	Fergaz Katica	229
126.	Fetmann Bela	477-V
127.	Filipović Dragica	2038
128.	Filipović Katica	2037
129.	Filipović Ljubica	2052
130.	Filipović Nevenka	2036
131.	Finci H. Bencion	461-V
132.	Finci I. David	706-V
133.	Finci S. Fredi	26-V
134.	Finci Ing. Moise	244-III
135.	Finci Salamon Sabetaj	155-V
136.	Fink Konrat	48-V
137.	Fischhof M. Ignatz	183-V
138.	Flesch Hetman	276-III
139.	Flesch Iso	270-III
140.	Fluman Milan	18-V
141.	Frank Dr. Saša	986-V
142.	Freiweld L. Emil	164-V
143.	Freund Milan	E
144.	Freund Pavao	253-V
145.	Fried Edo	463-V
146.	Fried Izidor	379-III
147.	Frković Vladimir	150-V
148.	Fuchs Josip	213-V
149.	Fuchs Josip	126-III
150.	Fürst Egon	683-V
151.	Fürst Zdenko	225-V

G.

152.	Gajić Ljubomir	367-V
153.	Gajić Rado	331-III
154.	Gamulin Grgo	ll-III
155.	Gaon S. Avram	162-V
156.	Gaon S. Moric	96-V
157.	Gelb Maks	297-V
158.	Gerson Boris	178-V
159.	Gila Josip	361-V
160.	Glass Dominik	371
161.	Gojak Barica	1480
162.	Gojmerac Terezija	225
163.	Goldberger Vilko	276-V
164.	Goldstein Ing. Armin	265-III
165.	Goldstein Srećko	24-111
166.	Golub Albin	234-V
167.	Gombo Pavao	530-V
168.	Gorički Francika	1555
169.	Gottesmann Mavro	291-III
170.	Grabor Hugo	180-V
171.	Gračan Katica	2045
172.	Graf Zlatko	255-III
173.	Grbić Spasa	347-III
174.	Grbić Franjo	51-V
175.	Grković Josefina	216
176.	Gross Oto	297-III
177.	Gross Teodor	373
178.	Gross Zlatko	E
179.	Gross Zeljko	715-V
180.	Gračan Katica	2045
181.	Gruber Izrael	451-V
182.	Grubišić Katica	1884
183.	Goldberger Vilko	276-V

H.

184.	Hećimović Josip	335-III
185.	Hadelan Ivan	91-V
186.	Haham Abraham	137-III
187.	Hahn Branko	384-III
188.	Hajoš Geza	303-V
189.	Hanžek Marijo	18-111
190.	Hari Teodor	88-V
191.	Hecht Leopold	315-III
192.	Hechter Ivan	750-V
193.	Hedši Franjo	243-V
194.	Heiligstein Blanka	1909
195.	Heinrich Alfred	168-V
196.	Held Jakob	E
197.	Hendler Herman	33-111
198.	Henigman Andrej	389-V
199.	Herceg Dragutin	227-V
200.	Herceg Dragutin	227-V
201.	Herman Bogomir	37-V
202.	Heršak Josipa	333
203.	Herceu Andrija	256-III
204.	Hess Ruža	1902
205.	Hirsch Franjo	207-V
206.	Hirschler Ivan	14-111
207.	Hirschler Milan	216-III
208.	Hirschl Leon	HO-III
209.	Heide Divna	648

210.	Holländer Geza	174-V
211.	Horvat Ivan	70-V
212.	Hrg Anđela	630
213.	Horvat Vikica	1616

J.

214.	Jakšić Mato	335-V
215.	JanCić Ljubica	653
216.	Jakob Franjo M.	305-V
217.	Jerković Josip	257-III
218.	Jeličić Blaško	341-III
219.	Jelačić Juraj	355-V
220.	Jović Sofija	222
221.	Jovičić Boro	73-111
222.	Jozanović Ana	1930
223.	Jokanović Tilda	1449
224.	Juročec Tonika	644
225.	Jurić Nikola	46-V
226.	Jungwirth Ivo	282-III
227.	Jukić Fagica	114

K.

228.	Kabiljo A. Avram	175-V
229.	Kabiljo Iso Avram	64-V
230.	Kabiljo J. Avram	563-V
231.	Kabiljo Elijas	581-V
232.	Kabiljo I. Ezra	325-V
233.	Kabiljo A. Josip	423-V
234.	Kabiljo J. Mento	237-III
235.	Kabiljo Rafael	188-V
236.	Kabiljo J. Rafael	188-V
237.	Kabiljo Ašer Salamon	19-V
238.	Kabiljo Salamon	E
239.	Kabiljo A. Samuel	221-V
240.	Kajon A. Albert	349-V
241.	Kalajčić Branko	665-V
242.	Kališa Josip Ing.	258-V
244.	Karduš Stefica	634
245.	Karpi Dragutin	157-V
246.	Kapri Emilija	1470
247.	Kaufman V. Ladislav	20-V
248.	Katan M. Sardo	94-V
249.	Katan I. Salamon	159-V
250.	Katz Julio	675-V
251.	Kavaj Greta	1355
252.	Kavarić Stjepan	30-V
253.	Kerpner Jakob	E
254.	Kerpner Marko	E
255.	Klaić Marija	1357
256.	Klajić K. Evika	600-V
257.	Kljajić K. Košta	541-V
258.	Klein Geza	601-V
259.	Klein Josip	289-V
260.	Klein S. Leo	537-V
261.	Klein Leon	26-V
262.	Kleinhaus Emilija	667
263.	Knežević Aleks	40-V
264.	Knežević Helena	675 ili 775
265.	Koen Rafael Moric	378-V
266.	Koen Josip	253-III

267. Kohen L. Zadik 21-V
268. Kohn Duka E
269. Kolar Micika 642
270. Konrad Dr. Martin 371-III
271. Kolomonos Izäk 321-V
272. Konforti Abraham-Miko 403-V
273. Kopelman Ing. Izidor 239-III
274. Koprivnjak Ivan 77-V
275. Korčulanin- Katica 632
276. Korčulanin Antea 643
277. Koričan Lavoslav A. 214-V
278. Korsky Vladimir 209-V
279. Konovljev Viktor H. 238-V
280. Kovačina Dragan 249-V
281. Krakauer Salamon E
282. Kremžar Justina 1889
283. Kresojević Obrad 318-III
284. Kraus Alfred E
285. Križnik Stjepan Mužar 370-V
286. Kreff Markus 108-V
287. Krličević Ahmed 96-V
288. Krvarić Marijana 1906
289. Kujunđić Ankica 90
290. Kunorti mr. ph. Sadik 231-V
291. Kulberg Samuel E
292. Kimorti Dr. Salamon 230-V

L.

293. Lebl Josip E
294. Levi Jakob Teodorov
295. Levi Sadik Teodorov 193-III
296. Levi H. Avram 623-V
297. Levi Z. Zadik 97-V
298. Levi A. Jakica 54-V
299. Leimberger Elisa 1923
300. Luburić Ljubica 1896
301. Levi Zdenko 259-V
302. Lojen Marija 670
303. Ljubičić Bartol 31-111
304. Levi Naci 130-V
305. Levi Jakob Moris 710-V
305. Levi Majer J. 546-V
307. Levi Izidor S. E
308. Levi S. Izak 544-V
309. Lević Binko E. 387-V
310. Leicht Edit 29
311. Lauš Vlatko E
312. Laufer Eugen 83-111
313. Lang Samuel F. 238-V
314. Lelić Ahmed 103-V
315. Lusner Ernest 140
316. Levi Samuel 29-V
317. Levi Zadik I. 543-V
318. Levi Mojsije Ing. 245-III
319. Lengfelder Otto 88-V
320. Levi Isak Jakov 28-111
321. Levi Rafael S. 612-V

M.

322. Mareček Hugo 310-V
323. Mačoro Avram E

324.	Mačoro Moric	772-V
325.	Maestro Moric Albert	166-V
326.	Maestro Avram	324-V
327.	Maestro Izak Josef	45-V
328.	Maestro H. Izak	548-V
329.	Maestro Moric Leon	338-V
330.	Maestro J. Salamon	549-V
331.	Majlender Rudolf	65-111
332.	Majer Stanko	2-III
333.	Majstorović Nikola	174-V
334.	Malek Anica	1608
335.	Malnović Dušan	30-V
336.	Malz Jakob	E
337.	Mandić Boris	414-V
338.	Mandić Dordana	636
339.	Mautner Josip	876-V
340.	Mattes Vanda	1667
341.	Meier Adam	127-V
342.	Meisl Lavoslav Ing.	920-V
343.	Melinac Marta	669
344.	Meštrović Stevo	391-III
345.	Mihajlović Siniša	772-V
346.	Milašinović Ljubica	1483
347.	Milić Danica	2039
348.	Miličević Dana	1531
349.	Milin Žarko	323-III
350.	Milinković Luka	330-III
351.	Milosavljević Vukašin	143-III
352.	Milošević Ante	169-V
353.	Milošević Risto	954-V
354.	Montiljo I. Avram	394-V
355.	Montiljo David Juda	727-V
356.	Montiljo J. Hajim	299-V
357.	Montiljo H. Isak	177-V
358.	Montiljo J. Izidor	44-V
359.	Montiljo Leon	594-V
350.	Montiljo S. Nisim	564-V
351.	Montiljo M. Salamon	34-V
362.	Montiljo Sauso S.	673-V
363.	Montiljo J. Sada	775-V
364.	Montiljo S. Sabetaj	33-V
365.	Morgestern Samuilo	E
366.	Molt Jaremir	132-V
367.	Mudri Josip	59-V
368.	Musafija R. Monika	547-V
369.	Musafija Salamon	131-III
370.	Müller Ervin	735-V
371.	Müller Fanika	1482
372.	Müller Paula	1481
373.	Mautner Dragan	293-V

N.

374.	Nemanja Đurica	225-V
375.	Neumann Josip	666-V
376.	Neumann Mirko	314-V
377.	Novičić Radmila	659

O.

378.	Ozmo Iso	E
379.	Ozmović Sulejman	167-V
380.	Ogorelac Vladimic	352-V

p.

381.	Pfeifer Aleksandar	106-III
382.	Pfeifer Dragan	E
383.	Poglar Ivan	858-V
384.	Petrovič Matilda	664
385.	Pardo Nisim	281-III
386.	Pinto Avram	191-III
387.	Poljokan Mošo Levi	342-V
388.	Pinto H. Benjamin	58-V
389.	Papo Ing. Josip	235-III
390.	Pavlović Nedeljko	334-III
391.	Perić Dr. Leon	224-V
392.	Paredo Sabetaj	557-V
393.	Perera Moric Mišo	621-V
394.	Papo A. Josef	634-V
395.	Pfeifer Gustav	109-III
396.	Pfeifer Ignac	107-III
397.	Perera Albert Izak	162-III
398.	Perera A. Mosko	559-V
399.	Perl Izak	134-III
400.	Papo Juda	389-V
401.	Pataki Marija	1878
402.	Pollak Aleksander	135-III
403.	Pesah M. Leon	377-III
404.	Popović B. Sreto	166-V ili 786
405.	Pfeifer Slavko	686-V
406.	Pragor Mirko	17-V
407.	Pardo M. Avram	611-V
408.	Papo M. Izrael	400-V
409.	Papo H. Markus	201-V
410.	Palfi Ljudevit	216-III
411.	Perera Elijaš Izak	146-III
412.	Papo S. Avram	302-V
413.	Perera Moric Izak	141-III
414.	Papo J. Jakob	642-V
415.	Petrenj Ada	220-V
416.	Pejnović Nikola	458-V
417.	Pašaljić Hilzo	120-V
418.	Papo M. Izidor	613-V
419.	Papo Izidor	613-V
420.	Pardo Sabetaj	556-V
421.	Pojskić Salih	107-V
422.	Posagić A. Salih	254-III
423.	Pelcl Elza	218
424.	Pachl Jalka	220
425.	Palfi Ankica	640
426.	Posti Katica	1529
427.	Perišić Đuro	ovaj je bez ozi

R.

428.	Rosenberg S. Alfred	252-III
429.	Redžefović Josef	117-V
430.	Rosenwasser Viktor	737-V
431.	Rajtarević Terezija	1904
432.	Reiss Stefan	383-V
433.	Rupčić Ruža	1716
434.	Romano A. David	419-V
435.	Romano S. Izak	374-V
436.	Radišić Terezija	1023
437.	Reiss Ing. Iso	243-III
438.	Radošević Miško	60-111
439.	Reichert Dragutin	280-III

440.	Rothmüller Bramiko	658-V
441.	Richter Zeljko	114-111
442.	Rosenberg Leopold	732-V
443.	Radić Ljubica	1533
444.	Radošević Zofka	1609
445.	Ribarić Ankica	1556
446.	Rupčić Fanika	654
447.	Reiss Herman	173-V
448.	Rotter Villim	307-V
449.	Rosner Zlata	1911
450.	Romano S. Moric	294-V

S.

451.	Susović Ljubica	641
452.	Sudić Eva	1914
453.	Sudić Marija	1920
454.	Sucić Milka	666
455.	Spilar Viktor	382-III
456.	Spiler Herman	381-III
457.	Sošović Zičrija	390-V
458.	Sorger Albrecht	235-V
459.	Sonntaki Dragutin	181-V
460.	Sonnenchein Šandor	96-111
461.	Sonnenchein Hugo	E
462.	Sonnenchein Filip	244-III
463.	Sonnenfeld Nikola	lOO-III
464.	Sohr Pavao	201-III
465.	Sohr Izidor	385-III
466.	Singer Ignjo	99-111
467.	Singer Ing. Ernest	266-III
468.	Serdar Stefica	1723
460.	Seiinger Milan	205-III
470.	Savski Marija	668
471.	Savić Milan	813-V
472.	Settler Radivoj	375-III
473.	Sarajčić Ivan	320-V
474.	Saboreki Ivan	360-V
475.	Salom Makso	200-V
476.	Salaj Vera	1901
477.	Sabljak Ivan	241-V
478.	Scheyer Vilko	9-III
479.	Schlesinger Herman	562-V
480.	Schonwald Robert	bez oznake
481.	Schlossberger Tošo	62-111
482.	Schwarz Milan	89-111
483.	Schmidt Josip	E
484.	Schwarz Zdenko Jakob	l-III
485.	Schwarz Božo	296-V
486.	Schlesinger Makso	206-V
487.	Schlesinger Jakob	205-V
488.	Schwarz Vlado	132-III
489.	Schnetrepel David	155-III
490.	Schoyer Moric	E
491.	Schulhof Božidar	424-V
942.	Schever Zdeko	259-III
943.	Schwarzenberger Boris	281-III
494.	Schwarz Oskar	165-V
495.	Schwarz Heinrich	219-V
496.	Spoljarić Bora	1614
497.	Smukler Silvio	198-V
498.	Stein Armin	282-V
499.	Stern Aleksandar	208-V

500.	Stanojević Milan	817-V
501.	Stern Vlatko	182-V
502.	Stančić Slavko	38-V
503.	Stern Hinko	213-III
504.	Stern Lavoslav	304-V
505.	Stern Adolf	306-V
506.	Steiner Vilko	101-III
507.	Straus Mato	383-III
508.	Steiner Ružica	658
509.	Stefanović Ljubo	430-V
510.	Stern Petar	185
511.	Stiplošek Rezika	661
512.	Stojkov Vida	1900
513.	Spiček Josip	336-III
514.	Spalj Milan	250-1II
515.	Skrablin Leopold	359-V
515.	Skiljan Marija	1603
517.	Skarić Juraj	196-V
518.	Serk Kubalo Razimir	355-III
519.	Segvić Zlata	2041
520.	Sart Terezija	1476
521.	Sagi Ljubica	213
522.	Stefanac Anica	2040

T.

523.	Tremi Emil	188-V
524.	Trautman Franjo	389-III
525.	Trautman F. Branko	639-V
526.	Tomljanović S. Miton	785-V
527.	Teskeredžić M. Ahmed	bez oznake
528.	Teidl Ing. Josip	386-III

U.

529.	Ungar Zvonimir	151-V
530.	Ungar Rudolf	865-V

V.

531.	Verčun Stefica	1924
532.	Visković Miho	91-V
533.	Vlah Josipa	1595
534.	Voćanšek H. Bruno	28-V
535.	Vračarić Stefica	660
536.	Vučetić Ivo	56-V
537.	Wolner Ivo	763-V
538.	Weiss Zlatko	428-V
539.	Weidman David	230-III
540.	Weiss Terezija	1898
541.	Weiss Mirko	433-V
542.	Weiss Izidor	144-III
543.	Weiss Dezidor	872-V
544.	Weiss Adolf	95-111
545.	Weiler Hinko	217-V
546.	Weinstein Oskar	39-V
547.	Wolfansohn Beno	105-III

Z.

548.	Zec Mijo	20-111
549.	Zajt Ignac	628-V
550.	Zjalić Nikola	234-III
551.	Zlatić Lidija	1605
552.	Zlatković Vukašin	888-V
553.	Zrinjšćak Pavao	247-V

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 9. APRILA 1942. SAČINJEN U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM VOJISLAV PRNJATOVIC GOVORI O SVOM BORAVKU U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K

Od 9. aprila 1942. g.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

PRNJATOVIC VOJISLAV, rod. god. 1904, 2 avgusta, u Sarajevu, otac Maksim, majka Marica, rod. Mitričević, rastavljen od žene, po zanimanju sekretar Trg. komore u Sarajevu,.... Stigao' je iz logora u Jasenovcu preko Zemuna 31. marta o.g. Zamoljen da iznosi sve svoje doživljaje od početka rata i da kaže čistu istinu. Gospodin Prnjatović je izjavio:

22. decembra, u ponedeljak posetili su upravnika policije Tolja, dr. Savo Besarović, advokat iz Sarajeva, i Hamdija Aganović član Uleme medžlisa u Sarajevu. Oni su izložili Tolju moj slučaj i konstatovali, sa dokazima, da sam nevin i uopšte ispravan čovek, i na osnovu toga tražili da budem pušten na slobodu. Tolj je priznao da iako može biti da sam nevin, ali mu nije moguće da me pusti na slobodu, jer sam, kako reče, stasit i reprezentativni pa ako danas nisam kriv, svakako ću biti kriv prekosutra. Osim toga rekao je, da sam uhapšen po višem nalogu i da me mora odpremati u koncentracioni logor.

Istoga dana naveče izveli su me iz ćelije i otpratili na želj. stanicu. Bilo nas je 62 muškarca Srbina i 9 žena Srpkinja, te oko 140 devojaka. Razume se da smo bili pod jakom stražom. Bila je duboka noć kad su nas sve strpali u 4 vagona teretna. Vagone su zatvorili i plombirali. Pre odlaska voza jedan ustaša nam je pročitao nalog da nas kao četnike i četničke jatake sprovede u logor" u Jasenovac. Voz je krenuo i mi smo, onako zatvoreni u plombiranim vagonima putovali dva dana i dve noći. Za celo vreme nikako nismo primili ni hranu ni piće, niti je uopšte bilo moguće doći u bilo kakav kontakt sa spoljnim svetom. Nuždu smo vršili u samom vagonu i to i muškarci i žene, bez zaziranja. Na 24. decembra u 9 sati izjutra stigli smo na stanicu u Jasenovac tu su nas dočekali ustaše, svi u talijanskim uniformama, davno bivši emigranti. Kako smo izlazili iz vagona odmah su nas stali tući kundacima. Poredili su nas u red i odveli najpre u ustaški „tabor", koji se nalazio u samom mestu Jasenovac. Posle su nas postrojili u dvorištu stigla je, kratko vreme za nama, i jedna grupa od 19 ljudi iz Zagreba. Po spoljnom izgledu mora

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.**

da su bili mahom školovani ljudi. Tako smo se u tom dvorištu našli: odvojeni u tri grupe. U jednoj smo bili nas 62 sarajevska Srbina, 140 Jevreja u drugoj grupi, i u trećoj onih 19 zatočenici iz Zagreba. Ovih 9 ;žena, koje su stigle s nama iz Sarajeva odvojili su od nas još na stanici i odveli ih, koliko smo kasnije doznali u Staru Gradišku ....

Dva dana iza toga 25 i 26. decembra zbog katoličkog Božića nije bilo rada, pa nam je to u onoj novoj muci došao kao neki mali jadni odmor. Na 25. decembra, dakle sutra dan po našem dolasku stigla je jedna grupa zatočenika Srba iz Pakraca. Od njih je 36 poubijano odmah pri dolasku u „tabor" ... Ubijanja u masama vršena su obično pred zgradom uprave logora, koja je udaljena od naše barake, oko 500 metara. ...

Ubijanja u masama najviše su vršena na samom groblju. Posle 25. decembra pa sve do kraja januara stizale su u logor iz dana u dan iz raznih mesta u Hrvatskoj pojedine grupe zatočenika, bili su to uglavnom Srbi, donekle Jevreji a bilo je nešto Hrvata i Muslimana. Međutim, ustaše su se držale principa da u logoru ne sme biti više od 1000 zatočenika, jer se samo toliki broj mogao redovno uposliti. Koliko su primili zatočenika razume se, daleko više, ustaše su ih bilo prilikom dolaska bilo dalje od vremena do vremena „likvidirali". One grupe, koje sam malo pre spomenuo gotovo od reda su poubijane pred zgradom uprave logora odmah po dolasku i to uglavnom na groblju. Pošto bi ih pred zgradom uprave poredali, kako sam i naveo i za nas, povezali ih međusobno žicom za ruke i odvezli ih na groblje. Tu su morali da legnu potrbuške u već ranije iskopane jame[1] duge od 100 do 200 metara, široke 2 metra a duboke samo 50 santimetara, radi tehničkog podvodnog terena. Zatim bi ustaše uzeli drvene maljeve i sekire ... To se događalo svakog dana od 25. decembra do kraja januara. Neznam tačno koliko je na ovaj način ljudi pobijeno ali prema prikazu „grobara" negde između 3000 do 4000 hiljada ljudi...

Drugi način „likvidiranja" vršio se kako sam rekao od vremena do vremena, da bi se logor ispraznio. Tako likvidiranje se vršilo prilikom tzv. „nastupa" (zbor). Ja sam doživeo tri takova „nastupa". Na 1. januara o.g. popelo se brojno stanje Srba u jasenovačkom logoru na oko 450 ljudi. Zajedno sa ostalima bilo nas je svega oko 1.100. Novi su transporti pripremani, i logor je trebalo isprazniti. Ujutro 2. januara određen je bio „nastup" zatočenih Srba. Kad smo se poredali pred barakom došli su ustaše i stali probirati zatočenike. Odvajali su ih u posebnu grupu. Ovoga puta su odabrali 65 Srba i to mahom starijih kao i onih, koji su im se učinili malo sposobni za rad. Ti su bili određeni za „likvidiranje" tj. pa ubijano na groblju. Užasan je, nepodnosiv, i nikakvim rečima neopisiv osećaj, koji obuzme čoveka, kada je u „nastupu", iz koga se vade žrtve „likvidiranja". Svakog trenutka može za svakoga od ovih u „nastupu" biti odabran. Jedva sam se oporavio od tog prvog nastupa, kad na 3. januara ponovo nas pozvali na nastup i odabiranje, tada je opet odvedeno 140 Srba, povezanih žicom na groblje. Tom prilikom se stvaraju užasni prizori, o kojima ne trebam ni da govorim, jer se mogu zamisliti. Od onih koje sam znao odabrani su i ubijeni 3 januara Vojo Erić, trgovac iz Sarajeva, Jovan Bećir, pukovnik

u penziji, te Milutinović i Rulić kovači iz Sarajeva. Te sam upamtio, jer su samnom došli u grupi iz Sarajeva[2]...

Sredinom januara sazvan je „nastup" svih zatočenika iz logora, oko 1000 ljudi, većinom Srba. Tom prilikom Pavelićev poverenik za logor, ustaški satnik Vjekoslav Luburić, lično izvršio je selekciju zatočenika, koje je trebalo poubijati. Svaki je zatočenik morao lično da stupa pred njega i da mu kaže svoju profesiju. Iza mojih leđa stajao je jedan stari iskusniji zatočenik, koji mi je šapnuo da izjavim da sam neki zanatlija. Odmah sam shvatio o čemu se radi pa sam ga poslušao. Kako znam voziti auto, prijavio sam da sam auto mehaničar. To mi je ovaj put spasio život, jer je Luburić odvajao sve one koji su mu se činili nesposobni za rad, zatim odreda trgovce, činovnike i drugu inteligenciju, dakle one, čije profesije nisu mogle biti korisne za rad koji se obavlja u logoru. Toga je dana Luburić odabrao preko 280 ljudi, koji nisu odvedeni na groblje, nego su prebačeni u bivši stari jasenovački logor Krapje, gde su istoga petoga dana poubijani. Pored tih masovnih ubijanja redala su se iz dana u dan i pojedinačna ubijanja kao redovna i uobičajena pojava iz prostog razloga, što je smrt bila jedina kazna za bilo koji pa i najsitniji prestup zatočenika (za ukradeni jedan krumpir, kukuruz, makar i nehotički neposluh, itd. jedino ako su bili zatočenici, zbog iznemoglosti, pokleknuo ili pao u radu a nije se odmah digao smesta bi mu pristupio koji ustaša i ubio ga)...

Postoji u jasenovačkom logoru još jedno ubijanje u masama. To je ubijanje bolesnih zatočenika. Teški bolesnici, i ako su tačno znali šta ih čeka nisu mogli izbeći a da ne tražq pomoć lekara u ambulanti ili bolnici. Nakon 10—15 dana obično se u bolnici nakupi do 100 ljudi do smrtno namučeni, iznemogli i drugih teških bolesnika. Kad ih se tako veliki broj nakupi dođu obično pred veče ustaše, izbace bolesnike iz bolnice i poubijaju bodežima, maljevima i sekirama, kad god pred samom bolnicom, kadkad na groblju ... Ovom prilikom napominjem, da od druge polovice marta od kada su nastupile velike poplave u Jasenovcu, koje su poplavile i groblje i deo baraka u logoru, ne sahranjuju više poubijane nesrečnike u zemlju, nego ih spaljuju u ciglani. Zadnje grupe, koje su prije moga odlaska iz logora došle iz Brčkog, Tu-

*** Početkom jeseni 1941. ustaše, na temelju spiska dostavljenog od pete kolone i izrađenog u Gestapou hapse prvu grupu komunista u Sarajevu: Zoru Nikolić (i njezinu staru majku Persidu), Dragicu Vuković, Mirku Kurilić i njezina dva brata Jovana i Dragana, Danijela — Danka — Ozmu, akademskog slikara i njegovu sestru Hanu, Antu i Vida Miloševića, Sulju Osmanovića, Lulu Frkovića, Bertu Papo, dr Antu Bošnjakovića, advokata i simpatizera KP, Draškovića, Veru Sušič, Mariju Zagorac sa dva sina: Tonija električara i Rudija, mehaničara, Mariju Blažek, domaćicu, Ciliku Hajnrih, krojačicu, njezina muža Alfreda Hajnriha, soboslikara, Josipa Simunovića — „Bracu", Rudolfa Hopeka, krojača, a inače prvaka Balkana u rvanju, Asima Lošića, krojača, ing. Branu Jovanovića, Jovu Tucu, radnika, Seku Krnetu, Višnju Hubenek, učenicu od 15 godina, Bjanku i Blanku Papo iz Travnika, Miju Sunarića, Tonku Dimić s mužem Muslimanom, Milana Bulata, limara, Rifata Kredželića, studenta tehnike, Konstantina Krnetu, Jusufa Pilipovića, radnika duhanske tvornice i mnoge druge.**

Tada je bilo pohapšeno oko 250 aktivista NOP-a i patriota.

Taj je veliki transport sarajevskih komunista i antifašista otpremljen sa željezničke stanice 16.9.1941. godine,
(dr Nikola Nikolić, n.d., str. 292).

zle, Doboja i Dervente spaljene su tamo u ciglani, pošto su prethodno većim delom zadavljeni žicom oko vrata.

Sto se mene lično tiče i mog života u logoru do odlaska, ja sam posle dva dana katoličkog Božića, t.j. 27. decembra, bio određen kao i ostali, na rad. U početku sam radio na spoljnim radovima. Radilo se od 7 sati ujutro do 7 sati naveče. Jedino u podne za vreme ručka ima sat odmora. Ručak se dobija napolju bez obzira na vreme i ciču zimu. Mislim da ne treba ni da pominjem kako je hrana slaba: izjutra samo kadkada „ajnpren" supa bez masti, za ručak supa od pasulja ili kupusa bez ikakvih začina, a na večer redak pasulj ili kupus, ili neoguljeni kuhani krumpir. Hleba nisam ni video sve do 22. marta. Od tada smo dobivali dnevno četvrt kukuruznog hleba (200 grama).

Ja sam od 27. decembra do 19. januara radio na prenosu i podizanju novih baraka. Naravno nisam imao rukavice, koje su mi oduzeli po dolasku u logor, pa sam kroz celo vreme ove užasne zime za vreme koje je temperatura padala do 33 stepena ispod ništice, golim rukama prenosio teški drveni i gvozdeni materijal. Od toga sam imao na rukama 7 rana, koje mi dugo vremena nisu mogle zaceliti, a nisam se smeo potužiti i potražiti leka, jer bi to lako moglo značiti sigurnu smrt.

19. januara naređeno mi je da trebujem eksere u fabrici lanaca, u kojoj su takođe radili zatočenici. Dok sam se tamo bavio naišao je ustaški poručnik Kojić, nadzornik lančare. Ja sam mu pristupio na vojnički način, kako nam je bilo propisano, i zamolio ga da me primi u fabriku kao automehaničara. U toj su fabrici, naime, bile istodobno, automehaničarske, kovačke, potkivačke, bravarske, limarske, tapetarske, puškarske, stolarske, kolarske i elektro-mehaničarske radione. Kojić je bio toga dana slučajno dobre volje, pa mi je uvažio molbu i naredio da me odmah prevedu sa spoljnjeg rada u fabriku. Uveren sam da tome premeštaju imam zahvaliti, što sam ostao u životu, jer sam u jeku najveće zime i mrazeva prešao sa spoljnih u unutrašnje radove u samu fabriku, gde je, razume se, ipak bilo ugodnije i toplije nego napolju. Najpre kao mehaničar, a zatim kao kovač, radio sam u fabrici sve do 26. februara. Od toga dana preveden sam na sasvim drugi postupak, zajedno sa još 12 svojih drugova, sa kojima sam sada stigao u Beograd . . . Još krajem januara prenela se odnekud logorom vest, da će logor posetiti neka specijalna komisija. Brzo se pokazalo da je ta vest tačna, po tome što je izdato naređenje, da se hitno podigne 6 baraka nemačkog sistema, za stanovanje zatočenika i 2 barake za ambulantu i bolnicu. To je i izvršeno do početka februara i svi su zatočenici premešteni iz starih beskrajno nehigijenskih baraka u nove lepe barake sa boksovima. Pristupilo se temeljitom čišćenju logora, samih zgrada i prostora oko njih, sređivanju magacina i materijala, tq čišćenju i uređivanju samih zatočenika. Iako je bio prekratak rok dolaska komisije radilo se poslednja dva dana pred sam dolazak i dve noći besprekidno, najzad, 6. februara stigla je u logor međunarodna komisija u kojoj su bili zastupljeni Nemci, Italijani, dva katolička sveštenika u ime Vatikana, Mađari, te predstavnici Hrvatskog i Srpskog crvenog krsta. Pored njih, bilo je u komisiji 10 ustaša iz vodstva ustaškog pokreta, među njima i mladi Kvaternik. Komisija je, naravno, zatekla onako preuređen i čist logor u savršenom

redu. Da bi komisija stekla uverenje kako se u fabrici lanaca, u kojoj smo radili, radi dobro i kako radnici dobro izgledaju, uprava je za taj dan dovela sa slobode 15 kvalifikovanih, dobro ugojenih majstora, obu-

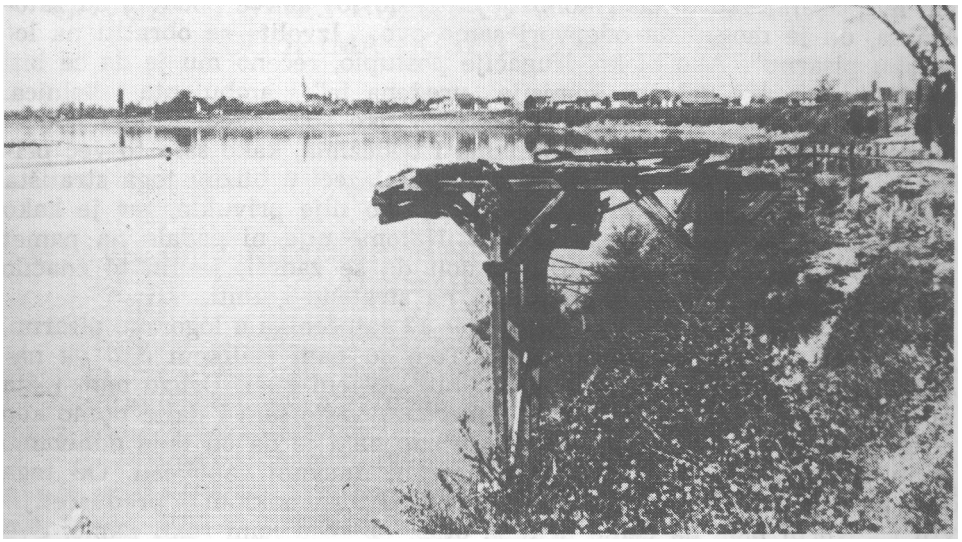

Granik — jedno od mesta na kojem su ustaše masovno ubijale i bacale u reku jasenovačke logoraše.

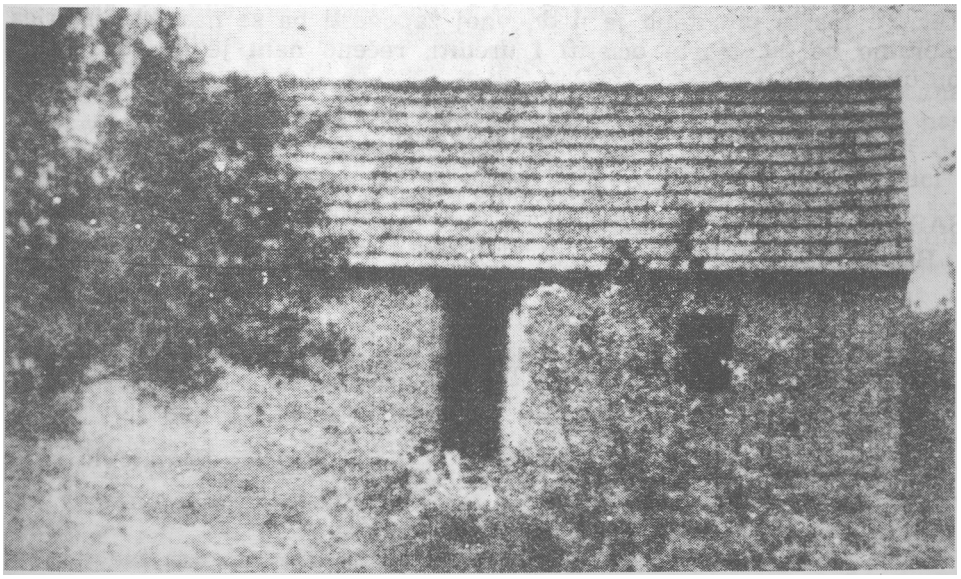

Kuća Pere Vukića u Gradini bila je „kuća užasa" u koju su ustaše zakivale i zazidivale žive jasenovačke logoraše.

kla ih u zeleno radničko odelo i stavili im na levu ruku belu traku sa brojevima, kao i ostalim zatočenicima. Oni su davali dobar utisak svežih i zdravih ljudi, čiji je refleks pao i na ostale zatočenike u fabrici. Pre dolaska komisije svi sma dobili naređenje da ne smemo ništa govoriti sa članovima komisije. Ako bi nas koji član zapitao kako se zovemo, imali smo da odgovorimo samo ovo: „Ja sam zatočenik broj 452" (to je bio moj broj). Ako bi član komisije zatražio još kakve podatke od zatočenika, on je mogao da odgovori samo ovo: „Izvolite se obratiti na logorsku pisarnu". Ako bi ko drugačije postupio, rečeno mu je da će biti streljan. Dan pre dolaska komisije „uređena je" i ambulanta i bolnica. Svi dotadanji stvarni bolesnici, bilo ih je oko 100, izvedeni su i poubijani pred samom bolnicom, maljevima i bodežima, kako sam to već prikazao. Većina nas je to ubijanje videla prolazeći u blizini toga stratišta poslovno. Međutim, naročitu našu pažnju to nije privuklo, jer je kako sam već rekao, to bila česta pojava. Nikome nije ni padalo na pamet ni da pogleda na onu stranu a kamoli da se zadrži, jer bi to značilo gotovo sigurno da će i njega odvući na stratište i ubiti.

7. februara na veće pozvano nas je 13 zatočenika u logorsku pisarnu, gde su nam zatražili neke podatke. Tom su nam prilikom dali da naslutimo, da bi smo mogli eventualno biti pušteni kući. Drugo nam ništa nisu rekli. Od toga dana pa do 26. februara vršio sam i dalje posao kao i ranije. Tek 26. februara, na veče rečeno nam je da od tada dobivamo punu poštedu od rada. To je pročitano u dnevnoj zapovesti. Od toga časa postali su ustaše prema nama nekako blagonakloni i predusretljiviji i govorili nam da ćemo nekuda otići, ali nisu nam rekli kamo. Sve do polaska iz logora, 30. marta, nismo ništa radili, dobivali smo dvostruku porciju hrane i omogućeno je da se peremo i uopšte da budemo čisti. Očigledno zato da bismo pristojno izgledali kada napustimo logor. Tek 27. marta pročitano je u dnevnoj zapovesti da se nas trinajstorica moramo do 30. marta očistiti i urediti, rečeno nam je da toga dana putujemo.

D o v r š e n o :

SASLUŠAO I OVERAVA:
Branko Stašević, s.r.

Zapisničar:
Stana Tepavac, s.r.

Vojislav Prnjatović, s.r.

Br. 83

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 9. APRILA 1942. SAČINJENOG U NEDIČEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOME STEVO SIMIĆ GOVORI O SVOM BORAVKU U KONCENTRACIONIM LOGORIMA GOSPIĆ—JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K

Od 9. aprila 1942. god.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU P. P.

Pristupio je Simić Stevo, zemljoradnik iz Pepelinja, opština Hrastovnika, sreza Petrinja, star 44 godine, sin pok. Jovana i pok. Marije rođene Tajić, oženjen, otac dvoje dece,... koji je nakon opomene na iskaz istine, iskazao sledeće:

Kada smo na 10. jula 1941. god. izašli iz sudskog zatvora dočekala nas je pred zgradom gradska policija uhapsila nas povezala oduzela nam sav novac, koji smo imali i predala nas sreskom načelniku koji nas je stavio u zatvor.

U zatvoru sreskog načelnika bili smo do 27. jula 1941. god. za koje vreme nije nas nitko uopšte saslušavao.

Na 27. jula 1941. god. oko 7 sati uveče izvedeni smo iz zatvora sreskog načelnika, povezani i potom pripojeni jednoj grupi Srba seljaka iz glinskog sreza, koji su se nalazili internirani u dvorištu osnovne škole u Petrinji. Tada su nas sve skupa ustaše i domobranci tukli kundacima i volovskim žilama u dvorištu osnovne škole. Posle toga poveli su nas povezane iz dvorišta i vodili nas na želj. stanicu u Petrinju Usput do želj. stanice, morali smo pevati pesmu „Spremte se spremte četnici", a ustaše koji su nas pratili tukli su nas . . . Isto veče ukrcani smo svi skupa u dva teretna vagona i otpremljeni u Gospić, u logor. Na 28. jula 1941. stigli smo u Gospić gde su nas na želj. stanici dočekali i preuzeli ustaše iz Gospića. Kada su nas vodili od želj. stanice do kaznione u Gospiću silili su nas da opet pevamo pesmu „Spremte se, spremte četnici", te još neke druge srpske pesme. Mi smo morali pevati, a ustaše su nas tukli. Frankovačka rulja u Gospiću je to gledala i odobravala...

Sutra dan na 29. jula 1941. god. svi oni koji su samnom doterani iz Petrinje u Gospić, osim mene, te Koljević Milana, Nikolić Jove, Reljić Zivka i Sablić Jovana, povezani su i po ustašama odvedeni u Velebit. O njihovoj sudbini više se ništa ne zna. Sigurno je da su svi u Velebitu ubijeni.

Svaki dan odvodili su ustaše u Velebit po dva transporta Srba iz kaznionice u Gospić. Jedan transport odvodili su pre podne, a drugi po-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.

sle podne. U svakom transportu bilo je oko par stotina Srba. Koliko god ih je dnevno iz kaznionice u Gospiću odvođeno u Velebit, toliko ih je novih pristizalo u Gospić iz svih krajeva. Svaki dan su ustaše sve one Srbe, koje su odredih za transport u Velebit postrojili u dvorištu u redove, povezali ih čvrsto žicom dva po dva, zatim sve zajedno vezali sa jednim dugačkim lancem i tako ih onda odvodili. O odvedenima u Velebit nije se nikada ništa saznalo ... Ja sam se spasavao na taj način, da sam svaki put, kada bi morao da idem u transport za Velebit, sakrio se za neke daske u avliji i izašao potom onda, kada je transport otišao. Tako su se spasavali od smrti u Velebitu i napred navedeni Kalanić, Mikloš, Reljić i Sablić. Poznato mi je da je ovako sa jednim transportom odveden u Velebit i episkop iz Plaškoga Trlajić Sava sa još nekoliko sveštenika, koje ne poznajem. Znam isto, da je odveden iz Gospića u Velebit i Crvenica, bivši narodni poslanik za srez ludbreški, te profesor Sablić Pero iz Karlovca. Imena ostalih koji su odvedeni u Velebit ne znam.

Stražu u kaznioni u Gospiću držali su ustaše i policija. Postupak prema nama bio je vrlo loš. Ustaše su Srbe dnevno tukli sa kundacima, štapovima i volovskim žilama. Jedno jutro ustaše su doveli u ćeliju u kojoj sam se nalazio osam Srba iz Gospića, među kojima i tri brata prezimenom Počuča. Nas je u ćeliji već prije toga bilo 18. Kada su ustaše ušli u ćeliju sa žilama i štapovima i sve nas od reda tukli, a po doteranim Srbima iz Gospića još su osim toga gazili nogama, te im čupali kosu.

Bilo je slučajeva klanja Srba u samoj kaznioni. Tako sam ja jedne večeri vidio, kako su ustaše izneli iz jedne ćelije dvojicu Srba, koja su prije toga u ćeliji zaklali. Jednog Srbina ubili su iz puške kod česme u avliji, pa su i toga istodobno izneli mrtvog iz kaznione. Sa ovom trojicom mrtvih izveli su i jednog živog, te ih sve zajedno automobilom nekuda odvezli.

Hrana u logoru u Gospiću bila je vrlo loša. Dobivali smo na dan samo čorbu od pasulja i parče hleba od 250 grama i ništa više. Međutim, niti to nismo dobijali svaki dan, već često puta samo na drugi ili treći dan.

Srba je bilo u kaznioni obično oko 2.000 do 3.000, a od toga 200 do 300 žena i dece.

Stražu u kaznioni držah su kaznionički stražari i ustaše iz Gospića i okolice. Upravnik kaznione, kom ne znam ime, kao i kaznionički stražari, bili su prema nama uvek korektni, dok su ustaše nad nama vršili strašno nasilje. Niti jednog ustašu ne znam poimence.

Na 21. avgusta 1941. god. odpremljeni smo iz Gospića u Jastrebarsko, jer je u Gospić tih dana dolazila talijanska vojska. Nekoji Srbi odpremljeni su sa transportom dan ranije.

U Jastrebarskom bili smo smešteni — nas 185 Srba — u podrum prestolonaslednikova dvorca, dok su ostali Srbi iz Gospića direktno odpremljeni u logor u'Jasenovac. Zidovi, Hrvati i ženske bih su smešteni na prvom spratu iste zgrade, te po avliji. Stražu nad nama držali su ustaše, koji su s nama vrlo loše postupali. Mnoge su tukli štapovima....

Na 1. septembra 1941. god. mi Srbi i Židovi odpremljeni smo u logor u Jasenovac, a u Jastrebarskom ostali su iza nas Židovi i Hrvati, te ženske.

U Jasenovac smo stigli na 1. septembra 1941. god. nas 180 Srba u dva zatvorena teretna vagona, te nekoliko stotina Židova u posebnim vagonima. Taj dan smo u vagonima i noćili.

Sutra dan na 2. septembra 1941. god. preuzeli su nas ustaše iz Jasenovca, postrojili nas u red dva po dva i to Srbe napred, a Židove otraga, te nas tako vodili u logor. Usput su nas tukli kundacima, psovali nam srpsku majku i kralja Petra, te od nas zahtevali da pevamo neke srpske peme. Nitko nije pevao, jer su već svi bili iznureni, i ustaše su za to i dalje tukli kundacima sve do samog vagona. Mnogi su putem padali pod udarcima ustaša.

Samnom su tada dopraćeni u Jastrebarsko, a odatle dalje u Jasenovac među ostalima: Paunović Nikola, sreski školski nadzornik iz Vrginmosta, Martinović Branko, učitelj rodom iz Petrinje, Čalić Đorđe, učitelj iz Srema, Paunović Siniša, učitelj iz Sida. Svi su oni bili rezervni oficiri. Došli su kao ratni zarobljenici iz Nemačke, a ustaše su ih uhvatili u Zagrebu i dopremili u logon u Gospić.

U Jasenovcu smešteni smo u logor, koji je podignut na jednoj livadi udaljenoj oko 2 i pol km, zapadno od želj. stanice u Jasenovcu. Kad smo došli tamo, našli smo još nekoliko stotina Srba, koji su nekoliko dana pre nas doterani tamo direktno iz Gospića. Sve nas Srbe strpali su ustaše u jednu veliku baraku, a Židove u drugu. U ovim barakama ostali smo do 14. novembra 1941. god. kada su se barake morale isprazniti, jer je nadošla voda. Mi smo tada premešteni u drugi logor koji se nalazi u ciglani Ozrena Bačića, posednika iz Jasenovca.

Za vreme našeg boravka u ovim barakama morali smo izvoziti zemlju na nasip na reci Lonji. Svaki dan, pa i nedeljom bili smo zaposleni od jutra do mraka. Svaki dan smo dobijali dva puta pasulj sa krumpirom, te kadkada hleba. Pasulj nije bio nikada začinjen, a često puta ni osoljen.

Ustaše, koji su nad nama držali stražu dok smo radili na nasipu, zahtevali su od nas, da više tačaka zemlje navežemo na nasip, nego što smo to mogli. Kada nismo mogli da udovoljimo njihovom zahtevu, onda su nas oni tukli kundacima i štapovima. Redovno su nas tukli svaki dan. Ja sam lično radio na lonjskom nasipu samo dva dana, jer sam posle toga odmah bio zaposlen u kuhinji, ali mi je postupak ustaša prema Srbima, koji su i dalje radili na nasipu, vrlo dobro poznat, jer sam im ja svaki dan nosio hranu ...

Ustaški oficiri tada su povremeno dolazil da obiđu nasip, pa su pojedine Srbe, koji su tamo radili tukli sa štapovima, a osim toga pucali su u njih iz revolvera, pa su neke i ubili, a neke ranili. Ja* sam to na vlastite svoje oči gledao.

Na 14. novembra 1941. god. ispražnjene su barake u kojima smo do tada boravili i mi smo premešteni u logor koji se nalazi u ciglani Ozrena Bačića, a koji je udaljen oko 3 km od barake u kojima smo do tada boravili. Jedan deo Srba iz ovih baraka premešten je u ciglanu, jedan dan ranije, t.j. na 13. novembra 1941. god., a partija s kojom sam

ja premešten premeštena je na 14. novembra 1941. god. Srbe koji su premešteni u ciglanu na 13. novembra 1941. god. ustaše su uz put ubijali dok nas koji smo premešteni na 14. novembra nisu ubijali i to zato, što su se tu nalazili Srbi, koji su uglavnom bili zaposleni u kuhinji i kao posluga u kancelariji pa su i stvari sa sobom nosili.

Kada smo na 14. novembra 1941. god. u veče prispeli u logor u 3ačićevoj ciglani, bili smo smešteni u jednoj otvorenoj kuhinji i to Srbi la jednoj strani, a Židovi na drugoj. Kako nije bilo mesta za ležati, laređeno nam je da celu noć moramo sedeti na našim stvarima i da se mako sedeći pokrijemo po glavi ćebadima. Kako svi nismo imali ćebeta ;o nam je naređeno, da se nas nekoliko pokrijemo po glavi jednim će-Detom

Treću noć bili smo smešteni u jedan podrum gde se je pre toga ;ušio crep. U tom podrumu našli smo ostatak ovih Srba koji su na 13. novembra 1941. god. preseljeni iz logora, u kojem smo pre stanovali u)vu ciglanu, a koji od ustaša usput nisu bili tada pobijeni. Oni su nam ada pričali, kako su mnogi njihovi drugovi prigodom premeštaja iz prvog ogora u ciglanu usput ubijeni od ustaša. Među ovom grupom Srba našao am od mojih poznanika Dr. Baraća Branka, sveštenika iz Siska, Marinovića Branka, učitelja rodom iz Petrinje, Relića Zivka bravarskog »omoćnika iz Petrinje, te Gulana Trivuna, željezničara iz Siska. Od njih lam čuo, da su ustaše na putu iz jednog logora u drugi među ostalima ibili i već pomenutoga Paunovića Nikolu, sreskog školskog nadzornika z Vrginmosta.

U ovom podrumu ostali smo svi skupa oko 10 dana. Podrum je >io vlažan i mračan, a ležali smo na goloj zemlji. Zdravi su po danu norali plesti žicu oko ciglane, a bolesni su čitav dan ležali u tom poirumu. Kadkada po noći zalazili su u podrum pijani ustaše i odreda ukli svakoga štapom po zadnjici i to dvadesetpet do sedamdesetpet latina svakom su davali.

Nakon što smo desetak dana proveli u tom podrumu izveli su nas ia dvorište, te su odvojili sve bolesne, te nekoje još druge a najviše inovnike i seljake, ukupno njih oko 40, a ostavili su u glavnom zanatje. Ja sam ih tada prevario da sam po zanimanju mlinar. I zato su me stavili. Odvojene su taj dan od jutra do mraka držali na dvorištu na imi bez jela. Isti dan u veče su natovarili u kamione pokrili ih ceradom odveli u logor iz koga smo pre toga došli. Nakon nekoliko dana saznali mo, da su svi ovi ubijeni. Znam, da su tada odvojeni i odvedeni u prišnji logor i ubijeni: Dr. Barać Branko, sveštenik iz Siska, Martinović Iranko, učitelj rodom iz Petrinje, Relić Zivko bravarski pomoćnik iz etrinje i Gulan Trivun, železničar iz Siska. Imena drugih ne znam, samo nam da su bili većinom iz Bosne.

Na 20. novembra 1941. god. smešteni smo mi svi Srbi koji smo)š ostali u ciglani, u jednu baraku, koja je bila skroz šuplja, a kroz rov padala je kiša i sneg. U toj baraci bila je užasna zima, a bili smo mokri, jer je na nas padala kiša i sneg. U ovoj baraci ostali smo sve Q 6. januara 1942. kada smo premešteni u novu baraku koja je bila ešto bolja. Ni u jednoj baraci nije bilo ništa osim golih dasaka, na o j ima smo ležali.

Nove transporte Srba, koji su stizavali u Jasenovac počevši od polovice meseca novembra 1941. god. ustaše su odmah ubijali...

Mesečno stizavalo je u Jasenovac 4 do 5 transporta Srba iz svih krajeva, najviše iz Bosne. U svakom transportu bilo je 30—200 Srba. Ovi Srbi bili su već na železničkoj stanici povezani u žice dva po dva i tako doterani u ciglanu pred ustašku kancelariju. Tu su ih dočekivali ustaški oficiri. Svima su oduzeli njihove stvari. Zatim su iz svake grupe Srba izdvojili samo po nekoliko najjačih i najzdravijih i predali ih upravniku barake, a ostale su odmah odvodili izvan logora, gde su ih na jednom polju u blizini same ciglane provodili do već unapred iskopanih jama i tu ih ubijali i odmah pokopali. Ubijanje su izvršili tako, da su drvenim maljevima i sekirama tukli Srbe po glavi. Ako bi slučajno koji posle toga davao znakove života tome su onda nožem još prerezali grkljan. Ubijanje su izvršavali ustaški oficiri zajedno sa običnim ustašama.

Grobe (jame) gde su se ovi Srbi pokopavali, morali su ostali Srbi i Židovi već unapred iskopati za svaki transport. Čim su ustaše naredili da se ima iskopati jama, mi smo znali da taj dan stiže transport Srba, koje će ustaše ubiti i tu zakopati. Ovako su ustaše radili sve do 15. marta 1942. godine. Tada su prestah zakopavati leševe ubijenih Srba, već su ih palili u peći od ciglane.

Paljenje leševa ubijenih Srba uveo je ustaški funkcioner Pićili. Od tog vremena ustaše su Srbe, koji su stizavali transportom vezane dovodili izravno u samu ciglanu, gde su ih dočekivali druge ustaše uvodili ih u samu ciglanu, gde se pekla cigla, i tu ih ubijali drvenim maljevima i sekirama po glavi. Ako bi koji posle toga davao znakove života, tome su još nožem prorezali grkljan. Njihove leševe bacali su tada u peć od ciglane i tamo palili. Ovaj posao vršili su sami ustaše.

Pred ciglanom i oko ciglane stalno je stajala ustaška straža i nitko nije smeo bliže prići. Tako je jednoga dana, kada su ustaše obavljali ubijanje Srba u ciglani, slučajno je tu naišao jedan Židov, na koga se jedan ustaša proderao sa pitanjem: „kud si pošao". Međutim drugi ustaša odmah je priskočio, pogledao ga i viknuo „daj ga ovamo". Ovoga su Židova tada uvukli u ciglanu i zaklali ga zajedno sa Srbima. Zidov je bio postariji čovek.

Nekako koncem meseca septembra 1941. nekoji Srbi internirani, radili su u šumi, pa su dvojica od njih tom prigodom pobegli. Zato su ustaše izdvojili između nas Srba njih 26 i strpali ih u prostor ograđen sa bodljikavom žicom, gde su ih držali 6 dana, a Židovi su morali nad njima držati stražu. Mi smo iz kuhinje donosili im hranu. Na 4. oktobra 1941. godine, ovih 26 Srba izveli su ih iz žice, postrojili ih pred kuhinjom, svezali žicom svakoga posebno sa rukama na leđima, i oterali ih pred logorsku kancelariju, oduzeli im sve stvari a njih kundacima tukli. Posle toga su ih odveli izvan logora i za kratko vreme čulo se puškarenje. Ustaše su tada sve Srbe ubili. Među ubijenima nalazio se je i već spomenuti Nikolić Jovo, lugar iz Petrinje te Sablić Jovo trgovac iz Sunje. Poznato mi je, da su tada odvedeni i ubijeni još: Božić Stevo, trgovac iz SI. Broda, Dušan Bjelančić advokatski pripravnik iz SI. Broda i Belić Lazo, trgovac iz SI. Broda.

Osim gore opisanih pokolja Srba izvršena su još tri veća pokolja nad Srbima, koji su se nalazili u svakom logoru i to:

Prvi pokolj izvršen je meseca novembra 1941. god. Tada su nekoji Srbi pokušali begstvo pa su zato ustaše sve nas postrojili kraj ciglane i držali nas tako u stroju od 10 sati ujutro pa do 2 sata posle podne. Oko 2 sata posle podne došao je do nas zamenik komandanta logora ustaški poručnik Miloš Ljubo sa nekoliko ustaških oficira i ustaša. Najprije su nas tukli kundacima, a nekoje su odmah na licu mesta ubili iz pištolja, ih su ih udarali noževima u prsa. Ubili su ih odmah 5—6 a među njima i jednog mlađeg sveštenika. Video sam lično, kako je tada ustaški poručnik Miloš svojom rukom jednog Srbina seljaka iz Bosne nekoliko puta udario nožem u prsa, a drugoga isto tako seljaka iz Bosne ubio pištoljem u zatiljak. Posle toga odvojili su 20—30 Srba i odveli ih u stražaru gde su ih strahovito tukli a pokoje i ubili. Zatim da je od ovih odvojenih njih 12 neko vreme ostalo na životu jer sam im ja lično nosio hranu nekoliko dana, a nakon toga sam dobio naređenje da prestanem nositi im hranu.

Druga dva pokolja izvršena su na 1. i 2. januara 1942. god. Na 1. januara o.g. ubijeno je 60—70 Srba a na 2. januara, ubijeno ih je oko 140. —

Na 1. januara 1942. god. oko 4 sata posle podne došli su ustaše i isterali iz barake sve Srbe i postrojili ih pred barakom. Iz tog stroja odvojili su njih 60 do 70 svezali ih sa žicom za ruke i odveli ih izvan barake na polje gde su ubijani i Srbi, koji su stizavali transportom. Svi ovi Srbi ubijeni su sa drvenim maljevima i sekirama po glavi i njihovi leševi pokopani su u jame, koje su pre toga pripremljene ostalim Srbima i Zidovima.

Na 2. januara 1942. god. u isto doba dana došli su ponovo ustaše u baraku, isterali sve Srbe iz barake i postrojili ih pred\ barakom. Tu su odvojili i žicom povezali oko 110 Srba a ostalih 30 koji su bili stari i nemoćni odmah su drvenim maljevima i sikirama ubili pred samom barakom. Povezane su odveli izvan barake i ubili na polju nedaleko od barake, gde su i ostali Srbi poubijani. Ja sam se oba ta dana spasao, jer sam bio zaposlen u kuhinji, a u kuvare nisu dirali.

Poznato mi je da je tako na 1. januara o.g. ubijen Tomić Branko rodom iz Sunje, koji je kao ratni zarobljenik došao iz Nemačke i u decembru 1941. god. bio doveden u logor sa još 12 drugova ratnih zarobljenika, među kojima i dva Srbijanca. Većina ovih njegovih drugova je pobijeno ali im ja ne znam imena. Zatim su tada na 1. januara 1942. god., ubijeni Dabić Jovan, Dabić Simo, Trišić i još jedan Dabić svi zemljoradnici iz Konjegovine, opštine Mečenčani, sreza Kostajnica.

Drugi dan t.j. na 2. januara o.g. ubijeni su: Pejaković Đuro, zemljoradnik iz Jošanice, opština Jabukovac, sreza Petrinja, te još dvojica zemljoradnika iz Jošanice, čijih se imena ne sećam; Begović Milan, opštinski blagajnik iz Jabukovca, sreza Petrinja, Peškir Stevo, zemljoradnik iz Moštanice, opština Blinja, sreza Petrinja, te još dvojica zemljoradnika iz Moštanice, čija imena ne znam, te jedan zemljoradnik prezimenom Perović, iz sela Dejanovića, opština Jabukovac, sreza Petrinja.

Gledao sam kako je tada na 2. januara 1942. god. maljem po glavi pred barakom ubijen Popović Savo, sveštenik iz Janje, sreza Bijeljina, star oko 60 godina, imena drugih ubijenih neznam. Ja sam lično iz kuhinje gledao, kada su ustaše i ustaški oficiri ubijali pomenutih starih i iznemoglih 30 Srba pred[1] barakom. Jedni ustaše su ove Srbe gurali iz barake kroz vrata napolje, a drugih su ih dočekivali pred barakom i udarah ili sa drvenim maljevima i sikirama po glavi. Kako su kojega po glavi udarali, tako se taj srušio na zemlju, i ako bi i tada još pokazao znakove života, tome su onda nožem grkljan prerezali. Njihove leševe su morali Židovi odneti izvan barake i zakopati. Ali kako je bilo loše vreme, jer je padao sneg, to su neki leševi ostali pred barakom do sutra dan.

Niko se nije smeo od Srba javiti bolesnim, jer su bolesni odmah odvođeni izvan logora i ubijani.

Poznato mi je, da su za vreme zime pojedine partije Srba ustaše odvodili preko zaleđene Save u Bosnu u selo Gradinu i tamo ih ubijali. Cuo sam, da su ih tamo žive zatrpavali u kuće i onda kuće palili, ali mi o tome nije ništa pobliže poznato.

Po mojem mišljenju ustaše su u logoru u Jasenovcu za vreme mog boravka ubili i zaklali 5—6 hiljada Srba a isto toliko i Židova.

Na 8. i 9. januara 1942. god. tukla je hrvatska vojska iz topova srpsko selo preko Save Gradinu. Pučanstvo je najvećim delom pobijeno. Nešto je i pobeglo. Posle toga otišli su ustaše iz Jasenovca u Gradinu i selo potpuno opljačkah. Seljaci iz Jasenovca i Uštice po naređenju ustaša vozili su nekoliko dana stvari iz Gradine u Jasenovac. Sve te stvari strpali su ustaše u jedan veliki magazin u ciglani, jedino su svinjsko suvo meso natovarili na kamion i odvezli u Staru Gradišku. Isto tako dopremili su iz Gradine svu stoku i živinu. Manji deo stoke i živine zadržali su za sebe, a ostalo su u tri partije odagnali u Novsku i tamo prodali. Mast i meso od zaklanih svinja odpremali su u Zagreb. Sve ovo mi je lično poznato, jer sam bio dodeljen tada kao mužar krava.

Hrana u logoru bila je vrlo loša. Od 19. decembra 1941. pa sve do 22. marta 1942. god. nismo dobijali nikako hleba, već samo ujutro kašu od kukuruznog brašna i nekada ništa, u podne grah ih kupus bez išta drugog a uveče čorbu od kupusa, ili po tri smrznuta krumpira, koji se nisu dali jesti. Hrana je prirađivana najvećim delom bez zaprške, a često i bez soli.

Na 6. februara 1942. god. došla je u Jasenovac međunarodna komisija da pregleda logor. Nekoliko dana pre dolaska te komisije morali smo svi raditi dan i noć na podizanju novih baraka i što boljeg uređenja logora, pa su nas ustaše tada i dobro hranili. Dobijali smo tada jedan do dva puta dnevno dosta mesa sa dosta graha, tako da smo mogli biti siti. Cim je otišla međunarodna komisija opet smo dobijali lošu hranu kao i pre toga.

Jedan do dva dana pre dolaska međunarodne komisije dobili smo svi trake oko ruku sa brojem. Zidovi su imah žute trake, a Srbi plave. Na svakoj traci bio je broj „Ja sam imao na traci broj 235." Istodobno smo dobili od ustaše naređenje, da ako nas koji član komisije zapita za ime i prezime, da mu moramo odgovoriti samo sa recima: „zatočenik broj

taj i taj", a ako bi nas tko što i dalje pitao mi smo morali odgovoriti: „Izvolite se obratiti u glavnu kancelariju pod mojim brojem, pa ćete tamo dobiti podatke." Ništa drugo nismo smeli govoriti.

Zaboravio sam napomenuti da je početkom novembra 1941. god. dopremljen u logor u Jasenovac Dr. Oton Gavrančić, advokat i starosta Sokola iz Zagreba. Njega su ustaše svaki dan, strahovito mučili i tukli,

Slobodan Micić, bio je jedan od logoraša — logornika. Zbog pokušaja zaštite logoraša, jasenovačke ustaše su ga likvidirale.

a po noći su ga zatvarali u žicu u kojoj se nalazila voda, a on je od silnih muka nakon desetak dana umro.

Na 30. marta 1942. godine pušten sam iz logora sa 12 mojih drugova i transportiran sam došao u Srbiju. Iza nas ostalo je u logoru u Jasenovcu oko 130, a u Staroj Gradiški oko 200 Srba. Znam da su iza nas u logoru u Jasenovcu ostali: Mičić Slobodan, iz Janje, srez Bijeljena,

čalić Nikola, rez. poručnik, koji je došao iz Nemačke kao ratni zarobljenik, Lemajić Milo, stolar iz Gospića, Radić Cvetko seljak iz Janje, srez Bijeljina i Kajmaković Milan, seljak iz Bijeljine. Imena drugih se ne sećam, jer sam ih poznavao samo po viđenju.

Drugo ništa nemam se iskazati, a na iskazano i pročitano mogu da se zakunem.

Dorvšeno:

SASLUŠAO I OVERAVA:
Rodić J. Đuro, s.r.

Zapisničar,
Aćimović Julijana, s.r.

Simić Stevo, s.r.

Br. 84

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 10. APRILA 1942. SAČINJEN U NEDIČEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM VUKAŠIN 2EGARAC GOVORI O SVOM BORAVKU U KONCENTRACIONOM LOGORU STARA GRADIŠKA—JASENOVAC[1]

ZAPISNIK

od 10. aprila 1942. g.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

2EGARAC VUKAŠIN, rođen 14 septembra 1909 u Glavašima, srez Otočac, otac pok. Milan, majka Janja rod. Narančić, oženjen sa Darinkom rođ. Bosnić, sa kojom ima sina od 3 godine i kćerku od 10 meseci. Svi se sada nalaze u Novoj Gradiški. Po zanimanju šumarski činovnik....

Zamoljen da ispriča sve svoje doživljaje od početka rata do danas da kaže čistu istinu, g. Zegarac je izjavio:...

Presuda je glasila „na već odležanih 27 dana zatvora" i na prinudni boravak u Staroj Gradiški na neizvesno vreme. „Rihterić je svakoga od nas pitao, šta volimo da budemo — komunisti ili četnici". Svi smo odgovorili, da nismo ni jedno ni drugo, a oni onda proizvoljno ispunjavali već gotove presude i to tako da je starije označio kao četnike, a sve gimnazijalce kao komuniste. Tih gimnazijalaca bilo je koliko se sećam oko 40. Rihterić nam je rekao da prinudni boravak po Zakonu može trajati najviše 5 meseci. U obrazloženju presude stajalo je da se osu-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.

đujemo jer smo se „ogrešili o interese hrvatskog naroda", kod mene je još posebno stajalo da sam 27 marta prošle godine „poveo i vodio sokolsku povorku".

Nakon toga su nas teretnim automobilom za prevoz nameštaja firme Krulec prebacili u kaznionu u Staru Gradišku. Tu su nas bacili u stare smrdljive i memljive ćelije jedne stare zgradurine iz doba Marije Terezije, koju zovu „Tvrđava". U tim smo ćelijama ostali tri nedelje. Nakon toga su nas prebacili u stražarsku zgradu, gde nam je bilo relativno dobro. U toku meseca jula puštani su pojedinci iz toga zatvora i prebačeni u Srbiju uz uslov da sav svoj imetak poklone Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, što su oni i činili da se spasu zatvora. Na slobodu svojoj kući pušten je bez uslova Nikola Đurić, bivši poreznik iz SI. Požege, zato što je još u zatvoru prešao na katoličku veru. Ja sam sa svoje strane nudio svoj imetak NDH, da bi me prebacili u Srbiju a oni su od mene tražili da prethodno pređem na katoličku veru. Isto su predlagali još dvojici mojih drugova Nikoh Rosiću, trg. pomoćniku i jednom gostioničaru iz Mašića kraj Bos. Gradište, kome se pravom imenu u ovom času ne mogu setiti ali znam da su ga zvali Zrnić, jer je bio zet Zrnićev iz Mašića. Ni ja ni oni nismo hteli da prihvatimo taj uslov. To me je stalo svih užasa i preživelih muka u Jasenovcu, a njih dvojica su u Jasenovcu ubijeni. Tu smo ostali uz relativno dobre uslove života do 24. septembra. Toga dana došle su u kaznionicu izbeglice Hrvati, žene i deca iz Donjeg Lapca i okoline. Moglo ih je biti oko 1500—2000. Pričali su nam da su pobegli ispred četnika. Kako se njihovim dolaskom zatvor prepunio, nas 24 su prebacili u Jasenovac.

U Jasenovcu postojao je logor za Srbe i Jevreje još od 22. avgusta 1941. god. kada je tada tamo stigla prva partija zatočenika iz Bosne i Hercegovine, koje su prebacili iz Gospića. U Jasenovcu su od tada u toku vremena sagrađena 4 logora, dok je peti logor bio u Staroj Gradiški. Logor broj 1 u Jasenovcu bio je u selu Krapju 12 km. udaljenom od Jasenovca. U početku su tamo bili samo Jevreji a docnije i Srbi. Logor broj 2 nalazi se preko želj. pruge na početku Lonjskog polja, nedaleko želj. mosta preko reke Struge, koja utiče u Savu. Tu su bili i Srbi i Jevreji od samog početka logora, ah žicom odvojeni jedni od drugih.

Kada sam došao u Jasenovac oterali su nas u ustaški „tabor" u samoj varoši Jasenovcu. Tu su nas opljačkali do gola. Ne samo novac, prstenje i dokumente nego ni četku ni pastu za zube nisu nam ostavili. Posle toga su nas terali u logor udaljen 6 km. trčećim korakom pri čemu su nas neprestano tukli kundacima, grdili i psovah. Morali smo pevati četničke pesme, dok su nam kundaci nemilice padali po plećima.

Nas 24 smestili su u logor broj 2. Tu smo našli prvi transport Srba iz Bosne, većinom iz Bijeljine i okoline. Bili su to uglavnom seljaci, koji su pohvatani na radu na svojim njivama. Kako je tada bilo leto, svi su bili gotovo goli i bosi. Bilo ih je u prvi mah oko 950, kada su došli u logor 22. avgusta 1941. god. Pre našeg dolaska oko 500 njih seljaka oterano je iz logora, ali se nikada nije saznalo kamo i šta je sa njima bilo.

Jedni su tvrdili da su odvedeni u Nemačku na rad, a drugi da su odagnani u SI. Požegu, gde su poubijani.

Posle nas dolazile su u logor redom grupe zatočenika. Najviše ih je dolazilo iz Bosne. Sećam se da su došle i dve grupe iz Srema i to iz Krčedina, i iz sela Bobote (sreza Vukova) te nešto iz Sremskih Karlovaca. U to vreme nas je najviše bilo 1400 lica. U početku nije bio život u logoru tako očajan i strašan, jer nije bilo ubijanja. Samo su tukli. No hrana je od samoga početka bila vrlo hrđava. Jeli smo samo jednom dnevno, i to otpatke iz jevrejske kuhinje. Hleba uopšte nije bilo. Gladovalo se, i ja sam svojim očima gledao kako ljudi jedu travu i kako prekopavaju po đubrištu, ne bi li našli štogod za jelo. Misirače i kukuruzi bili su delikatesa, ah do toga se teško dolazilo. To je trebalo krasti, a ko je uhvaćen da je ukrao i jedan klip kukuruza, bio je kažnjen odašiljanjem u „žicu". To je bio prostor od nekih 10 kvadratnih metara ograđen bodljikavom žicom visokom jedan metar. Bodljikava žica je bila isprepletena žicom odozgo poput krova, poduprta stubovima. Covek se u tom prostoru nije mogao ispraviti, a strogo je bilo zabranjeno leći ih kleknuti. Žica je namerno stavljena na podvodno zemljište i na tom mestu je uvek bilo vode do kolena. Nesretnici koji su bili kažnjeni tom kaznom radili su po danu redovne poslove a noć su provodili u tom prostoru namesto u baraci. Gotovo je nemoguće zamisliti kako su izdržavali kaznu koja je znala potrajati i danima a da nakon napornog dnevnog rada nisu mogli ni da sednu ni da legnu. Na tu su kaznu osuđivani pored „kradljivaca" i drugi zatočenici, u glavnom inteligencija i drugi viđeniji ljudi, koji bi došli u logor, verovatno sa primedbom na kakvom aktu, da je za njih određen strogi režim. Prvi nesretnici koje sam video da su izdržavali kaznu u „žici" bila je jedna grupa od 26 ljudi, koji su izagnani iz naše barake. To su bili najugledniji i najviđeniji ljudi među njima, koji su bili kažnjeni zbog toga što su dva dana pre našeg dolaska, dva zatočenika uspela da pobegnu. Sećam im se imena: jedan je bio Branko Mraković iz Travnika i njegova mi sudbina nije poznata, drugi je bio Ljubo Popović bravar iz Tuzle, i on je danas u Beogradu. Do Beograda je došao na „amerikanski pasoš", podvukao se pod vagon i tako je sretno stigao. Inače je većina od onih, koji su bili osuđivani na žicu bili oficiri koji su se vratili iz ropstva iz Nemačke. Koliko ja znam od tih oficira niko nije ostao na životu osim jednog jedinog Đurice Nemanje, koji i danas živi u Staroj Gradiški.

Ta „žica" je stajala glave i nesretnog Dr Stojana Gavrilovića. On je odmah po dolasku u logor strpan u tu „žicu" bez sedenja i ležanja, uz mogućnost da se samo nasloni na stup izdržao je taj mučenički život 14 dana. Držao se hrabro, sokolio ostale jadnike koji su svake večeri morali u „žicu", nakon napornog dnevnog rada. Četrnaesti dan ujutro našli smo ga kako leži u nesvesti. Slobodan Mičić, koji je tada bio zapovednik logora logoraš imenovan od ustaša i lekar dr Paja Gorenčević iz Sremskih Karlovaca, takođe zatočenik, preneli su ga u kuhinju i položili pored peći, jer je bio mokar i promrznuo. Bilo je to u početku novembra 1941. god. Datuma se tačno ne sećam. Lekar ga je povratio k sebi. Bio je sav i strašno iznemogao. Ziveo je u poluagoniji do posle podne, negde do pred večeru. Tada je nesretni izdahnuo. Koliko se

sećam, po pričanju drugih, jer sam nisam bio prisutan uspeo je pre svoje mučeničke smrti, da izgovori samo nekoliko reči i rekao je samo: „Istrajte deco, sve će dobro biti!" Zahvalio je još doktoru i onima koji su imali prilike da budu oko njega u njegovim poslednjim časovima. Sahranjen je u šumi odmah do ceste, do koje je bila i kuhinja. Uspeh smo da mu uz grob metnemo krst sa natpisom njegova imena. Ako ga ustaše nisu uništili, po tom krstu će mu se grob moći naći. U to doba naime, u početku, dopuštale su ustaše još ovako pojedinačne grobove i krstove.

Onih 26 viđenijih zatočenika, koji su izdržavah kaznu u „žici" zbog one dvojice begunaca, nakon jedne nedelje dana su ustaše jedne večeri odveli, i njihova sudbina ostala je za nas nepoznata. Koliko se sada sećam među njima su bih: dr Pero Todorović iz Travnika, Vlado Borić, trgovac iz SI. Broda, Jovo Sablić, trgovac iz Sunje, Marković, bivši narodni poslanik iz Vlasenice, Risto Narančić, penzioner iz Bijeljine, Jovo Nikolić iz Petrinje, Dušan Čelik, mislim penzioner iz Sarajeva, Danilo Grković penzioner iz Mostara, Kornelije Lazić, tehničar iz Visokog, Mićo Tezacković iz Visokog, braća Nikola, trgovcij iz Sarajeva, Boško Kosanović. Drugih se imena ne sećam. Sudeći po nekim znakovima, verovatno je, da su „likvidirani", jer je docnije u Jasenovcu pronađen pokrivač koji je bio lična svojina Vlade Borića.

Svi zatočenici su u Jasenovcu obavezni da rade. Radovi su „vanjski i unutarnji". Vanjski radovi su obavljani izvan žične ograde logora, u glavnom na podizanju nasipa oko reke Lonje i Save. Ti su radovi bih teški već i stoga, što je bilo vrlo hladno i često se radilo do pojasa u blatu i vodi po kiši, snegu i uopšte po svakom vremenu.

Unutarnji radovi su bili glednja baraka, kopanje raka za leševe, čišćenje blata i snega, kuhanje itd. Docnije, kada smo prešli u Bačićevu fabriku radilo se na razhčitim poslovima u fabrici. Na radove nisu išli samo članovi interne uprave logora i teški bolesnici. Ko je bolesnik određivao je lekar, ali više po naređenju ustaša nego po savesti. Već u samom početku umiralo je dnevno 10—15 ljudi zbog preslabe hrane i teškog napornog rada, koji se obavljao stalno pod udarcima kundaka. Kako je rasla studen, tako se i broj mrtvaca dnevno povećavao. Mnogi su umirali smrznuti za vreme spavanja, jer nisu imali ni čime da se pokriju ni šta da obuku. Taj „snošljiviji život" u logoru broj 2 trajao je samo do početka novembra. Na 14. novembra nadošlo je toliko vode u logor, da smo se morali seliti u logore br. 1 i broj 3. Logor br. 1 bio je u selu Krapje, a broj 3 na velikom kompleksu zemlje, koji obuhvata Bačićeva fabrika. U času selidbe odnosno premije, bilo nas je svega, Srba i Jevreja, oko 3.000 ljudi. Za vreme selidbe u toku puta dugog oko 6 km taj je broj prepolovljen. Taj smo put morali prevaliti gotovo u trku, a nosili smo na sebi različite stvari: pokrivače, posteljinu i dr. Ko je putem pokleknuo ili mu je nešto ispalo, pa se sagnuo da uzme, taj se sledećeg časa našao na zemlji pod udarcima kundaka. Takve su, po našem dolasku pokupili i strpali na kola, razume se sve polumrtve. Kad su ih dovezli do logora, već na samom ulasku u logor su ih dotukli noževima, kundacima i mecima iz pušaka i revolvera. Najpre su počeli seliti Jevreje. Mi smo gledah iz naše barake šta sa njima rade. Oni su

imali dve barake, a mi jednu. Na dan seobe upale su ustaše njih dvadesetak, na broju u logor i krenule u jevrejske barake. Culi smo veliku galamu i psovke sa nazovom da se svi spreme i da izlaze iz baraka te da ponesu svoje stvari. Kako je koji izlazio na vrata barake ustaše su ga gurnule tako da je pao naglavce u vodu. Ako se onako mokar nije brzo digao, onda su ga još jače gurnuli i nasilno držah dok nije počeo hroptati. Kad su prošli tu prvu torturu, došla je druga: Na izlaznim vratima logora dočekivali su ih ustaše, postavljeni u dva reda s jedne i s druge strane vrata. Svaki je morao proći između njih i ako je napred vidio da svakoga za vreme prolaska lupaju kundacima po glavi i rebrima. Isto to, što smo videli da se zbiva sa Jevrejima prošli smo i mi malo docnije ...

U logoru broj 1 u Krapje prešao je jedan broj zatočenika Srba i Jevreja, dok je u Bačićevu fabriku logor broj 3 preseljen ostali deo. Ja sam preseljen u fabriku. Bacili su nas u jednu otvorenu šupu, koja je bila pod vodom, jer je toga dana padala kiša i sneg. Kad smo stigli u tu šupu, bila je već noć uveliko. Umorni i isprebijani i pregladneli morali smo odmah da legnemo u tu vodu. Nisu nam dali vremena ni toliko da se kako tako snađemo i smestimo. Tako u vodi prenoćismo noć. Kad sam se ujutro smeo da dignem (jer nam nije bilo dopušteno ustati pre određenog znaka, pa čak i glavu pbdići), bilo je na nama 10 santimetara snežnog pokrivača. Bio sam ukočen kao klada. K tome su ustaše celu noć obilazile tu šupu i kundačili nas. Psovah su nam sve što nam je najsvetije. Razume se, da ujutro mnogi nisu više stali na svoje noge. Mnogo ih je ostalo ukočenih i na mrtvo premlaćenih. Kraj mene je ležao Spasoje Mandrapa, činovnik finansijske direkcije iz Sarajeva i on je ostao mrtav, jer su ga noću premlatili. Drugih se imena tih jadnika ne mogu setiti. Bolje su od nas prošli oni, koji su se slučajno izmešali sa Jevrejima te noći, jer Jevreje taj put nisu tukli. Ujutro smo se međusobno prebrojavali da utvrdimo ko je ostao na životu posle jučerašnjeg dana i ove strašne noći. Prema približnom računu, bilo nas je u logoru broj 2 oko 570 Srba. Od toga je nešto ispod 2 stotine njih odvedeno u Krapje sa Jevrejima. Međutim, i oni su putem do Krapja prevalih 12 km. pod istim uslovima pod kojima i mi nekih 6 km. Koliko ih je izginulo na tom putu neznam, ah smo docnije saznah da su na sam katolički Badnjak svi ti nesretnici koji su stigli živi u Krapje „likvidirani". Sve su do jednog poklali i Srbe i Jevreje. Nekoliko dana docnije dovezene su sve njihove stvari k nama u fabriku. Od onog broja Srba koji su preseljeni u fabriku nabrajali smo narednog jutra svega nas oko 120 živih. Svi ostali su izginuli putem ili one noći u samoj šupi. Još smo jednu noć spavali u ovoj šupi, još jednu noć smrzavali u vodi i snegu, još jednu noć pretrpeli kundačenje. Drugi dan su nas strpali u jedan tunel kraj ciglane. To je niska mračna prostorija u kojoj se nekada sušio crep. Unutra je, kada se zatvore vrata toliko sparno, smradno i zagušljivo, da ni lampa nije mogla goreti. Pored nas stotinu, nakon nekoliko dana doterano je u taj tunel još oko 140 zatočenika iz Karlovca. Mesta nije bilo dovoljno ni za nas, i lako je zamisliti kako je bilo kad su i oni stigli. No kod ustaša nepostoji reč „ne može ili ne mogu". Ako nismo svi stajah na nogama mogli smo sesti, ali tako, da je jedan

drugome sedeo u krilu. Kad su se ujutro otvorila vrata, sukljao je iz tunela dim i para kao iz fabričkog dimnjaka. Tako smo tu proveli pun mesec dana. Svakog jutra smo iznosili najmanje 2 do 3 mrtvaca, no njihova mesta nisu ostajala upražnjena jer su stalno stizali novi i novi zatočenici...

Jednoga dana stigla je u logor veća grupa seljaka iz Bosne, iz Trnova. Sve su ih smestili u naš tunel. Iste noći kada su došli desetak njih je pokušalo begstvo. Nisu uspeh, nego su to platili glavom oni sami i zbog njih oko 200 starih zatočenika. Bilo je to ovako: Odmah ujutro posle te noći pošto su begunce pohvatah postrojili su nas sve iz ovog tunela uza zid ciglane, pred nama i oko nas na sve strane postaviše mitraljeze a nekoliko ustaških oficira pristupilo nam je i stalo nas klati. Bilo je tako strašno, da ja ne nalazim reči, kojima bih mogao opisati taj užas. Jedan ubojica već je bio pristupio i meni, već sam bio osetio nož pod vratom, no u tom me je ugledao jedan od ustaških oficira, kome sam inače, neznam zbog čega morao biti simpatičan, tako da mi je nudio i cigarete kad god me je video i on me je spasio. Od toga pokolja ostalo nas je u životu, ja sada ni sam neznam kako, svega 48 od preko 250, koliko nas je bilo. Od toga dana, a to je bilo negde sredinom novembra pa do početka februara tj. do dolaska međunarodne komisije u logor, 6. februara, počelo je ubijanje na veliko u logoru. Gotovo svi, koji su od tada pa do pomenutog dana stizali u logor, Srbi i Jevreji, poubijani su odmah po dolasku u logor ili malo docnije. Mislim da je kroz to vreme poubijano najmanje 3 do 4 hiljade ljudi, sudeći po pričanju onog malog broja zdravijih i sposobnijih za rad u logoru, koje su iznimno ostavili na životu, kao i po iskazima „grobara" koji su sahranjivali leševe .. . Da li su žene klah i ubijah na drugi način nije mi poznato. Znam samo za jednu grupu žena i dece koji su bih zatočeni u jednoj maloj zgradi. Kako nam je sam logornik, logoraš Jevrejin Bruno Dijamanštajn, rekao, ostali su tu bez hrane nekih 6 dana. Nakog toga su ih pokupili i prebacili preko Save. Nije mi poznato kakva ih je sudbina zadesila. Isto tako znam za jednu grupu od nekih 60 žena koje su dovedene 28. marta 1942. god., dakle dva dana pre moga oslobođenja. Za tu grupu žena su mi pripovedali neki drugovi da su videli, kako su ih uveli u jednu zloglasnu šupu, u kojoj su sve zatočenike, koje bi u nju uveli, poubijah noževima i sekirama i spaljivah u peći ciglane. Verovatno ih je zadesila ta sudbina jer ih niko više nije video. Te žene su bile iz Brčkog, a pobliže o njima neznam ništa.

Od 24. septembra 1941. god. pa do poslednjeg dana u Jasenovcu ja sam bio određen za bolničara. Sta sam doživeo u vršenju te dužnosti, koja je meni mnogo, spasila život, može se zamisliti po ovome, što ću sada reći, ukoliko mi je moguće da se setim: Uopšte je u bolnicu moglo stati najviše 120 bolesnika. Treba da napominjem, da je bolnica sagrađena tek u drugoj polovici januara i to povodom najavljenog dolaska komisije. Pre toga su bolesnici ležali po barakama, a mislim da ne trebam da napominjem, da su to bili zaista bolesnici, koji više nisu mogli stati na svoje noge. Razume se, samo po sebi, da gotovo ni jedan od takvih bolesnika nije se više ni pridigao. Svi su oni umirali jer niti je bilo lekova, a niti hrane, niti čistoće, niti ikakvih uslova za ozdrav-

ljenje, a bolesnikom je proglašen samo onaj koji je već i tako bio na samrti. Tada je podignuta bolnica, u kojoj je kako rekoh, mogao biti smešteno najviše 120 ljudi. Kad se taj broj napunio ustaše su svoj problem rešavali jednostavno na svoj krvavi način. Obično na veče, isteraju sve bolesnike pred baraku, ko nije mogao sam; na svoje noge, toga su bolničari iznosili. Odmah pred vratima bolnice sačekaju ih ustaše noževima, sekirama i bodežima, te ih ubijaju i kolju. Kad ih sve pokolju pozovu „grobare" i oni ih odnose i sahrane. Ponekad neke bolesnike, koji još mogu da hodaju odvedu ravno na groblje, narede im da polegaju potrbuške u rake, koje grobari unapred iskopaju i tu ih dotuku maljevima i sekirama. Grobarima ostane samo to, da njihove leševe zaspu zemljom. Dok sam ja bio bolničar izvršen je takav pokolj bolesnika 4 puta. Razume se da sam, taj pokolj svaki puta lično video na svoje oči. ...

I mi u logoru broj 3 tj. u fabrici, strahovali smo da ne budemo tako kolektivno likvidirani, međutim, osim spomenutih bolesnika, od nas je odvedeno na stratište svega 67 ljudi. Jevreja je bilo otišlo mnogo više, ali ja se ne sećam ni jednog od njih, jer ih nisam poznavao i jer su bili odvojeni od nas. Dalja „likvidacija" bolesnika koju sam ja doživeo kao bolničar, bila je dan pre dolaska komisije 5. februara 1942. godine. Tada su poubijali sve bolesnike pred bolnicom, bolnica je očišćena, u nju su smestili nove krevete i bele posteljine, a na dan komisije morali smo leći u krevete kao bolesnici, mi bolničari zajedno sa lekarom, i još nekim zdravim licima. Svakome je od nas proizvoljno označena bolest i temperatura. Na mojoj tabh više kreveta je pisalo, da imam anginu, sa 38,6 stepena temperature. Naravno, komisija je našla krasno uređenu bolnicu sa divno negovanim bolesnicama, jednako je bila uređena i ambulanta u koju su na dan posete komisije uneli nov nameštaj, razne sprave pa čak i opera,cioni stol. Bio je tu i ceo zubarski atelje.

Sada ću Vam ispričati jedan događaj, koji je za nas u logoru bio toliko uzbudljiv i koji je meni sa mojih 12 drugova najzad doneo slobodu. Bila je to poseta međunarodne komisije od 6. februara ove godine. U toj su komisiji bili: dva Nemca, dva Italijana, dva katolička sveštenika u ime Vatikana, dva Mađara i dva predstavnika Crvenog Krsta, Hrvatskog i Srpskog. Ako se ne varam od Srpskog Crvenog Krsta bila je jedna dama, po starija, punačka i omalena. Sa njima je bila i jedna grupa viđenih ustaša među njima i mladi Kvaternik. Za dolazak te komisije saznala je uprava logora, nekih 15 dana ranije. Mi zatočenici doznali smo za tu posetu u glavnom po pripremama, koje su počele žurno vršiti: izgrađivanjem na brzu ruku bolje barake nemačkog sistema sa boksovima, sagrađena je bolnica i ambulanta, logor je toliko očišćen, očišćeni smo i uređeni i mi sami, dobili smo radnička odela, i trake oko leve ruke sa bVojem. Poslednja dva dana i dve noći pred dolazak komisije radilo se bez prekida. Za tih 15 dana logor, kao nekim čarobnim štapićem, odjednom dobio je sasvim novu sliku, koja je trebala da bude podnosiva za oči Komisije. Ja sam primetio po držanju nekih članova komisije da su se začudili nad lepim i urednim stanjem u logoru, a naročito ambulante i bolnice. Ne treba da napominjem, kako smo to mi zatočenici bolno osetili. Ah ujedno kroz tu bol bili i žalosno zadovoljni, jer nam je bilo reče-

no, da će tako stanje u logoru ostati i posle komisije, ako komisija bude zadovoljna. Komisija je bila zadovoljna, sve je bilo u redu, držali smo se tačno naređenja, ali se u logor povratio stari režim i stari užas, čim se komisija dovoljno odmakla od Jasenovca.

Pred dolazak komisije, izdao je dnevnu zapovest Pavelićev poverenik za logore Vjekoslav Luburić, u kojoj je dao zatočenicima uputstva, kako se imaju ponašati za vreme posete Komisije. Između ostaloga strogo je naredio svakom zatočeniku, da za slučaj, da ga koji član Komisije zapita za ime, sme da odgovori samo ovo: „Ja sam zatočenik broj 645" (to je bio moj broj). A ako bi ga koji član komisije zapitao za bilo kakove njegove podatke, zatočenik je morao da odgovori samo ovo: „obratite se na upravu kancelarije, gde se pod mojim brojem nalaze svi podaci". Niko nije smeo ni da pokuša da dođe sa komisijom u bilo kakav kontakt ili da izgovori ma koju reč preko ovoga što je rečeno. Usmeno nam je Luburić rekao, da će u logoru nastati novi život, mnogo bolji nego do sada, ako komisija sretno prođe, u protivnom da će nas sve poubijati. Oko jedan i po sat posle podne na 6. februara 1942. god. stigla je najzad ta komisija, koju smo očekivali u tako grozničavom radu i pripremanju. ...

Obilazak logora trajao je od prilike jedan sat. Pošto se zadržala neko vreme u upravi logora komisija se udaljila verovatno vrlo zadovoljna sa stanjem koje je u njemu našla. Kako sam već rekao stanje u logoru se vratilo na isti onaj stepen gde je bilo i pre spomena o dolasku komisije. Jedina razlika, koja bi se mogla napomenuti bila je u tome, da od tada pa do našeg odlaska iz logora, nije bilo više javnog ubijanja, nego su ustaše ubijali zatočenike noću i spaljivali u peći ciglane

Posle toga smo se vratili na svoj posao i tako je ostalo do 27. februara. Tada nas je pozvao logornik Bruno Dijamanštajn Jevrejin, zatočenik, pred upravu kancelarije i pročitao nam je pismenu dnevnu zapoved poverenika Luburića, da se nas trinaest oslobađamo svakoga rada, da nam se od tada izdaje dvostruka porcija hrane, da ćemo otići iz logora i da nam pred odlazak magacioner ima da izda odelo i obuću, ako koji od nas to nema uredno. Tako je to trajalo do 26. marta. Kroz to vreme smo se donekle uredili i oporavili. Zatim je uprava logora očigledno i išla, da iz logora izađemo pristojni i uredni. Dakle opet jedan blef, koji je nama međutim dobro došao. Na 25. marta su nas prebacili sa jednom grupom od oko 450 zatočenika Srba i Jevreja u Staru Gradišku. Tu smo ostali samo dva dana i 27. marta smo ponovo vraćeni u Jasenovac, pošto su nam u Staroj Gradiški već saopštili da idemo kućama. U Jasenovcu smo ostali do 30. marta, koga smo dana saznah da idemo u Srbiju odnosno u Zemun pa u Beograd, što nam je svima bilo milije nego da su nas poslali kućama.

U pratnji jednog ustaše stigli smo vozom u Zemun 30. marta oko 9 sati na veče. Tu smo prenoćih u zatvorskoj kuhinji, a drugi dan posle podne prebačeni smo u pratnji jednog policajca u Beograd i predati Komesaru pristaništa. Na kraju napominjem, da su se Hrvati zatočenici ponašah u logoru uvek korektno i potpuno solidarno sa nama. Sećam se ne-

koliko njihovih imena: pok. dr Oto Gavrančić, dr Miško Radošević, Lule Frković iz Sarajeva, prof. Juraj Kratki iz Nove Gradiške i dr....

Saslušao i overava:
Branko Stražičić, s. r.

Dovršeno:

zapisničar,
Stana Toplovac, s. r.

Vukašin Zegarac, s. r.

Br. 85

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 11. APRILA 1942. SAČINJEN U NEDIČEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM ĐURO MEDIĆ IZNOSI O SVOM BORAVKU U LOGORU GOSPIĆ, JADOVNO I JASENOVAC[1]

ZAPISNIK

od 11. aprila 1942. god.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE
I PRESELJENIKE U BEOGRADU

MEDIC ĐURO, trgovac iz SI. Broda, star 49 godina, oženjen, otac jednog deteta, ... nakon što je opomenut na iskaz istine iskazao je sledeće:

Koncem meseca aprila 1941. god. ili početkom maja 1941. god. bili su u SI. Brodu zatočeni prvi Srbi. Njihovo hapšenje izvršeno je po ustaškim vlastima, a bili su stavljeni u policijski zatvor u SI. Brodu. Tada su uhapšeni i zatočeni: Petrovački Vlado trgovac, Zmirić Branko trgovac, Jerkan Đuro, gostioničar, Radovanović Todor policijski agent, Paskas Đuro policijski narednik, Zrnić Stevan, železnički zvaničnik, Zunić Stevan trgovac, Breić Milan, želj. zvaničnik, Ilić Milutin, pekar, Protić Marko, policijski agent, Tišma Božo policijski stražar — svi iz SI. Broda, te više drugih čijih se imena sada više ne mogu setiti.

Oko 28 ovih Srba bili su suđeni na zatvor od 1 do 6 meseci i otpremljeni u Staru Gradišku. Od ovih su posle svršenja zatvora otpremani u

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.**

logor u Jasenovac: Petrovački Vlado, Tišma Božo i Paskaš Đuro, a drugi su po izdržavanju zatvora pušteni na slobodu. Doznao sam da su pomenuta trojica, koji su bili odvedeni u logor u Jasenovac tamo i ubijeni. Zaboravio sam napomenuti, da su se u progonu Srba u SI. Brodu osim već navedenih još isticah i braća Novosel, radnici iz SI. Broda.

Na 1. avgusta 1941. uhapsili su ustaše sledeće Srbe iz SI. Broda, Berića Savu, trgovca i njegovog sina Vladu, Zunića Stevana trgovca, Božića Stevana trgovca, Zinikovića Dragutina trgovca, Relića Milana bačvara, te mene Medića Đuru trgovca, — svi iz SI. Broda. Siniković je isti dan bio pušten na slobodu na intervenciju jednoga ustaše, a nas šestorica ostali smo u ustaškom zatvoru od 1. do 3. avgusta 1941. Na 3. avgusta 1941. god. u 2 sata u noći došao je u zatvor ustaša Radovanović zanimanjem radnik i pozvao nas, da se pripremimo za put, ne govoreći kuda ćemo putovati. Nakon 10 minuta posle ovoga došli su u zatvor dva policijska stražara, od kojih nam je jedan saopštio da Berić Savo ostaje i dalje privremeno u zatvoru, jer da će biti pušten na slobodu, a nas petoricu je pozvao, da s njima idemo na želj. stanicu. Na želj. stanicu odvezli su nas dva policijska stražara, te napred pomenuti ustaša Radovanović, gde su nas smestih u jedan putnički vagon 3 razreda i otpratili u Gospić. Isti dan oko 5 sati posle podne stigli smo u Gospić i odmah predani u kaznionu, te smešteni u dvorište kaznione. Kaznionica je bila puna Srba, koji su bili smešteni u ćelijama i dvorištu, a moglo ih je biti ukupno oko 3000, od toga oko 300 žena i dece.

Isti dan uveče došao je k nama u dvorište ustaški nadporučnik Pudić,[2] koji je rodom iz Dervente, a koji je pre toga kao trgovački pomoćnik duže vremena boravio u SI. Brodu, pa je otuda i nas poznavao. On se je uputio s nama u razgovor i na koncu pozvao jednog ustaškog stražara i naredio mu, da nam dodeli jednu ćeliju za spavanje, što je stražar i učinio. Pudić nas je dopratio u ćeliju i kazao nam, da iz kaznione idu svaki dan dva do tri transporta Srba u Velebit i za otok Pag. Pri tom nas je upozorio, da ako bi mi bili po kome određeni za transport, da tome kažemo, da je on tj. Pudić odredio, da mi imamo ostati u kaznioni do njegovog naređenja. Pudić nas je kao naš znanac više poverljivo upozrio sa rečima: „U transport za Velebit nemojte nikako, jer Vas tamo ništa dobro ne čeka, a ja ću povesti o Vama računa, pa ćete ići kada i kuda ja budem naredio". U kaznioni u Gospiću prepoznao je Relić jednog ustašu, kojemu se ne sećam imena, a koji je radio pre toga kod Relića u SI. Brodu kao bačvarski pomoćnik. Relić je stupio u razgovor sa ovim ustašom, koji je bio majstor u radioni kaznione, pa je Relića uzeo k sebi na rad. Ovaj ustaša u razgovoru sa Relićem opisao mu je grozote, koje čekaju Srbe u Velebitu. Rekao mu je da u Velebitu postoji neki ponor u koji ustaše bacaju ubijene, a i žive Srbe, pa da, je za nas jedina sreća da smo u kaznioni naišli na njega i Pudića, a oni će sve poduzeti, da izbegnemo transport u Velebit.

Mi smo ostali u Gospiću u kaznioni svega 17 dana tj. do 20. avgusta 1941. god. Za to vreme dolazili su u kaznionu svaki dan novi transporti Srba iz svih krajeva. Dnevno ih je pristizavalo od 700 do 1000, a isto toliko je svaki dan transportima iz kaznione odpremljeno u Velebit,

[2] Dragutin — Paraliza.

Kazniona u Gospiću bila je samo sabiralište i prolazna stanica za sve Srbe, koji su određeni za Velebit i Pag.

Većina Srba koji su transportima dolazili u kaznionu bili su krvavi, polomljenih ruku i nogu, razbijenih glava, a mnogi sa ubodima i drugim vidljivim povredama po licu i ostalom telu. Tako će sećam da je jednog dana stigao u kaznionu u Gospić transport Srba iz srezova Zenica i Višegrad — oko 80 do 100 ljudi, koji su bili skoro svi ispretučeni, krvavi i sa raznim ozledama.

Svaki dan išla su iz kaznione za Velebit dva do tri transporta Srba — u svakom transportu 200 do 300 ljudi tako, da ih je dnevno odilazilo u Velebit od 700 do 1000 ljudi. Srbe određene za Velebit svaki put su postrojih u dvorištu u redove, povezali za ruke žicom dva po dva, a zatim sve sa jednim dugim spojnim lancem ili žicom i tako su ih vezano ustaše peške gonili u Velebit. Niti jedan od ovih Srba nije se vratio, a niti kada kome javio. Sećam se da su ovim transportima odvođeni u Velebit: Pantić Košta, trgovac iz Bos. Broda sa oko 40 Srba seljaka iz Bos. Broda i okolice, Rapajić Jovo, trgovac iz Klokočevine, sreza SI. Brod sa oko 60 Srba seljaka iz okoline SI. Broda. Po mom mišljenju otpremljeno je iz kaznione u Gospiću u Velebit 35.000 do 40.000 Srba

Na 20. avgusta 1941. g. prebačen je iz Gospića u Jasenovac prvi transport Srba oko 1500 ljudi. Među njima bio je i izvestan broj Zidova. Na 21. avgusta 1941. god. usledio je drugi transport iz Gospića u Jastrebarsko. U ovom transportu bilo je oko 1200 ljudi i žena, a od toga oko 400 do 450 Srba, a ostalo Hrvati i Zidovi oba spola. U Jastrebarskom bili smo smešteni u jednoj vlastelinskoj gospodarskoj zgradi, što u podrumu Srbi, a ostali po spratovima i na tavanu. U Jastrebarskom od ustaških vlasti nismo primah uopšte hrane, već su nas Srbe i Hrvate hranili Zidovi', koji su od svojih kuća dobivali pakete, a i sami za novac nabavljali životne namirnice.

Na 1. septembra 1941. god. došla je iz Jasenovca u Jastrebarsko posebna ustaška straža od 50 do 60 ustaša, koja je preuzela Srbe i otpremila ih u Jasenovac. Po nastupu ovih ustaša, među kojima je bilo najviše Muslimana iz Bosne, te Hrvata iz Hercegovine, video sam da sve Srbe, koji idu u Jasenovac čeka teška sudbina, pa sam koristio moj raniji prelaz na evangelističku veru i prijavio se zapovedniku logora sa upitom kuda će mene kao evangelista udeliti. Tada je bio zapovednik logora u Jastrebarskom ustaški poručnik Mihailović, koji mi je odobrio da kao evangelist ostanem sa Hrvatima. Tako sam ostao i ja i još 6 Srba, koji su bili izjavili prelaz na rim. veru.

Na 14. septembra 1941. god. odpremani su svi Hrvati, te nas 7 Srba u logor u Koprivnicu, koji je smešten u bivšoj fabrici umetnog gnojiva „Danica".

U logoru u Koprivnici bio sam sve do 5. februara 1942. godine. Režim u ovom logoru bio je snošljiv. Hrana je bila dosta slaba, ali nismo ništa radili a osim toga oni, koji su imah novaca mogli su si nabavljati hranu izvana. Mogli smo primati izvana novac i pakete. Istina, ustaše su pri pregledu paketa svaki put za sebe izvestan broj zadržali, a od prispelih novaca predavali su nam samo do 100 Kuna, bez obzira na visinu sume, koja je bila doznačena. U ovom

logoru bilo je dozvoljeno dopisivanje sa porodicom sve do 27. decembra 1941. god. kada je nama iz nepoznatih razloga to zabranjeno. Pakete lično donesene mogli smo i dalje primati.

Od Hrvata büi su sa mnom u ovom logoru: dr Hanžek Lavoslav, biv. ministar, dr. Mile Juričić, bivši sekretar Jugočelika u Sarajevu, dr Radošević Miško, advokat iz Zagreba, Božić Milan pekar iz Zagreba, dr Bubanj Remo lekar iz Krapine, Žohar restaurator iz Dugog Sela, Kokot Miško, bivši predsednik opštine iz Dugog Sela, dr Badovinac Nikola advokat iz Karlovca, koji je u mesecu novembru 1941. god. odpremljen u logor u Jasenovac, i tamo nestao. Imena ostalih se ne mogu sada setiti. Od navedenih je dr Hanžek još u Koprivnici, dr Juričić je pušten na slobodu, a drugi su dopremani u logor u Jasenovac, gde se i sada nalaze.

Zapovednik logora u Koprivnici u poslednje vreme bio je ustaša Ostriš Josip, seljak iz Koprivnice. On je bio korektan. Prije njega, i prije moga odlaska bio je zapovednik logora u Koprivnici neki Herman, po zanimanju berberin iz Koprivnice. On se je u više prilika hvaho, da se je dovoljno odužio novoosnovanoj državi hrvatskoj, kada je kao zapovednik logora u Koprivnici poslao preko Gospića u smrt na Velebit preko 2700 Srba u pet transporta i to većinom intelektualaca i istaknutijih političkih ličnosti.

Kod dolaska u logor u Koprivnicu zatekli smo tamo 22 Srbina, koji su tamo zadržani i nisu otpremljeni u Gospić, jer su imah katolkinje žene. To su bili Kozomarić Milan trgovac iz Karlovca, koji je iza mene ostao u Korprivnici, Vorkapić Andrija trgovac iz Karlovca, koji je u mesecu decembru otpremljen u logor u Jasenovac i 2. januara 1942. po ustašama ubijen. Vrcelj Petar, želj. činovnik iz Pakraca, koji je ostao u Koprivnici. Imena drugih se sada ne sećam, samo znam da su nas 29 Srba ostala u Koprivnici, trojica, a mi smo svi ostali u razno vreme otpremljeni u logor u Jasenovac.

Na 5. februara 1942. krenuo sam sa još 38 Hrvata i 4 Hrvatice, te 4 Srbina u logor u Jasenovac. Sećam se, da su tada sa mnom otpremani u logor u Jasenovac među ostalim već napred pomenuti Dr. Bubanj lekar iz Krapine i njegova žena. Drugih Hrvata se poimenice ne sećam. Srbi koji tada sa mnom odpremljeni u Jasenovac jesu: Coporda Svetozar, trgovac iz Križevaca, koji je 22. februara 1942. god. umro u Jasenovcu, Stupar Lazar i njegov brat Mihajlo, seljaci iz okolice Pakraca koji su iza mene još ostali u Jasenovcu kao ciglarski radnici, dok se imena četvrtog Srbina ne sećam.

Na 6. februara 1942. godine u jutro stigli smo u Jasenovac i predani ustaškom taboru u Jasenovcu. Nismo odmah predani u logor, već smo zadržani u ustaškom zatvoru, pošto se je taj dan nalazila u Jasenovcu internacionalna komisija, koja je logor pregledavala. Tu u ustaškom zatvoru zatekh smo dvojicu ustaša Cerkaša, koji su rodom iz Like. Ovi su nam u razgovoru pričah, da su zatvoreni zato, što su bez posebnog naređenja viših starešina ubili dvojicu Srba iz transporta koji je došao iz Sarajeva. Imena ovih ustaša neznam. Isti dan kasno u veče bih smo predani u logor, koji se nalazi na terenu ciglane Ozrena Bačića, posednika iz Jasenovca. Kod prihvata u logor pregledane su nam i oduzete sve stvari, a naročito hrana, novac, rezervno rublje i svaki dokumenat. Tu smo

bili smešteni u jednu baraku, koja je dan pre dolaska internacionalne komisije bila dovršena, te improvizirana kao trpezarija za internirce sa stolovima, klupama, priborom za pitku vodu sa svrhom da se internacionalnoj komisiji lepo prikaže, kako u logoru vlada savršen red i kako se pazi na higijenske prilike interniraca. Međutim, u toj trpezariji nikada nitko nije ručao ili večerao, ih primio ma kakve hrane. Stolovi i klupe bile su sutradan po odlasku internacionalne komisije izbačeni iz te barake i postavljeni boksovi za spavanje.

Odmah u logoru sam čuo, da je bila internacionalna komisija dan pre toga i pregledala logor. U vezi s time pričali su nam internirci, koji su već od prije tamo bili, da su ustaše sve bolesnike i nemoćne iz logorske ambulante, kojih je tada bilo oko 120 — uklonili, a na njihova mesta postavili su zdrave i krepke ljude, koje su izabrali iz logora, te 17 njih od bolničkog osoblja. Oni su svi bili smešteni u krevete i morah su glumiti uloge bolesnika pred članovima komisije. Iz ambulante uklonjeni bolesnici i drugi nemoćnici nisu se više nikada povratili u ambulantu, a niti su se pojavili u samom logoru. Tvrde da su njih ustaše sve ubili.

Do mojeg dolaska u logor, a prema pričanju interniraca, koje sam tamo zatekao — ustaše su vršili skoro svakodnevna ubijanja interniraca u samom logoru, i to u neke dane masovno, a u neke pojedinačno. Tako su na 4. oktobra 1941. god. na jednom ubili 26 Srba i 70 Zidova. Na 13. i 14. novembra 1941. ubili su oko 100 Srba. Prilikom preseljenja Srba iz starih u nove barake naravno i na najbrutalnije načine ubijeno je oko 200 Srba. Nekoje su ubili sa više udaraca nožem u prsa, ih vrat, a neke su udarali drvenim maljevima i sekirama po glavi. Kako je koji Srbin izlazio iz barake, tako su ga ustaše na izlazu dočekivali, i na gore opisani način ubijah.

Mnogo Srba ubili su ustaše na raznim radovima izvan logora, gde su bih zaposleni.

Za vreme mojeg boravka u logoru a to je bilo posle odlaska internacionalne komisije, ubijanja starijih zatočenika u samom logoru u glavnom je prestalo. Nestajale su samo grupe bolesnika i to 100 do 120 ljudi. Njih su ustaše češće puta likvidirah. Kako bi se bolnica napunila sa bolesnicima, tako su ustaše te bolesnike odvodih, a neke koji su tamo bih bolesni odnosili nekuda i ti su svi nestajah i nisu se više povraćah.

Međutim, tada su se ustaše ograničili na masovna ubijstva Srba, koji su tada sa novim transportima pristizali u Jasenovac. Cuo sam, da su prije moga dolaska u Jasenovac transporti Srba odmah odvođeni na jedno polje izvan logora, gde su već bile svaki put pripremljene jame i tu su ih ustaše na razne načine ubijali i pokopavah.

Posle odlaska međunarodne komisije, a za vreme mojeg boravka u logoru nove transporte Srba ustaše su dočekivali na želj. stanici i odmah odvodih u tzv. tunel kod ciglane, gde su ih klali noževima, te ubijali drvenim maljevima i sekirama po glavi. Njihove leševe su ustaše palili u peći od ciglane. Ustaše su tamo kod nekih novo pridošlih transporta ubijali 50%, a kod nekih do 100 tj. čitave transporte.

Po pripovedanju mojih drugova Vorkapića Vuje obućara iz Karlovca i Ogrizovića Đure, iz Karlovca, koje sam ja zatekao u logoru u Jasenovcu, a koji su posle mene još tamo ostali — prispela je na 25. de-

cembra 1941. u logor u Jasenovac jedna grupa Srba iz Karlovca od oko 150 ljudi, među kojima su bili i njih dvojica. Svi Srbi iz ovog transporta ubijeni su odmah kod dolaska, a ostalo je na životu tek oko 10 njih, među njima i navedena dvojica. Cim je ova grupa Srba iz Karlovca prispela u Jasenovac, odvodena je u tunel ciglane i tu su po ustašama ubijeni drvenim maljevima, sekirama i preklani noževima. Među ubijenima iz ove Karlovačke grupe bili su i braća Lovrići Milutin i Stanko trgovci iz Karlovca. Imena drugih se ne sećam.

Par dana posle toga dovedena je u Jasenovac u logor jedna grupa oko 100 Srba iz Pakraca i Lipika. Srbi iz ove grupe ubijani su po ustašama na isti način, kao i oni iz Karlovca, a pošteđeno je samo njih 5—6. Tada je ubijen iz ove grupe Divjak Joca, zakupac kur-sadna iz Lipika. Imena drugih neznam. Ovo su mi pričah Suvajdžić Svetozar električar i Zjalić Nikola štampar oba iz Pakraca koji su sa ovom grupom Srba bili dovedeni i pošteđeni, a koje sam ja zatekao u Jasenovcu. Oni su na 25. marta 1942. god. odpremljeni u Staru Gradišku i tamo su ostah.

Na 22. marta 1942. u nedelju oko 9 i po sa„ti pre podne otišao sam u kancelariju pilane, da se ogrijem. Ovu su kancelariju vodili internirani Zidovi, među kojima sam još od prijema imao poznanike. Ova se kancelarija nalazi u pomenutom tunelu, gde ustaše vrše ubijanja novopridošlih grupa Srba interniraca. Na prolazu u kancelariju video sam pred glavnom ustaškom kancelarijom grupu od 47 Srba seljaka iz okolice Doboja u Bosni. Neposredno posle moga ulaska u kancelariju dovedena je ova grupa Srba seljaka u sam tunel pred kancelariju, u kojoj sam se tada nalazio, pa sam čuo kako su ih tada ustaše ispitivah od kuda su, jesu 11 četnici i jesu li bili u borbi. Iz odgovora ovih Srba razumeo sam, da su oni bih mirni domaćini kod svojih kuća, dok je okohca Doboja stajala pod vlasti četnika. Kada su se četnici povukli došla je tamo Hrvatska vojska i ustaše i pozvali su sve Srbe seljake da dođu na železničku stanicu Rudanku, gde će biti odpremljeni na rad. Oni su poverovali i došli, a tamo su ih ustaše jednostavno proglasih uhapšenima, strpah u vagone i dopremili u Jasenovac.

Posle ovoga ispita, koji se dobro čuo i razumeo kroz jednostavna drvena vrata, jer je govor bio vrlo glasan, nastalo je klanje i ubijanje drvenim maljevima Srba iz ove grupe. Kada je već nastalo ubijanje i klanje ovih Srba — čuo sam glasnu zapoved zapovednika logora Miloša Ljube, ustaškog poručnika, koji je kazao sledeče: „Ubijajte četiri po četiri, a ubijene neka nose osmorica, tj. dvojica po jednog." Ubijanje i klanje je nastavljeno prema zapovedi komandanta logora sve dok nije i zadnji Srbin iz ove grupe ubijen. Ovom prilikom su životom platili i oko 10 Srba starijih zatočenika, koji su se slučajno i na njihovu nesreću tamo našh i to ubijanje videli. Njih su ustaše prema naređenju poručnika Miloša zadržali, uvrstili među grupu Srba iz okolice Doboja i zajedno s njima ubili.

Za vreme ovoga ubijanja, koje je trajalo od 10 sati i 30 minuta do 12 sati i 15 minuta, čuli smo mi u kancelariji zapovedi ustaša koje su davali svojim žrtvama kao „lezi", „sagni glavu", „digni glavu" a posle svake zapovedi padah su udarci drvenim maljevima, koji su podmuklo odjekivali i čuli se dobro u kancelariji. Culi smo tada pojedine ustaše,

kako su vikali: „da ti vadim krv" ili „gde Ti stoji srce", a posle toga jauk i roptanje jadnih žrtava, koji su pod udarcima ustaških noževa rušili se na tlo. Za vreme ovoga ubijanja, čulo se sa strane ustaša i razne psovke, koje su bile izraz strahovite mržnje na Srbe i sve što je srpsko. Leševi ubijanih su posle spaljeni u ciglarskoj peći. Napominjem, da su ova dva sata i 45 minuta bila najužasnija u mojem životu. Veća brutalnost i divljaštvo ne može se uopšte zamisliti.

Osim gore opisanih masovnih ubijanja i pokolja, koje su ustaše za vreme mojeg boravka izvršili u logoru u Jasenovcu, dešavala su se vrlo često i pojedinačna ubijstva Srba a naročito pre mojega dolaska u logor. Pojedini ustaše, ako bi sreli pojedinog Srbina, opsovali bi mu mater ili što drugo, izbušili ga tiho i klali, nožem ili bajonetom, batom, ili revolverom ubili. Pojedinačna ubijanja je rado vršio ustaški zastavnik imenom Muja, koji je Musliman rodom iz Bihaća. Pojedini internirci pozivani su u glavnu ustašku kancelariju i posle toga se više nisu vraćah, niti u logoru pojavljivah, i ako su im sve njihove stvari ostale u barakama. Tako se dogodilo sa Dr. Badovinac Nikolom, advokatom iz Karlovca, Zrnić Ivanom, profesorom iz Splita, te urednikom „Beogradske ilustracije", te Milanovićem Perom, želj. službenikom iz Koprivnice. Badovinac je na ovaj način nestao oko 20. novembra, Zrnić oko 10. marta 1942. a, Milanović takođe oko 10. marta 1942. godine. Imena drugih žrtava se ne sećam.

Po mojem mišljenju i po pripovedanju ovih malobrojnih drugova, koji su proveli u logoru u Jasenovcu od osnutka do danas, ubijeno je i zaklano do sada oko 15.000 do 17.000 interniraca, a od toga sigurno 80°/o Srba. ...

Na 30. marta 1942. ja sam sa još 12 mojih drugova[1], oslobođen iz logora i transportom dopremljen u Zemun, odakle smo drugi dan prebačeni u Beograd.

Drugo ništa nemam iznositi, a na iskazano i pročitano mi mogu se zakleti.

D o v r š e n o :

Medić Đuro, s. r.

SASLUŠAO I OVERAVA:
Rodić J. Đuro, s. r.

Zapisničar:
Aćimović Juhjana, s. r.

U S T A Š K A N A D Z O R N A S L U Ž B A - U R E D I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U. Z. 11308/42

Predmet: Ševa Mirko
uhićenje u logor

20/9-4
169

ODLUKA

Na priedlog pod br. T.497 sa strane Žup.red.obl.Banja Luka

te nakon prbvjerenja svih odlučnih okolnosti odredjuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:

Ševa Mirko,r.1930 Drakulić,dječak

time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac

Trajanje prisilnog boravka odredjuje se 1 godinu t.j. od 9.III.1942-9.III.1943.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Žup.red.obl.Banja Luka

O tome obavjest:

1. Predlagaču Žup.red.obl.Banja Luka
2. Izvršiocu "
3. Logoru u Jasenovac uz 1 primjera kpriedloga
4. Uredu II. radi očevidnosti "
5. Ovouredskoj pismari "
6. Stranci

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 13.travnja 1942.

Upravitelj

Br. 86

UPUTNICA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE U ZAGREBU OD 13. APRILA 1942. GODINE KOJOM SE DVANAESTOGODIŠNJI MIRKO ŠEVA UPUĆUJE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA — URED I.

Ravnateljstvo ustaških redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu

Br. 11308/42—9

UPUTNICA

U SKUPNI RADNI LOGOR

Zapovjedniku logora u Jasenovac.

Na temelju odluke ovog ureda br. 11308/42—9 od 13. IV. 1942. upućuje se osoba: Seva Mirko, r. 1930. u Drakulić, dječak na izvršenje prisilnog boravka u trajanju od 9. III. 1942—9. III. 1943.

Nad imenovanom osobom ima se primjeniti stepen opreza i pazke obično.

Izvršenje prepraćenja u logor povjereno je od Zaš. red. obi. Banja Luka.

Datum: 13. IV. 1942.

M. P.

Upravitelj,

(Potpis nečitak)

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 20/9.**

Br. 87

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 13. APRILA 1942. GODINE KOJOM SE LUKA VUKMIR UPUĆUJE U LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA — URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U. Z. 11308/42-11

Predmet: Vukmir Luka
upućenje u logor

O D L U K A [2]

Na priedlog pod br. 497/42 sa strane Zup. red. obi. Banja Luka te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:

Vukmir Luka r. 1886 u Dobrnja Kadina Voda, težak time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac.

Trajanje prisilnog boravka određuje se 1 godinu t.j. od 9. III. 1942——9. III. 1943.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Zup. red. obi. Banja Luka.

0 tome obaviest:

1. **Predlagaču Zup. red. obi. Banja Luka**
2. **Izvršiocu „ „**
3. **Logoru u Jasenovac uz 1 primjerak predloga**
4. **Uredu II. radi očevidnosti „**
5. **Ovouredskoj pismari „ „**
6. **Stranci**

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 13. IV. 1942.

M. P.
Zig:

Upravitelj:
(Potpis nečitak)

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 60/9.**

[2] **Takvom odlukom od 13. i 14. aprila 1942. g. u logor Jasenovac su upućeni: Kovačević Rade, Mlađenović Marko, Delić Jefto, Zutić Milovan, Golić Lazar, Gverić Simeun, Babić Aleksa, Mlađenović Blagoje, Strika Rade, Tatić Lazar, Grkovac Rade, Tatić Dušan, Sabljić Milan, Ivanković Košta, Dubrovac Teodor, Glavić Obrad, Marimković Mihajlo, Milovanović Jovan, Radić Dragutin, Dragomirović Branko, Milivojša Dragutin, Marimković Rade, Antić Miloš, Antić Stojan i Vasiljević Marko.**
(Arhiv VII, a. NDH, k. 161, reg. br. 33/3; k. 169, reg. br. 2/9 i reg. br. 3/9).

Br. 88

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 13. APRILA 1942. SAČINJEN U NEDIČEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM HADŽI--COLAKOVIC DRAGO, SAVO I JOCA I TOMlC DIKO I PETROVIČ PANE IZNOSE O SVOM BORAVKU U LOGORU GOSPIĆ — JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K

od 13. aprila 1942. god.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU.

HADZI-COLAKOVIC DRAGO, bivši sekretar trgovačkog udruženja u Bijeljini, star 44 godine, sin pok. Miče i Soke, rođ. Mitrinović, oženjen, bez dece . . . . HADZl-COLAKOVlC SAVO bivši nameštenik u parnom mlinu, „Drina" u Bijeljini, star 39 godina, sin pok. Miče i Soke r. Mitrinović, oženjen, otac jednog deteta, ... COLAKOVlC JOCA, trgovac iz Bijeljine, star 40 godina, sin pok. Miće i pok. Milke r. Simić, neoženjen, TOMIĆ DIKO, bivši zvaničnik banovinske bolnice u Bijeljini, star 32 godine, sin pok. Mila i pok. Ande r. Maksimović, neoženjen, ... i PETROVIČ PANO; trgovac iz Bijeljine, star 30 god. sin pok. Vase i pok. Ane r. Petrović, neoženjen, ... nakon što su opomenuti na iskaz istine iskazali su sledeće:

Na 1. avgusta 1941. god. uhapšeni su po ustaškim vlastima Ostojić Miko gostioničar, Milošević Jovo, trgovački pomoćnik, Stojanović Cvetko, opančar, Pajkanović Vuko opančar, Vojanović Miloš trgovac, Dokić Risto licitar, Savić Sveto gostioničar, Avramović Drago, konobar, Stojisavljević Stevo, penzioner, Jovičević Milosav, penzioner, Jovanović Jovo limar, Ristić Stevo opančar, Nikolić Milan opančar, Bajić Dušan gostioničar, Jovanović Nikola kafedžija, Bosnić Obrad student prava, Tatomirović Tihomir, pekar, Kontić Pero gostioničar, Jovanović Ljubo trgovac, Cvetković Dušan krojač, Mitrović Boško krojač, Vasilić Vajo đak gimnazije, Pantić Todor, gostioničar, Narančić Risto opančar, Sejić Miko gostioničar, Stankovi ć Emilijan, trgovac, Cvjetinović Branko krojač, te nas četvorica napred pomenutih Colaković Joco, Hadži-Colaković Drago i Savo, Tomić Diko, svi iz Bijeljine. Tada je uhapšeno ukupno iz Bijeljine nas 30 Srba. Isti dan uvečer uhapšeno je i doterano u Bijeljinu oko 15

i Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.

Srba seljaka iz sela Popova kraj Bijeljine. Imena njihova ne znam. Prenoćili smo u vojnom logoru u Bijeljini. Sutradan na 2. avgusta 1941. godine odpremljeni smo svi vozom u Gospić, kamo smo stigh na 3. avgusta oko 9 sati pre podne. U Gospiću smo odmah predani u kaznionu, gde smo preko dana ostali na dvorištu, a u veće smo smešteni nas 42 zatočenika u jednu sobu dugu 6 metara, široku 4 metara i toliko u visinu. U toj sobi smo proveli ukupno 12 dana. Tri dana smo proveli na hodniku zatvora, a jedan dan na dvorištu.

Ja Petrovič Pano uhapšen sam 8. avgusta 1941. god. sa Bošnjakoviće Jovom, sudskim zvaničnikom iz Bijeljine. Zadržan sam u zatvoru u Bijeljini do 11. avgusta 1941. god. kada sam zajedno sa preko 209 seljaüka i građana iz Zvorničkog sreza otpremljen u Zagreb, gde su nas preuzeh zagrebački ustaše, te agenti zagrebačke policije i otpremili u ustašku policiju. . . . U policiji smo ostali do 13. avgusta 1941. god. na veče, kada smo ukrcani u vagone i odpremljeni u Gospić, gde smo se našli sa ostahm navedenim i od tada sudbina nam je bila zajednička.

Za vreme našeg boravka u Gospiću dnevno su transportovani novi transporti Srba iz svih krajeva, a naročito iz Bosne. Stizalo ih je svaki dan po više stotina, koji su smeštavani u dvorište kaznione. Redovito su dnevno odpremani iz kaznione za Velebit i otok Pag po> dva transporta Srba, a kadkada i tri. Jedan transport išao je svaki dan u 9 sati pre podne, a drugi u 4 sata posle podne. U svakom transportu bilo je 300—400 Srba, tako da ih je dnevno odilazilo 600 do 700 ljudi, a ako je bio i treći transport, onda i više. Treći je obično odilazio kamionima i to u ranu zoru. Kohko je Srba transportom odilazilo u Velebit, tohko je redovno novih pristizavalo, tako da je kazniona uvek bila puna. Dnevno stanje bilo je oko 2500 do 3000 ljudi, a od toga oko 300 žena i dece. Bilo je nešto i Hrvata oko 10 do 15. Znamo da su tada bih u Gospiću u kaznioni dr Auer Ljudevit i dr Hanžek, bivši ministri.

Srbe koji su bih određivani za transport za Velebit ustaše su svaki put postrojili u dvorištu kaznione dva po dva. Između njih provukli su dugački lanac, zatim sa žicom vezali ih sve za ovaj lanac i to tako, da su oko ruke zavezali žicu i opet za lanac.

Znamo da su u to vreme u pravcu Velebita odvedeni: Ljubojević Vasko, direktor banke, Bogdanović Đoko baštovan, Mijatović Sekula posednik svi iz Bijeljine. Oni su par dana posle nas dovedeni u Gospić. Zatim su odvedeni: Mršić Maksim, težak iz Cengića, srez Bijeljina, Miličević Gavro, težak iz Krčina, sreza Bijeljina, Radovanović Cviko težak iz Koronie, sreza Bijeljina, Milošević Nikifor, činovnik rudarske uprave u Ugljeviku, sreza Bijeljina, Milošević Ljubomir, predradnik u rudniku Ugljevik, Raiković Ranko težak iz Ugljevika, sreza Bijeljina, Kićanović Strahinja trgovac iz Broca sreza Bijeljina, Rankić Vukašin težak iz Ugljevika. Imena drugih odvedenih ne znam.

Kasnije su nam pričah Jevreji, koji su došli sa otoka Paga i Gospića, a s kojima smo se sastali u Jasenovcu, da su svi Srbi, koji su iz Gospića odvedeni u Velebit tamo ubijani. ...

Na 19. avgusta 1941. otpremljen je iz Gospića jedan transport Srba od oko 950 ljudi, a među njima i nas petorica u logor u Jasenovac. Put od Gospića do Jastrebarskog bio je užasan, za nas sve. U svakom vagonu

bilo nas je 80 do 100 ljudi, tako da smo se u pravom smislu reči gušili. 13 ljudi na tom putu umrlo je od ugušenja. Među njima tada je umro i Blagojević Đoja, vlasnik autobusnog poduzeća iz Zvornika.

U Jastrebarskom ustaše su nam odmah oduzeli sav novac koji se je u nas našao, kao i sve druge skupocene stvari, kao satove, prstenje i naliv pera. Kazali su nam, da će nam za to nabaviti hrane jer da ćemo tu ostati nekoliko dana. U Jastrebarskom smo ostali u vagonima 30 sati i za to vreme dobili smo svaki samo jednom po jednu kašiku pasulja.

Dok smo se zadržavali u vagonima u Jastrebarskom došla je do naših vagona jedna ustaška satnija sastavljena od Ličana i ovi su ustaše išli od vagona do vagona i hteli nas sve pobiti. Spasili su nas tada od smrti ustaše iz Jastrebarskog, te talijanska vojska, koja se je tamo nalazila. Na 20. avgusta u veče krenuh smo iz Jastrebarskog, u Jasenovac.

Na 21. avgusta 1941. ujutro stigli smo u željezničku stanicu Jasenovac, gde nas je preuzela 17 ustaška satnija, koja je bila nastanjena u Jasenovcu. Ustaše su nas dočekah sa pogrdama i raznim psovkama, zatim su odmah ulazili u vagone i tražili od nas novac, satove, prstenje, naliv pera, lisnice itd. Mi smo im odgovarah da smo sve te stvari, koje smo još imali predah već dan pre u Jastrebarskom. Oni su se sa tim odgovorom zadovoljili.

Nakon jedan sat istovarani smo iz vagona i svrstani dva po dva krenuh smo prema logoru udaljenom od željezničke stanice oko 5 km. Morah smo ići skoro trčećim korakom. Tučeni su bili od ustaša samo oni, koji nisu mogli izdržati tempo hoda. Došli smo u logor, koji je bio smešten u barakama na polju kraj jedne šume blizu potoka, Lonje. Odmah smo morah sesti na mokru zemlju dva po dva i tu je nanovo nastalo pretresanje i oduzimanje stvari. Oko 2 sata posle podne pustih su nas u barake, da zauzmemo mesta. Isti dan oko 5 sati posle podne došla je u logor partija Jevreja, pa smo mi zauzetu baraku morah napustiti, jer su se u nju uselili Jevreji, a mi smo se smestili u jednu još ne dovršenu baraku, koju smo posle sami morah dovršiti.

U ovom logoru od 21. avgusta 1941. pa sve do polovine septembra 1941. mi Srbi nismo uopšte dobivali nikakve hrane od uprave logora, a niti smo mogli što dobiti izvana. Jevreji, koji su u istom logoru bili smešteni dobijali su živežne namirnice od svojih bogoštovnih opština, pa su od toga nešto malo otkidah i nama davali....

Na 30. avgusta 1941. oko 10 sati pre podne odvojih su iz naše grupe sve seljake njih oko 500 — povezali ih žicom dva po dva za ruke i odveli ih prema željezničkoj stanici. Posle toga o tim odvedenim seljacima nismo nikada ništa mogli saznati. Ustaše su govorih, da su ti seljaci odpremljeni u Nemačku na rad, a drugi da su odvedeni u logor u SI. Požegu i tamo pobijeni. Ti seljaci bili su iz srezova bijeljinskog i zvorničkog, te nešto iz bjelovarskog. Poznavajući metode ustaša vjerujemo da su ti seljaci pobijeni.

Mi, koji smo ostali u ovom logoru morah smo svaki dan ići na rad na nasip reke Lonje. Na radu je bio strašan režim. Bilo je zabranjeno stati i odmoriti se ih govoriti. Moralo se stalno raditi, a ustaše koji su nad nama držali stražu išli kroz naše redove, kada smo radih i držali u rukama motke, tukli su nas sa ovim motkama. Tačke pune zemlje mo-

rali smo uz nasip, voziti trčećim korakom i ako tko ne bi mogao, taj je bio od ustaša tučen. Jednoga dana, kada smo išli na rad dvojica su se usput malo razgovarali. To je primetio jedan ustaša, izveo ih iz reda, vezao im ruke pozadi sa žicom, bacio ih na zemlju, te ih tukao on, kao i drugi ustaše, i nogama gazih po njima. To su bili Goljanić Vojo, radnik iz željezare u Zenici i neki Dušan, šumar iz Zenice. Početkom meseca novembra Dušan je umro u logoru, a Goljanić Vojoi je ubijen po ustašama....

Polovicom meseca oktobra 1941. nastala je u našoj grupi velika smrtnost, koja je nastupila kao posledica iznurenosti, gladi i teškog fizičkog rada. Dnevno je umiralo 5 do 8 ljudi.

Koncem meseca septembra 1941. pobegli su sa rada dvojica Srba zatočenika i to: Popović Ljubo, bačvar iz Tuzle i Mraković Branko stolar iz Travnika. Prigodom begstva oteli su ustaši, koji je nad njima držao stražu pušku i ozledili ga po hcu. Nakon dva do tri dana odvojeno je iz naše grupe 26 Srba zatočenika i zatvoreno u „žicu". „Žica" jest jedan manji prostor ograđen sa bodljikavom žicom u visini od 1 metar. Ovaj prostor i sa gornje strane u toj visini isprepleten je bodljikavom žicom tako, da oni koji se nalaze u tom prostoru ne mogu se ispraviti, a ne smiju sesti, već mogu stalno samo čučati. U ovakvu „žicu" bili su zatvoreni kroz osam dana, napred pomenuta grupa od 26 Srba. Stražu nad njima vršili su zatočenici Javreji. U toj grupi Srba bili su: dr Todorović Petar, lekar iz Travnika, Narančić Risto opančar iz Bijeljine, Berić Vlado trgovac iz SI. Broda, Belančio Dušan policijski pisar iz Visokog, Grković Danilo, penzioner iz Mostara, Lazić Kornelije iz Visokog, Tanasković Mišo iz Visokog, Čelik Dušan penzioner iz Sarajeva, Kosanović Boško iz Visokog, Savlić Jovan trgovac iz Sunje sreza Petrinja, Marinović Slobodan tehničar iz Visokog, Đermanović Đorđe, učenik učiteljske škole iz Prijedora. Imena ostalih se više ne možemo setiti. Nakon 8 dana jednoga dana izveli su ustaše iz žice ovih 26 Srba povezali ih žicom za ruke i tada su ih nemilosrdno kundacima tukli. Zatim su ih odveli izvan logora u pravcu puta za Jasenovac. Cim su ih odveli nakon deset minuta čula se je pucnjava. O ovim Srbima nije se više nikada ništa doznalo, ali se veruje da su tada ubijeni.

U drugoj polovini meseca oktobra 1941. god. doteran je u logor u Jasenovac dr Gavrančić Oton, advokat i starosta Sokola iz Zagreba sa jednom grupom zatočenika od oko 10 do 15 ljudi.. ..

U prvoj polovici meseca novembra 1941. god. nastupile su kiše i hladno vreme. Sava je nadolazila i pretila je opasnost od poplave, a nasip koji smo mi zatočenici tada radili, da bi zaštitili ciglanu Ozrena Đačića, još nije bio dovršen. Tada je jednog dana došao na nasip Luburić Vjekoslav (Maks), ustaški satnik i zapovednik svih logora u Hrvatskoj, kada je vidio da nasip još nije gotov, razljutio se, izvadio revolver i pucao na grupu zatočenika, koja je u tom momentu zastala u nameri da ga pozdravi. Tom prihkom ranjen je od Luburića u stomak Bosnić Bogoljub, svršeni đak gimnazije iz Bijeljine, koji je ovu ranu preboleo, ali je posle od ustaša ubijen. Ranjen je bio još jedan Jevrejin koji je podlegao ranama. Tada je Luburić naredio ustašama, da svakog zatočenika koga opaze da stane, odmah ubiju. Posle toga nastalo je svaki dan ubijanje zatočenika na radu na nasipu. Svaki dan ih je ubijeno 10—15,

a kad kada i više. Jednoga dana ubijeno ih je 22. Nisu ih ubijah iz pušaka, nego sa debelim motkama. Pored ovih ubijenih svaki dan je doneseno pet do šest zatočenika ispremlaćenih od ustaša. Osim toga bilo ih je dosta, koji su bih manje ispremlaćeni, pa su mogli sami sa radova doći u logor. Znamo, da su tada od ustaša na radu na nasipu ubijeni: Bobar, seljak iz Bakra i Perković seljak iz Glogovca, te Cvjetinović, seljak iz Svinjarevca, svi iz sreza Bijeljinskog. Imena drugih ne znamo.

Pošto je oko polovice meseca novembra 1941. god. nadolazila voda na polje, na kojem su smeštene barake, u kojima smo se nalazili, došlo je naređenje, da se ovaj logor isprazni. Zdravi zatočenici morah su preći u tzv. radni logor u Bačićevoj ciglani u Jasenovcu, a nesposobni za rad i bolesni u logor Krapje.

Jedna grupa oko 200 zatočenika Srba nesposobnih za rad odpremljena je na 14. novembra 1941. u logor u Krapje. Mi zdravi i sposobni za rad ostali smo i dalje u ovim barakama do daljnjeg naređenja. Prilikom polaska ovih zatočenih Srba iz barake prema Krapju ustaše su ih nemilosrdno tukli i gurah u vodu, koja je bila oko barake. Iz postupka ustaša prema ovoj grupi bolesnih i nemoćnih Srba mi smo ostali zaključili, da ovu grupu čeka teška sudbina, što se kasnije i obistinilo, jer dok su stigh do logora Krapje, ubijeno ih je uzput oko 30. U ovoj grupi su bih: Vuković Veljko, trgovac i posednik iz Brezova Polja, sreza Brčko, Vuković Blagoje posednik iz Brezova Polja, sreza Brčko, Kalajdžić Marijan, težak iz Magnojevića, sreza Bijeljina, Mudrolja Pano, trgovac iz Našica, sreza istog, Mandrapa Spasoje industrijalac iz Sarajeva, Dokić Risto, licitar iz Bijeljine, Stojanović Cvjetko, opančar iz Bijeljine, Pajkanović Vuko, opančar iz Bijeljine, Bošnjaković Joco, sudski zvaničnik iz Bijeljine, Stojisavljević Stevo, penzioner iz Bijeljine, Jovičević Milisav, penzioner iz Bijeljine, Jovanović Jovo limar iz Bijeljine, Ristić Stevo opančar iz Bijeljine, Ivanović Nikola, sudski glasnik iz Bijeljine, Ivanković Ranko obućar iz Bijeljine, Obrad Bosnić i njegov brat Bogoljub studenti iz Bijeljine, Vucelja Simo lugar iz Bijeljine, Tekić Gavro penzioner iz Bijeljine, Tomić Milan, đak gimnazije iz Bijeljine, Mijajlić Vasa opančar iz Bijeljine, Pantić Todor gostioničar iz Bijeljine, Tejić Miko gostioničar iz Bijeljine, te njegovi sinovi Aco električar i Božo trgovački pomoćnik, Zarić Vlado opančar iz Janje sreza Bijeljina, Lazić Ilija težak iz Janje, sreza Bijeljina, Bogdanović Jovo trgovac iz Tavne, sreza Bijeljina, Trajanović Drago, trgovac iz Brezova Polja, srez Brčko, braća Grumić trgovci iz Brezova Polja sreza Brčko, Beatović Ranko trgovac iz Visokog, Petar gostioničar iz Visokog. Imena drugih se sada ne sećamo. Svi ovi Srbi koji su bili tada upućeni u logor Krapje, a koji nisu već usput ubijeni, prebačeni su početkom meseca decembra 1941. natrag u logor u kojem su već bih i tu su odmah zatim ubijeni.

Druga partija Srba zatočenika, u kojoj smo bili i mi odvedna je na 15. novembra 1941. u radni logor u ciglanu Bačićevu. Već sa puta vraćeni smo bili nas dvojica Tomić Diko i Petrovič Pano sa još 58 drugih Srba, koji su u ovom prvom logoru zadržani, da sruše dve barake, a ostali među njima i nas dvojica Hadži-Colaković Drago i Savo i Čolaković Joca produžili smo put do logora u ciglani Bačićevoj. Ova grupa Srba morala je ići ubrzanim korakom prema Bačićevoj ciglani. Iza grupe išlo je više konjskih kola i svi oni, koji su od iznemoglosti na putu

padali kupili su ih i bacali u kola. Na ulazu u ciglanu sve ove izbacali su iz kola na jednu hrpu i one, koji se nisu mogli odmah dignuti i stati u red sa ostalima, ustaše su ih na očigled svih drugih ubih kundacima i izboli noževima. Tada su u ovoj grupi Srba ubijeni: Tatomirović Tihomir, pekar iz Bijeljine, i Kulić Zivko đak gimnazije iz Foče. Imena drugih se ne sećamo, ali znamo da ih je tada više ubijeno. Svi mi koji smo stigh u ciglanu u ovoj grupi bih smo smešteni u jednoj otvorenoj šupi. Celu noć morah smo da sedimo. Nije bio dozvoljen ni najmanji pokret pod pretnjom smrtne kazne. Stražu su čuvah ustaše, koji su tu noć iz ove grupe pod šumom ubili pet Srba. Tada su ubijeni Pavlović Vojo, bolničar iz Tuzle i još četiri seljaka iz Bosne.

Drugi dan premešteni su Srbi iz ove grupe u tzv. tunel, gde se je pre sušio crep. U ovom tunelu zatekli smo jednu grupu Srba od oko 30 ljudi, koji su sa prvim transportom bih upućeni u logor Krapje, ah nisu mogli ići, pa su tu ostavljeni. U ovom tunelu bilo je užasno stanje. Bilo je zagušljivo i puno ušiju. Svi Srbi sposobni za rad morah su preko dana plesti bodljikavu žicu oko logora, a bolesni i iznemogli ostajah su preko celog dana! u tunelu.

Dok smo se mi još nalazili u tunelu — a bilo nas je 120 došla je u Jasenovac nova grupa od 36 Srba seljaka, koji su rodom) iz sreza bjeljinskog, a koji su bih u Zagrebu na suđenju pred prekim sudom i bili po sudu oslobođeni, ali ih je ustaška policija uputila u logor Jasenovac. Sa ovom grupom dovedeno je još i 12 Srba, koji su tada kao ratni zarobljenici bili došli iz Nemačke, pa su ih ustaše na prolazu u Zagrebu uhapsili i dopratili u logor u Jasenovcu. Među ovima bio je i đak narednik Cudić Cedomir, rodom iz Zagreba, koji je tada također došao kao ratni zarobljenik iz Nemačke. I ova grupa Srba smeštena je k nama u tunel. Iz grupe ovih Srba, koji su dovedeni iz Zagreba pokušalo je 8 seljaka begstvo i ustaše su za to sve seljake iz ove grupe ubili osim dvanaestorice pomenutih ratnih zarobljenika, od kojih su neki posle ubijeni. Među ovim seljacima tada je ubijen iz naše grupe Jovanović Momo, student prava iz Mačkovca, sreza Brčko. Među ovom grupom seljaka tada je ubijen i seljak Kojić Vujadin iz Balatuna, sreza Bijeljina, koga je ustaški poručnik Miloš Ljubo sam svojom rukom iz revolvera ubio.[2]

Grupa Srba, koja je ostavljena bila u ranijem logoru kraj Lonje, a u kojoj smo bili i nas dvojica Tomić Diko i Petrovič Pano, preživela

[1] U svojim sedanjima datim autoru ove knjige, taoc iz Ljubije — logoraš Gospića i Jasenovca Branko Katana — seća se sledečih logoraša: Vlade Gajića, Joce i Drage Colakovića, Marka Kruljića, Slavka Dugonjića, Branka Cvijelića, Vlade Glušca, Slobodana Mičića, Milutina Veiimira, Manojla Adamovića, Vukana Bogdanovića, Ljube Đurašinovića, Ranka Vukojevića, Mihaila Sredića, Mladena Situma, Ruben Vangela, Fincia, Vlade Filipovića, Dušana Malinovića, Miloša Makijevića, Jove Kneževića, Mirka Pajkića, Sime Mandrape, Košića, Radovana DubIjevića, Novaka Dubljevića, Isaila Mitrovića i mnogi drugi koje se po imenu ne može setiti. Od 45 taoca iz Ljubije pokupljenih jula 1941. i skoro svi ubijeni od Ljubije do Prijedora, Ivanjske, Banja Luke, Capraga, Ogulina, Gospića— Jadovna do Jasenovca. Tu Odiseju simrti preživeli su svega njih šestorica: Janjoš Gavrilo, Đorđe Radulović, Janko Popić, Vukan Bogdanović, Spaso Grbić i Branko Katana.

Koncentracioni logor Jasenovac su preživeli Branko Katana d Vukan Bogdanović koji su iz njega pobegli. Prvo je krajem decembra 1941. pobegao Branko Katana na sledeči način: njih četvorica, Milutin Velimir, Ruben Vangel, Finci

je posle odlaska ostalih Srba strašne dane. Ovoj grupi Srba sutradan t.j. 16. novembra 1941. poslano je iz radnog logora u ciglani još 60 Jevreja kao pomoć. Osim toga došla je u ovaj logor nova grupa zatočenika Srba sa Korduna — njih oko 100. Iz ove grupe Srba sa Korduna navodno su dvojica pokušah begstvo, a to je moglo biti 17. ili 18. novembra 1941. godine. Zato su ustaše ubili taj dan 9 zatočenika Srba, a sutradan još 67 zatočenika. Imena ubijenih neznam.

Zatočenici koji su bih zdravi i mogli raditi na rušenju baraka u ovom logoru dobijali su bolju hranu te hleba, a oni koji su bili bolesni i zato nisu mogli raditi, dobijali su lošu hranu i nisu dobijali hleba. Osim toga ustaše su sve ove bolesne zatočenike poklali za vreme rušenja baraka. Tada su među ostalim zaklani: Jovanović S. Joco trgovac iz Tuzle, Ivić Miloš iz Doboja i Zgonjanin Branko, radnik iz Tuzle....

Rušenje baraka dovršeno je posle 20. novembra i tada smo dobili naređenje, da iskopamo jednu veliku jamu, a ustaše su kazali, da će ta jama služiti za kreč. Međutim ova jama nije bila namenjena za kreč, već za raku za zatočenike, koji su posle toga po ustašama ubijeni. Odmah oko 23. novembra 1941. god. poslana je ovamo jedna grupa Srba koji su do tada bih u ciglani. Polovicu ove grupe ubili su ustaše već na putu iz jednog logora u drugi, a drugu polovicu ubili su nekoliko dana posle toga. U isto vreme ubijah su i zatočenike, koji su se već nalazili u ovom logoru, jedino je ostalo oko 25 zatočenika, koji su poslani posle završenog rušenja barake u logor u ciglanu, a među njima i nas dvojica — Tomić Diko i Petrovič Pano. Tada su ubijeni: Ćuk Svetozar gostioničar iz Puračića sreza Tuzla, Savić Selemir i Risto trgovci iz Zvornika, Nikolić Milan opančar, Savić Sveto gostioničar, Cvjetković Dušan, krojački naučnik svi iz Bijeljine, Radišić Srećko putar iz Suhog Polja sreza Bijeljina, Pekić Milorad sveštenik iz Mačkovca sreza Brčko, Dr. Barać Branko sveštenik iz Siska, Trifunović učitelj u penziji iz Bos. Samca, Hadži-Vuković Stevo student iz Foče, Dabarčić Vojo, kovač iz Zenice, Krunić Marko, gostioničar iz Otišića u Dalmaciji, imena ostalih se ne sećamo.

Koncem meseca novembra nas dvojica Tomić Diko i Petrovič Pano prevedeni smo sa još 23 Srbina zatočenika u logor u ciglanu i tamo smo se sastali među ostalim opet sa Hadži-Colakovićem Dragom i Savom i Colakovićem Jocom. Zajednički iznosimo tad sledeće:

Koncem meseca novembra 1941. dopraćena je u logor Jasenovac jedna grupa od 142 Srbina iz Karlovca. Oni su smešteni u tunel, gde su

i on skovali su plan da predveče preduhitre barem 30 minuta četvoricu logoraša koji su svake večeri išli iz logorskog kruga po večeru ustašama u selo Jasenovac. I tako jednog dana krajem decembra 1941. njih četvorica pod vodstvom Velimira kao vođe stotnika u 17 časova krenuše sa značkama na grudima i ceduljicom njihovih imena u ustašku stražaru da uzmu poljsko kazanče da ustašama donesu večeru. Na kapiji pokazaše ceduljicu koju ustaša pogleda, i značku im zagleda koju su nosili i njihovi predhodnici i pusti ih kroz glavnu kapiju. Između te kapije d crkve u Jasenovcu gde se uzimala hrana, pošto je padala kiša sa snegom, a i već se spuštao i mrak, oni su se sakrili, jer je naišla ustaška patrola ne znajući jedan za drugoga između velikih stogova istovarene rezane građe koja se nalazila na obali Save. Katana je sačekao potpuni mrak, a pomoglo mu je i nevreine, te je prešao put, dokopao se železničke pruge, ukrcao se na prvi voz i pobegao. Tako se spasao Branko Katana kovač iz rudnika Ljubije. A Milutin Velimir je na Savi našao čamac i za njim otplovio u slobodu. Sudbina Ruben Vangela koji je kao logoraš bio šofer Ljube Miloša i Fincija posle bega nije poznata sada penzioneru iz Ljubije Branku Katani.

ostali šest dana, a zatim prešli u baraku, koja je nosila oznaku 3 C. Svi smo po danu radili na podizanju novih baraka. Ustaše su za vreme rada tukli i ubijali Srbe. Događalo se, da su ustaše, kada su u dvorištu sreh kojega zatočenika istoga i bez ikakvog povoda ubijah. Ubijanje i tučnjava bih su svakodnevna i obična pojava.

Nekako početkom meseca decembra 1941. ja Colaković Joco kupio sam od jednog Židova jedan hlebac za 50 Kuna. Židov mi je taj hleb ponudio na prodaju. To su doznali ustaše, odnosno ovaj Zidov koji je bio ustaški špijun prijavio je ovaj slučaj sam ustašama. Ustaše su me za to uzele na odgovornost, odvele na stražaru i tamo usijanim gvožđem pržili po golom tijelu, sileći me da priznam, gde imam sakriven novac. Vratih su se posle toga nazad u baraku, pretražili da pronađu novac, ah kako nisu našli novca odustali su od daljeg mučenja. I sada se na mojem telu poznaju ozlede koje sam zadobio od usijanog gvožđa.

Između 20. i 24. decembra 1941. ubijeno je 25 Srba zatočenika kao odmazda zato, što je Srbin zatočenik Đujić Branko iz Zagreba jednog ustašu udario šamarom. To se je dogodilo na jednome polju u jednoj privatnoj kući, gde je taj Đujić sa tim ustašom i nekim ženskima sedio u privatnom društvu i pio i onako pijani obojica se posvadili i Đujić ustašu ošamario. Tada je ubijen i sam Đujić, a ubio ga je lično ubodom noža u srce upravnik logora Miloš Ljubo. Među ubijenima bili su mahom seljaci iz sreza bijeljinskog.

Na 24. decembra 1941. došla je u logor u Jasenovac grupa oko 60 Srba iz Sarajeva. Iz ove grupe isti dan ubijen je samo jedan seljak, koga je lično prigodom dolaska grupe zaklao upravitelj logora rečeni Miloš Ljubo.

Na 25. decembra 1941. došla je u logor grupa Srba iz Pakraca — njih oko 70. Pred upravnom kancelarijom već kod dolaska ubijeno je iz ove grupe oko 40 Srba, a preostala 32 predana su nama u baraku. Taj dan bio je katohčki Božić i ustaše pijane zajedno sa upravnikom logora Milošem Ljubom ubili su iz ove grupe napred navedenih oko 40 Srba.

Na 28. decembra 1941. iz sela Donje Gradine preko Save pucah su navodno četnici na ustaše i tom prilikom ubili dvojicu ustaša, koji su hteli čamcem preći preko Save, a trećeg su ranih, koji je naknadno umro. Kao represalije na to ustaše su na 1, 2. i 3. januara 1942. pripremili pokolj Srba zatočenika. Na 1. januara 1942. ubili su 135 Srba. Na 2. januara 1942. ubih su 55 Srba, a na 3. januara 1942. ubili su 62 Srbina. Ukupno u ta tri dana ubili su 262 Srbina.

Na 1. januara 1942. grupu od 135 Srba povezali su ustaše žicom, oterali ih uz kundačenje i bodenje u leđa na logorsko groblje i tamo ubih. I ovo ubijanje su izvršili drvenim maljevima i sekirama po glavi te klanjem noževima. Tada su pred barakom ubili starije i bolesne Srbe, koji nisu mogli ići na groblje, a ostale su odveli.

Na 2. januara 1942. ubih su ustaše pred samom barakom 25 Srba, a ostale su vezali žicom i oterali u logorsko groblje i tamo ubili. I ovo ubijanje su izvršili drvenim maljevima i sekirama po glavi te klanjem noževima. Tada su pred barakom ubili starije i bolesne Srbe, koji nisu mogli ići na groblje, a ostale su odveh.

Na 3. januara 1942. ustaški satnik Luburić lično je izabrao grupu Srba od 62, koje je odredio za ubijanje. Ova grupa Srba odvedena je

u logor u kojem smo mi prije bili i tamo su oni najprvo morali iskopati jame za Zidove, koji su bili određeni za ubijanje, a onda su iskopali jame za sebe, a potom su od ustaša ubijeni na isti način kao i prijašnje grupe. Njihova krvava odela bila su sa njih svučena, drugi dan donesena u ciglanu i pohranjena u magacin, nakon što su oprana od krvi. Ovo se je posle toga stalno praktikovalo. Ovo ubijanje izvršila je 14. ustaška satnija, u kojoj su bili ustaše, koji su se većinom regrutovali iz Osjeka, a najviše se pri tom isticao dorojnik neki Brandner. Od sada pa do konca meseca jaunara 1942. sve nove grupe Srba, koje su pristizavale u Jasenovac nisu niti puštene u logor, već su ih odmah sa željezničke stanice odvodili u ustaški tabor gde su ih pretresli i oduzeli sav novac i ostale stvari, a potom ih odvodili ravno na logorsko groblje i tamo ubijah na isti način, kao i prijašnje.

U tri maha pobijeni su od ustaša svi bolesni i nemoćni, zatočenici, koji su se nalazih u logorskoj bolnici.

Prva likvidacija bolesnih bila je oko 20. januara 1942. Tada ih je bilo u bolnici oko 120 što Srba što Jevreja. One bolesnike, koji su bili nešto jači natovarili su na saonice, odvezli ih u prijašnji logor kraj Lonje i tamo ih na već opisani način ubili, a one koji su bili bolesniji i slabiji izvukli su samo pred bolnicu i tamo ih poklah.

Drugo likvidiranje bolesnih i slabih bilo je neposredno pred dolazak međunarodne komisije. Tada ih je bilo u bolnici oko 100 Srba i Zidova. Njih su ubili i zaklali na isti način, kao i one ranije. Mesto ubijenih bolesnika ustaše su ovaj put u bolnicu smestili zdrave ljude i to bolnički personal, te zatočenike, koji su bili uposleni u. bolnici. Svi su morah leći u krevete i oni su morah pred članovima međunarodne komisije glumiti ulogu bolesnika.

Treća hkvidacija bolesnika iz bolnice izvršena je na 23. marta 1942. Tada je bilo oko 50 do 60 bolesnika i oni su svi po noći prenešeni pod izlikom spašavanja od vode u jednu šupu, gde su svi zadavljeni žicom oko vrata, a zatim spaljeni u peći gde se je cigla pekla, a koja je peć u tu svrhu posebno preudešena.

U to vreme došle su dve grupe novih Srba zatočenika. Jedna grupa je došla od Karlovca — njih oko 90, — a druga iz Bosne oko 50 Srba seljaka. Njih su odmah kod dolaska odveh u ciglanu, tamo žicom oko vrata udavili i potom spalili u peći od ciglane.

Internacionalna komisija došla je u Jasenovac na 6. februara 1942. i pregledala logor. Prije dolaska te komisije mi smo svi zatočenici morali raditi danju i noću na podizanju jedne nove barake, u kojoj je bila improvizirana trpezarija za zatočenike. Međutim u toj trpezariji nikada nitko od zatočenika nije nikakvog jela okusio osim na dan dolaska komisije. Odmah drugi dan po odlasku komisije stolovi i ostale stvari iz ove trpezarije su izbačeni, a nova grupa Srba zatočenika te nešto Hrvata smeštena je na spavanje u tu baraku. Svi zatočenici prije dolaska internacionalne komisije dobili su oko leve ruke trake i to Zidovi žute, Srbi plave, a Hrvati crvene. Na svakoj traki bio je po jedan broj. Isto tako dobili su svi zatočenici za taj dan i male metalne pločice, koje su morali objesiti oko vrata, a na ovim metalnim pločicama bih su isti brojevi, koji su bili i na trakama oko ruke. Ove metalne pločice bile

su tobož zato, da ako koji zatočenik umre, da mu se znade odmah ustanoviti identitet. Ja Hadži-Čolaković Drago imao sam broj 186, ja Hadži-Ćolaković Savo imao sam broj 184, ja Tomić Diko imao sam broj 603, ja Petrovič Pano imao sam broj 801 i ja Čolaković Joco imao sam broj, ali se sada ne mogu sjetiti koji

Koncem mjeseca januara 1942. ja Tomić Diko i ja Petrovič Pano sa još 10 Srba zatočenika bih smo određeni da idemo u Donju Gradinu preko Save radi presovanja sena. Tu smo radili oko mesec dana, tako, da smo svako jutro išli u Donju Gradinu na rad, a u večer se vraćali u Jasenovac na spavanje. Znamo da su za to vreme ustaše doveli u selo Gradinu dve grupe zatočenika. U prvoj grupi bilo je oko 120 žena i dece i to Srba, a u drugoj 300 do 400 Srba muškaraca, Hrvata i Muslimana. Obe ove grupe ustaše su likvidirali na taj način da su ih najprije poklali noževima, a zatim njihove gole leševe prevukli u seljačke kuće i te kuće zapalili. Ove likvidacije ovih dviju grupa izvršila je 49. ustaška satnija, pod komandom ustaškog zastavnika Muje, čije prezime ne znamo, ali znamo da je rodom iz okolice Bihaća. Ustaše koji su služili u ovoj satniji regrutovani su iz Jajca i okolice.

Po našem mišljenju ubijeno je za vreme našega bavljenja u logoru u Jasenovcu 10.000 do 12.000 Srba. Nije nam poznat broj ubijenih Zidova.

U logoru u Jasenovcu za Srbe je bio najstrožiji režim. Prema Zidovima se postupalo nešto blaže.

Cuh smo pripovedati, da je već pomenuti ustaški zastavnik Altarac na 25. marta 1942. otišao sa pohcijskim automobilom „Maricom" iz Jasenovca u Staru Gradišku i otuda iz kaznione dopremio 42 Srpkinje zatočenice, od kojih je isto veče 20 njih ubijeno u Jasenovcu i njihovi leševi spaljeni u ciglarskoj peći. U ovoj grupi Srpkinja bilo je 5 ženskih iz Brčkoga.

Na 30. marta 1942. oslobođeni smo iz logora i pod pratnjom jednog ustaškog vodnika odpremani u Zemun, a odatle smo na 31. marta 1942. prešli u Beograd, gde se i sada nalazimo.

Drugo ništa nemamo iskazati, a na iskazano i pročitano nam možemo se zakleti.

Dovršeno:

Saslušao i overava:
Rodić Đuro, s. r.

Zapisničar,
Aćimović Julijana, s. r.
Hadži-Colaković Drago, s. r.
Hadži-Čolaković Savo, s. r.
Čolaković Joco, s. r.
Tomić Diko, s. r.
Petrovič Pano, s. r.

Br. 89

ZAPISNIK OD 14. APRILA 1942. SAČINJEN U NEDIČEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU, U KOME PAJKIC MIRKO IZ VISOKOG GOVORI O SVOM BORAVKU U LOGORIMA GOSPIĆ I JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K

od 14. aprila 1942. god.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

PAJKIC MIRKO, rođen 16. juna 1914. god. u Visokom, sin pok. Maksima i Mare, rođene Čađa, oženjen i ima dve kćerke kojima je sada jednoj jedna, a drugoj dve godine. Po zanimanju mašinski bravar. Pozvan na preslušavanje u Komesarijatu za izbeglice i tom je prilikom opomenut da govori samo čistu istinu o svemu čega se seća iz doba svoga robovanja u ustaškim logorima, izjavi:

28. juna 1941. eksplodirale su u sarajevskoj željezničkoj ložionici dve bombe. Ja sam tada radio u toj ložionici, ali me za to vreme nije bilo na mestu eksplozije. Ja sam došao na rad drugog dana, 29. juna, na posao oko 6 sati navečer. U 10 sati naveče došao je po mene jedan agent policije i uhapsio mene i Ljubu Mirića, takođe bravara u istoj ložionici iz Visokog. U zatvoru smo odležali 10 dana bez saslušanja. Tada su nas saslušali i rekli nam da ćemo biti pušteni na slobodu. Međutim, sutradan smo povezani lancima i žicom, odvedeni na stanicu, ukrcani u teretne vagone i u transportu odvezeni za Gospić. Na tom nas je putu pratio medu ostalima i sarajevski policijski stražar Šikara, Musliman, rodom iz Visokog, kome se imena ne sećam. Pored njega i policijski agent iz Sarajeva, Tuzlak, inače po zanimanju brijač. Oni su postupali sa nama surovo, a Tuzlak nas je i tukao. U Derventi je ušao u voz i jedan ustaški narednik, kome je Šikara u času njegova dolaska nešto poverljivo saopštavao i pri tom pogledao više puta na mene. Bilo mi je jasno da mu nešto govori o meni. O tom sam se i uverio docnije, jer je taj ustaša odmah nakon toga razgovora došao u naš vagon, pristupio k meni i počeo me ispitivati o tome kako sam podbacio one bombe u sarajevskoj ložionici. Ja sam ga uveravao da o tome ne znam ništa, jer tada nisam ni bio na radu u ložionici nego kod kuće u Visokom. On se na to nije obazirao, nego je izvadio jednu bombu iz džepa, crveno bojadisanu. Pitao me je da li znam šta je to, ja sam mu odgovorio da ne znam. Na taj moj odgovor me je udario tri puta s njom u glavu, tako da sam prebrojao sve zvezde. Posle toga je tu bombu metnuo u džep, a izvadio drugu modre boje. Ponovilo se

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.**

opet ono što i sa crvenom bombom malopre, samo me ja sa plavom udario tri puta u levo rame. Najzad je izvadio jednu bombu crno bojadisanu. Pošto sam i za nju rekao da ne znam šta je, udario me je s njome tri puta usred prsa, tako da mi je zapeo dah. Od tih i drugih mnogobrojnih udaraca, koje sam primio docnije, naročito u Jasenovcu, moja prsa nisu više ravna i izbočena kao ranije nego ugnuta i nekako kao slepljena.

U SI. Brodu smo prebačeni u teretne vagone normalnog koloseka, po 80 M jedan vagon. U vagonu smo bilv povezani po dvojica zajedno lancima ili žicom. Sve do Gospića su vagoni bili zatvoreni i mi smo čak i nuždu vršili u vagonima, a celim putem od Sarajeva do Gospića nismo dobili ni hranu ni vodu. U svemu smo putovah do Gospića tri dana i dve noći. Izmoreni i pregladneli stigh smo u Gospić jedne srede izjutra. Ne sećam se datuma. Dva dana sam bio smešten u ćeliji kaznione, a ostatak do odlaska u Jasenovac na dvorištu sa oko 1.000 ljudi, zatočenika. Video sam u Gospiću mnoge ljude koje su tukli, video sam transporte od nekoliko stotina ljudi, koje su svakoga dana odvodh, kako su govorili, na Pag, na Velebit i u Jadovno. Video sam kad su ustaše ubih iz revolvera nekog železničara. On je bio dobio nervni napad pa nasrnuo na jednog ustašu, koji ga je zbog toga ubio iz revolvera s leđa. Jendog dana smo doznah da izlaze Italijani pa su nas sve koji smo još ostali u Gospiću prebacih transportom što u Jastrebarsko a što ravno u Jasenovac. Mi smo prebačeni ravno u Jasenovac i putem je 12 zatočenika iz našega transporta pomrlo do Jastrebarskog. Od tih pomrlih ne sećam se ni jednog imena. U našem je vagonu umro samo jedan. Znam da je bio rodom iz Pala kraj Sarajeva, seljak. Prilikom odlaska iz Gospića i u Jastrebarskom fotografisali su nas italijanski vojnici. Naš je dea transporta proboravio ü stanici u Jastrebarskom ceo dan od jutra do mraka, a samo smo za vreme ručka izašh iz vagona. Ručak su nam skuvali u kazanima na stanici i to za novac koji su ustaše pokupili od nas i kupili pasulj. Koliko je god ko imao morao je da dade za taj ručak. Neko i po nekoliko hiljada. Ja sam dao svega 22 dinara, koliko sam imao pri sebi. Ko nije imao novaca morao je da dade sat ili prsten. Naravno da pasulja nije kupljeno za sav taj novac, a da su ustaše pri tome dobro prošle, videli smo docnije po tome što su se svakako sa našim novcem dobro napili.

Za vreme našeg boravka na stanici u Jasenovcu dolazilo je mnogo sveta pa i žena i deoe da nas gledaju. Na mnogima smo primetili da nas žale, valjda su to bili Srbi, a možda i Hrvati. No bilo je među njima i takvih koji su nam psovah i pretili nam ubistvom, naročito su se tamošnji železničari okomili na nas, koji smo bili u železničkoj uniformi. Bilo je tu i žena i dece, koji su nas radoznalo gledah. Video sam i jednu ženu koja je nešto vikala protiv nas.

Navečer smo krenuli iz Jastrebarskog i tek sutradan smo stigh u Jasenovac. U Jasenovcu su nas dočekah ustaše sa psovkama i kundacima već na samoj stanici. Odmah smo videli naše dobrojutro. Sa stanice su nas odveli u jasenovački logor kroz šumu, tako da nas seljaci i građani nisu videli, bar koliko ja znam. Putem su nas gonili da idemo što brže. Gotovo trkom. Neprestano su nas tukli kundacima i vikah na nas kao na stoku. Ako je usput nekome spala cipela, nije smeo ni da pomisli da

se sagne i da je uzme iz blata, koje smo gazili. U logoru su nas poredali uz barake i sve nam oduzeli što smo imali kod sebe. Mi smo smešteni u logoru broj 3 na prostoru Bačićeve ciglane.

Od toga dana započeo je mučan život u jasenovačkom logoru pun neizmernih patnji, duševnih i fizičkih, u atmosferi neprestanog ubijanja i klanja, stalnog prolevanja nevine srpske krvi, patnja i umiranja svaki dan.

Sećam se da smo u Jasenovac stigli 18. avgusta. U transportu nas je bilo 940 Srba. U ovom času mogu da se setim da su tada sa mnom došh Ljubo Mirić, bravar iz sarajevske željez. ložionice, rodom iz Visokog, koji je~docnije ubijen kundacima za vreme radova na nasipu; Vukičević Đoko, bravar iz Visokog, koji je umro u baraci u Jasenovcu pošto je pet dana pre toga bio izubijan ustaškim kundacima; Dabić Branko, železničar iz Visokog, koji je umro u Jasenovcu; Bugarac Obren, železničar iz Visokog, iznemogao od rada i gladi, isprebijan na mrtvo, umro u Jasenovcu; Sotra Milan, gostioničar iz Visokog, inače divan čovek, ubijen u Jasenovcu; Beatović Ranko iz Visokog, ubijen; Bilbija Miloš iz Breze kod Visokog, ubijen; Popara Boško iz Sarajeva, ubijen; Cabak Stojan, bravar iz Nađića kod Sarajeva, ubijen; Tuševljak Slavko, ložač iz Sarajeva, ubijen; Vasiljević Jovo, pekar iz Visokog, ubijen; Branko Đujić, brijač iz Zagreba, ubijen, a radi njega je ubijeno još 25 zatočenika, većinom seljaka, kojima se imena ne sećam. Do ove represalije je došlo zbog toga što je Đujić ubijen u sukobu s jednim ustašom, na koga je bio navaho. Prilikom odabiranja ovih 25 ljudi, koji su trebali da budu ubijeni, bio sam odabran i ja. No srećom, ustaša koji me je odabrao i poveo zapitao me slučajno šta sam po zanimanju. Kad sam mu odgovorio da sam bravar (a zanatlije su oni štedili, jer su nas trebali), on me je pustio i uveo jednog seljaka koji je stajao odmah iza mene. Tako sam tom prilikom za dlaku ostao na životu. Onih 25 ljudi je poubijao iz mitraljeza krvolok Ljubo Miloš.

Sada ne mogu> više da se setim imena onih hiljada ljudi koji su poubijani u Jasenovcu. Ali vrlo često, kadkada dan za danom, gledao sam grupe po sto i više stotina ljudi, koje su vodili na ubijanje. Gledao sam i dva „likvidiranja" bolesnika iz bolnice. Jednom sam u mesecu martu bio određen da prenosim teške bolesnike iz jedne barake kad je naglo naišla voda i poplavila baraku. Mi smo se čudom čudili, odkud odjednom ustaše hoće da spasavaju zatočenike i još pri tome bolesne. No kasnije smo videli da je to stoga što ustaše nisu hteli da, dopuste da se zatočenici podave u vodi, da ih eventualno voda ne bi odnela i odala svetu njihovu sudbinu. Radije su ih sami dotukli. Bila su tada oko 2 sata posle ponoći kad sam bio pozvan iz barake da zajedno sa još više drugova prenosim te bolesnike iz poplavljenih baraka. Tih bolesnika je bilo oko 120, a možda i više. Nosili smo ih iz poplavljene barake preko nasipa nekih 150 metara daleko. Tu su ih prihvatali drugi i odnosili na ciglanu. Drugi dan naveče sve su te bolesnike u ciglani pobili i spalili.

Ustaše su ubijali zatočenike na različite načine i to pre dolaska komisije, dakle do početka februara, javno pred svima nama. Ubijah su ih iz mitraljeza, pušaka i revolvera, ali na taj način najmanje. Obično

su ih klali nožem, upravo onako kao što se kolje stoka. Cesto je čitave partije poklao samo jedan ustaša. U tome se naročito isticao zloglasni Ljubo Miloš, zatim neki Matijević, pa onda Mujo (tako su ga zvali, a prezimena mu ne znam). On je čak imao i neku tešku sablju i s njome odsjecao glave. On se uopšte rado pravio nekim velikim junakom i to onim starinskim kako ga opisuju narodne pesme i priče. Najzad je mnogo klao i neki Pavličević. Pored toga ubijah su ustaše i maljevima, specijalno izrađenim za takvo ubijanje. Ti su maljevi bili veliki i teški, a imali su dugu dršku. Osim maljeva, ubijah su sa nekim specijalnim željeznim i drvenim motkama, a naročito mnogo i sa sekirama. Tvrdilo se da su davili i sa žicom, ali ja to nisam video.

Posle odlaska komisije još su i spaljivali žive ljude u ciglani i to tako da bi ih ugurah u prostor za pečenje cigle, zazidali vrata i zapalih vatru. Ja sam to na svoje oči video, kad su jednu grupu! tako zazidali i potpalili vatru te ih sažegli. Mi smo tada spavah na „ringu" ciglane i sve smo odozgo gledah.

Za vreme teških radova na nasipima gledao sam iz dana u dan kako ljudi padaju izmrcvareni i iznemogli kao i isprebijani od kundačenja. Za vreme tih radova, na kojima sam ja izdržao punih 6 meseci, umiralo je i bilo ubijeno za vreme rada dnevno oko 10 do 20 ljudi najmanje. I ja sam jednom nekim čudom ostao na životu nakon teškog kundačenja od čega su svi drugi umrli.

Evo šta se meni dogodilo, a što smo mi svakog dana gledah: 12. oktobra ja sam radio sa jednom grupom drugova na cesti i kopao jarak. Odjednom su u moju bhzinu došla trojica ustaša, koji su međusobno tiho razgovarah. Nato me pozvaše i kad sam ja pristupio zapovediše mi da se okrenem leđima prema njima. Odmah zatim osetio sam tri užasna udarca kundakom u plećku, a posle toga šest udaraca u krsta. Već nakon četvrtog udarca sam pao na zemlju i pomislio da mi je došao kraj. Udarci su bili užasni, tako da sam mislio da mi ni jedna kost neće ostati čitava, ali ipak nisam ni zajauknuo, jer sam iz iskustva znao, da svaki onaj koji u takvim prihkama da ma i tračak glasa od sebe, sigurno bude dotučen. Nakon devetog udarca ja sam se onesvestio. Posle su mi pričah drugovi da su se ustaše, koji su sudeći po izgovoru, bih Ličani udaljili našto su drugovi prišli k meni misleći da sam mrtav. Međutim, primetili su da još živim pa su me počeli polevati vodom, i ja sam došao k sebi. Srećom, bila je blizu naša baraka, pa su me uneli u nju. Ležao sam 10 dana u neprestanom strahu da ću biti „likvidiran" kao i svi bolesnici. Nakon 10 dana sam najzad uspeo da nekako stanem na noge i uz najveće napore krenuo sam na rad, da bih izbegao pokolju. Bio sam sav iskrivljen, a strašni bolovi su me mučili, no ja sam ipak izdržao na onim strašnim radovima. I danas osećam teške bolove u grudima i krstima od tih udaraca.

Najveća ubijanja u masama nastala su počevši od katoličkog Badnjeg dana pa do kraja januara. I docnije su ta ubijanja nastavljena javno, sve do polovine februara, samo u manjoj meri. Posle su kako sam već rekao ubijah u masama i dalje, ali ne više tako. Ubijanja su vršena u samoj ciglani, u kojoj su pored leševa spaljivali i žive. Prema tome nismo ni od grobara mogli doznati koliko je ljudi ubijeno, a po-

gotovo nam je taj broj morao biti nepoznat stoga što su ubijali grupe zatočenika koje su tek stizale u logor. Mi zatočenici nismo smeli ni da dolazimo ni blizu ciglane, oko koje su bili postavljeni stražari. Ako bi stražar primetio da je neki zatočenik, makar i slučajno, video ubijanje, odmah ga je pozvao i sa njim je bilo gotovo. Ja sam hčno video takve slučajeve i to neke seljake, za koje sam po njihovoj nošnji znao da su iz okoline Bijeljine. Ubijanja u ciglani su se vršila u jednoj nadkrivenoj šupi bez zidova po strani. Oko šupe su bile naslagane cigle. Pomenuti seljaci bi, prilikom prolaska mimo ciglane, slučajno zavirih iza cigala prema šupi u kojoj je u taj čas vršeno klanje. Smesta ga je pozvao stražar i ugurao ga u šupu gde je i on bio zaklan sa ostahma. Mi smo morah prolaziti pored same ciglane kad god smo išli na posao i sa posla. Koristeći se iskustvom, mi smo svaki put okretali glavu na drugu stranu i prošli pored nje što je moguće brže, jer nikada nismo znali nije li u tom času bilo ubijanje u toj šupi.

Strašni su bili momenti „nastupa", kad su se odabirali oni koji su trebali biti ubijeni, iz bilo kog razloga (zbog čišćenja logora, neke represalije, kazne). Prvi put sam bio u „nastupu" prilikom slučaja Branka Đujića, o kome sam vam već rekao; drugi put sam pozvan sa ostalima u „nastup" zbog petorice zatočenika, koje je pred nama ubio iz puške ustaša Mujo. Znam da je jedan od njih ukrao dva krumpira prilikom istovarivanja i prenosa toga krumpira iz kola u magazin, na čemu je i on radio; dvojica su kažnjena tom smrću zato što su se noću pomokrili u baraki, jer nisu mogli izdržati do zore, a sve 4 kible (za nas preko 200 ljudi) bile su prepune. Za ostalu dvojicu ne znam šta su skrivili. Treći put sam bio u „nastupu" zbog pokušaja bekstva jednog zatočenika, kome se imena ne sećam. I tom prilikom ubili su pred nama samo njega, što je bio redak slučaj, jer su uz put redovno odabirali i veći broj drugih zatočenika iz „nastupa" i poubijali ih.

U logoru je bilo pored Srba i dosta Jevreja. I njih su dosta tukli i ubijali, ali daleko manje nego Srbe. Jevreji su uopšte relativno dobro prolazili, prema nama Srbima čak i sjajno. Oni su imali u rukama celu internu upravu u logoru, bili su „slobodnjaci" tj. mogli su samostalno da izlaze iz logora i da obavljaju poslove za logor. Mnogi su od njih putovali čak i u Zagreb i zadržavah se tamo do 8 dana. Za dvojicu Jevreja čak znam da su uopšte stalno noćivali u Jasenovcu privatno, gde su boravile i njihove žene i deca. Mnogi su od njih uopšte imali svoje žene u Jasenovcu i često ih posećivali. Dobivali su spolja i hrane i cigareta. Kao funkcioneri logora retko se koji od njih ispravno ponašao. Imali su svi prisne veze sa ustašama. Cesto su tukli naše ljude, a ja lično sam zapamtio Jevrejina Hermana Spilera iz Osijeka, jer me je više puta nemilosrdno istukao i bez pravog razloga. Imam utisak da su se on i neki drugi Jevreji hteh tako da ulaguju ustašama. Naročito su se rđavo ponašali nemački i poljski Jevreji, dok su naši bosanski Jevreji bili najsr^Ijiviji, ali zato su i najviše stradah baš oni ne samo od ustaša nego i od nemačkih i poljskih Jevreja sa kojima su ustaše uglavnom bih na dobroj nozi.

Za vreme celog mog boravka u Jasenovcu nisam ni jednog časa mislio da ću izaći živ. Sav sam bio obuzet brigom šta ću pojesti i da

izmaknem ubijanju. Tražio sam i prekopavao često po bunjištu i tražio ljuske od krumpira i bilo što što se moglo progutati. Srećom bio sam zdrav i jak, pa sam mogao da podnesem sve to, od čega su hiljade drugih poumirali. Naročito sam bio obuzet mišlju, danju i noću, kakvom ću smrti umreti: od noža, toljage, metka, kundaka, sekire, iznemoglosti i umora, bolesti ili gladi. Ni na kraj pameti mi nije bilo da bih mogao izbeći jednoj od tih smrti pa nikada nisam ni pamtio mnogo toga, što sam stvarno doživeo. Od iznurenosti najviše su umirali grobari, koji su imali najteži posao. Danju i noću morali su da kopaju rake i prenose mrtvace sa kojih su morali prethodno da skinu odelo i obuću. Sav taj posao morali su da rade uvek vrlo brzo, bez predaha. Ustaše sui sami znali kako težak posao ti ljudi vrše, pa su oni primali dvostruku porciju hrane. Uprkos tome ja ne znam ni jednog zatočenika, od stotine i stotine njih, koji su bili grobari, a koji su na tome poslu ostali živi posle mesec dana svog žalosnog rada. I to je jedan od dokaza u kako velikom broju su ustaše ubijali zatočenike u Jasenovcu. Jedini od grobara koji je od početka do danas još živ jeste šef grobarske grupe inženjer Danon iz Sarajeva, koji lično nije morao da radi nego je samo nadzirao posao grobara. I posle našeg odlaska ostao je on u Jasenovcu kao šef grobarske grupe.

Više nemam šta da kažem do to da sam od 27. februara pa do 30. marta tj. dana kada sam sa dvanaest svojih drugova krenuo iz Jasenovca prema Beogradu, bio pošteđen od svakoga rada i dobijao petostruku hranu, ustvari davali su nam hrane koliko smo hteli i uopšte su prema nama ustaše blagonaklono postupali. Prosto ih nismo prepoznavali. Pavelićev poverenik Luburić je pre našega odlaska rekao nekima od nas, sa značajnim naglaskom: „Mnogo vi znate, mnogo ste čuli i videli."

Kad smo odlazili iz Jasenovca svi su Srbi plakali, što je i razumljivo kad se pomisli u kakvom su paklu oni ostali da i dalje žive ...

Dovršeno!

Pajkić Mirko s. r.

SASLUŠAO I OVERAVA:
Branko Straničić s. r.

Zapisničar,
Stana Tepavac s. r.

Br. 90

PROPRATNI AKT ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI U BANJOJ LUCI OD 15. APRILA 1942. UPRAVI KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC ZA 56 LICA KOJA UPUĆUJU U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
2UPSKA REDARSTVENA OBLAST
U Banjoj Luci
Broj: Taj. 830/42

Predmet: Dragomirović Branko i dr. upućenje u logor. —

UPRAVI LOGORA

u JASENOVCU

Savezno sa nalogom Ustaške nadzorne službe ured I. broj 11308/42. od 15. travnja 1942. upućuje se u logor uz prilog odluke i uputnice slijedeća lica:

1. **Dragomirović Branko, r. 1921. u iKokori, težak,**
2. **Marinković Mihailo, r. 1900. u Kokori, težak,**
3. **Aulić Stojan, r. 1921. u Kokori, -težak,**
4. **Marinković Mirko, r. 1914. u Kokori, težak,**
5. **Pavičić Petar, t r . 1896. u Kokori, težak,**
6. **Marinković Rade, r. 1918. u Kokori, težak,**
7. **Milovanović Jovan, ir. 1898. Krupa, Krrnina, drž. lugar,**
8. **Vasiljević Mirko, r. 1872, Dobrnja, težak,**
9. **Vukmir Luka, r. 1886. u Dobrnji, težak,**
10. **Cvijetić Dragutin, r. 1920. u Dobrnji, težak,**
11. **Milivojša Dragutin, r. 1911. u Dabru, težak,**
12. **Sulejmanović Nuirudin, r. 1910. u Zavidovići, red. agent,**
13. **Subotić Pajo, .r. 1906. u Slatini,**
14. **Budiša Vaso, r. 1907. u Slatini, težak,**
15. **Mlađenović Savo, r. 1914. u Banja Luci,**
16. **Trivunčić Mitar, r. 1898. u Obrovcu, težak,**
17. **Popović Lazar, r. 1894. u Blaženovcima, težak,**
18. **Gušić Vid, r. 1904. u Braniševcima, težak,**
19. **Delić Jefto, r. 1913. u Javorini, težak,**
20. **Delić Rajko, r. 1923. u Kotorišću,**
21. **Mlađenović Marko, r. 1909. u Slatini, težak,**
22. **Mlađenović Blagoje, r. 1884. u Sla-**
    't6Zäk
23. **Babić Aleksa, r. 1891. u Clatni,**
24. **Gverić Sinieun, r. 1910. iu Sahinovići, Kotorišće,**
25. **2utić Milovan, r. 1925. u Sahinovići, Kotorišće,**
26. **Golić Lazar, r. 1921. u Menićima,**
27. **Strika Rade, r. 1898. u Braniševcima,**
28. **Kovačević Rade, r. 1911. u Kokori, težak,**
29. **Dubravac Teodor, r. 1922. u Kokori,**
30. **Ivanković Košta, r. 1894. u Ladevcima,**
31. **Glavić Obrad, r. 1916. u Ljubačevu, težak,**

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 162, reg. br. 29/2.**

32. Jugov,ić 2ivko, r. 1920. u Gradiški, težak,
33. Tatić Lazar, r. 1887. u Romanov-dma, težak,
34. Sabljić Milan, r. 1892. u Romanov-cirna, težak,
35. Musić Dimitrije, r. 1896. u Ravnom, težak,
36. Tatić Dušan, ,r. 1900. u Romanov-oima, težak,
37. Griković Rade, r. ,1923. u Grkovci-rna, težak,
38. Jović Stojan, r. 1919. u Seveirovcu, težak,
39. Maslar Veljko, r. 1922. Kirnata, težak,
40. Čeko Pavle, r. 1917. u Ljubačevu, težak,
41. Bosančić Mirko, r. 1915. u Bos. No-vom, težak,
42. Radić Dragutin, r. 1919. u Banja Luoi, učenik,
43. Čorda Mirko, r. 1907. Obrovac, te-žak,
44. Đurđević Lazar, r. 1906. u Obrovcu, težak,
45. Savić Đorđo, r. 1907, u Kriškovci-ma, težalk,
46. Majstorović Mladen, r. 1902. u Kriš-kovoima,
47. Dujaković Pante, r. 1923. u Brezi-čanima,
48. Todorović Vaso, r. 1908. u Ljuba-čevu, težak,
49. Zrnic Rade, r. 1898. u Piskavicina težak,
50. Ševo Borislav, r. 1918. u Hadžimeh-tičima, težak,
51. Kureljak Petar, r. 1912. u Novoj Dubravi, težak,
52. Marinković Petar, r. 1904. u Ska-kavcima, težak,[2]
53. Marinković Petar, r. 1904. u Ska-kavcima, težak,
54. Aulić Miloš r. 1919. u Skakavcima, težak,
55. Dujaković Gligo, r. 1905. u Brezi-čanima, težak,
56. Dujaković Dragutin, r. 1907. u Bre-zičanima, težak.

ZA DOM SPREMNI!

M. P.

REDARSTVENI UPRAVITELJ[3]

[2] Marinković Petar je upisan dva puta.

[3] Paraf nečitak.

Br. 91

SPISAK LICA KOJA SU OSTALA U LOGORIMA JASENOVAC I STARA GRADIŠKA UZ ZAPISNIK OD 15. APRILA 1942. NEDIĆEVOG KOMESARIJATA ZA IZBEGLICE I PREBEGLICE U BEOGRADU[1]

1. Arsenijević Radovan, Ledimci,
2. Alavuković Đuro,
3. Aleksić Aleksandar, Sarajevo,
4. Bilanović Todor, Tuzla,
5. Blagojević Jovo, Puračić,
6. Bosanac Miloš, Grubišino Polje,
7. Brkić Mladen, Grubišino Polje,
8. Bogdanović Vukam, Prijedor,
9. Buđen Dušan, Brčko,
10. Buđen, sin Dušana, Brčko,
11. Bjelobaba Bude,
12. Cvjetinović Branko, Bijeljina,
13. Ciganović Miloš, Visoko,
14. Oudić Cedo, Zagreb,
15. Ćučković Mihajlo, Sarajevo,
16. Ćujić Zivko, Nova Gradiška,
17. Cebo Novica, Visoko,
18. Durić Neđo, Visoko,
19. Durakoviđ Rade, Zagreb,
20. Dugljenović Radovan, Breza kod Sarajeva,
21. Dugonjić Slavko, Sarajevo,
22. Danojlović Dušan, Zvornik,
23. Dragonjić Veljko, Zagreb,
24. Dragaš Mitar-Mijo,
25. Vučevac Dušan, Divjak, Breza--Visoko,
26. Gajič Rade,
27. Glušac Vlado, Sarajevo,
28. Gerenčević Pajo, Hrvat. Karlovci,
29. Gogi<5 Drago, Sarajevo,
30. Burica Nemanja, Doboj,
31. Durakoviđ Simo, imž. Zenica,
32. Đurđević Panto, Kakanj,
33. Đerđević Pero, Kakanj,
34. Đurašković Ljubo, Sarajevo,
35. Havliček Hugo, SI. Brod,
36. Hrastovac Bogdan, Zenica,
37. Jankoviđ Žarko, Zagreb,
38. Jankoviđ Branko, Bijeljina,
39. Jović Simo, Karlovac,
40. Jakovljević Miron, Sarajevo,
41. Krasojević Obrad, Sarajevo,
42. Knežević Jovo, Visoko,
43. Knežević Stanko, Nova Gradiška,
44. Kafcić Miloš, tehničar, iz Crne Gore,
45. Kovačević Milan,
46. Kajmaković Milan, Bijeljina,
47. Kusmuk Damjan, Sarajevo,
48. Kalajdžić Branko, Zvornik,
49. Kljajić Košta, Zvornik,
50. Kljajić Cviko, Zvornik,
51. Kazandžić Srbo, Bijeljina,
52. Lubura Jovo, Sarajevo,
53. Lemajić Milan, Gospić,
54. Lazić Simo, Bijeljina,
55. Lončar Vlado, Pakrac,
56. Lopatić Pero, Sarajevo,
57. Milinković Luka, Bobota,
58. Milinković Iso, Bobota,
59. Micić Slobodan, Janja-Bijeljina,
60. Milinković Milisav, Bijeljina,
61. Milanović Milan, Visoko,
62. Milušić Mihajlo, Sarajevo,
63. Makijević Miloš, Breza—Visoko,
64. Miletić Uroš, Sarajevo,
65. Macanović Savo, Sarajevo,
66. Mišljenović Jovan, Podr. Slatina,
67. Mišljenović Vlado, Podr. Slatina,
68. Milijiin Žarko,
69. Miličević Ranko, Njegoslavci,
70. Mitrović Isajlo, Tuzla,
71. Marinković Stjepan, Sarajevo,
72. Marinković Vlado, Sarajevo,
73. Milosavljević Vukašin, Danilovgrad,
74. Milinković Risto, Bijeljina,
75. Mihajlović Siniša, Sid,
76. Malinović Dušan, Banja Luka,
77. Ogrizović Đuro, Karlovac,
78. Orosević Božo, Dobrijin,
79. Petrovič Branko, Zenica,
80. Pavlovič Neđo, Zvornik,
81. Popov Lazar, Vojka—Pazova,
82. Parinović Ilija, Zagreb,
83. Popović Stevo, Sarajevo,,
84. Papaz Ratko, Sarajevo,
85. Perić Ivan, Bijeljina,
86. Poznanović Drago, Zagreb,
87. Radulović Veljko, Sarajevo,
88. Radić Cvijetko, **Janja—**Bijeljina,
89. Relić Milan, Slav. Brod,
90. Rakić Bogdan, Zagreb,
91. Rusić Branko,
92. Reljić Mirko, Zagreb,
93. Radaković Đuro, Pakrac,
94. Stjepanović Risto, **Janja—**Bijeljina,
95. Stanković Emilijan, Bijeljina,
96. Stević Bojo, Sarajevo,

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1-1-3.**

97. Savić Miloš, Sarajevo,
98. Srdiić Milan, Tuzla,
99. Svjetličić Drago, Doboj,
100. Smrekić Miroslav, Foča,
101. Savatić Žarko, Zagreb,
102. Suvajdžić Svetozar, Pakrac,
103. Stupar Lazar, Pakrac,
104. Stupar Mihajlo, Pakrac,
105. Stefanović Svetozar, Sremac,
106. Tolj Rajko, Sarajevo,
107. Tešanović Mile, Sarajevo,
108. Trićić Mladen, Sarajevo,
109. Tomić Dainilo, Sarajevo,
110. Tomić Milan, Sarajevo,
111. Tatić Rade, Sarajevo,
112. Todorić Iso, Pakrac,
113. Šiljkut Mladen, Sarajevo,
114. Siljkut Aleksandar, Sarajevo,
115. Skaljac Zivko, Karlovac,
116. Umljenović Milan,
117. Vasić Ilija (Ivo), Janja—Bijeljina,
118. Vojnović Branko, Sarajevo,
119. Vorkapić Vujo, Karlovac,
120. Vukojević Ranko, Prijedor,
121. Vasić Svetislav, Bijeljina,
122. Vajpan Konstantin, Prača kod Sarajeva,
123. Zjalić Nikola, Pakrac,
124. Zeković Slavko, Konjic,
125. Zaklan Branko, Karlovac,
126. Zuža Grujo,

NAPOMENA: U logorima je ostao još jedan broj zatočenika Srba, mahom bosanskih seljaka, čija imena ne znamo, odnosno ne možemo da se setimo.

Br. 92

PREPIS OKRUŽNICE VOJSKOVOĐE DOMOBRANSTVA NDH OD 16. APRILA 1942. GODINE KOGA SVE TREBA UPUĆIVATI U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Priepis

Prilog 1

U Varaždinu, dne 16. travnja 1942.

VELIKA ZUPA ZAGORJE — VARAŽDIN
Broj T. 159/42.

O K R U Ž N I C A

Svim kotarskim predstojnicima
Upravitelju župske redarstvene oblasti
Stožerniku Hrvatskog Ustaškog stožera Varaždin
Mjestnom zapovjedničtvu Varaždin
Zapovjedničtvu oružničkog krila Varaždin.—

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 195, reg. br. 1/19.

Po nalogu Vojskovođe/mjestno zapovjedničtvo Varaždin broj 403 (Taj. od 31. ožujka 1942.) ima se u buduće prilikom akcija na terenu postupati ovako:

1.) Svatko tko na terenu bude nađen sa oružjem, a ne pripada domobranstvu, ustašama, oružničtvu i drugim poznatim postrojbama i ako nema propisnog oružnog lista ili kakovu drugu oblastnu dozvolu (poljari, lugari, vinciliri) ima se odmah smaknuti.

2) Najbliži obitelj vojnih bjegunaca može se uhititi i sprovesti u (oglasom narod uputiti) na zemljištu van svojih sela, a osobito u šumama i planinama imadu se smatrati kao jataci, te kao takove uhititi i uputiti u koncentracione logore.

3.) Kuće u selima iz kojih bi se pucalo na nas, imaju se isprazniti i stanovničtvo odvesti u koncentracione logore, a kuće sačuvati za naš živalj, koji će se naseliti u te kuće.

Osim toga objavljuje se ova Vojskovođina zapovjed:

„Ako se u blizini nekog sela dogodi napad na domobrane ili ustaše, poštanske suhoputne ili željezničke komunikacije ili državne ustanove, ima se dotično selo pretražiti, pa iz svih domova u kojima se ne nađu muškarci (odbjegli) sve osobe (ženske i muške, starce i djecu) odvesti kao taoce u koncentracione logore.

Kuće, blago, žito i ostalo postaje državna svojina.

Sto prije objaviti ovo svim područnim vlastima i u buduće se po ovom upravljati.

Savezno s gornjom odredbom Vojskovođe nalaže Velika župa Zagorje još sliedeće:

1) Zapovjednici oružničkih postaja u saglasnosti sa općinskim i ustaškim dužnostnicima treba najžurnije provesti:

a) Očevidnost svih poznatih komunista,

b) Napose očevidnost osoba sumnjivih komunizmu i terorizmu, kao i simpatizera,

c) poznate komuniste, koji su se kao takovi pokazali i poslije 10. travnja 1941. treba smjesta odpremiti u koncentracione logore i to putem župske redarstvene oblasti.

d) osobe sumnjive zbog komunizma, ili pomaganja odmetnika kao i njihove obitelji staviti pod redarstveni nadzor, izdati im pismenu odluku da se bez posebne dozvole mjestnih redarstvenih ili oružničkih vlasti ne smiju nikuda kretati izvan područja svoga sela i posjeda.

Općine odnosno oružničke postaje određuju dotičnima da se dva puta dnevno imadu osobno prijavljivati.

Prekršitelji spadaju u koncentracioni logor, *što im se ima predočiti.*

2) Najbližu obitelj vojnih bjegunaca može se uhititi i sprovesti u koncentracioni logor, a njihovo pokretno — nepokretno imanje na prijedlog občinske uprave predati poštenim seljačkim obiteljima na iskorišćavanje.

Na isti način ima se postupati sa obiteljima odbjeglih komunista u šumu, jatacima i sa njihovim imanjima.

3) Kotarski predstojnici trebaju strogo nadzirati kontrolu općina i oružnika glede odazivanja u domobranstvo.

Oni su se takmičili u ubijanju logoraša — sleva: Stipe Prpić, Miroslav Majstorović i Jerko Maričić, ratni zločinci, upravnici i komandanti koncentracionih logora Jasenovac i Staru Gradiška.

Miroslav Majstorović — fra Filipović, fratar, jedan od najsvirepijih koljača u logorima Jasenovac i Stara Gradiška

4) Svaka osoba mora imati od strane občinskog poglavarstva osobnu iskaznicu, po mogućstvu sa fotografijom."

Gornje odredbe provoditi odmah, a radi detaljnijih uputa i dogovora pozivaju se svi kotarski predstojnici odnosno u slučaju spriečenosti istih njihovi zamjenici na konferenciju ovoj velikoj župi u Varaždin za dan 21. travnja ove godine u 9 sati prije podne.

Za Dom — spremni!

Veliki župan:
Uroić v. r.

Za točnost priepisa:
Oružnički pukovnik:
(Rupčić[2])

Br. 93

DOPISNA KARTA LJUBICE ŠAGI IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC OD 21. APRILA 1942. MARIJI PERSAGLIJI U PODSUSEDU KRAJ ZAGREBA[1]

ZAPOVJEDNIČTVO SABIRNIH LOGORA

U JASENOVCU

Marija Persaglija

u Podsused

ulica: kraj Zagreba

Službeno

Prosto od poštarine

Šalje: zatočenik br. 213

Ime i prezime: Ljubica Sagi![2] Draga Maco!

Hvala na hrani. Cim primiš kartu, molim te šalji voća. To mi je jako važno. Čarape. Izljubi mi djecu, voli Ljubica.

Dne: 21. travnja 1942.

PISANJE JE NAGRADA ZA DOBAR RAD I VLADANJE!

[1] Original u privatnom posedu.

[2] Ljubica Sagi je pisala dopisnu kartu Mariji Persagliji i 6. maja 1942. ali iz koncentracionog logora Stara Gradiška. Na toj karti piše: „Draga Maco! Hvala na paketu. Sada mi je dobro. Šalji mi što češće hranu i kavu. Treba mi dvije proste bluze. Sve vas ljubi Ljubica" (pečat: Službeno pregledano i nečitak paraf).

Br. 94

PISMO ANE — HANE PAVELIĆ IZ DRUGE POLOVINE APRILA 1942. O NJENOM HAPŠENJU SA ZLATOM ŠEGVIĆ I OTPREMANJU U KONCENTRACIONI LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Zlata[2] i ja[3] uhapšene smo u mom uredu u času kad je Zlata bila kod mene. Došli su samo mene hapsiti. Neka se Vlado[4] vrlo čuva, jer na Ust. polic, svaki agent nosi sa sobom njegovu sliku. Dvije njegove sličice nađene su kod Zlate, a na polic, su ih povećali i umnožili. Kod kuće su mu našli u duploj tašni javke za Sarajevo i to od Valtera (ili slično) i Tvrtkove ulice, jav. Zemun Grobljanska ul., za Bgd. Hilendarska uL, za Ljubljanu Aškerčeva ul. (stara javka) i dvije jav. na granici talij. Slovenije. Našli su sve račune od avgusta do decembra, slike Švabe, neke djevojke i navodno Veričaka [Milan] (to kažu oni). Te slike primila sam u duplo, a od Sv. u troduplo da se izrade legitimacije. Slike sam dala čovjeku iz remize, a po jedan primjerak tih slika nađen je kod mene. — Za Br.[5] izgleda da ne znaju tko je, jer sam rekla da sam te slike dobila da spremim. Te sve stvari ne bi sigurno pronašli u duplu da nije Hupert ili Sertička provalili duple strane. Uopće četvorka Đaković[6] — Hupert[7] — Simenić[8] — Sertička[9], sve provaljuju. Neka se svi drugovi ču-

[1] Arhiv VII, a. NOP-a, mikroteka, CK KPH, r. 11, s. 381.

[1] Segvić, ubijena ü podrumu ustaške bolnice u koncentracionom logoru Stara Gradiška, septembra 1942. godine. Iz koncentracionog logora Lepoglava u koncentracioni logor Stara Gradiška prebačeni su i ubijeni: Zlata Segvić, D. Kruljač, Petar Cecić, Ivo Benevoli i Armando Paparela. Prema sečanju Stefice Serdar Sabolić, Zlata Segvić je dovedena u logor Stara Gradiška iz ustaške policije-zatvora na Savskoj cesti iz Zagreba, marta-aprila 1942. (Otpor u logoru Stara Gradiška..., str. 153).

[3] Ana — Hana Pavelić, uhapšena januara 1942. nakon izdaje Ankice Sertić Cincipinke ubijena je septembra 1942. u logoru Stara Gradiška zajedno za Zlatom Segvić, iako su tražene za zamenu.

[4] Vladimir Popović, pre rata instruktor i kandidat za člana CK KPJ, a u NOR-u delegat CK KPJ u Hrvatssikoj i sekretar operativnog rukovodstva CK KPH i član Vrhovnog štaba NOV i POJ. Narodni heroj Jugoslavije.

[8] Rade Končar, sekretar CK KPH i Politbiroa CK KPJ. Uhvaćen od italijanske policije 17. novembra 1941. Pokušana je razmena, ali je streljan kod Šibenika 22. maja 1942. godine. Narodni heroj Jugoslavije.

[6] Stjepan-Joca. Streljan od strane ustaša u okviru mera odmazde.

[7] Milan.

[8] Marko. Ubijen u koncentracionom logoru Jasenovac. Prilikom saslušanja ustaškog funkcionera UNS-a i Zaštitnog redarstva Tibora Vaška od strane organa SUP-a 21. maja 1948. na pitanje:

„Iznesite ukratko sve što vam je poznato o držanju na redairstviu Simenića, Huperta i Đakovića?" T. Vaška je između ostalog rekao:

„Svi u pitanju spomenuti bili su predati meni na istragu t.j. komunističkom pododsjeku. Oni su međutim već u zatvoru kod Tomića bili dali stanovita značajna priznanja. Tako se sjećam da je Simenić Marko bio priznao da je član M. K, a također na osnovu njegovog iskaza bila su izvršena neka hapšenja članova K. P. osim toga dao je neke podatke po kojima Tomić nije dospio postupiti. Hupert je za vrijeme boravka u Tomićevu zatvoru krio svoju funkciju centralnog tehničara, ali je izvršio provalu štamparije, koja se nalazila u Klaićevoj ulici, te je izvršio još neke provale povodom čega su uslijedila i hapšenja. Joco Đaković, (koji je najviše govorio kod Tomića, priznao je da je sekretar M. K. SKOJ-a, da je sudjelo-

vao u atentatu kod Botaničkog vrta, a mislim da je i pored ostalih baš on provalio Simenić Mirka i Blaža Mesarića, člana M. K. Zagreb. Sva trojica bili su na Tomićevom redarstvu batinani i paljeni što se je vidjelo po nezacijeljenim ranama i opekotinama na nogama. Tomić je, uzgred da napomenem bio u redarstvenim krugovima i inače poznat kao nenadmašiv u mučenju i zlostavljanju hapšenika, pa je po mom mišljenju odatle rezultirao uspjeh njegov u istrazi nad navedenim osobama.

Kada su spomenuta trojica došla na „zaštitno redarstvo", čije su se prostorije nalazile na Trgu N, bili su predati meni kao voditelju komunističkog pododsjeka. Mom referentu Kamber Tomislavu predao sam vođenje istrage nad Simenić Markom i Jocom Đakovićem. Hupertovo saslušanje vršio sam ja, odnosno on je sam pisao svoj zapisnik, dok sam ja samo nadzirao njegov zapisnik. Hupert Milan je proširio svoj iskaz u tom pravcu što je priznao pod terećenjem „Cincipinke" da je on centralni tehničar, još je provalio neku Njemicu i jednog Mađara čijih se imena ne sjećam a radili su s njima skupa na liniji tehnike. Na temelju njegovih podataka uhapšeni su također i dr. Mladen Iveković i to na taj način što je Hupert prokazao stan negdje u Gornjem Gradu s napomenom da se tamo znadu nalaziti ilegalci. Na osnovu tog podatka poslati su agenti noću u taj stan gdje su zatekli dr. Ivekovića i uhapsili ga. Kada je Iveković već bio uhapšen Hupert ga je teretio da je još za vrijeme Jugoslavije bio član inicijativnog odbora stranke radnog naroda i da je član Agitpropa C.K.K.P.H. Ivekovića je saslušavao Kamber a također sam mu i ja uputio neka pitanja. Iveković međutim koliko se sjećam u toku istrage nije dao nikakovih podataka koje smo mogli koristiti. Kako za Ivekovića je došlo do mnogih intervencija poslije stanovitog vremena bio je upućen u logor St. Gradiška bez da je nad njim bio izvršen temeljiti postupak. Znani da je za njega intervenirao kipar Augustinčić, kako sam čuo, lično kod Pavelića, a također Augustinčić je dolazio radi iste stvari kod mene u stan. Hupert je još provalio Ehman Alicu izjavivši da se kod nje kriju ilegalci.

Simenić Marko je provalio nekog željezničkog činovnika sa kojim je stajao u vezi, dao je podatke gdje se nalazi Antun Biber član M.K. Zagreb, dao je podatke da je Blaž Mesarić učesnik diverzije na glavnoj Pošti u Zagrebu koja je izvršena 1941. i da je Milković Ante sudjelovao u ubijstvu agenta Tiljka. Navedeni željeznički činovnik je bio po tim podacima uhapšen i poslije kraćeg vremena pušten na slobodu. Kada se je na osnovu Simenićevih podataka pokušalo izvršiti hapšenje Bibera, isti je uspio pobjeći nakon što je ubio jednog agenta i dvojicu teško ranio. Mesarić Blaž je uspio pobjeći iz bolnice „Sv. Duh" prije nego što su mogli biti korišteni Simenićevi podaoi. Milković koji se je još decembra nalazio u logoru Jasenovac bio je pozvan i dopraćen na saslušanje na temelju Simenićevih terećenja da je član M**.K.** Zagreb i radi već navedenog razloga, ali u toku istrage nije ništa priznao, pa je ponovo bio vraćen u Jasenovac.

Joco Đaković je na saslušanju na „zaštitnom redarstvu" uglavnom ponovio svoj iskaz kojeg je bio dao Tomiću, a po kojem iskazu Tomić je bio već postupio t.j. izvršio hapšenje već napred navedenih osoba. Pored toga napravio je šemu organizacione strukture KPJ. U toj šemi naznačio da se KPJ dijeli na nacionalne Komitete koji se opet dijele na Pokrajinske, okružne, kotarske, mjesne i rejonske. Naveo je da postoji „Narodna pomoć" a kojom rukovodi Partija, govorio je o tehnici koja postoji paralelno sa partijskim forumima i još neke podatke o organizaciji Partije.

[9] Ankica Sertić — Cincipinka. T. Vaška u zapisniku od 24. avgusta 1945. na saslušanju o njoj kaže:

„Sertić Ankica je uhićena nekako prije Božića 1941, prije moga odlaska u „zaštitno redarstvo" po redarstvenom izvidniku Glavačiću kada je napustila neku voćaru u Gajevoj ulici koje je vlasnik bio neki Bizjak. [To] mi je upravitelj povjerio. Rekao mi je da je ista uhićena na dojavu nekih studentica iz Osijeka, koje su tamo na redarstvu izjavile da su sa Zagrebom održavale vezu preko neke „Cincipinke" koja zalazi u voćaru u Gajevoj ulici. Naredio mii je, da je saslušam u pravcu s kojim je ona još provincijskim mjestima održavala vezu i da razjasnim koja je njezina uloga uopće u Partiji. „Cincipinka" u dva navrata saslušavana po meni nije ništa priznala o svom radu, koliko se sjećam čak niti svoje ime. Upitana o njezinom kretanju priznala je jedino, da je do rata u travnju 1941 bila u kaznioni u Srbiji od kuda da je puštena ili uspjela pobjeći, točno se ne mogu sjetiti.

Saslušavanja sam zajednički vršio sa izvidnikom Glavačićem ali bez upotrebe prisilnih sredstava. Kada je „Cincipinka" trebala biti treći put saslušana,

bio sam spriječen to sam obaviti i rekao sam Glaivačiću neka on za ovaj puta sam nastavi. Međutim je ovaj puta Cincipinka počela govoriti d priznala je, da je održavala veze između Zagreba i provincije. Koliko mi je „Cincipinka" sama pričala, Glavačić je par puta lupio sa drškom metle po turu i povukao za kosu, našto je ona odmah počela pričati.

Kada je upravitelj vidio, da je ona počela govoriti namirisao je, da bi ona mogla puno znati i počeo me je forsirati, da je temeljito saslušam. Pozvao sam „Cincipinku" i rekao sam joj, da sada kada je već i onako teretila sebe, bolje za nju da prizna, jer da će joj se to uračunati kao olakšavajuća okolnost. Osim toga sam joj predočio Hupertov zapisnik, koji je u međuvremenu stigao sa Tomićevog redarstva, kako sam već i na drugom mjestu izjavio, u kojem zapisniku Hupert nju tereti kao neku višu tehničarku. Cim je „Cincipinka" čula, da Hupert nju tereti, rekla je, ako on tako govori reći ću sve, te je počela podrobno govoriti o svojoj ulozi i svojim vezama. Rekla je, da je ona održavala veze između provincije i Zagreba i ako se dobro sjećam, da je rekla, da sa C.K. u Zagrebu nije direktno održavala vezu, već preko Dore to jest Segvić Zlate.

Dala je neke javke za Varaždin, za Sarajevo, za Bjelovar, međutim izgleda netočno jer su poduzete akcije po tim podacima ostale bez rezultata. Označila je neku osobu, kojoj se imena ne sjećam kao takovu, koja dolazi iz Broda po imenu. Temeljem toga podatka izvršilo je redarstvo u Brodu jedno desetak uhićenja i prodrlo u M.K. U Brodu su istragu vršili kao pripomoć tamošnjem redarstvu Kamber i Birtoić.

Na upit da li poznaje članove C.K. odgovorila je, da neke pozna i označila je nekoliko njih. Tako Hebranga Andriju, Mrazović Karla, Vladu Popovića, Dra Bakarića, Končara, i upitana za njihov osobni opis rekla je, da su ti svi bili već uhićenici redarstva, gdje se nalaze njihove fotografije.

U Zagrebu je po njenim podacima uhićena Pavelić Hana, koja je radila na Redarskom poglavarstvu, te je po Cincipinki označena, da drži neke međunarodne veze. Prigodom uhićenja Pavelić Hane, kod nje je slučajno zatečena i Segvić Zlata, koja također nije ništa bitnoga priznala unatoč forsiranja samoga upravitelja, ikoji je htio doznati gdje se nalazi Vlado Popović. Upitana o tome tko vodi iN.P. izjavila je, da su vodeće osobe Berus Anka, Jurić Vera, Turkovski Ruža, Valerija Karijo i držim, da je spomenula Benički Antuna.

Među članovima C.K. držim, da je navela i Saili Dragutina.

Provalila je grupu liječnika, kako sam već na drugom mjestu naveo. Dra Bocaka, Dra Pavletića, dra Gušića, dr. Atenu Milutin, dr. Oćko. O njima sam već govorio posebno. Po njenom iskazu bile su uhićene i sestre Filipović, kod kojih je ona ilegalno stanovala i koje su osim toga terećene bile zbog nekog rada, kojega se ne sjećam.'

Teretila je nadalje Katu Govorušić radi skrivanja Hebranga Andrije, međutim ista nije bila uhićena.

Teretila je Valčića Đuru, Gregorić Marinu, međutim do njihovog uhićenja povodom njezinog terećenja nije došlo, već tek onda, kada je Valčić radio neki nejasni „posao" sa Rukavinom Jocom (Josip), kako sam već naveo u predmetu Valčić Đure.

Za „Cincipinkinu" razgovorijivost dosta je kriv Hupert, koji je posebno pred upraviteljem saslušan, sebe braneći rekao, da ovo ili ono znade Cincipinka. Na to je naravno upravitelj forsirao mene kontrolirajući njen iskaz a ona kad je E>očela govoriti, govorila je viiše nego što je trebala, odnosno što se od nje moglo zahtijevati obzirom na njezinu ulogu. Kada sam je pitao za neke stvari, koje prema njenom iskazu nisu podpadale pod njezin djelokrug rekla je, da je shi-.ajno saznala otvarajući pisma za koja mije bila ovlaštena.

Među svojim izjavama teretila je i nekog suca prijekog suda, koji je sta[jao] i vezi s jednim advokatom koga je i imenovala, a koji je stanovao u Boškoviće-***roj*** ulici i čijega se imena ne sjećam, da je isti stavljao partiji na raspolaganje leke predmete sa prijekog suda, ali istraga u tom pravcu nije bila pokrenuta.

Još prije moga dolaska vodio je Tuk kao referent neku istragu u vezi karovačkog O.K., te kada je isti. saznao da Cincipinka imade vezu sa provincijom »reslušavao je u vezi toga, koje je podatke tom zgodom dala, ne sjećam se, ali iržim da, temeljem istih nije došlo do uhićenja.

„Cincipinka" je poslije toga pozivana po svim referentima kao dobar poziava[lac] partijskih prilika i davala savjete. Unutar redarstva se dosta slobodno

vaju koji su imalo bili povezani s njima. Sertička vrlo mnogo stvari zna pa i one koje se nje nisu ticale. Upravo za čudno na policiji otvoreno za četvorku kažu, da su njihovi agenti. — Na Savskoj u samici nalazi se Starkelja[10] raiyen u oko. Navodno će ga kasnije kad se oporavi otpre-

kretala, a iimala je i prilike saobraćaja sa vanjskim svijetom, a prema tome i mogućnost javljanja d prema tome i proveravanja svojih iskaza.

Poslije ožujka 1942. nisam se više koristio s njezinim znanjem u pravcu otkrivanja, već u toliko koliko je mene nešto privatno interesiralo.

Bogojevski ju je često pozivao radi razjašnjavanja, ali ne bi mogao navesti slučajeve. Držim da je bila pitana po njemu u vezi prof. Marinovića.

U ljeti 1942. upoznala se je sa šoferom upravitelja Premarl Vladom, koji je u vezi Velčićevog slučaja bio također forme radi pritvoren -i s kojim je izgleda zanijela. Kako je došlo do toga ne znam, samo se po izgledu činila sumnjiva.

Prigodom raspusta „zaštitnog redarstva" Rukavina Joso ju je htio povesti sa sobom na vojno redarstvo, ali se je onda ipak odluči[lo] da je pusti. Prigodom puštanja se udala za gore navedenog Premrla Vladimira što mi je on sam rekao, prilikom jednog slučajnog susreta, te poslije nisam o njoj čuo više ništa. „Sertić Ankica-Cincipinka je 1945. kao narodni neprijatelj osuđena i streljana.

[10] Andrija Hebrang. T. Vaška u zapisniku od 24. maja 1945. o Hebrangu je rekao sledeče:

„Hebrang Andrija je uhićen sredinoim veljače 1942. godine prigodom pretresa stana Srebrenjaka. Nisu postojali podatci o tome da se tamo nalazi. Prigodom njegovog uhićenja je otvorio vatru i to prilikom prisilnog ulaska u kuću, kojom zgodom je i sam ranjen. Prije toga je uništio sve što bi moglo poslužiti redarstvu kao dokaz. Prigodom uhićenja prepoznao ga je izvidnik Rel s kojim je dugo godina bio na robiji.

Nakon prizdravljenja od zadobivene rane odredio sam Sukljea kao njegovog referenta i na njega saim signirao spis. Predhodno sam razgovarao sa Hebrangom par riječi, kojom zgodom je uskratio odgovora na svako istražno pitanje i pošto sam bio uvjeren da isti neće govoriti, a ja ga prema u meni stvorenom uvjerenju nisam ni htio forsirati signirao sam ga na Sukljea da ovaj puta izbjegnem sukob sa upraviteljem. Za vrijeme kratkog razgovora s njime pokušao sam ga na indirektan način upozoriti da nisam neprijateljski raspoložen što držim, da je dobro zamijetio.

Prigodom saslušanja, koje je vršio Suklje pozvao me je isti da mu pomognem, jer da Hebrang ne govori, i on ne zna kako bi počeo. Rekao sam mu: neka navede što kaže, da konačno je to njegov spis. Kad mi je ponovio da ne zna što bi započeo, otišao sam zajedno s njime u njegovu sobu i upitao Hebranga, objasnivši prije da neki zapisnik mora biti s njime sastavljen, da li je voljan da prizna da je ljevičar, o čemu i onako postoje dokazi, da se to zapisnički može konstatirati, rekao je da je voljan.

U zapisnik je odprilike ukratko bilo navedeno: „priznajem da sam ljevičar i da vjerujem u te ideale, te molim da mri se istražna pitanja ne postavljaju jer uskraćujem odgovor za slučaj da mi se takova pitanja postave.

Ja sam na taj način indirektno htio dati na znanje Hebrangu Andriji, da mu želim pomoći i ne želim istragu u njegovom pravcu razviti -iako je na redarstvu bio poznat njegov položaj u partiji. Na mesne je svakako djelovala njegova velika vjera u pobjedu i njegova muška odlučnost tako da sam baš povodom njegovog slučaja odlučio da se sistematski izvučem isa redarstva, što mi je međutim uspjelo tek raspadom zaštitnog redarstva. Naravno da upravitelj Rukavina nije bio zadovoljan sa takovim rezultatom a još manje Kvaternik koji je Rukavinu forsirao, dok je Rukavina opet na mene pravio presiju. Ja sam ali u ovom slučaju opet sa isprikom da takovi ljudi kao Hebrang ne govore odbio svako forsirano saslušanje na što su moji odnosi sa upraviteljem postali prilično zategnuti.

Jednoga dana je međutim Tomić valjda čuvši za neuspjeh redarstva u slučaju Hebranga Andrije po Kvaternikovom odobrenju odpremio u logor te ga tamo sam salušavao. Nije mi poznato što je bio rezultat toga saslušavanja, jedino znadem da je Hebrang Tomiću rekao neke redarstvu već poznate ili zastarjele stvari jer to saslušanje nije dalo nikakav istražni rezultat. Ipak taj kakav takav zapisnik poslužio je Tomiću, da podvali Rukavini radi čega naravno mene je smatrao za krivca i odlučio je da me kao sabotera makne. Ja sam u ono vrijeme to osje-

ćao i pritužio sam se Kamberu rekavši mu i uvjeravajući njega da me nevinog optužuje, koji se onda kod upravitelja zauzimao za mene. U svaikom slučaju je Rukavina od onog vremena važne stvari tajio pred menom te je iste Bogojevskome povjeravao. Već sam na drugom mjestu izjavio tko može posvjedočiti namjere Rukavine i šefa političkog odsjeka Lučića da me kratkim putem maknu".

A u zapisniku prilikom saslušavanja 8. maja 1948. ovo:

„Nakon što je dr Andrija Hebrang bio februara 1942. godine uhapšen u stanu Srebrenjak Ivana u Stanjevcu, a pošto je bio ranjen u glavu, po mom nalogu prevezen je sa redarstvenim agentima u Zakladnu bolnicu „Sv. Duh" odakle je po nalogu upravitelja Rukavina Joze nakon desetak dana prevezen u ambulantu zatvora na Savskoj cesti. Na licu mjesta nije bio saslušavan jer je uslijed rane bio u besvjesnom stanju. Kada je došao na Savsku cestu po prvi put a po mom nalogu saslušao ga je pomoćni referent Glavačić Miško. Na tom prvom saslušanju nije dao niikakovo priznanje osim što je rekao da se zove Hebrang Andrija pošto mu je bilo jasno da je kao takav bio prepoznat. Par dana nakon što je prizdravio dao sam ga premjestiti u zatvor redarstva na trgu N, te sam naredio referentu Su'klje Krešimiru da ga saslušava i vodi njegov predmet. Prije nego je Šuklje pristupio saslušavanju ja sam sa njime t.j. sa Hebrangom razgovarao otprilike 20 minuta čisto iz znatiželje. U toku tog kratkog saslušanja nije htio dati nikakav odgovor koji bi bio od važnosti za samu istragu. Tom prilikom moj cilj i nije bio zapravo saslušanje već neka znatiželja pošto sam znao da je on član C.K. K.P.J. odnosno visoki i istaknuti funkcioner K.P.J. Zatim ga je Šuklje preuzeo na istragu. Za vrijeme jednog saslušanja pozvao me je Suklje da mu dođem pomoći pri istrazi, jer da Hebrang neće ništa da govori. Na to sam se ja uputio u Šukljevu sobu i rekao sam Hebrangu da mora govoriti i ako neće, zašto neće da govori. On je odgovorio da nema što da govori i da neće da govori. Na to sam mu ja rekao da se to mora zapisnički utvrditi odnosno da mora uvidjeti da se nolci zapisnik mora sastaviti i upitao da li je voljan priznati da je ljevičar i da o svom radu ne želi govoriti. Na to je on pristao i sastavljen je zapisnik u tom smislu kojeg je on vlastoručno potpisao.

Izvjesno vrijeme nakon toga po nalogu Dida Kvaternika, tadašnjeg zapovjednika ustaške nadzorne službe preuzeo je Viktor Tomić vođenje istrage nad Hebrangom te ga je u tu svrhu dao prepratiti u logor u St. Gradišku. Sigurno znadem da Hebrang nije bio ni po meni ni po Šukljeu, a niti bilo po kome iz redarstva do vremena odlaska u Gradišku batinan ili bilo na koji način maltretiran. Sjećam se samo da je jednom Hebrang nakon što je odbio da dade bilo kakav iskaz o svome radu, tražio od mene da mu omogućim primanje hrane i novina iz vana. Ja sam mu rekao da ja nisam kompetentan da o tome odlučim, ali da ću ga ako želi predvesti upravitelju Jozi Rukavini. On je izjavio da želi, te je po meni lično bio predveden Rukavini koji mu je u mom prisustvu rekao da mu to ne može dozvoliti. Nekako u isto vrijeme kada je Hebrang bio prepraćen u St. Gradišku Tomić je otpremio u Gradišku i Simenić Marka, koji je ranije u toku boravka u zatvoru izvršio više provala u partijske redove. Moj dojam je bio da je Simenić odveden u Gradišku zbog Hebrangove istrage.

Nekako koncenm aprila 1942. g. prigovorio mi je Rukavina Jozo kako nismo smjeli dozvoliti da istragu nad Hebrangom preuzme Tomić, jer da je on ipak uspio dobiti neka priznanja od Hebranga odnosno da je u istrazi postigao stanovite rezultate. Između Tomića i Rukavine postojao je u to vrijeme rivalitet, pa je Rukavini bilo krivo da se Tomić na njegov račun istakao pred glavnim ravnateljem.

Nekako koncem maja ili lipnja 1942. godine susreo sam se sa Viktorom Tomićem u predsoblju glavnog ravnatelja. Tom prilikom razgovarao sam u jednom kutu postrance sa njime i u toku tog razgovora najednom se sjetio i rekao „e vidite ja sam ipak uspio dobiti od Hebranga priznanja", te mi je jednovremeno izvadio iz tašne za spise zapisnik o saslušanju Hebranga i pokazao prstom prema sredini poluarka gdje su bila navedena imena domobranskih časnika s kojima je navodno dr. Hebrang Andrija održavao vezu. Ja sam na mjestu gdje je on meni pokazao prstom uspio pročitati neka imena domobranskih časnika čijih se imena više ne sjećam. Zapisnik je bio pisan strojem. U onoj brzini mislim da sam bio vidie u glavi zapisnika ime Hebranga, dok potpis na zapisniku nisam vidio, jer potpis nije bio na onoj strani koju je meni Tomić pokazao. Nakon toga Tomić je izvadio iz tašne jedan rukopis pisan na četvrtini arka rekavši mi želeći se pohvaliti i pokazujući mi na papir „i ovo sam dobio od Hebranga". Tada je on uzeo čitati jedan dio tog rukom pisanog teksta, koliko se sjećam pročitao mi je slijedeće, ali

miti na trg „N". Na trgu se nalazi i Ivan Srebrnjak[11], kod koga je u Stenjevcu bio Starkelja. Uhapšena je i žena Srebrnjaka Frančiška Kline. Na Trgu znaju, da se Brko nalazi ranjen u Splitu. Oni traže njegovo izručenje, ali se nadam da Talijani sa ustašama ne sarađuju. Na policiji

nisam sada u stanju reproducirati doslovno pročitani mi dio teksta. Svakako *iz* toga što mi je pročitano proizlazilo je da je Hebrang stavio predlog kako bi se mogla rasturiti K.P. odnosno partijske visoke forume. U tu svhu da treba sazvati neku partijsku konferenciju na kojoj bi bili visoki funkcioneri pozvati. To je bilo sve što mi je Tomić rekao odnosno pročitao iz spomenutog rukopisa. Svojim držanjem Tomić je jasno pokazao da me ne želi detaljnije upoznavati sa iskazima Hebranga, već samo toliko da se ja osvjedočim o njegovom uspjehu. Moja je impresija tog momenta bila gledajući letimično slova da bi to mogao biti rukopis Hebranga, pošto sam donekle poznavao njegov rukopis iz potpisa koji je stavio na preslušni zapisnik sastavljen po meni u Sukljeu. Slova u tekstu napravila su naiime na mene isti dojam kao ona u njegovom potpisu. Tekst je bio pisan teškim tvrdim slovima. Moj dojam o čitavoj toj stvari je bio da je zbilja Hebrang dao onakve iskaze kako je to Tomić meni pokazao i tvrdio, međutim' ja sam sumnjao u ozbiljnost namjera t.j. da bi Hebrang zbilja realizirao ono što je predložio. Pošto sam imao dojam da je Tomić takva priznanja od Hebranga dobio prisilno t.j. maltretiranjem, upitao sam ga, odnosno rekao sam mu: „sigurno ste ga tukli", na što je on rekao: „nisam ga ni dotakao".

To je sve što mi je o tom slučaju poznato.

Sjetio sam se naknadno da je onaj pasus zapisnika o saslušanju Hebrang Andrije, ikojega mi je Tomić pokazao u predsoblju glavnog ravnatelja započimao od prilike sa ovakvim riječima: „Stajao sam u vezi sa slijedećim domobranskim časnicima: Sulejman Filipović, Poje..." dok se drugih imena ne sjećam, a tih imena kako sam već naveo bilo je 4—5. Napominjem da sam se ovih dvaju imena sjetio tek onda kada mi je od strane istražitelja nekoliko imena domobranskih časnika pročitano sa upitom da li bi se moglo raditi o tim licima. Ja sam kako sam već naveo, taj pasus kojega mi je Tomić pokazao letimično pročitao, a ta imena koja sam spomenuo i sam tekst ostao mi je u sjećanju nakon što sam intenzivno razmišljao o toj stvari."

[11] Antonov. Evo šta je T. Vaška na neka od pitanja u vezi sa njim odgovorio:

„Kada ste vi održali zadnji razgovor sa Srebrenjak Ivanom i time prestali sa saslušavanjem?

To je bilo nekako u prvoj polovini mjeseca ožujka 1942. Ovaj moj zadnji razgovor sa Srebrenjakom održao sam poslije odlaska njegove žene iz zatvora. Na kraju razgovora kazao sam mu: „Evo sad prestajem sa saslušavanjem, a vi se držite. Ja sam bio siguran da on neće nikome ništa govoriti. Sjećam se da ga je poslije mene Kamber pozvao na saslušanje i u jedno dva navrata saslušanje je bilo, ali bez rezultata kako mi je to Kamber sam izjavio.

Poslije toga je upravitelj pitao šta je sa Srebrenjakom, kako to da nema nikakova rezultata i radi toga je bio jako srdit. Ja sam odgovorio da je svako saslušanje izlišno, pošto neće ništa da govori, a niti ima smisla forsirati ga u tom pravcu, pošto će rezultat biti isti. On je prešao preko mog odgovora ne rekavši mi ni riječi. Prošlo je možda jedno tri tjedna, a možda i mjesec dana kako sam jednom zgodom tražio referenta Herakovića, pa su mi rekli da se nalazi negdje na trećem katu i da saslušava Srebrenjaka. Ja sam otišao gore da ga potražim i stvarno sam vidio da preslušava Srebrenjaka, a Srebrenjak čim je mene vidio rekao mi je „oprostite mi". Heraković mi je tom zgodom rekao da je Srebrenjak u više navrata rekao „što će reći Vaška za vrijeme preslušavanja, da mu to nije sasvim jasno, to je primjetio malo ironički". Po Srebrenjakovom izgledu vidio sam da ga je Heraković morao zlostavljati i iz toga sam izveo zaključak, da je Srebrenjak vjerojatno nešto priznao, a sada mu je neugodno. Malo sam se pobojao da je priznao možda nekih stvari u vezi naših razgovora, međutim sam se o tome razuvjerio po Herakovićevim riječima koji je vrlo malo kasnije nakon što je Srebrenjaka poslao u uze rekao da je Srebrenjak izvjesne stvari ipak priznao. Meni nije htio reći ništa o rezultatu, niti mi je htio pokazati bilo kakav zapisnik. Nakon izvjesnog vremena, ne znam da li je točno od njega ili tko ga drugoga saznao sam da mu je to Jozo Rukavina zabranio. Uopće iz cijele te stvar-'

zaključio saim da je Jozi Rukavini nešto postalo sumnjivo, što je odao svojim čudnim držanjem.

Kada, što i od koga ste vi saznali za izvjesna Srebrenjakova priznanja, to što se ***tiče Sovjetske Obavještajne službe?***

Da je Srebrenjak uopće priznavao vidio sam napred navedenog dana kada sam Herakovića potražio i našao da preslušava Srebrenjaka. O tom da je dao neku izjavu o sovjetskoj ob. službi odnosno o njenom putu krioz Bugarsku preko nekog poslanstva.

Poslije toga ja sam Srebrenjaka vidio još jedainputa, a ništa nismo razgovarali. Nakon proteklog vremena sjećam se razgovarao sam sa Herakovićem o toj stvari i koliko sam iz njegovih riječi mogao razabrati Srebrenjak nije dao takove podatke kojima bi se mogli koristiti i ako je dao izvjesno priznanje o Sovjetskoj obavještajnoj službi.

Koliko puta i ko je omogućio Srebrenjaku Frančiški da posjeti svojega muža u zatvoru?

U koliko je navrata Srebrenjak Frančiška posjetila svoga muža u zatvoru, nije mi više poznato. Dozvolu za razgovore je vjerojatno postigla preko mene. Moguće je da je bila dva puta. Jedno od tih zgoda će biti ta, kada je nakon otpuštanja došla na redarstvo po neke svoje stvari, a drugu posjetu k svojem mužu, ne sjećam se. Ovim razgovorima među njima nisam prisustvovao. Kako se je vršio drugi razgovor me[đu] Srebrenjak Ivanom .i Frančiškom, ne sjećam se. Razgovor je svakako vođen u prisustvu detektiva.

Iznesite tačno šta je Srebrenjak Ivan izneo o obavještajnoj službi.

Ne znam tačno da li mi je kazao o tome Heraković, ali sam čitao to u zapisniku slijedeće: da je Srebrenjak Ivan izneo da ide obavještajna SSSR služba za Balkan preko nekog poslanstva u Sofiji. Dalje je Srebrenjak govorio po Herakovićevom pričanju neke općenite stvari o centru obavještajne službe i o Moskvi. Drugih stvari ja se nikako ne sjećam. Siguran sam da u vezi Srebrenjakovih iskaza nije bilo uopšte nikakovih hapšenja ni u Zagrebu ni u čitavoj Hrvatskoj.

Sjećate li se kada ste vi to od Herakovića saznali ili pročitali u zapisniku?

Koliko se sjećam ja sam o tome sa Herakovićem nakon otprilike mjesec dana razgovarao kada je stvar već zaspala, ali Srebrenjak bio je još u zatvoru na redarstvu. Ne sjećam se gdje sam to sa Herakovićem razgovarao. Ja u to nisam htjeo da ulazim i da se mnogo interesiram, pošto sam vidjeo da sam time kompromitiran i da je bolje da o tome ne govorim. Ja sam imao dojam da Heraković meni nije smio uopšte ništa kazati o tome, ali se ipak sa time što mi je ispričao pohvalio preda mnom.

Sta je radio Srebrenjak u zatvoru poslije ovih saslušanja i gdje je bio zatvoren?

On je bio zatvoren u zgradi redarstva koje se nalazilo na togu fašističkih žrtava, a šta je radio, meni nije poznato. Držim da ga poslije Herakovićevog saslušanja nije saslušavao nitko, da li je bio zatvoren u isamici ili u skupnoj sobi, to ne znam.

Sta ste vi kazali Kvaterniku o problemu Srebrenjaka, njegove žene i Hebranga i kako je išlo saslušavanje?

Ne znam tačno kako mi je Eugen Kvaternik postavio to pitanje zbog Srebrenjaka i ostalih, ali sjećam se da sam postavio na stanovište da ovi ljudi nikako neće moći da govore i da nema smisla prema njima u tom pravcu prisiljavati, ih. Po svoj prilici bio je na tom razgovoru i Rukavina Jozo."

Vaška Tibor, rođen 29. juna 1911. u Gradacu (Križevci) završio pravni fakultet u Zagrebu i 1939. se zaposlio u policiji Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu, a po kapitulaciji i formiranju ustaške NDH prešao u ustašku policiju vršeći razne funkcije sve do maja 1945. U julu 1946. osuđen je na kaznu smrti streljanjem, ali mu je Vrhovni sud NR Hrvatske preinačio kaznu na 20 godina robije. Saslušavan je od organa SUP Hrvatske tokom 1945, a zatim i aprila i maja 1948. u vezi slučaja Hebrang. Po izlasku sa robije umro je u Zagrebu 1976. godine.

znaju navodno prava imena Vlade i Siljinice[12]. Neka se dobro čuvaju oni i mamica[13], Brkinica[14], Beba[15], uopće svi koji imalo poznaju „četvorku". — Kod mene je nađena i poruka Valtera[16] za Sv... Neka se nekako provjeri da li nisu možda s neke druge strane naišli na stvar o Sv..., jer ja sam uspjela to otkloniti. Zlata je otprilike pred mjesec dana otpremljena u logor. — Moji nastoje svim silama putem nekih veza da me izvuku, ali izgledi su slabi. Simenić je provalio neke drugove i oni su zbog toga dopremljeni u Zg'b. iz logora. Tako na pr. Ante[17] (on je još u ljetu bio uhapšen i otpremljen u Jasenovac). Kako se moglo saznati Starkelja nije više na Savskoj (16. IV.) nego vjerovatno na trgu „N".—

Neke drugarice koje su na Savskoj razgovarale sa Bobijem kažu da im je on rekao, da ga je u Sin-Singu preslušavao jedan čovjek pod maskom i on, da je po glasu prepoznao, da je to Butvo (sigurno Stätler) osim toga je maskirani pitao Bobija za stvari koje samo on i Butvo znaju.

Primio 6. V. 42. (prepis)

Br. 95

DOPIS GLAVNOG STANA POGLAVNIKA OD 27. APRILA 1942. GODINE GLAVNOM STOŽERU DOMOBRANSTVA DA KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC MOŽE PRIMITI NEOGRANIČENI BROJ ZATOČENIKA[1]

Zagreb, dne 27. travnja 1942.

Nezavisna Država Hrvatska
GLAVNI STAN POGLAVNIKA
GSP. Br.: 400 1942.

PREDMET: Sabirni i radni logor u Jasenovcu može primiti neograničeni broj zatočenika.

1.— GLAVNOM STOŽERU DOMOBRANSTVA,
2.— GLAVNOM STOŽERU „USTAŠKE VOJNICE",
3.— MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA,
4.— VRHOVNOM ORUŽNlCKOM ZAPOVJEDNICTVU.

[11] Valerija Pap-Karlo.
[13] Anka Berus.
[14] Dragica Končar.
[15] Bosiljka Krajačić-Ević.
[18] Jedan od pseudonima Josipa Broza Tita.
" Miljković.
[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 73, reg. br. 32/1.

Zapovjedničtvo ustaške nadzorne službe — Glavno pobočničtvo sa V. T. Br. 139/42. izvjestilo je, da sabirni i radni logor u Jasenovcu može primiti neograničeni broj zatočenika.

Obzirom na to, umoljava se svim svojim područnim ustanovama izdati nalog, da se sve komuniste do kojih se dođe prigodom čišćenja izvjesnog područja u kojem se vrši oružana djelatnost odpreme u sabirni logor Jasenovac.

Po nalogu Vojskovođe,
General, *Prpić*[2]

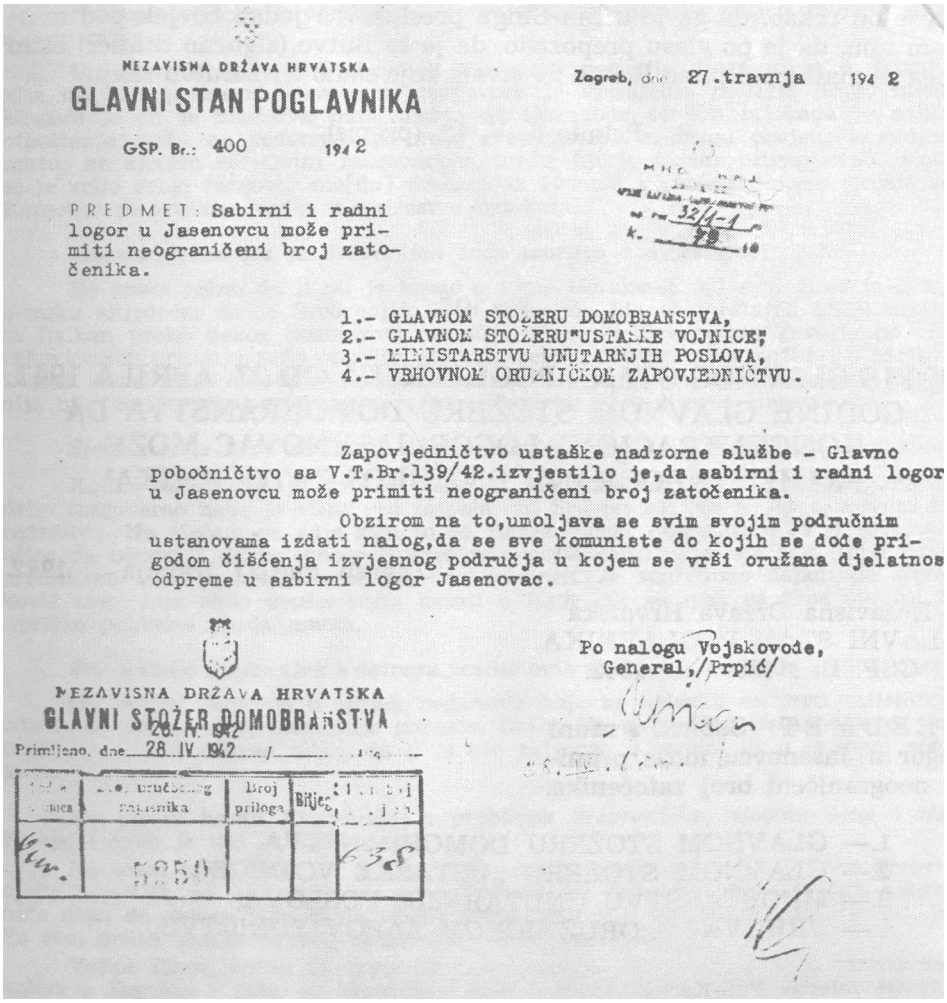

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
GLAVNI STAN POGLAVNIKA
GSP. Br.: 400 1942

Zagreb, dne 27.travnja 1942

PREDMET: Sabirni i radni logor u Jasenovcu može primiti neograničeni broj zatočenika.

1.- GLAVNOM STOŽERU DOMOBRANSTVA,
2.- GLAVNOM STOŽERU "USTAŠKE VOJNICE",
3.- MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA,
4.- VRHOVNOM ORUŽNIČKOM ZAPOVJEDNIČTVU.

Zapovjedničtvo ustaške nadzorne službe - Glavno pobočničtvo sa V.T.Br.139/42.izvjestilo je,da sabirni i radni logor u Jasenovcu može primiti neograničeni broj zatočenika.

Obzirom na to,umoljava se svim svojim područnim ustanovama izdati nalog,da se sve komuniste do kojih se dođe prigodom čišćenja izvjesnog područja u kojem se vrši oružana djelatnost odpreme u sabirni logor Jasenovac.

Po nalogu Vojskovođe,
General,/Prpić/

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER DOMOBRANSTVA
Primljeno, dne 28. IV. 1942

Broj uručbenog zapisnika	Broj priloga	Bilje	
5250			638

Faksimil dokumenta br. 95

* Ivan.

n n

Kozarčani pred kapijom jasenovačkog logora, jula 1942.

Br. 96

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 30. APRILA 1942. GODINE SAČINJEN U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU, U KOJEM LAZAR OROZOVIC GOVORI O SVOM BORAVKU U LOGORIMA JASENOVAC I STARA GRADIŠKA[1]

Z A P I S N I K

od 30. aprila 1942. godine.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

OROZOVIC LAZAR, krojač iz Pakraca, sin Petra i pok. Kate, rod. Kupirović, star 32 godine, oženjen, otac dvoje dece, sada u Beogradu, Vašingtonova ulica broj 34, izkazan sa izbegličkom legitimacijom broj 35593 izkazao je sledeče:...

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.

U noći od 23. na 24. decembra 1941. godine, upadali su ustaše u srpske kuće u Pakracu i Lipiku, odvodili Srbe — muškarce i zatvarali ih u magazin „Slaveksa" u Pakracu ...

Nakon jedan sat ponovno su nas uterali u teretni vagon i voz je krenuo dalje za Jasenovac.

U Jasenovac smo stigli oko 4 sata i 30 minuta posle podne. Tu su nas držali zatvorene u teretnom vagonu do 10 sati drugog dana. Na 25. decembra 1941. godine u 10 sati pre podne preuzeli su nas ustaše iz Jasenovca i oterali u logor u Bačićevu ciglanu.

U Bačićevoj ciglani pred ustaškom kancelarijom postrojili su nas u dva reda. Ustaški poručnik imenom Ljubo, a kojemu ne znam prezime, dočekao nas je sa ustašama srdito i vikao: „Sta baš ja moram sve Srbe pobiti, — ima još logora u Hrvatskoj." Posle toga, izvršili su ustaše nad nama temeljiti pretres i oduzeli nam sav novac, prstenje, satove, duhan, duhanske doze i uopšte sve stvari, koje su kod nas našli.

Posle izvršenog pretresa, zapitao nas je ustaški poručnik Ljubo, da koji je od nas pravnik. Javio se je sudija Ilić Vlado. Njega je ustaški poručnik Ljubo zapitao, koliko je Hrvata osudio na smrt. Sudija Ilić mu je odgovorio, da nije niti jednoga, jer da je sudio kod Sreskog suda, koji po zakonu nije ovlašten da sudi na smrt. Ustaški poručnik Ljubo, na to je kazao sudiji Iliću: „Jesi ti, jesi pekoliko stotina Hrvata osudio na smrt." Zatim je uzeo karabinku, koja je bila prislonjena uza zid kancelarije, pozvao sudiju Ilića na stranu, naredio mu, da skine sa sebe zimski kaput, potom ga postavio uz jednu naslagu cigle i opalio u njega tri metka. Sudija Ilić srušio se mrtav.

Posle toga ustaše su sa nama ostalima, koji smo stajali u stroju i ovo gledali, naredili, da se jave oni, koji su Ličani i tada su se javili: Sepelj Mane, Sakić Luka, Marković Rade, Labus Marko, Bogojević Đuro, Pokrajac Stanko, Gavrilović Lazo i Šušnjar. Njih su ustaše izveli iz stroja na stranu i sve do jednoga pred našim očima zaklali. Klanje je izvršio lično ustaški poručnik Ljubo sa još nekoliko ustaša. Žrtve su stajale, a poručnik Ljubo i ustaše zamahivali su dugim noževima prema vratovima žrtava i rezali grkljane. Kako su kome prerezali grkljan, tako se je taj srušio na zemlju sav obliven krvlju. Mi ostali morali smo stajati mirno u stroju i gledati ovo klanje naših drugova. Drugi ustaše, koji nisu vršili klanje, stajali su i nas promatrali, pa onga koji nije mogao gledati klanje, izdvojili iz stroja i predali poručniku Ljubi na klanje. Tako su izdvojeni i odmah zaklani: Blanuša Đuro, Radaković Đuro, Vukobradović Ljubiša, te Skrlić Mirko. Među ovima bio je izdvojen i Divjak Joco. On je tada kazao poručniku Ljubi, da je njegov rođak neki podžupan. Poručnik Ljubo mu je na to tada rekao, da on baš takove treba. Zatim mu je naredio da legne na zaklane Srbe i pokaže gde mu je srce. Divjak je to učinio. Poručnik Ljubo seo je tada Divjaku na noge, a jedan ustaša seo mu je tada na glavu, dok su druga dvojica klekla kraj njega, svaki sa jedne strane i sa noževima mu živom izvadili srce ...

Posle izvršenog pokolja ustaški poručnik Ljubo saopćio nam je da smo mi ostali pomilovani i dao nas otpremiti u barake. Posle izvršenog pokolja ostalo nas je iz ove grupe 42, a poklano 32.

U baraki smo našli 484, Srba, tako da nas je tada svih skupa bilo 526. Baraka je bila napravljena za 200 ljudi, pa zato nismo mogli ležati, već smo svi morali stajati gusto zbijeni.

Od užasa gledajući napred opisane pokolje, poludio je Arbutina Simo, opšt. beležnik iz Caglića i njega su ustaše odmah nekuda otpremili, — verovatno ga ubili.

Sutradan svi smo morali ići na posao. Pravili smo nove barake.

Na 27. decembra 1941. godine, oko 2 sata posle podne, podstrojili su nas ustaše pred barakom i izdvojili 75 Srba, kojima su povezali žicom ruke na leđa, te ih odveli do jedne šupe u logoru, gde su ih drvenim maljevima sve po glavi pobili. Taj dan su leševi ubijenih ostali ležati kraj šupe. Sutradan nas 80 Srba, — među njima i ja, — određeni smo, da leševe ubijenih Srba odnesemo na logorsko groblje, koje se nalazi na jednom polju kraj Save, nedaleko logora i tamo pokopali.

Na 27. decembra 1941. godine, na gore opisani način ubijeni su: iz Pakraca, te Lipika sledeči Srbi, koji su sa mnom došli: Marković Vlado, Blagojević Mihajlo, Vukmirović Todor, Stulić Jovo, te Vučković Nikola.

Posle toga smo mi preživeli Srbi nastavili na radu sa podizanjem novih baraka.

Na 30. decembra 1941. godine, bili smo na radu oko podizanja novih baraka, a u baraki ostalo je 130 Srba, koji taj dan nisu mogli raditi, jer su bili bolesni. Isti dan oko 4 sata posle podne, upali su ustaše u baraku i isterali sve ove bolesne Srbe iz baraka. One koji nisu mogli ići, ubili su odmah drvenim maljevima pred samom barakom, a ostalima su žicom povezali ruke na leđa i oterali ih već na pomenuto polje kraj Save, gde su ih potukli drvenim maljevima po glavi. Ovu grupu ubijenih Srba pokopali su Zidovi-zatočenici. U ovoj grupi ubijeni su iz Pakraca i Lipika: Hinić Nikola, jedan Dakić, te Lukić, seljak iz Daruvara. Drugih nisam poznavao.

Posle ovoga drugoga izvršenog pokolja, nama preostalima Srbima bilo je više mesta u baraki tako, da smo po noći mogli i ležati.

Na 2. ili 3. januara 1942. godine, dopraćeno je u Jasenovac oko 80 Srba, seljaka i građana iz Banja Luke. Njih su ustaše sa želj. stanice dopremili u ciglanu, žicom im povezali ruke na leđa i odmah ih dalje terali na već pomenuto logorsko groblje. Usput su ovi Srbi morali pevati četničke pesme sve do groblja. Na groblju su ih ustaše ubili sve sa drvenim maljevima. Njihove leševe pokopali su Zidovi-zatočenici.

Sledećeg dana dopraćena je u Jasenovac grupa Srba iz Sarajeva. U ovoj grupi bilo je i seljaka i građana, a bilo ih je svih skupa oko 40. — Ovu grupu Srba doveli su ustaše u logor, postrojili ih kod jedne šupe i tu ih sve ubili drvenim maljevima. Ovu grupu ubijenih Srba, odneli su na logorsko groblje i zakopali drugi Srbi-zatočenici, a među njima nisam ja bio.

Hrana u logoru u Jasenovcu bila je vrlo loša. Svaki dan dobiiali smo dva puta čorbe od kukuruzova brašna i to po jednu kašiku, a hleba nismo uopšte nikada ni videli, tako, da smo trpeli strašnu glad.

Na 4. januara 1942. godine, otpremljena je iz Jasenovca u logor u Staru Gradišku grupa Srba, među kojima sam i ja bio. U ovoj grupi bilo je nas 10 Srba, a od toga 7 iz Pakraca. Isti dan formirana je u Jasenovcu u logoru druga grupa Srba, njih oko 80, — koje su ustaše bez stvari nekuda oterali. Kazali su, da ih vode na četkanje. Posle su mi u Staroj Gra-

diski pričali Zidovi-zatočenici, da je ova grupa Srba ubijena u Starom Jasenovcu.

Ja sam ostao u logoru u Staroj Gradiški do 15. januara 1942. godine. Po danu smo prenosili neka drva i čistili sneg. Hrana je bila kao u Jasenovcu vrlo loša, jedino smo spavali u sobama na slami, pa nam je bilo malo toplije. Za vreme mojeg boravka u Staroj Gradiški, nije nitko ubijen, ali ih je više umrlo naravnom smrti. Imena umrlih ne znam. U logoru u Staroj Gradiški, najvećim delom su smešteni Zidovi-zatočenici. Sa mnom su iz Jasenovca premešteni bili u Staru Gradišku već pomenuti: Radić Đuro, Milaković Jovan, Kovačević Dušan, Pavlović Jovan, Orozović Đuro i Sudar Gavro. Druge Srbe, koji su bili sa mnom u logoru u Staroj Gradiški nisam poznavao, jer sam tamo kratko vreme boravio.

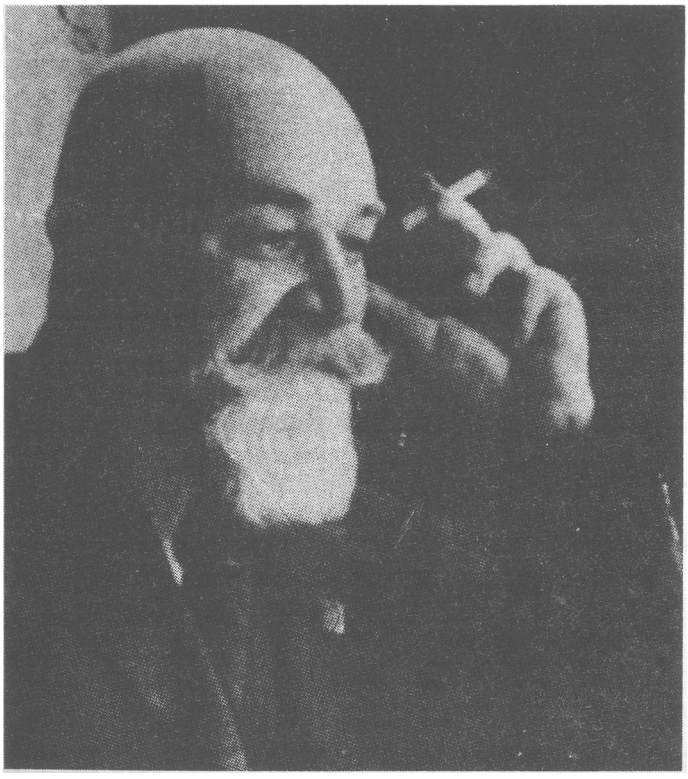

Dr Oton Gavrančić, jedan od predratnih rukovodilaca „Sokola" u Zagrebu, ubijen u Jasenovcu 1942. godine.

Na 15. januara 1942. godine išao sam sa još dva Srbina i tri Zidova zatočenika na želj. stanicu u Okučane, gde smo istovarivali iz vagona krumpir, koji je bio određen za ustaše u Staroj Gradiški. Sa mnom su od Srba tada bili u Okučanima pomenuti Radić Đuro, i Milaković Jovo. Nas tri >mo se još pre toga dogovorili, da ćemo na svaki način pokušati pobeći. — Kada smo sa istovarivanjem krumpira bili gotovi, došli su u dva auto-

busa ustaše, koji su nekuda išli i oni su na želj. stanici zastali i stupili u razgovor sa ustašama, koji su nas čuvali. Nas trojica uhvatili smo ovu priliku i pobegli, a da nas od ustaša nitko nije primetio...

Na 19. aprila 1942. godine krenuo sam na put za Zemun, kamo sam stigao na 20. aprila 1942. godine. U Zemunu mi je moj navedeni prijatelj Hrvat izgradio pograničnu kartu, opet na tuđe ime, sa kojom sam na 21. aprila 1942. godine prešao u Beograd.

Drugo mi nije ništa poznato, a na izkazano i pročitano mi mogu se i zakleti.

Lazo Orozović, s.r.

D O V R Š E N O.

Saslušao i overava:
Rodić Đuro, s.r.

Zapisničar:
Tatalović Nevenka, s.r.

Br. 97

ZAPISNIK OD 30. APRILA 1942. SAČINJEN U NEDIČEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM MILIVOJ NIKOLIĆ I RELJA MILANOVIĆ GOVORE O SVOM BORAVKU U LOGORIMA GOSPIĆ I JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU.

NIKOLIC MILIVOJ, rođen 27. septembra 1907. god. u Visokom, sin. pok. Nikole i pok. Jovanke rođ. Krstić, neoženjen, elektroinstalater.

MILANOVIĆ RELJA, rođ. 22. aprila 1920. u selu Cipuliću, srez Bugojno, sin Anđelka i Jelke rođ. Lučić, neoženjen, kazandžija.

Obojica su pozvani da dadu svoj iskaz o svemu što su preživjeli od dana hapšenja pa do dana, kada su pušteni na slobodu iz logora u Jasenovcu. Opomenuti da kažu samo čistu istinu oni su rekli[1] ovo:

Ja, NIKOLIC MILIVOJ, uhapšen sam u Visokom na 19. jula prošle godine.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.**

U ustaškom zatvoru u Visokom bio sam do 1. avgusta bez ikakva saslušavanja. Ne mogu da se potužim na tamošnji postupak ustaša ni Muslimana ni Hrvata. Na 1. avgusta krenuo sam u transportu od 34 čoveka iz Visokog i sreza visočkog u teretnim vagonima prema Gospiću. Pratio nas je jedan žand. narednik, koji je bio ispravan, dva financa i dva ustaša. U Zenici su nam se pridružila 2 vagona sa zatočenicima, a i u Doboju dva vagona sa seljacima iz Bijeljine. Putovali smo ravno u Gospić, gde smo stigli 3. avgusta ujutro i smešteni u tamošnjoj kaznioni. Tu je već bilo oko 2000 zatočenika smeštenih polovica u zgradi kaznione, a druga polovica u kojoj sam bio i ja u Gospiću smeštena je u dvorište, pod otvorenim nebom. Tu u dvorištu kaznione u Gospiću našao sam se sa Bilanovićem Reljom, sa kojim sam od tada bio sve do današnjeg dana. Jedino smo u Jasenovcu bili rastavljeni na različitim radovima, tako da smo od 10. oktobra do 27. februara doživeli u Jasenovcu različite doživljaje.

Ja MILANOVIĆ RELJA, živeo sam na slobodi do Vidovdana prošle godine u varoši Puračiću, gde sam radio kao kazandžija... Mi i još 17 zatočenika Srba iz Tuzle krenuli smo u vagonima treće klase prema Brodu a odavde u Gospić. Sa mnom iz Puračića krenuli su: Gavrić Mirko, koji je docnije zaklan u Jasenovcu, Jovo i Danilo Blagojević braća, od kojih je Danilo streljan u Jasenovcu, negde između katoličkog i pravoslavnog Božića, dok je Jovo živ i nalazi se sada u logoru u Staroj Gradiški, Despotović Neđo, koji je umro od iznemoglosti u Staroj Gradiški, nekih 4 do 5 dana pre našeg oslobođenja, Vojnović Milan koji je jednoga dana odveden iz logora u Jasenovcu sa 26 drugih zatočenika nakon begstva naših drugova Ljuba Popovića i Branka Beatovića. Neznam šta je bilo sa tim ljudima, ali su verovatno poubijani zbog pomenutog begstva, Stanković Uroš, koji je ubijen u Jasenovcu prilikom jednog „čišćenja" logora po katoličkom Božiću, Božić Joco, umro je u Jasenovcu negde oko 20. decembra prošle godine od sepse, Stanković Đorđe takođe je u Jasenovcu 23. decembra od iznemoglosti umro, Svetozar Ćuk ubijen u Jasenovcu u mesecu novembru prilikom jedne seobe iz jednog logora u drugi. Od onih koji su nam se pridružili iz Tuzle sećam se Popović Ljube, koji je kako sam gore rekao izbegao iz Jasenovca i sada živi u Beogradu, Svete Radića, koji je poginuo u Jasenovcu kad i Ćuk, Zgonjanin Branka, koji je poginuo u Jasenovcu u mesecu septembru prilikom prisilnog kupanja u vodi na koje su nas naterali ustaše, o čemu ću docnije opširnije govoriti, Toljevića Riste rodom iz Lukavca, koji je iz Gospića odveden na otok Pag, i tada mu se izgubio trag. Stojanovića Nikole, koji je takođe odveden na Pag, Gavrića Spasoja odvedenog takođe na Pag. Pored njih sećam se još jevrejina Mila Pesaka, Rilja Altaraca. Altarac je umro u Jasenovcu, dok je Mile Pesak ostao u Jasenovcu, gde radi u kožari. U Gospić smo stigli 4. avgusta u veče sa još oko 500 zatočenika iz Jajca, gotovo samih seljaka, koji su se pridružili našem transportu u Doboju. Putem nismo imali nikakvih incidenata osim na stanici u Perušiću. Tu smo se ukrštali sa jednim vozom punim hrvatskih vojnika. Oni su nam dovikivali pogrdne reči i pretili nam da će nas sve poubijati.

U Gospiću sam smešten u dvorište, gde sam se našao sa Nikolić Milivojem...

Na 18. avgusta ujutro zorom počeli su nas sve u kaznioni svrstavati u grupe po oko 60 do 65 ljudi, postavili su nas pored jednog lanca, za koji su nas vezali. Tome smo vezivanju nas dvojica opet izmakli. Ljudi su tako vezani stajali na dvorištu do jedan sat posle podne. Tada su ih odvezali, a sutra dan ujutro pre sedam časova ispražnjen je ceo zatvor, oko 2000 ljudi, a od čega je bilo oko 1200 Srba, a ostalo Jevreji i nešto Hrvata. Potrpali su nas u kamione i odveli na stanicu. U kaznioni su ostali samo redovni kažnjenici, kriminalci. Na stanici smo odstajali, bez hrane i vode sve do 7 sati na veče. Tada su nas uterali u teretne vagone, u svaki po 80 ljudi. Na stanici u Gospiću bili su italijanski vojnici, koji su tu čuvali stražu. Oni su nas celoga dana fotografisali. Kada smo bili uterani u vagone javio mi se kroz vagonske prozore Dušan Bučevac, lugar iz Visokog, koji je znao talijanski. Rekao im je da mu dadu cigaretu i vode. Italijanski vojnici su nam na to dodavali cigarete, vode i hleba.

Ovde su nas uveli u bivši dvorac grofa Erdedia. Nas 170 Srba smestili su u podrum dok su ostale Srbe sproveli ravno u Jasenovac. Po ostalom dvorcu bili su smešteni Jevreji, neki katolici i naše žene i deca. Svi su oni imali slobodniji režim. Mogli su šetati po parku. Mi nismo smeli nikamo iz podruma, a hranu smo dobivali iz jevrejske kuhinje koja je bila dosta dobra, ali nismo dobivali hleba. Tu smo ostali desetak dana, našto su nas Srbe i Jevreje teretnim vagonima prebacili u Jasenovac. U Jastrebarskom su ostale samo žene i deca i oni katolici.

U Jasenovac smo stigli 2. septembra izjutra. Odmah su nas sa stanice prebacili u logor uz užasne psovke i tučnjavu. U logoru su nam oduzeli sve što smo imali uza se. Ukoliko nam je što preostalo, jer su nam ustaše već putem od stanice do logora pooduzimali sve što smo vrednoga imali: novac, prstenje, satove, idr. Smestili su nas u logor broj 2. U jednoj baraci nas je bilo ukupno 500 ljudi. Hrana je od samoga početka bila vrlo slaba. Hleba smo dobivali samo kadkada, a od novembra pa sve do sredine marta nismo ga ni videli. Radili smo na podizanju nasipa. Rad je bio neopisivo težak, a postupak prema nama više nego brutalan. Svakoga dana padalo je najmanje do 20 mrtvih ljudi. Mnogi su umirali od iznemoglosti, čak i u času dok su jeli ručak. Znamo da je tako umro železničar Petar Pejić iz Siska, Boško Božić, posednik iz Visokog, Mile Vujak, rudarski radnik iz Prijedora, Vaso Melić brijač iz Visokog, Đorđe Stanković, posrednik iz Puračića, Kovačević, školski nadzornik iz Nevesinja i još mnogi drugi kojima se ne sećamo imena.

Tada još ustaše nisu ubijali u velikom broju nego su samo neopisivo tukli, naročito one, koji zbog slabosti nisu mogli da rade onako, kako su to ustaše želeli.

Do 10. oktobra smo obojica zajedno, jednako živeli i radili. Tada smo se rastavili.

Ja NIKOLIC MILIVOJ, premešten sam kao elektroinstalaterski zanatlija iz toga logora broj 2 u logor broj 3, u Bačićevu fabriku dok je Relja Milanović ostao i dalje u logoru br. 2. Bio sam zaposlen u električarskoj radionici, tu je radilo svega oko 20 zatočenika sve samih Jevreja izuzev nas dvojice Srba. Pored mene drugi je Srbin tu bio na poslu Milan Milanović iz Vareša, koji je sada u St. Gradiški.

Na kraju imam još da kažem ovo: koliko je meni poznato u Visokom i srezu visočkom pohapšeno je nas 44 Srbina. Tu je reč samo o onom transportu, kojim sam ja odveden iz Visokog. Razume se da su pre i posle toga pohapšeni mnogi ljudi visočani, koje ja neznam. Od tih se sećam tačno ovih imena: Milan Sotra gostioničar, ubijen u logoru Krapje kod Jasenovca, Ranko Beatović, trgovac ubijen u Jasenovcu, Ivo Vasiljević, pekar, ubijen u Jasenovcu, Vaso Marić, brijač, umro u Jasenovcu, Žalica, penzioner, odveden krajem septembra sa grupom od 26 zatočenika nakon bjegstva Ljube Popovića i Branka Beatovića, za koje neznam, šta je s njima bilo, ali držim da je ubijen. S njim zajedno je odveden i Kornelije Lazić, svršeni pravnik, Dušan Valenčić, svršeni pravnik i neki Slobodan, tehničar iz Vareša, takođe su odvedeni sa ovom grupom: Kovačević Milan, školski nadzornik iz Nevesinja, umro u Jasenovcu, Kara-Jovanović Mihajlo, pismonoša iz Visokog umro u Jasenovcu, Gošić Boško, posednik, umro u Jasenovcu, Obren Bokarac, želj. zvaničnik umro u Jasenovcu, Branko Babić, želj. zvaničnik, umro u Jasenovcu, Knežević Jovo, živ u logoru Jasenovac, Milanović Milan, živ u Staroj Gradiški, Milan Erić, kolar, umro u Jasenovcu, Gučevac Dušan, živ u Jasenovcu, Kara-Jovanović Aleksa, ubijen u Jasenovcu, Makšić Miloš, kovač, živ u Jasenovcu, Ciganović Miloš, zidar živ u Jasenovcu; Dubljević Radovan, rudarski radnik, živ u Jasenovcu, Bilbija Miloš, gostioničar umro u Jasenovcu, Đurđević Panto, strojovođa, živ u Jasenovcu, Đurđević Pero, zemljoradnik, živ u Jasenovcu, Vukičević Božo, želj. telegrafista, poginuo u Jasenovcu, i još dva železničara iz Kaknja, od kojih znam da je jednom ime Lazo, obojica su umrli u Jasenovcu.

Od 27. februara pa do odlaska iz Jasenovca i dolaska u Beograd bio sam i ja kao i ostali mojih 12 drugova koji su samnom stigli, pošteđen od rada i dobivao sam dvostruku hranu. Uopšte u svemu sam prošao kao i ostali, koji su već o tome dali svoj iskaz.

Ja RELJA MILANOVIĆ ostao sam posle odlaska Milivoja Nikolića i došao u logor broj 2....

U novembru je jedan zatočenik, neki Branko Đujić brijač iz Zagreba, koji je još pre rata bio prešao na katoličku veru radi žene, pokušao da udari jednog ustašu. Naravno, ustaše su ga ubile. Ali samo za to, što je jedan zatočenik pokušao da nasrne na jednog ustašu, izvršena je represalija i zbog toga je streljano 24 Srbina i 4 Jevreja iz naše barake. Bili su to većinom seljaci iz Bijeljine i ne sećam se njihovih imena. Pobijao ih je na isti način Ljubo Miloš, a svi smo to morali da gledamo. Nesretni seljaci, koji su bili odabrani za to streljanje, preklinjali su da ih ne streljaju, a mnogi su među njima i plakali. Posle toga su zaredala ubijanja, klanja i prebijanja na svake načine. Kako je u novembru nadošla voda i preplavila logor broj 2, ustaše su odredile, da se ceo logor preseli. Bilo je tu oko 450 Srba i oko 500 Jevreja. Jedan je deo preseljen u logor broj 1 u selo Krapje, a drugi u Jasenovac, u Bačićevu fabriku. Od svih tih koji su preseljeni, na stotine su poginuli prilikom preseljavanja, a oni koji su preseljeni u Krapje, svi su na katolički Badnjak poubijani. U

logoru broj 2 ostalo nas je 80 Srba, koji su dobili dužnost da rasture logorske barake i prenesu materijal na cestu, udaljenu oko 2 km. U toj baraci ostalo je još oko 15 Jevreja, koji su bili bolesni i nisu mogli da se presele. Njih su ustaše poubijali pred nama letvama, kočevima i bodežima, našto smo ih mi sahranili. Odmah smo počeli da rušimo barake i da prenosimo građu. Docnije nam je došlo u pomoć još 16 Jevreja. Bio je to strašan posao. Materijal smo nosili na leđima, kroz već na pola zamrznutu vodu, duboku često i do pasa. Lako je zamisliti kako nam je bilo onako mokrim u onoj studeni. Ako je neko nosio manje greda ili dasaka, nego što se ustašama činilo da je trebalo da ponese, onda su ga kažnjavali tako, da su ga prisilili da se „kupa": morao je da se ispruži u vodu odnosno da zađe u jednu baru u kojoj je voda bila do vrata. Ko bi zbog iznemoglosti preslabo radio ustaše bi ga prisilili da po čitav sat ili dva bude u vodi. Oni koji su tako kažnjavani ostajali su u vodi mrtvi. Poneki je izvučen na pola mrtav, ali je svaki od njih već docnije za sat — dva umro. Tako je poginuo, koliko se sada sećam i Zgonjanin Branko, livac iz Tuzle. Za celo vreme teškog rada ustaše su ubijali batinama i motkama ljude, dok su stajali ili gazili kroz duboku vodu. Za vreme prenosa ovoga materijala pokušala su 4 Srbina iz Karlovca, kojima ne znam imena, da pobegnu, ustaše su ih stigli na desetak kilometara od logora te dvojicu su ubili, a drugu su dvojicu uhvatili žive i doveli ih u logor. TadaJ su postrojili nas oko 140 Srba i oko 200 Jevreja, većinom staraca, koje su tih dana doveli iz Sarajeva. Stajali smo oko pola sata u vodi do kolena, dok su nas prebrojavali, da utvrde dali smo svi na broju osim one četvorice. Kad su to utvrdili ubili su pred nama onu dvojicu živih begunaca, i to motkama. Iako su kaznili nas time, što su nam naredili da po ovoj studeni, plivamo oko celog logora t. j. oko žice, kojom je logor bio ograđen. Trebalo je preplivati nešto preko 200 metara. Sada se sećam da je to bilo na 21. novembra, na Aranđelov dan, na moju Krsnu Slavu. Lepa mi je slava bila! Plivanje je trajalo oko pola sata. Kad smo se nakon plivanja prebrojavali, videli smo da su 72 čoveka ostala u vodi. Izdato nam je naređenje, da opet idemo u vodu i da ih tražimo. Težak je to bio posao, kad se ima na umu, da je voda bila često duboka preko vrata. ...

Sutra dan nam je naređeno, da iskopamo raku za nekih 80 ljudi. Dok smo mi tu raku kopali, dotle je druga grupa prevlačila 56 leševa, sve samih staraca, najviše Srba i nešto Jevreja pa i Hrvata. Među njima sam prepoznao svoga desetara, Svetozara Ćuka gostioničara iz Puračića. Te su starce poubijali dan ranije na cesti kod građe od baraka, koju smo mi tu preneli. Dotle su ih doveli kamionom. Poubijali su ih što nožem što puškom. ...

Nakon toga bili smo bezposleni oko 9 dana, za koje vreme nismo dobili hrane punih šest dana za redom. Stanovali smo u jednoj od tri barake toga logora, koja još nije bila srušena. Devetog dana naišao je Pavelićev poverenik; Vjekoslav, ili kako su ga zvali Maks Luburić, on je odabrao između svih nas prisutnih svega 23 i odvojio ih na stranu. Među njima bio sam i ja. Svi smo bili mlađi, zdraviji i jači ljudi. Odredio nas je i poslao u logor broj 3 u Bačićevu fabriku. Pre toga smo morali iskopati raku za 400 ljudi. Mislim, a docnije su svi to u logoru tvrdili, da je sve ono, što je iza nas ostalo u logoru broj 2 poubijano i zakopano u tu raku. Svakako je istina, da ni jednog od njih niko više nikada nije video.

Ovom prilikom hteo bi da ispričam sudbinu i smrt sokolskog staroste iz Zagreba dr Otona Gavrančića. Ja sam bio nekada sokolaš, pa sam znao za dr Gavrančića kao i mnogi drugi zatočenici. Svi smo ga poštovali i žalili ga zbog njegovih mučeničkih poslednjih dana i smrti. Negde krajem oktobra, valjda pola meseca pre selidbe logora broj 2 pročulo se, da se u logoru nalazi sokolski starosta Gavrančić. Ja sam ga i viđao. On je bio vrlo slab i jedva se kretao. Po danu je boravio u jevrejskoj baraci (jer Hrvati nisu smeli boraviti sa nama). Radio nije ništa, kao ni jedan Hrvat u to vreme. Noću je morao da prenoći u „žici". ...

Dr Gavrančić je bio bos i u samoj košulji i donjem vešu (gaćama), kako je na večer morao da uđe na noćenje u „žicu". A noći su bile vrlo hladne i već je i u veliko stezao mraz. Mi smo ga u kuhinji položili pored peći i pokrili ga jednom dekom. Ja sam mu oprao noge i ruke, koje su mu bile vrlo prljave od blata. Bio je pri sebi, ječao je, i na sve što smo mu mi govorili ili ga pitali, odgovarao je samo sa „hvala". Kad se malo snašao i utoplio, zamolio je čaj, mi smo mu ga smesta pripremili i dali, jer smo ga slučajno u kuhinji imali, a pripadao je jednom logorskom funkcioneru. Pošto se tako nešto okrepio, preneli smo ga u njegovu baraku. Ustaše ga nisu tražili, jer smo ujutro obično mi zatočenici puštali nesretnike iz „žice". Posle toga časa nisam više video Dr Gavrančića. Cuo sam da je toga dana posle podne umro.

Kad smo najzad završili posao u bivšem logoru broj 2 prešli smo i mi u Bačićevu fabriku, ili ciglanu, kako smo je zvali. Od oko 450 Srba koji su pre nas odselili iz logora broj 2 u ciglanu zatekli smo svega 25 živih ljudi. Svi su ostali poubijani radi devetorice zatočenika, koji su bili pokušali da pobegnu. Međutim je bilo došlo oko 160 novih zatočenika iz Karlovca i okolice od kojih danas nema više od 5—6 živih.

To je bilo krajem novembra. Od tada sam radio različite poslove po logoru broj 3, osim po kojeg ubijstva ništa se naročito nije dogodilo u logoru sve do pred katolički Božić. Mi pravoslavni bili smo za to vreme u baraci broj 3-C.

Negde oko katoličkog Božića, ne sećam se koga dana jer onda, u onom večnom strahu, nisam mogao da pamtim datume, došli su dva ustaška zastavnika sa nekoliko ustaša u našu baraku i zatražili od našega logornika, zatočenika Slobodana Mićića, da im preda 30 ljudi iz barake za „likvidiranje". Mićić je na to zamolio, da mu ne uzimaju zdrave ljude. Ustaše su na to pokupili iz barake samo bolesne i to njih 27. Te su pobili odmah pred barakama, a samo one koji su mogli da hodaju odveli su na groblje i tamo ih poubijali u samoj već iskopanoj raci. Kad su one koji nisu mogli hodati izguravali ustaše iz barake, drugi su dočekivali ih na bajunet ili su ih udarali kundacima po glavi i ubijali. Za to vreme smo mi ostali bili u baraci. Sutra dan izveli su iz barake oko 60 zdravih zatočenika, onako odreda, bez odabiranja, kako su na koga naišli. Povezali su ih žicom po dvojicu, te ih odveli na groblje, koje je bilo udaljeno od barake oko 500 metara, i njih nad rakom poubijali, što nožem, a što drvenim maljem. Ti su maljevi bili dosta teški i veliki od prilike kao dečja glava. Drška im je duga preko jednog metra, a napravljeni su specijalno za ubijanje.

Trećeg dana pokupili su sve što je bilo u baraci, preko 130 ljudi, osim nas dvanajstorice. I nas su isterali pred baraku sa ostalima, ali među na-

ma su bili logornik Slobodan Mićić, lekar Dr. Paja Gorenčević, bolničari. Mene su hteli da ubiju, ali je logornik Mićić zamolio da me poštede, jer da sam mu jako potreban za sve radove. I tako mi je spasio život taj Mićić, već neznampo koji put. Od svih zatočenika iz ove barake ubili su odmah pred samom barakom maljem i nožem oko 40 ljudi. Ostali su odvedeni na groblje i tamo poubijani. Tom su prilikom stradali, koliko se sada mogu da setim imena, poznati sarajevski bogataš Milutinović i Ružić, zatim Voja Erić, kome su ustaše pre odlaska na groblje a prilikom vezivanja žicom, nožem rasekli uši. Kad je krenuo bio je sav krvav. To je bila ustaška zabava.

Onih 40, koje su poklali pred barakom, ležalo je po tlu razbacano, a mnogi su od njih hroptali. Kad sam ja bacio oko na njih mislio sam u prvi mah da su već svi leševi. Međutim jedan od njih je malo podigao glavu i licem bio okrenut baš prema meni. Grkljan i pola vrata mu je bio prerezan. Iz strašne rane curila je krv. Ruke su mu bile vezane žicom, kao i svima ostalima, na moje zaprepašćenje prepoznao sam u njemu svoga druga Mirka Gabrića, trgovca iz Puračića. On je mukom otvorio oči, prepoznao me, i krkljajući izgovorio, nešto je malo sagnuo glavu, da zatvori prorezani grkljan: „Relja molim Te odveži mi ruke i makni ovu žicu da lakše umrem". Meni se srce stisnulo, ali nisam imao kud nego sam kleknuo do njega i odvezao mu ruke. Da me u tom času video koji ustaša, za čas bio bi se našao do njega prerezanog grkljana. U tom času stajao je na vratima od barake, jedva dva-tri koraka od Mirka Gabrića, zatočenik Dr. Paja Gavrančević, koji je vršio dužnost lekara u baraci, jer kada još nije bilo bolnice. Gabrić ga je ugledao i zamolio ga da mu da neki otrov. Lekar mu ga naravno nije mogao dat[5] jer ga nije imao. Sagnuvši glavu da mogne još govoriti Gabrić je opet svrnuo oči na mene i zamolio me da pozdravim sve kod njegove kuće, i da im kažem da ga osvete. Valjda je hteo još nešto da govori, ali je na mesto toga strašno zakrkljao, i ja nisam mogao više da izdržim, nego sam se sklonio u baraku. Docnije su došli „grobari" i odneli te leševe da ih sahrane.

Iz ove grupe, koja je bila odvedena na ubijanje na groblje pobegao je i spasio život Aco Siljkut. On je slučajno bio vezan sam, dok su drugi bili povezani većinom jedan za drugoga. Kada su prolazili pored vrata od peći ciglane gde se suši crep i peče cigla vrata su bila otvorena, a unutra su Jevreji u tome času slagali ciglu. Siljkut je iskoristio priliku i naglo uleteo kroz ta vrata. Ustaše ga nisu primetile, povorka ostalih je krenula dalje, a Jevreji su mu docnije odvezah ruke i on je i danas živ. Nalazi se kao 'mesar, na ekonomiji kod Stare Gradiške.

Mnogo sam ja užasnih momenata doživeo za vreme moga boravka u Jasenovcu. Možda i više nego iko drugi, jer sam bio mlad i zdrav i bez ikakve štete po zdravlje izdržavao sve užase. Mnogo puta sam izmakao smrti za dlaku, pa češće ne mogu ni danas da se snađem i tačno da se setim kako sam još živ, i kako nisam poludio. Ali najstrašniji momenat bio je ovaj, koji ću sada prikazati, a kakav je valjda retko koji čovek doživio, odkada je sveta i veka. Negde sredinom marta, kad sam već ja i mojih 12 drugova bili oslobođeni od rada i spremali se da krenemo u slobodu, pokušao je da pobegne iz logora jedan od naših drugova, zatočenika, neki Rade Furtula, pećar iz okoline Sarajeva. Begstvo mu nije uspelo, on je pronađen u klozetu, gde se krio i gde se pretvarao, da je pao u nesvest u

času kada je pronađen, t.j. oko 9 sati uveče, kada niko nije smeo biti izvan barake. Prilikom ispitivanja priznao je da je hteo da pobegne. Nas je spopala strava, već onoga časa, kad smo u određeno vreme morali biti svi u baraci a njega nije bilo. Znali smo šta nas čeka. Sto, dvesta, pa možda i svi smo trebali da budemo zaklani. To su bile redovne represalije za svaki pokušaj begstva kojeg zatočenika. Ustaše su Furtulu, ovaj put iznimno, predali nama u baraku i naredili nam, da ga mi sami moramo do ujutro ubiti, inače da ćemo biti svi poklani. Izvan svake je sumnje da oni nisu pretili na prazno. Bilo je to jasno, da Furtula ujutro ne sme osvanuti živ, pa ma šta bilo. Ali, ipak je bio naš drug, i lako je zamisliti kako nam je svima bilo u duši: ili ima da pogine on sam od naše ruke ili i on i mi svi od ustaške ruke. Dugo smo se savetovali, šta da radimo. Najzad smo resili da ga privežemo za jedan stup pored kible. Svaki od nas koji je tokom noći imao da vrši nuždu u kiblu, imao je dužnost, da ga udari motkom i sekirom, koje su bile do njega, jer niko nije hteo sam da ga ubije. Na kiblu se mnogo išlo zbog vodene hrane, koju smo jednako primali i jeli. U baraci gori celu noć svetlo, a tada je gorelo čak i električno svetio, koje je uvedeno pred dolazak komisije. Stisnuta srca i zubi, svaki je od nas morao da doprinese sa svoje strane ubijanju Furtule, da bi spasio sebe i sve ostale. Nakon izvesnog vremena, Furtula je bio već na pola mrtav. U jednom času ugledao je mene i prebijenim glasom rekao: „Relja, udri me dobro, da što pre svršim". Meni se zamaglilo pred očima, ali vidim red je da se čoveku prekrate muke. Više nesvesno nego svesno sa zamagljenim očima, od bola i jada, ja sam uzeo sekiru i zapitao ga „Rade, hoćeš li mi alaliti?", „Hoću Reljo", odgovorio je on „samo me udri dobro, da odmah svršim". „Ja sam na to zamahnuo i ušicom sekire udario ga po glavi, njemu je glava klonula i ja sam mislio, da su njegove muke dovršene". Međutim na zaprepašćenje moje i sviju nas nakon neko pola sata Rade je iznenada opet podigao glavu. Prošao je pogledom po baraci, zastao na meni i opet me pozvao: „Reljo hodi ovamo i udri jače!" Ja sam na to ustao opet uzeo sekiru, čvrsto rešen da prekratim čoveku muke. Zamahnuo sam jednom, pa drugi put i — tada je bilo zaista svršeno. ...

Naša je grupa bila pod direktnom komandom „logoraša" zatočenika, Jevrejina, Bruna Dijamanštajna iz Zagreba. On je upravljao celim logorom kao šef interne uprave, i ima velike privilegije. Inače je ispravan čovek i nije pravio razliku između Jevreja i Srba. Po njemu je naša grupa prozvana „Brunova partija". Kako se vidi iz svega što sam do sada rekao, naša je grupa imala i suviše posla. Stoga nismo morali da polazimo u „nastupe", t.j. zborove, koji su često bili i vrlo opasni, jer su se tom prilikom vršila odabiranja onih, koji su u glavnom radi „čišćenja" logora, trebali da budu poubijani. Slažući ovako sve stvari pobijenih, ja sam često poznavao ko je ubijen i kojom prilikom. Tako sam prepoznao odelo i stvari Milana Sotre, gostioničara iz Visokog. On je bio prebačen zajedno sa ostalom partijom u logor u Krapje, u kome su svi do jednog pobijeni. O tome ubijanju pročulo se dva do tri dana ranije a ono je bila potvrda te vesti, jer smo toga dana imali da sredimo i odaberemo upravo toliko odela, koliko je tih nesretnika bilo preseljeno iz logora broj 3 u Krapje. To su odela, obuća i druge stvari dovezene u naš logor na 12 krcatih kola. Kola su stigla na večer, i mi smo morali celu noć i sutra dan da radimo. Upotrebljiva odela, obuću, pokrivače i druge stvari posle dezinfikovanja i či-

šćenja od krvi slagane su u magacin 3 C, koji se zvao „baraka starih stvari". Novija odela, obuću i rublje, uzimali su sami ustaše za sebe. ...

Na 6. februara stigla je u logor neka međunarodna komisija u kojoj su bila po dvojica Nemaca, Italijana, Mađara, Srpskog i Hrvatskog Crvenog Krsta i dva katolička sveštenika od Vatikana. Za dolazak te komisije znalo se je ranije pa je logor na brzu ruku sasvim preuređen i doteran, tako da je dobio sasvim novi i drugačiji izgled. I mi smo zatočenici dobili bolja odela. Sve što je bilo bolesno i uopšte davalo ružan izgled logoru, sve što je moglo da ukaže na strahote, koje su u logoru vladale, bilo je poubijano i uklonjeno. Pavelićev poverenik Maks Luburić dao nam je svima uputstva kako se smemo ponašati za vreme boravka komisije u logoru. I kad je komisija došla bilo je tako, da se i nama samima činilo da sanjamo. Komisija je bila svega oko 1 sat u logoru. Video sam da su se pojedini članovi komisije obratili na mnoge zatočenike sa pitanjem, kako se zoveš, ko je šta je i odakle je. Međutim, svaki se je zatočenik strogo držao uputstva Luburićevog i mogao je da odgovori samo to, da je on zatočenik broj taj i taj (moj je broj bio 419), a za ostale podatke je zatočenik mogao reći članu komisije da će ih dobiti u kancelariji uprave.

Posle odlaska komisije u glavnom se vratio stari red, ali je ipak koješta bilo bolje, tako na primer više nije bilo masovnog ubijanja pred očima svih nas. Ubijanja su vršena nešto u manjem broju, ali u samoj ciglani, gde su ih u peći spaljivali. Peć je strašno gorela, a niko od nas zatočenika nije smeo da dođe ni blizu toga mesta. Kako tada uopšte cigle nije bilo, mora da je ciglana gorela samo radi spaljivanja leševa. U bolnicu nismo smeli ni mi, koje nas je posao vodio pored same pilane. Imam prava da zaključim da su u ciglani spaljivali i žive ljude, jer su nam u to doba stizala na sređivanje sasvim uredna i bez krvavih mrlja odela, što ranije nikada nije bilo. Po odelima sam video da su u to poslednje vreme spaljivani gotovo sami građani. Kad je koja nova partija zatočenika stizala u logor a nisu dovedeni nama, svi su ti bili poubijani. Mi smo ih viđali u času, kad su ih provodili na groblje ili docnije u ciglanu. Razume se uvek iz daleka. U zadnje vreme moga boravka u Jasenovcu pristizale su u logor nove partije, većinom Hrvata, koje su u glavnom sve poubijane odnosno spaljene.

Od 27. februara pa do 30. marta ja i mojih 12 drugova koji smo stigli ovamo, bili smo pošteđeni od svakoga rada. ...

D o v r š e n o :

Saslušao i overava: Branko Stražičić, s.r.

Zapisničar, Stana Topolovac, s.r.

Milivoj Nikolić, s.r.
Relja Milanović, s.r.

Br. 98

PROPRATNI AKT KOTARSKE OBLASTI DERVENTA OD 15. MAJA 1942. VELIKOJ ŽUPI POSAVJE ZA SEDAM LICA KOJA SE PO ODLUCI UPUĆUJU U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST DERVENTA

Prez. Broj: 546—1—1942.
Predmet: Sabirni i radni logor u Jasenovcu, upućivanje nepoćudnih osoba — izvješće za mjesec travanj 1942. godine.—

Derventa, dne 15. V/1942, god.

VELIKOJ ZUPI „POSAVJE"

Brod na Savi.—

Savezno nalogu T. Broj: 1337/42. od 3. ov. mj. izvještava se, da su upućeni u sabirni logor u Jasenovac u toku mjeseca travnja o.g. putem Župske redarstvene oblasti, sliedeća lica:

Lješić Ninko, Lješić Jovo i Rašić Đorđe svi iz Velike Sočanice, obćine Osinja, Đorđe Vetmić iz Donje Ljupljanice, Todorović Tomo, Pazuljević Petar, Savić Milovan, svi iz Cerana, obćine Osinja.

Za iste se u prilogu dostavljaju ovjereni priepisi odluka Ustaške Nadzorne Službe prema kojima su upućeni u logor i priepisi priedloga ove kotarske oblasti u kojima su vidljivi svi potrebni podatci za imenovane.[2]

ZA DOM SPREMNI!

KOTARSKI PREDSTOJNIK:
U.Z.
Pašić

M.P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 174, reg. br. 54/7.

* U maju 1942. uhapšen je član KPJ Nikola Slivonja i upućen u koncentracioni logor Jasenovac, odakle je, izmučen i isprebijan, pušten 1944, kući gde je ibrzo uimro (Pavle Gregorić, Sjećanja i dokumenti).

Br. 99

PREDLOG USTAŠKIH AGENATA UNS-A OD 16. MAJA 1942. UPRAVITELJU UREDA ZAŠTITNOG REDARSTVA DA SE MILAN BOLF UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

BROJ: 7132—1942 Zagreb, dne 16. svibnja 1942.

PREDMET: Bolf Milan — priedlog za upućenje u logor.

J. DOSEN[2]

I.

UPRAVITELJU UREDA ZAŠTITNOG REDARSTVA
g. JOZI RUKAVINI

Ovdje

BOLF MILAN, radnik na Državnim željeznicama, rođen 26. 8. 1923. u Fužinama, opć. Fužine, kotar Delnice, sin Slavka i Antonije rođene Jovanović, zavičajan u Delnicama, državljanin NDH., vjere rkt., neoženjen, pismen, bez imovine, vojsku nije služio, kažnjavan, koji je uhićen dne 20. travnja 1942., — optužen je radi komunističke djelatnosti, o čemu je po ovome redarstvu provedena istraga i ustanovljeno sliedeće:

Bolf Milan priznaje, da je stajao u vezi sa Spiljar Nikolom iz Zagreba, koji se sada nalazi u zatvoru ovoga redarstva, te je na zahtjev Nikole Spiljara sakupljao oružje i novac za partizane, što se vidi iz zapisnika od 7. svibnja 1942. tj. da je predao Nikoli Spiljar sakupljeni novac u iznosu od 350 K. i 10 naboja za samokres, te oko 30 puščanih naboja.

Isto tako Bolf Milan bio je u vezi sa Rudom Brezakom iz Zagreba, koji se također nalazi u zatvoru ovoga Redarstva, a koji je imao zadatak dignuti u zrak Savski most, te koji imade sakupljeno oružje tj. puške i samokrese, koje oružje je negdje sakriveno no uhićeni Rudo Brezak za sada to još ne priznaje.

Priznaje nadalje, da je održavao komunističke sastanke sa više članova, a od kojih se sjeća samo Drinski Branka, koji se sada navodno nalazi u Zemunu kod mornarice, te Mirka Siročića za kojim je već određena potraga sa strane ovoga Ureda, jer se isti nalazi u bjegstvu.

Sa povjerljive strane i strogog tajnog izvješća, saznao sam, da je komunistička partija prigodom uhićenja braće Bolf za istima jako žalila, poš-

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 7/7.**
[1] **Potpis rukom.**

to su oni radili na organizaciji sakupljanja partizana i odašiljanja istih u Bosnu, poduzimali teorističke akcije i naoružavanje.

Kako je s time bio Bolf Milan opterećen, to mu je partija smanjila rad tako, da nije imao više zadatak sakupljanja narodne pomoći i oružja.

Uslijed svega toga smatram Bolf Milana opasnim po interese, te javni red i poredak u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, pa ga stoga predlažem za boravak u logoru kroz vrijeme od dvije godine.[3]

Za Dom spremni!

Vidio:
(Potpis nečitak)

Voditelj istrage:
(Potpis nečitak)

II.
g. H O L J E V C U

III.
P. O. Ref. II. odjel — II — A odsjek

[3] O postupcima sa komunistima Ministarstvo domobranstva je izdalo sledeče naređenje:

„Ministarstvo Hrv. domobranstva Glavni stožer sa Očev. broj 638 od 2. svibnja 1942. god. naređuje da se svi komunisti, do kojih se dođe prilikom čišćenja izvjesnih područja u kojem se vrši oružana djelatnost odpreme u sabirni logor Jasenovac jer isti može primati neograničen broj zatočenika.

Dostavljajući prednje zapovijedam da se prema istome točno postupa. — Ujedno se saopćava da se odnosi samo na one, koji se uhvate bez oružja dok ostale, koji se uhvate s oružjem, treba na licu mjesta likvidirati.

Prednje se dostavlja na znanje."
(Mirko Peršen, n. d. str. 99).

Br. 100

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 16. MAJA 1942. DA SE PETAR PAZULJEVIĆ UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA URED I
Ravnateljstvo Ustaških Redarstava Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu

Broj/UNZ 12169/42.2.

Predmet: Pazuljević Petar
upućenje u logor.

O D L U K A

Na priedlog broj 274/42. sa strane kotarske oblasti Derventa TE NAKON PROVJERENJA SVIH ODLUČNIH OKOLNOSTI ODREĐUJE SE PRISILNI BORAVAK U LOGORU NAD OSOBOM:

***Pazuljević Petar, rođ. 1906. godine u Ceranima, težak,* time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac.**

Trajanje prisilnog boravka određuje se *8 mjeseci, tj. od dana 17. III. 1942. do 17. XI. 1942. godine.*

Izvršenje ove odluke povjerava se 2up. redarstvenoj obi. Brod na Savi.[2]

O tome obavjest:

1.) Predlagaču Kotarskoj oblasti Derventa;
2.) Župskoj redarstvenoj oblasti Brod na Savi;

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 174, reg. br. 54/7.

[1] Tog dana odlukama ustaške nadzorne službe u Zagrebu upućeni su u logor Jasenovac: Milan Savić, Đorđe Vetnić, Petar Todorović, Đorđe Ražić, Jovo liješić.

Među hapšenjima poznatijih ljudi iz HSS-a posebno je odjeknulo hapšenje Pavleka Miškine, početkom svibnja 1942. Uhapsili su ga ustaše koji su posebno došli po nj iz Zagreba u njegovo selo Đelekovac, kraj Koprivnice. Otpremljen je najprije u logor Stara Gradiška, a potom u Jasenovac, gdje je ubijen po svoj prilici u lipnju 1942. godine. Njegovo hapšenje izazvalo je snažan odjek među pristašama HSS-a. Njegovim uhićenjem, izvještavala je Oružnička postaja u Đelekovcu Kotarsku oblast u Koprivnici, 100°/o Đelekovčani postali su neraspoloženiji. Krivo im je da se njega Hrvata sada stalno progoni i ima pod paskom, a isto tako bio je proganjan kao veliki Hrvat i u bivš. Jugoslaviji i sada oni sami sebe pitaju tko je Hrvat u N.D.H. i tko je pouzdan, tako je stanje potencirano da ostanu i dalje još tvrđi u svojoj organizaciji. Dostavljajući podatke o njegovoj političkoj djelatnosti, područne ustaške vlasti upozoravale su na njegovu Ijevičarsku orijentaciju i simpatiziranje s komunistima, ističući ujedno da je riječ o čovjeku koji uživa neobično veliku popularnost u narodu." (Fikreta Jelić Butić, Hrvatska seljačka stranka, Globus, Zagreb, str. 90 i 91).

3.) Logoru u Jasenovac uz 1 primjerak priloga;

4.) Uredu II radi očevidnosti;

5.) Ovouredskoj pisarni i

6.) Stranci.

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum, dne 1942.

M.P.

Upravitelj
(Potpis nečitak)

OBRAZLOŽENJE:

Priedlog kotarske oblasti u Derventi valjalo je usvojiti i predmetni se upućuje, budući je kao jatak četnika opasan za javni red i sigurnost, u sabirni logor, temeljem § 1., 2. i 5 Z.O. od 25. XI. 1941. broj CDXXIX——2101—Z—1941.

Da je ovaj priepis suglasan svome izvorniku, tvrdi:

Derventa, dne 16. V. 1942.

Kotarski predstojnik:
U.Z.
(Potpis nečitak)

M.P.

Br. 101

NAREĐENJE VRHOVNOG ORUŽNlCKOG ZAPOVEDNISTVA OD 19. MAJA 1942. ORUZNiCKIM PUKOVNIJAMA DA POMOGNU U PRIKUPLJANJU SVIH ROMA RADI UPUĆIVANJA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VRHOVNO ORUZNICKO ZAPOVJEDNICTVO

Odjel za javnu sigurnost

Broj 1580 taj.

U Zagrebu, dne 19. svibnja 1942.
Predmet: evakuacija cigana.

ZAPOVJEDNiCTVU 1. — 6 ORUZNICKE PUKOVNIJE.

Prema usmenoj obavjesti Ravnatelja za javni red i sigurnost, Župske redarstvene oblasti dobile su nalog da pokupe sve cigane sa područja sviju kotareva i da ih predaju kotarskim oblastima, koje će sa Ciganima postupiti prema izdanom nalogu.[2]

Zapovjednici pukovnija izdati će podređenim krilima i vodovima zapovjed, da krilni i vodni zapovjednici stupe u sporazum sa upraviteljima župskih redarstvenih oblasti i kotarskih oblasti i da im u svemu izađu u susret oko prikupljanja cigana i predavanja kotarskim oblastima.

21/V

Zapovjednik general
Mizler

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 165, reg. br. 38/10.**

*** Tako su iz sela Cerić sproveli u logor Jasenovac 20 Cigana, iz Markušice 254, iz Novih i Starih Jankovaca 864, iz Ostrova 83, iz Privlaka, 35, iz Tordinaca 52. Vidi dok. br. 107 i 108/104.**

Br. 102

NAREĐENJE VRHOVNOG ORU2NIČKOG ZAPOVEDNIŠTVA OD 20. MAJA 1942. POTČINJENIM PUKOVNIJAMA DA POKUPE SVE CIGANE I SPROVEDU U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Nezavisna Država Hrvatska

V R H O V N O
ORUZNiCKO ZAPOVJEDNiCTVO

Odjel za javnu sigurnost

Na Broj 1580/tajno
U Zagrebu, dne 20 svibnja 1942.

Predmet: nadopuna zapoviedi o postupku sa Ciganima.[2]

Zapovjedničtvima oružničkih pukovnija 1—6

Savezno zapoviedi ovoga stožera J. S. broj 1580/tajno od 19. ovoga mjeseca, ustaška, nadzorna služba dostavila je i pismeno pod brojem 24789 od 16. svibnja o.g. sliedeće:[8]

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 145, reg. br. 38/16.

[2] Vidi dok. br. 103, 104 i 107.

[s] U vezi sa tim naređenjem, Kotarska oblast u Konjicu je 29. maja 1942. tražila sledeče objašnjenje od Velike župe Hum u Mostaru:

„Predlaže se predmet s molbom za uputstva, da li se dotični mogu smatrati u smislu odnosnih propisa kao cigani.

Ovijem se izvješćuje da se dotični među ovdašnjim svijetom nazivaju „Ciganima" ali se kao takvi nigdje službeno nevode. Isti su po vjeri Muslimani i poznato je, da su uvijek na izborima kako državnim tako i na samoupravnim glasali sa ostalim Muslimanima-Hrvatima za hrvatske interese i stvari. Imadu stalna boravišta i mnogi od njih posjeduju kuće, zemlju i ostale nekretnine i radom se bave kalajdžijskim zanatom." Velika župa Hum je odgovorila sledeče:

„Pod imenom „cigani" mogu se smatrati samo cigani nomadi, bez stalnog boravišta i zanimanja, bez imetka naročito nepokretnog uobće bez stalne pripadnosti ljudske zajednice.

Stoga se evakuacija može odnositi samo na cigane-nomade." (Arhiv VII a. NDH, k. 191, reg. br. 1/3). U objašnjenju Ministarstva unutarnjih poslova NDH o rasnoj pripadnosti cigana piše: „Određuje se, da se u tako zvane bijele cigane Muslimane nema dirati, jer se isti imadu smatrati arijevcima, stoga se na iste ne smiju primjenjivati nikakve mjere već određene ili koje će se odrediti protiv cigana.

Tako zvani bijeli cigani, svi su pripadnici islama, izvršavaju točno vjerske obrede, žene se i udavaju sa ostalim Muslimanima Hrvatima, imadu svoje kuće, a u glavnom su obrtnici, pa se stoga imadu prema odredbi g. Poglavnika smatrati arijevcima."
(Arhiv VII, a. NDH, k. 200-b, reg. br. 23/1).

„Molimo naslovno zapovjedničtvo narediti svima područnim oružničkim postajama, da pokupe sve Cigane na svom području, te da ih u sporazumu sa mjerodavnom kotarskom oblasti prepratite u Jasenovac."

Na znanje.

M.P.

Po nalogu zapovjednika:

Pročelnik II. odjela,
Pukovnik, ***Obertynski***[4]

Br. 103

DOPIS REDARSTVENE OBLASTI ZA GRAD ZAGREB OD 28. MAJA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC DA MU ŠALJE U LOGOR 69 ROMA IZ OKOLINE ZAGREBA[1]

REDARSTVENA OBLAST ZA GRAD ZAGREB
Kriminalni odsjek

Prs. broj: 18420/1942. **Zagreb, dne 28. svibnja 1942.**

Predmet: Cigani iz okolice Zagreba
odprema u logor Jasenovac.—

ZAPOVJEDNICTVU LOGORA

J A S E N O V A C

Savezno sa nalogom Glavnog pobočničtva Zapovjedničtva Ustaške Nadzorne Službe u Zagrebu Taj. broj 27485/42 od 26. V. t.g. prepraćuju se naslovu u sabirni i radni logor slijedeći cigani[2] iz okolice grada Zagreba:

4 zlatko

[1] AIHRPH, zbirka NDH, k. 300. f. 1.

[2] U svojoj knjizi Mirko Peršen (str. 55) navodi da je ovo redak slučaj da ustaše poimenično navode Rome upućene u koncentracioni logor Jasenovac. Uglavnom Rame su ustaše slale u logor po grupama naznačujući samo broj ili koliko vagona.

1)	NIKOLIC TOMO,	58 god. star, iz Zagreba, oženjen, prepraćuje se sa jednim kolima i dva konja;
2)	NIKOLIC STJEPAN,	24 god. star, iz Remeta, oženjen;
3)	NIKOLIC BRANKO,	16 god. star iz Remeta, neoženjen;
4)	NIKOLIC ĐURO,	48 god. star iz Stenjevca, oženjen;
5)	NIKOLIC MIJO,	37 god. star iz Vrapča, oženjen;
6)	NIKOLIC MARKO,	16 god. star iz Samobora, neoženjen;
7)	NIKOLIC MILAN,	34 god. star iz Sv. Klare, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
8)	NIKOLIC JANKO,	28 god. star, iz Zagreba; sa jednim kolima; oženjen;
9)	NIKOLIC MARKO,	25 god. star iz Zagreba, oženjen;
10)	NIKOLIC PAJO,	28 god star iz Odre, oženjen; sa jednim kolima;
11)	NIKOLIC IVICA,	18 god. star iz Zagreba, neoženjen;
12)	NIKOLIC ANTUN,	28 god. star iz Bistre, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
13)	NIKOLIC STJEPAN,	16 god. star iz Sv. Klare, neoženjen;
14)	NIKOLIC STJEPAN,	36 god. star iz Sv. Klare, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
15)	LAKATOS STJEPAN,	40 god. star iz Resničke Trnave, oženjen; sa jednim kolima i dva konja;
16)	LAKATOS BRANKO,	sin Stjepanov, 13 god. star, neoženjen;
17)	NIKOLIC JANKO,	35 god. star, iz Resničke Trnave, oženjen; sa jednim kolima d jednim konjem;
18)	NIKOLIC BRANKO,	42 god. star iz Granešine, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
19)	STEFANOVIC ĐURO,	52 god. star iz Gradeča, oženjen;
20)	STEFANOVIC STJEPAN,	22 god. star dz Granešinskih Novaka, oženjen;
21)	NIKOLIC MILAN,	17 god. star iz Bukovca, neoženjen; sa jednim kolima;
22)	NIKOLIC STJEPAN,	40 god. star iz Sv. Klare, oženjen; sa jednim kolima;
23)	NIKOLIC ĐURO,	15 god. star iz Sv. Klare, neoženjen;
24)	NIKOLIC NIKOLA,	42 god. star ilz Vrapča, oženjen; sa jednim 'kolima i jednim konjem;
25)	NIKOLIC JOSIP,	45 god. star iz Vrapča, oženjen;
26)	**NIKOLIC** MILAN,	20 god. star iz Sv. Klare, oženjen;
27)	NIKOLIC STJEPAN,	24. god. star iz Bistre, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
281	NTKOLIC STJEPAN,	16 god. star iz Stenjevca, neoženjen;
29)	NTKOLTC STJEPAN,	46 god. star iz Vrapča, neoženjen;
301	NIKOLTC ZLATAN,	41 god. star iz Zagreba, oženjen;
31)	NIKOLIC MILAN,	21 god. star iz Zagreba, oženjen;
32)	NIKOLIC MIHAIL,	34 god. star iz Odre, oženjen;
33)	NIKOLTC JANKO,	62 god. star iz Zagreba, oženjen;
34)	NIKOLTC IVAN,	20 god. star iz Zagreba, neoženjen;
35)	NIKOLIC JOSIP,	40 god. star iz Dugog Sela, oženjen; sa jednim kolima;
36)	NIKOLIC MARKO,	35 god. star iz Bistre, oženjen; sa jednim kolima;
37)	LAKATOS STJEPAN,	15 god. star, iz Resničke Trnave, neoženjen; sa jednim kolima i dva konja;
38)	LAKATOS MARKO,	50 god. star iz Resničke Tmave, oženjen;
39)	LAKATOS ĐURO.	17 god. star, neoženjen;
40)	LAKATOS PETAR,	40 god. star iz Sesveta, oženjen; sa jednim kolima i dva konja;
41)	LAKATOS JOSIP,	15 god. star iz Sesveta, neoženjen;
42)	LAKATOS ANTUN,	36 god. star iz Zagreba, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
43)	LAKATOS JOSIP,	29 god. star iz Granešine, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
44)	LAKATOS JANKO,	30 god. star iz Resničke Trnave, oženjen; sa jednim konjem;

45) LAKATOS MILAN,	16 god. star iz Resničke Trnave, oženjen;
46) LAKATOS JOSIP,	75 god. star iz Remeta, oženjen;
47) NIKOLIC JANKO,	37 god. star iz Resničke Tmave, udovac;
48) NIKOLIC RUDOLF,	56 god. star dz Koritna, udovac;
49) NIKOLIC MIKO,	27 god. star iz Remeta, oženjen;
50) NIKOLIC MILAN,	37 god. star iz Kloštar Ivanića, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
51) NIKOLIC ĐURO,	45 god. star iz Novaka, neoženjen;
52) NIKOLIC MILAN,	34 god. star iz Samobora, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
53) NIKOLIC JOSIF,	37 god. star iz Samobora, oženjen;
54) NIKOLIC ALEKSA,	47 god. star iz Samobora, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
55) LAKATOS JOSKO,	78 god. star iz Resničke Trnave, udovac; sa jednim kolima i jednim konjem;
56) NIKOLIC NIKOLA,	42 god. star iz Stenjevca, oženjen; sa jednim kolima i dva konja;
57) NIKOLIC IVAN,	21 god. star iz Resničke Trnave, oženjen, sa jednim konjem;
58) NIKOLIC MILAN,	34 god. star iz Resničke Trnave, oženjen;
59) NIKOLIC SANDOR,	Milanov, 13 god, star, iz Resničke Trnave, neoženjen;
60) NIKOLIC MILAN,	zvani „Kožić" 45 god. star iz Remeta, oženjen; sa jednim kolima i jednim konjem;
61) NIKOLIC MILAN,	sin Milanov, 13. god. star iz Remeta, neoženjen;
62) NIKOLIC MARKO,	46 god. star, iz Gračana, oženjen; sa jednim konjem;
63) NIKOLIC PERO,	18 god. star iz Novaka, neoženjen;
64) NIKOLIC ZLATKO,	sin Markov, 13 god. istar iz Gračana, neoženjen;
65) MALEKOVIC BRANKO,	41 god. star, iz Resnika, oženjen, sa jednim kolima i jednom kravom;
66) MALEKOVIC MILAN,	sin Brankov, 13 god. star, iz Resnika, neoženjen;
67) KOVAČEVIĆ IVAN,	40 god. star, dz Sv. Klare, oženjen; sa jednim konjem i jednom kravom;
68) SAJNOVIC MILAN,	37 god. star, iz Sesveta, oženjen; sa jednim kolima, 2 konja i jednom kravom;
69) NIKOLIC ĐURO,	nezakoniti sin Roze iz Ivanja Rijeke, rođen 1920. (neoženjen;

Moli se potvrditi prijem gore imenovanih nakon zaprimljenja u logor.

ZA DOM SPREMNI!
REDARSTVENI UPRAVITELJ ZA GRAD ZAGREB:
Dr Vragović v.r.

REDARSTVENA OBLAST ZA GRAD ZAGREB
Kriminalni odsjek.

Prs. broj: 18420/42. **Zagreb, dne 28. svibnja 1942.**
Predmet: kao napred.

ZAPOVJEDNlCTVU USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE
Z A G R E B

Pozivom na tamošnje naređenje broj 27485 Taj. 1942. od 26. V. t.g. prednje se dostavlja znanja radi.—

ZA DOM SPREMNI!
REDARSTVENI UPRAVITELJ ZA GRAD ZAGREB:

B
(U) USTAŠKA OBRANA
ZAPOVJEDNLCTVO SABIRNIH LOGORA
JASENOVAC

Primljeno, dne 29. svibnja 1942
Broj: 4.620 priloga 7.
Predmet: kao napred.

Jasenovac, dne 29. svibnja 1942.

Redarstvenoj oblasti za grad Zagreb i župu Prigorje
u/ *Zagrebu*

Potvrđuje se prijem napred naznačenih zatočenika, koji su dopraćeni danas po tamošnjem redarstvu u logore ovog Zapovjedničtva.—

Za Dom spremni!

ZAPOVJEDNIK SABIRNIH LOGORA:
Ustaški nadporučnik, u.z.

(Potpis nečitljiv)

Br. 104

TELEGRAM 2. DOMOBRANSKOG ZBORA OD 2. JUNA 1942. GLAVNOM STOŽERU MINISTARSTVA HRVATSKOG DOMOBRANSTVA DA SE ODOBRI ANGAZOVANJE DOMOBRANA ZA ODPREMANJE 400 ROMA IZ ZEMUNA U LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
GLAVNI STOŽER — ODSJEK ZA ŠIFRU

Očev. broj 816

B R Z O J A V K A

Predata:

2. lipnja 1942 god. u 13.00 sati od D.K.P. BRODA pod br. 73
Primljena u Odsjeku za šifru:

2. lipnja 1942 god. u 16.10 sati od D.K.P. Z a g r e b pod br. 42

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 11, reg. br. 2/1.

Cigani su masovno likvidirani u Jasenovcu i Gradini u toku 1942. godine.

SADRŽAJ DEŠIFRATA
MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
G L A V N I S T O Ž E R

12.15

Redarstvo ZEMUN ima odpremiti oko 400 Cigana u JASENOVAC, jer prieti opasnost da se priključe pobunjenicima.

Za prikupljanje Cigana potrebno 100 domobrana, koje je moguće odrediti jedino od obučavateljskog osoblja 1. novačke pukovnije ili mornaričkog sklopa.

U smislu § 66 i točke 477 stavka treća službovnika na odluku!

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
GLAVNI STOŽER — ODSJEK ZA ŠIFRU

Očev. broj 816

BRZOJAVKA

Predata:
2. lipnja 1942 god. u 1300 sati od D. K. P. BRODA pod br. 73

Primljena u Odsjeku za šifru:
2. lipnja 1942 god. u 1610 sati od D. K. P. Z a g r e b pod br. 42

SADRŽAJ DEŠIFRATA
MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
G L A V N I S T O Ž E R

12.15

Redarstvo ZEMUN ima odpremiti oko 400 Cigana u JASENOVAC, jer prieti opasnost da se priključe pobunjenicima.

Za prikupljanje Cigana potrebno 200 domobrana, koje je moguće odrediti jedino od obučavateljskog osoblja 1. novačke pukovnije ili mornaričkog sklopa.

U smislu § 66 i točke 477 stavka treća službovnika--
--na odluku!

Broj 5370/Tajno II DOMOBRANSKI SBOR

Odgovoreno s: Br. Dm. 1274/Taj-ki

Opazka dešifrera:	Dešifrat primio:			
Dešifrirao i original uništio:	Za koga	Operat. ODJEL		
2. lipnja 1942 g. u 1705 sati	Koliko primjeraka	1		
Vlad, p.k.	Vrieme	17 07		
	Podpis			

Faksimil dokumenta br. 104

Broj 5370/Tajno
Odgovoreno sa Br.
1274/Taj. — 42

(Nečitak paraf)

2/6

(Nečitak paraf)

II DOMOBRANSKI SBOR

Br. 105

POTVRDA ZAPOVEDNIŠTVA KONCENTRACIONIH LOGORA JASENOVAC OD 4. JUNA 1942. O PRIJEMU 47 LICA U LOGOR[1]

U R E D O V N A P O T V R D A

Potvrđuje se primitak 52 osobe i to:

1) Filip Flesch
2) Marko Klein
3) Pavao Wegner
4) Zdenko Klein
5) Bernard Klein
6) Leo Friedländer
7) Branko Feldbauer
8) Geza Dolak
9) Sašo Mahof[2]
10) Oto Polak
11) Viktor Vuk
12) Nikola Steinburg
13) Đuro Aleksander[3]
14) Franjo Mencl
15) Janko Lačan
16) Stjepan Čerapoviić
17) Srečko Steinburg
18) Vlado Janić
19) Josip Feldbauer
20) Stjepan Vedriš
21) Vladimir Janić
22) Josip Cindrić
23) Đuro Vessel
24) Ludvig Fried
25) Ignac Spicer[4]
26) Jakob Schvarc
27) Stanko Gazibara
28) Đuro Posavec
29) Franjo Bajutti
30) Mijo Bauer
31) Julius Suplika
32) Adan Marković
33) Ivan Pejnović
34) Jozo Brkljačić
35) Petar Kolak
36) Ilija Galdenberg
37) Simun Slišković
38) Nikola Marković[5]
39) Josip Linerberg
40) Antun Poljan
41) Josip Orijević
42) Beno Heiss
43) Valter Fischer
44) Martin Wegner
45) Antun Preučil
46) Mato Knebl
47) Ivan Pečnik
48) Ivan Buić«
49) Karlo Dujmić
50) Đuro Videc
51) Marijan Blagajić[7]
52) Andrija Baryla
53) Samuel Gergely

ZA DOM SPREMNI!
U Jasenovcu dneva 4. lipnja 1942.

Primio:

M.P.

(Potpis nečitak)

[1] Neregistrovana kopija dokumenata.

j. s. *t.* s. « i 7 Imena pod rednim brojevima 9, 13, 25, 38, 48 i 51 su u originalu precrtana. Imena Sašo Mahof i Đuro Aleksander su dopisana mastilom.

Br. 106

POTVRDA ZAPOVEDNIKA KONCENTRACIONOG LOGORA STARA GRADIŠKA OD 4. JUNA O PRIJEMU 54 LICA U LOGOR[1]

UREDOVNA POTVRDA

Potvrđuje se primitak 54 osobe i to:

1) **Miroslava Friedländer**
2) **Livija Wegner**
3) **Hermina Fried**
4) **Margita Wegner**
5) **Frida Deutsch**
6) **Ljubica Klein**
7) **Blanka Friedländer**
8) **Salika Mayer**
9) **Lina Pollak**
10) **Slava Kaurić**
11) **Tereza Schvarc**
12) **Roza Janić**
13) **Vessel Tila**
14) **Marija Fischer**
15) **Sabina i Zita Neuburg**
17) **Wagschal Serena i Helga**
19) **Ljuba Meof**
20) **Lihtenberg Anka**
21) **Iljuška Schvarc**
22) **Fanika Schvarc**
23) **Manda Kovačević**
24) **Marija Rosental**
25) **Jeta Flesch**
26) **Neta Weis**
27) **Olga Trautman**
28) **Irma Plaček**
29) **Rozalija Neufel**
30) **Malvina Linenberg**
31) **Ujka Trautman**
32) **Lola Ehrenfreund**
33) **Roza Klinkovstain**
34) **Gizela „**
35) **Berta Heiss**
36) **Helena Armuth**
37) **Blanka Friedländer**
38) **Đuro Aleksandar**
39) **Charlota Flesch**
40) **Olga Beder**
41) **Jožefina Gergaly**
42) **Skerezija Knebl**
43) **Evica Barila**
44) **Katarina Rosner**
45) **Zlata Katić**
46) **Netty Rosental**
47) **Ružica Cvetković**
48) **Anka Pečnik**
49) **Marija Buić**
50) **Julijana Steiner**
51) **Mira Plačik**
53) **Aleksander Ines**
54) **Zupan Franjica**

ZA DOM SPREMNI!

U Staroj Gradiški[2] dneva 4. lipnja 1942.

Primio:
Zapovjednik

(Potpis nečitak)

[1] **Neregistrovana kopija dokumenta.**
[1] **U logoru Stara Gradiška 7. 6. 1942. streljan je Stjepan Kavurić.**

Br. 107

IZVEŠTAJ KOTARSKE OBLASTI ŽUPANJA OD 5. JUNA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI SLAVONSKI BROD DA SU SA PODRUČJA KOTARA UPUĆENA 83 VAGONA ROMA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Kotarska oblast Županja

Tajni broj: 397/1942. **Županja, dne 5. lipnja 1942.**
Predmet: Cigana upućivanje u logor.—
Na Prs. broj: 1334/42.

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI
Brod na Savi

Sa područja ovoga kotara pokupljeni su svi cigani, te su kratkim putem prepraćeni Zapovjedniku Sabirnih logora u Jasenovcu,

Prema dosada stiglim podatcima cigani su prepraćeni u 83 vagona, a moglo ih je biti preko 2000.

Po obavljenom upućenju obavljen je komisijski popis svih stvari, a kuće su do daljnje odredbe zapečaćene i postavljene su straže. Tamo gdje su cigani živjeli raštrkano pokupljene su sve njihove stvari, te smeštene u nekoliko kuća. Ciganski konji sa ormom i kolima do daljnje odredbe dani su na čuvanje i upotrebu siromašnim ljudima.

Tamo gdje je zatečeno peradi i svinja, to je sve prodavano na javnoj dražbi, a novac je stavljen u polog dotične općinske blagajne.

Glede vrtova i drugih zasijanih površina očekuje se odredba, a u koliko ista ne stigne, sve će zasijane površine biti stavljene na raspoložbu izbjeglicama. U slučaju potrebe staviće se izbjeglicama na raspolaganje i ispražnjene ciganske kuće.

Prema stiglim obaviestima do danas u općini Vrbanja od 500 cigana umakao je samo jedan, a u Bošnjacima od 418 cigana, umakao je također samo jedan ciganin. U općini Drenovci za vrieme kupljenja cigana nestala su 4 odrasla cigana, ali su isti danas uhićeni, te će biti prepraćeni u uze ove kotarske oblasti. Naknadno pokupljeni cigani bit će prepraćeni u Jasenovac.

Kada budu pokupljeni svi podatci bit će naslovu predložene daljnje izvješće.[2]

ZA DOM SPREMNI!

Kotarski predstojnik
Gojsilović v.r.

[1] Neregistrovana kopija dokumenta.

[2] U izveštaju Kotarske oblasti Županja od 1. juna 1942. Župskoj redarstvenoj oblasti Slavonski Brod, piše:

„Nadalje su izvršene sve pripreme oko odpreme svih cigana sa područja ovog kotara u Jasenovac. Kako se na području ovog kotara nalazi oko 2600 cigana, to su zatražena 3 posebna vlaka radi njihove odpreme i čim vagoni stignu, bit će cigani odpremljeni u sabirni logor Jasenovac."

Kotarska oblast Županja

Tajni broj: 307/1942
Predmet: Kao gore

Županja, dne 5 lipnja 1942.

VELIKOJ ZUPI POSAVJE

Brod na Savi

Predlaže se izvoljnog znanja radi. —

ZA DOM SPREMNI!

Kotarski predstojnik
Gojsilović

Br. 108

IZVEŠTAJ POZORNIKA NA ZELEZNIČKOJ STANICI KARLOVAC OD 5. JUNA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU REDARSTVENE STRAŽE U KARLOVCU O PROLASKU TRANSPORTA OD DEVET VAGONA ROMA KROZ KARLOVAC ZA LOGOR JASENOVAC[1]

ZAPOVJEDNIŠTVO REDARSTVENE STRAŽE U KARLOVCU

Stražarnica:
Odjel

Karlovac, dne 5/VI 1942.

I Z V J E Š T A J

Dana 4 na 5/VI 1942 vršio sam službu na kolodvoru (Karlovac) i za to vrijeme nije se ništa nova dogodilo. U 16 sati proputovalo je kroz Karlovac 9 vagona cigana koji su proslijeđeni put za Zagreb—Jesenovac. U 22 sata proputovalo je kroz Karlovac 1.700 ljudi iz Like koji su napustili svoje domove jer im prijeti opasnost od strane komunista i partizana. Isti su prosleđeni put vlakom za Zagreb.

Franjo Zagajšek

Mirko Kurt
red. izvidnik

[1] **Arhiv VII, a. NDH, mikroteka „UDB Zagreb" r. 3, s. 21 i 22.**

Br. 109

IZVOD IZ NAREDBE ZAPOVEDNIŠTVA ZRAČNIH SNAGA NDH OD 6. JUNA 1942. O ZABRANI LETENJA IZNAD KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC[1]

ZAPOVJEDNlCTVO ZRAČNIH SNAGA

NAREDBA Br. 120/Tajno

U Zagrebu, dne 6.1ipnja 1942. g.

Iz službenih obzira, .. .[2]

O D R E Đ U J E M :

Letenje iznad Jasenovca zabranjuje se.

U buduće, svaki zrakoplov, čiji bi itinerer obzirom na zadatak i cilj putovanja, vodio preko ili pored Jasenovca, imade to mjesto obići na daljini od najmanje 10 kilometara.

Za točnost!
Za pročelnika Osobnog odjela,
bojnik (S i ć)[4]

ZAPOVJEDNIK, GENERAL,
K r e n v.r.[8]

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 128, reg. br. 4/3.**
[1] **Izostavljeno se ne odnosi na koncentracioni logor Jasenovac.**
» Vlado.
[4] **Pavao.**

Br. 110

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 9. JUNA 1942. SAČINJEN U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I ISELJENIKE U BEOGRADU U KOME 19 LICA GOVORE O SVOM BORAVKU U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K

od 9. juna 1942 godine,

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU.

KOTUR LAZAR, učitelj u penziji iz Jasenovca. . .[2]
VUClCEVlC SAVO, zemljoradnik iz Uštice.
KOSIC SIMO, zemljoradnik iz Jasenovca.
TUROMAN NIKOLA, zemljoradnik iz Uštice.
TUROMAN JOVO, zemljoradnik iz Uštice.
TUROMAN MIRKO, zemljoradnik iz Uštice.
TUROMAN VELJKO, električar iz Uštice.
TUROMAN MILUTIN, tašner iz Uštice.
JAKSiC ILIJA, željezničar u penziji iz Uštice.
JAKSlC VLADIMIR, đak gimnazije iz Uštice.
KOTUR DUŠAN, zemljoradnik iz Jasenovca.
KOTUR MILAN, zemljoradnik iz Jasenovca.
TRIVUNClC MIHAJLO, zemljoradnik iz Jasenovca.
KOTUR MILAN, zemljoradnik iz Jasenovca.
MUNIŽABA ZlVKO, zemljoradnik iz Uštice.
KOTUR LAZO, zemljoradnik iz Jasenovca.
BAClC MILAN, zemljoradnik iz Jasenovca.
KOTUR PETAR, zemljoradnik iz Jasenovca.
MAČKIC LAZO, policijski stražar u penziji iz Jasenovca.

U mesecu septembru 1941. godine ustaše su uhvatili Božičić Gojka, svirača iz Jasenovca, odveli ga u polje zvano „Broćke Jesenine", naredili mu, da si sam iskopa raku, a zatim su ga ubili i zakopali u tu raku.

U mesecu oktobru 1941. godine provalili su ustaše po noći u stan Poznanovič Mojsija, železničara iz Uštice, koji je baš tu istu noć došao z službe, odveli su njega i njegovog sina Mirka u ustaški stan. Tu su ih istaše strahovito tukli, a nakon toga istu noć Poznanović Mojsiju su ubili

[1] Arhiv VII, a NDH, k. 317, reg. br. 6/1.
[2] Sa tri tačkice označena su mesta koja se ne odnose na logor Jasenovac.

i zakopali u bašti parohijskog stana, a njegovog sina odveli su u logor u Krapje, gde je bio 3 meseca, a nakon toga je pušten kući.

U mesecu januaru 1942 godine došli su ustaše u kuću Trivunčić Vase, zemljoradnika iz Jasenovca, i odveli njega i njegovu ženu Draginju. Njega su odmah iste noći ubili u logoru u Jasenovcu, a njegovu ženu su oterali u logor u Staru Gradišku. Posle toga ustaše su svu njegovu imovinu opljačkah i odvezli u ustaški stan, a u njegovu kuću posle toga uselili su jednog stranog ustašu sa porodicom i taj ustaša sada njegovo imanje uživa...

U noći od 5 na 6. maja 1942. godine ustaše su iz obesti pucali u mestu Jasenovcu. Sa pucanjem nastavili su i u noći od 6. na 7. maja, te 7. na 8. maja 1942 godine. Na 7. maja 1942. godine u veče ustaše su blokirali Jasenovac i Uštice tako, da nitko nije mogao izaći van. Za pucanje okrivili su Srbe, što je međutim laž, jer nitko od Srba nije pucao, a niti imao oružje.

Na 8. maja 1942. godine napali su ustaše na kuću Borojevića Jovana, okrivljujući ga, da je on pucao iz svoje kuće. Borojević je to poricao braneći se, da on nije pucao, jer da nema niti oružja u kući. Ustaše su tada ubili na kućnom pragu Jovanova sina Gavru, a Jovana su odveli u logor u Jasenovac i tamo ga ubili pred našim očima. Posle toga doveli su u Jasenovac i čitavu Jovanovu porodicu i to: snahu Maru i njezinih troje dece. Jovanova žena Ljuba bila je tada otsutna od kuće kod svoje udane kćeri i tako se spasila.

Isti dan, t.j. na 8. maja 1942. godine nastalo je hapšenje svih srpskih porodica u Jasenovcu i Uštici. Najprije su pohapsili sve srpske porodice u Jasenovcu, a zatim u Uštici. Nisu nam dozvolili, da bilo što sa sobom ponesemo, govoreći nam, da ćemo ići samo na preslušanje, pa da ćemo se odmah vratiti nazad kućama. Sve porodice iz ovih dvaju sela otpremili su ustaše u logor u Jasenovac. Sutradan odvojili su žene i decu i otpremili ih u logor u Staru Gradišku, a mi odrasli muškarci ostali smo u logoru u Jasenovcu. Nama su oduzeli u logoru sav novac i sve druge stvari što su kod nas našli. Ako je netko imao kod sebe još jedno rezervno odelo ili rublje i to su mu oduzeli. Videli smo, kako su ustaše sav kod nas nađeni novac trpali u svoje džepove.

Kada su ustaše otpremili u logore sve srpske porodice iz Jasenovca i Uštice, onda su zašli po srpskim domovima i pljačkali sve što su tamo našli. Nakon toga su naše kuće potpuno opljačkah, zapečatili su ih.

U logoru u Jasenovcu ostali smo do 17. maja 1942. godine, kada smo svi, koji smo sposobni za rad otpremljeni u Zemun...

U Zemunu smo bili smešteni na Sajmištu u paviljonima sve do 27. maja 1942 godine, kada smo prevedeni u Beograd.

Naše porodice, t.j., naše žene i naša deca otpremljeni su još na 9. maja 1942. godine po ustašama u logor u Staru Gradišku i mi o njihovoj sudbini dalje ništa ne znamo.

Sela Jasenovac i Uštice tako su po ustašama potpuno očišćena od Srba. Naša imovina je potpuno upropašćena...

Pokazali su se kao prijatelji Srba i spasavali ih: Matijašević Mijo i Katušić Stanko, zvani „Miloš", — oba zemljoradnici iz Jasenovca, te Jugović Mato, Šimčić Vinko i Simčić Luka, zemljoradnici iz Uštice.

Kotur Petar
Mačkić Lazar
Kotur Lazar
Vučićević Savo
Košić Simo
Turoman Nikola
Turoman Jovo
Turoman Mirko
Turoman Veljko
Turoman Milutin
Jakšić Ilija
Jakšić Vladimir
Kotur Dušan
Kotur Milan
Trivunčić Mihajlo
Kotur Milan
Munižaba Zivko
Kotur Lazar
Bačić Milan

D O V R Š E N O.

Saslušao i overava:
Đuro Rodić

ZAPISNIČAR:
Tatamilović
(Potpis)

Br. 111

NALOG USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 9. JUNA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI SARAJEVO DA SPREČI PRIKRIVANJE ROMA KOJI HOĆE DA IZBEGNU UPUĆIVANJE U KONCENTRACIONE LOGORE[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ured I.
Broj 32753

Zagreb, 9. lipnja 1942.

Predmet: Cigani, postupak

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST

SARAJEVO

Primjećeno je, da su Cigani počeli metati na glave fesove te se preoblačiti u građanska odiela kako bi izbjegli upućivanje u logor.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 183, reg. br. 3/2.

Poziva se naslovna oblast da područnim organima dade potrebne upute, da se sprieči na svaki način ovako prikrivanje Cigana.

Ponovno se upozoruje naslov, da se nalog ovoga ureda broj 24789/42. ne odnosi na Cigane muslimanske vjere, te Cigane koji imaju stalno boravište i pristojno građansko zanimanje.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ:
Paver, v.r.

Br. 112

IZVOD IZ IZVEŠTAJA DR FRA DOMINIKA MANDIĆA OD 10. JUNA 1942. JURIJU ŠUTEJU DA SE ILIJA JAKOVLJEVIČ NALAZI U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

Vrlo štovani i dragi gosp. Ministre,

Ilija Jakovljević[3] je u koncentracionom logoru u Jasenovcu. Hrvat komunista Cesarec je ubijen, a *Krleža* bi imao biti u koncentracionom logoru. U novije vrijeme i on i umjetnik Meštrović *sarađuju u ustaškim novinama*, — milom ili silom, ne znam, — pa mislim da je sada na slobodi. Meštrović je bio zatvoren sa tzv. slobodnim zidarima, ali je bio pušten prije 3 mjeseca zajedno sa Dr. Švrljugom[4] Prof. A.[5] Barac i Kljaković[0] pušteni su pre 20 dama na slobodu... .[7]

[1] Objavljeno: Ljubo Boban, Izvještaji dr fra Dominika Mandića jugoslovenskoj izbjegličkoj vladi (1942—1943), Sveučilište u Zagrebu — Institut za hrvatsku povijest, Radovi, vol. 16, Zagreb, 1983, str. 185.

[2] i[7] Izostavljeno se ne odnosi na koncentracioni logor Jasenovac.

[3] Bivši urednik Hrvatskog dnevnika HSS.

[4] Stanko.

[5] Antun.

[6] Jozo.

Br. 113

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE NDH OD 10. JUNA 1942. MINISTARSTVU PROMETA I JAVNIH RADOVA DA SE VLADIMIR CVIJA NALAZI U LOGORU JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ured I

Zagreb, 10. lipnja 1942.

Broj 29351/42—IIb—2

Predmet: Cvija Vladimir,
podatci.—

Na br. Taj. 1569/42

MINISTARSTVU PROMETA I JAVNIH RADOVA

Odjel za željeznice, autopromet i brodarstvo.—

ZAGREB

Na traženje naslova od 26. V. 1942. br. Taj. 1569/42 u predmetu Cvija Vladimira saobčuje se da je navedeni zatočen u logoru Jasenovac odlukom od 28. V. 1942. br. 28365/42. na vrieme od 9. V. 1942. do 9. V. 1944. radi komunizma.

ZA DOM SPREMNI!

M. P.

UPRAVITELJ:
Paver

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 200a, reg. br. 39/1.**

Br. 114

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 11. JUNA 1942. VELIKOJ ŽUPI VRHBOSNA DA SE DRAGUTIN BARUN KAPRI DE MERECEJ ZBOG ŠIRENJA KOMUNISTIČKE PROPAGANDE NALAZI U LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

Nezavisna Država Hrvatska
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ured I

Broj 30028/42-IIb-6 Zagreb, 11. lipnja 1942.

Predmet: Dragutin baruij Kapri de Merecey, otpust iz logora.—
Na br. T. 1164/41 od 17. XII. 1941.

VELIKA ŽUPA VRHBOSNA

SARAJEVO

Priobčuje se naslovu, da je izvidima ustanovljeno da se Dragutin barun Kapri de Merecey nalazi u sabirnom logoru u Staroj Gradiški.

U ovom predmetu župsko redarstvo u Sarajevu dopisom od 20. I. 1942. br. 233/42 izviestilo je sliedeće:

„Savezno sa vašim spisom br. 67128-Ur/Rd/41. od 7. siječnja 1942. izvješćuje te se, da je Dragutin Kapri uhićen radi komunističke promičbe po Ustaškoj nadzornoj službi, te predan ovoj župskoj redarstvenoj oblasti, odakle je 16. studenog 1941. otpremljen u sabirni logor u Jasenovcu.—

Imenovani se već od ranije vodi u ovdašnjoj očevidnosti kao komunistički nastrojen, a pošto se je i u posljednje vrieme bavio komunističkom promičbom, to je uhićen i popraćen u sabirni logor kao opasan po javni red i sigurnost."

Ushed toga ne imože se molbi udovoljiti o čem neka se obaviesti moliteljica.—

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ:
Paver

M.P.

[1] **Arhiv VII, äi. NDH, k. 183, reg. br. 13/2.**

Br. 115

ODLUKA USTAŠKOG POKRETNOG PREKOG SUDA BANJA LUKA OD 12. JUNA 1942. GODINE UPUĆENA ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA O UPUĆIVANJU STOJANA MILOŠEVIĆA U LOGOR JASENOVAC[1]

Priepis:
Original se nalazi pod
Brojem: 1492.

DRŽAVNO TUŽITELJSTVO POKRETNOG PRIEKOG SUDA
BANJA LUKA

Broj: 102/42. **Banja Luka, 12. lipnja 1942.**

Predmet: upućivanje u sabirni
i radni logor *Stojana Miloševića.*

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

B A N J A L U K A

Prepraćuje Vam se Stojan Milošević pok. Stojana i Milje rođ. Čičić, hrvatsko pravoslavne vjere, rodom iz Maglajna a boravište iz Klašnica, 42 godine star, državljanin N.D.H. po zanimanju obućar, oženjen bez djece, pismen, svršio 4 razreda pučke škole, bez imetka, vojsku služio, neporočan.

Protiv istog se je vodio postupak pred ovim tužiteljstvom što je 26. travnja 1942. u pijanom stanju govorio u Klašnicama:
„da j.... vojsku, kada je hrvatska vojska tako hrabra neka maknu još jedan korak gdje ih je moja družina (tj. partizani, jer su se partizani u to doba tamo nalazili) zaustavila.

Gospodin Ministar pravosuđa je odobrio da se postupak obustavi jer je okrivljeni bio posve pijan, ali obzirom da je koncem prošle godine za sličnu stvar bio protiv njega vođen postupak, te je usmeno odredio da se preda župskoj redarstvenoj oblasti radi otpreme u sabirni i radni logor.

Stoga Vam se isti prepraćuje s molbom da ga otpremite u sabirni i radni logor *Stojana Miloševića.*

ZA DOM SPREMNI!

Državni tužitelj:
pokretnog priekog suda:
Frljanić v. r.

M.P.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 197, reg. br. 4/28.**

Br. 116

ZAPISNIK OD 12. JUNA 1942. SAČINJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE NEDIČEVE VLADE U BEOGRADU NA OSNOVU IZJAVE ĐURKOVICA SIME O NJEGOVOM BORAVKU U LOGORU JASENOVAC[1]

ZAPISNIK

od 12. juna 1942. god.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

Đurković Simo, star 36 god. sin pok. Maksima i Savke rođene Marić, pravoslavne vjere rođen u Donjoj Trnavi, sreza bijeljinskog, inžinjer hernije u željezari u Zenici gdje i uhapšen, dopraćen iz logora Jasenovac, te izjavi:.. .[2]

Nenadano, 29. jula 1941. god. uhapšen sam na radu u kancelariji po žandarmeriji i sproveden sreskom načelstvu u Zenici, gde sam nepreslušan ostao u zatvoru do sutradan, a tada sam policijski sproveden u Sarajevo i predan sarajevskoj upravi policije. Ovde sam ostao tri dana, i za ovo vreme nisam prizivan radi saslušanja, a potom upućen sam sa jednim transportom od 10 Srba i 4 Jevreja iz Sarajeva u Gospić u kaznionu. Sa mnom od Srba u ovom transportu bili siu: braća Đorđe i Nikola Džaikula, i to Nikola je bio trgovac u Trnovu kod Sarajeva i Đorđe, koji je kao dobrovoljac po slomu Jugoslavije izbegao sa svoje dobrovoljačke zemlje u Bačkoj u Sarajevo.

Transport kojim sam išao do Gospića sprovodila su dva redara gradske policije, dva žandarma i dva policijska agenta. Putovali smo u III klasi osobnog voza u jednom vagonu specijalno rezervisanom za ovaj transport.

U Gospić smo stigli rano u jutru 4. avgusta i odmah predani u kaznionu Okružnog suda. Tu smo ostavljeni u dvorištu kaznione i sutradan ujutro izvršen je nad nama svima pretres te su nam oduzete sve stvari osim novca. Naročito su pokupili noževe, naliv pera i druge sitnice. Ovde smo zatekli veću grupu Srba seljaka iz okoline Jajca, a isto tako i grupe Srba interniraca iz Bijeljine, Tuzle, Višegrada i t.d. Pojedinci iz ovih grupa dovedeni su iz logora u Koprivnici. Zatekao sam tu trgovca Nikifora Vasiljevića, braću Markoviće, dr Peru Todorovića, lekara, sve iz Tuzle; iz Puračića braću Jovu i Danila Blagojevića, Uroša Stankovića, Nedeljka Despotovića i još nekolicinu iz Puračića, a iz Bijeljine Ljubojevića Vaska, posednika, Bogdanovića Doku, posednika, braću i rođake Colakoviće, Vojaković Miloša, trgovca, Stankovića Emilijana, trgovca i sestrića Vasića Iliju iz Janjana, kao i još mnoge druge čijih se imena sada ne mogu setiti.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.
[2] Ispušteno se ne odnosi na logor Jasenovac.

Iz Bijeljine bilo je tu 60 Bijeljinaca, te oko 400 do 500 seljaka iz bijeljinskog kraja.

Već prvoga dana kako sam došao u Gospićsku kaznionu bio sam svedokom ustaškog terora u ovom logoru. Ustaše su iz dvorišta kaznione, u kojem je bilo oko 800 ljudi, odvodili svakog časa pojedine zatočenike u zatvorske sobe i ćelije i tamo ih mučili i ubijali ili, kako reče jedan ustaša, „vežbali se u gađanju". Jednog od ovih odvedenih, kojega nisu ubili u zatvoru, vratili su natrag u dvorište, ali pred našim očima na izlazu u dvorište ubio ga je jednim metkom u potiljak glave iza leđa ustaša Mimica kojemu ime ne znam. Odmah kod ulaza sa ulice u kaznioničko dvorište postavljen je bio jedan mitraljez i uperen prema sredini dvorišta i ustaše su se stalno vrzmale oko toga mitraljeza preteći nam da će nas sve pobiti, ako se koji makne. Još prvoga dana po dolasku došao je do nas upravnik kaznione i saopštio nam da ćemo za tri dana ići svojim kućama.

Međutim, drugoga dana po dolasku u Gospić razmešteni smo iz dvorišta u zatvorske sobe. Odmah je nastala trgovina, jer su nam ustaše nudile na prodaju sve moguće životne namirnice kao i duhan znajući da imamo pri sebi dosta novca. Ova trgovina ustvari je bila pljačka, jer su ustaše najskuplje prodavali svaku stvar koju smo hteli kupiti. Tako je to potrajalo 15 dana i mene sa mojom grupom nije nitko prizvao bilo radi saslušanja, a niti su nas kuda upućivali, što nas je sve čudilo, jer su svakoga dana dolazili transporti novih interniraca, a isto tako i transporti koji su docnije pristigli od transporta kojim sam ja došao bili su odmah upućivani u razne ličke logore, kao Jadovno, Oštarije i t.d. kao i na otok Pag, a to ustvari nisu bili logori nego mesta određena za „likvidiranje" Srba.

Međutim, nakon 15 dana ipak su i moju grupu odredili za transport na Velebit. Skinuti smo u dvorište i već povezani bili sve dva i dva u lance, kada je odjednom došlo naređenje da se odustaje od daljega slanja transporta za Velebit i to usled dolaska talijanske vojske u Liku. Odmah su nam skinuli lance s ruku, strpali u kamione i prebacili su nas na želj. stanicu u Gospiću, gde su nas strpali u teretne vagone i to u svaki vagon po 80 ljudi. Obrazovan je tako transport od oko hiljadu Srba zgruvanih u 13 vagona, i ova kompozicija krenula je u Jastrebarsko. Put do Jastrebarskog bio je strašan, jer su vagoni bili pretrpani i u vagonima smo se formalno gušili od vrućine i smrada. Vode nismo smeli tražiti i dok smo stigli do Jastrebarskog umrlo je od žeđi 12 ljudi. Po dolasku u Jastrebarsko ostavili su ove mrtvace u vagonima i tek kad smo sledećeg dana iz Jastrebarskog produžili istom kompozicijom teretnog voza put za Jasenovac izbacili su ovih 12 mrtvaca iz voza. Koji su ljudi bili među ovima mrtvim ljudima i odakle ne znam, jer u vagonu u kojem sam se ja nalazio nije se desio ni jedan smrtni slučaj.

Iza nas u Gospiću u kaznioni ostalo je još oko 120 Srba i to većinom uglednijih Srba građana iz Sarajeva, Tuzle i Puračića, i njih su također iz Gospića uputili za Jastrebarsko, gde su ostali do 12. septembra, a tada su upućeni u Jasenovac.

Transport kojim sam ja išao stigao je u Jasenovac 21. avgusta, praćen po ustašama. Tu smo predani ustaškoj upravi logora i bili smo prvi zatočenici u jasenovačkom logoru. Bilo nas je oko 900, sve sami

Srbi. U to vreme nalazile su se u logoru tri nove barake u koje smo smesmešteni. No istoga dana došao je za nama iz Jastrebarskog i jedan transport Jevreja sa Slanog, koji su Jevreji došli kao već organizovani logor, pa su i u Jasenovcu po naređenju ustaša preuzeli unutrašnju organizaciju logora na čelu sa svojim logornikom.

Po ulasku u logor izvršena je nad nama potpuna premetačina i oduzet nam je sav novac i nakit kao prstenje i t.d. pod pretnjom da će svaki onaj biti streljan, ako se kod njega nađe novca ili ako bilo šta prikrije.

Prvih 4—5 dana proveli smo u barakama i za to vreme nismo* uopšte dobivali hrane tako, da su ljudi od gladi padali u nesvest. Ustaški funkcioneri u logoru rekli su nam da hrana još nije stigla i da se čeka na neke odobrenje kredita za izdržavanje jasenovačkog logora. Od Jevreja interniraca bili smo potpuno odeljeni.

Trećeg dana po dolasku u logor uspelo je četvorici Srba zatočenika da pobegnu iz logora i srećom to begstvo nije izazvalo nikakve teže posledice za nas ostale, no ustaški dužnosnici rekli su nam da će u buduć« streljati nas po 10, 20 pa i 100 ako se ponovi još koji/ slučaj begstva

Petoga dana pojavio se među nama prvi put Poglavnikov poverenih za sve logore u Hrvatskoj (NDH) (zvaniona titula) Lubuiić Vjekoslav, p< rođenju Hercegovac, ranije činovnik Okružnog ureda u Mostaru i održac nam govor rekavši nam da ćemo kao initerniirci provesti u Jasenovcu ns radovima na podizanju nasipa nekoliko nedelja a posle toga da ćemo bit pušteni kućama. Posle toga je naredio da se odvoje seljaci na jednu strani od građana i od prilike dve trećine nas bili su seljaci, koji su se odvojili njih oko 600. Odmah su ove ljude formirali u dve partije i odveli i: logora u nepoznatom pravcu te za njih kasnije nismo ništa mogli saznat gde su i šta je sa njima. Ipak smo čuli sa raznih strana da su ovi ljud odvedeni u SI. Požegu i tamo svi ubijeni. Pošto je doista 26. avgusta 1941 u SI. Požegi izvršeno „likvidiranje" nekoliko stotina Srba interniraca se Ijaika, nije isključeno da su to baš oni naši drugovi internira iz jasenovač kog logora, jer se vremenski poklapa odlazak interniraca iz jasenovačko; logora sa izvršenim ubijanjima u logoru u SI. Požegi.

Po odlasku ovih seljaka upućeni smo mi građani na rad na lonjskon nasipu kraj Struge — rukavca Save. Počeli su nam tada davati i nešt bolju hranu, a mi nadajući se da ćemo prema obećanju povjerenika Lubu rića, biti po svršenom poslu pušteni svojim kućama radili smo s voljor i zalaganjem. Za vreme ovih radova na lonjskom nasipu posetio nas j jednoga dana i Eugen Kvaternik, šef ustaškog redarstva, sin Vojskovođ Slavka Kvaternika, pa nam je i on obećao da ćemo po svršenom posl na nasipu biti pušteni kućama.

Za vreme ovih radova bili smo i filmovani i kako smo čuli bioskop skoj publici saopšteno je preko platna da su to Srbi, koji su izbegli o četničkokomunističkog nasilja, a kojima su hrvatske vlasti dale utočište hleba te sada marljivo rade na obnovi Hrvatske.

U mesecu septembru izdvojili su od nas zanatlije koji su raspor« đeni na rad na Bačićevu ciglanu u lančaru, pilanu i ciglanu i tu j zametak i osnov logoru Jasenovac III u koji smo i mi kasnije smešter nakon likvidacije logora Jasenovac II.

Koncem septembra uspelo je dvojici Srba pobeći iz logora i to Ma; ković Branku, stolaru iz Travnika i Popović Ljubi, stolaru iz Tuzle, koji s

sa jednim ustašom otišli u jednu obližnju šumu da saseku nekoliko drveta lz kojih bi se napravili maljevi za radove na nasipu. Posledica toga begstva bila je u tome da su popisani svi oni koji su se u taj mah zatekli unutar logora, tj. onoga dela logora ograđenog žicom i spisak ovih popisanih ljudi poslan je ustaškom taboru u selo Jasenovac, pa je tabor u spisku podcrtao imena 26 interniranih Srba, koji su odmah stavljeni u ustaški zatvor gde su držani 4 dana a posle toga su ih sve povezali lancima i odveli ih bez stvari u pravcu jedne obližnje šume. Kratko vreme iza toga čuli su se pucnji iz pušaka, a to je značilo da su ovi ljudi pobijeni. U ovoj partiji pobijenih nalazili su se dr Pero Todorović, lekar iz Tuzle, Jovo Sabljić, trgovac iz Sunje, Berić sin trgovca Save Berića iz SI. Broda, Belančić, policijski pristav iz Visokog, braća Pikule iz Sarajeva, Marković Boško, bivši narodni poslanik iz Vlasenice. Drugih se sada poimenično ne mogu setiti, a radio sam u to vreme na nasipu. To je uostalom bila sreća za mene kao i za sve ostale koji se nismo prilikom popisivanja nalazili unutar logora, jer bi i mnoge od nas zahvatilo ono prvo „likvidiranje" u jasenovačkom logoru.

Usled rada na nasipu i slabe hrane počelo je već početkom oiktobra umirati dnevno po 5—8 ljudi. Oko 10 oktobra nastale su prve kiše pa je usled podvodnog zemljišta prekinut dalji rad na lonjskom nasipu a nas su prebacili sa pravljenja nasipa (lonjskog) na pravljenje jednog novog nasipa koji bi imao da štiti logor Jasenovac II.

U međuvremenu pristizale su u logor manje partije Srba zatočenika. Dolazili su uglavnom transporti sa Jevrejima, a od Srba došao je jedan transport Hercegovaca, njih oko 70, kao i ona zaostala partija od 120 Srba iz Jastrebarskog. Ovi su popunjavali praznine u prvoj partiji s kojom sam ja stigao i koja je već bila proređena .tako da nas iz te prve partije nije bilo više od 50.—

Logor Jasenovac III bio je smešten na Bačićevoj ciglani nedaleko želj. pruge Sunja—Novska. Ovde smo na podizanju logora radili pod neizdrživim okolnostima radi stalnih kiša tako da je procenat umiranja bio sve veći, a i postupak prema nama od strane ustaša sve se većma pogoršavao. Ljudi su na radu tučeni i ubijani, a jednom prilikom i sam poverenik Luburić opalio je iz revolvera prema jednoj grupi koja je radila i jednoga Srbina internirca ranio. S nama su na ovom poslu radili i Jevreji, ali je prema Srbima primenjivan daleko gori postupak i Srbe su i više tukli i više gonili na rad nego Jevreje. Bilo je za vreme rada dosta slučajeva la su us/taše iznemogle ljude i potpuno iscrpljene od posla ubijali na licu mesta.

Bolnica uopšte nije postojala. Teško bolesnima davali su logorski ekari poštedu i ovi bolesnici ostajali su u barakama. Lekari su bili Jevreji nternirci, a od Srba jedini medicinar Gerenčević Paja iz Sremskih Karlovaca, kojega smo svi zvali Doktorom.

10. novembra nadošla je poplava u logor Jasenovac II tako da je 3 novembra upućena jedna partija zatočenika od 250 ljudi za Krapje, gde e privremeno improviziran logor, a od ostalih 200 zatočenika prebačeno ih e 80, 14. novembra, u logor Jasenovac III dok ih je oko 120 ostalo u ogoru Jasenovac II da ruše barake.

Ovih 280 zatočenika Srba upućenih za Krapje pobijeno je, i to svi do jednog „likvidirani". Već na njihovom putu od logora Jasenovac II do sela Jasenovca ubijeno ih je oko 50, a po likvidiranju logora u Krapju u mesecu decembru pobijeni su od prve partije i svi ostali.

Mi koji smo došli u logor Jasenovac III ostali smo pošteđeni osim nekolicine, dok od onih 120 zatočenika u logoru Jasenovac II pobijeni su svi osim dvadesetorice, koji su došli k nama u logor Jasenovac III.

Među odvedenima i likvidiranima u logoru Krapje nalazili su se među ostalima: Tokić Gavro, sudija, Bogdanović Jovo, trgovac, Tejić Mika, kafedžija, sa sinovima Acom i Božom, braća Bogoljub i Obrad Bosnić, Vanić Todor, kafedžija, Ostojić Mika, kafedžija, Milošević Jovo, privatni nameštenik, Bošnjaković Joca, sudski činovnik, Stojisavljević Stevo, žand. narednik u penziji, svi iz Bijeljine, a iz Visokog: Beatović Ranko, ranije poslovođa „Bate". Koliko se sećam, tu su još bili Tandraka Spasoje i Čerik Nikola iz Sarajeva. Imena drugih ubijenih Srba ne mogu se sada setiti.

Od onih 120 Srba zatočenika koji su ostali radi rušenja baraka u logoru Jasenovac II pobijeno ih je 100, a znam da su među njima pobijeni braća Trifković iz Doboja. Posle svih ovih likvidiranja bilo nas je u logoru Jasenovac III, tada jedinom logoru, još u svemu oko 100 ljudi, zajedno sa onih 20 iz logora Jasenovac II.

Prve noći kad smo prebačeni u logor Jasenovac III prenoćili smo pod jednom šupom u Bačićevoj ciglani i onako prozebli, promrznuti i mokri, ostali smo izloženi snegu i vetru, jer je šupa bila otvorena. Čuvali su nas ustaše i ni jedan preko noći nije smeo ni da makne, a svakoga onoga koji bi se makar malo telom pokrenuo s mesta ih pokušao da ispruži noge ih učini kakav pokret rukom nemilosrdno su udarah i ubijali na licu mesta. Tako je te prve noći u logoru Jasenovac III ubijeno pod ovom šupom 5 Srba zatočenika. Napominjem podjedno da je odmah prilikom dolaska u logor Jasenovac III, na samoj kapiji kuda se ulazi u logor, ubijeno njih nekolicina bolesnih i iznemoglih koji su bili doveženi kolima.

Sutradan ujutro raspoređeni smo na rad i to na pletenju žice oko logora. Radili smo po blatu do kolena a napolju je padao sneg. Kako nije bilo dosta baraka, stanovali smo u jednoj ozidanoj prostoriji, upravo hodniku na ciglani, koji smo prozvali „tunel". Ležali smo na goloj zemlji bez ikakve prostirke i pokrivača.

U to vreme pristižu ponovno u logor manje ili veće grupe Srba. Tako je dopraćeno i 40 Srba iz sreza Bijeljina, seljaka, koji su doterani iz Zagreba gde su bili pred nekim pokretnim sudom, koji ih je oslobodio, ali unatoč tome hrvatske vlasti su ih poslale na „rad" u Jasenovac. Kad su ovi, mahom mladi ljudi, videli patnje koje ih čekaju, zaprepastili su se i zgrozili nad sudbinom koja ih čeka, te njih sedmorica za vreme rada pokušali su odmah prvoga dana pobeći iz logora i nekolicini je to i uspelo, dok ih je nekoliko uhvaćeno i odmah na licu mesta „likvidirano".

Povodom toga sazvan je zbor svih Srba zatočenika kod tunela, osim zanatlija po radionicama i tu su pred našim očima ustaše poklali oko 50 zatočenika.

Od ovih 40 Bijeljinaca dopraćenih iz Zagreba ostalo ih je nakon klanja na zbornom mestu svega 15 i njih su, skinuvši ih gole, odveli u

zatvor, gde su ih držali gole u zatvoru nekoliko dana, a zatim i njih sve do jednoga pobili.

Jedan od važnih radova u logoru za zatočenike bio je i rad na kopanju raka za pobijene i umrle kao i na ukapanju i sahranjivanju mrtvih. Postojala je i radna partija grobara sa „grupnikom" na čelu, koji su kopali jame, nosili mrtvace i zatrpavali ih. Ovi grobari bili su Srbi i Jevreji, na čelu im je bio kao vođa grupe „grupnik" Danon, Jevrejin iz Sarajeva, inače po zanimanju geometar.

Najgori meseci za zatočenike bili su novembar, decembar i januar. U ovim mesecima ljudi su ubijani bez razlike, pa i na samom radu iz čista mira. Tada i transporti koji su stizali za logor nisu više čitavi ulazili unutar logora, nego su već na ulazu u logor ustaše ubijali ili klali noževima dobar procenat pristiglih. Tako je partija zatočenika iz Slav. Požege od 60 ljudi sva pobijena u dvorištu Bačićeve ciglane pred samom kancelarijom logora. Naravno, da se nije moglo saznati koji su ljudi bili u ovoj partiji. U to vreme stigla je iz Karlovca jedna velika partija od 160—180 ljudi, koji su ubrzo svi osim dvojice „likvidirani" i to ostali su na životu Vujo Vorkapić, obućar i Ogrizović Đuro trgovački pomoćnik. Znam da su iz Karlovačke grupe ubijeni Mudrinići otac i sin. Kako su ljudi stalno gonjeni na rad, a ishrana je bila više nego bedna, broj iznemoglih i bolesnih sve je većma rastao, tako da je pored ustaškog ubijanja svaki dan i umiralo po 10—15 ljudi.

Dana 24. decembra na katolički Badnjak došao je transport Srba interniraca iz Sarajeva, njih oko 60, među njima Prnjatović Vojo, Erić Vojo i Ružić Đorđe, svi iz Sarajeva. Ova partija pri ulazu sretno je prošla. Međutim, drugog januara pobijeni su iz ove partije manje više svi odnosno zaklani u barakama.

Dana 25. decembra na sam katolički Božić stigla je partija od 72 Srbina iz Pakraca, njih je tada odmah ubijeno 27, a ubijanje je vršio uglavnom ili klao nožem sam zapovednik logora poručnik Ljubomir Miloš, sestrić Vjekoslava Luburića, poverenika svih logora u Hrvatskoj.

Crni dani za Srbe zatočenike bili su 1, 2. i 3. januara 1942. 1. januara odvedeno je iz barake na tzv. „rupe" 66 Srba, gde su ih sve pobili maljevima i u „rupe" zatrpali, a sutradan 2. januara poklali su ustaše i ubili u jednoj baraki, gde su se nalazili bolesni i iznemogli, oko 40 do 50 ljudi, dok su ih 136 odveli na „rupe" i tu ih sve pobili maljevima. Tada je stradala i pomenuta grupa Srba iz Sarajeva, koja je stigla u logor 24. decembra 1941. godine, a u kojoj je bio i Prnjatović Vojo, Erić Vojo i Ružić Đorđe, svi iz Sarajeva, dok se drugih po imenu više ne sećam.

Trećeg januara 1942. došao je među nas zatočenike poverenik Luburić i lično izdvojio na stranu sve osim zanatlija i to idući od jednog do drugog i pitajući svakog pojedinog šta je po zanimanju. Svi oni koji nisu bili ili nisu izjavili da su zanatlije strpani su u kamione i odvedeni u logor Jasenovac II i tu svi pobijeni.

Značajno je spomenuti da su ustaše u mesecu januaru preko smrznute Save prelazili u Bosnu i odande iz opljačkanih srpskih sela donosili dosta plena, naročito mnogo stoke, hrane i raznovrsnih životnih namirnica i ovu hranu smeštali u dve velike prostorije koje su bile dupke pune suhoga mesa, slanine, masti itd. Zatočenici izgladneli sve su to videli i nekoji od njih nisu se mogli uzdržati i u pogodnom momentu iskoristili

su priliku kad nije bdio u blizini ustaša na straži, te poneki komad suhoga mesa ukrali iz prostorije gde je meso bilo ostavljeno. Međutim, ustaše su iza ovu krađu saznale i sve ove nesretnike ubili na licu mesta. U ovom ubijanju učestvovao je i sam zapovedtnik logora Ljubo Miloš, koji je ubijao iz revolvera ili klao nožem nesretne i gladne zatočenike, a uz njega sekundirah su mu u ovome klanju i druge ustaše.

U mesecu januaru po najvećoj zimi, morali smo sklapati nove barake. Temperatura je bila do minus 26 ispod nule i preko celoga dana ostajalo se na radu napolju, pa i za vreme ručka. Pri podizanju ovih baraka a naročito pri postavljanju pilota, stradalo je takođe dosta zatočenika, koje su ustaše već iznemogle i premrznute ubijah na licu mesta pri samom radu.

U januaru stigla je jedna partija Srba seljaka iz okoline Sarajeva, njih oko 50, i oni su odmah direktno odvedeni na „rupe" i svi pobijeni maljevima. Sudeći po njihovoj nošnji i crvenim čalmama oko glave, bili su to seljaci negde od Pala.

Pod kraj januara proširio se glas o dolasku jedne internacionalne komisije, koja bi imala da na licu mesta ustanovi stanje zatočenika u Jasenovačkom logoru. Tim povodom na nekoliko dana pred dolazak komisije sazvao je poverenik Luburić sve „grupnike" na sastanak i najavio grupnicima, da će logor posetiti neki njegovi prijatelji iz Nemačke te od njih zatražio za sve vreme da logor pre dolaska komisije bude sa svim svojim radnim otsecima u redu. U prvom redu imalo se dovesti u red spoljno uređenje logora: čišćenje logorskog kruga, baraka, podizanje jedne barake za trpezariju, kao i podizanje jedne centralne kuhinje, te uređenje bolnice sa ambulantom.

Dva radna odeljenja imala su na dan dolaska komisije da rade punom parom, pa su tako i ona radna odeljenja kao na pr. pilana, koja uopšte nije radila, ponovo proradila. Svim zatočenicima naređeno je da se pred članovima Komisije hitro i žustro kreću, da bi ostavili utisak svežine i da su dobro hranjeni, uopšte uzevši, da komisija stekne uverenje, da je jasenovački logor radni logor, a ne mučilište.

Kao dokaz dobre organizacije u vođenju evidencije o zatočenicima dobili su zatočenici trake i brojeve, a na brzu ruku sređena je kartoteka za zatočenike i spiskovi. Srbi su dobili plave trake, kao znak četništva, Jevreji žute trake, a Hrvati i Muslimani crvene, jer su njih sve okarakterisali kao komuniste i ako to nije bilo u stvari tako.

Svi zatočenici dobili su uputstva kakve će odgovore davati članovima komisije ako bi bili o čemu pitani. Svaki zatočenik morao je reći broj pod kojim se vodi i koji mu je napisan na traci na ruci a sve podatke o njemu da će dati kancelarija logora. Da bi ironija i kamuflaža bila još veća pred komisijom uvedeno je u dve barake kao i u centralnu kuhinju električno osvetlenje.

Svaki zatočenik morao je biti čist, umiven, obrijan u čistom vešu i najboljem odelu. Na pet dana pred dolazak komisije hrana je toliko poboljšana, da smo imali jesti koliko god smo hteli i to mesa tako, da uopšte nismo bili u stanju pojesti onoliko koliko nam je davano.

Pošto se u logoru u to vreme nalazio veliki broj bolesnih u dve barake i tzv. ambulanti to su ovi bolesni zatočenici jednostavno „likvidirani" i brisani sa spiska. Poubijano ih je tada najmanje oko 120. Da bi se bolnici ipak dao stvarni bolnički izgled improvizovana je u dotadašnjoj

ambulanti jedna bolnica sa 15 kreveta, a u nju su stavljeni potpuno zdravi zatočenici. Improvizovana je i operaciona sala, a komisiji je imao davati obavesti o stanju bolesnih lekar dr. Lajderfer, Jevrej zatočenik.

U oči dolaska komisije starije i iznemogle zatočenike njih oko 120. odveli su u selo Jasenovac u tzv. logor Jasenovac IV. U krvničkom radu ustaša ovo je čak jedan svetliji momenat jer po inače uobičajenoj praksi očekivalo se da će i ovi stari i iznemogli zatočenici biti likvidirani.

Pred sam dolazak komisije poverenik Luburić sazvao je sve „grupnike" i između ostaloga rekao im: „Vi stari zatočenici mnogo ste videli i mnogo znate. Činjene su pogreške i s Vaše, ali više s naše strane. Želim da logor bude u redu, inače ću ga likvidirati." Sta su ove njegove reči značile, i šta je značilo „logor likvidirati" bilo je nama svima i suviše jasno. Sem toga Luburić je dao pojedinim „grupnicima" tehničke upute šta i kako da rade u radionicama u lančari, ciglani, pilani, ekonomiji itd., kako bi komisija dobila zbilja utisak da je jasenovački logor radni logor.

Brojno stanje zatočenika na dan dolaska komisije iznosilo je 1450 ljudi, od toga 250 Srba, a ostalo Jevreji. Međutim, Hrvata i Muslimana nije u taj mah ni bilo, jer su svi oni odvedeni još u drugoj polovici decembra, njih oko 300 u Staru Gradišku. Od Hrvata i Muslimana nalazili su se u logoru samo pojedine zanatlije, a bili su obeleženi sa crvenim trakama na ruci.

Komisija se zadržala u logoru i pregledavanju raznih prostorija i radionica i baraka oko 2 sata i prošla je uglavnom kroz one prostorije za stanovanje i radionice kroz koje ih je provela uprava logora. U ovoj komisiji bilo je oko 30 lica.

Po odlasku komisije nastalo je nešto bolje stanje u logoru, a to se videlo i po držanju samog poverenika Luburića. On je očito bio zadovoljan sa rezultatom „komisijskog pregleda", ali nije nama usmeno izrazio to svoje zadovoljstvo.

Odmah sutradan po odlasku komisije uzeti su od 13 Srba zatočenika podaci radi puštanja na slobodu, ali tek 26. februara oslobođeni su od rada i dobili poboljšanje hrane. Dana 30 marta ova trinaestorica Srba odvedeni su iz logora i upućeni u Beograd.

U mesecima februar i mart stizali su i dalje transporti Srba sa raznih strana, ali se ne mogu setiti i navesti odakle su sve. Bile su to sve manje grupe, u glavnom Srba i ponešto Jevreja. Mart mesec je važan zbog toga, što tada nastaje novi sistem „likvidiranja", a to je spaljivanje ubijenih u ciglani. Isto tako dovode se tada kamionom i grupa žena, koje su također spaljivane. Tako još koncem februara dovedena je preko zaleđene Save grupa od 50 žena i dece u Jasenovac i stavljeni u zatvor 7—8 dana i ponovo odvedeni natrag preko Save i tamo verovatno likvidirana. Među ovim ženskima bilo je dosta vrlo lepih devojaka i koliko sam mogao lično primetiti iz prikrajka ustaše su se dugo vremena zadržavali u jednoj prostoriji gde su ove ženske bile smeštene, i može se kao najverovatnije pretpostaviti da su ih ustaše izvodili noću i nad njima vršili nasilnu obljubu.

Koncem marta pojavila se opet poplava u logoru Jasenovac III i ponovo se forsiranim radom imao podići još jedan poprečni nasip. Pri podizanju toga nasipa opet je nastalo kundačenje zatočenika. Radilo se neprekidno po danu i po noći. Međutim, nadolazak vode bio je toliki da

je voda provalila nasip, a kako su zatočenici već bili potpuno iscrpljeni od rada, doveli su ustaše Srbe seljake iz Jasenovca, koji su mesto zatočenika nastavili sa radom na nasipu. Kako je voda unatoč tome prodrla u logor i poplavila barake za stanovanje tako da nije bilo mesta za zatočenike, pristupilo se opet „likvidiranju". Tom prilikom ubijeno je a potom spaljeno oko 120 zatočenika, Srba i Jevreja. Usled poplave logora jedan deo Srba i Jevreja odveden je u Staru Gradišku a preostali su smešteni na uzvisitijem zemljištu u šupe na ciglani i radionice.

Posle desetak dana, kad se voda povukla, vraćeni smo u barake.

U aprilu sve više i više dolazili su i dovođeni po ustašama na kamionima transporti i grupe žena i dece. Kako smo čuli dovođeni su iz Đakovačkog logora i iz Stare Gradiške. Sve grupe ovih dovedenih žena i dece smeštene su u tzv. tunel na ciglani i u partijama od po 20 osoba nakon ubijanja gvozdenim polugama bačene su u peć i spaljivane. Moram napomenuti da mi zatočenici nismo mogli niti smeli išta znati o tome koga sve i odakle dovoze kamionima, pa pobliže o spaljivanju ovih žena i dece ne mogu ništa navesti osim napred što sam naveo.

Od većih partija muškaraca koje su dopraćene u logor u mesecu aprilu bila je partija Srba seljaka iz Gračanice i Gradačca. Bilo ih je tu oko 180. Od toga je odmah odvedeno u „tunel" radi spaljivanja njih oko 60, i to odmah ih je izdvojeno 40 pred kancelarijom logora, a 20 nakon cepljenja (da ironija bude veća) također su gurnuti sa onih 40 u „tunel" i tu su svi spaljeni.

U aprilu je dovedena jedna partija Srba seljaka od Tuzle, koja je sva likvidirana spaljivanjem osim jednog jedinog seljaka, po imenu Ilije Maričića, no koji je međutim posle nekoliko dana umro.

Sa Korduna je u drugoj polovici aprila dovedeno oko 450 Srba seljaka i 4 žene. Ova partija je preslušavana u logoru od strane nekih civilnih lica među kojima se nalazio i šef policije iz Karlovca. Ljude su pri ispitivanju mučili ustaše i policijski agenti. Imputiralo im se, da su imali veze sa partizanima u Petrovoj Gori. Ovi zatočenici sa Korduna bili su iz srezova Vojnić, Vrginmost i Karlovac. Znam da je bilo i među njima seljaka iz Gornjeg i Donjeg Sjeničaka, Tušilovića i drugih sela na Kordunu.

Od ove partije njih najmanje 60—70 „likvidirano" je spaljivanjem, ostali su probrani i određeni za rad u Nemačku sem staraca i bolesnih. Za to vreme od spomenute 4 žene koje su stigle sa ovom partijom jedna je poludila i ustaše su je pustili da onako luda slobodno hoda po čitavom logoru.

U aprilu su stigle i dve partije Srba iz sreza Bjeljinskog, u svemu oko 100 ljudi, od kojih je najveći deo transportovan na rad.

U mesecu aprilu pada i likvidiranje sela Mlake u blizini Jasenovca i to zbog toga što je u seoskoj gostioni došlo do sukoba između ustaša i domaćih seljaka, kojom prilikom su seljaci ubili trojicu ustaša, a jednog ustaškog časnika ranili. Ustaška reakcija sastojala se u tome, da su svi muškarci Srbi i sve žene sa decom odvedeni po ustašama u nepoznatom pravcu. Za žene i decu govori se da su odvedeni u Stanu Gradišku, a jednom delu muških stanovnika iz sela Mlake uspelo je da pobegne pred ustašama preko Save u Bosnu.

Nadodajem, da su osim ovih većih partija sa zatočenicima koje su stigle u jasenovački logor dolazile i manje grupe zatočenika iz raznih krajeva, tako na pr. Lipika, Pakraca i Zagreba.

U aprilu pristižu već i grupe i to u sve većem broju Hrvata i Muslimana, koje više ne izdvajaju kao što je to bilo ranije, od Srba, nego ih stavljaju u zajedničke barake sa Srbima. Karakteristično je i to da ove Hrvate više i ne kaitegorišu kao (komuniste nego ih podvode pod isti režim pod kojim se nalaze Srbi i Jevreji. Među Hrvatima dovedenim u Jasenovac u to vreme je bilo dosta oficira i vojnika domobranaca u uniformi, pa čak i ustaša u uniformi kao i ustaških agenata. Sa ovih uniformisanih lica odmah su skidane uniforme.

U mesecu maju pored manjih grupa koje su stigle u Jasenovački logor došla je i jedna veća gnupa iz Nove Gradiške, njiih 76 u glavnom Srba i desetak Hrvata, kao i partija iz Sarajeva sa 180 ljudi Srba, Hrvata i Muslimana, od kojega je broja bilo polovina Srba. Ova je grupa bila vrlo mešovita po svome sastavu, jer je u njoj bilo pored intelektualaca i dosta zanatlija i seljaka. U prvoj partiji nalazio se inžinjer Cerni kao i inž. Stipetić iz Sarajeva, koji su bili Hrvati a od Muslimana bili su tu sudija Mehmedagić i Nalić član sarajevskog pozorišta, svi iz Sarajeva. U ovoj partiji bilo je i dosta domobranaca, vojnika hrvatske vojske. Sve ove partije kao i manje odmah su se formirale i upućivane u Zemun, i sa ovom partijom kao i partijom Srba iz Jasenovca pošli smo i nas nekolicina starih zatočenika i stigM u Zemun 26. maja t. g.

Navodim sada nekoliko karakterističnih momenata iz Jasenovačkog logora, koji ilustruju prilike u tome logoru, koji su ustaše zvali „logorom smrti", kao i najvažnije ustaške funkcionere.

USTAŠE: 1) Poglavnikov poverenik za logore u Hrvatskoj bio je spomenuti Luburić Vjekoslav, a njegov zamenik i jedan od najkrvoločnijih bio je Matković, ustaški poručnik.

2) Miloš Ljubomir, ustaški poručnik i upravnik odnosno zapovednik svih logora u Hrvatskoj, sestrić Luburića Vjekoslava.

3) Luburić, zvani „Brko", stric Luburića Vjekoslava, ustaški zastavnik, upravitelj logora u Jasenovcu.

4) Inž. Pičili: ustaški poručnik, tehnički upravnik logora Jasenovac.

5) Ustaški funkcioneri: Kojić Ante, ustaški poručnik, jedno vreme upravitelj lančare. Zastavnici: Mujo Jusić od Bihaća, Matković, brat spomenutog napred Matkovića, Matijević Matija, Modrić Ante, Altarac Ante (jedan od najkrvoločnijih), Jakov Gašić, Kojić II Žarko brat, napred spomenutog Kojića. U rangu zastavnika bio je i neki Ilija zvani „Tatek". Dodajem da su se u logoru nalazili ranije još neki ustaški oficiri, ali su ovi iz logora premešteni. Jedan od najpristojnijih među njima bio je ustaški poručnik Rogić.

Logoru su bile dodeljene dve satnije ustaša, njih oko 300, a bili su razmešteni u selu Jasenovcu, odakle su dolazili na službu u sam logor.

Ubijanje maljevima vršili su ustaše, a ubijanje gvozdenim polugama pred spaljivanje vršio je zastavnik Altarac i „Brko" Luburić. Ubijene Jevreje ubacivali su u peć zatočenici Srbi, a Srbe Jevreji, a tako je to bilo i ranije prilikom zatrpavanja mrtvih Srba i Jevreja u „rupe".

Maljem je likvidirao zatočenike svojom rukom čuveni „Mujo" od Bihaća.

SLUČAJ OTONA GAVRANČIĆA

Oton Gavrančić doveden je u logor početkom novembra iz Zagreba i poslan u jednu baraku među Jevreje. On je bio osuđen da završi život u najtežim patnjama, a kazna mu je bila što je morao ići svako veče u „ustaški zatvor", koji se sastojao iz opletene žice pod vedrim nebom u logorskom krugu. Žica je bila opletena sa svih strana u okrug a isto tako ispreplетena i odozgo u visini po prilici od 60—80 centimetara, tako, da čovek u žicu stavljen nije mogao uspravno stajati nego je morao ili klečati ili čučati. Gavrančiću je naređeno da imade ići u žicu svako veče sa sumrakom, a iz žice izlaziti ujutro o svanuću. U vreme, kad je Gavrančić izdržavao ovaj „ustaški zatvor" teren je bio pod vodom u visini od 20 do 30j:entimetara i on je morao čitavu noć provesti u čučećem položaju u živi. Tako je izdržao 5 dana uzastopce, a šesti dan ujutro nekako je uspeo da se izvuče iz žice, gde ga je našao bez svesti jedan kuvar zatočenik, koji ga je pošto je još bila noć odveo u kuhinju i tu ga povratio k svesti, grejanjem nogu u toploj vodi. Iz kuhinje je u zoru odveden u baraku, ali je istoga dana sav iscrpljen i izmučen u baraci umro.

Osim ovoga slučaja bilo je još dosta slučajeva, da su zatočenici kažnjavani stavljanjem u žicu, da u njoj provedu po jednu ili dve noći, a razlozi za ovakvu kaznu bili su, recimo, što pojedini zatočenik nije na poslu dobro radio i slični posve ništavni razlozi. Ova je žica postojala samo u logoru Jasenovac II.

KAKO LJUBO MILOŠ LIKVIDIRA

U krvničkom ubijanju Srba istaknuo se iznad svih ostalih upravnik logora Ljubo Miloš. On je sam svojom rukom što pobio iz revolvera što iz kratkog puškomitraljeza ili zaklao nožem čitave grupe Srba u isti mah pored brojnih pojedinaca. Broj po njemu pobijenih Srba penje se na više stotina.

Jedan zatočenik očevidac, čije ime ne mogu spomenuti, pričao mi je o Milošu ovaj slučaj.

U logor je bila stigla jedna grupa od 12 Srba, sve mladi ljudi. Kako je Ljubo Miloš slučajno prolazio pored kancelarije logora i spazio je ovu grupu tek stiglih zatočenika i videći ih gde stoje u vrsti jedan pored drugog, prišao im je i upitao: „Jeste li Vlasi?"oni su svi primerkom ćutali, stojeći uspravno, skrštenih ruku na prsima. Prišao je tada prvome od njih u vrsti i upita ga: Govori jesi li Vlah? Kad mu ovaj nije ništa odgovorio trgnuo je mahinalno iz džepa revolver i sprašio metak u grudi ovome prvom zatočeniku. Prišao je tada drugome, trećemu i ostalima i kao sa pr-

[3] U svojoj knjizi logoraš Jasenovca dr Nikola Nikolić je posebno opisao ustaška zlodela nad pojedinim logorašima, kao na primer: Rahmetl Alagom, Poljak Paperom, Daniel Ozmom, Safetom Krupčićem, Mitrom Trifunovićem, atletom Mesićem, Radivoj Munjinom, Slobodan Mićićem, dr Leon Perićem i dr Gusti Lajdorferom, kao i nizu pobijenih grupa: pokolj Kozarčana, pogibija Jevreja, umorstva celih porodica Despota i Uzelaca, te umorstva grupe lečnika i Cigana (Roma), itd. Opširnije o tome vidi knjigu dr Nikola Nikolić, Jasenovački logor sinrti, NISP Oslobođenje.

vim svršio je sa svima ostalima. Nijedne reči oni mu nisu odgovorili i kao od šale Miloš ih je „likvidirao".

Iz drugih partija zatočenika on je po dolasku i pri izdvajanju u logoru sam likvidirao čitave desetine zatočenika u pojedinim partijama, nekada pištoljem, a nekada malim ustaškim nožem.

Prilikom begstva sedmorice od onih 40 dovedenih Srba zatočenika Bosanaca koji su u Jasenovac poslani iz Zagreba gde ih je preki sud oslobodio, posle klanja i ubijanja koje je izvršio sam Ljubo Miloš među ovom 40-taricom, okrenuo se nekolicini iz ove grupe izdvojenih i rekao kn „majku Vam vlašku što se i vi svi ne bunite da Vas jednom sve likvidiram".

On je bio glavni likvidator i one 27-torice Srba iz Pakraca, koje je ubio i zaklao Božić, što mu nije ništa smetalo.

On je svojom rukom ubio sudiju Ilića iz Pakraca.

Ponovilo se to više puta a ravni su mu bili u tome i braća Matkovići, ustaški funkcioneri i najveći krvoloci u jasenovačkom logoru.

SLUČAJ PETRA ZRNICA PROFESORA IZ BEOGRADA

U mesecu januaru pošao je iz Beograda sa urednim pasošem za Split preko Zagreba Petar Zrnić, profesor iz Beograda. U Splitu mu je živela žena Jelena, poznata kao urednica jednog ženskog časopisa u Beogradu. U Zagrebu je bio međutim skinut s voza po ustaškom redarstvu i uhapšen te sproveden u jasenovački logor.

Po dolasku u logor prijavio se odmah upravniku logora Ljubi Milošu, rekavši mu da je Srbin koji je živeo u Beogradu te da sa putnom ispravom putuje ženi u Split, i da ne vidi razloga zašto se njega uhapsilo i dovelo u logor. Miloš mu je odgovorio i rekao mu da sačini jednu molbu u kojoj će sve to navesti i na osnovu toga da zatraži u molbi da ga se pusti na slobodu. Ustaše su ga tada doveli u baraku u kojoj sam se ja nalazio. Tu je pred nama zatočenicima ispričao svoj slučaj i ujedno sastavio na dve ili tri strane molbu na upravu logora radi puštanja na slobodu. Posle dva sata provedena u našoj baraci odneo je Milošu svoju molbu i ubrzo posle toga videli smo da je otpraćen iz Miloševe kancelarije u ustašku stražaru. Sutradan nam je saopšteno, t.j. meni koji sam vodio spisak zatočenika u svojoj baraki, da ga brišem iz spiska živih.

SRBIN SA „DVA SRCA"

U novembru ili decembru doveden je s jednom grupom Srba u logor i jedan vrlo lep, visok i snažan čovek. Dvojica ustaša gledajući ga, poveli su razgovor, pa jedam od njih reče drugome: Ovaj sigurno ima dva srca. Drugi mu na to odgovori da to ne može biti, na što onaj prvi reče: „Uverićeš se da ovaj ima dva srca" i tada je izvadio svoj ustaški nož i s njime je polako kopkao po prsima ovoga čoveka sve dotle dok ga nije nožem povredio u srce i dok ovaj snažan čovek nije pao mrtav na zemlju.

Naravno da je ova igra ustaša bila unapred dogovorena, jer im je smetalo da vide ovako zdravog i snažnoga čoveka pred sobom.

SLUČAJ SA AVDOM TRBONJOM

Nekako u zimu doveden je u logor i jedan musliman iz Mostara po imenu Avdo Trbonja i isti je ostavljen u baraku među nas Srbe zatočenike. Slučajno je prošao ispred barake poverenik logora Luburić Vjekoslav i Avdo kad ga vidje odmah mu je prišao kao starome prijatelju. I doista po svemu se videlo da se oni dobro poznaju, jer je i njega Luburić odmah prepoznao i s njim ostao u razgovoru skoro pola sata. Avdo mu se je potužio zbog toga što je doveden u logor, a Luburić mu je rekao da dođe u njegovu kancelariju pa da će nešto učiniti za njega. Avdo je zatim i otišao do logorske kancelarije, ali malo zatim videli smo gde ga ustaše vode u stražam. Sutra dan ujutro saopšteno je da se Avdo Trbonja ima brisati iz evidencije. Važno je pri tome ono što je nama u baraci Avdo Trbonja ispričao za svoga pobratima Luburića. Za Luburića je rekao da ga poznaje iz Mostara gde je Luburić bio 1934. namešten kao činovnik u Okružnom uredu i tada zbog nekih malverzacija i zloupotreba s novcem otpuštan iz službe. Kako je Luburiću, po rečima Avdinim, predstojalo hapšenje, odlučio je da ode u emigraciju i tom prilikom Avdo tako tvrdi, dao je svom prijatelju 7000 dinara za put. Kako Avdo nama reče, Luburića u emigraciju nisu odveli nikakvi politički motivi nego begstvo pred zatvorom zbog pronevere u Okružnom uredu. Za sve dobro što je Avdo učinio Luburiću ovaj mu je vratio tako, što ga je jednostavno „likvidirao".

ISHRANA U JASENOVACKOM LOGORU

U logoru je ishrana zatočenika bila u glavnom loša i ispod svake kritike. Hleba smo dobijali i to neredovno u mesarima septembru i oktobru i to po šestinu, devetinu ili desetinu hleba težine oko 600 grama. Kroz mesece novembar, decembar, januar, februar i mart nismo uopšte primali hleba, izuzev zanatlija koji su se općenito bolje hranili od ostalih zatočenika. No od polovine decembra svi su u pogledu hleba bili izjednačeni tako da ni zanatlije više nisu primale hleba. Hrana je bila: redak pasulj, krumpir, kupus i stočna repa, nekada malo začinjena s masti ali u glavnom bez ikakvog začina. To je bio ručak a takva je bila i večera. Doručka ili uopšte nije bilo, ili nam je ponekad davana prokuvana topla voda. Krumpir smo dobijali kao čorbu ili neoljušten kuvan, najviše po tri krumpira na jednog čoveka. Pošto je krumpir preko zime u trapovima istruo ili promrznuo nisu ljudi mogli ni njega više da jedu. U decembru i januaru dobivali smo kiseli kupus. To je sasvim razumljivo dovelo do formalne gladi i umiranja od gladi u logoru i na stotine i stotine zatočenika umrlo je zbog ovako slabe ishrane. Kakvo je stanje s ishranom bilo vidi se po tome što su ljudi po đubrištu tražili otpatke kupusnog lista ili ljuske od krumpira i s time se hranili.

Međutim, od meseca aprila pa na ovamo počelo se davati zatočenicima dnevno po 240 grama kukuruznog hleba.

Voda je bila loša i nezdrava, tako da su ljudi dobijali proliv.

BROJ LIKVIDIRANIH SRBA U LOGORU

Od meseca avgusta 1941. godine do sredine maja 1942. godine ubijeno je ili pomrlo u jasenovaiökom logoru i to unutar samog logora, što je notorno i poznato oko 10—12 hiljada zatočenika, a od toga dve trećine Srba, dakle oko 8.000.—

Ako se uzme da je od ovoga broja tj. 8.000 oko 40% umrlo od gladi i bolesti, onda se broj ubijenih Srba unutar samog jasenovačkog logora kreće između 5 i 6 hiljada.

Koliko je pak Srba pobijeno izvan logora i onih brojnih partija i transporata koji su upućivani u Jasenovac, ne zna se, ali se sigurno zna da su mnoge partije stizale i ušle u logor, ali su odmah odvođene pravo na „rupe" i tu maljevima „likvidirane". Valja napomenuti da se ovim „likvidiranjima" ne zna neka realna cifra na ovaj način pobijenih Srba. Kancelarija logora vodi spiskove samo onih zatočenika koji su se nalazili unutar logora i koji nisu odmah prilikom dolaska u logor „likvidirani".

SRBI ZAROBLJENICI U JASENOVACKOM LOGORU

Bilo je dosta slučajeva da su Srbi zarobljenici, oficiri i vojnici po povratku iz Nemačke iz zarobljeništva, uhapšeni u Zagrebu i dopremljeni u jasenovački logor. Prema ovim zarobljenicima postupalo se je kao i sa ostalim zatočenicima. Njih je do polovine maja došlo ukupno oko 50, a među njima nalazila su se i dva Srbijanca. Sudbina ovih zatočenika bivših zarobljenika bila je ista kao i ostalih interniraca. Mnogi od njih su ubijeni, a mnogi umrli od iznemoglosti i bolesti.

KAKO SE ISLO NA RAD

Prilikom odlaženja na rad ustaše su zapovedale da idemo trčećim korakom uz pevanje najuvredljivijih pesama za Srbe, kao: „Oj, Srbijo, prokleta Džgadijo, da si znala ne bi ratovala" ili „Paveliću, živela Ti ruka, što ti ubi srpskog hajduka", ih „Aleksandar u grobu se hladi, mladom Peri sandučić se gradi". Ustaše su nam inače davali tekstove ovakvih ili sličnih pesama rugalica, koje smo morali prilikom odlaženja na rad ili na samome radu glasno pevati, jer u protivnom bio je svakome život u pitanju.

MOJ RAD U LOGORU

Od moga dolaska u logor t.j. od 21. avgusta do 11. decembra 1941. godine radio sam sa ostalima na nasipu, a po dolasku u logor Jasenovac III radio sam na jednoj građevini, a posle toga postao sam pisar koji je vodio spisak Srba u logoru. Sve promene dostavljao sam logorskoj kancelariji u kojoj su radili sami Jevreji i u kojoj se vodila evidencija o ćelom logoru kao i kartoteka. Logornik i šef kancelarije bio je Jevrejin Kruno Dijamanštajm, a docnije Viiner Bernhard. Pored ove unutrašnje kancelarije

postojala je i ustaška, kojoj je bio na čelu upravnik logora Ljubo Miloš. Ustaški tabor nalazio se u mestu Jasenovcu i isti je vodio ustaški poručnik Matković. Ovaj ustaški tabor poznat je i pod imenom logor Jasenovac I.

Dajem na kraju sledeći popis Srba koji su na dan 17. maja 1942 godine još ostali u logoru Jasenovac:

Mićić Slobodan, Stjepanović Risto, Radić Cvjetko, Pavić Simo, svi iz Janje, sreza Bijeljina; Petrovič Branko iz Zenice, Đorđević Panto i Đorđević Pero iz Kaknja, Popović Stevo, Milšić Mihailo, Miletić Uroš, Situn Mladen, Dubura Jovo, Kusmuk Damjan, Vojnović Branko, Ćuluk Dušan, Macanović Savo, svi iz Sarajeva; Gavrić Milan,[4] Mitrović Isailo, oba iz Tuzle; Popović Vlajko, Danojlović Dušan, braća Rakići, svi iz Zvornika, Zuža Luka, Zuža Todor, Stanković Risto, svi iz Gradačca, Knežević Jovo, Durić Nedo, oba iz Gradačca, Dubljević Radovan, Makivić Miloš oba iz Breze; Ogrizović Đuro, Vorkapić Vujo, oba iz Karlovca, Todorović Ico, Davidović Milan, oba iz Podravske Slatine; Bosanac Lazo iz Grubišinog Polja, Banović Milan, iz Prnjavora, Ivanović Pero, Ivanović Đorđe, Stanković Emilijan, Babić Tošo, Kajmaković Milan, svi iz Bijeljine, Orezović Božidar iz Dobrima, Stefanović Svetozar iz Krčedina, Kresojeviić Obrad i Milinković Luka iz Bobote; Jelić Nikola iz Pakraca; Katić Nikola iz Nikšića; Ciganović Miloš i Gučevac Dušan iz Visokog, Janković Žarko, Paripović Ilija iz Zagreba.

Na ekonomiji Feričanci kod Našica nalaze se: Kajmaković Miloš, Bučevac Dušan i Relić Milan bačvar iz SI. Broda. Na ekonomiji Vojnovića kod Okučana nalaze se: Bogdanović Vukan iz Prijedora, Siljkut Aleksandar iz Pazarića, te Vasić Ilija iz Janje, kao i Ćalić Nikola, za kojega ne znam odakle je.

Više ne bih imao navesti a na sve napred navedeno i pročitano mi mogu se po potrebi i zakleti.

D o v r š e n o .

Saslušao i overava: ***Branko Vukdragović*** **s.r.**

Zapisničar, ***Stana Tepatiac s.r.***

Đurković Simo s.r.

[4] U sjećanju na jasenovački logor istrefoijenja u knjižici „Otkosi smrti" Milan Gavrić je opisao svoj osmomesečni boravak u tom logoru. U njima se od jula 1941. do aprila 1942. sjeća sledečih logoraša:

Mike Markovića, Ljube Popovića, Branka Zgonjanina, Vlade Glušca, Slobodana Mlcića, Pavla Gereančića, popa Mihaila Jovanovića, Vladimira Frkovića, Brune Radeljevića, Marijana Krajačića, Mirka Bukovca, Ozrena Novosela, Danijela Ozme, Ive Frola, Safeta Filipovića, Samuela Majera, dr Miška Radoševića i Drage Marušića.

Br. 117

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 12. JUNA 1942. SAČINJENOG U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESEUENIKE U BEOGRADU NA OSNOVU IZJAVE JOVANA KOVACEVICA O SVOM BORAVKÜ U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

ZAPISNIK

od 12. juna 1942 godine.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU.

KOVAČEVIC JOVAN, star 34 godina, sin Riste i Draginje rođ. Glišić, činovnik gradskog poglavarstva u Sarajevu, uhapšen u Sarajevu, a dopraćen iz logora Jasenovac izjavi:[1]

Pohapšeno je tako u Sarajevu u prvoj polovini aprila oko 250 ljudi, od toga dve trećine Srba, a ostalo sarajevski Muslimani i Hrvati. Od ovoga broja uhapšenih obrazovan je jedan transport od 180 ljudi i poslan u logor u Jasenovac.

Ja sam uhapšen 16. aprila i najprije sproveden u policijski zatvor, a posle osam dana u sudski zatvor u pravosudnoj palati, gde sam uzet na saslušanje radi toga, što sam i ja priložio na ime pomoći za siromašne i postradale Srbe. I ako nam je upravitelj sudskog zatvora rekao, da nas u ovome zatvoru neće nitko dirati ipak su policijski agenti prinudno pod batinama iznuđivali priznanja od mnogih uhapšenika. Daleko gore bilo je u policijskom zatvoru gde su ljude formalno premlaćivali pa su tako nekoji umirali pod batinama, kao što je bio slučaj sa Muslimanom Sipićem, koji je pod batinama umro u bolnici u koju je u teškom stanju prenešen iz policijskog zatvora.. .[3]

Od ranije uhapšenih Hrvata još u mesecu januaru, a koje sam zatekao u Jasenovcu navodim Đuru Glanca, podpredsednika prekog suda u Sarajevu i Stjepana Maričića, drogeristu u Sarajevu.. .[4]

Kako se u svoje vreme govorilo po Sarajevu drogerista Stjepan Maričić uhapšen je bio zato i oteran u logor u Jasenovac, što je izjavio za Juru Francetića, zapovjednika ustaške „crne legije" da je isti opljačkao u Sarajevu jevrejske radnje.. .[5]

Od Srba koji su kao zatočenici sa mnom dopraćeni u logor Jasenovac navodim: Stjepu Ivaniševića, želj. činovnika, Simu Marjanovića, kočničara, Dušana Tadića, želj. činovnika, Branka Galeba, profesora, Milutina Popovića činovnika okružnog ureda, Mirka Nikšića činovnika, banske uprave, dok se drugih Sarajlija sada ne mogu da setim po imenu. U ovoj partiji

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.
1.1.4. • t izostavljeno se ne odnosi na logor Jasenovac.

za Jasenovac bilo je dosta Srba iz Konjica, Visokog i Zenice, no kako ove ljude ne poznajem to ih ne mogu navesti po imenu.

U jasenovačkom logoru proveo sam oko nedelju dana za to kratko vreme video sam kakovom su groznom postupku izloženi zatočenici u ovom logoru.

Video sam sa kakovom se brutalnošću ljudi teraju na rad, i kakav sve rad imaju da obavljaju. I ja sam morao da radim prilikom sklapanja cigle i kamena od porušene srpske crkve u selu Jasenovcu.

Po dolasku u logor ustaše su odmah iz naše partije, koja je došla iz Sarajeva odvojili na stranu zanatlije i iste uputili na rad u logorske radionice, a nama ostalima odmah je rečeno da idemo kao nadopuna za radnu službu u Zemun. I tako smo nas oko 150 iz sarajevske partije sa partijom Srba seljaka iz Jasenovca i Bos. Dubice ukupno oko 650 ljudi krenuli i stigli u Zemun 17. maja. U Zemunu smo ostali 7 dana i za ovo vreme stigla je iz Nove Gradiške jedna partija od 700 ljudi predviđena za rad u Nemačkoj. U Zemunu je izvršeno odvajanje staraca od mlađih i za rad sposobnih ljudi. Tako do našega transporta odvojeno je oko 150 staraca, kojima je rečeno da će biti prebačeni u Srbiju, naime oni, koji su Srbi, a Muslimani i Hrvati da će biti pušteni svojim kućama. Međutim, sasvim neočekivano, izdvojeno je nas 26 Srba, koji smo došli iz Jasenovca i 27. maja odpraćeni smo po nemačkim vojnicima u Beograd, gde smo prihvaćeni od Izaslanika Komesarijata za izbeglice i smešteni sa stanom privremeno u Bogoslovski internat.

Više nemam ništa izjaviti, a na sve što sam rekao mogu se po potrebi i zakleti.

D O V R Š E N O .

Saslušao i overava: **Jovo Kovačević, s.r.**
Branko Vukdragović, s.r.

Zapisničar:
Tepavac Stana, s. r.

Br. 118

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 12. JUNA 1942. MINISTARSTVU PROMETA I JAVNIH RADOVA DA JE JOSIP HORVAT UPUĆEN U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ured I.

Broj 32966—IIb—1—42.

Predmet: Horvat Josip — podatci.

Na broj 33977/1—1942. od 6/VI. 1942.

Zagreb, dne 12. lipnja 1942.

MINISTARSTVO PROMETA I JAVNIH RADOVA

odjel za željeznice, autopromet i brodarstvo.

ZAGREB

Priobćuje se, da je Horvat Josip odlukom ovog Ureda od 2/VI. 1942. broj 29365/42 u smislu Zakonske odredbe od 25/XI. 1941. broj CDXXIX——2101—Z—41. upućen na prisilni boravak u sabirni logor u Jasenovcu na vrieme od 7/IV. 1942. do 7/1. 1943. jer je simpatizirao sa komunizmom, a svom sinu nije zabranio komunističku djelatnost.

Za Dom spremni!

M.P.

UPRAVITELJ:
Paver

[1] Arhiv VII, **a.** NDH, k. 206a, reg. br. 25/1.

Br. 119

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 13. JUNA 1942. SAČINJENOG U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE i PRESELJENIKE U BEOGRADU NA OSNOVU IZJAVE RASTKA KRNJAJICA O SVOM BORAVKU U LOGORU JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K .

od 13. juna 1942 godine.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU.

KRNJAJIC RASTKO, star 32 godine, sin Petra i Ljubice, rođene Jugović, pravoslavne vere, oženjen, otac jednog deteta, zvaničnik sreskog načelstva u Bos. Dubici, gde je i uhapšen, dopraćen iz logora iz Jasenovca izjavi:.. *

Prilikom ovih hapšenja u Dvoru uhapsili su ustaše i odveli i moju majku u logor u Staru Gradišku. U Bos. Dubici prilikom ovih novih hapšenja uhapšeni su pokraj Srba i dosta Hrvatä i Muslimana, većinom uglednijih građana, koji su stajah na strani i nisu prišli ustašama. Još pre begstva .u Kozaru spomenutoga Ferića Fadila i jedne grupe Muslimana desio se je ovaj slučaj: Jedan Hrvat poručnik, kojemu ime ne znam, a koji se nalazio u B. Dubici sa svojom satnijom otišao je u selo Draksenić i tu se stavio u pismeni kontakt sa Boškom Siljegovičem,[3] jednim od srpskih vođa, koji su se nalazili u Kozari i u nameri da sa ćelom svojom satnijom priđe partizanima, odnosno četnicima, i da im doturi potrebno oružje i municiju. Međutim njegova pisma upućena Siljegoviću došla su u ruke jednoj ženi, koja ih je iz bojazni verovatno pred posledicama predala u opštinu Drakseniću, a opština je pismo dostavila ustašama. Taj je poručnik Hrvat uhapšen kao i jedan od njegovih pratilaca iz satnije po imenu Vidović. Za sudbinu ovog hrvaitsikog oficira se ne zna, a Vidoviić se nalazi sada u vojnom zatvoru u Novoj Gradiški.. .[4]

U to vreme dogodio se i ovaj slučaj. Jedna grupa ustaša iz jasenovačkog logora nenadano je prešla preko Save i upala u selo Gradinu i odatle u selo Draksenić u kojem su popalili nekoliko kuća i opljačkali i odne-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.

[5] i [8] Izostavljeno se ne odnosi na logor Jasenovac.

[3] Clan KPJ od 1940. a od januara 1941. sekretar Sreskog komiteta KPJ u Bosanskoj Dubici. U NOB-i jedan od organizatora ustanka na Kozari, zamenik političkog komesara bataljona i politički komesar Drugog krajiškog NOP odreda, a zatim 5. krajiške (fcozaračke) brigade. Od maja 1943. komesar je 4. krajiške divizije, a od januara 1944. Osmog dalmatinskog korpusa NOVJ. Kraj rata je dočekao kao politički komesar 4. armije sa činom generalpotpukovnika i odlikovanjem narodnog heroja Jugoslavije. Posle oslobođenja do danas je obavljao odgovorne državne i partijske funkcije.

li sve što su imali od hrane i životnih namirnica, a oko 70 žena i dece odveli su u srpsku crkvu i tu ih sve poklali. Svu stoku i sve životne namirnice iz ova dva sela ustaše su pokupili i preko smrznute Save prebacili u ustaški tabor u Jasenovac.. «

U aprilu povodom proslave godišnjice uspostavljanja NDH. i to u oči dana proslave 9. aprila 1942 godine zapalili su Srbi katoličko selo Jošik, a ustaše iz B. Dubice sutradan su ponovno uhapsili nekoliko Srba pod sumnjom, da su oni učestvovali u paljenju sela Jošika, i u pucnjavi koja je nastala sa jedne strane između pobunjenih Srba i s druge strane od ustaša. Međutim, oni pohapšeni Srbi bili su pušteni kućama.

Kako ranije navedoh mene su ustaše uhapsili u B. Dubici 18. aprila 1942 godine i predali u zatvor sreskog načelstva. Dok sam se nalazio u zatvoru, jednoga dana nekako krajem aprila, partizani su prodrli u Bos. Dubicu i po dućanima pokupovali razne robe i duhana. Tom prilikom su ubili i četvoricu ustaša i jednog žand. narednika. Povodom toga opet je uhapšeno nekoliko Srba, a izvršeni su pretresi i u nekoliko hrvatskih kuća. Bilo je pravilo da ustaše, čim se po njih nešto nepovoljno dogodi odmah pristupaju hapšenjima bez obzira na to da li onaj koga hapse ima bilo kakove veze sa počinjenim delom. Od spomenute četvorice ustaša koje su partizani ubili ubijen je i jedan, za kojega se je govorilo da je u jasenovačkom logoru sam svojom rukom pobio 70 Srba. Kad sam dopremljen u logor u Staru Gradišku u zatvor župske redarstvene oblasti bilo je tu već uhapšenih oko 100 ljudi, među njima i 20 Srba iz Prijedora, dok su ostalo bili sve sami Hrvati iz okoline Nove Gradiške, Požege, Novske, Rajića i t.d. Ovi Hrvati bili su većinom pohvatani kod svojih kuća radi toga što je kod njih pronađeno oružje i zbog raznih akcija u kojima su ustaše bili napadani zatim zbog razaranja pruga, razoružavanja žand. stanica te pomaganja odmetnicima odbeglima u planinu Psunj. Naime u planini Psunju nalazili su se tada mnogi odbegli hrvatski seljaci kao i Srbi organizovani u odrede za borbu protiv ustaša. Bili su to mahom Mačekovci i oni, koji se nisu odazvali pozivima u hrvatsku vojslku.

U Gradiški proveo sam u zatvoru oko 10 «dana, a potom sam sa ostalima trmajstoricom Dubičana odvedeni u logor u Jasenovac. U jasenovačkom logoru zatekli smo oko 800 Srba zatočenika u barakama kao i oko 150 Hrvata i Muslimana, većinom iz poslednjeg transporta, koji je stigao iz Sarajeva. U Jasenovcu sam proveo 6 dana i za ovo vreme ubili su ustaše Nedu Jašić, koji je dopraćen iz Nove Gradiške a bio je star oko 65 godina. Osim njega ubijeno je za to vreme veći broj starijih ljudi i to u Bačićevoj ciglani, no o ovima ubijanjima pobliže ništa ne mogu reći sem toliko, da se videlo po dimu iz ciglane da se u ciglani vrše spaljivanja ubijenih ljudi. Šestog dana obrazovan je transport od 600 ljudi iz jasenovačkog logora u koji sam i ja ušao i upućen za Zemun. U ovom transportu bili su većinom zatočenici iz Sarajeva, njih oko 150, koji su nedavno bili dopremljeni u logor kao i jedan deo od nas 70, koji smo dopraćeni iz Nove Gradiške, no najveći broj bili su seljaci iz sela Jasenovca i Uštice. Zene i deca ovih pokupljenih Srba seljaka iz Jasenovca i Uštice odvedeni su u Staru Gradišku. U Zemunu smo zatekli jedan raniji transport od 700 ljudi, većinom Srba, koji je također stigao iz Jasenovca. Ovde u Zemunu izvršen je raspored za one koji *će* biti upućeni na rad u Nemačku,

dok se govori da će svi nesposobni za rad biti opet vraćeni u jasenovački logor..

DOVRŠENO.

Saslušao i overava: Krnjajić Rastko, s.r.
Branko Vukdragović, s.r.

Zapisničar:
Stana Tepavac, s. r.

Br. 120

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 13. JUNA 1942. MINISTARSTVU PROMETA I JAVNIH RADOVA O UPUĆIVANJU FERDINANDA UDIERA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ured I.

Broj 32667—IIb—1—42.

Zagreb, dne 13. lipnja 1942.

Predmet: Udier Ferdinand — podatci.[2]

Na Broj 39255/1—1942. od 6111. 1942.

MINISTARSTVU PROMETA I JAVNIH RADOVA

odjel za željeznice, autopromet i brodarstvo

ZAGREB

Priobćuje se, da je Udier Ferdinand odlukom ovog Ureda od 28/V. 1942. broj 28365/42 u smislu Zakonske odredbe od 25/XI. 1941. broj CDXXIX—2101—Z—41. upućen na prisilni boravak u sabirni logor u Ja-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 206a, reg. br. 26/1.

* UstaSka nadzorna služba obavestila je istoga dana da je i Josip Radošević upućen u logor Jasenovac (Arhiv VII, a. NDH, k. 206a, reg. br. 29/1).

senovac na vrieme od 2/V. 1942. do 2/V. 1944. jer je održavao komunističke sastanke u svom stanu i bio komunistički organizator.—

Za Dom spremni!

UPRAVITELJ:
Paver

M.P.

Br. 121

PISMO ANDRIJE HEBRANGA OD POLOVINE JUNA 1942. CK KPH O ZLOČINIMA USTAŠA U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

Dragi Babo!

Ustaše koji služe u Jasenovcu pričaju o logoru.

U Jasenovac dolaze ljudi s oznakama: „da se vrate po izdržanoj kazni", a drugi s „križem". Ovi se tamo pokolju. Do sada je poklano oko 25.000 ljudi! Kolju ih noževima, koje zabadaju u rupicu između lijevog ramena i vrata. Maks Luburić, zapovjednik logora, intimus poglavnika, šećka po logoru igrajući se s pištoljem u ruci. Kad naiđe na koju žrtvu, naredi joj da mu okrene leđa, pa je ubija metkom u mali mozak. Desetak ustaša, među njima i jedan poručnik, koji su vršili ulogu krvnika, poludilo i otpremljeno u ludnicu, dok je oko 70 teško oboülo živčano i otpremljeno na liječenje. Okolica je puna skupnih grobova s 250—300 lješeva. Magazini su puni stvari od poklanih ljudi. Neke šalju tamo na mučenje, da iznude priznanja, pa ih zatim pokolju. Tako su Cverger i komp. osuđeni na robiju, otpremljeni u Jasenovac, gdje su u podrumu zvjerski mučeni, a zatim poklani. Prebijanje ljudi, s cijevima od pušaka, koji treba da umru, česta je pojava. Ishrana je očajna. Kruh je ukinut. Životari se i crkava od slane tople vode, u kojoj pliva po koji krumpir ili pasulj. Sada ima u Jasenovcu oko 3.000 ljudi. Kažnjenici ne mogu pisati niti dobiivaiti poštu. Novac i pakete također ne. U logoru ne mogu ništa kupovati. Higijenske su prilike očajne. Sapun se oduzima kod dolaska u logor. Kupaone nema. Zivi se u hladnim drvenim barakama, koje se ni zimi ne lože. Bolnica ne postoji u logoru. Izgladnjeli, prljavi, bolesni bez njege i ljekova, ljudi propadaju u masama. Jasenovac je pravi logor smrti.

Javite kratko političke novosti koje su mi nepoznate. Razumije se samo najvažnije stvari i kratko.

Trebat će nešto poduzeti protiv opasne atmosfere kukavičluka i demoralizacije koja ovdje caruje. No odbacimo zato to pitanje. Sada ispitujem mogućnosti za to. Drugi put više o tome.

[1] Mile Milatovlć, Slučaj Andrije Hebranga, Beograd, 1952, str. 142—143.

Pozdrav Faty[2]

Javite mojoj drugarici da je Ovan dobro i da je pozdravlja.

Zapamtite datum moje prve cedulje.
Trebat će vam.

Andrija Hebrang, sekretar CK KPH, bio je 1942. logoraš u Jasenovcu i Staroj Gradiški.

[2] **Andrija Hebrang. U istražnom postupku tvrdio je da je ovo pismo napisao iz zatvora na trgu N *iz* Zagreba. Vidi dok. br. 124. U Sabranim djelima Josipa Broza Tita o Andriji Hebrangu piše: „Hebrang Andrija (1899—1948), nameštenik, radničkom pokretu prišao sredinom dvadesetih godina; član MK. KPJ u Zagrebu od 1927. Uhapšen 1929. i osuđen na 12 godina robije. Izašao s robije 1941. Bio je na odgovornim dužnostima u Hrvatskoj. Uhapšen kao ilegalac marta 1942. u Zagrebu, a krajem iste godine zamijenjen za zarobljene fašiste. U zatvoru podlegao neprijatelju i prihvatio saradnju s ustašama (što se nije odmah znalo). Po izlasku iz zatvora bio sekretar CK KPH (do 1944), a kasnije ministar u vladi FNRJ. U vrijeme napada Kominforma i Staljina na KPJ i socijalističku Jugoslaviju (1948) aktivno 1 organizovano djelovao protiv zemlje i Partije zbog čega je uhapšen. U zatvoru izvršio sa-**

Br. 122

PREDLOG ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 16. JUNA 1942. RAVNATELJSTVU USTAŠKIH REDARSTAVA NDH ZA UPUĆIVANJE SIGMARA KACA (KATZ) U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Naziv Oblasti
Ustanove ureda

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST BANJA LUKA.

Br. U. Z. 3—Z.

Predmet: Katz Sigmar

P R I E D L O G

o prisilnom boravku u logoru

Predlaže se ustaškoj nadzornoj službi — Ravnateljstvu Ustaških Redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (Ured I), da se nad predmetnom osobom izreče odluka o prisilnom boravku u logoru, u trajanju od tri godine

1) O b r a z l o ž e n j e : Imenovani se ima prema nalogu U.N.S. ured I. od 21. V. broj 23987/42/IIb. uputiti u sabirni logor.

Umoljava se naslov za odluku i obaviest.

REDARSTVENI UPRAVITELJ

Datum: U Banjoj Luci 16. VI. 1942 **potpis**

M.P.

moubistvo (str. 72). U svojoj iknjizi: Društvene klase, nacija i socijalizam, Vladimir Bakarić, o stavu A. Hebranga prema Srbima između ostalog piše: ,,Hebrang je iskazivao šovinističke tendencije. On je svojim utjecajem na različite načine pokušavao nametnuti partijskim organizacijama politiku koja je zapostavljala Srbe, kočila im nesmetani nacionalni i kulturni razvoj. Na terenu su iz agitacionog i prosvjetnog rada iščezavali srpski nacionalni momenti. U školama i u sasvim srpskim krajevima zanemarivalo se učenje ćirilice, srpske historije itd. Na selu se čak govorkalo da nije sasvim sigurno, smije li se sada slobodno govoriti o Kraljeviću Marku i si. Tu su situaciju koristili neprijateljski agenti i imali u tome uspjeha. Od Partije su zbog te politike otpadali neki kolebljivi elementi i prelazili na stranu četnika..."

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 161, reg. br. 10/1.

Br. 123

ODLUKA ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 19. JUNA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC ZA UPUĆIVANJE 12 LICA U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
U BANJOJ LUCI 19. VI. 1942.—

P R I E P I S !

Broj: Z. 491/42.

Predmet: Karabegović Mubera i dr.
upućenje u logor.

ZAPOVJEDNIČTVU SABIRNOG LOGORA

JASENOVAC

Upućuju se naslovu uz prilog uputnica i odluka za zbirni logor u Jasenovac sliedeći:

1. Karabegović Mubera
2. Premru Viktor
3. Bukić Munira
4. Bajić Mitrana
5. Mlečnik Alojz
6. Mlečnik Franc
7. Mlečnik Silvo
8. Mlečnik Viktor
9. Bajić Božo
10. Ekić Ismet
11. Bukić Osman
12. Vranješ Vaskrsije

Za Dom Spremni!

Prilog: dopis U.N.S. ured I.

REDARSTVENI UPRAVITELJ:
Dr. Vinek v.r.

M.P.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 161, reg. br. 49/8.**

Br. 124

ZAPISNIK OD 20. JUNA 1942. GODINE SAČINJEN U LOGORU STARA GRADIŠKA U KOJEM ANDRIJA HEBRANG IZNOSI SA KIM JE SVE SARAĐIVAO[1]

Sabirni logor Stara Gradiška, 20. VI 1942.

ZAPISNIK

Sastavljen u sabirnom logoru St. Gradiška sa predvedenim Hebrang Andrijom, rod. 21. 1. 1899. u Baćevcu, kotar Virovitica, od oca Andrije i majke Cecilije, rođ. Straser.

Na pitanje sa kojim je osobama u svome radu po Vojnoj liniji u CK KPH-u došao u dodir, Hebrang odgovara slijedeće:

Rigovsky, poručnik fregate u Zagrebu.

Pavić ili Pavićević, mornarički poručnik ili nadporučnik, koji je stanovao na uglu Bauerove i Martićeve ulice.

Jedan Slovenac, topnik, koji je stanovao u prvoj ulici desno od Sv. Duha, a koji je imao jednog rođaka također Slovenca, inženjera, koji je bio na robiji u Mitrovici.

Satnik Petrović, zrakoplovac, koji se i sada nalazi u službi. Za vrijeme Jugoslavije održavao je veze sa partijom, a za vreme NDH, nije se navodno htio za istu vezati. Ima ženu profesoricu.

Nadalje sam podržavao veze sa nekim Benkom, studentom, koji je služio vojsku u bivšoj Rudolfovoj vojarni, a po činu je bio đak narednik. To je bilo u ono doba, kada su pozivali dobrovoljce iz đačke satnije. Navedeni Benko imao je tamo jednu grupu od 5—6 ljudi.

Poručnik Horvat, student filozofije, vozarski častnik. Bio je u vojarni Krste Frankopana, pa je kasnije ili istupio iz vojske, ili je bio premješten iz Zagreba, pa je tako veza bila prekinuta.

Nadalje sam stupio u vezu sa dva zrakoplovca na Ribnjaku br. 2/II kat, sa kojima me je povezao Slavko Đukić, poručnik, koji se sada navodno nalazi u zatvoru, a što sam doznao od g. Vaška.[1] Imena im ne znam.

Nadalje je sa mnom podržavao veze jedan zrakoplovac, koji je izrađivao poprsja, pa je tako izradio i poprsje Vojskovođe.® On je imao vezu sa još dvojicom ili trojicom zrakoplovaca.

Saša, koji je sada sekretar omladine, povezao je neke mornaričke dočasnike sa Znidaršićem,[4] a koji dočasnici vrše službu u nekoj radionici u Samoborskoj ulici.

Osim političkih zadataka, koji su se sastojali u vršenju protudržavne promičbe u vojsci, odgovaranja vojnika da idu u borbu protiv SSSR i partizana u Bosni, imali su gore navedeni još i zadatke da u svojim vojar-

[1] **Mile Milatović, Slučaj Andrije Hebranga, 1952, Kultura, s. 264—265.**
[2] **Tibor. Vidi dok. br. 94.**
[3] **Slavko Kvaternik.**
[4] **Ivan.**

nama i jedinicama formiraju komitete. Izgleda, da niti jedan takav komitet nije uspjelo formirati, osim u Benkovoj đačkoj satniji.

Moj znanac, komunista Smoljan[5] iz Broda, koji je imao podružnicu „Bata", upoznao me je sa jednim oružničkim bojnikom, svojim rođakom, koji stanuje u Lipovačkoj ulici br. 19. Ja sam bio kod njega dva do tri puta, te sam s njime raspravljao različite teme, a među ostalim i komunističke. Ne mogu ustvrditi, da li je isti komunista, a drugovi iz Partije imali su utisak, da taj bojnik želi od njih nešto iznuditi, pa sam zato s njime prekinuo vezu.

Znidaršić je radio po liniji obavještajne službe, pa je imao vezu sa jednim agentom UNS-a ili R.O.-i[6].

U vezi obavještajne službe postoji jedan inženjer, koji je imao neku višu funkciju u biv. Banovini (Odjelni predstojnik ili si.) a koji često zalazi dr Stepincu,[7] pa preko njega drži vezu sa Vatikanom, a preko Vatikana sa londonskim predstavnicima jugoslovenske **vlade (Subašić**[8] i dr.).

Sekretar CK KPJ je „Tito", a zove se Broz,[9] radnik iz Zagorja.

Članovi CK KPJ, za koje znam, su slijedeći:

Leka Ranković,[10] radnik iz Srbije, sa kojim me je upoznao Keršovani,[11] koji više nije živ.

Ivo Milutinović,[12] pravnik

Moša Pijade

Milovan Đilas, književnik

dr Vlado Popović

Rade Končar

Sekretar Slovenske partije je Leskošek,[13] radnik

Zatim se među njima nalazi još jedan Slovenac, pod pseudonimom „Bevc" ih „Beuc",[14] imena mu ne znam.

Sekretar omladine i član CK KPJ još je i „Perić", što mu je pseudonim, a sin je Hribara ili Ribara,[15] koji je bio predsjednik Konstituante u Đakovu. Ima ih još nekoliko, ali im imena ne znam.

[5] Vjekoslav, rukovodilac Središnjeg odbora za prikupljanje narodne pomoći 1941. u Slavonskom Brodu.
[6] Redarstvene oblasti.
[7] Alojz.
[8] Dr Ivan (1892—1955), advokat i političar. Predsednik izbegliöke vlade od juna 1944, u kom svojstvu je sklopio s maršalom Josipom Brozom Titom sporazum, na osnovu kojih je u novoj jedinstvenoj privremenoj vladi 7. marta 1945. postavljen za ministra inostranih poslova.
• Josip Broz Tito (Kumrovec, 25. maja 1892 — Ljubljana 4. maja 1980), predsednik SFRJ, maršal Jugoslavije, Vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ, predsednik SKJ, trostruki narodni heroj Jugoslavije i junak socijalističkog rada., Doktor je vojnih nauka i nosilac brojnih najviših naših i stranih odlikovanja. Sahranjen je u Beogradu na kompleksu: Memorijalni centar Josip Broz Tito na Dedinju.
[10] Aleksandar Ranković.
[11] Otokar.
[11] Ivan Milutinović.
[14] Franc.
[14] Edvard Kardelj.
[14] Ivo Ribar Lola.

CK KPJ bio je u Zagrebu, ali je u svibnju prošle godine prešao u Srbirju. Da li je to bio cijeli CK KPJ ili samo Biro istoga u Zagrebu, ne znam točno.

On se je nalazio u blizini partizanskih trupa u Srbiji. Za vrijeme njemačke ofanzive u mjesecu studenom, izvršili su četnici Draže Mihailovića[16] napadaj iza leđa na partizane, pa je jedan dio partizana sa CK KPJ, prešao u Bosnu.

Pošto je bilo nemoguće radi raznih nedaća djelovati iz Bosne, određeni su neki članovi CK u Zagreb, da osnuju sekretarijat CK. Prvi je došao „Perić", a nekoliko dana poslije njega „Bevc" ili „Beuc", Slovenac.

Ja sam se s njime jednom zgodom sastao, u slastičari u Zvonimirovoj ulici (br. 53) ugao Zvonimirove i po svoj prilici Draškovićeve. To je kuća koja ima na uglu stup, mjesto zidova, a u njoj je stanovao jedan ministar.

U taj odbor trebali su ući navedena dvojica i dr Vlado Popović, a ja sam trebao preuzeti poslove CK KPJ, no uslijed sve jačeg prodiranja i razbijanja komunističkih ustanova od strane državne vlasti, od toga se odustalo, pa je bilo određeno da ja i dr Vlado Popović odemo izvan Zagreba, kako bi nam bila osigurana sloboda. Mjesto nas postavljen je za povjerenika Grga Jankez, koji je imao zadatak da smjeni cijeli stari aparat i da dovede nove ljude. Njemu su bile predane po Vladi Popoviću sVe veze.

Poslije te odluke rečeno je da u Zagreb dođe „Tito" i Moša Pijade, a kasnije prema razvitku partizanske borbe i još neki članovi CK.

Andrija Hebrang[17]

[16] Dragoljub Draža Mihailović. Kao ratni zločinac streljan jula 1946.

[17] U knjizi Mile Milatović, Slučaj Andrije Hebranga, pored ovog zapisnika navodi se i zapisnik o saslušanju A. Hebranga od 14. juna 1942. sačinjen u koncentracionom logoru Jasenovac. Međutim, A. Hebrang u istražnom postupku nije priznao da je to njegov zapisnik, tj. ostao je pri iskazu da nikad nije bio u logoru Jasenovac. Predočen mu je delovodni protokol ustaške policije u Zagrebu, gde je zaveden pod brojem 12.734 i gde između ostalog piše, da je 13. 6. 1942. sproveden u logor Jasenovac. I jedan od komandanata logora Jasenovac Ljubo Miloš u svom saslušanju tvrdi da je A. Hebrang bio u logoru Jasenovac, vidi prilog broj 2 u ovoj knjizi.

I Konjuh Marija službenica UNS-a, ureda IV čiji je šef bio Viktor Tomić, tvrdi da je kucala zapisnik saslušanja Andrije Hebranga u Jasenovcu i da je u susednoj sobi Hebrang pola sata stenjao i bio tučen.

U izveštaju Edvarda Kardelja, člana politbiroa CK KPJ generalnom sekretaru Josipu Brozu Titu 30. septembra 1944. o Andriji Hebrangu je napisao:

„Radi se u prvom redu o tom, da u Hrvatskoj stvari neće dobro ići dok će Andrija biti sekretar CK KPH, odnosno, dok god će se on uopšte tamo nalaziti. Čitav njegov mentalitet i njegov karakter je takov da predstavlja jednu stalnu tendenciju ka slabljenju povezivanja Hrvatske sa Jugoslavijom...".

1. Kod Andrije izbija na svakom koraku... neki nacionalistički hrvatski uklon... jednu stvarnu tendenciju neraspoloženja prema Jugoslaviji... Sumnjam da bih pretjerao ako kažem da Andrija ne voli Srbe i Slovence i da smatra Jugoslaviju više, manje kao nužno zlo.

Pri tom je karakteristično da pokazuje istu vanrednu osjetljivost za hrvatska nacionalna prava prema zajednici Jugoslaviji, kao na primer prema nekim lokalnim provincijalnim tendencijama kako se donekle pokazuju u Dalmaciji. Kako god se stalno boji da ne bi neki jugoslovenski centralizam okrnjio Hrvatskoj neka njena nacionalna prava, tako sa druge strane ima upravo paničan strah pred — kako

kaže — „separatističkim tendencijama Dalmacije", iako po mome mišljenju ozbiljnih takovih tendencija u Dalmaciji nema...
2. Najkarakterističnije u tom pogledu je odnos prema Srbima u Hrvatskoj. Oni o Srbima mnogo govore, no nikakovih konkretnih mera nisu poduzeli da bi Srbi u Hrvatskoj osećali da imaju neku garanciju i budućnost...

Oni nisu ništa poduzeli da bi našli neku formu političkog života Srba u Hrvatskoj. Moramo imati na umu da su Srbi u Hrvatskoj u istoriji uvek imali svoje nacionalne političke organizacije — partiju i da danas teže za tim da bi dobili jedno jedinstveno političko rukovodstvo. Baš iz tih razloga pojavljuje se kod izvesnih ljudi tendencija po obnavljanju SDS i neke druge političke partije. Međutim, baš u takovoj situaciji imaM 'bi komunisti najviše mogućnosti da se postave na čelu srpskih narodnih masa u Hrvatskoj i da za uvek spreče tendencije po nekim posebnim srpskim strankama. Po našem mišljenju trebalo bi stvoriti u Hrvatskoj „Narodno-oslobodilački front Srba u Hrvatskoj". Taj bi front bio sastavni dio Narodno-oslobodilačkog fronta Hrvatske, ali bi zadovoljio težnje srpskog stanovništva, koje hoće imati izvesne garancije da će u buduće u Hrvatskoj biti neko koji će specijalno voditi brigu o njegovim nacionalnim pravima. CK KPH se u stvari negativno drži prema ovakovim inicijativama...
3. Napominjem, da je sličan odnos i prema Slovencima...
4. U odnosu prema CK KPJ je CK KPH vanredno labavo. Oni ispunjavaju samo one upute, koje im se sviđaju ili koje ispune pod našim neposrednim pritiskom. Inače, slabo vode računa o CK KPJ..." (Arhiv CK SKJ, f. CK KPJ 1944/576).

A u knjizi Vladimira Bakarića: Društvene klase, nacije i socijalizam o A. Hebrangu između ostalog piše:

Hebrang je bio smijenjen s dužnosti sekretara Centralnog komiteta listopada 1944. godine. Ni onda se još nije znalo i nitko na to ni pomišljao da je on u ustaškom zatvoru, kamo je zapao početkom 1942, počinio sramnu izdaju prema Partiji, te da je „zamjenjen" zato što ga je policija slala na oslobođeni teritorij. Ta se stvar počela razotkrivati tek dugotrajnim radom po policijskim arhivama i na temelju provjerenih podataka nekih bivših ustaških policajaca (str. 72).

A i u jednoj zabelešci — izveštaju na nemačkom jeziku o Ivanu Jurišiću, konspirativno ime za Nemce Andrije Hebranga između ostalog piše: „ ... Kad je Stilinović u zimu 1943. predao poslove razmene zarobljenika Brnčiću, u to se uključio i Hebrang i dobio propusnicu kao Brnčićev predstavnik na ime (Ivan) Jurišić. Propusnicu je potpisao fon Pot... Hebrang je juna 1944. bio u Lasiniji, gde je po nalogu Gleza posetio Hans Ota u pratnji Nemečeka. Hebrang je jula-avgusta 1944. dolazeći iz Glezove rezidencije, navratio u Potovu kancelariju i po nalogu Gleza odveo ga u Pisarovinu... Hebrangovo pojavljivanje više puta u Pisarovini... omogućivalo je Hebrangu uspostavljanje kontakata sa Zagrebom... ka Glezu. Ovaj je češće govorio o Hebrangu, da je uključen u njegove planove u pogledu reorganizacije hrvatske (ustaške) vlade. Razloge za veliku političku igru, u kojoj je na jednoj strani stajao Hebrang, a na drugoj Glez, Kaše i SiPo i SD, Pot vidi u tome što se Hebrang, po tvrdnji Gleza nalazio na liniji Kominterne i smatrao da najpre dolazi svetska revolucija, a potom sve ostalo, dok je Tito zastupao isključivo jugoslovensku ideju, pa se... suprotstavljao konačnom ostvarivanju hrvatske države (NDH). Zato je bilo blizu pameti da se situacija u kojoj se Hebrang nalazio posle hapšenja iskoristi za politički sporazum..." Dalje u toj zabelešci piše da se na jednom od sastanaka gde je tumač bio Stilinović, Hebrang interesovao za dejstva engleskog bombardovanja logora Jasenovca, kao i da ili ustaše ponovo ubijaju logoraše. Hans Oto mu je rekao da takva bombardovanja pružaju ustašama mogućnost, izgovarajući se na vazdušne napade da su ljudi ubijeni. Hebrang se posebno interesovao za prof. Marinkovića.

Br. 125

PREDLOG ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 22. JUNA 1942. RAVNATELJSTVU USTAŠKIH REDARSTAVA NDH ZA UPUĆIVANJE MIRKA BOBANA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

NAZIV OBLASTI Županska redarstvena oblast Banja Luka
Ustanova ureda

Br. U. Z. T. 1032/42

Predmet: Mirko Boban.[2]

P ***R I E D L O G***

O PRISILNOM BORAVKU U LOGORU

Predlaže se ustaškoj nadzornoj službi — Ravnateljstvu Ustaških Redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (Ured I), da se nad predmetnom osobom izreče odluka o prisilnom boravku u logoru, u trajanju od tri godine.

1) Obrazloženje: Imenovani se ima prema nalogu U.N.S. Ured I, u Zagrebu broj 30442/42—III od 8. lipnja 1942. uputiti u zbirni logor. Prilažu se tri preslušna zapisnika.

Umoljava se naslov za odluku i obaviest.

Datum. U Banjoj Luci 22. VI. 1942.

Redarstveni upravitelj
(Paraf nečitak)

M.P.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 19/1.**
[1] **Rođen je 1920. u Banjoj Luci, bio student prve godine prava.**

Br. 126

PREDLOG ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 22. JUNA 1942. RAVNATELJSTVU USTAŠKIH REDARSTAVA NDH ZA UPUĆIVANJE HUSEINA REDŽIĆA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Naziv Oblasti Ustanove Ureda — Župska redarstvena oblast Banja Luka

Br. U. Z. T/309/42.—

Predmet: Redžić Husein.[2]

P ***R I E D L O G***

O PRISILNOM BORAVKU U LOGORU

Predlaže se ustaškoj nadzornoj službi — Ravnateljstvu Ustaških Redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (Ured I), da se nad predmetnom osobom izreče odluka o prisilnom boravku u logoru, u trajanju od tri godine.

1) Obrazloženje: Upućuje se u zbirni logor kao pogibeljan po javni red i sigurnost radi komunističke delatnosti.

Umoljava se naslov za odluku i obaviest.

Redarstveni upravitelj

Datum: U Banjoj Luci 22. VI. 1942. (Potpis nečitak)

M.P.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 28/1.**
[8] **Rođen 1913 u Bosanskom Petrovcu, radnik u fabrici duvana.**

Br. 127

UPUTNICA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 24. JUNA 1942. ZA SAMUELA HIRŠENHAUZERA NA PRISILNI BORAVAK U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA — URED I.

RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA

NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. 36081/42-7

UPUTNICA

U SKUPNI RADNI LOGOR

Zapovjedniku logora u Jasenovac

Na temelju odluke ovog ureda br. 36081/42-7 od 24. VI. 1942. upućuje se osoba: Hirschenhauser Samuel, rod. 14. VII. 1882, u Sarvar, podvornik na izvršenje prisilnog boravka u trajanju od tri god. tj. od 16. VI. 1942—16. VI. 1945.

Nad imenovanom osobom ima se primjeniti stepen opreza i pazke obično

Izvršenje prepraćenja u logor povjereno je Zup. red. obi. Banja Luka

Datum 24. lipnja 1942.

Upravitelj:
Paver

M. P.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 315, reg. br. 10/2.**

Br. 128

ZAHTEV POLITIČKOG ODSEKA ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA BANJU LUKU OD 24. JUNA 1942. UPRAVITELJU ISTOG REDARSTVA DA PEDESET ČETIRI JEVREJA DOPREMLJENA IZ NEMAČKE UPUTI U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
POLITIČKI ODSJEK ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJA LUKU I VEL. ZUPU SANA I LUKA-LOGOR STARA GRADIŠKA

Broj: službeno **Stara Gradiška 24. lipnja 1942.**

Predmet: Zidovi internirani u Slatinu.

UPRAVITELJU ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJA LUKU

— B A N J A-L U K A

Jučerašnjom kolonom dopremljeno je pedeset i četiri Židova emigranata iz Njemačke. Kako nije potrebno radi njih voditi nikakove istrage, umoljavamo da se nam dadu upute dali bi ih smjesta predali nalogom Upravi Logora Stara Gradiška na daljni postupak.[2]

Ukoliko Naslov imade posebnih uputa glede njih, bilo bi potrebno da se te upute pismeno dostave ovamo.

ZA DOM — SPREMNI!

NADSTOJNIK POLITIČKOG ODSJEKA:

Potpis nečitak

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 170, reg. br. 7/1.

[2] Zaštitno redarstvo za grad Banja Luku 1. jula 1942. uputilo je ove Jevreje u logor Stara Gradiška ističući da nijedan ne sme biti pušten na slobodu (Arhiv VII, a. NDH, k. 170, reg. br. 19/7).

Br. 129

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 24. JUNA 1942. O UPUĆIVANJU NADE MADŽARAC U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA — URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U. Z. 35772/42.

Predmet: Madžarac Nada[2]
upućenje u logor.

ODLUKA[s]

Na priedlog pod br. T. 342/42. sa strane Zup. red. oblasti u Banja Luci

te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:

Madžarac Nadom» rok. 15.' V. 1922. u Topuskom, učiteljica time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Staru Gradišku.

Trajanje prisilnog boravka određuje se 15 mjeseci tj. od dana uhićenja 31. III. 1942—31. VI. 1943.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Zup. red. oblasti u Banja Luci O tome obaviest:

1. Predlagaču Zup. red. oblast u Banja Luci

2. Izvršiocu „ „

3. Logoru Stara Gradiška uz 1 primjerak priedloga

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 31/9.

[2] U logor Stara Gradiška je upućena 23. jula 1942. godine (Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 36/3)

* Takvom odlukom istog dana u koncentracioni logor Stara Gradiška upućene su: Mira Hajnfeld (Heinfeld) rođena 14. januara 1928 u Beču, Berta Hajnfeld (Hemfeld) rođena 16. avgusta 1904. u Kolonou i Regina Kupfer, rođena 3. marta 1894. u Koloncu sa obrazloženjem da su kao Jevrejke opasne po javrai red i sigurnost. Sa istim obrazloženjem u logor Jasenovac su upućeni: Leo Kupfer, rođen 15. septembra 1887. u Zamostrogovcu, Hans Hajnfeld (Heinfeld) rođen 31. jula 1904. u Beču, Kaim Friling, rođen 7. oktobra 1893. u Zmigradu, Paul Koh, rođen 13. marta 1894. u Presenburgu, Chyi Henšel Mairović, rođen 8. novembra 1902. Alojz Lindenfeld, rođen 1. avgusta 1909. u Stutgartu, Aron Lubadovski, rođen 25. juna 1883. u Auscinonu i Sigmund Majeršn, rođen 3. jula 1903. u Frankfurtu (Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 32/9, 36/9, 37/9, 40/9, 42/9, 43/9, 44/9, i 49/9).

4. Uredu II. radi očevidnosti
5. Ovouredskoj pismari „
6. Stranci

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 24. VI. 1942. Upravitelj:

Paver

M. P.

Br. 130

ZAPISNIK O SASLUŠANJU IBRAHIMA TUDOROVCA SAČINJEN 25. JUNA 1942. U KONCENTRACIONOM LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

Z A P I S N I K

sastavljen u logoru Stara Gradiška dne 25. lipnja 1942. god. 10 sati prije podne.

P. P.

Pristupa pozvan IBRAHIM TUDOROVAC, sin OMEROV, rodom iz Bronzanog Majdana, star 40 godina, musliman, radnik u tvornici duhana, stan Jularec bez broja, daje u zapisnik sliedeću izjavu:

Kao radnik u Tvornici duhana od godine 1925 nikada se nisam družio sa ljudima koji su bili kako politički istaknuti. Za vrijeme mojeg rada u tvornici bio sann član društva U.R.S.-a a od godine 1936 kada sam bio odpušten radi krađe duhana, te nakon toga sam pristupio u U.R.S. gdje je bio u ono vrijeme povjerenik g. SULJO CEJVAN, a sekretar PERO SERlC. S time što sam stupio u pokret U.R.S.-a dobio sam mjesto ponovno u tvornici duhana.—

Za vrijeme moga članstva nikada nisam polazio na nikakve zabave kao ni na sastanke, a u svoje slobodno vrijeme sam se bavio sa svojim kućnim poslovima. Clan društva „PELAGIC" nisam nikada bio, a niti sam poznavao kakovo je to društvo.—

Sto se tiče SULJE CEJVANA koji je bio povjerenik u U.R.S-u sada se nalazi u službi u Tvornici duhana kao danji stražar a inače je u tvornici duhana povjerenik H.R.S.-a.—

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 196, reg. br. 17/3.**

PERO SERlC bivši član U.R.S.-a sada se nalazi u Tvornici duhana kao činovnik. Isti mi je poznat kao vrlo pošten čovjek, jer je za mene kada sam bio odpušten intervenisao i ponovno sam bio primljen u službu.—

Zaključeno i podpisano:

Saslušao: **Ibrahim Tudorovac, v. r.**

Josip Turkalj, v.r.

Nastavljeno istoga dana u istoj stvari:

Za vrijeme zime nikada nisam išao u šumu po drva. Nije istina da sam ja stanovitim ljudima pričao da smijem ići u šumu, gdje se sastajem sa četnicima i komunistima, i da su to dobri ljudi, koji mi neće ništa na žao napraviti.—

Ja sam drva sjekao u tuđem šljiviku, jer sam bio primoran, radi bolesti moje supruge.—

Zaključeno i podpisano:

Saslušao:
Josip Turkalj, v. r. **Ibrahim Tudorovac, v.r.**

Nastavljeno drugog dana u istoj stvari:

Nije istina da sam se ja družio sa IVOM i DRAGOM ŠOSOM MADŽAROM poznatim komunistima, koji se prema mojem saznanju nalaze sada sa KASlMOM, KAZASOM i MAGLAJLlCEM u šumi. Nije istina da sam ja potpomogao gore navedene i da sam se ikada brinuo za njih.—

Zaključeno i podpisano:

Josip Turkalj, v.r. **Ibrahim Tudorovac, v.r.**

Da je ovaj priepis vjeran svome izvodniku tvrdi:

Prepisala: **Nadstojnik u.z.**
(Potpis nečitak)

(Potpis nečitak)

Br. 131

ZAPISNIK O SASLUŠANJU MUHAMEDA MAGLAJLIČA SAČINJEN 27. JUNA 1942. U KONCENTRACIONOM LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJU LUKU I VELIKU ZUPU SANA I LUKA—LOGOR STARA GRADIŠKA

Z A P I S N I K

sastavljen dne 27. lipnja 1942. u Logoru V. Stara Gradiška.[2]

P.P.

Prisutni pređvedeni Maglajiić Muhamed, umirovljeni Serijatski sudac, rođen 1880. g., u Banja Luci, od oca Hadžimuharem i majke Emine r. Maslić, vjere isliamsike, oženjen, otac devetero djece, zavičajan Banja Luka, vojsku nije služio, stan: Smailage Cengića br. 37, nekažnjavan

prisutni u zapisnik daje sliedeće:

Do prije 12. g. ja sam bio češće u društvu i po koji puta dobre volje. Tada sam mnogo zalazio po svim gotovo gostionicama i kretao se više u društvu. Poslie sam se gotovo okanio ovakovog života i počeo živiti za svoje zvanje i za svoju obitelj. Od toga vremena zalazio sam po koji puta u gdje koju kafanu (kafedžinicu). U posliednje vrieme sam bio više puta u društvu sa Ibrahimom Zembićem u njegovoj kafedžinici. Više puta sam razgovarao sa Muharemom Midžićem školskim upraviteljem iz Kozarca, koji se nalazi unatrag 4. mj. u Banja Luci, te se ne može vratiti kući, jer je pruga prekinuta, a i radi snijega. Isti je stanovao kod Ibrahima Maglajlića mog daljnjeg rođaka. K meni je dolazila obitelj u kuću Ibrahima Mehmedovića. Ja imadem devetero djece. Najstarija kćerka Vahida (oko 32 god.) pobjegla je u šumu u kasnoj jeseni prilikom pada prvog snijega. Sin Ekrem (oko 30. g.) je veterinar u Zagrebu na Veterinarskoj klinici. Drugi sin Dževat (oko 28. g.) nalazi se u zatvoru u Banja Luci u „Crnoj kući", treći sin *Munib* (oko 25. g.) nalazi se u šumi od sredine ljeta 1941. g. on je visok blond, mršav. Druga kćerka Muniba oko 23 g. bila je udata u Bos. Dubici, raskrstila se sa svojim mužem i sada živi stalno s nama u kući. Nazim (oko 22. g.) 4. sin vratio se sada iz vojske, manje više stalno se kre-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 196, reg. br. 17/8.

[s] Tada je saslušan u logoru i Muhamedagić Hasan iz sela Golubić-Bihać, službenik iz Banja Luke (Arhiv VII, a. NDH, k. 196, reg. br. 17/8—4).

će u kući i u bašći jer boluje od tuberkuloze. Peti sin Osman (oko 20. g.) nalazi se u Zagrebu u vojsci-domobranskoj. Neđib (oko 18. g.) pobjegao je prije 4. mjeseca u šumu. On je bio u Ustaškoj mladeži i skime se je kretao nije mi poznato to znade njegov satnik. On je polazio u 6. razred real, giimn. Sedmi sin Alija (oko 16. g.) polazi u šikolu, u IV. ratar. real, giimn. Njegovo društvo je koliko je meni poznato Mujo Memić i Fikret Maglajlić-Ibrahimov. Cerka Vahida je plavika, srednje visine, nešito debeijuškasta. Sin Neđib družio se prije svoga bjega sa Sehićima, dvoje djece činovnika Sehića, koji idu u školu. K meni u kuću, odnosno k mojoj ženi zalazile su obitelji prof. Hadžiomerspahića, ravnatelj, Čejvana, .ing Džurbegović, Mujage Kaczasa, Haimszage Huseđinovića, Smail-bega Karabegovića, udova iza Hađiefendića, udova iza Memića sa kćerkom (oko 20. g.) udova iza Hađimuharem Skopljanka. Ove su žene zalazile k mojoj ženi, pričale i razgovarale, ali o čemu, to mi nije poznato. Opazio sam u svojoj sobi da se oko Pere Rebrine okuplja Ivezić Pero, Rajko Jorgić i još drugi, te stalno nešto šapuću i dogovaraju se. 1935. g. i 1938. g. glasovao sam za Spahinu grupu.

DOVRŠENO!

Preslušao: **Preslušani:**
Hajdarević v.r. **Maglajlić Muhamed v.r.**

Nastavljeno 29. VII 1942. u Crnoj kući.

Sto se moja djeca nalaze u šumi i što su komunistički nastrojeni ja ne smatram da sam u tome što skrivio, već smatram da je to plod uzgoja u školi za vrieme prijašnjih režima.

DOVRŠENO!

Saslušao: **Saslušani:**
Babić **Maglajlić Muhamed v.r.**

Da je ovaj priepis vjeran svome izvorniku potvrđuje i ovjerava

U Banjoj Luci, dne 3. X. 1942.

NADSTOJNIK u.z.
Setka

Br. 132

KARTON USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZA RUŽU SINGER UPUĆENU 28. JUNA 1942. U KONCENTRACIONI LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Obiteljsko ime: Singer

Krstno ime: Ruža r. Leckenbacher

Podatci oca: V'ilim, želj. um. Nađkanjiža

majke: Malvina r. Vogel

Zanimanje: kućanica

Rodno mjesto: Nađkanjiža

Zavičajna općina: Kutina

Godina rođenja: 1911, 21. X.

Vjera: rkt./do 1941 jevrejska)

Stališ: udata za Vjekoslava Singera

Zadnje prebivalište: Kutina

OSOBNI OPIS

Visina u cm: 155

Stas: nizak

Kosa: svjetlo kestenjava

Brk: nema

Obrve: kestenjave

Oblik lica: jajolik

Boja lica: naravna

Oči: smeđe

Čelo: nisko

Nos: naravan

Usta: naravna

Zubi: manjkavi

Podbradak: naravan

Ruke: zdrave

TYPUS:

Slikan dana 28/VI 1942 br. 1921

Tri fotografije: Ruže Singer: profil, s lica 1 poluprofil.

SPOSOBNOSTI:

Govori jezike: hrvatski, mađarski, njemački

Cita, piše: pismena

Odan piću: ne pije

RUKOPIS:

Ruža Singer

[1] **Neregistrovana kopija dokumenta.**

Uhićena dne 27. VI. 42. prigodom čišćenja Židova u Kutini i okolici. Odlukom Ureda I. br. 39259 upućena je u logor Staru Gradišku na tri godine to jest do 27. VI. 45.

Br. *u. z. 14564/42*

UNS Ured I. br. 86139 od 24. XI 42. dostavio je da je predmetna dne 29. VII. 42. umrla u logoru.
Br. u.Z. **33258/42.**

Br. 133

IZVEŠTAJ ZAPOVEDNIKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 29. JUNA 1942. POGLAVNIKU ANTI PAVELIČU O PODACIMA KOJE JE ANDRIJA HEBRANG DAO U SVOM SASLUŠANJU[1]

Nezavisna Država Hrvatska
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ured: I

Broj: 39930/42—III

Zagreb, 29. lipnja 1942.

Predmet: Dnevno izvješće

P o g l a v n i k u

DR. ANTI PAVELICU

na ruke pukovniku g. Prebega

ZAGREB

KOMUNIZAM

Savezno izvješću ovog Ureda od 4. lipnja o.g. br. gornji, izvješćuje se, da se u istrazi vođenoj protiv *Andrije Hebranga* čl. C.K. došlo do značajnih podataka.[2]

[1] Mile Milatović, Slučaj Andrije Hebranga, 1952, Kultura, str. 132.
[2] Vidi dok, br. 121, 124 i 185.

Nakon preuzimanja istrage po povjereniku Ureda II. UNS-a Viktoru Tomiću[3] Hebrang je prekinuo sa svojim upornim odbijanjem davanja podataka i dao je vrlo važna priznanja. Hebrang je priznao svoj rad u trojstvenom sklopu CK KPH-e, u kojem je bio zadužen sa specijalnom vojnom linijom, označavajući i osobe sa kojima je na toj liniji održavao vezu. Pored priznanja koja se tiču njegove osobe, dao je podatke o „funkcionerima" CK KPJ *Josipu Brozu, Rankoviću,* zvanom „Leko", *Ivanu Milutinovic i* drugima. Nadalje je govorio o sastavu CK KPH, označivši kao njegove članove pored sebe, Vladu Popovića, Končara, Vladu Bakarića, Paju Gregorića i ostale. Objasnivši njihove uloge i pravac djelovanja. Isto tako je naveo cijeli niz partijskih „funkcionera" i ljevičara koji su mu poznati.

Po navedenim i drugim izjavama Hebranga o ustrojstvenom obliku KP, o njenim unutrašnjim prilikama, o njenoj politici, potpisani se osobno uvjerio, da su podatci Andrije Hebranga od zaista velike važnosti, te da bi se njegovom pomoći mogli ostvariti dalekosežni planovi[4]. Svoju iskrenost i lojalnost i spremnost za suradnju pored važnih istražnih podataka, dokazuje Hebrang i posebnom izjavom u kojoj razlaže plan o rasturanju KP u NDH.

Podpisani moli Poglavnika da ga u stvari Andrije Hebranga, koja zahtieva veliku pažnju, osobno primi.

ZA DOM SPREMNI!

USTAŠKI NADZORNI ZAPOVJEDNIK
Eugen Kvaternik

prilozi:

a) Zapisnik Andrije Hebranga

b) Prepis izjave Andrije Hebranga

[3] Viktor Tomić pred početak rata 1941. beži u Italiju, gde pristupa ustaškom pokretu. Vraća se nazad kao ustaški emigrant-povratnik odmah po proglašenju NDH. Postaje visoki ustaški funkcioner — šef II ureda UNS-a, tj. obaveštajnog odelenja, a u ustaškim krugovima bio je poznat kao specijalista za isleđivanje komunista. Polovinom 1944. kao ustaški potpukovnik postaje šef obaveštajne službe ustaške vojnice (ustaškog štaba). U maju 1945. beži iz zemlje, ponevši navodno sa sobom istražni materijal nad A. Hebrangom, da bi se 1946. obreo u Italiji. No, italijanske vlasti su ga uhapsile i saopštile mu da će biti izručen Jugoslaviji. Oktobra 1947. on se u italijanskom zatvoru ubio.

[4] I Gestapo iz Graca je 4. maja 1942. obavestio Gestapo u Beču, da se prema „izjavi komuniste Hebranga, uhapšenog od ustaške policije, komunista Milan Žugelj trenutno nalazi u Beču kao radnik. Zugelj je Hebranga snabdevao vestima iz Rajha. Pojedinosti po ovoj stvari Hebrang nije hteo da prizna prilikom saslušanja..." Vidi dok. br. 124.

Br. 134

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD JUNA 1942. SAČINJEN U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM LONČAR VLADIMIR GOVORI O SVOM BORAVKU U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

[2]

LONČAR VLADIMIR, šumarski inženjer i sreski šumarski referent kod Sreskog načelstva u Pakracu, star 40 godina, sin Mihajla i Mileve, rod. Radić, oženjen — izkazao je:..[3]

U noći od 23. na 24. decembra 1941. godine ukupno su ustaše tu noć odveli 74 čoveka.
Istu noć oko 4 sata ujutro ustaše su nas oterali na želj(ezničku) stanicu i zatvorili u jedan teretni vagon.. .*

U vagonu bilo je vrlo tesno tako da smo morah, gusto zbijeni jedan uz drugog čitavog puta stajati. Nakon pola sata voz je krenuo iz Pakraca za Novu Gradišku.

...[5]

U Jasenovac smo stigli oko 4 sata i 30 minuta posle podne. Tu su nas ustaše držali zatvorene u vagonu sve do drugog dana u 10 sati pre podne. Stražu nad nama držali su ustaše iz Jasenovca, koji su nam dobacivali razne pretnje kao, na pr., da ćemo svi biti ubijeni prije ulaska u logor, jer da nismo drugo ništa niti zaslužili, kada smo se odmetnuli u šumu.— Ovom prilikom naglasujem, da nam se je sa strane ustaša htelo silom sugerirati, kao da smo mi četnici, koje su oni prigodom borbe pohvatali u šumi, i ako smo svi kao mirni građani po noći dignuti iz svojih kreveta i dovedeni u Jasenovac.— Cuo sam posle pričati od drugih zatočenika, da se je to isto i sa njima događalo. Dapače mnogima nisu dozvoljavah da se briju po više dana, samo da bi izgledali, kao da su bih u šumi i tamo pohvatani.

Na 25. decembra 1941. godine, t.j., na rimo-katolički Božić, u 10 sati pre podne isterali su nas ustaše iz vagona i oterali u logor u Bačićevu ciglanu. Usput, a naročito, kada smo došli do Save, ustaše su pucali u zrak iz svojih pušaka.. ®

Po mom računu, zaklano, je odnosno ubijeno iz pakračke grupe odmah kod dolaska u logor 27 talaca, a ostalih 47 otpremljeno je u logorsku baraku.

[1] Arhiv Jugoslavije — zapisnici Komesarijata zia izbeglice u Beogradu, br. evidencije V — XXXVIII/746.
2. a. 4. i. < j 7 ispušteno se ne odnosi na logor Jasenovac.

U baraki smo našli preko 450 Srba, tako da nas je sada bilo svih skupa preko 500, a baraka je bila napravljena samo za 200 ljudi. Zato nismo mogli ležati, a svi niti sedeti, već smo stajali gusto zbijeni.

Od užasa, gledajući napred opisane pokolje, počeo je drugi, ili treći dan posle toga pokazivati znakove ludila Arbutina Simo, opš. beležnik iz Caglića. On je po ustašama ubijen na 3. januara 1942. godine.

Sutradan i narednih dana išli smo na posao i gradili jednu novu baraku.

Na 1. januara 1942. godine, oko 2 sata posle podne postrojili su nas neki ustaški zastavnici pred barakom i izdvojili iz stroja oko 70 zatočenika po narodnosti Srba, koje su odmah povezali žicom za ruke, — dva po dva, — te ih odveli na takozvano logorsko groblje, koje se nalazi na jednoj poljani kraj Save. Tu su ih ubili sve drvenim maljevima i sekirama po glavi. Njihovi leševi su sutradan po drugim zatočenicima zakopani na istoj poljani. Tada je ubijen iz pakračke grupe Miščević Božo. Imena drugih ubijenih ne znam.

Sutradan, na 2. januara 1942. godine išli smo na rad, a u baraki je ostalo oko 130 Srba, koji su bili bolesni i nisu mogli ići na rad. Taj dan oko 4 sata posle podne upali su u baraku neki ustaški zastavnici sa ustašama i sve bolesne isterali su iz barake. One, koji nisu mogli dalje ići, a tih je bilo oko 40, ubili su ih drvenim maljevima i sekirama odmah pred barakom, a ostale su povezali žicom za ruke, — dva po dva, — i odveli ih na pomenuto logorsko groblje i tamo ih sve ubili maljevima i sekirama po glavi. Njihove lješeve su zakopali Zidovi — zatočenici. Tada su ubijeni iz pakračke grupe: Marković Vlado, Blagojević Mihajlo, Vukmirović Todor, Štulić Jovo i Vučković Nikola. Imena drugih ne znam.

Na 3. januara 1942. godine, došao je u logor ustaški poverenik Luburić Vjekoslav, koji je po činu ustaški satnik. On je toga dana oko 12 sati dao sve nas Srbe — zatočenike postrojiti pred ustaškom kancelarijom i dao izdvojiti uglavnom seljake, činovnike i trgovce kao nepotrebne za jasenovački logor. Tako je izdvojio oko 60 i dao ih otpremiti u Stari jasenovački logor, koji se naziva „Jasenovac II", gde su kako smo posle čuli svi ubijeni. Iz pakračke grupe tada su ubijeni: Arbutina Simo, Miščević Rade i Tomić Branko, te Glamočlija Pero, seljak iz Prvče kraj Nove Gradiške.

Posle svih gore izvršenih pokolja u logoru u Jasenovcu, bilo je nama preostalima dosta mesta u baraki.

Poznato mi je, da je u mesecu januaru 1942. godine u logor u Jasenovac stizalo više grupa Srba iz raznih mesta, a najviše iz Bosne, i da su ih ustaše likvidirali odmah kod dolaska u logor, ali mi pobliže o tome nije ništa poznato.— Jedino sam ja sa još oko 60 zatočenika morao jednog dana u prvoj polovici meseca januara 1942. godine pokopati jedinu grupu ubijenih — njih oko 80. Ja sam taj dan sa još oko 60 logoraša bio određen da pokopam tu grupu ubijenih. .. ?

Ja sam bio u logoru u Jasenovcu do 29. januara 1942. godine, i za to vreme osim gore navedenih pokolja, izvršili su ustaše i jedno takozvano čišćenje logorske bolnice. Tada su ustaše izvukli iz bolnice oko 100 bolesnih Srba i Zidova zatočenika i sve ih ubili. Ubijanje su izvršili maljevima i sekirama.

Hrana u logoru u Jasenovcu bila je vrlo loša. Svaki dan smo dobivali dva puta čorbu od kuhanog kukuruznog brašna i to samo po jednu kašiku. Hleba nikada nismo niti videli. Usled ovako loše hrane, svi smo fizički bili potpuno iscrpeni. Osim toga mnogo smo patili od gamadi, kao ušiju, te druge nečistoće. Ležali smo na golim daskama.

Na 29. januara 1942. godine otpremljen sam iz Jasenovca sa više drugih u logor u Staru Gradišku. Sa mnom su otpremljeni u Staru. Gradišku: Mihajlović Siniša, učitelj iz Sida; Radić Mirko, berberin iz Zagreba; Knežević Stanko, činovnik Direkcije šuma iz Nove Gradiške. Imena drugih ne znam.

U logoru u Staroj Gradiški bih su većinom razne zanatlije, kao krojači i obućari. Oni su tamo za ustaše radili, a mi ostali smo bili pomoćno osoblje. Brinuli smo se za čistoću u logoru. Režim u ovome logoru bio je donekle bolji, nego u Jasenovcu. I hrana je bila nešto bolja.

U mesecu aprilu 1942. godine, većina zatočenika obolila je od gripe. Radi toga posao je u logoru zapeo. Ovo se nije sviđalo ustašama, pa su jedne noći oko 40 bolesnika izvukli iz soba i bolnice, potrpali ih na kamion, odvezli u Jasenovac i tamo ubili. Tada je ubijen, koliko je meni poznato Binenfeld, Zidov — dečak od 14 godina, rodom iz Pakraca, koji je bio obolio od gripa. Mi smo muškarci — zatočenici bili smešteni u kaznioničkim zgradama unutar kaznioničkog zida, a izvan toga zida smeštene su žene i deca, što su tamo dovedeni.[8]

Tokom meseca aprila 1942. godine, odvedeno je iz toga ženskoga logora oko 500 žena i dece, — Srpkinje i Židovke u Jasenovac i tamo su svi ubijeni.

Na isti način početkom meseca maja odvedeno je u Jasenovac i tamo ubijeno oko 40 starih seljaka iz sela Mlaka kraj Jasenovca. Ovi su seljaci bili ostali kao nesposobni za rad u Nemačkoj, pa su ih ustaše kao nepotrebne likvidirali.

[8] Mnogo žena i dece bilo je zarobljeno u partizanskom zbegu na Petrovoj gori i dovedeno u logor Stara Gradiška. Tada je zarobljena u tom zbegu marta 1942. i Marija Barač stara 7 godina, njen brat Nikola star 11 godina, te njihova tetka Nada stara 11 godina, zajedno sa majkom Dragicom i bakom Sofijom, svi iz sela Maljevca kod Vojnića, i otpremljeni u logor Stara Gradiška. Igrom slučaja svi su preživeli četveromesečni boravak u logoru i spasili živu glavu, dočekavši kraj rata u sremskom mestu Irigu, sem što je jedanaestogodišnji Nikola proveo u logorima Nemačke do oslobođenja zemlje maja 1945. godine.

Polovicom meseca maja 1942. godine, doveli su ustaše u Staru Gradišku oko 500 Srba — seljaka iz srezova Vojnić, Slunj i Vrgin Most. Ova grupa određena je odmah za rad i otpremljena u Zemun. Iz ove grupe izdvojili su ustaše oko 40, koji su usled starosti i telesnih mana bili nesposobni za rad, pa su ih odmah automobilom odveli u Jasenovac i tamo ubili.

Ja sam na 20. maja 1942. godine sa grupom od 700 logoraša, u kojoj je bilo oko 60 Hrvata otpremljen iz Stare Gradiške u Zemun. U Zemunu smo bili smešteni na sajmištu u paviljonima i ja sam tamo ostao do 27. maja 1942. godine, kada sam sa još 25 Srba. prebačen u Beograd. Ostali su ostali iza mene u Zemunu.

Iza mene ostalo je u Staroj Gradiški još oko 100 zatočenika, te oko 3.100 žena, većinom Srpkinja. Ja verujem, da su posle moga odlaska mnoge žene već likvidirane, jer postoji namera ustaša da sve ono što nije sposobno za rad, treba ubijanjem likvidirati, a to su većina žena, te deca u logoru u Staroj Gradiški.

Od ustaša u logoru u Jasenovcu poznati su mi: *Luburić Vjekoslav,* ustaški satnik i poverenik za logore; *Miloš Ljubo,* ustaški poručnik i komandant logora; *Pavličević,* ustaški poručnik; *Matković,* ustaški zastavnik, koji je kao dobar ustaša posle pomaknut za ustaškog poručnika; *Modrić,* ustaški zastavnik, itd.

D O V R Š E N O:

Saslušao i overava: **Zapisničar** **Ing. Lončar Vladimir®**
Đuro Rodić **Tatalović**

• **Clan** KPJ iz Pakraca. On je po partijskom zadatku Pavla Gregorića stupio u vezu sa grupom srpskih seljaka na Ravnoj gori (Papuk) od kojih su njih 30 prišli Psunjskom NOP odredu, a on je po zadatku ostao u Pakracu do konca 1941. Kad je sa grupom Srba odveden u logor Jasenovac, maja 1942. našao se u grupi logoraša odabranih za predaju Nedićevoj Srbiji, a po nalogu Nemaca, te je tako dospeo u Beograd. Odmah se uključio u rad kao član KPJ. Vladimir Dedijer u knjizi Partizanska štamparija. Kultura, 1945. Beograd o njemu piše:

„U zatvor su oterani Vladeta Popović, koji je odmah zatim, u prvoj grupi naših drugova s Vuletom Antićem, streljan u Marinkovoj Bari, zatim Zužek, koji izgleda da je također streljan, i drug Gerić, koji je u logoru zadržan sve do proleća 1943. Drugarica Brana Perović je ostala sa Zužekovom drugaricom sama u kući. Štamparija nije prekinula rad i izdala je krajem 1941. godine nekoliko manjih stvari. Tada je obustavila rad i tajni bunker je služio za sklanjanje naših rukovodilaca. U kuću se uselila porodica Lončar i Pavlović. Međutim, krajem 1943. godine, to skloniste je bilo provaljeno. Streljana je čitava Zužekova porodica, uhvaćen je u Vučitrnu dr Radomir Gerić i streljan kao i inženjer Vlada Lončar i njegova drugarica Dana Lončar — Dabić. Zakupac stana Miroslav Pavlović sa svojom drugaricom Ljubom Pavlović — Dabić pobegao je. Kasnije je njegova drugarica poginula u odredu, u partizanima. Štamparija je pronađena i odnešena. Drugarica Brana Perović nije uhvaćena, jer je nekoliko meseci pre provale napustila Beograd.

Tako je završila druga štamparija koju je nabavio drug Vukmanović." [Svetozar — Tempo],

NARODNI HEROJ MILAN SPALJ

Rođen je 1918. u Podravskim Sesvetama, Koprivnica, Hrvaitska. Kao student tehničkog fakulteta 1937. godine postao je član SKOJ-a. Zbog svoje aktivnosti i zalaganja primljen je početkom 1941. godine za člana KPJ.

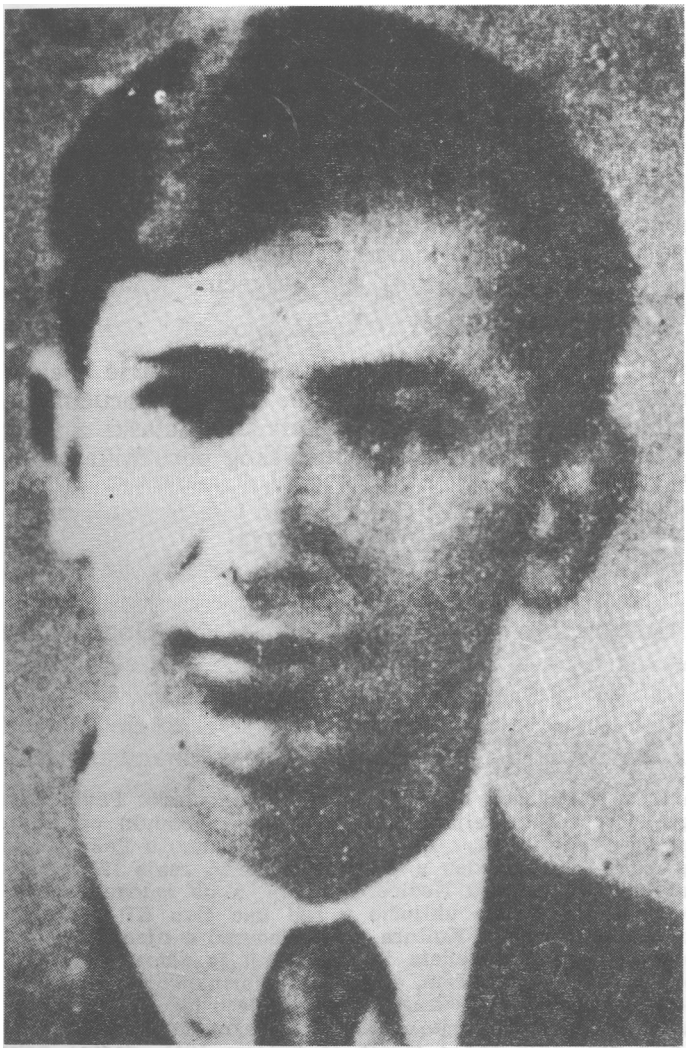

Nakon okupacije aktivno se uključuje u pripreme za podizanje usanka. U septembru 1941. bio je uhapšen, ali je nakon četrnaest dana pušen. Nakon izlaska iz zatvora nastavio je da živi ilegalno u Zagrebu, ali lakon jedne provale, ustaška policija upala je 20. novembra 1941. u stan i kojem je boravio i uhapsila ga. Unatoč mučenju kojem je bio podvrgnut, nije ništa priznavao. Napokon je bio izveden pred prijeki sud, ali ga »n nije mogao osuditi, jer nije bilo nikakvih dokaza. Ustaše su ga u fe-

bruaru 1942. sproveli u koncentracioni logor Jasenovac. Kasnije je prebačen u logor u Staru Gradišku gde je u julu 1942. godine umoren glađu. Za narodnog heroja proglašen je 24. jula 1953. godine.

Br. 135

DOPIS ZAPOVEDNIŠTVA LOGORA STARA GRADIŠKA OD 1. JULA 1942. GODINE ZAŠTITNOM REDARSTVU ZA GRAD BANJU LUKU DA IM SE UPUĆUJE MICA GRŽETA S TIM DA SE POVRATI U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKU I VEL. ZUPU SANA I LUKA — LOGOR STARA GRADIŠKA

Broj: službeno

Predmet: Prepraćenje Mice Gržeta.

Stara Gradiška, 1. srpnja 1942.

ZAŠTITNOM REDARSTVU ZA GRAD BANJA LUKU

BANJA LUKA

U vezi pismenog naloga tajno 22/42 od 1. srpnja 1942. prepraćuje se Mica Gržeta činovnica Vel. Župe, s time da odmah preda blagajnu i da se je povrati ovom logoru. Nijednog momenta ne smije biti bez pratnje i ne smije se napuštati da s kime govori osim što je potrebno službeno.

ZA DOM — SPREMNI!

NADSTOJNIK POLITIČKOG ODSJEKA:

(Potpis nečitak)

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 170, reg. br. 20/7.

Br. 136

OBAVEŠTENJE ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 2. JULA 1942. GODINE OPUNOMOĆENOM MINISTRU NDH OSKARU TURINI DA SU ČETIRI LICA UPUĆENA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
U Banjoj Luci 2. VII. 1942
Broj: Taj: 1342/42

Predmet: Uhićenje osoba sumnjivih zbog komunizma.

Opunomoćenom ministru

G. Dr. OSKARU TURINI

BANJA LUKA

Na usmeni nalog naslova od 29. VI. 1942 u predmetu gornjem čast je ovoj Oblasti izvjestiti da su slijedeće osobe dana 30. VI. 1942 lišene slobode:

1. Banušić Antonija, r. 1921 u Banjoj Luci, radnica, kći Anđelke, neudata, stanuje u ulici Hasana Bošnjaka 16,
2. Banušić Dragica r. 1921 u Banjoj Luci, radnica, kći Anđelke, neudata, stanuje u ulici Hasana Bošnjaka 16,
3. Maričić Slavica r. 1905 u Sarajevu, rkt. kći Franje i Marije, vlastnik drogerije, stan Klaićeva br. 1,
4. Struhal Erih r. 1911 u Bos. Kostajnici, sin Ivana i Olge, rkt. neoženjen, droger., asiistenit, stanuje Dr. Budaka 18/a,

Svi gore imenovani odvedeni su su po organima Zaštitnog redarstva dana 1. VII. 1942 u sabirni logor u Staroj Gradišci.

Glede ostalih osoba navedenih u popisu, koji je dobiven sa povjerljive strane, priobćuje se, da se iste nisu mogle u Banjoj Luci pronaći iz razloga što su već prije duljeg vremena iz mjesta odsutne, odnosno što su već prije duljeg vremena pobjegle u šumu među partizane.

Moli se gornje izvješće primiti na znanje.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ REDARSTVA
(Dr. Ivo Gromes)

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 4/3.**

Br. 137

ZAHTEV ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU ŽUPA SANA I LUKA OD 3. JULA 1942. GODINE LOGORU STARA GRADIŠKA DA SE ZBOG POSETE NEMAČKOG IZASLANIKA POBOLJŠAJU RED, ČISTOĆA I ISHRANA I IZBEGNE SVAKO NASILJE[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO
ZA GRAD BANJA LUKU I VEL.
ZUPU SANA I LUKA

Banja Luka, 3. VII. 1942

Broj: V.T. 29/42
Predmet: Izvješće

NADSTOJNIKU POLITIČKOG ODSJEKA
g. JOSIPU HAJDAREVlCU

Sabirni logor

STARA GRADIŠKA

Dostavite mi žurno u triplikatu sastavljeni izvještaj o toku izvida nad uhićenicima i eventualnim priedlozima.

Uvedite red u logor što se tiče reda i čistoće, — okanite se bezuvjetno svake, pa i najmanje, prisile, — u granicama mogućnosti poboljšajte hranu. Očekujte posjet izaslanika Njemačke vojne policije.[2]

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 2/6.

[1] Gehajme Feldpolizei (GFP) — tajna vojna policija. Vrlo je interesantan i izveštaj nemačkog nadporučnika Schmidt-Zabierowa koji je 12. juna 1942. posetio logor u Staroj Gradiški, i o njemu između ostalog navodi:

„12. o. mj. ja i opunomoćenik RAM potpredsjednik dr Petersen razgledali smo u pitanju radne službe u zrakoplovnim tvornicama zajednički logor Stara Gradiška. Zatočenici koji se trenutno tamo nalaze regrutiraju se od pravoslavaca, Zidova i komunista. Uprava logora nije mi dala nikakve konkretne podatke o broju zatočenika, ali sam čuo od povjerenika koji su već dulje vrijeme tamo aktivni da se tamo trenutno nalazi nekoliko tisuća ljudi. Predavanje Zidova kao radne snage isključeno je samo po sebi, osim toga njih više i nema mnogo jer su najvećim dijelom već likvidirani. Predavanju komunista opire se uprava logora iako se mora pretpostaviti da se pod tim skupnim imenom ne nalaze samo nepopravljivi komunistički elementi. Preostalo je znači samo prikupljanje pravoslavaca koje su službenici RAM obavezali u višednevnom radu dobrovoljnim nagovaranjem, i to prvenstveno žene. Većina obitelji upućena je u logor s mnogo djece, ali bez muškaraca, i prebacuju se u Reich za upotrebu u poljoprivredi. Do 12. 6. 42. bilo je oko 2500 osoba koliko je moglo ibiti prebačeno. Ka'ko opunomoćenici RAM mogu samo uputiti obitelji sa starijom djecom, mala djeca moraju biti prepuštena brizi hrvatske države. Nužna posljedica toga je znači odvajanje. U nekom dvorištu vidio sam stotine djece, već odvojene od njihovih majki i sabijene zajedno na nečovječni način kako čekaju na svoju daljnju sudbinu.

Šaljemo Vam plaće dužnostnika koji su na radu s Vama pa neka isti potpišu platne iskaze, koje odmah sa omotnicama u kojima se nalazi novac, povratite po izvidniku KAZIĆU.

ZA DOM SPREMNI!

Zamjenik Upravitelja:
Branko Rukavina

M.P.

U predahu između zločina: Vjekoslav Luburić i nemački oficir u logoru Stara Gradiška, juna 1942, za vreme velikih borbi na Kozari.

Sanitarnih uređaja gotovo i nema i djeca leže na dvorištu pod vedrim nebom i plaču za hranom.

Ostali zatočenici nalaze se u kazamatama i leže na golom podu. Prisutni liječnik je uinatoč svoje dobre volje nemoćan i boji se uprave logora.

Pristup boravišnim prostorijama s rešetkama od guste bodljikave žice zabranjen mi je. Ipak sam mogao promatrati zatočenike u dvorištu. Odavali su osjetno pothramjemi dojam."
[Mirko Peršen, n. d. str. 85)

Br. 138

IZVOD IZ NALOGA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 4. JULA 1942. GODINE VELIKOJ ŽUPI POSAVJE SLAVONSKI BROD DA SE NAVEDENA LICA IZ BRCKOGA SADA U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC OBRATE POKRETNOM PREKOM SUDU U ZAGREBU RADI OSLOBAĐANJA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA

Ured I.

Zagreb, 4. srpnja 1942.

Broj 36974—IIb—1—1942.

Predmet: Božičković Jula i drug. komunisti iz Brčkog—oslobođenje.

Na broj: Taj 2007/42. od 20. VI. 42.

VELIKA ZUPA POSAVJE

BROD vJS.

Priobćuje se naslovu, da je po nalogu ustaškog nadzornog zapovjednika odredbom ovog Ureda od 17/111. 1942. broj Prs. 339/42. naloženo zapovjedničtvu sabirnih logora u Jasenovcu i Uredu zaštitnog redarstva za grad Zagreb i veliku župu Prigorje u Zagrebu, da predaju pokretnom priekom sudu u Zagrebu sliedeće osobe iz Brčkog:

1. **Jula Božičković, domaćica.**
2. **Fadil Alikaddć, đak**
3. **Marija (Marjola) Madunić, domaćica 19 god.**
4. **Džemila Ajanović, učenica 16 god.**
5. **Dušan Buđen, trgovac**
6. **Jelena Buđen, domaćica**
7. **Tamara Begović, đak**
8. **Halil Jerković, ratar**
9. **Momir Buđen, učenik trgovačke akademije**
10. **Asim Mušanović, ribar**
11. **Mustafa Glinac, radnik 19 god.**
12. **Hamdija Sehović, slastičar 19 god.**
13. **Zaim Mušamović, vlasuljar 17 god.**
14. **Anđelina Božičković, domaćica**
15. **Mara Ristić, domaćica**
16. **Radmila Hadžić, domaćica**
17. **Borislav Božičković, učenik gimnazije**
18. **Ibrahim Fočak, radnik 19 god.**
19. **Hasan Aganovdć, pekar**
20. **Petar Marijan, đak**
21. **Ahmet Fočak, pekar 17 god.**
22. **Mujo Azapagić. slastičar 19 god.**
23. **Hamdija Soferoviić, slastičar 19 god.**
24. **Samid Cebić, radnik 17 god.**

» Arhiv VII, a. NDH, k. 175, reg. br. 16/2.

25. Anka Stakić, bank. činovnica
26. Jelenka Vočkić, učenica trg. akademije 18 god.
27. Jula Kostič, domačica
28. Nada Mileusnić, domačica
33. Mustafa Džindić, kipar
34. Fehim Klebič, đak 19 god.
35. Mehmedalija Hodžić, pomoćnik god.

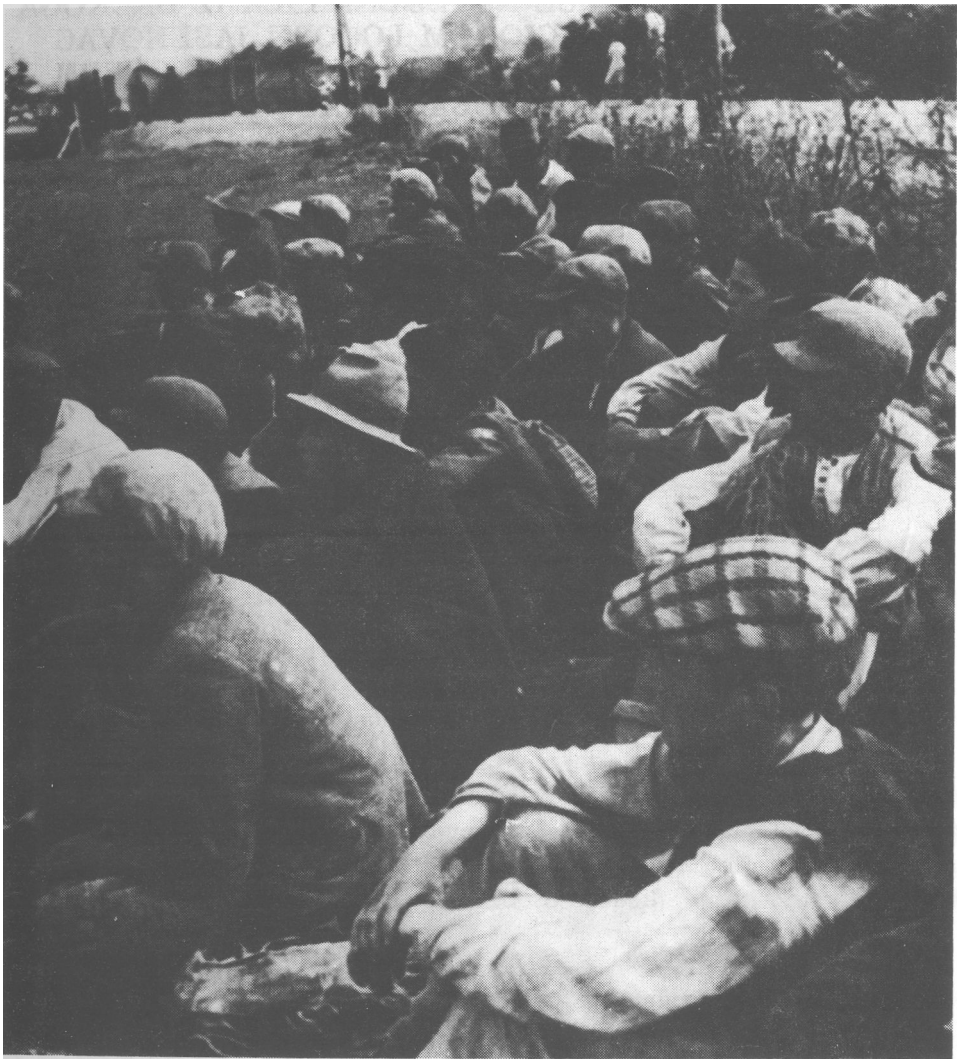

I Dečaci sa Kozare, odvojeni od roditelja, pred jednom od kapija logora Stara Gradiška.

129. Milka Jančikić, domaćica
130. Momir Krstić, učenik trg. akademije
131. Milan Cvitković, umirovljeni grun-
I tovni ravnatelj
132. Dobrila Majstorović, priv. činovnica
36. Darko Cvijanović, đak 17 god.
37. Karlo Godnić, ratar,
38. Smail Trebinčević, ličilac
39. Heinrich Beker, postolar
40. Stefica Marvin, kućna pomoćnica
41. Milica Brkić, kućna pomoćnica

42. Katica Andorino, kućna pomoćnica
43. Azis Ramić, krojač 19 god.
44. Salih Zukanović, ratar 17 god.
45. Omer Cehić, radnik 18 god.
46. Muhidin Sejdinović, trg. pomoćnik 18 god.
47. Safet Glinac, kuhar 17 god.
48. Saćir Sehinović, radnik 17 god.
49. Refik Piskavica, krojač 17 god.
50. Bego Mehmedović, krojač 18 god.
51. Milorad Gojaković, ratar
52. Alija Suljagić, domobran.

Na ovaj nalog izviestio je Ured zaštitnog redarstva za grad Zagreb i veliku župu Prigorje u Zagrebu, da su prepraćeni Pokretnom prijekom sudu u Zagrebu:

1. Božičković Jula
2. Alikardić Fadila
3. Buden Dušan
4. Buden Momir
5. Mušanović Asim
6. Mostić Milka
7. Džimić Mustafa
8. Hodžić Mehmed-Alija
9. Beker Heinrich

Ujedno je zaštitno redarstvo izviestilo, da su stavljeni Pokretnom prijekom Sudu u Zagrebu na raspoložbu sliedeće osobe, koje se nalaze u Kužnoj bolnici na Zelenom Brijegu:

1. Ajanović Džemila
2. Buđen Jelena
3. Begović Tamara
4. Božičković Anđelina
5. Ristić Mara
6. Hadžić Radmila

Zapovjedničtvo pak sabirnih logora u Jasenovcu izviestilo je, da su Halil Jerković, Mustafa Glinac, Hamdija Sehović, Milan Cvitković, Darko Cvijanović i Rade Bekić umrli u logorima pomenutog zapovjedničtva, dok se ostali zatočenici navedeni ne nalaze u sabirnim logorima.

Usl'ied toga umoljava se naslov uputiti sve molitelje, da se glede oslobođenja navedenih osoba obrate na Pokretni prijeki sud u Zagrebu.

Ujedno se umoljava naslov priobčiti kuda su upućene odnosno kome su i kada predane sve ostale osobe za koje mole građani grada Brčkog, a nisu predane priekom sudu ili preminuli kako je to gore priobćeno.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ:

Paver

M.P.

Br. 139

\HTEV ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA) 6. JULA 1942. GODINE USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI lGREB DA SE HITNO UPUTE 24 NAVEDENA LICA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
rPSKA REDARSTVENA OBLAST BANJA LUKA
Broj: **T. 1032/42.**

Priepis.
Original se nalazi pod
Brojem: **1492.**
Banja Luka, dne. **6.** srpnja **1942.**

edmet: ANICIĆ MILAN, i drugi,
priedlog o prisilnom boravku u logoru.—

USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI URED I.

ZAGREB

Savezno sa zakonskom odredbom od 2. **XI. 1941.** god. o upućivanju poćudnih osoba u zbirni logor, predlažu se po tri primjerka priedloga prisilnom boravku u logoru s molbom na odobrenje za sliedeće osobe:

Aničić Milan
Boban Mirko
Botić Nedžip
Cikota Dedić Hilmija
Cardžić Avdo
Demirović Nedžib
Gazić Derviš
Gvožđar Irfan
Gvožđar Abduselam
Hasanbašić Muhamed
Jovanović Mitar
Jovanović Savo
13. Jurinčić Anto
14. Karabegović Mustafa
15. Kesić Vid
16. Krupić Hijas
17. Maglajlić Dževad
18. Milošević Stojan
19. Numanović Osman
20. Odić Zvonko
21. Pašalić Faik
22. Pećanica Rifat
23. Redžić Husein
24. Savić Milivoj

Umoljava se ovaj predmet smatrati žurnim, pošto su zatvori ove obti puni pritvorenika.—

ZA DOM SPREMNI!

»Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. tar. 14/1.

Redarstveni upravitelj:
(Podpis nečitak)

P.O.R.
Anzulović v.r.

otprem:
7. VII. 1942.
M. Jozić v.r.

Priepisala:
(Ankica Bzik)

Za točnost priepisa jamči:
NADSTOJNIK PISARNE:
(F. Ban)

Br. 140

UPUTSTVA ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJA LUKU I VELIKU ŽUPU LUKA I SANA OD 6. JULA 1942. GODINE NADSTOJNIKU LOGORA STARA GRADIŠKA O SPROVOĐENJU ISTRAGE NAD ODREĐENIM LICIMA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO
ZA GRAD BANJA LUKU I VEL.
ZUPU SANA I LUKA

Banja Luka, 6. VII 1942.

Broj: V.T. 33/42.

Predmet: Izvještaj i uputa.

Sabirni logor
Nadstojniku HAJDAREVlCU *STARA GRADIŠKA*

Prilažemo popis (osim Nikole Gregorića) u Banja Luci uhapšenih, a u vezi s Vašom istragom u Staroj Gradiški[2]. Ostali se ne nalaze u Banja Luci.

U koliko za sada ne raspolažete sa prikladnim prostorijama u logoru, te ako Vam je istraga onemogućena, obustavite smjesta izvide, jednog iz-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 49/6.

[1] Tih dana u logoru Stara Gradiška saslušavani su: Esad Kapetanović, Drago Katar, Milka Balaban, Pero Kreča, Lazar Popović, Dušan Kovačević, Ljubica Mačković i Dragica Banušić, svi iz Prijedora (Arhiv VII, a. NDH, k. 196, reg. br. 17/8, zatim k. 162, reg. br. 60/6). Zatim: Rade Mrdalj, Dušan Cavić, Luka Cavić, Mihajlo Blagojević, Marko Babić, Ilija Bosnić, Uroš Cavić, Milan Aralica, Bećir Caušević i Stevan Antić. Zatim: Spasoje Bavarić, Jovo Bavrljić, Stojan Radić, Aleksa Vuruna, Savo Radić, Momo Rastovac, Gavro Popović i Milenko Grahovac (Arhiv VII, a. NDH, k. 315, reg. br. 3/1—13 i k. 168, reg. br. 16/1).

vidnika ostavite za nadzor naših uhićenika, a ostali svoj aparat uputite Zaštitnom redarstvu u Banja Luci.

Poduzeli smo potrebne korake za preuzimanje jedne zgrade u Banja Luci, u kojoj bi uredili privremeni zatvor i sve uhićenike u nju prebacili.

S JELENOM VISNJIC[3] raspolažete samostalno.

Sestre JAVOR uputite u pratnji jednog izvidnika u Banja Luku s tim da ih se pušta u kućni zatvor i stavlja pod nadzor. U koliko iste nemaju sredstava za put neka se obrate na dr. SANTIĆA advokata u Staroj Gradiški i prijatelja njihova oca radi posudbe potrebnih novaca. Ovo izvršite odmah.

U predmetu ostalih Vaših priedloga za puštanje na slobodu ima se pričekati daljnje odluke.

Javite se dne 7. VII. Zaštitnom redarstvu u Banja Luci i ponesite ostale priedloge.

Obnovite priedlog za uhićenu LJERKU MESTROVIĆ.

Držite se točno gornjih uputa.

Z A DOM SPREMNI !

Z a m j e n i k
Upravitelja:
Branko Rukavina

M. P.

Br. 141

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 7. JULA 1942. GODINE O UPUĆIVANJU ROZIKE ŠTRITOF U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Obiteljsko ime:	STRITOF rod. Sepetauc
Krstno ime:	R O Z I K A
Genera- oca:	Josip
lia: matere:	Francika
Zvanje, zanat, itd.:	kućanica
Rodno mjesto:	Bizeljsko, kotar Brežice
Zavičajna općina:	Dubravica
Godina rođenja:	13. V. 1916.
Vjeroispovijest:	rmkt. vjere
Stališ:	udata za Ivana
Zadnje obitavalište:	Sehovac

[3] Zaštitno redarstvo u Zagrebu 1. jula 1942. g. uputilo je Jelenu Višnjić u logor Stara Gradiška. (Arhiv VII, a. NDH, k. 170, reg. br. 18/7).

[1] Arhiv VII, a. NDH, SUP Hrvatske, f. 42, s. 60—1.

Popraćena 7. VII. 42. od Kot. Obi. Zagreb, a uhićena prigodom čišćenja Židova iz Kustošije.

Kao nepoćudna Židovka upućena odlukom Ureda I. -br. 44655 u logor St. Gradišku na 3. god. tj. do 7. VII. 45.
Br. u.Z. 16214/42.[2]

Br. 142

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 7. JULA 1942. SAČINJENOG U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM DRAGO SVJETLICIC IZ DOBOJA GOVORI O SVOM BORAVKU U LOGORIMA GOSPIĆ I JASENOVAC[1]

Z A P I S N I K

od 7. jula 1942. g.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

SVJETLICIC DRAGO, brijač iz Doboja, opštine i sreza istog, star 30 godina, sin pok. Jove i pok. Desanke rod. Odžaiković. . .*:

Prvo hapšenje i odvođenje Srba iz Doboja provedeno je na 1. avgusta 1941. god. Tada su ustaše zatvorili sledeće Srbe iz Doboja: Trifković Nenada, želj. činovnika, Perendija Svetislava, želj. činovnika, Markovića, šefa katastarske uprave, Đokića Vasu, krojača, Filipovića Milana, šofera, Bogdanovića Voju, geometra, te više drugih, čijih se imena sada više ne sećam, ali znam pouzdano da je tada bilo zatvoreno 28 Srba iz Doboja. Svi su ovi Srbi isti dan jednim autobusom odvedeni do želj. stanice Rudanka, gde su strpani u voz i odpremljeni u Gospić. O daljoj njihovoj sudbini više se ništa ne zna. Veruje se, da su iz Gospića odvedeni u Velebit i tamo ubijeni, kao i mnogi drugi Srbi.

Na 2. avgusta 1941. ustaše su na isti način uhapsili i otpremili sa želj. stanice Doboj u Gospić oko 20 uglednih Srba seljaka iz sela Kožuha kraj Doboja. Među ovim odvedenim seljacima bio je i Lukić Svetozar, ugledni seljak iz Kožuha, a imena drugih ne znam.

Na 3. avgusta 1941. god. ustaše su pokupili i otpremili u logor u Slavonsku Požegu 39 uglednik srpskih porodica iz Doboja, ove su srpske

[1] **Tih dana takvom odlukom u logor Stara Gradiška upućeni su: Karolina Singer, rođena 14.9.1889. g., Vera Singer, rod. 11.1.1921. i Nada Singer, rod. 3.2.1925. godine (Arhiv VII, a. NDH, SUP Hrvatske, f. 42, s. 63—64, 65—66).**

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 317, reg. br. 6/1.**

2 i 4 j s ga tri tačkice označena su ispuštena mesta radi ograničenog prostora.

porodice iz SI. Požege otpremljene dalje u Srbiju. Imovinu ovih srpskih porodica ustaše su razdelili Hrvatima i Muslimanima iz Doboja, koji su se također i u njihove stanove uselili.

Na 3. avgusta 1941. god. ja sam sa propisnom nemačkom propusnicom seo na voz u želj. stanici Rudanka, sa namerom da otputujem za Beograd, jer sam video, da mi u Doboju preti opasnost po život. Sa mnom je krenula na put moja snaha Svjetličić Zora sa dvoje dece. Na stanici Rudanka primetio me je ustaša Mujanović Hasan, inače bez zanimanja iz Doboja, koji mi je pregledao propusnicu i kazao mi da je ispravna. Međutim, on je odmah telefonirao želj. stanici Lupljanica, da me žandarmi skinu sa voza i dovedu u Doboj. Zandarmi su me skinuli sa voza na želj. stanici Kamen i isti dan doveli me u Doboj i tamo predali kotarskoj oblasti. Kotarski pristav Emkić kaznio me je sa 5 dana zatvora sa izjavom da je tako naredio kotarski pretstojnik.

Na 8. avgusta 1941. uveče jedan žandarm i jedan ustaša preuzeli su me iz zatvora kotarske oblasti, svezali ruke i zajedno sa Kneževićem Radovanom, trgovcem iz Rudanke i Flajšer Jakicom, gostioničarem iz Doboja, sproveli su nas vozom u Gospić.

Na 9. avgusta 1941. god. oko 4 sata posle podne prispeli smo u Gospić i odmah smo odvedeni u kaznionicu gospićsku.

U kaznioni u Gospiću zatekao sam preko 1500 Srba, koji su bili smešteni u kaznioničkim ćelijama i u dvorištu. Ja **sam bio smešten najpre u jednoj ćeliji, a posle sam premešten u dvorište.**

Ja sam ostao u kaznioni u Gospiću do 25. avgusta 1941. g. Za to vreme svaki dan u 11 i pol sati formiran je u kaznioničkom dvorištu jedan transport Srba za Velebit. U transportu bilo je svaki put 800 do 1.200 Srba. Za transport određeni Srbi bili su svaki put svrstani u kaznioničkom dvorištu dva po dva, a zatim vezani debelom žicom za ruke, a potom još svi skupa jednim dugačkim spojnim lancem. Tako svezane pratili su ih ustaše u Velebit. Ustaše, koji su otpratili Srbe u Velebit, svaku veče su se vraćali nazad u kaznionu i sa sobom donosili spojne lance, koje su upotrebljavali sutradan za sledeći transport.

Svaki dan su stizavali novi transporti Srba u kaznionu u Gospiću sa svih krajeva Hrvatske države (NDH) tako, da je kazniona bila uvijek puna Srba, jer koliko ih je transportom odvođeno u Velebit, toliko ih je dovođeno u kaznionu. Kazniona u Gospiću bila je sabirna stanica za sve Srbe iz čitave Hrvatske, koji su bili određeni za Velebit.

Za vreme mojega boravka u kaznioni u Gospiću t.j. od 9. do 25. avgusta 1941. odvedeno je na ovaj način iz kaznione u Gospiću u Velebit oko 18.000 Srba.

Svi Srbi koji su iz kaznione u Gospiću otpremljeni u Velebit, ubijeni su udarcima tvrdim predmetima po glavi, a zatim pobacani u jednu duboku jamu. Ovo sam sve kasnije saznao od samih ustaša. To mi je kazao ustaša Ivica, kojemu ne znam prezimena, a koji nas je pratio iz Gospića u Jasenovac. On nam je u vozu iz Gospića u Jasenovac kazao: „Zahvalite Bogu, što ćete ostati živi, da niste otišli u onim lancima u Velebit, da ste tamo otišli, damas bi svi već bili na nebu". Ovo sam takođe kasnije saznao od ustaša u kaznioni na Savskoj Cesti, o čemu ću naknadno dati svoju izjavu.

Srbi koji su bili otpremljeni iz kaznione u Gospiću u Velebit, nisu mi poznati, jer su većinom odmah nakon dolaska u kaznionu otpremljeni dalje u Velebit.

Na 24. avgusta 1941. bila je nedelja — bio je formiran transport Srba od 900 ljudi, koji je trebao taj dan krenuti iz kaznione u Velebit. U ovom transportu bio sam i ja. Svi smo bili povezani debelom žicom za ruke, — dva po dva, — a zatim svi skupa još sa spojnim lancem. Tako povezani čekali smo na odlazak u Velebit. Najednom je oko 11 i po sati došlo naređenje, da transport neće ići u Velebit, pa da se mi svi odvežemo i pustimo u dvorište. Ustaše su se radi ovoga naređenja ljutili, a ustaša imenom Ivica, psovao je mater onome koji je to naređenje izdao govoreći: „Zar smo se mi zabadava mučili vežući ih, a sada da odvezujemo. Neka ih odvezuje ko hoće." Zatim je ljutito bacio klešta, sa kojima nam je žicu stezao oko ruke, posle toga došao je drugi ustaša, koji nam je kazao, da se sami odvežemo. Mi smo se sami odvezali.

Sutradan oko 4 sata ujutro svi smo bili probuđeni i kamionima otpremljeni na želj. stanicu u Gospić i smešteni u zatvorene teretne vagone. U svakom vagonu bilo nas je 80 tako, da smo jedan na drugom stajali. Vagoni su posle toga bili blombirani.

Nakon 36 sati vožnje prispeli smo na želj. stanicu u Jastrebarsko, gde su nam prvi put otvorili vagone. Ustaša Ivica iz Gospića koji nas je na putu pratio došao je sa još jednim u civilnom odelu iz Jastrebarskog do našega vagona i saopštio nam, da tu možemo dobiti jesti, pa da zato između sebe pokupimo sav novac, koji imamo i njemu predamo, a on će nam za taj novac kupiti i doneti hranu. Mi smo u našem vagonu između sebe sakupili 8.500 dinara i predali ustaši Ivici, taj dan tj. na 26. avgusta 1941. oko 4 sata posle podne dobili smo svaki po jednu kašiku — oko pola litra graha. Posle smo saznali, da niti onaj grah nisu nam kupili ustaše, već da nam ga je dala talijanska vojska, koja se je tada nalazila u Jastrebarskom. ...

Na 27. avgusta 1941. ujutro prispeli smo na želj. stanicu u Jasenovac. Taj dan je kiša padala. Na želj. stanici u Jasenovcu dočekalo nas je oko 30 ustaša sa noževima na puškama. Među ovim ustašama bio je veći broj Muslimana sa fesovima na glavi. Ustaše su odmah otvorili naše vagone i po dvojica su unišli u svaki vagon i nemilosrdno nas udarali kundacima i posuđem, koje smo imali kod sebe, psujući nam srpsku i četničku mater. Posle toga ustaše su nas izveli iz vagona i postrojili u povorku i tako vodili u logor Jasenovac II koji se nalazi u polju kraj jedne šume, a udaljen je od želj. stanice 4 do 5 km. Na čelu ove naše povorke vozio se je u seljačkim kolima jedan ustaški poručnik. Usput su nas ustaše nagovarali, da im predamo sav novac, satove, prstenje, nalivpera i druge vrednije stvari, jer da ih ionako ne smijemo doneti u logor, jer bi za to mogli i nastradati. Neki ustaše su i pretili, ako im odmah ne predamo novac i stvari. Mnogi naši drugovi pobojali su se i predali ustašama, koji su nas pratili sav svoj novac, satove, prstenje i druge vrednije stvari, a ustaše su nama ostalima tada zapretili da nesmijemo nikome kazati, da su oni od nas novac i stvari primili. Usput smo morali ići trčećim korakom, a poslednji u povorci dobijali su i batina.

U logor Jasenovac II stigli smo oko 9 sati ujutro, gde su nas postrojili i izvršili nad nama pretres i oduzeli nam sve stvari koje smo još

kod sebe imali. Zatim smo morali odmah krenuti na posao. Pomagali smo majstorima, koji su pravili jednu novu baraku.

Na podizanju barake radili smo svega dva dana i za to vreme dobijali smo jedamput dnevno čorbu od graha, te po dva kuhava krumpira.

Na 30. avgusta 1941. dopraćeno je u Jasenovac u logor u kojem smo bili mi, partija Zidova oko 800 njih. Oni su bili smešteni u posebnu baraku, koja je nosila broj III. Sa ovom partijom Zidova doveden je u logor i Dijamantštajn Bruno, trgovački putnik iz Zagreba. Njega su ustaše odredili za logornika čitavog logora Jasenovac II. Ovaj Zidov Dijamantštajn odmah je postavio bodljikavu žicu između naše i židovske barake.

Zidovi su dobijali vrlo dobru hranu, jer su im njihove crkvene opštine iz Zagreba i Osijeka slale na vagone životne namirnice.

U isto vreme nastala je među nama Srbima velika glad. Četiri dana tj. od 30. avgusta do 4. septembra 1941. nismo dobijali ništa za jelo tako, da su mnogi Srbi zatočenici od slabosti padali u nesvest i tražili po đubrištu otpatke od židovske hrane i to jeli. Petog dana ujutro, tj. na 4. septembra 1941. logorski kuvari nudili su nam obične vruće vode govoreći, da je to dobro za creva. Mnogi zatočenici Srbi primili su i tu vruću vodu. Isti dan u veče dobili smo svaki po dva kuhana krumpira. Sutradan i sledećih dana dobijali smo svaki dan po jedamput čorbu od graha i kadkada po jedan mali komadić hleba.

Polovinom meseca septembra 1941. počeo je rad na podizanju nasipa oko isušenja Lonjskog polja. Taj posao vodio je inž. Beretin, koji je nakon 14 dana, što smo kod njega radili, naredio da nam se poboljša hrana time, da se u buduće hrana pravedno deli između Srba i Zidova tj. da se Srbima daje polovina prispele hrane, što do sada nije se činilo, jer su Zidovi sa ustaškim vodnikom Prpićem delili svu hranu onako, kako su to oni hteli. Razume se da su Srbi uvek bili prikraćeni.

Do konca meseca septembra 1941. bio je režim u logoru snošljiv, jer su ustaše, koji su nam držali stražu bili sve stariji ljudi iz Osijeka i u glavnom dosta pristojni.

Na 1. oktobra 1941. došla je u Jasenovac 13. ustaška satnija, u kojoj su bili Hrvati iz Hercegovine; 17. ustaška satnija u kojoj su bili Hrvati iz Like i 49. ustaška satnija, u kojoj su bili Muslimani iz Jajca i okoline. Dolaskom ovih ustaša u Jasenovac nastali su za Srbe zatočenike preteški dani.

Kad su nas ustaše vodili na posao na nasip, morali smo ići sa trčećim korakom oko 2 km. te još na sebi nosili krampove, lopate, tačke i druge stvari. One, koji bi iznemogli, ustaše su nemilice udarali kundacima, strojnicama, nogama gazili po njima, a mnoge su i ubili na putu.

Na poslu na nasipu morali smo raditi bez predaha i nismo se smeli za vreme trajanja rada ispraviti niti za momenat. Onaj, koji bi se slučajno ispravio, ustaše su ga bajonetom proboli, ili su ga iz puške ubili. Morali smo tačke pune zemlje voziti uz nasip trčećim korakom, a oni koji to nisu mogli ustaše su odmah ubijali na licu mesta.

Kad smo u 6 sati uveče išli sa rada u barake, morali smo takođe ići trčećim korakom i pevati pesmu: „Oj, ti vilo Velebita," — ili neke bosanske pesme.

Sećam se vrlo dobro da su jednoga dana u mesecu oktobru 1941. ustaše na radu na nasipu ubili 7 braće Srba iz Like, kojima se sada ne mogu setiti imena. Po mojem računu ustaše su ubili u mesecu oktobru 1941. na radu na velikom nasipu kraj reke Save oko 60 Srba zatočenika. Mnogo ih je više poginulo na radu na malom nasipu kraj Bačićeve ciglane, koji se je podizao u mesecu novembru 1941. Rad na ovome manjem nasipu trajao je od 3. novembra do 5. decembra 1941. i za to vreme ustaše su svaki dan po najgorem vremenu gonili Srbe na rad, tamo ih tukli i ubijali dnevno 10 do 15 Srba tako, da ih je na radu na tom mestu ubijeno oko 400.—

U ovaj logor dovedeno je krajem meseca oktobra 1941. dnevno više partija Srba iz raznih krajeva. Jednoga dana dovedeno je u logor 8 Srba oficira, koji su bili pušteni iz zarobljeništva u Nemačkoj, pa su ih ustaše na zagrebačkoj želj. stanici uhapsili i doveli u logor Jasenovac. U ovoj grupi Srba oficira bio je Nemanja Đurica, sreski poljoprivredni referent iz Doboja kao rezervni oficir, dok imena drugih ne znam.

Nemanja Đurića i još 4 oficira morali su po odredbi ustaškog vodnika Prpića preko dana raditi sa ostalim zatočenicima na nasipu, a po noći od 8 sati u veče do 4 sata ujutro, morali su proboraviti u zatvoru u tako zvanoj „žici".. ,[8]

Početkom meseca oktobra 1941. god. došlo je naređenje da se logor Jasenovac II mora likvidirati do 8. novembra 1941. godine, jer je tamo nadolazila voda.

Ustaše su između nas izdvojili oko 150 Srba, koji su bili stari i bolesni, te za rad nesposobni i njih su na 4. ili 5. novembra 1941. god. odveli u „logor Krapje", da se tamo oporave. Kasnije smo saznali, da je taj logor, u kojem je bilo nekoliko hiljada Srba i Zidova potpuno likvidiran na taj način, da su svi zatočenici u njemu pobijeni. Tamo su ubijeni i 150 Srba zatočenika, koji su iz logora Jasenovac II bili tamo odvedeni tobož radi oporavka. Sećam se vrlo dobro, da su tada odvedeni u „logor Krapje" i tamo ubijeni: Todorović Lazo, činovnik železare u Zenici, Sotra, trgovac iz Visokog, Beatović Ranko, trgovac iz Visokog, Bjelobaba, posednik iz Korenice, Šarenac Dmitar, želj. penzioner iz Doboja. Imena drugih se ne sećam.

Na 9. novembra 1941. došlo je naređenje, da svi ostali zatočenici imadu napustiti logor Jasenovac II i preseliti se u logor u Bačićevoj ciglani. Nas 240 Srba odmah smo se spremili i postrojili pred barakom. Kada smo došli na glavni put, najednom je došlo novo naređenje, da se nas 62 Srbina vratimo nazad u logor Jasenovac II, jer da ćemo tamo najprije porušiti barake, koje su bile u vodi, a potom onda da ćemo se preseliti u Bačićevu ciglanu. Među ovom grupom Srba bio sam i ja.

Sutradan tj. na 10. novembra došla je iz Bačićeve ciglane k nama •u logor Jasenovac II kao pomoć 65 Zidova. Na 11. novembra 1941. došlo nam je u pomoć još 110 Srba. Na 13. novembra 1941. došla je dalja pomoć od 200 starijih Zidova, koji su bili rodom iz Sarajeva. Na 14. i 15. novembra 1941. god. došlo je još 108 Srba i 135 Zidova tako, da nas je tada bilo u logoru Jasenovac II 280 Srba i 400 Zidova. Naša zadaća je bila, da porušimo u ovom logoru sve barake i da tom zgodom pronađemo novac i dragocenosti, koje su Zidovi navodno sakrili ,u ovim barakama.

U logoru Jasenovac II nalazio se je tada i jedan Zidov koga su zvali „Bugar". No ne znam da li mu je to pravo ime ili nadimak. Ovaj Zidov — zvani „Bugar" — bio je u ustaškoj službi i nosio je posle i ustaško odelo i slobodno se kretao po mestu. Stanovao je zajedno sa ostalim ustašama.

Na 12. novembra 1941. oko 9 sati ujutro, dok smo se mi nalazili na radu oko rušenja baraka, došao je k nama Židov — zvani „Bugar" — sa ustaškim poručnikom, koji je bio komandant toga logora, kojemu ne znam ime. Ustaški poručnik držao je u svakoj ruci po jedan revolver i bio je okružen sa ustašama. Zidov „Bugar" nam je tada saopštio, da je video kako su iz logora pobegla dva zatočenika i to jedan Srbin i jedan Zidov, i da ih on lično ne pozna. Na to je odgovorio Cvetanović Branko, Srbin zatočenik, krojač iz Bijeljine — ispred svih Srba, da iz srpske grupe zatočenika nitko ne manjka. Za dokaz toga doveo je kancelarijske pisare zatočenike Popović Branka i Martinović Grgu, koji su mu posvedočili, da od Srba zatočenika zaista nitko ne manjka. Ustaški poručnik i Zidov „Bugar" ostali su i dalje kod svoje tvrdnje, pa su zapretili uperenim revolverima Cvetanović Branku, da će ga odmah ubiti, ako ne kaže ime onoga Srbina koji je pobegao. Cvetanović je i nadalje ostao kod svoje tvrdnje, da niti jedan Srbin ne manjka. Nakon toga ustaški poručnik i Zidov „Bugar" naterali su nas sve Srbe, da legnemo u vodu, koja je bila duboka oko 75 cm. i to na ulazu u logor, dok je na drugim mestima bila i dublja. Nakon toga smo jedno kraće vreme ležali u vodi, tako da nam je iz vode virila samo glava, naredili su nam da se ustanemo i trčećim korakom idemo po vodi koja se je razlila oko baraka. Mi smo trčali kako smo mogli i cvokotali zubima od velike zime. Ustaše su nas tukli kundacima, štapovima i letvama, hodajući po skelama oko baraka. Kadkada bi se koji tukući nas, zatrčao za nama, te zagazio i on u vodu. Morali smo ovako trčati po vodi oko tri četvrt sata. Nakon toga ustaše su nas naterali da trčećim korakom ulazimo u jednu baraku, a na vratima te barake stajali su Zidov „Bugar" i jedan ustaša, svaki sa jedne strane, držeći u ruci letve, s kojima su nas nemilosrdno udarali pri ulazu u baraku.

Dva dana posle toga tj. na 14. novembra 1941. tačno u devet i pol sati pre podne postrojili su nas ustaše u redu pred barakom i naredili nam, da ponovno trčećim korakom idemo oko barake. Među ustašama, koji su se ovako zabavljali, bio je i ustaški poručnik komandant logora Jasenovac II. Dan je bio vrlo hladan, a morali smo trčati po vodi neprekidno do 12 sati. Ustaše su nas za vreme trčanja tukli sa letvama. Taj dan je poginulo ukupno 77 zatočenika, od kojih su neki ubijeni od ustaša, a neki su od umora i zime pali u vodu i ugušili se. Mi ostali koji smo ostali na životu izvadili smo taj dan iz vode 77 leševa i pokopali ih u jednu zajedničku jamu kraj ustaške stražare.

Posle toga jednoga dana oko 2 sata posle podne, upali su u našu baraku, u kojoj su se tada nalazili samo bolesni Srbi i oni koji su ostali da je počiste, i Zidov „Bugar" i dvojica ustaša. Oni su odmah počeli u baraki da kolju Srbe. Židov „Bugar" zaklao je tada sa obojicom ukupno 16 Srba. Među njima zaklaini su tada: Božić, stolar iz Tuzle, Ivić Mišo, đak gimnazije iz Doboja, Božić poslovođa „Bate" iz Doboja. Imena drugih ne znam. Očevidac ovoga pokolja bio je Bilanović Relja, iz Puračića kraj Tuzle, koji je na druga vrata barake pobegao i tako se spasio. Leševe poklanih Srba izneli smo iz barake i pokopali kraj ustaške stražare. ...[4]

Posle 20. novembra 1941. kada smo završili rad na rušenju dviju baraka, dobili smo naređenje od ustaškog vodnika Prpića, da kraj ustaške stražare iskopamo jednu veliku jamu, koja će služiti za krečanu. Jama je bila upravo toliko velika, da su u nju mogli stati svi leševi Srba i Zidova, koji su se još u to vreme nalazili u logoru Jasenovac III. To nas je ispunilo strahom i verovanjem da ćemo svi biti pobijeni i u toj jami pokopani. U to vreme naišao je u logor Pavelićev poverenik za sve logore, ustaški satnik Maks Luburić. Pred Luburića stupili smo Cvetanović Branko i ja i kazali mu: „Je li pravo g. povereniče, da mi Srbi, koji smo do sada na nasipu i svim radovima bili prvi u poslu, da sada sami sebi kopamo grobnicu, koju nazivaju krečanom." Na to nam je Luburić odgovorio, da odmah izaberemo zdrave Srbe i s njima odemo u sastav logora u Bačićevoj ciglani. Mi smo na to otišli u našu baraku i saopćili to ostalim Srbima zatočenicima. Spakovalo se je 37 Srba zatočenika, koji su s nama otišli u logor u Bačićevu ciglanu, a ostali to nisu hteli, jer nisu verovali, da će u logoru Jasenovac II biti ubijeni, već su se naprotiv bojali, da bi mogli biti ubijeni u Bačićevoj ciglani.

Svi oni koji su iza nas ostali u logoru Jasenovac II ubijeni su prigodom likvidacije toga logora na 28. novembra 1941. godine. Tada su ubijeni tamo: Trifković Milenko, pekar iz Doboja i njegov brat Božo svršeni pravnik i Martinović Grga iz Stare Gradiške. Imena drugih ubijenih ne znam.

Prvih 5 do 6 dana bili smo smešteni sa ostalim Srbima, koje smo zatekli u Bačićevoj ciglani, u šupi same ciglane. Nakon 5 do 6 dana preselili smo se u novo podignutu baraku, koju smo mi sagradili, kada smo došli u Bačićevu ciglanu.

Kada smo došli u logor u Bačićevu ciglanu, bila je tamo zajednička kuhinja za Srbe i Zidove zatočenike. Ovu kuhinju su vodili sve sami Zidovi, koji su nabavljali hranu, te delili zatočenicima. Kod toga smo mi Srbi zatočenici gore prolazili, jer su Zidovi veći deo hrane uzimali sebi i tako nas Srbe poštećivali. Da bi to stanje popravilo, zamolio je Srbin zatočenik Đujić Branko, berberin iz Zagreba, ustaškog poručnika Miloša Ljubu, da razdvoji kuhinje srpsku i židovsku. Poručnik Ljubo uslišio je molbu Đujićevu i od tada smo mi Srbi imali zasebnu kuhinju i nešto bolju hranu.

Na 8. decembra 1941. oko 2 sata posle podne, upali su u našu baraku oko 12 naoružanih ustaša na čelu sa ustaškim zastavnikom Matkovićem i još jednim poručnikom, kojemu ne znam ime. Ustaše su odmah počeli klati i ubijati Srbe. Ja sam se tada isto nalazio u baraki i videći da ću poginuti, sakrio sam se u kancelariju barake sa još 7 drugih Srba. Ustaše su tada ubili i zaklali u baraki i pred barakom 50 do 60 Srba, a oko 35 su ih svezali žicom i odveli na logorsko groblje, koje se nalazi kraj Save, gde su ih ubili maljevima. — Tada su ubijeni, odnosno zaklani: Gavrić Mirko iz Puračića kraj Tuzle, Božić Joco iz Puračića kraj Tuzle, Đorđić Tripko, konobar iz Doboja, Marinković Savo, crkvenjak iz Doboja. Imena drugih ubijenih ne znam.

Na 12. decembra 1941. oko 10 sati pre podne ponovo su upali ustaše u baraku i što zaklali, što ubili, 86 Srba. Među zaklanima bio je Stan-

ković Uroš, iz Puračića, te Marko iz Doboja, kojemu prezimena ne znam, kao i Komtić Pero iz Bijeljine. Imena drugih zaklanih ne znam.

Na 15. decembra 1941. dovedena je u Jasenovac u logor jedna grupa Srba seljaka iz okoline Sarajeva — njih oko 80. Svi su bili mlađi ljudi, u starosti oko 30 godina. Ja sam tada sa zatočenikom Mičićem Slobodanom, šoferom iz Janje i Glušcem Vladom, poslovođom želj. radionice iz Sarajeva, stajao pred našom barakom i gledao, kako su ustaše ovu grupu Srba seljaka proveli kraj naše barake prema logorskom groblju. Dvojica ustaša išli su na čelu ove povorke i nosili na ramenima — svaki po jedan drveni bat — s kojim su svi seljaci na logorskom groblju ubijeni.

Na 20. decembra 1941. oko 4 sata posle podne — zasvirala je sirena na električnoj centrali u ciglani, što je značilo da svi moramo prekinuti rad i postrojiti se pred logorskom kancelarijom. Kad smo svi došli i postrojili se pred logorskom kancelarijom, došao je do nas povjerenik logora, ustaški poručnik Miloš Ljubo, izveo iz stroja 21 Srbina i 5 Zidova i sve ih puškom pred našim očima ubio. On nam je posle toga streljanja kazao, da je zatočenik Đujić Branko, zatečen da nosi revolver, koji mu je dao jedan ustaša, pa da je on toga Dujića pre pola sata ubio, a sada, da je još ubio radi toga 21 Srbina i 5 Zidova. Posle ovog ubijstva mi smo opet nastavili sa našim radom. Tada su bili streljani sve sami seljaci, kojima ja ne znam imena.

Na sam katolički Božić, tj. na 25. decembra 1941. oko 12 i pol sati ustao je iza ručka ustaški poručnik Miloš Ljubo sa još nekoliko ustaša, među kojima je bio i jedan stariji ustaša, koga su svi zvali „Tatek", a koji je sa Pavelićem došao iz emigracije. Miloš Ljubo je dao tada izvesti još oko 20 Srba zatočenika, koje je postrojio u stroj pred kancelarijom i pozvao ustašu „Tateka" da sam izabere jednog Srbina, koga će ubiti. „Tatek" izabrao je jednog Srbina i izdvojio ga iz stroja, da ga ubije. Počeo je puniti pušku, ali kako nije dobro znao baratati s njom, puška je sama opalila i teško ranila drugu dvojicu Srba, koji su stajali u stroju. Posle toga izvadio je poručnik Ljubo svoj revolver i ranjene Srbe dotukao, a osim toga ubio je i onoga, koga je ustaša „Tatek" bio izabrao, da će ga ubiti.

Na 26. decembra 1941. u 8 sati ujutro nalazio sam se u logorskoj bolnici broj 2, gde sam imao dužnost, da čuvam sedmoro srpske dece, koji su tamo bili dovedeni iz raznih mesta. U to vreme došli su u bolnicu ustaški zastavnici Luburić zvani „Brko" i „Mujo", iz Gospića. Oni su popisali oko 130 Srba zatočenika, koji su se tada nalazili u ovoj bolnici na lečenju. Isti dan posle podne oko 5 sati došli su ustaše u bolnicu i sve ove Srbe odveli na logorsko groblje, gde su ih drvenim maljevima ubili. Imena ubijenih ne mogu navesti..

Na 31. decembra 1941. došao je u našu baraku ustaški poručnik Matijević i zatražio od našeg logorskog starešine zatočenika Mičića Slobodana, da odmah odredi 74 Srbina zatočenika za streljanje. Istodobno je zatražio od logorskog starešine Zidova Spilera, da on odredi 82 Zidova za streljanje. Logorske starešine stavili su poručniku Matijeviću određeni broj Srba i Zidova na raspoloženje. Matijević je sve ove Srbe i Židove odveo na logorsko groblje, gde su ih ustaše maljevima ubili. Tada je među njima ubijen Srbin zatočenik Kopanja Dušan, priv. čin. iz Doboja. Imena drugih ne znam.

Na 2. januara 1942. ostalo je u baraki oko 30 Srba zatočenika, koji su trebali po odobrenju lekara, da se odmore, jer su se osećali slabima. Ostali Srbi bili su taj dan na vanjskom radu. Istog dana oko 11 sati pre podne došao je u baraku ustaški bojnik Saban, brat ustaškog zastavnika Muje, sa više ustaša i oni su sve ove Srbe poklali u barakama. Tad je zaklan i neki Stanković iz Puračića, imena drugih ne znam.

Na 4. januara 1942. bilo je u logorskoj bolnici oko 40 Srba zatočenika. Njih su ustaše taj dan oko 4 sata posle podne izveli iz bolnice i odveli na logorsko groblje, gde su ih sve ubili drvenim maljevima po glavi. Imena ubijenih ne mogu navesti.

Na 5. januara 1942. Srbi zatočenici radili su na vanjskom poslu. U baraki je ostalo oko 130 bolesnih Srba. Taj dan oko 1 i pol sati posle podne upao je u baraku ustaški zastavnik Matković zvani „Grbo" sa nekoliko ustaša i oni su u samoj baraki poklali oko 40 Srba zatočenika, koji su bili teško bolesni i nisu mogli ići. Ostale su sve svezali debelom žicom i odveli na logorsko groblje, gde su ih ubili drvenim maljevima. Tada su u ovoj partiji Srba ubijeni: Vukmirović Milan, trgovac iz Jošanaca kraj Udbine i Tišman Božo polic, stražar iz SI. Broda. Imena drugih ne znam.

Na 8. ili 9. januara 1942. upao je u logorsku bolnicu ustaški zastavnik Mujo sa još nekoliko ustaša. Tada se je u bolnici nalazilo oko 60 bolesnih Srba i oko 70 Zidova. Sve ove bolesne Srbe i Zidove odveo je zastavnik Mujo, a one koji nisu mogli ići odvezao na logorsko groblje i tamo ih sve pobio drvenim maljevima. Imena ubijenih ne mogu navesti, ali znam da su bili većinom seljaci.

Na 14. januara 1942. dovedena je u Jasenovac jedna partija Srba seljaka i građana iz Kreke kraj Tuzle — njih oko 80 ukupno. Ova partija seljaka i građana odmah je odvedena u logorsko groblje i tamo su svi ubijeni sa drvenim maljevima.

Posle 14. januara 1942. prestalo je za neko vreme ubijanje zatočenika, jer se je očekivao dolazak međunarodne komisije, koja je imala da pregleda logor.

Na 4. februara 1942. — dva dana pre dolaska međunarodne komisije, uklonjeni su iz logorske bolnice svi bolesni zatočenici njih oko 40 do 50. Ustaše su sve ove bolesne zatočenike na saonama odvezli u mesto Jasenovac i tamo ih negde sakrili. Među ovim bolesnim Srbima nalazio se je i jedan bolesni Marković iz Pakraca, koji je, dok je bio skriven u mestu Jasenovcu tamo i umro, a ostali su svi povraćeni u bolnicu, nakon odlaska međunarodne komisije.

Pre dolaska međunarodne komisije svi zatočenici dobili su oko leve ruke trake sa brojevima i to Srbi su dobili plave, Zidovi žute, a Hrvati i Muslimani crvene trake. Svako od zatočenika imao je na traci jedan izmišljen broj. Ja sam imao broj 800 iako je na dan dolaska međunarodne komisije bilo svega oko 600 zatočenika. Isto tako dobiil su zatočenici oko vrata limene pločice, koje su nosile isti broj kao trake. Sve su ove trake i limene pločice posle odlaska međunarodne komisije pokupljene od zatočenika i negde spremljene. Nama zatočenicima bilo je strogo naređeno da na pitanje kojega člana međunarodne komisije imademo samo odgovoriti: „Ja sam zatočenik broj taj i taj" i navesti broj, koji je dotični imao na traki. Na pitanje kakova je hrana — morali smo odgovoriti:

„Dobra". Na sva ostala pitanja morali smo odgovoriti: „Pitajte moga zapovednika."

Uoči dolaska međunarodne komisije tj. u noči od 5 na 6. februara 1942. morali smo svi raditi celu noć i drugi dan do 10 sati na podizanju jedne nove barake, koja je bila udešena kao blagovaona za zatočenike. U ovoj baraci bili su postavljeni stolovi i klupe, šolje te sav ostali pribor potreban za jelo. Petrovič Pane, Tomić Diko, ja i još jedan zatočenik, kojemu se imena ne sjećam, bili smo određeni da pred međunarodnom komisijom odigramo ulogu konobara, koji tobož kod jela dvore zatočenike. Razumije se da nikada ni jedan zatočenik nije ručao u toj baraki. Posle odlaska međunarodne komisije ova baraka, koja je nosila broj 8 služila je kao neka čekaonica za novopridošle zatočenike.

Logorska bolnica takođe je posebno uređena. Uređena je posebna operaciona sala, a bolnica je imala svoja odeljenja. U bolnici je tada bilo svega 8 kreveta. U krevete su bili smešteni zdravi zatočenici, koji su imali zadaću, da glume bolesnike. Dr. Gerenčević Paja, lekar iz Srem. Karlovca, koji je kao zatočenik vršio dužnost lekara u ovoj bolnici pozvao je i mene, da legnem u jedan bolesnički krevet i glumim ulogu bolesnika pred članovima međunarodne komisije jer sam imao jednu malu ranicu na levoj nozi. Međutim, u zadnjem času bio sam određen, da dočekam međunarodnu komisiju kao konobar u improviziranoj blagovaonici.

Ustaški poverenik za sve logore navedeni Luburić Maks kazao nam je pre dolaska međunarodne komisije, da se moramo svi brinuti, da pregled logora ispadne što bolje, pa da će onda i nama biti bolje, a u protivnom slučaju da ćemo svi stradati.

Na 6. februara o.g. došla je u Jasenovac međunarodna komisija, koja se sastojala od Nemaca, Talijana, Mađara, delegata Vatikana i još nekih drugih. Međunarodna komisija je pregledala logor i — razume se — sve našla u redu. Ustaški poručnik Luburić bio je zadovoljan, a posle odlaska komisije opet je bilo sve po starom.

Posle odlaska međunarodne komisije, ustaše nisu novo dovedene grupe Srba i Zidova odvodili na logorsko groblje i tamo ubijali, već su ih dovodili u ciglanu, gde su im najpre oduzeli sav novac i ostale stvari, a zatim su ih odvodili na sprat ciglane, gde su ih udarcima želj. polugama po glavi onesvestili a zatim ih sve bacali u usijanu ciglarsku peć i spaljivali. Ovaj posao bacanja onesvešćenih Srba i Zidova u ciglarsku peć vršili su jedanaest posebnih zakletih grobara, koji su izabrani između zatočenih Srba i Zidova. Sef ovih grobara bio je inž. Danon, Zidov zatočenik.

Pred konac meseca februara 1942. dovedene su u Jasenovac dve grupe građana i to jedna iz Sarajeva i Zavidovića, a druga iz Zagreba. Obe ove grupe ubijane su na gore opisani način, odnosno udarcima želj. polugama, omamljene i leševe spaljeni su u ciglani. Ovako su likvidirani mnogi Srbi, odnosno čitave grupe i novo dovedeni u Jasenovac.

Na 18. marta t.g. izlila se reka Sava u logor u Bačićevoj ciglani, i zato smo morali noću da begamo iz baraka u samu ciglanu i bili tamo raspoređeni po mnogim šupama ciglane gde voda nije mogla doći. Tu noć ostavili su ustaše oko 20 bolesnih Srba i Zidova u logorskoj bolnici, koje smo nakon nekoliko dana našli mrtve. Tu istu noć t.j. 18. i 19. marta 1942. odvojili su ustaše oko 170 Srba zatočenika, koji su većinom bili

stariji i bolesni i nekuda ih odveli. Ovi se Srbi više nikada nisu pojavili, pa se sa sigurnošću računa, da su ubijeni. Tada je među ostalima odveden i ubijen zatočenik prezimenom Dakić, za koga ne znam šta je, niti od kuda je.

Na 21. aprila o.g. premešten sam ja iz jasenovačkog logora u Zagreb bivšu žensku kaznionu na Savskoj Cesti. Ovde sam ostao sve do 19. juna o.g. kada sam iz Zagreba dopraćen u Zemun i preveden u Beograd. U Zagrebu u žen. kaznioni bilo je za moje vreme oko 600 zatočenika, od kojih su bila većina Hrvati. Tada su se nalazili u kaznioni: Filipović, domobranski satnik, Deura svršeni pravnik i Čaklopić knjižar iz Zagreba. Postupak u ovoj kaznioni bio je u glavnom korektan.

Ja sam bio određen za brijača u brijačnici za ustaše i zatvorenike, pa sam za to dobivao ustašku hranu.

Neko vreme spavao sam u ćeliji broj 27, u kojoj je bilo zatvoreno 14 ustaša iz ustaške željezne bojne. Oni su bili zatvoreni većinom radi pijanstva i lakoumnog zaduživanja. Ovi ustaše hvalili su se u ćeliji između sebe, koji je više Srba ubio. Tako je jedan od njih ustvrdio, da je u jednu jamu u Velebitu bačeno 28.500 Srba, koji su na kamionima iz Gospića prošlo leto bili odvedeni u Velebit. Taj ustaša, koji je to pričao jest ustaški vodnik Marković iz ustaške bojne.

Koliko je Srba ubijeno u Jasenovcu nije mi poznato ali je taj broj svakako vrlo velik.. .[5]

Br. 143

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 8. JULA 1942. GODINE OPUNOMOĆENOM MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA OSKARU TURINI O LICIMA KOJA SE NALAZE U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA **Priepis!**
Ustaška nadzorna služba
Ured I.
Broj: 41601-42-IIc. **Zagreb, 8. srpnja 1942.**

Predmet: Nikolić Gojko i dr.
podatci.—

Gosp.

Dr. Oskaru Turini

opunomoćeniku ministarstva unutarnjih poslova

Banja Luka.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 5/6.**

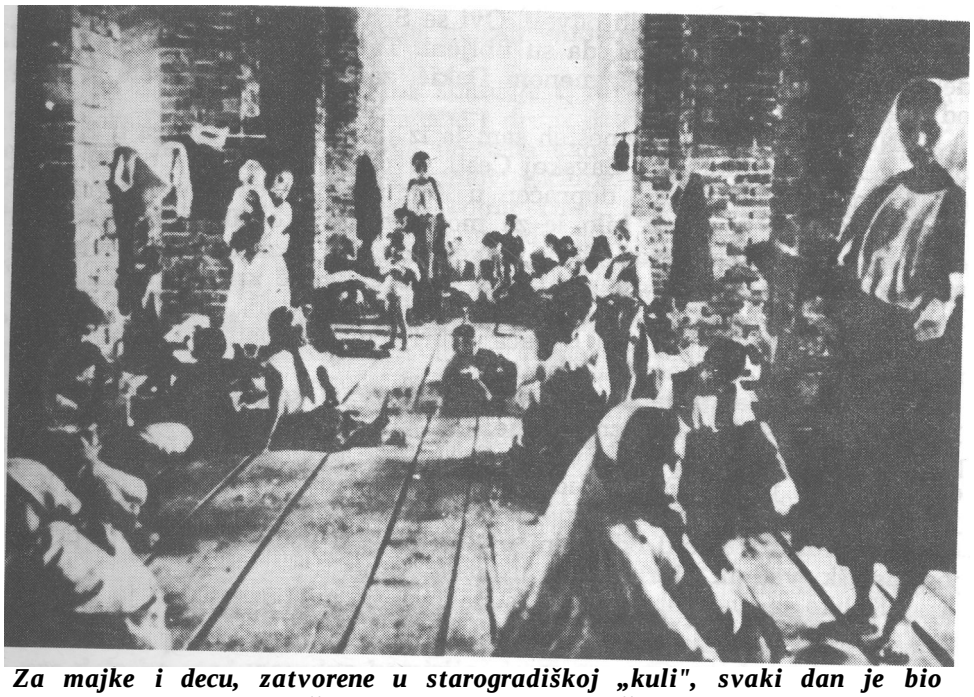

Za majke i decu, zatvorene u starogradiškoj „kuli", svaki dan je bio teži od onog koji je prošao.

U logoru Stara Gradiška ustaše su gušile decu cijankalijem.

U predmetu uhićenika, koji su prigodom čišćenja u Velikoj župi Sana i Luka uhićeni, a koji su navedeni u propisima koje ste predali Zapovjedniku g. Eugenu Kvaterniku, časti se ovaj ured obaviestiti Vas kako sliedi:

1) Nikolić Gojko i
2) Tišma Vojislav,

nisu provedeni u logorskoj očevidnosti, a niti o njima postoje kakovi podatci gdje se sada nalaze.

3) Barač Marko,
4) Martić Miloš,
5) Jovičić Slobodan i
6) Mandić Slavko

nalaze se u Jasenovcu.

Za ostale osobe nalaze se podatci u dopisu zamjenika upravitelja župske redarstvene oblasti u Banja Luci g. Vineka od 20. VI. 1942.

7) Popović Lazar,
8) Gušić Vid,
9) Pavičić Petar,
10) Dujaković Pantelija,
11) Marinković Mihajlo,
12) Ivanković Košta,
13) Dubravac Todor,
14) Dujaković Dragutin,
15) Antić Stojan,
16) Antić Miloš,
17) Marinković Petar pok. Save,
18) Marinković Petar pok. Luke,
19) Marinković Mirko,
20) Marinković Radko,
21) Kovačević Rade,
22) Dragomirović Branko,
23) Dujaković Gligo,
Nalaze se u logoru Jasenovac, a
24) Ivanković Milivoj,
25) Vujaković Rade nisu provedeni u logorskoj očevidnosti
26) Jovičić Slobodan nalazi se u Jasenovcu.

ZA DOM SPREMNI!

L. S. **UPRAVITELJ:**

(Potpis nečitak)

Br. 144

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 8. JULA 1942. GODINE SAČINJENOG U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOME SU DEVETNAESTORICA LOGORAŠA GOVORILI O SVOM BORAVKU U LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

Z A P I S N I K

od 8. jula 1942 godine,

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU.

BASARA MILOŠ, ratar iz Brusovače, opština Krstinja, srez Vojnić, star 59 godina ...

SREMAC PETAR, ratar iz Svinjice, opština Krstinja, srez Vojnić, star 16 godina ...

BUČAN STEVA, ratar iz Gojkovca, opština Krstinja, srez Vojnić, star 18 godina...

RADICANIN MILOŠ, ratar iz Solakove Poljane, opština Krstinja, srez Vojnić, star 15 godina ...

PAJlC NIKOLA, ratar *iz* Jagrvoca, opšitina Krstinja, srez Vojnić, star 16 godina...

MARTINOVIC ILIJA, ratar iz Krstinje, opština ista, sreza Vojnić, star 17 godina...

MIHAJLOVIC MILE, ratar iz Klokoča, opština Krstinja, sreza Vojnić, star 16 godina ...

DEJANOVIC MILUTIN, ratar iz Široke Reke, opština Krstinja, sreza Vojnić, star 15 godina ..

VUKOBRATOVIC DRAGIC, ratar iz Lisine, opština Krstinja sreza Vojnić, star 57 godina...

RASiC MILIC, ratar iz Džaperovca, opština Krstinja, srez Vojnić, star 17 godina...

VALENTIC MARKO, ratar iz Kestenovca, opština Krstinja, srez Vojnić, star 52 godine ...

CRNJKOVIC PAVLE, ratar iz Ključara, opština i sreza Vojnić, star 16 godina ...

POLJAK MILOŠ, ratar iz Brda, opština i srez Vojnić, star 16 godina ...

MILJENOVIC JOVAN, ratar iz Kuplenskoga, opština i sreza Vojnić, star 15 godina...

HAJDIN MILE, ratar iz Vojnića, opština i sreza Vojnić, star 15 godina. ..

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 40, reg. br. 107/6.

ZIVKOVIC MILE, ratar iz Zivković Kose, opština i sreza Vojnić, star 17 godina...

MLADEN MARKO, ratar iz Kokireva, opština i sreza Vojnić, star 17 godina...

BRKIĆ LUKA, ratar iz Jurge, opština i sreza Vojnić, star 15 godina...

KONCALOVIĆ SIMA, ratar iz Koranskog Brega, opštine Barolović, sreza Karlovac (prije sreza Vojnić) star 52 godine.. ?

Od 10. aprila 1941. godine do 20. jula 1941. godine do početka meseca avgusta iste godine naša su sela bila mirna i nisu bila uznemiravana ni od koga pa ni od hrvatskih vlasti. Naša su sela čisto srpska sela i mi smo baš radi toga nastojali da budemo mirni kako bi bili pošteđeni od ustaša, koji su u susednim srezovima već od početka aprila meseca iste godine zaletali se u sela i odvodili Srbe i ubijali ih. Unatoč tome što smo mi bili mirni i nismo dali povoda ustašama da dođu u naša sela, oni su ipak koncem jula odnekuda početkom avgusta došli i odmah su počeli sa hapšenjem Srba, sa ubijanjem i odvođenjem u nepoznatom pravcu, pa i sa paljenjem kuća i uništavanjem ostalog našeg imetka.

20. jula 194.1. godine naišla je jedna grupa ustaša u Vojnić, iz pravca sreza Vrgin Most, i uz put kroz selo Bojišnicu počela je hapsiti mirne ljude i ubijati onoga, koji je pred njima hteo da se skrije ili da utekne. U samom mestu Vojniću pohapsili su sve sveštenike, koji su sa njihovim porodicama čekali na transport u logor u Caprag, oko 150 viđenih Srba seljaka, među kojima i opšt. blagajnika u Vojniću Jovana Vrbu i dva pisara sreskog načelstva.

Iz logora Vojnić krenuli smo ne vezani preko že. stanice Vojnić preko Karlovca za Staru Gradišku. Pratili su nas ustaše nama nepoznati, koji su s nama dobro postupali. U Karlovcu smo dobili na 4 čoveka po jedan hleb od hrvatskih domobrana. U blombiranim teretnim vagonima bili smo raspoređeni po 40 do 80 ljudi, a u vagonu u kome se je vozio Milić Rašić bilo je 130 ljudi, zajedno sa ženama i decom, tako da nam je putovanje u ovako pretrpanim vagonima bilo jako teško i nesnosno, pogotovo jer nismo imali vode za piće.

Do Okučana jedna je grupa došla 14. maja a druga 15. maja. Od Okučana do Stare Gradiške žene, deca i nekoliko staraca prevezeni su u kamionima, a mlađi ljudi morali su ići peške. Usput su nas ustaše tukli, tako je Milan Selak, nemogući podnositi udarce, skočio u reku Savu, pa su ustaše za njim pucale, ali ga nisu pogodili, već su ga živoga izvukli iz vode i doveli ga u Staru Gradišku malo kasnije nego nas.

U Staroj Gradišci su nas razdelili na grupe tako, da su stariji i nesposobni ji ljudi došli u jednu grupu, žene sa decom u drugu, a mi mladići u treću grupu. Ove stare bolesne i nesposobne ljude kasnije nismo nikako videli, ni u Staroj Gradišci, ni u Zemunu, a mi zaključujemo da su oni u Staroj Gradišci likvidirani, a jer su nekoji od nas dobili njihova odela. Računamo da je u Staroj Gradišci ubijen Mićo Pajić, Ninko Pajić, Mile Sagradžija, Mile Pajić, Božo Kukuruzović, Miloš Eror, Petar Bućan, Ovijan Gušić, i još neki, čijih se imena ne sećam. Hrana i postupak u Sta-

[1] **Izostavljeno radi ograničenog prostora.**

roj Gradišci bili su dobri, a osim toga mi još u Staroj Gradišci nismo ništa radili.

U St. Gradišci oduzet nam je novac, satovi, britve, noževi i sve druge stvarčice, koje smo poneli na put i, ništa nam nije vraćeno i ako nam je bilo obećano, da će nam stvari biti vraćene, kada budemo odlazili iz Stare Gradiške.

Na 18. maja o.g. krenuli smo iz St. Gradiške na želj. stanicu Okučani. Čitavim putem od 14 km. morali smo u glavnom trčati, a onaj koji nije mogao trčati, dobivao je od ustaša batine kundacima od pušaka.

U teretnim vagonima preveženi smo od Okučana do Zemuna, kamo smo stigli ujutro u 6 sati 19. maja o.g. i smešteni smo odmah bili u logor u barakama beogradskog zbora. Put od Okučana do Zemuna nije bio težak, jedino što nismo imali vode za piće.

U Zemunu smo ostali do juče, kada smo posredovanjem G. Komesara za izbeglice pušteni iz logora i prevedeni u Beograd, gde se sada nalazimo.

Više nemamo šta da kažemo, a na izkaz moi.emo se i zakleti.

D O V R Š E N O .

SASLUŠAO I OVERAVA:
Dušan Sumonja s.r.

POTPIS:
Miloš Basara, s.r.
Petar Sremac, s.r.
Bućan Stevo, s.r.
Radičanin Miloš, s.r.
Martinović Ilija, s.r.

ZAPISNIČAR:
Popadić, s.r.

Br. 145

SPISAK ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 8. JULA 1942. GODINE, UPUĆEN KOMANDI LOGORA STARA GRADIŠKA, U KOME SE TRA2E PODACI GDE SE NALAZE 147 LICA DOPREMLJENIH U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Župska Redarstvena Oblast
BANJA LUKA

Predmet: Jakupović Sejdo i drugi, podatci
Dne: 8. VII. 1942
Broj: 1440 sa — priloga
Riješitelj: I

ZAPOVIJEDNIKU SABIRNOG LOGORA

ST. GRADIŠKA

Drugom polovicom mjeseca lipnja naslovu je bilo popraćeno sa strane ove oblasti-Banja Luka-izvjestan broj osoba, medu kojima su se nalazili i slijedeći:

(piši sve one koji su crnom olovkom zaokruženi)

Moli se žurno obavijestiti ovu Oblast da li se gornje osobe još nalaze kod naslova, odnosno gdje se sada nalaze.

Z.D.S.

(Potpis nečitak)

Popis

osoba koje su evakuirane za vrijeme akcije i sprovedene u Banja Luku, a sada se nalaze u Staroj Gradiški.

1.	**Fazlić Ibro**	**Kamičani**	13.	Colić **Husein**	**Kevljani**
2.	**Fazlić Ethem**	**„**	14.	**Jakupović Hasan-Hasin**	**Kamičani**
3.	**Jakupović Sejdo**	**„**	15.	**Jakupović Dedo**	**„**
4.	**Jakupović Jakup**	**„**	16.	**Jakupović Derviš-**	
5.	**Jakupović Atif**	**„**		**-Muharemov**	**Kevljani**
6.	**Husić Điho**	**Kevljani**	17.	**Jakupović Derviš**	**Kamičani**
7.	**Colić Mustafa**	**„**	18.	**Jakupović Jusuf-Smajin**	**„**
8.	**Čirkin Mahmut**	**„**	19.	**Softić Husein**	**„**
9.	**Jalkupović Smajl-Hasin**	**Kamičani**	20.	**Jakupović Nezir**	**„**
10.	**Velić Hašim**	**Kevljani**	21.	**Jakupović Husein**	**„**
11.	**Jakupović Šećo**	**Kamičani**	22.	**Ferhatović Salko**	**Kevljani**
12.	**Jakupović Lativ-Dedin**	**Kevljani**	23.	**Velić Kahro**	**Kamičani**

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 41/3.**

24. Jaikupović Muharem — Kevljani
25. Osmanovlć Omer — D
26. Jakupovlć Ahmet — Kevljani
27. Bafirović Alija — ft
28. Jakupović Salih--Mehmedov — ft
29. Pervanić Husein — tt
30. Mujkanović Husein — Kamičani
31. Jakupović Ibro-Ramin — Kevljani
32. Jakupović Karanfil — Kamičani
33. Jakupović Sulejman--Mehin — tt
34. Jakupović Hajro — Kevljani
35. Jakupović Vejsil — tt
36. Jakupović Osman--Hasanov — Kamičani
37. Jakupović Silih--Hasanov — fJ
38. Modronja Hasan — tt
39. Jakupović Salih--Selimov — n
40. Muratović Bego — Kevljani
41. Karabašić Deviš — n
42. Jakupović Arif-Eminov — Kamičani
43. Jakupović Sulejman — tt
44. Hadžić Mehmed
45. Čolić Huso — -
46. Jakupović Smail-Mehin — tt
47. Jakupović Ramo — it
48. Colić Pašo — Kevljani
49. Jakupović Šedif — tt
50. Karalić Milutin — Ivanjska
51. Berić Vaso — Lamovite
52. Berić Stojan — n
53. Berić Simeun
54. Berić Milivoj — tt
55. Lajić Dušan
56. Janjić Nedeljko — tt
57. Malenčić Košta
58. Rosić Novak — Bistrica
59. Zrnić Nikola — Lamovita
60. Dokić Đuro
61. Savić Spasoja — Verići
62. Radulj Lazar — Bistrica
63. Marić Košta — Omarska
64. Stojaković Jovan
65. Radul Ilija — Bistrica
66. Dragonjić Petar — Babići
67. Berić Jovain — Lamovita
68. Ivković Jovan — Tomašica
69. Sekulić Dušan-Radin — Omarska
70. Sekulić Nikola — ,,
71. Petar Zdelar — Petrov Gaj
72. Đurđević Dušan — Lamovita
73. Aleksić Aleksa — Babići
74. Risto Miladinović — Balte
75. Mlađan Mađar — Babići
76. Kos Janko — it
77. Dukić Ostoja — Omarska
78. Bjelan Sekulić — tt
79. Novak Sekulić-Stojkin — ,,
80. Marko Sekulić — Omarska
81. Dušan Sekulić — »
82. Simeun Sekulić — t»
83. Ilija Sekulić — t*
84. Radovan Sekulić — tt
85. Ostoja Sekulić — tt
86. Mitar Sekulić — tt
87. Hajdić Salih — Kozarac
88. Hase Grozdanić — Grozdanići
89. Mihajlo Zinkević — Balte Jaruge
90. Mihajlo Inđić — Orlovac
91. Hamdija Sušić — Kozarac
92. Huška Grabić — tt
93. Zaim Zaimović — tt
94. Mujo Radžić — Kozarac
95. Stevo Dobrovoljski — tt
96. Hasan Sinanagić — Hrastići
97. Hasan Jasiga — Kamičani
98. Ahmet Ičić — Brđani
99. Ibrahim Đikić — Kamičani
100. Huso Sahbas — tt
101. Hasan Sahbas — tt
102. Smajo Sahbas — tt
103. Ibrahim Islamčević — tt
104. Jasika Mehmed — tt
105. Bego Kešić — tt
106. Murat Alić
107. Obrad Salić — Petrovgrad
108. Jusuf Jakupović — Kamičani
109. Serif Jakupović — tt
110. Pero Medarević — tt
111. Đuro Grujić — Orlovci
112. Milan Lazić — Verići
113. Rade Lazić — tt
114. Đurad Lazić — tt
115. Stojko Lazić — tt
116. Arsen Lazić — tt
117. Simeun Popović — tt
118. Mirko Popović — ,,
119. Ohrad Đurić — Verići
120. Nikola Đurić — tt
121. Jovan Đidić — tt
122. Dragoljub Milaković — Ivanjska
123. Momčilo Milaković
124. Dušan Milaković — tt
125. Ratko Milaković — »
126. Jakob Petrovič — Bistrica
127. Radomir Subotić — Ivanjska
128. Jovo Radulj — Verići
129. Milan Radulj — »»
130. Dragan Radulj — »»
131. Rade Radulj
132. Miloš Gojić — »»
133. Mihajlo Kukić — Bistrica
134. Vid Miladinović — »
135. Ostoja Bijelić — Verići
136. Trivun Lazić — n
137. Mihajlo Radulj — . »
138. Ašim Jakupović — Kamičani
139. Aga Jakupović — H

140. Aga Farić	Kamičani	144. Cvetko Malenčić	Lamovita
141. Rade Gruban	Lamovita	145. Stojko Sukalo	Ivanjska
142. Jefto Karalič	Ivanjska	146. Košta Rubin	Omarska
143. Vaso Rubin	Lamovita	147. Dragutin Skuindrić	Balte

Br 146

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 10. JULA 1942. SAČINJEN U NEDIĆEVOM MINISTARSTVU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM IVAN KOPRIVNJAK IZNOSI O SVOM BORAVKU U LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

Z A P I S N I K

od 10. jula 1942. godine

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

KOPRIVNJAK IVAN, poslužitelj, rođen u Zagrebu 5 maja 1923 godine, sin Valentina, trgovca iz Zagreba, i Lidije, rođ. Gmajnić radnice u fabrici Union u Zagrebu.

4. oktobra prošle godine oko ponoći došlo je u naš stan 7 ustaša od koji su mi neki bili poznati iz viđenja, a nekoga Kralja sam lično poznavao. On je inače krojački šegrt, ima oko 18 god., i sada služi kao detektiv ustaške policije. Stigli su automobilom i svi su bili oboružani revolverima, koje su uperili u mene i moje, čim su ušli u kuću. Meni su odmah rekli da se obučem i da pođem sa njima. Sav prestrašen ja sam se jedva obukao, oprostivši se sa svojima i krenuo. Odveli su me u Zvonimirovu ulicu broj 2, gde se nalazila ustaška policija. Tu su mi u dvorištu vezali lancima ruke na leđima i pritom me neprestano psovali i nazivali pogrdnim rečima. Malo zatim mi je pristupio jedan šofer koji mi je crvenom krpom vezao oči, našto me je ugurao u auto. Mislim da sam bio u autu. I sad se dogodilo nešto čudnovato. Ja vas molim da mi verujete sve što ću vam reći, jer je živa istina, a potvrdiće to jednoga dana i drugi, koji su isto doživeli, što i ja te noći.. .[2]

Na 23. decembra na večer rekli su meni i još četrnaestorici drugih uhapšenika, da se spremimo i da idemo na slobodu. Mi smo u to verovali. Sutradan, na 24. decembra, dakle na katolički badnjak, odveli su nas međutim u pratnji sedmorice ustaša u Jasenovac.

3

U Staroj Gradišci je već bilo bolje i radi toga, što niko nije tamo ubijen vidljivo. Samo se među zatočenicima pričalo i da i tu mnoge ubi-

[1] Arhiv VII, Nda, k. 39, reg. br. 54/3.
[2] 3. s j 6 izostavljeno se ne odnosi na logor Stara Gradiška.

jaju, pa čak i da je Miloš dolazio i svojom rukom ubijao pojedine zatočenike. Međutim, mnogi su često odvođeni u manjim i većim grupama, a da niko nije znao kamo ih vode. Među zatvorenicima se govorilo za te ljude, a to su tvrdile i ustaše da ih odvode u „Đakovo". Ta reč na ustaškom jeziku znači pravo na streljanje, odnosno klanje ili ubijanje na drugi način- Svakako je istina, da nikad nismo niti videli one, koji su odlazili u „Đakovo", niti smo ikada šta o njima čuli. Redovno su odašiljani u „Đakovo" bolesni i iznemogli starci, pa često i deca. Kad je neko tako oboleo, da se više nije mogao držati na nogama, a bio je Srbin ili Zidov, onda bi ih odveli u „Bolnicu". To je jedna odeljena soba, koju su skoro svake noći praznili, odvodeći velikim kamionima bolesnike u „Đakovo".

Mnoge su iz Stare Gradiške slali u Nemačku na rad. Uglavnom sve za rad sposobne Srbe. Njihove žene i deca mlađe od 7 do 8 godina ostajali su u logoru zaključana u sobama, a hrane ih samo repom. A mnoge su majke među njima sa vrlo malom decom u naručju, pa i sa novorođenim bebama. Srpsku decu od 8 do 15 godina[4], kojima su roditelji odvedeni u Nemačku na rad, kao i starce, odveli su u „Đakovo".

Mi Hrvati dolazili smo u Staroj Gradišci dosta često u kontakt sa Srbima i Zidovima, ali samo preko dana. Postupak i hrana su bili nešto bolji nego u Jasenovcu, ali ipak je bilo daleko od toga da bi se moglo reći, da je bilo dobro, bilo u kom pogledu, osim što nismo bili prisiljeni, da gledamo klanje i mrcvarenje ljudi. No, ni bez toga nije bilo sasvim. Jednoga dana dovedena je u naše odeljenje grupa od oko 35 mladića iz Dalmacije. Svi su bili bolje odeveni i, koliko znam, mnogi su od njih bili studenti. Svi su bili mlađi, imali su najviše oko 20 godina. Kratko vreme nakon njihovog dolaska jedan broj je pušten, kako su tvrdili, na slobodu. Ostatak od 21 mladića te grupe Dalmatinaca povezali su i na mrtvo ime isprebijali. Posle toga su ih zatvorili u dve ćelije u podrumu. To je bilo dva meseca pre mog odlaska iz Stare Gradiške u Zemun. Za sva ta dva meseca dobili su ti nesretnici svega tri puta hranu i vode. Kad sam odlazio u Zemun bila su od njih samo još dvojica živa. .. .[5] Ako je neki nešta skrivio, pa bila to i najmanja krivica, ustaše su ga odmah osudili na 10 dana zatvora u samicu. Međutim, nijedan se nije vratio živ iz te samice. ...[6]

Jednoga dana u mesecu maju o.g. izveli su nas Hrvate na dvorište i zapitali nas, da li hoćemo da idemo na rad u Nemačku. Razume se, da smo se skoro svi javili, jer smo u tome videli oslobođenje od ustaškog pakla. Srbe su također odvodili na rad u Nemačku, ali njih nisu pitali, nego su ih jednostavno odredili i otpremili na put. Onom prilikom kad sam se i ja javio bilo nas je 90 Hrvata koji smo se odazvali pozivu. Mnogi su ostali jer nisu bili sposobni za rad, ili su se nadali da će biti pušteni na slobodu. Mnogi su zaista i pušteni na slobodu, među njima i onaj bivši narodni poslanik Hrvatske seljačke stranke iz Karlovca, koji je odmah

[4] Po završetku afanzive na Kozari, jula 1942, u koncentracioni logor Stara Gradiška dovedeno je 12.263 dece, odvojeno od roditelja i smešteno bez ikakvih uslova za život. Akcijom komunista iz Zagreba iz logora je izvučeno 6.230 dece, a onda je Luburić sprečio spasavanje preostale dece (Dragoje Lukić, Rat i djeca Kozare, Narodna knjiga, 1979, Beograd, str. 117—127).

postao član hrvatskog sabora, te bivši komandant konjice Mačekove zaštite u Zagrebu Belak i drugi.

U okviru Logora u Staroj Gradišci bila je od nas posve odeljena zgrada, koja je ranije bila bolnica tamošnje kaznione. Tu su bili smešteni „Masoni", kako smo ih zvali. Bila su to sve gospoda najvećim delom iz Zagreba, javni radnici, političari, umetnici i t.d. Njima je bilo vrlo dobro, jer su imali dosta slobode kretanja po dvorištu, primali su hranu spolja, imali su duhana, a i postupak je prema njima bio sasvim drukčiji nego prema nama. Svi su oni pušteni na dan otvaranja Hrvatskog sabora. Tako nam je rečeno.

Br. 147

OBAVEŠTENJE ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU I VELIKU ŽUPU SANA I LUKA LOGORA STARA GRADIŠKA OD 12. JULA 1942. GODINE ZAŠTITNOM REDARSTVU ZA GRAD BANJU LUKU KOJA SU LICA DOPREMLJENA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Zaštitno Redarstvo za grad Banja Luku
i Vel. Zupu Sana i Luka. — logor St. Gradiška.

Broj: službeno.
Predmet: popis uhićenika.[2] **St. Gradiška 12. VII. 1942.**

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 11/7.**

[2] **U spisku se nalazi sledečih 112 lica: Kovačević Ostoja, Đaković Rade, Zafoić Đuro, Musić Džemal, Sušić Adem, Midžić Husein, Došenović Košta, Đurenović Đuro, Kovačević Ferid, Kuluzović Ibrahim, Mujić Meho, Drakulić Zdravko, Sobot Rade, Subotić Milutin, Milašinović Dragan, Turudija Lazo, Đurica Dušan, Turudija Milan, Milašinović Đuro, Tizić Ilija, Dojčin Tubin, Makičić Gojko, Balaban Pero, Kukavica Janko, Makić Vladimir, Svonja Dane, Malešević Marko, Gajić Dragomir, Stević Ostoja, Došić Stojan, M-iljević Vid, Stambolić Dušan, Tađić Fehim, Midžić Zijad,... Senko Vlado, Berić Mirko, Redžić Muharem, Milaković Ilija, Latinović Mićo, Danić Dušan, Balić Hamdija, Ćejvan Semso, Ibrahimović Selim, Kos Marko, Janušić Vladimir, Grandić Bogdan, Vranić Vojo, Grujić Trivun, Bajrić Maše, Bajrić Murat, Gavrilović Mile, Milić Stanislav, Kozomora Vladimir, Jugat Zdravko, Ing. Tomičić Ljudevit, Muhamedagić Hasan, Ivančević Branko, Grahovac Miilenko, Pita Midhat, Fehić Kahrić, Baibić Ahmet, Marin Mile, Kovačević Veljko, Mutić Rade, Jarić Mile, Bursać Marko, Knežević Đorđe, Topić Ostoja, Šarac Vaso, Janjetović Pero, Trča Drago, Bosančić Pero, Majkić Dragutin, Pilimović Stojan, Knežević Dušan, Munjiza Ostoja, Lukić Mirko, Barić Halil,** Skorić **Meho,** Sobot **Petar, Rakoč Milan, Maksimović Uroš, Đurić Stanko, Dokić Petar, Pripoš Ostoja, Prpoš Siine, Pavlović Dane, Ninić-Laić Dušan, Pržan Obrad, Podgorelec Slavko, Kajić Miloš, Lokar Josip, Kovačić Antun, Ivanščak Vladimir, Petruševski Vlatko, Petruševski Ludvig, Ništević Bogdan, Đaković Bogdan, Perović Andrija, Perović Rajko, Grujić Branko, Glavičak Ante, Topić Ante, Tirninić Miroslav, Grbić Juro, Bjelajac Koviljka, Stern Gertruda i Zumberović Ihsan.**

Zaštitnom Redarstvu za grad Banja Luku

BANJA LUKA

Savezno sa tamošnjim nalogom broj V.T. 45/42 od 9. VII. 1942 dostavlja se u prilogu popis svih uhićenika, koji su dopremljeni iz B. Luke u logor St. Gradiška radi istrage, na dan 12. VII. 1942.

2 priloga

Za Dom Spremni!

Nadstojnik polit, odsjeka
(Potpis nečitak)

Br. 148

DOPIS ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 14. JULA 1942. GODINE ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC DA SE UPUTNICAMA I ODLUKAMA UPUĆUJE 17 LICA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST BANJA LUKA
Broj: T. 491/42.

Banja Luka, dne 14. srpnja 1942.

Predmet: Karabegović i drugi, —
upućenje u logor.

ZAPOVJEDNICTVU SABIRNOG LOGORA

JASENOVAC

Upućuju se naslovu uz prilog uputnica i odluka za zbirni logor u Jasenovcu sliedeći:[2]

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 37/3.**

*** Za svakog od 17 ovih logoraša postoje i potvrde zapovednika koncentracionog logora Jasenovac da su 14.7.1942. primljeni u logor (Arhiv VII, a. NDH, k. 315, reg. br. 13/17) kao i jutarnji izveštaj nadzornika zatvora „Crna kuća" u Banjoj Luci da su 14.7.1942. njih 17 upućeni u logor (Arhiv VII, a. NDH, k. 194, reg. br. 38/7).**

1. Bajić Božo,
2. Bajić Mitrana,
3. Bukić Munira,
4. Bukić Osman,
5. Daničić Jovan,
6. Ekić Ismet,
7. Jaran Sulejman,
8. Karabegović Mubera,
9. Mlečnik Alojz,
10. Mlečnik Franc,
11. Mlečnik Silvio,
12. Mlečnik Viktor,
13. Novak Divjak,
14. Radonjić Savo,
15. Premru Viktor,
16. Tomić Ilija,
17. Vranješ Vaskrsije.

Za dom spremni!

Prilog: dopis U.N.S. ured I.

Upravitelj redarstva:
(Dr. Grames)

Br. 149

ZAHTEV ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 17. JULA 1942. GODINE USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI DA IH OBAVESTI DA LI SE 29 NAVEDENIH LICA NALAZE JOŠ U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
U Banjoj Luci dne 17. VII. 1942
Broj: Taj. 1440—42

Predmet: Jakupović Sejdo i dr. podatci.

ZAPOVJEDNIŠTVU USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE URED I.

U

Z a g r e b u

Drugom polovicom mjeseca svibnja popraćeno je u sabirni logor Jasenovac, od strane ove oblasti izvjestan broj osoba, među kojima su se nalazili slijedeći:

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 41/3.

1. **Jakupovlć Sejdo,**
2. **Jakupovlć Jakup,**
3. **Jakupović Latif-Dedin,**
4. **Colić Husein,**
5. **Jakupović Jusuf-Smain,**
6. **Softić Husein,**
7. **Jakupović Nezir,**
8. **Jakupović Husein,**
9. **Jakupović Ahmet,**
10. **Jakupović Vejsil,**
11. **Jakupović Osman-Hasanov,**
12. **Karabašić Derviš,**
13. **Zdelar Petar,**
14. **Grozdanić Hase,**
15. **Zinkević Mihajlo,**
16. **Inđić Mihailo,**
17. **Zaimović Zaim,**
18. **Ičić Ahmet,**
19. **Đikić Ibrahim,**
20. **Sahbas Hasan,**
21. **Kešić Bego,**
22. **Grujić Đuro,**
23. **Popović Simeun,**
24. **Džidić Jovan,**
25. **Radulj Mihajlo,**
26. **Jakupović Ašim,**
27. **Jakupović Aga,**
28. **Farić Aga,**
29. **Karalić Jevto.**

Moli se naslov da žurno obavješti ovu oblast, da li se prednje osobe još nalaze u zbirnome logoru Jasenovac, odnosno gdje se sada nalaze.

ZA DOM SPREMAN!

Redarstveni upravitelj
— Dr. Ivo Gromes —

Br. 150

ZAKONSKA ODREDBA ANTE PAVELIČA OD 20. JULA 1942. GODINE O UPUĆIVANJU LICA U KONCENTRACIONE LOGORE[1]

ZAKONSKA ODREDBA

o suzbijanju nasilnih kažnjivih čina proti državi, pojedinim osobama ili imovini.

I. Upućivanje u sabirne logore.

§ 1.

Pojedini članovi obitelji osoba, koje same ili u zajednici s oružanim skupinama narušavaju javni red i sigurnost, ili koje ugrožavaju mir i spokojstvo hrvatskog naroda, ili koje poduzmu kakav nasilni kažnjiv čin proti državi, pojedinim osobama ili imovini, kao i članovi obitelji od kuće odbjeglih osoba, mogu se uputiti na prisilan boravak u sabirne logore. Ove logore ovlašteno je osnivati Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost u pojedinim mjestima Nezavisne Države Hrvatske.

[1] **Narodne novine br. 162/1942.**

Članovima obitelji osoba, navedenih u prvoj stavci, smatraju se sve one osobe, koje s takvim osobama zajednički žive u kućnoj zadruzi u smislu zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889., odnosno žena, roditelji, djeca te braća i sestre osoba, navedenih u prvoj stavci, ukoliko s ovim osobama žive u zajedničkom kućanstvu.

§ 2.

O upućivanju pojedinih članova obitelji osoba navedenih u prvoj stavci § 1., na prisilan boravak u sabirne logore, kao i o vremenu trajanja boravka u sabirnim logorima odlučuje Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost.

Sve upravne i samoupravne oblasti, kao i ustanove ustaškog pokreta, dužne su Ministarstvu unutarnjih poslova, Ravnateljstvu za javni red i sigurnost, preko župskog redarstva svog područja prijaviti osobe, navedene u § 1., članove njihovih obitelji, koji s takvim osobama zajednički žive u kućnoj zadruzi u smislu zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889., odnosno ženu, roditelje, djecu te braću i sestre osoba, navedenih u § 1., ukoliko s ovim osobama žive u zajedničkom kućanstvu, kao i njihovu cjelokupnu pokretnu i nepokretnu imovinu.[2]

2 zakonska 'Odredba

O PROMJENI I NADOPUNI ZAKONSKE ODREDBE O SUZBIJANJU NASILNIH KAŽNJIVIH CINA PROTI DRŽAVI, POJEDINIM OSOBAMA ILI IMOVINI

§ I-

Gdje god u §§ 1. do uključivo 4. zakonske odredbe o suzbijanju nasilnih kažnjivih čina proti državi, pojedinim osobama ili imovini od 20. srpnja 1942. broj CCIX-1779-Z-1942. (Narodne novine od 22. srpnja 1942. broj 162) dolaze rieči: „Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost" zamjenjuje se rieoima „Ustaška nadzorna služba", a u § 6. mjesto rieči: „Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost" stavljaju se rieči: „Ustaški nadzorni zapovjednik".

§ 2.

U prvoj stavci §7. iza rieči: „može se" stavljaju se rieči: „nakon upućivanja u sabirne logore".

Ova zakonska odredba zadobiva pravnu moć danom proglašenja u Narodnim novinama.

U Zagrebu, 3. kolovoza 1942.

Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske:
Ante Pavelić v. r.

Broj CCXVIII-1884-Z-1942.

Ministar unutarnjih poslova:
Dr. Andrija Artuković v. r.

Ministar pravosuđa i bogoštovlja:
Dr. Mirko Puk v. r.

Donošenju odluke o upućivanju pojedinih članova obitelji osoba, navedenih u § 1., u sabirne logore ima predhoditi postupak, propisan za upravno kazneno postupanje.

Postupak provodi Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, neposredno ili posredno preko prvomolbenih upravnih oblasti.

§ 4.

Trajanje boravka u sabirnim logorima ne može biti kraće od šest mjeseci ni duže od tri godine.

Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, može u svako vrieme ukinuti svoju odluku o upućivanju pojedinog člana obitelji osoba, navedenih u § 1., na prisilan boravak u sabirne logore, a isto tako može u svako vrieme po slobodnoj razsudi smanjiti trajanje boravka pojedine osobe u sabirnom logoru.

§ 5.

Vrieme provedeno u pritvoru upravnih oblasti i redarstvu prije donošenja odluke o upućivanju pojedine osobe na prisilan boravak u sabirne logore, uračunava se u vrieme trajanja prisilnog boravka u logorima.

§ 6.

Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, izdat će propisnik o ustrojstvu, poslovanju i pazci u sabirnim logorima te o uzdržavanju osoba, upućenih u ove logore.

II. Oduzimanje imovine

§ 7.

Pojedinim članovima obitelji osoba, navedenih u § 1., može se oduzeti njihova cjelokupna pokretna i nepokretna imovina u korist Nezavisne Države Hrvatske.

Odluku o oduzimanju imovine pojedinim članovima obitelji takvih osoba donosi Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost.

§ 8.

Odluku o oduzimanju imovine po § 7. dostavit će Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, Državnoj riznici, odjelu za podržavljeni imetak, koja će razpolagati s tom imovinom u ime Nezavisne Države Hrvatske shodno propisu druge stavke § 3. zakonske odredbe o oduzimanju imovine osobama, koje narušavaju javni mir i po-

redak od 27. prosinca 1941. broj CDLXX-2355-Z-1941. (Narodne novine od 30. prosinca 1941. broj 213).

Odluka Ministarstva unutarnjih poslova, Ravnateljstva za javni red i sigurnost, o oduzimanju imovine ovršni je naslov u smislu zakona o ovrsi i osiguranju od 9. srpnja 1930.

Propisi § 6. do 16. zakonske odredbe o oduzimanju imovine osobama, koje narušavaju javni mir i poredak od 27. prosinca 1941. broj CDLXX-2355-Z-1941. (Narodne novine od 30. prosinca 1941. br. 213) shodno će se primjenjivati i na postupak o oduzimanju imovine po propisima ove zakonske odredbe.

§ 9.

Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, može u svako vrieme ukinuti svoju odluku o oduzimanju imovine (§ 7.) u cielosti ili djelomično, ukoliko ova imovina nije već prešla u ruke trećih osoba.

§ 10.

Propisi § 1. do 9. ne će se primjenjivati na članove obitelji odbjeglih osoba, koje se u roku od 14 dana, računajući od dana proglašenja ove zakonske odredbe, povrate svojim kućama.

III. Naknada zlobno počinjene štete

§ U-

Država, občina i posebničke osobe, kojima je zlobno počinjena šteta uništenjem, oštećenjem, paležem, pljačkom ili kakvim drugim nasilnim kažnjivim činom, mogu tražiti naknadu počinjene štete prema propisima ove zakonske odredbe.

§ 12.

O naknadi zlobno počinjene štete kažnjivim činom iz § 11. odlučuje Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, na prijavu zanimanih stranaka ±ü ureda rada.

Ako Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost, nakon provedenog postupka utvrdi, da je šteta zlobno počinjena na jedan od načina, navedenih u § 11., odlukom će odmjeriti iznos počinjene štete i ovu odluku dostaviti nadležnom poreznom uredu.

Nadležni porezni ured će razpodieliti iznos odmjerene štete na pojedine porezne obvezanike, koji prebivaju ili borave na području one občine, u kojoj je šteta počinjena, i to prema iznosu neposrednih poreza, koje plaćaju pojedini porezni obvezanici u toj občini.

Na pojedine porezne obvezanike razpodieljene iznose utjerat će u roku od osam dana od pojedinih poreznih obvezanika nadležni porezni ured prema propisima, koji vriede za utjerivanje neposrednih poreza.

Ako se pronađe ili uhvati počinitelj (§ 11.) mogu pojedini porezni obvezanici za izplaćenu naknadu štete i troškove tražiti naknadu od počinitelja redovnim sudbenim putem.

IV. Konačne odredbe

§ 14.

Proti svim odlukama, donesenim prema ovoj zakonskoj odredbi, nije dopušten nikakav pravni liek niti tužba na Upravno sudište.

§ 15.

Ova zakonska odredba zadobiva pravnu moć danom proglašenja u Narodnim novinama.[3]

*** O zločinima ustaša, prema Zigfriđu Kašeu, nemačkom poslaniku u NDH, 1941/1942, Bogdan Krizman u svojoj knjizi: „Ustaše i Treći Rajh" knjiga 1, piše:**

„Njemački prigovori — upozorava Kasche u pismu — upravljeni su, prije svega, na adresu ustaša ...

Ako se tvrdi da su ustaše poubijali 400.000 „pravoslavaca", to je opasno pretjerivanje i — prema Kascheu — ne odgovara činjenicama. Istraga u šest istočnobosanskih kotareva, osobito jako zahvaćenih nemirima 1941/42. god., utvrdila je ovaj broj poginulih: 2.400 „katoličkih Hrvata"; 13.400 „muslimanskih Hrvata" i „pravoslavnih" 19.300. Isto takve, no nepotpune istrage u četiri srednjobosanska kotara utvrdile su ove brojke poginulih: 6.000 „katoličkih Hrvata"; 11.000 „muslimanskih Hrvata" i 18.000 „pravoslavnih". Te su brojke dosad jedine donekle pouzdane. Izgredi su otpočeli — u slučajevima koje je Kasche „ispitao" — zbog nasilja pojedinih „pravoslavaca" ili pripadnika bivših jugoslovenskih jedinica (!!!)..."
(str. 38)

a u knjizi: „NDH između Hitlera i Musolinija", Bogdan Krizman između ostalog o ustaškom teroru piše:

„Poslije Pavelićeva programatskog govora na Markovom trgu, 21. V, uslijedila je razgranata kampanja diljem NDH u toku koje su istupali istaknuti ustaški funkcionari i članovi vlade, tumačeći narodu namjere i politiku „nove Hrvatske". Među najaktivnije u toj kampanji valja ubrojiti: Milu Budaka, Milovana Zanića, Mladena Lorkovića, Mirka Puka, Andriju Artukovića i ostale. Budak je, na primjer, u govoru u Slavonskom Brodu rekao i ovo: „(...) mi imamo ne samo pravo nego i dužnost tražiti od ovdašnjeg pravoslavnog življa, da taj živalj uvidi, što jest i da se prema tome snađe. Imamo zato pravo govoriti, ako je tko Srbin ima Srbiju, i to je njegova domovina." 2anić je u govoru na ustaškoj skupštini u Novoj Gradiški rekao: „Ustaše! Ja govorim otvoreno: Ova država, ova naša domovina mora biti Hrvatska i ničija više. I zato oni koji su došli ovamo, ti treba i da odu. Događaji kroz stoljeća, a osobito ovih dvadeset godina pokazuju da je tu svaki kompromis isključen. Ovo ima biti zemlja Hrvata i nikog drugog i nema te metode, koju mi nećemo kao ustaše upotrebiti, da načinimo ovu zemlju zbilja hrvatskom i da je očistimo od Srba koji su nas stotine godina ugrožavali i koji bi nas ugrozili prvom zgodom. Mi to ne tajimo, to je politika ove države i to kad izvršimo, izvršit ćemo samo ono što piše u ustaškim načelima." Na drugom mjestu je zaprijetio: „Mi ustaše znademo da dok se to pitanje Srba ne riješi, da će ova država biti uznemiravana." Sef diplomacije NDH je u Donjem Miholjcu na skupu izjavio: „Hrvatski se narod mora očistiti od svih elemenata, koji su za taj narod nesreća, koji su tome narodu tuđi i strani, koji

u tom narodu rastvaraju njegove zdrave snage, koji su taj narod kroz desetljeća i stoljeća gurali iz jednog zla u drugo. To su naši Srbi i naši 2idovi." Mirko Puk je na zboru u Glini, također, zaprijetio ovako: „U povelji cara Leopolda stoji već napisano, da će ti elementi (tj. Srbi), koji su k nama doseljeni, otići natrag kad dođe vrijeme, a sad je to vrijeme došlo."

Srbi su odmah od početka bili izvrgnuti raznim šikanacijama (zabrana upotrebe ćirilice; ukidanje naziva „srpsko-pravoslavna vjera" za koju se ubuduće ima upotrebljavati naziv „grčko-istočna"; zabrana kretanja noću za Srbe; iseljavanje iz gradskih četvrti najvišeg standarda; nošenje plave trake s početnim slovom „P"), ali i hapšenjima, i to ne samo pojedinačnim nego i grupnim. Njih bi ustaše — zbog nedovoljnog prostora u zatvorima — skupljali u tzv. „sabirališta".

„Pored zatvaranja sve većeg broja Srba u logorima — kako navodi Fikreta Jelić-Butić u svojoj knjizi — gdje su se počela ubrzo vršiti masovna ubojstva, uslijedili su na raznim mjestima i masovni pokolji. Među tim brojnim ubojstvima posebno treba navesti niz većih masovnih pokolja srpskog stanovništva. U selu Gudovcu, kraj Bjelovara, ustaše su 27/28. travnja strijeljali 184 seljaka Srbina. U Blagaju, na Kordunu, gdje su pozvali odrasle Srbe iz Veljuna i okolnih zaselaka, ustaše su poubijali oko 250 seljaka, koji su se odazvali pozivu. Nekoliko dana kasnije, 11/12. svibnja, izvršen je masovni pokolj oko 300 Srba u Glini. U toku lipnja uslijedili su novi veći pokolji u Hercegovini. U okolici Ljubinja, ustaše su 2. lipnja otpočeli masovni pokolj u kojemu je stradalo oko 140 seljaka Srba. Tri dana kasnije, ustaše su poklali oko 180 seljaka iz sela Korita kod Gacka. Zatim, 23. lipnja, ponovo blizu Ljubinja, ubijeno je oko 160 ljudi, a u tri sela blizu Gacka oko 80 muškaraca, žena i djece. Dva dana kasnije, uslijedio je pokolj oko 260 ljudi u nekoliko sela stolačkog kotara. Istodobno je kod Opuzena, blizu Metkovića, strijeljano oko 280 Srba, uhapšenih na području kotara Stolac. U blizini Ljubuškog pobijeno je 30. lipnja oko 90 Srba, dovedenih iz Čapljine. U liplju je došlo do pokolja Srba na području sjeverne Dalmacije. Pokolji su započeli velikim hapšenjima seljaka Srba na području drniškog i kninskog kotara. Najprije je 15. lipnja uhapšeno u tri sela oko 60 seljaka Srba, koji su zatvoreni u tvrđavu u Kninu, a zatim nad njima izvršen pokolj. Jedna grupa od oko 50 uhapšenih Srba poubijana je na putu Knin—Gračac. U noći 19/20. lipnja ustaše su u Kninu i Kninskom polju uhapsili 76 Srba i poubijali ih u Promini. U nekim selima vrličke, drniške i prominske općine ubijeno je od kraja lipnja do sredine srpnja oko 250 seljaka Srba, među kojima znatan ibroj žena i djece. U četiri sela oko Knina ubijeno je do 12. srpnja oko 70 Srba. U selu Prisoju kod Sinja, uhapšeno je oko 90 osoba, koje su zatim ubijene...

U selu Suvaji kod Gračaca uibijeno je 1. srpnja oko 300 muškaraca, žena i djece. U selu Grabovcu kod Petrinje ustaše su 24. i 25. srpnja pobili preko 1.200 ljudi. U razdoblju od 20. do 27. srpnja ubijeno je u Prijeboju i okolici nekoliko stotina ljudi. U Briimišlju je u noći 27/28, uhapšeno oko 80 ljudi, koji su pobijeni u Slunju. Sutradan, 28. srpnja, ustaše su ubili oko 180 Srba u blizini Vojnića. Istoga dana je izvršen pokolj nad grupom od oko 50 muškaraca i žena iz sela Polače kod Knina. Slijedio je 29. srpnja veliki pokolj nekoliko stotina Srba u crkvi u Glini. Prema nekim podacima, krajem srpnja u Glini je bilo ubijeno oko 2.000 Srba. Istodobno je došlo do masovnog pokolja od oko 500 Srba iz Gračaca i okolice. Najveći pokolji na području Bosne zbili su se krajem srpnja u zapadnim područjima. Pretpostavlja se da je tih dana u kotarima Bihać, Bos. Krupa i Cazin ubijeno oko 20.000 Srba, na području kotara Sanski Most oko 6.000, u kotarima Prijedor i Bos. Novi također oko 6.000. Do velikog pokolja došlo je u srpskim selima kod Duvna, gdje su ustaše pobili oko 250 ljudi. Od 29. srpnja nastaju masovni pokolji u livanjskom kotaru, kojima je u narednih mjesec dana obuhvaćeno preko 1.000 Srba."

Uz „sabirališta" (sabirnih logora, iseljeničkih logora ili zbirališta — kako su ih još nazivali), pristupilo se osnivanju koncentracionih logora po nacionalsocijalističkom uzoru. To su bili pravi „logori smrti" poput Jadovna kod Gospića, Stare Gradiške i Jasenovca.

„Glavni i najveći logori u NDH bili su — navodi F. Jelić-Butić u Jasenovcu i Staroj Gradiški.

***Kroz jasenovački logor prolaze deseci tisuća ljudi, većinom pogubljeni u bezbrojnim pokoljima što su se ondje činili. Istog je karaktera bio i koncentracioni logor u Staroj Gradiški, formiran na mjestu dotadašnjeg kaznenog zavoda. U njemu su osobito obavljani pokolji žena i djece."* (str. 123—127)**

U Zagrebu, dne 20. srpnja 1942.

Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske:
ANTE PAVELIO, v. r.

Broj: CCIX-1779-Z-1942.

Ministar unutarnjih poslova:
Dr. Andrija Artuković, v. r.

Državni rizničar:
Dr. Vladimir Košak, v. r.

Ministar pravosuđa i bogoštovlja:
. Dr. Mirko Puk, v. r.

Br. 151

IZVEŠTAJ PREDSEDNIŠTVA VLADE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE U LONDONU OD 22. JULA 1942. GODINE O STANJU U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

PREDSEDNISTVO VLADE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
Str. pov. V. K. br. 673
22. jula 1942. g.
LONDON

Dostavlja se u prilogu prepis izveštaja o stanju u koncentracionom logoru u Jasenovcu, s molbom radi znanja.

Pretsednik Ministarskog saveta i
zastupnik Ministra vojske, morna-
rice i vazduhoplovstva,

(Potpis nečitak)

[1] **Arhiv VII, a. EV, k. 163, reg. br. 44/4.**

STANJE U KONCENTRACIONOM LOGORU U JASENOVCU

Od našeg poverenika u Bosni dobio sam sledeće podatke o stanju u koncentracionom logoru u Jasenovcu.

U Jasenovački logor ustaše upućuju sve istaknutije Srbe i Jevreje, kao i sve istaknute nacionaliste.

Logor se sastoji od drvenih baraka sagrađenih od neke stare građe, kroz koje prolazi kiša, a zimus je i sneg prolazio.

Postelje su obične dužine, jedna nad drugom postavljene, a pokrivači su dobijeni od američkog Crvenog krsta preko Svajcarske. Amerikanci su poslali takođe i odelo, njega su ustaše opljačkale.

Barake celu zimu nisu ložene, pa je mnogo starijih ljudi pomrlo od zime.

Hrana je strahovita: prvih 45 dana davali su interniranima samo po dva krompira i sto grama hleba dnevno, sa nekom supom u podne bez ikakvog mesa i masti.

Docnije je hrana pojačana, tj. sada se dobija 250 gr kukuruznog hleba dnevno, izjutra neki čaj bez šećera, a u podne neko kuvano varivo bez masti i mesa, uveče samo neko kuvano varivo bez ičega.

Postupak je sa interniranima nečuven i zverski: ljude ubijaju kad god hoće i bez ikakvog razloga. Kad ustaše dođu pijani iz varoši, izvode ljude iz logora i u njih gađaju takmičeći se ko će bolje pogoditi.

Zimus su naterivali ljude po noći, da se u donjem vešu valjaju po snegu, a kada su se dovoljno nakvasili, naterivali su ih u hladne sobe da spavaju, pa su obično osvanjivali mrtvi.

Jednu devojku su doterali sa rukama vezanim žicom, uveli su je u stražaru, prvo je tukli a zatim jedan po jedan silovali. Kada su se svi izredali, naterali su osuđenike da je siluju.

Kako među čuvarima ima mnogo homoseksualaca, to oni svako veče izaberu po nekoliko mladića, pa ih odvedu u njihove barake i siluju a potom ubijaju.

Cesto se dešava da iz barake gde ima 8 do 10 ljudi, osvane samo polovina.

Isto tako kada se ide na rad, stražari ubijaju koga hoće.

Svi ti nečuveni postupci izazvali su pobunu u mesecu januaru ove godine, koja je još bila potpomognuta od strane *četnika*, pa je dosta njih pobeglo iz logora. Ustaše su ih tražile avionima, pa su ih iz aviona tukli mitraljezima, a tada su mnoge i mnoge streljali.

Od tada naše Srbe ne vode na rad, jer ih se boje, pa vode samo Jevreje.

*mL.*_____—

Interniranima ne dozvoljavaju da se dopisuju sa kućom. Samo izuzetno onima koji su dobrog vladanja dozvoljavaju jedan put u dva meseca da se jave kući.

Kada se porodice raspituju za njih i kada budu primorani da odgovore, ustaše jednostavno napišu da se taj čovek razboleo i umro.

Dozvolili su bili da se šalju paketi, porodice su slale čak i ubijenim ljudima, jer nisu znale šta je sa njima. Ustaše su sve pakete opljačkale, a vlasnicima davale samo beznačajne stvari, jer sve što je bilo bolje oni su uzimali.

Brojno stanje u jasenovačkom logoru menjalo se iz dana u dan.

Iz logora je neko mogao da se spase samo intervencijom Nemaca, zašta je pak trebalo dosta platiti.

Tako je u martu došao iz logora Jovan Jovičić, trgovac iz Tuzle, koji je za svoj izlazak platio dva miliona dinara.

U martu je izišao iz logora i Musliman Sratanović, student iz Bijeljine.

U maju neki Jevreji koji su radili na polju, uspeli su da se jave kućama.

15. maja dozvolili su i pojedinim Srbima da se javljaju i to samo seljacima.

U aprilu mesecu, dozvolili su Jevrejskoj opštini iz Zagreba da šalje pakete Jevrejima. Opština je slala pakete i Srbima, kojima je u poslednje vreme zabranjeno slati pakete.

Danijel Ozmo, akademski slikar, ubijen u Jasenovcu jula 1942. godine.

Svi pravoslavni sveštenici koji su 2. avgusta prošle godine oterani u logor u Jasenovac, pobijeni su i ni jednog više nema u životu.. .[2]

[2] **Izostavljeno se ne odnosi na koncentracioni logor Jasenovac.**

Br. 152

IZVOD IZ PISMA DR NENADA GRISOGONA NADBISKUPU ALOJZIJU STEPINCU KOJE JE MILOŠ TUPANJANIN 24. JULA 1942. UPUTIO PREDSEDNIKU MINISTARSKOG SAVETA IZBEGLICKE VLADE U LONDONU O UŽASNIM USLOVIMA U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

Otpravljen iz Ankare 24. jula 1942. godine u 19,35 časova

Primljen u Londonu 28. jula 1942. godine u 15,30 časova

Za predsednika Ministarskog saveta

Tupanjanin molio me dostaviti Vam ovaj njegov telegram:

Zemun, 8/II. 1942.

Gospodin

Dr. Alojzije Stepinac,[2] Nadbiskup

Zagreb

[1] Arhiv VII, a. EV, f. Bileća, s. 182—185.

[2] *Dr Stepinac Alojzije,* rođen je 8. maja 1898. u Krašiću od oca Josipa i majke Barbare rođene Penić, Hrvat, nadbiskup zagrebački d predsednik biskupskih konferencija, kriv je između ostalog,

„...što su pod rukovodstvom odbora trojice kojemu je on bio na čelu vršena prisilna predvođenja Srba na katoličku veru, koja je prevođenja on sankcionirao ..." a u obrazloženju presude — ikazne lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 16 godina i na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od 5 godina između ostalog piše ...

„ ... Ustaša i okupatori su nastojali da posiju neizbrisivu mržnju između Hrvata i Srba u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, da razviju bratoubilački rat, od kojega bi samo okupator imao koristi. U tu svrhu ustaže i okupatori nemilice kolju, uništavaju i pljačkaju Srbe na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine. Kao najzgodniji način za odnarođivanje i uništavanje Srba ustaše smatraju prevođenje Srba sa pravoslavne na katoličku veroispovjest. Turajući glavu svesno u pesak, zatvarajući oči pred notorno poznatim činjenicama prisile izvršene po ustašama i ustaškim svećenicima nad Srbima u svrhu prelaza, Stepinac hoće tom masovnom nečuvenom ratnom zločinu dati jednu legalnu formu, te u tu svrhu biskupske konferencije pod predsedništvom Stepinca donose 17.XI.1941. rezoluciju, u kojoj se neverojatnim cinizmom traži da se prelazi obavljaju samo po dogmatskim načelima.

Da bi se toj raboti dala jedna skroz ozbiljna značajka, ta ista biskupska konferencija stvara tzv. odbor trojice, u koji ulazi dr Alojzije Stepinac kao predsednik, a kao članovi dr Viktor Burić, biskup senjski, i dr Janko Simrak, biskup križevački. Osniva se posebni izvršni odbor, sastavljen od samih svećenika i ta dva tela određena su za provođenje prekrštavanja naravno u sporazumu sa ustaškim ministrom pravosuđa i bogoštovlja.

Iako Stepinac ne može poreći da je kao jedan od bezuvjetnih uslova za prelaz na katoličku veru, slobodno stvorena odluka prelaznika, on svesno vara javnost iako znade da nijedan od Srba prelaznika nije prešao na katoličku veru na osnovu svoje slobodno stvorene odluke, već pod najtežom i najkrvavijom prisilom koju na njega vrše ustaše, a u nebrojenim slučajevima i sami svećenici, držeći srpskom narodu stalno nož pod vratom.

Iz iskaza nebrojenih svedaka tog prekrštavanja jasno se vidi sistem prekrštavanja.

Najprije dolazi jedan strahoviti pokolj Srba, proveden po ustašama, i kada su Srbi na smrt preplašeni, onda dolazi svećenik naravno u pratnji ustaša, i uverava Srbe kako će se moći spasiti samo ako smesta, i to svi, pređu na katoličku veru. U nekim slučajevima bili su čak hapšeni i taoci, te je njihovo puštanje na slobodu bilo uvjetovano time, da se celo selo prekrsti. Ii nakon te situacije Srbi „slobodnom voljom odlučuju se na prelaz u katoličanstvo".

I konačno dolazi do prekrštavanja, koje se nastoji učiniti što svečanijim, a kojem bezuslovno prisustvuju predstavnici ustaških vlasti, naravno u prisustvu ustaške vojske. U brojnim slučajevima dolazi baš prilikom takovog prekrštavanja, kada se narod skupi do masovnih pokolja.

Međutim, Stepinac ne tvrdi samo 1941. da Srbi prelaze samo na osnovu slobodno stvorene odluke, nego to tvrdi još i danas na raspravi kada kaže: „da su Srbi imali slobodnu volju i zdrav razum, pa su mogli preći na katoličanstvo ili ne."

Prema tome Stepinac je bio ustaša, za vreme rata u NDH je prekrštavao pravoslavne u katoličku veru, a to je ratni zločin. Sarađivao je sa nemačkim okupatorima i kvislinzima. Bio je ogorčeni neprijatelj NOV i POJ, te je zbog toga suđen i osuđen. No, pored Stepinca bilo je još Pavelićevih dušebrižnika-sveštenika koji su se sa oružjem u ruci borili protiv jedinica NOV i POJ, za šta ih je on i odlikovao, kao na primer:

„Brekalo Zvonimir, ustaški satnik duhovnik obrambenog sdruga Jasenovac, odlikovan na predlog glavara stožera ustaške bojnice, „Rodom Krune Kralja Zvonimira, III. stupnja s hrastovim grančicama" pod oč. br. 1453 — Zv. — 1954 tek. br. 5904 — Zv. „za izvanredno, požrtvovano i uspješno vršenje duhovničke dužnosti u borbenim pothvatima kod Sablja, Mršića, Gaja, Piskavica, Ponira, Bijevljevine, na Kozari, kod Ljubije rudnika, Sanskog Mosta, Kamen grada i Grmeča u 1942. godini." Vjesnik Minorsa, br. 30, od 11. IX 1942. godine str. 587. donosi slijedeće:

„Jagodar Mijo, satnik dušobrižnik ustaško-domobranske pukovnije Dr. Ante Pavelića odlikovan „Srebrnom kolajnom Krune Kralja Zvonimira na ratnoj vrpci" pod oč. br. 69 — Zv. kol. — 1942. „za hrabro i odvažno držanje u borbama protiv partizana na Kozari i Prosari pl. u vremenu od 14. lipnja do 5. srpnja 1942. godine." Vjesnik Minorsa br. 47 od 3. studenog 1943. g. str. 1708. donosi slijedeće:

„Bujanović Josip, satnik — duhovnik IV. ustaškog djelatnog sdruga, odlikovan „Malom srebrnom kolajnom Poglavnika dr. Ante Pavelića za hrabrost", „za to što se je kao svećenik prigodom napada pobunjenika na Gospić istakao hrabrošću i odvažnošću." Vjesnik Minorsa br. 51 od 2. XII 1943. godine str. 881 donosi:

„Juričev fra Dionizije, ustaški dušobrižnik, satnik Poglavnikove tjelesne bojne, odlikovan „Malom srebrnom kolajnom dra Anta Pavelića za hrabrost, za hrabro i odvažno držanje u borbama protiv pobunjenika kod sela Butiga (jugoistok od Sinja) od 11. do 17. rujna 1943. godine, kada je junački poginuo". Vjesnik Minorsa br. 12 od 16. III. 1944. g. str. 468 donosi:

„Dragičević fra Berto, satnik — duhovnik I. domobransko dobrovoljačke bojne, odlikovan „vojničkim redom željeznog trolista IV. stupnja" pod tek. br. 1260 — 2t. 24 — II. 1944. „za vrlo uspješno i hrabro vođenje milicionera u pothvatima protiv odmetnika na području sela Rakitno, to u zapadnoj Hercegovini u razdoblju od 1. IV. 1942. do 9. II. 1943. godine." Vjesnik Minorsa br. 21. od 11.V.1944. godine, str. 830 donosi slijedeće:

„Lipovac Zvonko, pričuvni ust. satnik — dužobrižnik, odlikovan „Malom srebrnom kolajnom Dr. Ante Pavelića", pod oč. br. 1342 — Hr. 1944_____i tek. br. 21202 — Hr. — 28.III.1944. god." „za hrabro držanje u borbi protiv odmetnika".

Vjesnik Minorsa, br. 44, str. 1935. od 29. IX.1944. godine donosi:

„Majić Marijan, ustaški satnik — duhovnik I. ustaškog stajaćeg tjelesnog sdruga odlikovan „Redom krune Kralja Zvonimira III. stupnja s hrastovim grančicama".

A u ustaškom listu „Hrvatski narod" od 4.VI.1944. godine br. 1051. str. 3, izašao je članak iz pera svećenika Eugena Beluhana u kojem opisuje junačku smrt župnika Ivana Miletića pod naslovom „Župnik s Drine", i niz drugih kao što su don Amte Zrno iz Duvna, Matonički Ambroz iz Sarajeva, Ivan Šalić Stepinčev sekretar itd.

Međutim, treba reći tome genocidu suprotstavljao se neznatan broj rimokatoličkih svećenika. Poznat je slučaj časnog čoveka zagrebačkog kanonika Pavla

Pišem Vam kao kršćanin, kao čovjek čovjeku. Nakanjuiem se mjesecima na ovo, čekajući hoće li prestati stizati užasne vijesti iz Hrvatske (NDH), kako bi se mogao sabrati i mirnije pisati. Punih 10 (deset) mjeseci kako se po Hrvatskoj na najzverskiji način ubijaju Srbi i uništavaju milijarde njihovog imetka, a crvenilo stida i gnjeva oblijeva svakog poštenog Hrvata. Pokolj Srba počeo je od prvih dana jadne NDH (Gospić, Glina, Petrinja, Vrgorac, Bos. Krajina itd.) i traje bez prekida i ovih dana. Nije sramota u samome ubijanju. Ona je u ubijanju svega redom: staraca, žena i djece, u ubijanju uz strahovita divljaštva i krvološtva...

Strahote logora u kojima je pobijeno na hiljade Srba ili pušteno da pomru od zlostavljanja, gladi, i zime — užasne su.

Talijani pripovjedaju o jednom logoru u Lici kod Gospića, u samom Velebitu, u kojem je bilo na hiljade Srba, i kada su preuzeli vlast talijanske oružane snage, našli su ga prazna, natopljena ljudskom krvlju i krpama, a leševi su bačeni u ponornicu kod sela Jadnikova. Računa se da je ovdje pobijeno oko 80.000 (osamdesethiljada) Srba. U povijesti Evrope nije bilo ovakovih slučajeva.

Zašto ja ovo Vama pišem kada niste politička ličnost i ne možete snositi odgovornost za sve ovo? Evo zašto: Bezprimjernim zločinstvima, koja su više nego bezočna, sudjelovala je naša katolička crkva na dva načina.

Veliki broj svećenika, klerika i organizacija katoličke mladeži sudjelovali su u svemu ovome vrlo aktivno. Katolički svećenici vodili su glavnu riječ u osnovnim ustaškim stavovima. Kako je postavljena na noge jadna NDH naši katolički svećenici postali su logornici i tabornici ustaški, pa su kao takvi naređivali i odobravali ta strašna djela mučenja i klanja kršćanskog svijeta.

Cak je jedan katolički svečenik lično zaklao jednoga svoga sabrata po Isukrstu pravoslavnog svećenika. Oni to nisu smjeli učiniti bez dozvole biskupa, a ako su to učinili, onda su morali gubiti službu i doći pred sud. Buduće se to nije smjelo dogoditi, znači da su biskupi dali svoju dozvolu i blagoslovili ubistva Srba kršćana.

Katolička crkva je učinila sve da porimokatoliči preživjele Srbe. Dok se zemlja pušila od nevine krvi mučenika, dok su jecaji razdirali grudi preživjelih nesretnika, svećenici, fratri i časne sestre nosili su u jednoj ruci ustaški bodež, a u drugoj molitvenik i krunicu. Sav je Srijem poplavljen letcima biskupa Akšamovića, tiskanim u njegovoj tiskari u

Lončara presuđenog od ustaša na smrt. Poznati su protesti biskupa mostarskog Mišića i Ujačića, beogradskog nadbiskupa (9.6.1941).

Odmah po uspostavi NDH u neposrednom području samoga koncentracionog logora Jasenovac protivili su se i stekli simpatije i katoličkih vernika i progonjenih svećenici Virgil Mairkuä (Rajić), Etinger (Daruvar) i Tobi (Dežanovac). Isto tako su poznati župnik dr Didović Franjo, župnik župe Drenje kao i dr Franjo Resman (Nova Gradiška) itd. Dr A. Danković, biskup starokatoličke crkve, antifašista, zajedno sa komunistima je bio mučen u Jasenovačkom logoru smrti. Samo je NOP otvorio svoja vrata svim svećenicima, kao što je pokazao monsinjor Rittig.

U NOR i revoluciji 1941. je učestvovao i jedan broj katoličkih sveštenika, a u velikom broju katolički vernici. Na primer, katolički sveštenici iz Istre sa sveštenikom Milamovićem na čelu, te zasluge časnih sestara Benediktinki koje su od okupatora sačuvale „Zlato i srebro Zadra" i dr.

Đakovu, u kojim se pozivaju Srbi da spasu svoje živote i imetke prelaženjem u katoličku jedino spasavajuću vjeru.

Naša crkva kao da je htjela pokazati da zna ubijati duše kao ustaška vlast i banda tijela. A na rimokatoličku crkvu pada još veća sumnja za to, što su u isto vrijeme srušene mnogobrojne pravoslavne crkve, druge preobraćene u rimokatoličke, oteti su svi pravoslavni samostani, razrušena sva imovina i upropašćene povjesne vrijednosti, pa čak nije ostavljena na miru Patrijaršiska crkva u Srijemskim Karlovcima...

Poslije sviju velikih zločina u povijesti čovječanstva, dolazile su velike kazne.

U prvom redu dužna je crkva da digne svoj glas. Prvo svega što je crkva isuskrstova, a poslije toga što je moćna. U Njemačkoj su veliki rimokatolički biskupi imali smjelosti da dižu svoj glas u korist progonjenih Zidova, a kod nas nije još ni jedan biskup digao svoj glas za Srbe — Kršćane, koji su još strasnije proganjani nego Zidovi u Njemačkoj.

I zaista će na glavu rimokatoličke crkve pasti najveća odgovornost za kaznu Božiju i ljudsku... ako se za vrijeme ne pokaje za ovaj sramni i neoprostivi grijeh.

Napisao sam Vam ovo da spasim svoju dušu, a Vama ostavljam da tražite i nađete puta za spasenje svoje duše.

Najprije čovjek i dobar Kršćanin, a onda dobar Hrvat.

Dr. Grizogono[3]

Napominjem da je Stepincu poznato ime pisca ovoga pisma, koji je ozbiljan, verodostojan i pošten čovek (Ovo je napomena Tupanjanina).

Pov. br. 634 Sumenković

Br. 153

DNEVNI IZVEŠTAJ ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD SARAJEVO I VELIKU ZUPU VRHBOSNA OD 26. JULA 1942. GODINE DA JE 146 LICA UPUĆENO U KONCENTRACIONE LOGORE STARA GRADIŠKA I JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD SARAJEVO I VEL. ZUPU VRHBOSNA

V.T. Broj: 3/42.

PREDMET: Dnevni izveštajL

Sarajevo, dne 26. srpnja 1942.

[3] Dr Nenad, advokat, sin dr Prvoslava, oficir za vezu pri Štabu komandantu zapadno-bosanskih, ličko-dalrnatinskih i hercegovačkih vojno-četničkih odreda Draže Mihailovića (Arhiv VII, Ca, k. 157, reg. br. 12/3).

» Arhiv VII, a. NDH, k. 172a, reg. br. 17/2.

Zapoviedničtvu

USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE
UREDU I.

ZAGREB

U vezi okružnice Zapoviedničtva Ustaške nadzorne službe od 10. siječnja 1942, čast mi je podnijeti izvještaj o političkoj i vojnoj situaciji u gradu Sarajevu i Vel. župi Vrhbosna na dan 26. srpnja o.g. ...

Zija Dizdarević, književnik, ubijen u Jasenovcu jula 1942. godine.

Dne 24. o.mj. oko 20 sati napadnuta je po partizanima oružnička ophodnja postaje Podvitez na mjestu Goleš istočno od Viteza. U borbi koja je trajala oko 15 minuta ranjen je jedan naš oružnik, a jedan je nestao.

Istoga dana partizani su oko 23 sata upali u selo 2uči, kotar Sarajevo i seljaku Avdi Siladžiću oduzeli stoke u vriednosti oko 100000 Kuna.

Dne 24. o.mj. upućeno je posebnim vlakom koji je krenuo u 1/2 1 noću 146 nepoćudnih osoba u sabirne i radne logore Jasenovac i Stara Gradiška.

U poslednja 24 sata izvršeno je u gradu Sarajevu jedno političko uhićenje.

S molbom na znanje.

ZA DOM SPREMNI!

U p r a v i t e l j :
(Potpis nečitak)

Žrtve ustaških zločina u Jasenovcu.

Br. 154

{PREDLOG ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 28. JULA 1942. GODINE DA SE BERTA SALOM UPUTI U LOGOR[1]

N E Z A V I S N A D R Ž A V A H R V A T S K A

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST BANJA LUKA

Naziv Oblasti
Ustanove ureda

Br. U. Z

Predmet: Salom Berta, upućenje u logor.[2]

P R I E D L O G

o prisilnom boravku u logoru

Predlaže se ustaškoj nadzornoj službi — Ravnateljstvu Ustaških Redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (Ured I), da se nad predmetnom osobom izreče odluka o prisilnom boravku u logoru, u trajanju od

1) O b r a z l o ž e n j e : JDpasina i nepoćudna osoba za javni red i sigurnost,
te se predlaže za logor.
Uhićena 28. VII. 1942.

Umoljava se naslov za odluku i obaviest.

Datum Banja Luka, 28. VII. 1942

M.P.

Upravitelj:
(Potpis nečitak)

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 7/2.**

[2] **Istom takvom odlukom dat je predlog da se u logor upute: Sida Salom, sa ćerkom Mirom, Anči Salom, te Fanika Sniteler, Irena Sniteler, Regina Stajnlauf, Sofija Spiler, Margareta Redlih, Alijas Simha, svi iz Bamje Luke sa obrazloženjem: „opasne i nepoćudne osobe za javni red i sigurnost" kao Jevrejke. (Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 7/3, k. 169, reg. br. 51/9).**

Br. 155

ZAHTEV ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU I VELIKU 2UPU SANA I LUKA OD 30. JULA 1942. GODINE ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE MIRA KAIJS I SUADA ŠAHOVlC UPUTE U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Zaštitno redarstvo za grad B. Luku
i Veliku župu Sana i Luka u B. Luci

Br. 476 Banja Luka, 30/VII. 1942.

Predmet: Kaus Mira i Suada
Sahović, upućenje u logor

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

BANJA LUKA

U prilogu dostavlja se naslovu spis br. 478/42 za Zapovjedničtvo sabirnog logora St. Gradiška s molbom, da se pritvorenice ovog redarstva Kaus Mira i Suada Sahović, koje se nalaze u redar, zatvoru „Crna kuća", a koje su određene za logor u trajanju od 2 god. prvom prilikom, sa drugim uhićenicima koji će biti od naslova sprovedeni, preprave i predaju Zapovjedičtvu sabirnog logora St. Gradiška.

Potvrde logora po predaji istih dostaviti odnosno predati ovom redarstvu.

M.P.

Po nalogu upravitelja
nadstojnik odsjeka
redarstveni pristav I.

(Potpis nečitak)

[1] **Arhiv VIT, a. NDH, k. 164, reg. br. 33/5.**

Br. 156

IZVEŠTAJ ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 31. JULA 1942. GODINE USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI DA JE 160 BANJALUČKIH JEVREJA UPUĆENO U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
u Banjoj Luci

Područje — kotarevi:
BANJA LUKA, PRIJEDOR, SANSKI MOST, KLJUČ — KOTORISCE

Broj: Taj. 456/42. **Banja Luka, 31. srpnja 1942.**

Predmet:

USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI URED I.

ZAGREB

Na tamošnji nalog Prs. br. 291/42.

Dana 31. srpnja 1942 odpremljeni su iz Banja Luke u logor u Staru Gradišku svi banjalučki Zidovi, njih 160.[2]

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ REDARSTVA:
(Dr. Ivo Gromes).

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 32/5.

[2] Istoga dana Ustaška nadzorna služba — Ured I — je poslala telegram da se Jevreji iz Banje Luke upute u logor Jasenovac. (Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 45/5).

Br. 157

SPISAK ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD JULA 1942. ZATVORENIKA IZ ZATVORA „CRNA KUĆA" KOJI SU PREDVIĐENI ZA KONCENTRACIONE LOGORE[1]

POPIS

uhićenika koji se nalaze u redarstvenom pritvoru u „Crnoj kući"

	Godina starosti i vjera	Mjesto rođenja i prebivalište	Zanimanje u građ. i stalež	pritvaranja Frazlog uhićenja	°Paska
1. SARAJLIČ Đevad sin Muhameda	31 g. islam	B. Luka	tehnićar neoženjen	17. X. 1941. komunizma Odr. za zbir. logor	UNS br. 1164/41. 17. X.
2. OPLENICA Eifat Omera	26 g. islam		krojač neoženjen	13. XI. 1941. komuniz. Odr. za zbir. logor	UNS broj 1375/41. 13. XI.
3. ODIĆ Zvonko sin Franje	19 g. rkt.	Bihać B. Luka	đak 5 r. gimnazije neoženjen	28. XI. 1941. komuniz. Odr. za zbir. logor	2RO br. T. 447/41. 29. XI.
4. TOMIC Ilija sin Petrov	20 g. rkt.	Ivanjska kot. B. Luka	đak 7 r. gimnazije neoženjen	5-II-1942. sum. kom. Zbir. logor odred.	2RO br. 1476/42. 4—II—
5. KOVACEVIĆ Julijana supruga Milivoja	47 g. rkt.	SI. Brod B. Luka	umirovljenica Udata rastav.	6—II—42. pod istragom jatakovanja	2RO br. T. 226—42. 5—II—
6. KARABEGOVIC Munira kći fHasana i majke Hanke r. Kapetanović	22 g. islam	B. Luka	sestra pomoćnica neudäta	1. II. 42. svi pritvoreni	2RO br. službeno 1. IV. 42. g.
7. BUKIĆ Munira kći Avdina i majke Nazije	24 g. islam	B. Luka	domaćica neudata	U nalogu glasi: „Za imenovane ije poslan priedlog Ravnateljstvu za jav. sig. Zagreb da se predaju p" p' ^ radi sumnje j,ödganja jk,-	
8. BAJIC Mitrana žena Božina (žena pod t. tor. 9.)	32 g. prav.	Cuce (Crna Gora) Relovac	domaćica i udata diete	mumistima. Međutim usmeno mi je rečeno da su predloženi za zbirni Jogor i potrebni su podatci ovdje uzeti.	
9. BAJIĆ Božo sin Riste	32 g. prav.	Rebrovac B. Luka			

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 197, reg. br. 4/28

10.	MLECNIK Alojz f Andrije	52 g. rkt.	Dornberg B. Luka	težak oženjen		
11.	MLECNIK Viktor sin Alojza	22 g. Pkt.	» a B. Luka	težak neoženjen		
12.	EKIC Ismet sin Mustafin	22 g. islam	B. Luka	cipelar neoženjen		
13.	MLECNIK Franc sin Alojza	25 g. rkt.	Brezovic B. Luka	zidar neoženjen		
14.	MLECNIK Silvo sin Alojza	18 g. rkt.	Gorica B. Luka	zidar neoženjen		
15.	BUKIC Os man t Avde	18 g. islam	B. Luka	ratar neoženjen		
16.	PREMRY Viktor sin Antunov	40 g. rkt.	Postojna B. Luka	zidar oženjen		
17.	VRANJIC Vaskrsije sin t Trivuna	55 g. praiv.	Starčevica B. Luka	ratar oženjen		
18.	Ivan KURELJAK t Mije	32 g. rkt.	Nova Dubrava B. Luka	stolar oženjen	8. IV. 1942. g vođen za logor	2RO br. T. 381/42.
19.	PAJER Milan Viktorije (vanbr.)	22 g. prav. 22 g.	Dobrljin B. Luka	brijač neoženjen	13. travnja 1942. U na- logu ne gla- si razlog uhićenja već se ina.	2RO br. Tajni 558/42 13.IV.1942.
20.	GRAHOVAC Ilija sin Kadrije	islam	Tomislav grad	... v. zelj. čin. neoženjen		
21.	CVETOJEVIC Svetozar sin Simin	22 g. prav.	B. Luka	krojač neoženjen	vodi se svi Ađrze u pritvoru	
22.	MESIMOVIC Muhamed sin Mehin	21 g. islam	B. Luka	brijač neoženjen	do riešenja Rav. jav.	
23.	VUJAKOVIC Rade sin Petra	28 g. prav.	B. Luka	postol. neoženjen	da će biti predan p. p. sudu	
24.	ROLIH Ivan sin Franje	25 g. rkt.	B. Luka	krojač neoženjen		
25.	IVANKOVIC Milivoj sin t Gavre	28 g. rkt	Jošavka B. Luka	tesar bravar neoženjen		
26.	CVIJIC Velimir sin t Milana	32 g. rkt.	B. Luka	bravar oženjen		
27.	BULJAN Jozo sin Jure	22 g. rkt.	B. Luka	mesar neoženjen		
28.	PERDUV Branko sin Đorđa	22 g. rkt.	B. Luka	trg. pom. neoženjen		
29.	GREB Nikola sin Jakova	23 god. rkt.	Opsjećko B. Luka	mesar neoženjen		
30.	MUFTIC Aziz sin Huseina	22 g. islam	B. Luka	brijač neoženjen		
31.	PRUNK Ivanka kći Franje	32 g. rkt.	Loka Zidani Most B. Luka	čin. Hig. zavoda neudata	13. travnja 1942.	2.R.O. 580/42.

32.	GLUMAC Dragica kći Miladinova	19 g. prav.	Dobrljin B. Luka	đak st. S. neudata		
33.	SAVIC Milivoj sin t Gavre	26 g. prav.	Klašnica B. Luka	ratar neoženjen	14. IV. 1942. čekaju od- premu u sa- birni logor	2RO br. T-342 i 748/42
34.	MADZARAC Nada kći Aleksije	21 g. rkt.	Topusko B. Luka	učiteljica neudata		
35.	DIVJAK Novak sin Dragutina	20 g. prav.	Pavlovac B. Luka	ratar neoženjen	15. IV. 1942. Ova četvo- rica su po- pisana za zbir. logor	2.R.O. br. T. 546/42
36.	DANICIC Jovan sin t Mihaila	21 g. prav.	Rebrovac B. Luka	ratar neoženjen		2RO br. T-715/42.
37.	RADONJIĆ Savo sin f Đurđa	32 g. prav.	Agin-selo Krupa n/v	ratar neoženjen		2RO br. T. 525/42
38.	JARAN Sulejman t Muhameda	30 g. islam	B. Luka	zidar neoženjen		2RO br. T. 699/42.
39.	SERGULIN Anto t Andrije	36 g. islam	Trst B. Luka	tesar oženjen	29. IV. 1942. IZTRAGA	2.R.O. br. 588/42
40	BULJAN Franjo sin Matin	28 g. rkt.	B. Luka	postolar neoženjen		
41.	BARUCIJA Teufik sin Muhameda	19 g. islam	Novoselije B. Luka	radnik neoženjen	9. IV. 1942. čeka odo- brenje za predaju p. p. sudu	2RO br. T. 871/42.
42.	SOFTIC Faik sin 1'brahimov	21 g. islam	B. Luka	đak neoženjen		
43.	BARUCIJA Omer t Muharema	53 g. islam	Novoselije B, Luka	ratar oženjen		
44.	STANIVUKOVIC Đorđe t Paje	29 g. prav.	Slatina B. Luka	ratar oženjen	13. V. 1942. priedlog za logor.	2RO br. T. 887/42.
45.	MAĐAR Antun sin Đure	32 g. rkt.	Srednja Dikenica Bjelovar	ratar oženjen	14. V. 1942. priedlog za p. p. sud.	2RO br. T. 642/42.
46.	ANICIC Milan f Sime	40 g. prav.	Galipovac Prnjavor	želj. oženjen	20 V. 1942. priedlog za p. p. sud	2RO br. T. 9(76/42. 10/42.
47.	KESIC Vidoje sin Milin	31 g. prav.	B. Grahovo B. Luka	biv. pol. oženjen i djete		
48.	JOVANOVIC Sava sin Koste	20 g. prav.	B. Luka	kož. pom. oženjen		
49.	ASANBASIC Muhamed sin Muhameda	25 g. islam	B. Luka	student neoženjen	22. V. 1942.	2RO br. T. 1041/42. 27. V. 1942.
50.	JURINCIC Ante sin Nikin	26 g. rkt.	B. Luka	ratar oženjen	Upisani za zbirni logor	
51.	PAŠALIC Faik sin Bekira	26 g. islam	B. Luka	priv. nam. neoženjen		
52.	GAZIC Derviš sin Hamida	35 g. islam	B. Luka	postolar neoženjen	22. V. 1942. Upisani za zbirni logor	2RO br. T. 1044/42. 27. V. 1942.

53.	KARABEGOVIC Mustafa sin Hasana	38 g. islam	B. Luka	krojač neoženjen		
54.	DEMIROVIC Neđib sin t Ahmeda	28 g. islam	B. Luka	priv. namj. oženjen		
55.	DEDIĆ CIKOTA Hilmija sin t Rasima	26 g. islam	B. Luka	brijač neoženjen		
56.	JOVANOVIĆ Mitar sin t Riste	31 g. prav.	Cetinje nad. Italija biv. v. m.	muzičar oženjen		
57.	GVOZĐAR Abduselaim sin t Idriza	36 g. islam	B. Luka	čin. općine oženjen		
58.	GV02ĐAR Man sin Idriza	27 g.	B. Luka	neoženjen		
59.	RED2IC Husein sin t Ibre	29 g.	B. Petrovac B. Luka	radnik tvornice duhana		
60.	KRUPIC Ilijaz sin Hasanbega	22 g. islam	Gračanica B. Luka	priv. namj. neoženjen		
61.	CARD2IĆ Avdo sin Mehe	49 g. islam	B. Luka	občinski radnik oženjen		
62.	BOBAN Mirko sin Marka	22 g. rkt.	B. Luka	student prava	30. V. 1942.2RO br. Upisan za zbirni logor	T. 1032/42.
63.	BASTA Slavka kći Petrova	24 g. prav.	Udbina B. Luka	blag. u Palaču	10. VI. 1942.2RO for.	T. 1084/42.
64.	HARAMBASlC Nafija kći Alije	20 g. islam	Priedor B. Luka	student farmacije		
65.	KORDA Zdravka kći Mile	21 g. prav.	Svodna	student prava		
66.	FEJZAGIĆ Fahira kći t Bekira	24 g. islam	B. Luka	činovnik		
67.	EKIĆ Ahmet sin Mustafin	24 g. islam	B. Luka	stolar		
68.	BURUD2IJA Ibrahim sin Muhameda	30 g. islam	B. Luka	radnik		
69.	GALIC Matko Filipa	33 g. rkt.	Zabrešići	šofer		
70.	BISCEVIC Smail sin Dervišev	islam	B. Krupa	čin. g. pr.		
71.	ZlC-KLAClC Ivo sin Franjin	39 g. rkt.	Punat Krk Italija	profesor građanske Skole	12. VI. 1942. Istraga	
72.	ĐELIĆ Slavko sin Ahmeta	33 g. islam	B. Luka	konobar	17. VI. 1942.2RO br. istraga	T. 1185/42.
73.	MILOSEVIC Stojan sin Stojana	41 g. prav.	Maglajani B. Luka	postolar	17. VI. 1942.2RO br. zbirni	T. 1231/42.
74.	NUMANOVIC Osman sin Hadžiderviša	islam	G. Seher B. Luka	kafedžija	19. VI. 1942.2RO br. zbirni logor	T. 1235/42.
75.	KURJAK Huso sin Mehe	66 g. islam	G. Seher B. Luka	zelinar	23. VI. 1942.2RO br. istraga	T. 1248/1942.
76.	BARUClJA Fehim sin Muhameda	30 g. islam	B. Luka	postolar	10. VI. 1942.2RO br. istraga	T. 1034/42.

77.	PEUTKA Josip sin Josipa	36 g. rkt.	B. Luka	tipograf oženjen od 5. djece	23. VI. 1942.	Br. Ured Zašt. red.
78.	BOTIĆ Nedžib sin t Osmana	34 g. islam	Večići Kotorišće	težak	26. VI. 1942.	2RO br. Radni logor T. 1283/42.

Za tačan priepis:
NADSTOJNIK PISARNE
(F. Ban)

Br. 158

ZAHTEV KOTARSKOG PREDSTOJNIŠTVA SANSKI MOST OD 4. AVGUSTA 1942. GODINE REDARSTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC DA SE 60 JEVREJA (LJUDI, ŽENE I DECA) SMESTE U LOGOR[1]

Kotarsko predstojništvo
taj. br: 508

Sanski Most, 4. VIII. 1942.

Ravnateljstvu sabirnog logora
putem Župskog redarstva B. Luka

Jasenovac

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 51/6. Krajem avgusta 1942. bili su odvedeni gotovo svi preostali Jevreji, što se vidi iz izveštaja koji je uputilo Zapovjedništvo III zbornog područja krajem avgusta 1942. Glavnom stožeru oružanih snaga u Zagrebu: „Zidova gotovo ih nema, a oni koji se nalaze u zemlji nikako ne mogu uticati na događaje". U Sarajevu je još ostalo samo oko 120 Jevreja, većinom oni koji su bili u mešovitim brakovima.

Iz ustaških koncentracionih logora vratilo se oko 50 Jevreja, najvećim delom oni koji su uspeli pobeći iz logora. Iz spiskova koje je sačinio Odbor za izgradnju spomen-parka u Sarajevu se vidi, da je iz Sarajeva stradalo oko 7.600 Jevreja,

Ista sudbina zadesila je Jevreje u ostalim mestima Bosne i Hercegovine. Do sredine 1942. bili su odvedeni u koncentracione logore gotovo svi Jevreji, sem onih koji su uspeli prebeći na teritoriju anektiranu od Italijana, ili u partizane. Iz nekih mesta su odvođeni po grupama i različitih datuma, a iz nekih mesta su odvedeni svi Jevreji istog dana. Jedino Jevreji iz Brčkog nisu odvedeni u logor, nego su stradali u samom mestu. Naime, noću 10/11. XII 1941. ustaše su dovele sve Jevreje iz tog mesta vezane žicom na most iznad reke Save i nakon što su bili poklani, bačeni su u Savu. Tom prilikom je stradalo oko 150 Jevreja, muškaraca, žena i dece. U Brčkom je bilo i 147 jevrejskih izbeglica iz Poljske, Austrije i Nemačke. Njih su ustaše zaklale na pravoslavnom groblju noću 16/17. decembra 1941. (J. Romano, n.d. str. 132—133)

Upućuju se napred navedeni Zidovi, te molim, da se isti smjeste u Vaš logor.[2]

Za dom spremni!

Kotarski predstojnik:

(Potpis nečitak)

[1] U koncentracioni logor Jasenovac tada su upućeni:

Ime i prezime		Muških	Ženskih	Djece
1) Eliezer Levi	4	2	1	1
2) Isak Atijas	4	1	3	_
3) Mazalta Atijas (Avramova)	2	_	2	_
4) Cevi Atijas (kod Mazalte)	3	1	2	_
5) David Baruh	4	1	3	_
6) Benijamin Oštrić	2	1	1	_
7) Benjaimin Rajh	3	2	1	_
8) Davida Kabilja žena	2	_	2	_
9) Samuel Atijas	4	1	3	?
19) Juso Papić	4	2	1	1
11) Đoja Hajma Hasona	2	_	2	_
12) David Atijas	3	1	2	_
13) Braco Hason	8	3	2	3
14) Jakov Levi	5	2	3	_
15) Alberta Albaharija žena	3	1	1	1
	53	18	29	6

Osim imenovanih upućeni su i:

1) Salomon Baruh, rodom iz Dervente, koji se je nalazio kod Davida Baruha.

2) Sarina Atijas, rodom iz Bihaća, sa tri člana obitelji.

3) Atijas Sinka, rodom iz Bihaća, sa 1 članom obitelji.

Br. 159

DOPIS ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI OD 4. AVGUSTA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA STARA GRADIŠKA POVODOM UPUĆIVANJA 13 LICA U LOGOR[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
U Banjoj Luci

Područje — kotarevi:
BANJA LUKA, PRIJEDOR, SANSKI MOST, KLJUČ, KOTORISCE

Banja Luka, 4, kolovoza 1942.

Broj: T.1777/42.

Predmet: Upućivanje nepoćudnih osoba u logor.

ZAPOVJEDNICTVU ZBIRNOG LOGORA

STARA GRADIŠKA

Upućuju se naslovu niže navedene osobe za koje je priedlog od ove oblasti poslan pod gornjim brojem U. N. S. ured I s molbom da ih se tamo zadrži do riešenja priedloga.

1. **Altarac Lenka**
2. **Altarac Moritz**
3. **Levi Ernestina rod. 1876 god.**
4. **Levi Ernestina rod. 1864 god.**
5. **Levi Irena ud. Novaković**
6. **Levi Sara ud. Baić**
7. **Levi Majer**
8. **Montijas Irena**
9. **Montijas Hinko 15 god.**
10. **Montijas Erna 14 god.**
11. **Montijas Mirjama 12 god.**
13. **Montiljo Sinjora**

Za dom spremni!

M. P.

Upravitelj redarstva:
(Dr. I. Gromes)

» Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 32/5.

A11

Br. 160

IZVOD IZ BOJNE RELACIJE DOMOBRANSKE 3. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 6. AVGUSTA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU 2. DOMOBRANSKOG ZBORA O UPUĆIVANJU 1.363 LICA SA PODRUČJA KOZARE U KONCENTRACIONI LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Nezavisna država Hrvatska
Stožer
3. PJEŠAČKE DIVIZIJE
Op. Broj 1288/taj.
6. VIII. 1942.

PREDMET: obća bojna relacija za mjesec srpanj 1942. godine

ZAPOVJEDNICTVU II. DOMOBRANSKOG SBORA
HRVATSKOM GENERALU PRI 718. NJEM. PJES. DIV.

BROD N/S

U prilogu šalju se u dvopisu bojna relacija 3. pješačke divizije za mjesec srpanj 1942. godine na daljnje uredovanje.

ZAPOVJEDNIK, PUKOVNIK
Radi[2]

C. — KOD BANJALUČKOG ZDRUGA:

U toku noći, odmetnici su pokušali, da jačim snagama probiju obruč na Ljubinskom pododsjeku (5 km j. z. od Bos. Gradiške) oko Kozare, ali nisu u tome uspjeli.

Napad je odpočeo oko 01.30 sati i trajao je sve do zore, kada su se partizani povukli. Na našoj strani nije bilo gubitaka. Na strani partizana, odkriveno je kasnijim razvidanjem dosta tragova krvi, ali nije nitko nađen.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 54, reg. br. 17/1.
[1] Emil.

U toku ovoga dana, predalo se našim vlastima na ovom dielu položaja 1363 ljudi, sa mnogobrojnom stokom. Svi su sprovedeni u logor u St. Gradišku.

Preko cieloga dana, predaju nam se manje grupice izbjeglica iz Kozare. Svi se sprovode u logor, jer među njima ima i razoružanih partizana.

M.P.

ZAPOVJEDNIK
General Iser®

Br. 161

PREDLOG ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 7. AVGUSTA 1942. USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI ZAGREB DA SE 20 LICA UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
u Banjoj Luci
Područje — kotarevi:
BANJA LUKA, PRIJEDOR, SANSKI MOST, KLJUČ, KOTORISĆE

Banja Luka, 7. kolovoza 1942.

Broj: T. 1777/42.

Predmet: Albahari Luna, i drugi Židovi priedlog za odpremu u logor.

USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI URED I.

ZAGREB

Savezno sa zakonskom odredbom od 2. XI. 1941. god. o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba u zbirni logor, predlaže se po tri primjerka priedloga o prisilnom boravku u logoru s molbom na odobrenje za sliedeće osobe:

[a] Đuro.
[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 164, reg. br. 39/5.

a

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
» Ssnjsj Luci
Podrafje - kot«re»is
BANJA UiKA. PRIJEDOR, SAMSKI MOST, KLJUČ, KOTORISĆE.

Danja Luka ***1.kolovoza i« 9,***

Broj:

Predmet: Aaiuić Zil*m i ärugi
« XOÜO*.

^ SSi »i «4. ,

j,
itn **g-'-Bl'u.ou jOiiOiu**

I A a *

Upucaju s* a&sioiru a» prilo* uj>wtsie& i oAiait* »t. zbirni io,.or u «fa.-ansvac sii«<l«ei:

l.Anioić

j.cik»*»
4. .surdiil Avđo
$.3«mirović "aiizib
3ervis
7«.vokdJ*r Xr£t.a
8*0»»Šđjar /.baustalim
5.«ovR»o*ić rit&r
10.Jovsno\rio
11.tiuriauiu Auto
1 <?.i:*reb«gović UuataX*
13.K®aio Vid
JU.'Ja&l&jjlić jt«ir»a
IS.JiioSBviü Stojsa
lo...uaanovie Quanta.
17.0di<j iVouko
Sijts*
ii>.t;eu2,id Uus«ia
23.3a*iö 'iiivoj

PriloftsDopis f.a.s.-* ured Z.Sa^rtb«

itc dom upresai!

/Sr« I • ' " i » » /

1. Albahari Luna
2 Atijas Isak
3. Atijas Mazalta[2]
4. Atijas Samuel
5. Atijas Sarina
6. Atijas Simha
7. Baruh David
8. Baruh Salamon
9. Hasan Đoja
10. Hason Samuel
11. Kabiljo Simha
12. Levi Elijaz
13. Levi Isak
14. Ostritz Benjanim
15. Papić Juso
16. Rehnitzer Ida
17. Rehnitzer Leopold
18. Reih Benjamin
19. Romano Dijana
20. Hamdija Bijelić.

Umoljava se ovaj predmet smatrati žurnim, da se Zidovi što prije prebace u zbirni logor, pošto siu zatvori puni uhićenika.

Za dom spremni!

Upravitelj redarstva:
(Dr. I. Gromes)

Br. 162

OBAVEŠTENJE ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU I VELIKU 2UPU SANA I LUKA OD 7. AVGUSTA 1942. ZAPOVEDNIKU REDARSTVENOG ZATVORA „CRNA KUCA" O UPUĆIVANJU TRINAEST JEVREJA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO
ZA GRAD BANJA LUKU I VELIKU
ZUPU SANA I LUKA U
BANJOJ LUCI.

Taj. br. 729. **Banja Luka, dne 7. VIII. 1942.—**

Predmet: KABILJO DAVID i dr.
Židovi, upućenje u
logor.—

[2] Odluke o upućivanju u koncentracioni logor Stara Gradiška za Atijas Mazaltu, Atijas Savenu, Albahari Lunu, Hason Đoju, Kabiljo Simhu, Roknicer Idu, Romano Dijanu i Bijelić Hamdiju nalaze se u Arhivu VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 47—52/9. Od komunista sa terena istočnog dela Požeške kotline u koncentracionom logoru Stara Gradiška su ubijeni: Ante Šabalić, Benjamin Zubović, Sabalić Marijan. U istom logoru su biili: Stjepan Fumić i Stevo Radosavljević. Međutim, nisu svi evidentirani imenom i prezimenom, npr. iz sela Bolomače od 70 odvedenih u logor ubijeno je 67, a iz sela Busnovi od 230 stanovnika Srba u logor je odvedeno 200 osoba.

ZAPOVEDNIKU REDARSTVENOG ZATVORA „CRNA KUCA"

BANJA LUKA

Izvješćujete se radi znanja, da su danas 7. o. m. upućeni u logor, koji su nam predani po njemačkim vlastima, — Židovi i to: KABILJO DAVID, PAPO JOSIP, REICH JAKOB, LEVI SABETAJ, STERN OSKAR, ERLICH SANDOR, MALAMED JAKOB, PAPO RIFKA, KABILJO RENA, STERN ILONA, ERLICH RENA, LEVI LUNA, i KABILJO BLANKA.—

ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu upravitelja
nadstojnik kom. odsjeka
red. pristav I. razreda:
Ivan Sitek, v. r.

Br. 163

NALOG ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU I VELIKU ZUPU SANA I LUKA OD 7. AVGUSTA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA STARA GRADIŠKA DA SE ŠEST PARTIZANA PRIMI U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKU
i VELIKU ZUPU SANU I LUKU

Banja Luka, dne 7. VIII. 1942. —

Predmet: STOJAKOVIC RISTA, i dr.
prepračuje u logor.

ZAPOVJEDNICTVU SABIRNOG LOGORA

STARA GRADIŠKA

Popraćuje se po izvidniku ovog redarstva G. Franji Mirtu, — slijedeće osobe: — zarobljenici (partizani), a u smislu šifrirane brzojavke U.N.S. — Ureda I od 31. VII. o.g. kratkim putem:

1. STOJAKOVIĆ RISTA
2. STOJAKOVIĆ SAVKA
3. STOJAKOVIĆ DEVKA
4. POSPALJ MARIJA
5. TRIFUNOVIC STANKO
6. HETMAN IVAN

Odobrenje odnosno odluke za označene osobe od U.N.S. Ureda I bit će Vam dostavljeno naknadno.
Molim potvrditi primitak gore označenih osoba.

ZA DOM SPREMNI!

Upravitelj:
(F. Miletić v. r.)

Br. 164

OBAVEŠTENJE ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI OD 7. AVGUSTA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC O UPUĆIVANJU DVADESET LICA U LOGOR[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
u Banjoj Luci
Područje — kotarevi:
BANJA LUKA, PRIJEDOR, SANSKI MOST,
KLJUČ, KOTORISCE.

Banja Luka, 7. kolovoza 1942.

Broj: T. 1878/42.

Predmet: Aničić Milan i drugi
upućenje u logor.

ZAPOVJEDNICTVU SABIRNOG LOGORA

JASENOVAC

Upućuju se naslovu uz prilog uputnica i odluka za zbiimii logor u Jasenovac sJiedeći:

Branko Bosanac, učitelj u Moštanici pod Kozarom, supruga Radojka, sinovi Ljubomir, Nenad i Srđan i kćerka Divna — ubijeni u Jasenovcu. u leto 1942. godine.

1. **Aničić Milan**
2. **Botić Nedžib**
3. **Cükota Dedić-Hilmija**
4. **Cardžić Avdo**
5. **Demirović Nedžib**
6. **Gazić Derviš**
7. **Gvožđar Irfan**
8. **Gvožđar Abduselam**
9. **Jovanović Mitar**
10. **Jovanović Savo**
11. **Jurinčić Anto**
12. **Karabegović Mustafa**
13. **Kesić Vid**
14. **Maglajlić Dževad**
15. **Milošević Stojan**
16. **Numanović Osman**
17. **Odić Zvonko**
18. **Pečenica Rifat**
19. **Redžić Husein**
20. **Savić Milivoj**

Prilog: Dopis U.N.S.-a ured I. Zagreb.

Za dom spremni!

Upravitelj redarstva:
(Dr. I. Gromes)

Br. 165

OBAVEŠTENJE ZAPOVEDNIŠTVA LOGORA STARA GRADIŠKA OD 9. AVGUSTA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA O PRIJEMU 68 JEVREJA U LOGOR[1]

U S T A Š K A O B R A N A
ZAPOVJEDNlCTVO SABIRNOG LOGORA U STAROJ GRADIŠKI

Broj služb. St. Gradiška 9. kolovoza 1942.

Županskoj Redarstvenoj oblasti

B a n j a L u k a.

Ovime se službeno potvrđuje od strane ovog zapovjedničtva ovoga logora, da smo od gornjeg naslova danas primili u logor

68 muških i ženskih Zidova.

Za Dom spremni!

M. P.

Zapovjednik sabirnog logora
u. z. ust. poručnik:
(Potpis nečitak)

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 161, reg. br. 20/1.**

Br. 166

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 10. AVGUSTA 1942. O UPUĆIVANJU ERLIHA ŠANDORA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA - URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U. Z. 52215/42—6.

Predmet: Erlich Sandor,
upućenje u logor.

O D L U K A

Na priedlog pod br. T. 729/42. sa strane Zaštit. red. za grad Banja Luku i Vel. župu Sana i Luka

te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:
Erlich Sandorom, rod. 19. VI. 1902. us. Marjancima, trgovac time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac

Trajanje prisilnog boravka određuje se tri godine tj. od dana uhićenja 6. VII. 1942—6. VII. 1945.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Zaštit. red. za grad Banja Luka i Vel. župu Sana i Luka

0 tome obaviest:

1. **Predlagaču Zaštit. red. za grad B. Luka i V. ž. Sana i Luka**
2. **Izvršiocu — „ —**
3. **Logoru u Jasenovcu uz 1 primjerak priedloga**
4. **Uredu II. radi očevidnosti —"—**
5. **Ovouredskoj pismari radi očevidnosti**
6. **Stranci**

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 10. VIII. 1942.

Zig:
M. P.

Upravitelj:
Paver

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 172a, reg. br. 7/9.

O B R A Z L O Ž E N J E

Budući je predmetni kao Židov nepoćudan po javni red i sigurnost, to ga se upućuje u sabirni logor na prisilno boravak temeljem § 1, 2, 5 Zakonske odredbe od 25. XI. 1941. broj CDXXIX—2101—Z—1941.

Br. 167

IZVOD IZ DNEVNIKA REDARSTVENE OBLASTI ZA GRAD ZAGREB OD 13. AVGUSTA 1942. SA PODACIMA ZA OSAM LOGORAŠA BEGUNACA IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

REDARSTVENA OBLAST ZA GRAD ZAGREB
POLITIČKI ODSJEK

Prs. broj: 19 Zagreb, 13. kolovoza 1942.

R E D A R S T V E N I D N E V N I K

540 VRANJES JOVAN, 22 god. star. potražuje ga Općinsko poglavarstvo u Oklaju na broj: 311/42 radi dojavljenja boravka. —

Prs. 27.553/42

541 RUJAJCEVIC IVO, rođ. 1903 u Vučotu, kotar Sisak, sin Josipa i Magde, potražuje ga Zapovjedničtvo ustaškog sabirnog logora Jasenovac od 1. VII. 1942. broj: 6141 radi bijega iz logora. Uhititi. Osobni opis: stas srednji, kosa i oči smeđe, lice dugoljasto.

Prs. 26406/42

542 RADOSEVIC JOSIP, rođ. 1915 u Liču, kotar Delnice, poitiražuje ga Zapovjedničtvo sabirnog logora u Jasenovcu od 1. VII. 1942. broj: 6141/42 radi bijega iz logora. Uhititi. Osobni opis: stas visok, vitak, kosa i oči smeđe, lice dugoljasto.

Prs. 26406/42

» Arhiv VII, a. NDH, k. 182, reg. br. 51/4.

543 CIPOR ĐURO, rod. 1923 u Vurdu, kotar Sisak, sin Jandre i Jage, potražuje ga Zapovjedničtvo sabirnog logora u Jasenovcu od 1. VII. 1942. broj: 6141/42 radi bijega iz logora. Uhititi. Osobni opis: stas vitak, kosa plava, oči smeđe, lice dugoljasto.

Prs. 26406/42

544 POZDRIJAN JURAJ, rod. 1923 u Dubravi, kotar Čazma, sin Ivana i Reze, potražuje ga Zapovjedničtvo sabirnog logora u Jasenovcu od 1. VII. 1942. broj: 6141/42 radi bijega iz logora. Osobni opis: stas malen, kosa kestenjava, oči zelene, lice okruglo.

Prs. 26406/42

545 RUJAJCEViC ĐURO, rođ. 1910 u Vurotu, kotar Sisak, sin Mile i Mare, potražuje ga Zapovjedničtvo sabirnog logora u Jasenovcu od 1. VII. 1942. broj: 6141/42. Osobni opis: stas srednji, kosa kestenjava, oči smeđe, lice dugoljasto.

Prs. 26406/42

546 CULUM DUŠAN, rođ. 1913 u Muhašinoviću, kotar Visoko, sin Đoke i Perse, potražuje ga Zapovjedničtvo sabirnog logora u Jasenovcu od 1. VII. 1942. broj: 6141 radi bijega iz logora. Osobni opis: stas malen, vitak, kosa kestenjava, oči smeđe, lice dugoljasto.

Prs. 26406/42

547 SMUĐ IVAN, rođ. 1913 u Pobjeniku, občina i kotar Čazma, sin Steve 1 Roze, potražuje ga Zapovjedničtvo sabirnog logora u Jasenovcu od 1. VII. 1942. broj: 6141 radi bijega iz logora. Uhititi. Osobni opis: stas srednji, oči zelene, lice dugoljasto.

Prs. 26406/42...

551 DOMA JURAJ, 23 god. star, mađarski državljanin, potražuje ga Ustaška Nadzorna služba od 28. VII. 1942. broj: T. 10371 — radi bijega iz logora u Jasenovcu. Uhititi. Osobni opis: stas srednji, vitak, oči smeđe, lice blijedo dugoljasto.[2]

Prs. 27148/42

ZA DOM SPREMNI!

PO NALOGU UPRAVITELJA REDARSTVENE OBLASTI
NADSTOJNIK ODSJEKA
Dr. Zgombić v. r.

[2] **Bio je veći broj pojedinačnih pokušaja bekstava zatočenika, ali su u najvećem broju slučajeva begunoi uhvaćeni i na zverski način usmrćeni. Postojalo ie više razloga zbog kojih su bekstva bila neuspešna: jako stražarsko obezbeđenje: reka Sava koju je trebalo preplivati da bi se stiglo na bosansku stranu, odnosno ia Kozaru; brojne ustaške straže na putu do slobodne teritorije, itd. U najvećem aroju slučajeva radilo se o pojedinačnim bekstvima, dok je bilo malo pokušaja ?rupnog bekstva, u grupama od 3 do 5 zatočenika. Samo u dva uspela bekstva lčestvovalo je 3, odnosno 5 zatočenika:**

— decembra 1942. ing. Miša Danon, Moric Romano i Solomon Katan ubili u ustaškog stražara koji ih je vodio na rad i prebacili se preko Save u Bosnu, ide su stupili u NOV.

Br. 168

PREDLOG NADSTOJNIKA POLITIČKOG ODSEKA ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU OD 14. AVGUSTA 1942. DA SE RAJKO JORGIC UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR[1]

Broj:

Predmet: JORGIC RAJKO, priedlog za logor.

Banja Luka, 14. kolovoza 42.

Upravitelju Zaštitnog Redarstva za grad Banja Luku i Veliku Zupu Sana i Luka g. Frane Miletić

OVDJE

Jorgić Rajko, restaurator, rođen 17. XI. 1912 u Banja Luci, zavičajan isto, od oca Sime i majke Mare r. Glamočan, vjere rkt. neoženjen, nekažnjavan (Prije bio vjere grko-istočne.) stan, Viktora Gutića broj 8., uhićen 23. VI. 1942.

— aprila 1943. u bekstvu su učestvovali Monika Musafija, Vajs, Baruh, Zor i Petar Mirosavljević. Radili su na seči šume i tom prilikom ubili 3 ustaška stražara, ali Su u borbi s ustašama poginuli Baruh i Zor. Ostali su se prebacili u Bosnu i stupili u NOV.

Članovi KPJ u logoru odlučili su, da se 22. aprila 1945. izvrši proboj zatočenika iz logora. U tom proboju 30 Jevreja uspelo je da se spase i stupi u NOV.

Prema nepotpunim podacima iz logora „Jasenovac" (uključujući i Staru Gradišku) pobeglo je 95 Jevreja, i to: 1941 — 5; 1942 — 18; 1943 — 26; 1944 — 6; 1945 — 40. Svi su nakon bekstva stupili u NOV i PO Jugoslavije. (J. Romano, n.d., str. 189—190).

Svakako treba pomenuti i bekstvo ing. Emerika Bluma 20. novembra 1944. iz logora Stara Gradiška, koje je opisao dr Nikola Nikolić u svojoj knjizi: Jasenovački logor smrti.

Prema usmenom kazivanju general-pukovnika Jefte Sašića, uprkos svemu, bilo je uspješnih pokušaja bjekstva. Uspjeli su npr. Stevo Cvetković iz Slavonskog Broda, Stjepan Sekulić Jucko i Luka Đaković, kao i Miša Danon, Kordić i još neki. Drug Sašić kaže: „...politički komesar 1. bataljona Psunjskog NOP odreda Mirko Kljajić slao je naše ljude u Jasenovac da izvide mogućnost napada na ovo stratište. Kasnije, OK KPH za Novu Gradišku hvata vezu sa našim simpatizerima u Jasenovcu da bi se pratilo stanje i mogućnost oslobođenja. Zatim je, isto tako, uspostavljena veza sa Starom Gradiškom, odakle su dobijani izvještaji od zatočenih drugarica-komunista. Organizirana su bjekstva. Protivčetnički bataljon, koji je operirao na prostoru Okučani—St. Gradiška i preko komunikacije što vodi od Novske ka Jasenovcu između pruge i Save, u rujnu 1943. oslobađa 30 Jevreja koji su bili na radu ..."

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 32/7.

Jorgić Rajko osumnjičen je da je potpomagao komuniste i da je stajao u vezi sa partizanima.

Prigodom uhićenja izvršena je kućna premetačina, ali nije pronađeno ništa što bi bilo na štetu N.D.H. —

Temeljom propisa § 4. Zakonske odredbe od 25. XI. 1941., vođen je postupak kod ovog Redarstva, te je ustanovljeno sliedeće:

Jorgić Rajko prešao je na katoličku vjeru poslije osnutka N.D.H. — Za vrieme bivše države isticao se kao član u S.K. „Krajišnik". Družio se stalno sa Srbima iz kluba koji su bili komunistički opredjeljeni, a koji su poslije osnutka N.D.H. preselili u Srbiju. Bio je nerazdruživi prijatelj sa Lazom Divjakom istaknutim kom. za vrieme bivše države. Nakon osnutka N.D.H. vodi svoju radnju Gradsku Pivnicu koja je po svim podatcima bila sastajalište komunista. Družio se je u poslednju godinu dana sa *Dujom Ivezićem* poznatim komunistom i velikom zvierkom u kom. partiji prema podatcima uhvaćenog partizana dr. Ihsana Zukanovića. U opće njegovo društvo bilo je ili anglofilsko ili komunističko.

Obitelj Perović stajala je u veoma dobrim odnosima sa njime. On opravdava to time što je Đuro Perović, otac obitelji, radio neko vrieme na blagajni. Prema svima podatcima on je i prije bio dobar sa navedenom obitelji Perović, a osobito sa dr. Danicom Perović koja je bila vodeća ličnost u kom. partiji u Banja Luci, a koja se sada nalazi u šumi. Prema podatcima partizana dr. Ihsana Zukanovića dr Perović je kod svog odlaska spremila stvari u njegovu gostionicu Gradsku Pivnicu gdje se je znalo zašto su stvari tamo spremljene i kuda dr. Perović odilazi. Sam sve pomiče, premda je pod puno sigurno da se dr. Perović neposredno prije svog odlaska nalazila u Gradskoj Pivnici.

Kako je Jorgić Rajko prilikom preslušavanja pokazao zao karakter, jer je svojim upornim niekanjem htio zavesti vlast u bludnju, da se ne otkriju kanali po kojima je odilazio materijal u šumu kao i rad organizacije kom. partije, smatram predmetnog veoma sumnjivim i nepoćudnim, te opasna po probitke N.D.H., te radi toga u smislu okružnice Zapovjedničtva U.N.S.-a prs. 12473/41, a u vezi §. 1., 2., navedene Zakonske odredbe

P R E D L A Ž E M '

da se Jorgić Rajko uputi u sabirni logor na izdržavanje kazne u trajanju od 3 (tri) godine.

Z A D O M — S P R E M N I !

VODITELJ IZVIDA
Nadstojnik pol. odsjeka
(HAJDAROVIĆ JOSIP)

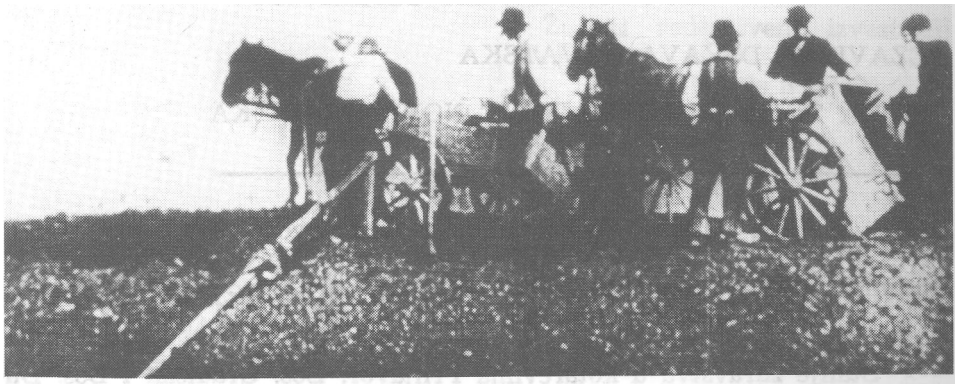

Na jasenovačkom nasipu smrti nestajali su i ljudi i konji.

Na jednom od stratišta u šumama kod Jasenovca.

Br. 169

IZVEŠTAJ VELIKE ŽUPE LIVAC—ZAPOLJE NOVA GRADIŠKA OD 19. AVGUSTA 1942. O ZDRAVSTVENOJ SITUACIJI U SREZOVIMA PRNJAVOR, BOSANSKA GRADIŠKA I BOSANSKA DUBICA I U KONCENTRACIONOM LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

VELIKA ZUPA LIVAC—ZAPOLJE NOVA GRADIŠKA

BROJ:. . . . . /1942 Nova Gradiška 19. kolovoza 1942

Predmet: Podnašanje zdravstvenog izvještaja za prošlu sedmicu. ***Na tajni broj: 2801/1942.***

Stanje zdravstva u kotarevima Prnjavor, Bos. Gradiška i Bos. Dubica je za sada ne pregledno.

Akcija vojske je donedavna na tom području djelovala. Stoga su izvještaji slabi ili nikakovi.

Zdravstvenu službu vršiti po ovim krajevima je teško i opasno a od kada su počeli i liječnike odvoditi u šumu mnogi su se liječnici preplašili i zatražili bolesnički dopust, jer su i živčano oboljeli.

Zdravstvena se služba vrši samo u sijelu kotara dok po selima se gotovo ne ide.

U kotaru Prnjavor vrši zdravstvenu službu šef bolnice u Prnjavoru dr-a Nina Hovaljeva, dok je dr Milić, kotarski liječnik na bolesničkom dopustu.

Dr. Nemeržički, općinski liječnik u Svinjaru, preselio se je u Davor, jer se tamo ne osjeća sigurnim. ..[2]

Na području gdje je radila vojska bili su prisutni brojni vojnički liječnici a radio je i Crveni križ samo ni jesu dostavili Velikoj župi nikako vih podataka. Pronađeno je u selima ispod Kozare dosta gladne djece i oboljele na dizenteriji i to grupa Fleksner koja su umiruća odvedena Crvenom križu u Zagreb a po tom u bolnicu za zarazne bolesti u Zagrebu gdje su i umrla.

Mala djeca nijesu*znala ni imena tako da su se po brojevima vodila u evidenciji i kao takova zakapala.

U Bos. Gradiški uz dom zdravlja osnovana je stanica za razkužbu i za razušivanje. Prema nalogu Ministarstva na mostu u Bos. Gradiški organizirano je sakupljanje lješeva koji prolaze Savom te su tamo vađeni i pokapani. Ceka se odobrenje navjere od 50.000 Kuna koja je zatražena u tu svrhu...

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 145, reg. br. 21/15.**

[1] **Tri tačke označavaju izostavljen tekst koji se ne odnosi na logor Stara Gradiška.**

Smrtnost je na tom području bezuvjetna velika obzirom na operacije vojske i epidemije koje se nalaze u selima a liječnicima su ne pristupna. Epidemija pjegavca koja je nastala u sabirnom logoru u Staroj Gradiški suzbijena je i od 16. VII. 1942. nema novih oboljenja. Koje su potrebe bolnica i ostalih zdravstvenih ustanova župi nijesu poznate. Zatraženi su podatci od svih ustanova da se mogu izvještaji upotpuniti.

ZA DOM SPREMNI!
Župski redarstveni izvestitelj

(Potpis nečitak)

Br. 170

DOPIS KOTARSKE OBLASTI BOSANSKA GRADIŠKA OD 20. AVGUSTA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE PET LICA SA KOZARE,BEGUNACA IZ KOLONE PRILIKOM SPROVOĐENJA, UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Nezavisna Država Hrvatska
Kotarska oblast Bos. Gradiška
Broj: 8272/1942.
dne 20. kolovoza 1942.

Predmet: Iskaz osoba izbjegli logoru.

Župskoj redarstvenoj oblasti

Banjaluka

Dostavlja vam se pet iskaza osoba koje su samovoljno izbjegle iz povorke čišćenja Kozare i Prosare planine a koji su svi morali biti otpremljeni u sabirni i radni logor u Staru Gradišku, a naročito Ilija Babić iz Vrbaške u čijoj su kući partizani imali svoj štab.

Iskazi nisu mogli biti prije dostavljeni jer je oružnička postaja Cerovljani svoj iskaz predala pred dva dana.

Za Dom Spremni!

Kotarski predstojnik:

(Potpis nečitak)

M. P.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 165, reg. br. 45/5.**

Br. 171

IZVOD IZ IZVEŠTAJA ZAPOVEDNIŠTVA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZAGREB OD 25. AVGUSTA 1942. O SPROVOĐENJU 69 PARTIZANA IZ BRČKOG I BIJELJINE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIČTVO USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE

Broj: V. T. 1/42 Zagreb, dne 25. kolovoza 1942.

Predmet: Izvješće o stanju do 12 sati 15. kolovoza 1942.

I Z V J E Š Ć E

III. *Velika Župa Posavje:*

Župska redarstvena oblast Brod n/S — Dr. Krenedić 14. kolovoza 1942. brzoglasno je javio:

„Jučer dne 13. o.mj. napadnut je od odmetnika na 8 kim od Bijeljine vlak, u kojemu su po odredbi Ustaške nadzorne službe, otpremani 22 partizana u Jasenovac. Napadaj je završen puškama i strojnicama. Posada vlaka prihvatila je borbu, pa je ubijeno 6 odmetnika. Od odbrane ranjena su 2 domobrana, a jedan je nestao. Jedan lugar, koji se je nalazio u vlaku, je ubijen. Nakon kratkog zadržavanja vlak je nastavio put prema Bosanskoj Rači, te je stigao u Jasenovac. Iz Brčkog odpremljeno je jučer 47 partizana u Jasenovac."[2]

Br. 172

ZAPISNIK KOTARSKE OBLASTI SLAVONSKA POŽEGA OD 30. AVGUSTA 1942. U KOJEM SE IZNOSI DA JE ZAPOVEDNIŠTVO KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC UPUTILO NA TERITORIJU OBLASTI 10.000 IZBEGLICA SA KOZARE[1]

Slav. Požega, 30. VIII 1942.

Danas su sprovedeni po potpisanom izaslaniku Velike župe izvidi u stvari kretanja izbjeglica iz Kozare iz kotara Požeškoga, pa je tom pri-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 172a, reg. br. 46/6.
[2] Taj izveštaj Župske redarstvene oblasti u Slavonskom Brodu nalazi se u Arhivu VII, a. NDH, k. 196, reg. br, 17/5.
[1] Građa, HIS, Sl. Brod, knjiga 2, dok. br. 209.

likom preslušan kotarski predstojnik u Požegi Ladislav Katić koji je u stvari izjavio sliedeće.

Na područje Požeškog kotara upućeno je u zadnje vrijeme po zapovjedničtvu sabirnih logora u Jasenovcu 155 vagona izbjeglica s Kozare, što predstoji po prilici oko 10.000 duša. Po brzoglasnoj zamolbi, koju sam upravio na Ustaškog bojnika g. Luburića obustavljeno je daljnje šiljanje ovih izbjeglica na područje ovoga kotara. Po izričitom nalogu g. bojnika Luburića, koji sam tom zgodom primio imali su se svi ovi izbjeglice smjestiti u ovdašnjim pravoslavnim odnosno prelazničkim selima i ni jedan od njih nije smio pasti na teret Hrvata. Savezno s time izdan je nalog občinskim poglavarstvima i oružničkim postajama, da se prelaznici s Kozare imadu smjestiti isključivo u prelazničkim selima odnosno kućama. Tako je stanoviti dio tih izbjeglica upućen i na područje občine Ruševo i Bekteže. Kako je međutim na području tih občina zadnjih dana vođen podvhat čišćenje tamošnjeg terena od partizana, pa su u savezu s time ispražnjena stanovita sela, kao na pr. Dobrogošće, Migalovci, Sapna i t. d. gdje su izbjeglice s Kozare također bili smješteni, to su se oni vjerojatno u tom času iz tih sela krenuli i otišli na područje Brodskog kotara. Jedno vrijeme zadržavali su se ti izbjeglice u Caglinu, a kako je Caglin čisto hrvatsko mjesto bilo je naloženo oružničkoj postaji Ruševo, da ih odanle ukloni i smjesti u tamo područna prelazničkai sela.

Prema tome u Caglinu nije postojao nikakav logor za izbjeglice s Kozare, niti ga je tko tamo osnovao.

Pripominjem — kako sam to već u početku rekao — da je na područje ovoga kotara upućeno oko 10.000 izbjeglica s Kozare a kako pravoslavno odnosno prelazničko pučanstvo na području ovoga kotara ne broji mnogo više, to je vrlo teško ove izbjeglice smjestiti u ovdašnjim pravoslavnim odnosno prelazničkim selima, od kojih su mnoga u zadaje vrijeme pored napried navedenih potpuno ispražnjena, jer su služila kao uporište partizanskih bandi.

Poduzete su sve potrebne mjere, da se ove izbjeglice ne skiću iz mjesta u mjesto, a najmanje da prelaze područje kotara no uslied občih prilika naročito u obziru njihove prehrane, kao i u obziru pomanjkanja dovoljnog brahiuma nije to moguće potpuno spriečiti, pa stoga stavljam priedlog, da se stanoviti dio ovih izbjeglica smjesti u pravoslavna sela susjednih kotara na pr. Đakovičkog, kuda do sada po mome saznanju nisu u obće upućivani, —

Dovršeno.

Izaslanici Vel. župe
i žup. red. oblasti
(Potpisi nečitljivi)

Kotarski predstojnik
Katić

Br. 173

DOPIS ŠTABA 3. OPERATIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE OD 1. SEPTEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI NOVA GRADIŠKA DA SE ANDRIJA HEBRANG I DRUGI ZAMENE ZA USTAŠE VUTUCA I VAGNERA[1]

S t a b
III. Operativne zone
Nar. Oslobod. Partiz. Odreda
Hrvatske

Broj 236/1942 Str. Pov.
Dana 1. rujna 1942.

Ž U P S K O J R E D A R S T V E N O J O B L A S T I
N O V A G R A D I Š K A

U vezi sa Vašim dopisom broj T. T. 35/1942. od 30. kolovoza 1942. g. koji je upućen nama istog dana u 13 sati, odgovaramo slijedeće:

Stab III Operativne Zone N.O.P.O. Hrvatske spreman je da stupi u službene pregovore sa predloženom od Vaše strane delegacijom o predmetu izmjene zarobljenika i zatvorenika.[2]

U pogledu izmjene predlažemo da se za gg. Mirka Vutuca natporučnika U.N.S. i zamjenika glavnog nadzornika **U.N.S.** i Karla Wagnera upravitelja župske redarstvene oblasti izruče slijedeći narodni borci:

[1] **Arhiv VII, a. NOP-a, k. 1482 reg. br. 48/1. Građa..., knj. III, dok. 4.**

*** Vidi dok. br. 185. Karla Vagnera, upravitelja Župske redarstvene oblasti N. Gradiška i Mirka Vutuca visokog funkcionera UNS-a zarobio je 2. bataljon I NOP odreda III operativne zone NOV Slavonije 27.8.1942. na cesti Okučani—Lipik.**

1). Andrija Hebrang,[3] privatni namještenik, rođen u Baćevcu općina Lukač, kotar Virovitica. Uhapšen u Zagrebu krajem mjeseca veljače ili početkom ožujka, točnije uhapšen u Stenjevcu.

2). Henrik Znidarić (možda Znidarčić ili Znidaršić)[4] mjernik, rođen u Splitu, uhapšen u Zagrebu u ožujku mjesecu o. g.

3). Mirko Bukovac,[5] tvornički radnik u I. Hrv. tvornici ulja, rođen u Nedelišću, Međimurju, uhapšen u ljeto 1940 g. u Zagrebu i otjeran u konc. logor u Lepoglavi, gdje ga je zatekla okupacija naše Domovine. Sada se navodno nalazi u konc. logoru u Staroj Gradiški.

4). Marijan Krajačić,[8] student arhitekture, nastanjen u Zagrebu,

[3] Vtidi dok. br. 121:124. U vezi sa razmenom o A. Hebrangu, u svojoj izjavi Dane Sikić policijski činovnik, bio je 2. maja 1942. logorišan u koncentracioni logor Jasenovac, gde je zatekao još neke logorisane ustaše, Pavelićeve upravnike redarstva u Novoj Gradiški, Zvonka Poliča i advokata Benića, kao i sudiju Karla Cvijiča. Iz koncentracionog logora Jasenovac, prebačen je u zatvor u Lipik, gde je zatekao Soku (Bogdanka) Podunavac i Olgu Koto. Iz zatvora je sa njima prebačen u logor Stara Gradiška. U vezi sa razmenom Hebranga, kaže:

„Po povratku u Novu Gradišku ondašnji upravitelj Karlo Vagner bio je zarobljen na Bijeloj Stijeni po partizanima. Pregovori između partizana i hrvatskih vlasti, odnosno Luburića, vodili su se danomice dok konačno nije došlo do sporazuma, odnosno izvršenja zamjene. Sami pregovori za sve koji su ih vodili išli su glatko, ali sad dolazi do najgoreg, niitko ne vjeruje partizanima, svak se boji da i on ne padne u partizansko ropstvo, a neki su se bojali i otvaranja vatre sa strane partizana, *kod nikoga odvažnosti,* neki su spriječeni poslom, neki su bolesni, dok su rijetki bili pa su muški priznali da se boje prihvatiti izvršenja zamjene.

Kako sam bio u Lipiku skupa zatvoren sa Sokom Podunavac, Olgom Kohn i još nekima koje su otišle u zamjenu, a k tome sjetio sam se uzajamne pomoći između mene i Soke Podunavac i Olge Kohn, koje su mi stalno davale cigarete i drugo, odlučim se odužiti, i radi toga donesem odluku da se ponudim da ja izvršim zamjenu.

Ponudim se, pa tadašnji kotarski predstojnik Portolović i stožeraik Sažunić, objeručke ponudu prihvate.

Dana 26. septembra 1942. g. poslije podne u 4 sata izvršim zamjenu, Vagnera i Vutuca Mirka za 32 čovjeka, koje su partizani tražili.

Ovom zamjenom partizansko vodstvo dobilo je mnogo da ne govorimo o svima, no samo da spomenem Andriju Hebranga i dr. Ivekovića."

mislim da mi se može najviše dobro upisati izvršena zamjena za. Vagnera i Vutuca, kada je mojom odvažnošću partizansko vodstvo dobilo 32 čovjeka, među kojima se nalazio i drug Andrija Hebrang, za koga sam čuo da je zamjenik Maršala Tita, kao i drugih koji se nalaze u vrhovima narodne vlasti..."

Navodno za ovu uslugu ustaške vlasti su pustile iz logora Stara Gradiška Dane Šikića. (Arhiv VII, a. NDH, mikroteka, SUP Hrvatske, f. 27, s. 124—148). U svojim Sabranim djelima Josip Broz Tito u predgovoru piše: „Izvjesni ljudi su svojevremeno djelovali kao istinski revolucionari, a kasnije su otpadali od pokreta. Ja ni u takvim slučajevima nisam smatrao da se dokumenti o tome mogu izostavljati ili da treba u njima išta mijenjati. Na primjer, ja sam sa Andrijom Hebrangom jedno vrijeme blisko sarađivao. On je sa mnom bio ona manjina Mjesnog komiteta Zagreba koja je odlučno istupila protiv obje frakcije. Ali Hebrang kasnije, nalazeći se duže na robiji, počeo popuštati, a posebno je podlegao u ustaškom zatvoru. Imajući u vidu upravo taj njegov pad, njega su u momentu Staljinovog napada na nas izvjesni sovjetski organi pokušali iskoristiti u borbi protiv naše Partije." (Knjiga 1, str. VII)

[4] Reč je o Znidaršiću.

[5] Clan CK KPH. U avgustu 1940. ponovo je uhapšen i odveden u Lepoglavu. S grupom komunista izručen je ustašama i umoren glađu i žeđi 1942. u logoru Stara Gradiška.

[6] Clan CK KPH. Tri puta je hapšen i u Lepoglavi predan ustašama, a zatim umoren glađu i žeđi 1942. u logoru Stara Gradiška.

uhapšen i otpremljen u Lepoglavu u konc. logor zajedno sa Mirkom Bukovcem. Sada se navodno nalazi u konc. logoru u Staroj Gradiški.

5). Dr. Mladen Iveković, nastanjen u Zagrebu, uhapšen mjeseca veljače o. g. u Zagrebu.

6). Ivana Komar, student agronomije na zagrebačkom sveučilištu, uhapšena mjeseca svibnja o.g. u Vrbovcu i sprovedena u Zagreb.

7). Dana Popović, učiteljica u Ljeskovici, gdje je uhapšena mjeseca svibnja o.g. nalazi se u konc. logoru, navodno u Staroj Gradiški.

8). Julius Eker, obućar iz Bjelovara, uhapšen ljeti 1941 g. poznati pristalica HSS.

9). Pero Prodanović, učitelj iz Bujavice, srez Pakrac, uhapšen u proljeće o.g. u Bujavici i sproveden u Pakrac.

10). Vlado Lončar,[7] ing. šumarstva iz Pakraca, uhapšen mjeseca prosinca 1941 god. Navodno se nalazi u konc. logoru u St. Gradiški.

11). Bogdanka Podunavac[8] iz Pakraca, student prava, uhapšena mjeseca prosinca 1941 g. u Tomašu kraj Bjelovara i sprovedena u Pakrac. Nalazi se u konc. logoru navodno u Staroj Gradiški.

12). Prof. Sarajdžić[9] iz Osijeka, tamo uhapšen mjeseca prosinca 1941. g. Nalazi se navodno u konc. logoru u Staroj Gradiški ili Jasenovcu.

13). Stevo Sabić,[10] umirovljeni časnik, nastanjen u Daruvaru uhapšen u Bjelovaru ljeti 1941 g.

14). Olga Kohn[11] iz Pakraca, supruga trgovca iz Pakraca, uhapšena mjeseca prosinca u Pakracu.

15). Milan Torbica, učitelj u Kukunjevcu, tamo uhapšen mjeseca travnja o.g.

Vaš prijedlog o mjestu pregovora ne možemo prihvatiti, jer nam isti ne pruža dovoljno garancije da pregovori neće biti smetani sa Vaše strane pa zato Vam predlažemo kao mjesto pregovora mjesto na cesti Bučko--Kamensko—Voćin kod mlina Joce Sajatovića kod porušenog mosta na cesti. Mi vam predlažemo da pregovori otpočnu 5. rujna o.g. u 10 sati prije podne.

Na mjesto pregovora obje strane dolaze sa bijelom zastavom veličine 1 :0,50 m. Pregovarajuće strane moraju biti u sastavu od po dva li-

[7] Vidi dok. br. 134.

[8] Predratni član SKOJ-a, kći prote iz Pakraca, kao svedok u slučaju Hebrang 1948. godine ubila se u zatvoru.

[9] Ivo Sarajčić.

[10] Stevo Sabić — Dika, član KPJ od 1923. i sekretar Kotarskog komiteta u Daruvaru. Ubijen u logoru Stara Gradiška.

[11] Olga. Rođena Straus Marka Olga u Kukuljevcu, srez Pakrac 1913. Vrlo mlada udala se za Marka Kohna, sina bogatog trgovca manufakturom u Pakracu sa kojim je imala sina Zlatka. Skupljajući crvenu pomoć postala je 1938. član kJ' 3 svoΛu aktivmost nastavila je i po Okupaciji iako je bila Jevrejka, ali je ubrzo sa većom grupom komunista uhapšena. U zatvoru je prvo prihvatila udvaranje kotarskog činovnika, a zatim se u nju zagledao kotarski predstojnik. No, u međuvremenu je nađeno Olgino pismo te je podvrgnuta surovoj istrazi, i u odgovoru na 29 pitanja navela imena svojih veza, komunista... ali prema njenom iskazu onih koji su već otišli u partizane. Sprovedena je u logor Staru Gradišku iz kojeg je zamenjena, a zatim se decembra 1942. venčala za Andriju Hebranga. U međuvremenu je iaguibila sina Zlatka i bivšeg (muža Marka, koji su ubijeni /kao Jevreji u Jasenovcu. Zbog saučešća iu slučaju Hebranig 6. jula 1951. osuđena je na kaznu strogog zatvora u trajanju od 12 godina. Izdržala je 9 pa je pomilovana.

Š t a b
III.Operativne Zone
Nar.Oslobod.Partiz.odreda
H r v a t s k e

Broj 285/1942 Str.Pov.
Dana 1.rujna 1942.

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

N O V A G R A D I Š K A.

U vezi sa Vašim dopisom od 30 kolovoza 1942 g. koji je upućem nama istog dana u 13 sati, odgovaramo slijedeće,

Štab III.Operativne Zone N.O.P.O. Hrvatske spreman je da stupi u službene pregovore sa predloženom od Vaše strane delegacijom o predmetu izmjene zarobljenika i otpuštenika.

U pogledu izmjene predlažemo da se umjesto ~~ing.~~ Mirka Vutuca nat poručnika U.N.S. i zamjenika glavnog nadzornika U.N.S. i Karla Wagnera upravitelja župske redarstvene oblasti izruče slijedeći narodni borci:

1/. Andrija Hebrang, privatni namještenik, rodjen u Bačevcu općina Lukač, kotar Virovitica. Uhapšen u Zagrebu krajem mjeseca veljače ili početkom ožujka, točnije uhapšen u Stenjevcu.

2/. Henrik Žnidarić /možda Žnidarčić ili Žnidarić/ mjernik rodjen u Splitu, uhapšen u Zagrebu u ožujku mjesecu o.g.

3/. Mirko Bukovac, tvornički radnik u I.Hrv.tvornici ulja rodjen u Nedelišću, Midjimurju, uhapšen u ljeto 1940 g. u Zagrebu i otjern u konc.logor u Lepoglavu, gdje ga je zatekla okupacija naše domovine. Sada se navodno nalazi u konc.logoru u Staroj Gradiški.

4/. Marijan Krajačić, student arhitekture, nastanjen u Zagrebu uhapšen i otpremljen u Lepoglavu u konc.logor zajedno sa Mirkom Bukovcem. Sada se navodno nalazi u konc.logoru u Staroj Gradiški.

5/. Dr.Mladen Iveković, nastanjen u Zagrebu, uhapšen mjeseca veljače o.g. u Zagrebu.

6/. Ivana Komar, student agronomije na zagrebačkom sveučilištu, uhapšena mjeseca svibnja o.g. u Vrbovcu i sprovedena u Zagreb.

7/. Dana Popović, učiteljica u ~~Lipovljani~~ Ljeskovici, gdje je uhapšena mjeseca svibnja o.g. Nalaz i se u konc.logoru navodno u Staroj Gradiški.

8/. Julius Baker, obućar iz Bjelovara, uhapšen ljeti 1941 g. poznati pristalica HSS.

9/. Pero Prodanović, učitelj iz Bujavice, srez Pakrac, uhapšen u proljeće o.g. u Bujavici i sproveden u Pakrac.

10/. Vlado Lončar ing. šumarstvaiz Pakraca, uhapšen mjeseca prosinca 1941 god. Navodno se nalazi u konc.logoru u St. Gradiški.

11/. Bogdanka Podunavac iz Pakraca, student prava, uhapšena mjeseca prosinca 1941 g. u Tomašu kraj Bjelovara i sprovedena u Pakrac. Nalazi se u konc.logoru navodno u Staroj Gradiški.

12/. Prof Sarajdžić iz Osijeka, tamo uhapšen mjeseca prosinca 1941.g. Nalazi se navodno u konc.logoru u staroj Gradiški ili u Jasenovcu.

13/. Stevo Šabić, umirovljeni časnik, nastanjen u Daruvaru uhapšen u Bjelovaru ljeti 1941 g.

14/. Olga Kohn iz Pakraca, supruga trgovca iz Pakraca, uhapšena mjeseca prosinca u Pakracu.

15/ Mjlan Torbica, učitelj u Kukunjevcu, tamo uhapšen mjeseca travnja o.g.

Faksimil dokumenta br. 173

ca. Od mjesta pregovora 3 km u poluprečniku ne smije biti nikakovih oružanih snaga ni sa jedne strane.

Uvjeravamo Vas da su naši prijedlozi najiskreniji i jamčimo Vam da sa naše strane neće biti nikakovih ispada ili provokacija.

Izvolite nam odgovoriti i obavijestite nas o Vašem stavu naprama gore navedenim prijedlozima što hitnije na adresu, koju smo Vam dostavili u našem prvom dopisu od 29. VIII. o.g. Str. pov. br. 167/1942. Na pregovore dolazimo samo u slučaju ako dobijemo od Vas pismena, odgovor.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar[13]: Grga[12] v.r.

Da je[1] prijepis vjeran svome originalu
tvrdi i ovjerava:

Sef Štaba

(Potpis nečitak)

Br. 174

PREDLOG ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU OD 1. SEPTEMBRA 1942. DA SE IVAN ROLIH UPUTI U LOGOR JASENOVAC[1]

N E Z A V I S N A D R Ž A V A H R V A T S K A

Naziv Oblasti
Ustanove ureda

Br. U. Z. 1333

Predmet: ROLICH IVAN, upućenje u sabirni logor.

P R I E D L O G

o p r i s i l n o m b o r a v k u u l o g o r u

Predlaže se ustaškoj nadzornoj službi — Ravnateljstvu Ustaških Redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (Ured I), da se nad pred-

[12] Jankez.

[13] Na toj funkciji je bio Karlo Mrazović.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 16/6.

metnom osobom izreče odluka o prisilnom boravku u logoru, u trajanju od 2 (dvie) godine

1) O b r a z l o ž e n j e: Imenovani stajao je u vezi sa Ivanom Kopunom koji se sada nalazi u šumi. On je od Kopuna dobio 500. kn da izruči Vukić Savku kao pomoć za partizane Vukić se sada nalazi u šumi. Prema zapisniku Milana Pajera, Ivain Kopun dao je lozinku Milanu Pajeru pod kojom će odnjeti bombe Ivanu Rolichu. Lozinka je navedena u zapisniku. Kako se vidi on se je kretao u društvu sa Bukićem Davkom i Ivanom Kopun utvrđenim komunistima. S druge strane opet njegovo naginjanje partizanima i znanje lozinke dokazuju nepobitno da je Ivan Rolich izgrađeni komunista, koji svaku priliku upotriebi za rad protiv probitka N.D.H.

Prema gore navedenom imenovani je nepoćudna osoba, te je potrebno da se što prije uputi u sabirni logor.

Umoljava se naslov za odluku obaviest.

UPRAVITELJ:
(Frane Miletić)
potpis

Datum 1. rujna 1942.

M.P.

Br. 175

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZAGREB OD 4. SEPTEMBRA 1942. POKRETNOM PREKOM SUDU ZAGREB O LICIMA KOJA SE TRAŽE IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC I STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
URED I.

Broj: 56529-IIb-l-1942. Zagreb, 4. rujna 1942.

Predmet: Božičković Jula i drugi komunisti iz Brčkog-praćenje pokretnom priekom sudu. —

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 175, reg. br. 16/2.**

Na broj: Di. Pps. 260/42.

DRŽAVNOM TUŽITELJSTVU POKRETNOG PRIEKOG SUDA

ZAGREB

Savezno sa odpisom ovog Ureda od 13. VIII. 1942. broj: 53698-IIb-l--1942. priobćuje se naslovu, da je zapovjedničtvo sabirnog logora u Jasenovcu izviestilo da je Medunić Mariola umrla dana 5. svibnja o.g., Kostić Jula umrla dana 1. svibnja o.g., Godnić Karlo umro dana 25. ožujka o.g., Mileusnić Mara umrla 5. svibnja o.g., Majstorović Dobrila se nalazi u logoru Stara Gradiška, Azapagić Mustafa je odpućen dana 4. svibnja o.g. za Njemačku.

Uslied toga izdan je odmah nalog zapovjedničtvu sabirnog logora u St. Gradiški, da Majstorović Dobrilu preprati Zaštitnom redarstvu za grad Zagreb i veliku župu Prigorje u Zagrebu, a pomenutom redarstvu, da navedenu odmah preda naslovu.

Azapagić Mustafu ne bi se pak moglo prepratiti, jer je isti u smislu sporazuma između Vlade Nezavisne Države Hrvatske i Vlade Njemačkog Reicha upućen na rad u Njemačku.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ:
Paver v.r.

Broj, predmet i nadnevak isti.

Na broj: Taj 2007/42.

VELIKA ZUPA POSAVJE

BROD na SAVI

Na znanje savezno sa odpisom ovog Ureda od 24/VII. 1942.
Broj: 42538-IIb-l-1942.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ:
(Paver)

M.P.

Br. 176

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZAGREB OD 5. SEPTEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE RIFAT PEČENICA NE MOŽE PUSTITI IZ KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
Ured I.

Broj: 25116-IIb-5-42.
Predmet: RIFAT PEČENICA,
odpust iz logora. —

Zagreb, dne 5. IX. 1942.

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST

Banja Luka

NURA PEČENICA iz Banja Luke, Bukićeva ul. zamolila **je** da **se** pusti na slobodu njezin sin RIFAT PECENICA.

Spomenuti RIFAT PEČENICA, upućen je u logor Jasenovac, odlukom ovog ureda od 24. VII. 1942. broj: 13682/42 na vrieme od 3 godine t.j. od 26. X. 1941. g. do 26. X. 1944. godine, radi komunizma pa se uslied toga molbi ne može udovoljiti, o čem neka Naslov obaviesti moliteljicu.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ: uz.
Saban v.r.

Broj, predmet i nadnevak isti.

ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJU LUKU
I VELIKU ZUPU SANA I LUKA

BANJA LUKA

Na znanje!

ZA DOM SPREMNI!

Za točnost priepisa jamči
NADSTOJNIK; uz.

UPRAVITELJ: uz.
Saban v.r.

B. Luka, 18. XI. 42.
Prepisala:
Babić

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 172, reg. br. 43/3.**

Br. 177

ČLANAK POD NASLOVOM „GODINU DANA RADA SABIRNIH LOGORA USTAŠKE OBRANE" — O KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC OD 9. SEPTEMBRA 1942. GODINE[1]

NJIHOV PRIJAŠNJI RAD BILA JE POLITIKA — SADAŠNJA NASA POLITIKA JEST RAD

Vrlo uspjela izložba Ustaške obrane na velesajmu Zagrebačkog Zbora. — Ljudi, koji su prije radili protiv probitaka hrvatskog naroda rade sada kao zatočenici u njegovu korist[2]

„Godinama sjedili su Zidovi, slobodni zidari i razni njima slični ljudi na grbači hrvatskog naroda. Oni su se usisali u živo narodno tielo želeći da izrabe hrvatski narod do krajnjih mogućnosti, a sebi na korist. Bila je to mora, koja je težko pritiskala sve naše narodne slojeve, mora protiv koje je bila nemoguća borba, jer su im oni, koji su vladali tada Hrvatskom išli u svemu na ruku, surađujući s njima uvijek, kada je trebalo učiniti nešto na štetu hrvatskog naroda.

Kada je dana 10. travnja 1941. Poglavnik uzpostavio Nezavisnu Državu Hrvatsku kucnuo je neprijateljima hrvatskog naroda posljednji sat. Mnogi su od njih zatočeni, što je ne samo shvatljivo nego i prieko potrebno, kako ne bi više činili narodu od kojeg su godinama življeli nikakove štete. Hrvatski ustaški pokret pogodio je hrvatske neprijatelje, učinio ih neškodljivim, te su se mnogi od njih, koji su još nedavno živjeli u slasti i lasti, a da nisu nikada ništa radili našli u skupnim logorima Ustaške obrane, gdje su imali prilike upoznati se s radom. Oni, koji su prije živjeli od žuljeva naroda, kojeg su nemilosrdno izrabljivali na svakom koraku privedeni su radu, koristnom radu, te im je dana prilika, da se na taj način oduže narodu od kojeg su do tada imali samo koristi, a

[1] Ustaške novine „Hrvatski narod" od 9. septembra 1942.

[2] U „Hrvatskom narodu" od 10. septembra 1942. objavljeno je sledeće:

„GODINU DANA RADA SABIRNIH LOGORA USTAŠKE OBRANE

Veliko zanimanje posjetitelja Zagrebačkog Zbora za izložbu Ustaške obrane

ZAGREB, 9. rujna. U „Hrvatskom Narodu" od 9. rujna donijeli smo obširan članak o izložbi Ustaške obrane na velesajmu Zagrebačkog Zbora. Prikazana je godina dana rada u sabirnim logorima. Zatočenici su zaposleni svaiki u svojoj struci, te je izvršen već dosad silan posao. Podignute su u logorima brojne zgrade, a izvedeni su također i drugi veliki radovi. Tako je podignut savski nasip kod Jasenovca, a na Savi je kod istog mjesta uređeno i lijepo pristanište. Donosimo dvije snimke o radu zatočenika. Prva snimka prikazuje gradnju savskog nasipa kod Jasenovca, a druga zatočenike kod gradnje jedne zgrade.

Posjetitelji Zagrebačkog Zbora pokazuju veliko zanimanje za ovu izložbu, koja je dokaz više, da je u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj rad temelj svakog blagostanja, pa su radu privedeni i oni, koji su se prije bavili politikom na štetu naroda, jer je današnja naša politika rad."

MO

nisu mu ništa dali. Među tim ljudima nalaze se i bivši politikanti, ljudi, kojima je jedini njihov rad bila politika, ali takova politika, koja je bila uperena protiv probitaka hrvatskog naroda. U Ustaškoj Hrvatskoj je naprotiv politika rad i uvijek samo rad, pa su se s time morali makar i protiv volje upoznati zatočenici u sabirnim logorima.

Radovi sabirnih logora na izložbi Zagrebačkog Zbora

U okviru jesenjeg velesajma Zagrebačkog Zbora, koji je otvoren prošle subote, priredila je Ustaška obrana nadasve uspjelu izložbu pod naslovom: Godinu dana rada sabirnih logora Ustaške obrane, a pod geslom: Njihov prijašnji rad bila je politika, sadašnja naša politika jest rad.

Izložba je smještena u izvornoj baraci, koja služi kao nastamba zatočenicima u logorima.

Baraka je izvana ograđena žicom, a na svakom kraju postavljena je stražarnica u kojoj ustaše čuvaju stražu. Išlo se je naime zatim, da se dobije što vjernija slika i da sve bude onako uređeno kao i u sabirnim logorima.

Na ulazu u baraku u kojoj je smještena izložba nalazi se ustaški grb, a ispod njega nadpis: „Sve za Poglavnika — Ustaška obrana."

Unutrašnjost same barake izpunjena je s brojnim snimkama, crtežima, modelima, te najraznovrsnijim stvarima, koje se izrađuju u sabirnim logorima, a iz kojih se razabire obseg rada u samim logorima. Možemo mirne duše ustvrditi, da gotovo i nema niti jednog obrtnog područja, koje nije zastupano. Zatočenici pod nadzorom stručnjaka Ustaške obrane bili su djelatni na brojnim područjima, izrađivali su najraznovrsnije predmete, jednom rječju radili su sve ne samo za potrebe sabirnih logora i Ustaške obrane uobće već i mnoge predmete, koji će biti stavljeni u prodaju.

Izradili su tako veoma uspjela kola za prevoz hrane vojničarima na položaju. Ta kola su veoma prikladna. U njih je upregnut jedan konj, a mogu prevoziti hranu za 400 osoba. Izradili su zatim mala ručna kolica za prevoz građevnog tvoriva, zatim poslovnički pribor, pisaće stolce, ormare, stolice, obložene kožom, pa je svaki pojedini predmet najpomnije izrađen, tako da ne zaostaje za proizvodima i najboljih vlastničkih radionica.

Izloženi su zatim modeli brojnih zgrada u logorima, koje se grade. Valja naime znati, da se ide za postepenim uklanjanjem svih drvenih baraka u logorima, koje će biti zamienjene zidanim zgradama. Tako se gradi velika električna središnjica u Jasenovcu, koja će imati 420 KS. Sagradit će se zatim skladišta i brojne ostale zgrade. Tako je sazidana logorska kuhinja sa blagovaonicom, a postoji i posebna zgrada za mlin i pekaru.

Uz ove modele, koji su izrađeni iz sadre poredani su keramički proizvodi, koje su izradili sami zatočenici. Među tim radovima ističe se jedna skupina ustaša za vrieme borbe, a izrađeni su još i drugi veoma ukusni predmeti.

U sabirnim logorima postoji vlastita proizvodnja drvenog ugljena i kreča kao i proizvodnja sapuna za potrebe vojske i zatočenika. Izloženi su tako uzorci sapuna za pranje i sapuna za brijanje.

U sabirnim logorima izrađuju se sve vrste ljepila, a na izložbi su izloženi također i četkarski radovi zatočenika, od najjednostavnijih četki do najfinijih, koje će biti stavljene u prodaju. Zatočenici su izradili razne bačve i užeta, pa su također izloženi pojedini uzorci.

U sabirnim logorima postoje vlastite ekonomije, koje su najsuvremenije uređene. Na izložbi u Zboru izloženi su pojedini proizvodi tih ekonomija, a osobito su upali u oči fino priređeni med, pekmez, kao i brojno voće i povrće.

Zatočenici proizvode rublje za čarkare, dočastnike kao i častnike kao i za vlastitu potrebu, zatim dječja odijela, a postoji također i velika krojačnica, u kojoj se izrađuju vojnička i zatočenička odijela. Zatočenici su osim toga izradili vlastite vreće, a velika se pažnja posvetila preradbi konoplja.

Knjigoveznica u sabirnim logorima uvezuje knjige i to počam od najjednostavnijih do najfinijih uveza. Imade nekoliko veoma ukusnih uveza u koži.

Proizvodnji koža posvećuje se veoma velika pažnja. Kože se prerađuju, a zatim se prave razni proizvodi počam od najfinijih čizama i cipela do obične obuće.

Prva strojnica izrađena u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

je izišla iz puškarske radionice sabirnog logora u Jasenovcu. Ta strojnica je već iskušana u borbi i pokazala se veoma dobrom. Isto su tako prerađene obične puške (karabinke) na taj način da umjesto pet mogu u skladište primiti deset naboja. Izrađeno je i ostalo automatsko oružje, u prvom redu samokresi.

Zeljeznarskoj struci posvećena je dolična pažnja, te su izrađeni u radionicama čvrsti brodarski lanci, koji su iskušani a također i obični lanci. Isto su tako izrađeni lukovi za pile, kojima se pili željezo.

Izložena je veoma bogata zbirka borbenih noževa, koji su izrađeni također u sabirnim logorima, u istim radionicama izrađeno je i razno oruđe. Proizvode se osim toga i spremnice za strojnice i samokrese.

Drveni i košarački obrt je na velikoj visini. Spomenuli smo već neke proizvode stolarije, a u njima se izrađuju i svi ostali drveni predmeti, a među ostalim i kundaci za puške. Izrađene su veoma ukusne košarice za voće, te okviri za nošenje crijepova.

Kao novost upada u oči patent-služnik za skidanje cipela. Isto je tako izrađen novi uzorak košnice, mnogo prikladnije od svih dosadašnjih.

Svaki odjel izložbe je popraćen sa snimkama i crtežima, koje su izradili zatočenici, a također i osnovama pojedinih radova, koje su također izradili inženjeri-zatočenici, razumije se pod nadzorom stručnjaka Ustaške obrane.

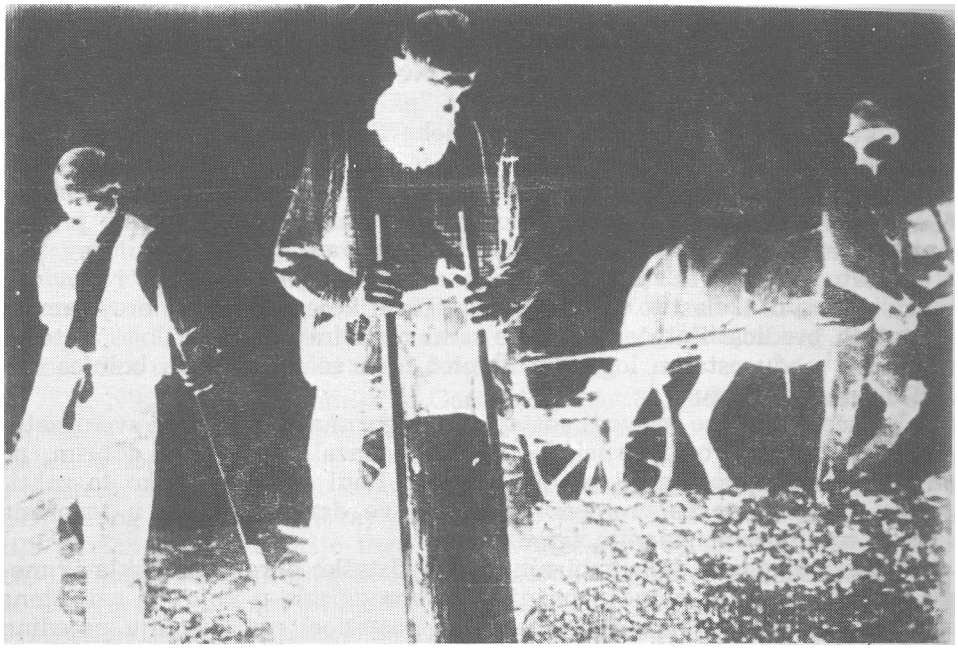

Na jasenovačkom nasipu do smrti su trajale neizrecive ljudske patnje.

Tri godine i devet meseci neprestano je radila jasenovačka fabrika smrti.

Zatočenici sagradili savski obranbeni nasip

Iztakli smo, da zatočenici izvode sve radove, koje je potrebno raditi, jednom riječi sve što treba učiniti, pa su tako među ostalim sagradili i veliki obranbeni nasip, jer je rijeka Sava baš kod Jasenovca prouzročila često veće poplave. Novi nasip je dugačak 1.403 metra, a gornja širina iznosi 6 m, tako da služi kao cesta. U ciglih devet tjedana prebačeno je 56.000 kub. met. zemlje i osiguran odvod vode. Taj nasip je sagrađen upravo uzorno, tako da u cijelosti odgovara svrsi.

Zatočenici su bili zaposleni i na svim ostalim terenskim radovima, pa su napravili i vlastito savsko pristanište u koje stane veći broj čamaca i riječnih brodica. Zatočenici grade sami pojedine zgrade u logoru, te su napravili među ostalim logorsku bolnicu, dok se druga veća bolnica nalazi u samom mjestu.

Načelo, koje se provodi sustavno u logorima je to, da se svaki zatočenik zaposli u svojoj struci. To načelo pokazalo se veoma dobrim, pa su na taj način postignuti vidljivi uspjesi. Radi se onako kako to zahtijevaju potrebe, pa će vremenom nestati sve drvene barake u logorima i bit će zamijenjene zidanim zgradama.

Izložba godinu dana sabirnih logora Ustaške obrane privukla je među posjetiocima ZZ najveću pažnju. Drvena zgrada u kojoj je smještena izložba neprestano je dobro posjećena i posjetioci razgledavaju pojedine dijelove izložbe s osobitim zanimanjem. Svima je na taj način pokazano, kako se u sabirnim logorima radi neprestano, obavljaju se svi potrebni poslovi. Izgrađuju se svi predmeti, koji su potrebni, a kao primjer navodimo, da će se započeti i sa zidanjem peći za potrebe logora, jer se prikladne peći nisu mogle inače nabaviti.

Zatočenici, koji su nekada zgrtavali novac i koristili se krvavim žuljevima hrvatskih radnika, rade danas sami, rade sustavno i na taj način se odužuju hrvatskom narodu, kojeg su godinama izrabljivali."

Br. 178

PISMO SEKRETARA CK KPJ JOSIPA BROZA TITA OD 10. SEPTEMBRA 1942. CENTRALNOM KOMITETU KP HRVATSKE O DRŽANJU RAZMENJENIH KOMUNISTA NA USTAŠKOJ POLICIJI I U LOGORIMA[1]

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Drugarskom
Centralnom komitetu KP Hrvatske

[1] **Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1942/498. Objavljeno u: Sabrana djela, Josip Broz Tito, tom XII, str. 33—35.**

Dragi drugovi,

Ovih dana izvršena je razmjena njemačke grupe zarobljenika za dvadeset naših drugova (od kojih 6 Livnjaka)[2] iz logora i policijskih zatvora. Kako su skoro svi ovi drugovi s vaše teritorije, to vas obavještavamo o njihovom držanju na policiji i u logorima kao i o njihovom rasporedu.[3]

1. Pavao Daskijević, svršio srednju poljoprivrednu školu, star 22 godine, stupio u Partiju marta mjeseca o.g. i bio član jedne terenske ćelije u Zagrebu. Na policiji se držao izdajnički. Priznavao terećenja, teretio i provalio Ferdu Mandića i Stjepana Bubanića, koji se sada nalaze negdje u partizanima, zatim provalio Vjekoslava Dolinčića, sada u policiji. Odlukom CK KPJ od 8 o.m. isključen je iz KP zbog izdajničkog držanja i raspoređen u I proletersku n.o.u. brigadu.

2. Nikola Cvitaš, radnik iz Garešnice, star 30 godina, u Partiju stupio maja 1940. u Zagrebu. Prijem mu saopštio Ivan Burija, koji se sad nalazi u logoru. Uhapšen 7. VII 1942. u kući svoga brata gdje je bila smještena štamparija na kojoj su rađeni partijski materijali Mjesnog i Centralnog Komiteta. Na taj posao došao je kao rejonski tehničar. Teretila ga Cincipinka, a prije toga je priznao članstvo i provalio Daskijevića, Dolinčića i isključenog iz Partije Antona Rihtnera, koji se sada nalazi u logoru. Odlukom CK KPJ isključen je iz Partije zbog izdajničkog držanja na policiji. Upućuje se vama radi rasporeda.

3. Vladimir Radošević, auto-mehaničar iz Zagreba, star 17 godina, nije bio član Partije niti SKOJ-a. Nešto je radio u omladini. Učestvovao je u paljenju njemačkog slagališta benzina i prilikom polaska u partizane bio uhapšen. U vezi s izvršenom akcijom teretio je Ivana Kranželića i još jednog druga. Šalje se vama na dalji raspored.

4. Anton Alaber, student agronomije iz Slavonskog Broda, star 21 godinu. U Partiju stupio 8. juna na Braču a 9. juna uhapšen u istom mjestu zbog održavanja veze s partizanima i s poznatim komunistima. Kako na Braču, tako i na ustaškom redarstvu u Zagrebu nije ništa priznavao. Upućen PK KP za Dalmaciju radi daljeg rasporeda.

5. Ivan Kranželić, obućarski radnik iz Donje Stubice, star 22 godine. Stupio u Partiju marta 1940. Prijem mu je saopštio Jovo Stričević koji je sada verovatno u partizanima. Prije i poslije stupanja u Partiju radio aktivno u sindikatima i među omladinom. Uhapšen je kao sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a u Zagrebu, naletevši na policijsku zasedu u radionici Martina Pribanića. Terećen je od više njih, ali nije ništa priznavao, nikoga teretio ni provaljivao. Odlukom CK KPJ određen je za Politodjel, ;tj. po skojevskoj liniji.

6. Mira Paut, srednjoškolka iz Zagreba, stara 16 godina. Od osnivanja NDH počela aktivno raditi u SKOJ-u. 1. jula o.g. uhapšena zbog veza sa partizanima, odašiljanja sanitetskog materijala i drugih potreba. Po

[2] Odnosi se na razmenu zarobljenih službenika nemačkog preduzeća „Hanza--Lajhfcmetel" u Livnu i neke funkcionere ustaške vlasti, za 49 pripadnika NOP-a, od kojih 21 iz Divna.

[3] Svi ovi razmenjeni su bili saslušani u VS. Tom prilikom su dali tačne podatke o svom hapšenju i kako su se držali pred ustaškom policijom.

svoj prilici bila je i kurir između nekih drugova u Zagrebu. Bila je tučena ali nije nikog teretila niti provaljivala. Upućuje se vamat na raspored.

7. Marica Zastavniković, činovnica u Državnom tajništvu za promidžbu, iz Rima stara 45 godina. Nije član Partije. Pre nego što je uspostavila vezu sa našim drugovima bila je tajnica Kotarske organizacije HSS u Zagrebu tj. prije kapitulacije Jugoslavije. Provaljena i terećena od Marine Gregorić. Nije ništa priznavala. Zadržana pri Vrhovnom štabu.

8. Krunka Zastavniković, činovnica iz Zagreba, stara 22 godine. U Partiju stupila marta mjeseca o. g. Prijem joj saopštili Milovan Cubranović i Ivan Karlić, koji se sada nalaze u logoru, prvi teško bolestan. Uhapšena 14. jula. Terečena od Marine Gregorić, Cinoipimke, partizana Dasovića i Vladimira Lončarića. Nije ništa priznavala niti koga teretila.

9. Marijana Novosel, profesor iz Zagreba, stara 30 godina. U Partiju bila primljena 1937. god. u Zagrebu a isključena 1939. odlukom CK KPJ kao nepartijni elemenat. Od tada neaktivna, slučajno uhapšena. Upućuje se vama na dalji raspored.

10. Nada Brnčić, student iz Zagreba, stara 24 godine. U Partiju bila primljena 1940. godine i odmah se pasivizirala. Nije član Partije. Upućuje se vama na dalji raspored. Uhapšena slučajno.

11. Anka Vučetić. učiteljica iz Brinja, stara 47 godina. Nije član Partije. Uhapšena 15 marta og. i sprovedena u logor u Bakru kod talijana, odakle je puštena i ponovno uhapšena 24. juna. Upućuje se vama radi određivanja nekog posla.

12. Bosiljka Kraljačić — Ević, privatna namještenica iz Zagreba, stara 29 godina, stupila u Partiju 1935. u zagrebačkoj organizaciji. Uhapšena slučajno na ulici i ispitivana o poslovanju knjižare Svjetlost. Dobro se držala. Odlukom CK KPJ određena za Politodjel.

13. Olga Kovačić, priv./atna/ činovnica iz Zagreba, stara 29 godina. Stupila u Partiju 1935. Uhapšena 28. juna pod sumnjom da održava veze sa Bebom i Bakarićem i da je član Partije. Nije ništa priznala. Odlukom CK KPJ određena u Politodjel...

Danas smo uputili pretstavku Ministarstvu domobranstva za razmjenu zarobljene grupe avijatičara za drugove Hebranga Andriju,[4] Zlatu Segvić, Lavčević — Lučić Ivana, Pavelić Anu i Novosel Ozrena, koji se prema naknadnim obaveštenjima nalaze na policiji i u logoru.

Drugaricu Vandu Mates dobićemo za koji dan za vjerenicu jednog razmijenjenog Nijemca koja se nalazi u Livnu.

S drugarskim pozdravom

smrt fašizmu — sloboda narodu!

10. septembra — 1942. M. P. Tito«

[4] Odnosi se na dopis Štaba 1. proleterske NOV brigade upućen Ministarstvu domobranstva da se razmeni posada oborenog aviona kod Kupresa.

[5] Vrhovni komandant NOP, DV Jugoslavije Josip Broz Tito se tada nalazio u Glamoču.

P.S.

Šaljite nam redovno podatke o drugovima koji se nalaze u logorima i u policijskim zatvorima.

Br. 179

IZVEŠTAJ ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 11. SEPTEMBRA 1942. UREDU OPUNOMOĆENOG MINISTRA NDH O BEKSTVU DVE LOGORAŠICE IZ LOGORA STARA GRADIŠKA[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST
BANJA LUKA
Područje — Kotarevi
Banja Luka, Prijedor, Sanski Most,
Ključ, Kotorišće.

Banja Luka, 11. rujna 1942.—

Broj: T. 2148/42,—

Predmet: Najbach Edita i druga Židovka
bjegstvo iz logora. —

UREDU OPUNOMOĆENOG MINISTRA N.D.H.

BANJA LUKA

Dana 31. VIII. t.g. saznala je ova oblast da su dvije Židovke pobjegle iz logora Jablanca, kod S. Gradiške i da se nalaze u Bos. Gradiški u kući Mine Redžepović.

Brzoglasom je zamoljena kotarska oblast u Bos. Gradiški, da iste Židovke smjesta uhite, pa je primljen odgovor da je jedna uhićena i to: Edita Najbach, magister farmacije rod. 1913. g. u Bjeljini, zavičajna u Banja Luci neudata vjere mojsdjeve, kćerka Hube i Herte, a druga i to: Regina Rozner domaćica, žena Izidora rod. 1897. g. u Dolna-Vatra (Rumunija) kćerka Arona i Salome, da je odputovala navodno za Banja Luku.

Obje Židovke prije odpreme u zbirni logor S. Gradiška živjele su u B. Luci.

Iz B. Gradiške dopremljena je Edita Najbach u B. Luku ovoj oblasti koja je dala zapisničku izjavu da su ona i Regina Rozner pobjegle

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 105, reg. br. 32/6.**

29. VIII. t.g. iz Jablanca gdje se nalaze Židovke u logoru i da su koristile priliku uslijed slabe straže te pješice stigle u Staru Gradišku i odatle poslale poruku trgovcu *Jakovu Elijan* u Bos. Gradišku koji im je poslao po jednom čovjeku 400 Kuna. —

Odbjegle Židovke su se prevezle preko Save u B. Gradišku gdje su kod Mine Redžepović prenoćile jednu noć.

Sutradan t.j. 31. VIII. t.g. Židovke su se u kući Redžepović interesirale kako bi mogle odputovati u Banja Luku, pa im je Mina Redžepović kao i susjedi kuće Redžepović izjavila da one mogu lahko odputovati u Banja Luku u zaru (muslimanska ženska nošnja) da će im ona pribaviti propustnice i da osobne izkaznice ne trebaju, jer muslimanke pod žarom slobodno putuju i nitko ih ne pregledava t.j. tko se pod žarom nalazi.

Edita Najbach izjavljuje dalje da je zaista Redžepović toga jutra oko 10 sati doniela dvije propustnice te jednu uručila njoj a drugu Roznerici. I Roznerica je toga dana sa samovozom odputovala u B. Luku pod žarom a ona je ostala i dalje u B. Gradiški, dok je nije redarstvo uhitilo.

U Banja Luci pronađena je dana 2. IX. t.g. i uhićena Regina Rozner u privatnom stanu Vasvije Mujezinović, udove iza kadije u ulici Kralja Krešimira kbr. — 10. koja je dala zapisničku izjavu kao i Edita Najbach u pogledu bjegstva iz zbirnog logora Jablanac.

Regina Rozner izjavljuje da je 31. VIII. t.g. doputovala u žara i sa propustnicom na ime Mina Habišić i navratila kod Mujezinovićke kod koje je i prenoćila na 1. i 2. IX. t.g.

Provedenom iztragom u B. Gradiški ustanovljeno je da su zaista ove Židovke dobile propustnice na kriva imena i to Edita Najbach na ime Zumra Bišćević, a Regina Rozner na ime Mina Habišić i da je kod ovog vađenja Mini Redžepović pomagala Tifa Medahodžić i to na taj način da je Medahodžić otišla iu dom Narodnog zdravlja gdje je izvadila potvrdu na ime Mine Habišić i kod Kotarske oblasti izvadila propustnicu na to ime, a Redžepović je izvadila kod Kotarske oblasti propustnicu na ime Zumra Bišćević.

Razkužitelj Doma narodnog zdravlja u B. Gradiški Josip Biladžić izjavio je, da on muslimanke pregledava pokrivene, a Markan Mostačić, činovnik Kotarske oblasti, izjavio je, da je zaista propustnice na napred navedena imena potpisao, ali da nije sumnjao da će biti one zloupotrebite.

Sto se tiče Vasvije Mujezinović kod koje je Regina Rozner dvije noći prespavala protiv iste je po zakonu postupljeno, a što se tiče izdanja potvrde po Domu narodnog zdravlja i izdavanja propustnica u Bos. Gradiški, vidi se da je to rađeno bez dovoljno opreza obzirom na to što su se propustnice morale izdati tek na temelju osobne izkaznice koju svaka građanska osoba mora da ima.

Gornje je čast izvijestiti radi znanja savezno sa odobrenjem naslova broj: T. 1023/42. — od 5. rujna t.g.

Imenovane su predane 6. IX. t.g. u zbirni logor St. Gradiška.

Za Dom Spremni!

Priloga dva

Upravitelj redarstva

Br. 180

NALOG ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU OD 11. SEPTEMBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU LOGORA STARA GRADIŠKA DA SE 24 LICA UPUĆUJU U LOGOR JASENOVAC — STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKU
I VELIKU ZUPU SANA I LUKA. —

Broj: 1653/42

Banja Luka, dne 11. rujna 1942.

Predmet: Martinović Vaso i dr.
upućenje u logor. —

ZAPOVIEDNICTVU SABIRNOG LOGORA

STARA GRADIŠKA

Dostavljaju se u prilogu odluke za prisilni boravak u logoru sliedeće osobe:

1. MARTINOVIĆ VASO
2. PERDUV BRANKO
3. CVJETOJEVIC SVETO
4. CVIJIC VELIMIR
5. IVANKOVIĆ MILIVOJ
6. MESINOVIC MEHMED
7. ĐUMRUKČIJA SADIK
8. VUJAKOVIĆ RADE
9. BULJAN JOSIP
10. SEGULIN ANTON
11. GREB NIKOLA
12. ROLICH IVAN
13. GRABOVAC ALIJA
14. GREGURIC NIKOLA
15. IVANCEVIC BRANKO
16. MARTINOVIĆ DARINKA
17. ADAMOVIC KATARINA TINA
18. GRŽETA MICA
19. KAPOR MARA
20. CIJAN ANKICA
21. KREMENOVIĆ SLAVICA
22. BANUŠIC DRAGICA
23. WINTERHALTER MIRA
24. MURIN LJUBICA

Ujedno se prepraćuje gore navedeni-imenovani s molbom da se potvrdi primitak.

Moli se naslov da se prema priloženim odlukama muške osobe zatočenici preprate u Jasenovac.

Napominje se da za Murin Ljubicu još nije donešena odluka Ureda I.U.N.S. Cim stigne odluka bit će dostavljena naknadno. Stoga se moli za nju potvrditi primitak posebno.

ZA DOM SPREMNI!

Upravitelj:
Miletić v.r.

Za točnost priepisa jamči:
NADSTOJNIK u. z.

Banja Luka. dne 16.X. 1942. **Setka** **Prepisala;**
Babić

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 21/6.

Br. 181

ZAPISNIK OD 11. SEPTEMBRA 1942. SAČINJEN U LOGORU STARA GRADIŠKA U KOJEM JE EMINA SMAILAGIĆ DALA SVOJ ISKAZ[1]

Z A P I S N I K

sastavljen dne 11. IX 1942. u logoru V Stara Gradiška

Poznato mi je da se narodna pomoć sakupljala u gostionici Jusufović ulica Biv. Kraljice Marije, pomoć je sakupljao vlasnik njegov brat Šabić Dželić. Za pomoć nisam davala nikada, niti sakupljala dok je moja sestra Lutvija sakupljala za pomoć. Bila sam član Uzdanice, Budućnosti, Crvenoga Križa, Aerođaluba, Gaijreta, te sam zalazila češće u K.A.B, u Banja Luci.

Znadem da je Dragica Banušić pričala kako je jednom prilikom u zatvor došla Vida Cijan te pripoviedala na koji način se prevozila iz Kaštela te odpremalo ljude u šumu. Mira Winterhalter bila je u zatvoru gdje sam je i ja upoznala i za koju znadem da je uvijek bila kom. nastrojena. Znadem da je propusnice izdavala za one koji su išli u šumu sa Nafom. Zrnato mi je da je Regina Matkovski jača simpatizerka kom. partije, te da se je družila sa Dragom Sainom, te da je bila u društvu češće sa podžupanom i dr. Kulenovićem iz bolnice.

Priznajem da sam u nekoliko navrata dobila vijesti u uredu od Bećira Corbegovića tako u slučaju Smolenske, Moskve, te su vijesti bile prenos Londona ili Moskve u dva-tri navrata govorio mi je za viesti Ivica Kurtović čin, koji je hodao sa Nafom. Cesto sam čula pričati da je sanitetski materijal bio odašiljan u šumu iz drž. bolnice Higijenskog zavoda, poznato mi je da je Ivanka Prunk čin. u Higijenskom zavodu, baš i uhapšena radi sanitetskog materijala. Tamo je radio dr. Levi Moriz, Mira Winterhalter, poznato mi je da je neki Cvijić, kafanar, prevozio oružje, priznajem sama da sam simpatizerka kom. partije, te da me na rad nagovarala Vahida Maglajlić te Rada Vranješević.

Opazila sam da je Ljubica Mačković plakala što ju je grdila radi izdaje njezina sestra i Regina. Jednom sam prilikom išla na izlet sa K.A.B, u društvu sa Novkom Basta, Tafirom Razikić, Žitom Klindić, dok su od muškaraca bili Mudar, Maglajlić, Karabegović, Hasanbašić Muhamed, čin. željez. sekcije, Kapidun Jusuf, Zdravko, Čekrli... Kosanović, Babić, Lastrić Žarko i drugi, poznato mi je da je Cajavec u zajednici sa svojim čin. Vinakom prenosio sanitetski materijal iz Zgb, te Vinko davao mojoj sestri za zimsku pomoć, ona je i hodala sa Vinkom, znadem još da je komunistički radio Šandor Blekić, postolar, znadem da je i njegov po-

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 16/4.

moćnik zajedno radio s njim. Znadem da je Kapo Bosa sa Sandorom Blekićem stajala u vezi.

DOVRŠENO:

Saslušao:
Hajdarević v.r.

Saslušanica:
Smailagić Emina, v.r.

Da je ovaj priepis vjeran svome izvorniku, potvrđuje i ovjerava NADSTOJNIK, u.z.

(Potpis nečitak)

U B. Luci, dne 3. X. 1942.

Br. 182

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 12. SEPTEMBRA 1942. SAČINJEN U NEDIČEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESEUENIKE U BEOGRADU U KOJEM RADOJKA TATOMIROVIČ GOVORI O SVOM BORAVKU U LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

ZAPISNIK

od 12. septembra 1942. godine,

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

TATOMIROVIĆ RADOJKA, učenica gimnazije iz Nove Gradiške, stara 18 godina, kći pok. Ljubomira i Julke rođ. Vitez, neudata, sada sa stanom u Beogradu, — Lovćenska ulica broj 12, izkazana sa izbegličkom legitimacijom broj 113102, — izkazala je:

Odmah posle uspostave Nezavisne Države Hrvatske pojavili su se u Novoj Gradiški ustaše pod vodstvom Lukca Milana, trgovca iz Nove Gradiške. Ustaše su odmah počeli sa progonom Srba.

Na drugi dan posle uspostave Nezavisne Države Hrvatske, tj. na 11. aprila 1941. godine u jutro ustaše su uhapsili oko 50 uglednijih Srba iz

[1] **Arhiv VII, a Nda, k. 43-a, reg. br. 23/2.**

Nove Gradiške, među kojima i moga oca Ljubomira...

Nakon mesec dana otpremljeni su svi preživeli Srbi u Staru Gradišku. Divić Miloš, Kezerić Nikola, Stanojčić Pero, Gajski Dragutin i Glišović pušteni su nakon nekog vremena iz Stare Gradiške pod uslovom da sve svoje imanje „daruju" državi Hrvatskoj i odmah otputuju u Srbiju, što su oni i učinili.

Moj otac Ljubomir razboleo se je u Staroj Gradiški i bio dopremljen u Novu Gradišku i smešten u bolnicu, u kojoj je ostao oko 4 meseca.

U noći od 27. na 28. decembra 1941. godine ustaše su mojeg oca izirukli iz bolnice i odveli u Jasenovac, gde su ga istu noć već kod dolaska ubili...

Zegarac Vujo pušten je iz logora u Jasenovcu u mesecu aprilu 1942. godine, a za sudbinu ostalih se ne zna...

Na 31. avgusta 1942. godine između 4 i 8 sati u jutro provaljivali su istaše u srpske kuće u Novoj Gradiški i naređivali ukućanima da u roku)d pola sata spreme se za put i da sobom ponesu sav novac i sav nakit, te lešto odela. Potom su ukućane isterali van, a njihove stanove, odnosno cuće zapečatili. Tako su učinili i sa mojom majkom Julkom, sestrom Brancom, starom 12 godina i sa mnom. Mi smo također morale se u roku od jola sata spremiti i kuću napustiti.

Sve su nas odveli u policiju, gde su nas saslušali o tome kakav smo jokretni i nepokretni imetak imali. Zatim su nam oduzeli novac i nakit i •azmestili nas po zatvorima Sreskog načelstva, Sreskog suda i policije, e po nekim privatnim zgradama, jer nas je svih skupa bilo oko 2.000 oso->a. Isti dan oko 1 sat posle podne odveli su nas na želj. stanicu, potrpali i teretne vagone i otpremili u Staru Gradišku.

Treći dan nakon našeg dolaska u Staru Gradišku, odvojili su mlađe za rad sposobne muškarce i žene i njih su otpremili dalje. Decu do 12 golina starosti otpremili su u Zagreb radi odgoja u ustaškom duhu, a preosale muškarce i žene, koji su usled starosti, ili telesnih mana za rad nespoobni, zadržali su u Staroj Gradiški i trovali ih na taj način, što su im u elo sipali sode, od koje su u velikim mukama umirali. Ja, moja mati i moa sestra, te još neke žene, nismo htele jesti ovako pripremljenu hranu, već mo jele što smo nešto hrane sa sobom od kuće ponele. Mnoge su i ubijali, a sam gledala kada su ustaše jednog dana streljali iz puške dve žene.

Mene, moju majku i sestru izvadio je iz logora moj zaručnik Radoević Dušan, tipograf iz Nove Gradiške i to preko svojih prijatelja Hrvata.

U Staroj Gradiški ostalo je iza nas preko 3.000 žena i dece.

D O V R Š E N O .

aslušao i overava: Tatomirović Radojka, s.r.
todić Đuro, s.r.

Zapisničar:
Tatalović Nevenka, s.r.

Br. 183

DOPIS ŠTABA 3. OPERATIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE OD 12. SEPTEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI NOVA GRADIŠKA U VEZI SA RAZMENOM ANDRIJE HEBRANGA I DRUGIH LOGORAŠA ZA USTAŠU KARLA VAGNERA[1]

STAB
III. OPERATIVNE ZONE
NAROD. OSLOB. PARTIZAN. ODREDA
HRVATSKE

STR. pov. broj 312/42
Dana 12. rujna 1942

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

NOVA GRADIŠKA

U vezi sa Vašim dopisom V.T. broj 38 od 10. rujna 1942.® odgovaramo slijedeće:

1) Sto se tiče lica predloženih za izmjenu, ovaj štab i nadalje stoji na stanovištu svog prvog prijedloga, koji je izložen u našem dopisu Str. pov. 206. 1942 t.j. petnaestorice uhićenika narodnih boraca spomenutih u navedenom doDisu.[3]

2) Od spomenute petnaestorice do sada su nam predložena samo četvorica. Želimo da prvo doznamo o sudbini ostalih jedanaestorice za koje Naslov navodi da o njima još nije dobio konkretne podatke, pa tek onda ovaj Stab može pristupiti sastavljanju novih prijedloga.

3) U principu se slažemo sa prijedlogom Naslova, što se tiče same izmjene, ali da bi se stvar izmjene brže odvijala ovaj Stab predlaže da se sa strane Naslova predložena lica i to Andrija Hebrang, Dr. Mladen Iveković, Bogdanka Podunavac i Olga Kohn odmah upute u ovaj Stab, koji će smjesta osloboditi gosp. Karla Wagnera i potpuno mu osigurati put do gradske međe Nove Gradiške.

4) U cilju što bržeg i definitivnog riješenja izmjene predlažemo da Naslov već pri izmjeni prve t.j. spomenute grupe četvorice ljudi, nas izvjesti o ostaloj jedanaestorici, da bi ovaj Stab mogao odmah donijeti svoje priedloge.

5) Prihvaćamo priedloge Naslova u pogledu lica preko kojeg se ima izvršiti izmjena t.j. da to lice bude Tušić Mile mlinar iz Caga. Predlažemo da nam gosp. Tušić predvede Andriju Hebranga, Dra Mladena Ivekovića, Bogdanku Podunavac i Olgu Kohn do prve partizanske jedinice,

[1] **Arhiv VII, a. NOP-a, k. 1482, reg. br. 48/1.**
[2] **Taj dokumenat nije pronađen.**
[3] **Vidi dok. br. 196.**

putem kojim nam dostavlja pisma. U ovoj partizanskoj jedinici isporučiće mu se gosp. Karlo Wagner koji će se smjesta uputiti po osiguranom putu za gosp. Tušićem u Novu Gradišku, t.j. u sjedište Zupe Livac—Zapolje.

6) Obzirom da partizanske jedinice svakodnevno vode borbe protiv neprijateljskih snaga i da su one, kao i ovaj štab, neprekidno u pokretu, predlažemo da se izmjena izvrši što brže, jer u protivnom slučaju t.j. u slučaju odugovlačenja pregovora, ovaj štab ne preuzima odgovornost za zarobljenike u bilo 'kakvom nepredviđenom slučaju.

7) Uvjeravamo Naslov da su priedlozi Štaba III. Operativne Zone, Nar. Oslob. Part. Odreda Hrvatske kao i uviek tako i ovog puta iskreni što se svakodnevno i na djelu dokazuje.

8) Prilažemo tri pisma od gg. zarobljenika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

Politički komesar

Br. 184

DOPIS 2UPSKE REDARSTVENE OBLASTI NOVA GRADIŠKA OD 18. SEPTEMBRA 1942. GODINE ŠTABU III OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE U KOJEM SE NUDI RAZMENA ZA DVA USTAŠKA FUNKCIONERA 30 PRIPADNIKA NOP-a SA ANDRIJOM HEBRANGOM NA ČELU[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST NOVA GRADIŠKA

Broj: V.T. 38/42

Nova Gradiška, 18. rujna 1942.

Predmet: Izmjena zarobljenika[2]

ŠTABU III OPERATIVNE ZONE NAR. OSLOB.

PARTIZANSKIH ODREDA HRVATSKE

Savezno sa dopisom ove Oblasti od 17. rujna 1942. broj gornji kao i :avezno dopisom Naslova od 16. o.m.j. Str. Pov. b.b. izvješćujemo da su

[1] **Arhiv VII, a. NOP-a, 'k. 40E, reg. br. 27 1 30/6 i k. 195, reg. br. 21/15. J telegramu UNS-a od 19. septembra 1942. Županskoj redarstvenoj oblasti N. Grališka piše: „Benak, Draženović i Saunić neka odmah doputuju u Zagreb te se ave kod zamjenika zapovjednika. Točka. Najkasnije sutra do 20 ov. mj. moraju liti u Zagrebu. Točka. Benak neka izvidi sa kojim je ljudima Andrija Hebrang iio u ćeliji. Točka."**

[2] **Vidi dok. br. 173.**

ŠTAB
III.OPERATIVNE ZONE
NAROD.OSLOB.PARTIZAN.ODREDA
HRVATSKE

Str.pov.broj 312/42
Dne 12.rujna 1942

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

NOVA GRADIŠKA

U vezi sa Vašim dopisom V.T. broj 38 od 10.rujna 1942 odgovaramo slijedeće:

1/ Što se tiče lica predloženih za izmjenu, ovaj štab i nadalje stoji na stanovištu svog prvog prijedloga, koji je izložen u našem dopisu Str.pov.2o6 1942 t.j. petnaestorice uhićenika narodnih boraca spomenutih u navedenom dopisu.

2/ Od spomenute petnaesterice do sada su nam predložena samo četvorica. Želimo da prvo doznamo o sudbini ostalih jedanaestorice za koje Naslov navodi da o njima još nije dobio konkretne podatke, pa tek onda ovaj štab može pristupiti sastavljanju novih prijedloga.

3/ U principu se slažemo sa prijedlogom Naslova, što se tiče same izmjene, ali da bi se stvar izmjene brže odvijala ovaj štab predlaže da se sa strane naslova predložena lica i to Andrija Hebrang, Dr.Vladen Ivezović, Bogdanka Podunavac i Olga Kohn odmah upute u ovaj štab, koji će smjesta osloboditi gosp.Karla Wagnera i potpuno mu osigurati put do gradske međe Nove Gradiške.

4/ U cilju što bržeg i definitivnog rješenja izmjene predlažemo da Naslov već pri izmjeni prve t.j. spomenute grupe četvorice ljudi, nas izvjesti o ostaloj jedanaestorici, da bi ovaj štab mogao odmah donijeti svoje priedloge.

5/ Prihvaćamo priedloge Naslova u pogledu lica preko kojeg se ima izvršiti izmjena t.j.da to lice bude Tušić Mile mlinar iz Cage. Predlažemo da nam gosp.Tušić predvede Andriju Hebranga, Dra Mladena Iveković,Bogdanku Podunavac i Olgu Kohn do prve partizanske jedinice, putem kojim nam dostavlja pisma. U ovoj partizanskoj jedinici isporučiće mu se gosp.Karlo Wagner koji će se smjesta uputiti po osiguranom putu sa gosp.Tusićem u Novu Gradišku, t.j. u sjedište Župe Livac -Zapolje.

6/ Obzirom da su partizanske jedinice svakodnevno vode borbe protiv neprijateljskih snaga i da su one, kao i ovaj štab, neprekidno u pokretu, predlažemo da se izmjena izvrši što brže, jer u protivnom slučaju t.j. u slučaju odugovlačenja pregovora, ovaj štab ne preuzima odgovornost za zarobljenike u bilo kakvom nepredviđenom slučaju

7/ Uvjeravamo Naslov da su priedlozi Štaba III.Operativne Zone,Nar.Oslob.Part.Odreda Hrvatske kao i uviek tako i ovog puta iskreni što se svakodnevno i na djelu dokazuje.

8/ Prilažemo tri pisma od gg.zarobljenika.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU

Politički komesar

Štabnaš djelatnica akcpaka Kalenić

i ništica Wagnerova

Komandant
Ivan B. Gošnak

Faksimil dokumenta br. 183

nastupile promjene, prema kojima smo prinuđeni staviti novi priedlog glede izmjene zarobljenika.

Prema nalogu predpostavljenih nam oblasti moramo izmjenu izvršiti tako, da se u isti čas predaju naši uhićenici odnosno zatočenici za zarobljenike gg. Vutuca[3] i Wagnera,[4] a ne da se izmjena vrši po skupinama.

Prema tome voljni smo odmah predati sliedeće osobe:

1. — Andriju Hebranga,®
2. — Dr Mladena Ivekovića,
3. — Bogdanku Podunavac,
4. — Olgu Kohn,
5. — Lončarić Vladimira,
6. — Komar Ivanku, tj. one osobe koje je Naslov sa svoje strane predložio i za koje ne postoji tehnička zaprieka da ih se izruči.

Za ostale osobe koje su navedene u dopisu Naslova od 1. rujna 1942. godine broj Str. pov. 206/42 nismo u stanju izmijeniti jer se ne nalaze na životu.

Prema tome u savezu sa našim ranijim ponudama voljni smo predati osobe koje su kvalitativno donekle isto tako vrijedne kao i po Vama ponuđene, a povrh toga dajemo daljnih 15 osoba koje prema svojem dosadašnjem radu u partiji odnosno za partiju mogu Naslovu poslužiti možda i bolje nego oni kojih nema.

Navodimo popis tih osoba:

7. — Soštarić Vilma, studentica agronomije, veza sa red. br. 6
8. — Tuhtan Aleksander, činovnik simpatizer komunizma
9. — Deanović Dušan, činovnik simpatizer komunizma
10. — Ljubetić Juraj, član MK Daruvar
11. — Pavlović Dušanka, uhićena zajedno sa red. br. 4
12. — Vagner Ana, uhićena zajedno sa red. br. 4 i 3
13. — Poslek Viktor, krojački pomoćnik Zagreb, glavna veza KPH i partizanskih odreda.
14. — Dasović Stjepan, čin. Min. zdravstva, kandidat za C.K. član K.P.H. komunista iz vremena Jugoslavije.
15. — Pribanić Martin iz Zagreba, sekretar III. rajonskog komiteta.
16. — Gerovac Anka, glavna veza između Zagreba i Štaba I Zone. Sestra poginule partizanke Dušanke čije ime nosi III. bat. I. operativne zone.

[3] Mirko.

« Karla.

[s] Vidi dok. br. 124 i 173. U izvještaju Povjerenstva CK KPH za Slavoniju i Srijem od 2.10.1942. Centralnom komitetu KPH između ostalog piše: „...Kako ste jamačno već izvješteni nama je uspjelo iščupati iz ralja ustaških bandita našeg odličnog druga Andriju Hebranga 'koji će se uputiti, praćen jakim partizanskim jedinicama do granice vaše slobodne zone. Mi se radujemo, a i ponosimo se time što su baš naši slavonski partizani uspjeli da povratimo druga Hebranga u naše redove. Od ostalih drugova i drugarica (koje smo dobili, zadržavamo druga Ivekovića koji upravo sada organizira Agitprop i još nekoliko drugova, koji će u glavnom ući u partizanske redove. Drugaricu Maju (Ivanku Komar) vratit ćemo na rad na terenu saino u drugom okrugu." (Građa..., knj. III, dok. br. 58).

17. — Bakačić Eugen, trg. pomoćnik, član K.P.H.

18. — Schrempf Franjo, osuđivan za vrijeme Jugoslavije radi komunizma, iz Osijeka

19. — Miletić Stjepan, glavni član rukovodstva S.K.O.J.

20. — Salhodžić Safet iz Brčkog, komunista iz vremena Jugoslavije, osuđivan 1932. god.

21. — Mažić Stjepan, komunist još iz vremena Jugoslavije

22. — Šimić Rudolf, španjolski dobrovoljac, glavni org. URS-a

23. — Jarec Stjepan, španjolski dobrovoljac

24. — Špoljarić Josip iz Zagreba, član K.P.H.

25. — Mesarić Ivan, trg pomoćnik iz Zagreba, član udarne grupe

26. — Čanak Jovan, trg. pomoćnik iz Zagreba, član udarne grupe

27. — Simović Nikola, željezničar, član rukovodstva na željeznici u Zagrebu

28. — Mokus Stjepan, privatnik, simpatizer komunizma

29. — Grebnić Vinko, privatnik, simpatizer komunizma

30. — Slarić Josip, privatnik, simpatizer komunizma

Glede same izmjene predlažemo sliedeći način i mjesto:

Ova župska redarstvena oblast uputila bi zatvorenike za predaju teretnim samovozom sve do mjesta Cage. Radi osiguranja prievoza za ovim teretnim samovozom išao bi drugi sa naoružanim snagama sve do 500 metara pred zadnju kuću sela Cage računajući od Okučana prema Cagama. Kod zadnje kuće sišla bi jedna skupina od 15 zatvorenika na livadu koja se nalazi desno od puta Okučani—Cage i pošla bi 300 metara prema šumi gdje bi bila zabodena bijela zastava. U prvoj grupi bili bi svi parni iz napred navedenog popisa, t.j. osobe navedene pod brojem 2, 4, 6 i td. Kod te zastave izvršila bi se izmjena zarobljenika tako da bi s njima išao jedan naš pouzdanik[6] potpuno nenaoružan koji bi primio od Naslova jednog zatočenika kojega bi vratio natrag do samovoza, a Naslov bi otpratio prvu petnaestoricu sa te livade u šumu najmanje 300 metara udaljeno od mjesta izmjene, a na mjesto koje naslov smatra za sebe najsigurnije. Nakon ovako izvršene izmjene odposlana bi bila druga skupina sa jednim pouzdanikom koji će prihvatiti drugoga od Vašega zarobljenika i postupiti kao što je određeno za prvu izmjenu. Osim toga prvu skupinu voditi će dr. Mladen Iveković, a drugu grupu Andrija Hebrang tako da Naslov bude potpuno siguran da su to one osobe koje su u popisu navedene.

Cim se izmjena izvrši imaju se obe stranke što prije smjesta povući i otići svaka u svoje sjedište.

Glede dana i vremena izmjene određujemo ponedeljak ***21. o. mj. u 10 sati prije podne***

Ukoliko bi nastupile nepredviđene zaprieke glede izvršenja izmjene to će mo uobičajenim glasnikom dostaviti dopis to molimo da i Naslov učini. Glede samoga pristavka očekujemo odgovor do nedelje po podne.

[6] **Dane Sikić. Vidi dok. br. 124.**

Ovome dopisu prilažemo pismo Andrije Hebranga, i zatraženih 1200 komada cigareta, te molimo da se primitak potvrdi.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ
Župske redarstvene oblasti:
M.P. u z. Pristav

(Potpis nečitak)

P.S.

Pismo pisano vlastoručno po Andriji Hebrangu dostavlja se putem glasnika Grge Petroviča.

Kopija pisma dostavljena je također i po glasniku Miji Tušiću.

M.P. Upravitelj
(Potpis nečitak)

Br. 185

PISMO ANDRIJE HEBRANGA OD 18. SEPTEMBRA 1942. UPUĆENO IZ USTAŠKOG ZATVORA U NOVOJ GRADIŠKI PARTIZANSKOM ŠTABU U PSUNJU U VEZI SA RAZMENOM[1]

Dragi drugovi, jučer smo otpremljeni u N. Gradišku ja, Iveković,[2] Kohnova' i Podunavčeva[4] radi izmjene. Iz dopisa ćete vidjeti, zašto ta izmjena nije danas izvršena. Iz razgovora koje smo imali sa gospodom, ovlaštenom za tu izmjenu, stekli smo uvjerenje, da oni taj posao žele posve iskreno obaviti.

Nekih drugova koje ste tražili za izmjenu nema više pa vam zato predlažu neke druge i veći broj. Na vama je da taj prijedlog prihvatite ili odbijete, a ja sa svoje strane preporučujem da ga po mogućnosti prihvatite.

Obzirom na moje uvjerenje i utisak da je čitav ovaj pothvat od strane gospode iskren i bez ikakve skrivene zamisli, smatram da bi se njihov prijedlog o načinu izmjene mogao prihvatiti. Na vama je, kada bolje upoznate teren nego ja, da ocijenite da li je podjednaka sigurnost za obije strane.

[1] Mile Milatović, n. d. str. 218.
[2] Vidi dok. br. 124.
[3] Vidi dok. br. 173.
[4] Isto.

Vaši eventualni protivprijedlozi neka budu konkretni i brzo dostavljeni da se stvar ne bi nepotrebno suviše otegla.

Ponedeljak kao dan izmjene predložen je zato što treba iz raznih mjesta dovesti ovamo drugove koji se nalaze u popisu.

18. IX 1942.

Drugarski pozdrav
Andrija Hebrang

Br. 186

OBAVEŠTENJE KOTARSKE OBLASTI U GRADAČCU OD 18 SEPTEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI SLAV. BROD DA JE SVE ŽIDOVE IZ MODRICA I VEĆINU IZ GRADACCA UPUTILA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

KOTARSKA OBLAST U GRADAČCU.

Broj: Taj. 852/42. Gradačac, dne 18 rujna 1942

Predmet: Uhićenje Židova u općini Modriča
i upućenje u sabirni logor Nova Gradiška.[2]

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

BROD NA SAVI

Savezno sa Vašim pozivom u gornjem predmetu broj Prs. 3978/42 od 11 rujna 1942 obavješćujete se, da je ova oblast izdala dne 12 rujna nalog oružničkoj postaji u Modriču, da uhiti sve Židove u Modriču i da ih sprovede Župskoj Redarstvenoj oblasti u Novu Gradišku. Prilikom svog odlaska u Modriču dne 14 o.m. kotarski predstojnik je osobno predmetni pismeni nalog uručio zapovedniku oružničke postaje i dao potrebne upute glede sprovođenja.

Oružnička postaja u Modriči pod br. Taj. 526/42 od 16 rujna t.g. obavjestila je ovu oblast da je dne 14 rujna u 23 sata uhitila sve Židove u Modriču i dals> ih sprovesti pod oružničkom pratnjom redarstvenoj oblasti u Novu Gradišku.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 175, reg. br. 14/1.

" Odnosi se na logor Stara Gradiška

acq

U prilogu dostavlja se popis upućenih Židova iz Modriče od kojih su upućeni svi osim Elazara Davida i Ebinuna Izidora koji se još od prije nalaze u logoru. Prilikom uhićenja nije nađen kod kuće Elazar Majer, sin Elazara, elektromehaničar, koji je prema izvještaju oružničke postaje nestao 13 rujna oko 19 sati od kuće i za kojim je oružnička postaja raspisala tjeralicu. Kotarska oblast će zatražiti izručenje odbjeglog od Trebavskog četničkog odreda, u koliko isti bude prebjegao na njihovo područje.

U Modriču je od Židova ostao još samo Dr. David Frajnd općinski liječnik sa svoje dvoje malodobne djece. Budući je on jedini liječnik u Modriči i kao takav neobhodno potreban to Kotarska oblast nije kao takvog ni dala da se uputi.

Zidovi iz Gradačca odpremljeni su u sabirni logor još u mjesecu svibnju t.g., te se u Gradačcu nalaze još slijedeći Židovi:

1) Artur Kraus, ljekarnik sa suprugom i dvije kćeri. Budući je on jedini ljekarnik u čitavom kotaru Gradačac, to je isti kao neobhodno potreban i ostavljen.

2) Dr. Ervin Ginsberg, liječnik ambulante za suzbijanje endemijskog sifilisa u Gradačcu sa majkom i bratom.

3) Dr. Draga Vajnberger, liječnica ambulante za suzbijanje endemijskog sifilisa u Srnicama.

4) Dr. Regina Atijas, liječnica ambulante za suzbijanje end. sifilisa u Zelinji sa sestrom i nećakinjom.

5) Dr. Albert Slesinger, liječnik ambulante za suzb. end. sifilisa u Spionici sa ženom, sinom, taštom i nećakinjom.

6) Marko Prajs, zdravstveni pomoćnik, sa majkom, ženom i kćeri.

7) Josip Recnither, mehaničar-šofer ambulante za suzbijanje end. sifila u Gradačcu.

Osobe od 2—7 su službenici Zavoda za suzbijanje endemijskog sifilisa u Banja Luci, pa kako se vodi na terenu na suzbijanju end. sifilisa nalaze u punom toku, to bi njihovim odvođenjem nastale vrlo štetne posljedice po zdravlje bolesnika koji se liječe. Iz tih razloga oblast ih nije ni uputila.

ZA DOM SPREMNI!

Kotarski predstojnik:
Mustafa Rustanbegović

Br. 187

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZAGREB OD 18. SEPTEMBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU ITALIJANSKIH ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" DA SE NE MOŽE UDOVOLJITI ŽELJI DA SE SRBI PUSTE IZ LOGORA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
URED I.

Broj 80683-IIb-l-1942. Zagreb, 18. XI 1942.

Predmet: PUŠTANJE PRAVOSLAVACA IZ SABIRNOG LOGORA. —

Na broj: 10389/42. od 5/X. 1942.

OBĆE UPRAVNO POVJERENICTVO KOD VIŠEG ZAPOVJEDNICTVA TALIJANSKIH ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA"

SUŠAK

Savezno sa priedlogom Superslode, kojim traži puštanje pravoslavaca, odvedenih u sabirne logore u Hrvatskoj, priobćuje se naslovu sliedeće:

1.) Osobe, koje su svojedobno iiz Gračaca, Graba, Vučipolja, Kijana i Stikada, kao nepoćudne i pogibeljne po javni red i sigurnost upućene u pojedine sabirne logore, upućene su većim djelom u sabirni logor u *Gospiću,* pa ih se uslied svojedobnih događaja u Gospiću može smatrati nestalim.

U koliko su pojedine osobe upućene u sabirni logor u *Jasenovcu,* te su pak upućene na rad u Njemačku.

2.) Odvedeni pravoslavci, u koliko su na životu, došli su u sabirnim logorima u vezu s boljševičkim zatočenicima, koji su ih većinu pridobili za svoju stvar. Puštanje takovih zatočenika pojačalo bi u većini slučajeva partizanske borbene jedinice, koje su na području obalnog pojasa prilično brojne i jake.

Mora se istaći, da osobe, koje su upućivane u sabirne logore, nisu upućivane samo radi razlike vjere ili narodnosti,[2] nego zato što sa svojim

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 229, reg. tor. 35/5.**

[2] **„Dana, 19. rujna 1942. izseljeno je selo Stojčinovac, 23. rujna selo šibokovac, a 25. rujna sela Duboka** i **Jurkovac, sve na području občine Bekteže. Pučanstvo je odpremljeno u sabirne logore, a imovina je smieštena na sigurnom mjestu" kaže se u izveštaju upravitelja župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški. U sprovođenju Srba ovih sela u logor učestvovali su domobrani NDH, ustaše i predstavici Ureda za kolonizaciju NDH. (Građa..., knj. III, dok. br. 57)**

postupcima i djelima pokazuju, da su protiv boljitka Nezavisne Države Hrvatske kao i njene obstojnosti, pa tako puštanje odvedenih osoba sa obalnog pojasa, ne bi koristilo smirenju u obalnom pojasu, nego bi šta više pogoršalo i onako dosta teško tamošnje stanje.

ZA DOM SPREMNI!

M.P.

UPRAVITELJ:
(Paver)

Br. 188

SPISKOVI 1.008 LICA UPUĆENIH U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC IZ SELA VINSKA, VRELA, VELIKA I MALA BRUSNICA, DONJI I GORNJI KLAKAR 20. SEPTEMBRA 1942. GODINE[1]

Taj. 19/42
Odpremljeni u logor
Jasenovac 20/IX—1942.
a/a
... (Paraf nečitak)

SPISAK

sakupljenih grkoistočnjaka za sabirni logor

Red. br.	Ime i prezime	Starost	Mjesto prebivališta
	Panić Pero	40	Vinska
2	„ Anđa	36	
3	„ Ljubica	15	
4	„ Desanka	13	
5	„ Teodor	8	
6	„ Matrica	6	
7	Vuković Jovanka	50	sina ima u domobranstvu i
8	„ Stoja	13	muža sa sinom u zatvoru
9	„ Dragutin	12	
10	„ Slavka	7	
11	Vuković Simeona	42	ima muža u zatvoru
12	Vuković Vidosaiva	17	

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 315, reg. br. 14/2.

13	Vuković Risto	14		
14	„ Ljubica	12		
15	Mile	10		
16	Kata	7		
17	„ Savica	52	ima muža u zatvoru i sina u	
18	„ Mara	18	vojski	
19	Dobra	13		
20	Bosa	12		
21	„ Dragica	11		
22	Ruža Stjepanović	50	ima sina u domobranstvu	
23	Duka Sljivić	58		
24	Vuković Jela	50	ima muža u zatvoru	
25	„ Mi'leva	20		
26	„ Jovanka	16		
27	„ Stanko	14		
28	„ Lazo	10		
29	Jalić Milan	65		
30	Jalić Stana	55		
31	Vida Stanisavljević	30		
32	Patković Simo	55	ima ženu u zatvoru	
33	„ Mara	18		
34	„ Vajka	16		
35	„ Radojka	9		
36	„ Luka	6		
37	„ Peša	4		
38	Trvavac Simeona	42	ima muža u zatvoru	
39	„ Jelisavka	19		
40	„ Stana	18		
41	Soka	15		
42	„ Marko	13		
43	„ Dušan	12		
44	„ Spasoje	7		
45	„ Mara	4		
46	Džabić Tomo	70	ima sina na novačenju	
47	Džabić Stana	56		
48	Mira Džabić	16		
49	Trivunović Joka	44	ima muža u zatvoru	
50	„ Jovanka	17		
51	Stana	13		
52	„ Dragica	11		
53	„ Stanko	10		
54	„ Milan	2		
55	„ Mara	17	ima oca u zatvoru	
56	Panić Niko	50		
57	„ Vida	42		
58	Cvjeta	16		
59	„ Jovo	11		
60	„ Jovanka	11		
61	„ Mara	8		
62	„ Anica	4		
63	„ Milica	6 mj		
			svi iz Vinske	
64	Milka Ruškić	55	Vinska	
65	Goja „	20		
66	Rajko „	1		
67	Stjepanović Spasa	39	ima sina u zatvoru	
68	„ Ljubica	9		
69	„ Radmila	11		
70	Milka Miškić	21		
71	Nevenka „	8 mj.		
72				
73				

74	Milica MiSkić	32	
75	Trlvko „	10	
76	Petar „	8	
77	Božica „	6	
78	Stanoje „	4	
79	Ligić K os to	58	
80	Gospava Panić	24	ima dva brata u vojski
81	Simeona Ruškić	33	
82	Stanko „	12	
83	Đorđo „	8	
84	Milica	5	ima brata u vojski
85	Milan „	2	
86	Panić Đuro	38	
87	„ Milica	37	
88	„ Novica	12	
89	„ Vaslija	7	
90	„ Rade	5 mj.	
91	M Toda	6	svi iz Vinske

S P I S A K

sakupljenih grkoistočnjaka za sabirni logor:

ek. br.	Ime i prezime	Starost	Selo	Opaska
1	Jovičić Jovo	28	Vrela	prijavio se
2	ĭ* Milica	32	*n*	kot. preds.
3	M Vižnja	7		za vojsku
4	*n* Jela	5		
5	it Mara	1		
6	*n* Risto	55		sin u dom.
1	» Pantelija	50		
8	*n* Stana	14		
9	» Đuro	13		
10	» Jovo	11		
11	Vujić Simo	42		
12	Jovičić Simeun	59		

S P I S A K

osoba prikupljenih grkoistočnjaka određenih za sabirni logor:

ed. br.	Ime i prezime	Starost	Mjesto boravišta
1	Gavranović 2arko	39	Vel. Brusnica
2	„ Jelena	39	
3	„ Anđa	21	
4	„ Kadinka	19	
5	„ Zagorka	18	
8	„ Borka	17	
7	„ Teodor	15	
8	Tomić Andrija	26	
9	„ Savka	23	
10	„ Đuro	32	
11	„ Petra	32	

12	Tomić Desanka	6	
13	„ Vidosava	6	mj.
14	Vidić Milan	43	
15	„ Vasilija	38	
16	„ Ilija	14	
17	„ Đurđija	17	
18	„ Jovanka	10	
19	„ Jela	7	
20	„ Stana	5	
21	Prigodić Milan	37	
22	Prigodić Stana	39	
23	Boja Prigodić	18	
24	Petra „	16	
25	Sretko „	13	
26	Mala „	8	
27	Grozda „	5	
28	Savo „	2	
29	Panto Bašić	57	
30	Đekić Aleksa	78	
31	Đekić Milka	60	
32	Tomić Marko	45	
33	„ Anka	46	
34	„ Jovo	18	
35	Marko Prigodić	65	
36	Petra „	55	
37	Rosa „	30	
38	Todorović Jovica	66	
39	„ Petra	56	
40	Vid	12	
41	Zivko Đekić	38	
42	Savka „	30	
43	Branko „	1	
44	Tomić Rajko	20	
45	„ Duka	62	
46	„ Draginja	22	
47	„ Žarko	17	
48	„ Ilija	2	
49	Lukić Aleksa	39	
50	Stana Lukić	38	
51	Jovo „	15	
52	Marko „	12	
53	Đorđe „	9	
54	Bosiljka „	7	
55	Ljubica „	5	
56	Milan Jeftić	43	
57	Jovanka „	37	
58	Jela „	17	
59	Petra „	14	
60	Vaskrsija „	52	
61	Nikolija „	45	
62	Stevo „	17	
63	Ljubica „	14	
64	Jovanka „	9	
65	Dragica „	6	
66	Jovana Šljivić	7	svi iz Vel. Brusnice
67	Jeftić N. (djete nekršteno)	6	nedjelja Vel. Brusnica
68	Vid Lukić	34	
69	Simeona Lukić	29	
70	Milenko „	8	
71	Simo „	3	
72	Rosa „	7	
73	Mirjana „	2	
74	Jovanka „	4	

75	MilerUko Lukić	6	mj.	
76	Simeon „	47		
77	Milica >	48		
78	Velimit „	16		
79	Marica „	18		
80	Ljubica „	12		
81	Vid Tomić	23		imao poziv ali uslied
82	Vid Vasilija	50		zaprečenog puta u Klakar
83	„ Duka	15		nije mogao proći
84	„ Smiljka	12		
85	Bašić Bogdan	36		
86	BaSić Simka	60		
87	„ Ružica	38		
88	„ Bosiljka	lf		
89	„ Mara	15		
90	„ Dragomir	12		
91	„ Milka	9		
92	„ Rosa	7		
94	„ Milenko	4		
95	„ Ljubica	6	mj.	
96	Tešo Vidić	84		Vidić i Đurić imaju 4
97	Bosiljka Đurđić	23		domobrana u familiji
98	Petra Đurđić	5		
99	Marta „	3		
100	Nada „	4	mj.	
101	Đekić Niko	34		
102	„ Stana	30		
103	„ Ljubica	7		
104	„ Simo	1		
105	„ Vidak	38		
106	„ Višnja	38		
107	„ Vidosava	13		
108	Bosiljka Đekić	8		
109	Jovo „	8		
110	Luka „	4		
111	Simeon Bukman	75		
112	Cvjeta Bukman	70		
113	Zorka Pajić	21		
114	Milenko Pajić	3		
115	Rajka Pajić	8		
116	Đoko Pajić	3	mj.	
117	Jeftić Teodor	49		
118	Mihajlo Đekić	26		imao poziv za dom. —
119	Petrija „	70		uslied zaprečenog puta nije
120	Savica „	30		mogao proći
121	Milenko „	6		
122	Jovo „	4		
123	Ilija	1		
124	Evka Jeftić	66		
125	Mile Čančar	48		
126	Ana „	48		
127	Bosiljka „	15		
128	Jovanka „	10		
129	Vlado „	8		
130	Krsto „	4		
131	Ljubica „	2		
132	Milan Đekić	36		
133	Danica „	30		
134	Dragomir „	7		
135	Ljubica „	5		
136	Ana	2		
137		4		

S P I S A K

sakupljenih grkodstočnjaka za sabirni logor:

Red. br.	Ime i prezime	Starost	Mjesto boraviita
1	Bardak Lazar	29	Donji Klakar
2	„ Mitra	22	
3	„ Ana	5	
4	„ Vukosava	3	
5	„ Petar	2	
6	„ Mara	30	
7	„ Stana	9	
8	„ Milica	2	
9	„ Sava	24	
10	„ Đorđe	11	
11	„ Aleksa	9	
12	„ Simo	7	
13	„ Velimir	3	
14	„ Česlava	1	
15	„ Ljubica	25	
16	„ Sekula	4	
17	„ Mara	4 mj,	
18	„ Savka	70	
19	„ Bogdan	10	
20	„ Ljubo	7	
21	„ Sretko	8	
22	Broćilović Mitra	43	
23	„ Spašenija	2	
24	Lazić Mara	34	
25	„ Desanka	10	
26	„ Smilja	9	
27	„ Jelena	8	
28	„ Simo	5	
29	„ Vasilija	70	
30	Mijatović Milja	59	
31	Jakovljević Bogdan	30	
32	„ Mara	28	
33	Vid	3	
34	„ Jovanka	1	
35	„ Tonka	77	
36	„ Zorka	25	
37	„ Zivko	4	
38	„ Simeona	2	
39	„ Savka	25	
40	„ Milica	6	
41	„ Jovanka	3	
42	„ Spasenija	1	
43			
44	Kokić Ilija	38	brat u domobranstvu
45	Dujić Đuro	40	
46	Gligorević Dušan	38	
47	Bardak Stevo	34	
48	„ Stjepan	34	
49	„ Cvijetko	40	
50	Lazić Marko	33	
51	Đurić Makibija	80	
52	Gligorević Gligor	37	
53	„ Ljubica	30	
54	Pero	8	

55	Gligorević	Mikajlo	7	
58	„	Savka	35	
57		Mile	9	
58	„	Jovica	7	
60	i,	Mara	5	
61	Dujić	Đoko	37	ženin brat u domobran.
62	„	Grozda	30	
63	„	Draginja	9	
64	„	Milica	7	
65	»	Vlado	6	
66	„	Luka	2	
67	Gavranovlć	Savo	53	Donji Klakar
68		Eva	47	
69	„	Mileva	20	
70	„	An da	18	
71	„	Milenko	15	
72	„	Draginja	13	
73		Višnja	8	
74	„	Mirko	7	
75	„	Stoja	1	
76	Gligorević	Mileva	20	muž se prija-
77	nekršten sin		5	mj. vio u vojsku
78	Dujić	Ljubo	42	
78	„	Jelena	38	
80	„	Lazar	13	
81	„	Stana	11	
82	„	Zorka	7	
83	„	Ana	2	
84	n	Joka	70	
85	Stanić	Mile	28	
86	„	Nevenka	22	
87	,	Miloš	7	
88	.	Pejo	5	
89	„	Svetozar	2	
90	Đurić	Jovana	70	sin u vojsci
91	m	Vukosava	20	
92	m	Darinka	17	
93	„	Stevo	10	mj.
94	Drugović	Simeun	14	otac u vojsci
95	Dujić	Stana	40	
96	„	Dragica	8	
97	Gligorević	Vida	48	sinovi u vojsci
98	,	Mara	22	
99		Nika	16	
100	Džabić	Vlado	29	
101	„	Đurđija	25	
102	„	Ostoja	8	
103	„	Savka	6	
104	h	Ujka	1	
105	»	Ilinka	65	
106	Celar	Vasilija	28	
107	Purić	Stoja	27	
108	.	Ana	14	
109	*	Nevenka	8	
110	„	Jovanka	4	
111	„	Vida	1	
112	Vidaković	Ana	45	sin u vojsci
113	„	Darinka	26	muž u „
114	Gligorević	Milica	49	sin u vojsci
115	Borojević	Bosiljka	28	
116	„	Anđa	1	
117	*n*	L«ja	14	
118	m	HiStO	12	

119	Dujić Persa	40			
120	Purić Bosiljka	25			
121	Stević Toda	30			zet u vojsci
122	„ Mara	10			
123	» Nikolija	82			
124	Marković Nevenka	15			
125	Lazić Vidosava	21			
126	Rakić Anica	51			3 sina u domob.
127	„ Gligor	U			
128	„ Stana	8			
129	„ Aleksija	17			
130	„ Ljubica	27			
131	„ Jovo	1			
132	„ Rosa	4			
133	Gligorević Stana	55			
134	Miljić Vid	60			
135	„ Ljubica	57			sin u domobr.
136	„ Jovanka	19			
137	. . .				
138	Gligorević Boja	21		Klakar Donji	muž u domobr.
139	Đurić Vaskrsija	42			brat » „
140	„ Tonka	43		*m*	
141	„ Vidosava	14		*n*	
142	„ Jovo	10		*n*	
143	„ Kristina	8		M	
144	„ Vlado	4		»	
145	„ Gligor	8	mj.	M	
146	Bardak Milan	13		*m*	
147	Cančar Jovana	62		*n*	
148	„ Jovanka	62		*n*	
149	. > .				

SPISAK

sakupljenih grkodstočnjaka za sabirni logor:

Tek. br.	Ime i prezime	Starost	Selo	Opaska
i	Gavranović Mara	25	M. Brusnica	
2	„ Borislav	5	M	
3	„ Ljubo	7	м	
4	„ Bosiljka	28	*n*	
5	„ Boško	6	*n*	
6	„ Jovanka	60	*n*	
7	„ Savka	18	*m*	
8	Vidić Rosa	26	*n*	
9	„ Radmila	3	»	
10	„ Tomislav	6	*n*	
11	„ Stana	70	M	
12	„ Cvijeta	40	м	
13	Cančar Dragica	40	*n*	
14	„ Petar	12	»	
15	„ Krsta	14	»	
16	„ Rosa	17	»	
17	„ Milosava	7	м	
18	„ Aleksa	1	*n*	
19	„ Ruža	28	*н*	
20	„ Drago	10	*н*	
21	„ Dragica	7	*m*	

22	Cančar Vasilija	5	M. Brusnica	
23	* Saja	3	»	
24	„ Rade	1	n	
25	„ Tomica	70	n	
26	Vujičić Anđa	43	n	
27	Radovanović Milka	22	H	
28	„ Dragoljub	5	H	
29	„ Rosa	2		
30	Vukman Stana	34	VELIKA BRUSNICA	
31	„ Vaskrsija	14	tt	
32	„ Marija	10	tt	
33	„ Jovanka	4	tt	
34	Radovanović Stana	29	tt	
35	„ Ostoja	9	tt	
36	„ Ljubica	28	tt	
37	„ Dragica	2	tt	
38	Gavranović Toda	45	ft	
39	Đurčić Marta	53	ft	
40	Čavka Jovo	14	it	
41	Radovanović Sretko	9	it	
42	Maričić Nevena	30	Mala Brusnica	
43	„ Jovo	12	tt	
44	„ Simo	10	0t	
45	„ Tomo	8	tt	
46	„ Kristina	4	tt	
47	„ Ljubo	2	tt	
48	MUetić Anđa	56	tt	
49	„ Ljubica	55	tt	
50	„ Bosiljka	16	tt	
51	„ Luka	12	tt	
52	„ Ljubo	11	n	
53	Radovanović Anica	35	n	
54	„ Stana	8	tt	
55	Radiljka	6	tt	
56	„ Kristina	4	tt	
57	„ Ostoja	2 mj.	tt	
58	Vidić Duja	65	tt	
59	„ Milka	40	tt	
60	„ Vidosava	12	tt	
61	„ Jovan	13	tt	
62	„ Bosiljka	20	n	
63	„ Višnja	1	tt	
64	„ Smiljka	34	tt	
65	„ Stanko	1	>t	
66	Radovanović Petra	37	tt	
67	Radovanović Pero	8	M. Brusnica	
68	n Bosiljka	5	tt	
69	„ Ruža	2	tt	
70	Vidić Anđa	61	n	
71	Marčić Stana	50	tt	
72	„ Vukosava	10	tt	
73	Vidić Ljubica	42	t»	
74	„ Stevo	13	n	
75	„ Ruža	10	ft	
76	„ Petar	6	n	
77	„ Đurđija	4	tt	
78	„ Mika	1	tt	
79	Đurić Joka	30	M	
80	„ Milarad	9	tt	
81	„ Milka	10	tt	
82	„ Bosiljka	2	n	
83	Pantić Nevenka	25	tt	

FA

83	Pantić Dragica	1		M. Brusnica
85	Vidić Cvijeta	30		
86	„ Jovo	12		
87	„ Savka	10		
88	„ Milja	6		
89	„ Vidosava	3		
90	„ Simo	6	mj.	
91	Bročilo Duka	37		
92	„ Jovanka	5		
93	Radovanović Milosava	30		
94	„ Dobren	9		
95	„ Mihajlo	1		
96	„ Petra	38		
97	„ Radmila	1		
98	Maričić Mara	60		
99	Bročilo Jovanka	38		
100	„ Milan	1		
101	Đurić Nikolija	60		
102	„ Savka	38		
103	„ Draginja	10		
104	„ Marko	8		
105	Kalavra Jela	30		
106	„ Bosiljka	7		
107	„ Milan	5		
108	„ Dragica	3		
109	Milka	21		
110	„ Rosa	1		
111	Pantić Sposenija	70		
112	Vojin Radovanović	31		brat mu je u domobranstvu
113	Jovo Radovanović	65		sin u domobranstvu
114	Mara „	65		
115	Jovanka „	22		
116	Risto „	28		
117	Darinka „	5		brat u domobranstvu
118	Simo Radovanović	36		
119	Tomo „	34		
120	Milka „	32		
121	Marija „	15		
122	Stanko „	8		
123	Bogdan „	6	mj.	
124	Bosiljka „	6	mj.	
125	Radovanović Vaso	32		2 brata u domobranstvu
126	Ana Radovanović	6		
127	Ruža „	5		
128	Niko	36		
129	Ruža „	30		
130	Pero	14		
131	Stevo „	11		
132	Jelena „	9		
133	Muko „	7		
134	Ana „	4		svi iz Male Brusnice.
135	Radovanović Sretko	4	mj.	Mala Brusnica
136	„ Lazo	38		
137	„ Draginja	28		
138	Petar	16		
139	„ Stojan	12		
140	„ Rade	10		
141	„ Vidosava	6		
142		4		
143	Božo	1		
144	Marko	37		
145	Radovan	7		

146	ladov an crvić Vasilija	4	
147	„ Jelena	15	
148	¶t		
149	„ Momčilo	44	
150	» Đuro	50	
151	„ Jela	50	
152	„ Gospava	16	
153	„ Đorđe	14	
154	„ Đurđi j a	12	
155	Mile Mitrović	56	ima sina u domobranstvu
156	Lazo Miletić	48	
157	Ružica „	33	
158	Rade „	41	ima sina u domobranstvu
159	Anđa „	15	
160	Vidić Miletić Radiša	30	
161	Milan Broćilo	42	
162	Vidić Veljko	49	
163	Savo Vidić	15	
164	Mara „	18	
165	Jovo „	62	
166	Mirko „	37	
167	Aleksa „	19	
168	Marija „	32	
169	Kosto Vidić Miletić	29	
170	Milja „	60	
171	Branko „	8	
172	Mika Maričić	65	
173	Tomo Maričić	19	
174	Jovan Maričić	20	
175	Sretko Maričić	17	
176	Bosiljka Maričić	15	
177	Panto Maričić	49	
178	Spasoje Maričić	19	
179	Risto Maričić	35	
180	Maričić Vojin	42	
181	„ Vida	40	
182	Aleksa Maričić	18	
183	Smilja ,	16	
184	Ana „	15	
185	Makso „	4	
186	Kosto Pantić	19	
187	Radovanović Damjan	35	
188		28	
189	„ Dragoljub	12	
190	„ Rade	2	
191	Maričić Milutin	31	
192	„ Višnja	28	
193	„ Mirjana	7	
194	„ Vidosava	5	
195	„ Bodslav	3	
196	„ Milenko	1	
197	Žarko Broćilo	38	
198	Risto „	9	
199	Vid	33	
200	Milja .	60	
201	Ljubica »	27	
202	Jovanka „	21	
203	Jovo fp	40	
204	Stanko „	12	
205	Drago „	7	
206	Milenko „	5	svi iz Male Brusnice
207	Broćilo Vasilija	2	Mala Brusnica
208	Petra	35	

209	Brodilo Dragutin	31	
210	„ Jela	30	
211	„ Lazo	6	
212	„ Mirjana	4	
213	„ Milosava	2	
214	Đuirić Smilja	15	
215	„ Drago	6	
216	„ Kosio	5	
217	Pantić Petra	28	
218	„ Višnja	9	
219	Savo Karavla	40	
220	Jovo „	45	sina ima u domobranima
221	Vujičić Savo	63	
222	„ Risto	18	
223	„ Ljubica	20	
224	„ Simo	1	
225	Đuro Vujičić	40	
226	Mirko Gavranović	45	
227	Ana „	43	
228	Stana Gavranović	12	
229	Gavranović Simo	80	
230	„ Maksim	40	
231	„ Anka	40	
232	„ Marija	16	
233	„ Milenko	7	
234	„ Mara	70	
235	Bosiljka Ristić	20	
236	Maslić Mika	45	
237	„ Ljubica	20	
238	„ Draginja	18	
239	„ Marko	16	
240	Đurić Jovan	16	
241	„ Simeona	24	
242	Gančar Jovan	56	
243	„ Simo	47	svi iz Male Brusnice
244	Prigodić Dragutin	26	ima brata u domobranstvu
245	Vaskrsija Vukman	76	
246	Jovan „	33	
247	Đorđe Đurišić	72	
248	Draginja Radovanović	27	
249	Sretko Radovanović	9	
250	Bosiljka Đorđić	21	svi iz Velike Brusnice
251	Bročilo Boško	12	Mala Brusnica
252	Gavranović Stanko	32	
253	Jovo	34	
254	Stevo	16	
255	Višnja	10	
256	Sretko	13	
257	Pantić Mišo	8	
258	Radovanović Marko	48	
259	Rosa	41	
260	Petra	17	
261	Vidosava	15	
262	Dragica	13	
263	Sretko	11	
264	Spasoje	9	
265	Miroslava	7	
266	Toda	4	
267	Nada	1	
268	Maričić Cvijeta	37	
269	Mara	17	
270	Stana	10	
271	Vlado	8	

272	Maričić Toma	6		
273	Vid	5		
274	Canćar Ruža	50		
275	Cerek Simo	10		
276	Ljubica	7		
277	Savka	5		
278	Jovan	2		
279	Radovanović Ljubo	41		
280	Aco	6		
281	Radovanović Stanko	4	Mala Brusnica	
282	Vidić Mile	27	„	dobrog vladanja
283	Gavro	56	sin se prijavio na	
284	Višnja	45	novačenje	
285	Smiljka	20		
286	Sretko	18		
287	Visilija	14		
288	Pantić Gojo	66		
289	Todo	86		
290	Lazar	19		
291	Vidić Luka	44		
292	Vasilija	40		
293	Stana	16		
294	Dragica	14		
295	Bosiljka	12		
296	Mitra	10		
297	Simo	7		
298	Ilija	5		
299	Dobrenka	2		
300	Vujčić Stana	38	brat u domobr.	
301	Petar	13		
302	Marko	11		
303	Đokan	9		
304	Milan	8		
305	Boško	5		
306	Aleksa	3		
307	Ljubica	1		
308	Pantić Marko	57		
309	Anđa	55		
310	Nevena	14		
311	Višnja	3		
312	Vidić Ljubo	19	isti bio na popisu	
313	Miloš	13	za novačenje	
314	Vidosava	18		
315	Dragica	14		
316	Jovanka	8		
317	Đorđo	5		
318	Broćilo Marko	5		
319	Vasilija	3		

S P I S A K

sakupljenih grkoastočnjaka za sabirni logor:

Red. br.	Ime i prezime	Starost	Mjesto prebivaliäta
1	Prodanović Bogdan	33	Klakara Gor.
2	„ Stana	29	
3	„ Aleksa	9	
4	Velimir	7	
5	Ilija	1	
6	Stefanović Smeona	55	
7	Vajka	17	
8	Teodosić Milan	47	
9	„ Rosa	19	
10	„ Milica	11	
11	„ Bogdan	9	
12	Teodosić Blagoje	35	
13	„ Mileva	30	
14	„ Aleksa	10	
15	„ Smiljka	8	
16	„ Joka	5	
17	Lazar	4	
18	Celar Milan	33	
19	„ Milica	30	
20	„ Bosiljka	9	
21	„ Dragica	7	
22	„ Rosa	5	
23	„ Ana	2	
24	Celar Ante	76	sin mu je na novačenju.
25	„ Ilinka	66	
26	Prodanović Jovo	54	
27	„ Gospava	18	
28	„ Toda	16	
29	Trifković Božo	50	
30	„ Toda	18	
31	„ Stana	17	
32	Milica Kokić	39	
33	„ Stana	16	
34	„ Dimitrije	12	
35	Miljan	8	
36	Cečavac Stevo	30	
37	Stana Kuzmanović	27	muž joj je u zatvoru.
38	„ Jovanka	23	
39	„ Milica	17	
40	„ Savo	16	
41	„ Simeon	12	
42	„ Milan	9	
43	„ Dragica	14	

44	Kuzmanović Rosa	13	
45	Trifković Đorđe	15	brat mu je na novačenju
46	Gligor Drugović	33	
47	Ana n	33	
48	Rade „	13	
49	Luka »	12	
50	Nedo „	7	
51	Ignjatije „	3	
52	Vajka „	1	
53	Malinović — Dušanić Milutin	45	invalid
54	„ Janja	35	
55	Malinović Milorad	14	
56	Borojević Leja	56	
57	„ Mara	16	
58	Veselinović Stevo	15	
59	Nedeljka	11	
60	Gligorević Anđa	37	
61	„ Gospava	16	brat u domobranstvu
62	„ Panta	14	
63	„ Radojka	12	
64	Ilija	10	svi iz Gor. Klakara
65	Gligorević Dobra	8	Gor. Klakara
66	Borojević Pero	48	sin mu je na novačenju
67	„ Anica	15	
68	Danica Đukić	33	
69	Vasić Jovanka	22	brat joj je na novačenju
70	„ Ljubo	15	
71	Pivaš Filip	55	
72	„ Mihajlo	30	
73	„ Marija	20	
74	„ Vida	20	
75	„ Petar	52	
76	Miškić Stanoje	56	
77	Borojević Kosto	50	
78	„ Kostadin	14	
79	Jovičić Petra	60	
80	Prijović Đorđe	18	
81	Đukić Anđa	19	
82	„ Petra	17	
83	„ Mihajlo	7	
84	„ Nikola	5	
85	„ Vid	4	
86	PivaJS Anđa	37	muž joj je dom. izvidnik
87	„ Kostadin	18	
88	„ Ilija	14	
89	„ Nikola	13	
90	„ Draginja	9	
91	Teođosić Rajko	39	
92	Vid	13	
93	Pero	30	

94	Petra Teodosić	16	
94	Petra „	68	
96	Ristanović Dušan	43	
97	„ Jovana	58	
98	„ Rosa	13	
99	Veselinović Uroš	44	
100	„ Ana	16	
101	„ Stana	14	
102	„ Petra	12	
103	„ Žarko	10	
104	Ilija	8	
105	„ Marica	7	
106	„ Bosiljka	5	
107	Bogdanović Nedo	31	
108	Bogdanović Stana	10	
109	Rijić Milica	60	
110	Niko Rijić	67	
111	Anica „	48	
112	Mikač Dušan	38	
113	„ Milica	38	
114	Bosiljka Mikač	22	
115	Tarajlo Savo	25	
116	Đuja Bijelić	30	
117	jedno dete bez imena	2 mj.	
118	Milka Bijelić	9	
119	Kalabić Velimir	34	
120	„ Ljubica	29	
121	„ Anica	68	
122	„ Milovan	8	
123	„ Bosiljka	5	
124	Vlado	3	
125	„ Žarko	1	
126	Drugović Savo	30	
127	Kostić Obrad	30	
128	Marica Jovičić	41	
129	Nevenka Jovičić	17	
130	Savo „	14	
131	Darinka „	10	
132	Smiljana „	8	
133	Mara „	6	
134	Branko „	2	
135	Celar Ljubica	41	svi iz Gor. Klakara
136	Celar Anica	17	Gor. Klakar
137	„ Đordo	18	
138	Ilija	14	
139	Marta Drugović	56	
140	Kuzmanić Pero	24	
141	„ Gospava	20	
142	Celar Dragica	21	muž se javio za vojsku
143	„ Branko	2	
144	Kuzmanović Smiljana	37	
145	„ Jovanka	3	
146	„ Stanka	13	
147	„ Mara	11	
148	Kuzmanović Darinka	30	

149	„ Mileva	10		
150	Vid	6		
151	„ Ruža	30	muž joj se nalazi u zatvoru	
152	„ Ostoja	6		
153	„ Milica	7		
154	„ Rosa	3		
155	„ Đuro	2		
156	Pivaš Savka	50		
157	Jovičić Vlado	14	otac mu u zatvoru	
158	„ Stanoje	16		
159	Ana Teodosić	23		
160	Makibija M	5		
161	Radojka n	2		
162	Ružica „	40		
163	Jovan	U		
164	Đorđo	8		
165	Višnja	7		
166	Obrad	2		
167	Ljubica	45		
168	Savka	2		
169	Vidaković Gligor	61	sin mu je na novačenju u Tuzli	
170	„ Mara	55		
171	„ Savka	25	muž joj je u zatvoru	
172	„ Bogdan	5		
173	Pajić Lazar	37		
174	„ Ljelja	36		
175	„ Niko	14		
176	„ Luka	12		
177	„ Dragomir	10		
178	„ Draginja	6		
179	„ Pero	4		
180	„ Savo	2		
181	Pajić Ilija	30		
182	„ Ljubica	24		
183	„ Nedeljko	7		
184	„ Nada	5	mj.	
185	Lelić Simeon	53		
186	„ Joka	54		
187	„ Milutin	31		
188	„ Jovanka	28		
189	„ Nedjeljko	6		
190	„ Bogdan	5		
191	„ Milica	2		
192	Borojević Vajka	50		
193	„ Mileva	12		
194	Simeona Pivaš	67		
195	Aleksa Trifković	43		
196	Mileva „	40		
197	Dragica „	16		
198	Steina „	13		
199	Savo „	12		
200	Jovan „	10		
201	Leja	5		
202	Milica „	3		
203	Anica „	75		
204	Milosava „	40		
205	Anđa „	17	svi iz Gor. Klakara	
206	Trifković Mara	14	Gor. Klakar	
207	„ Gospava	11		
208	„ Miholjka	9		
209	„ Luka	5		
210	Rosa Trifković	50		
211	Jovo „	18		

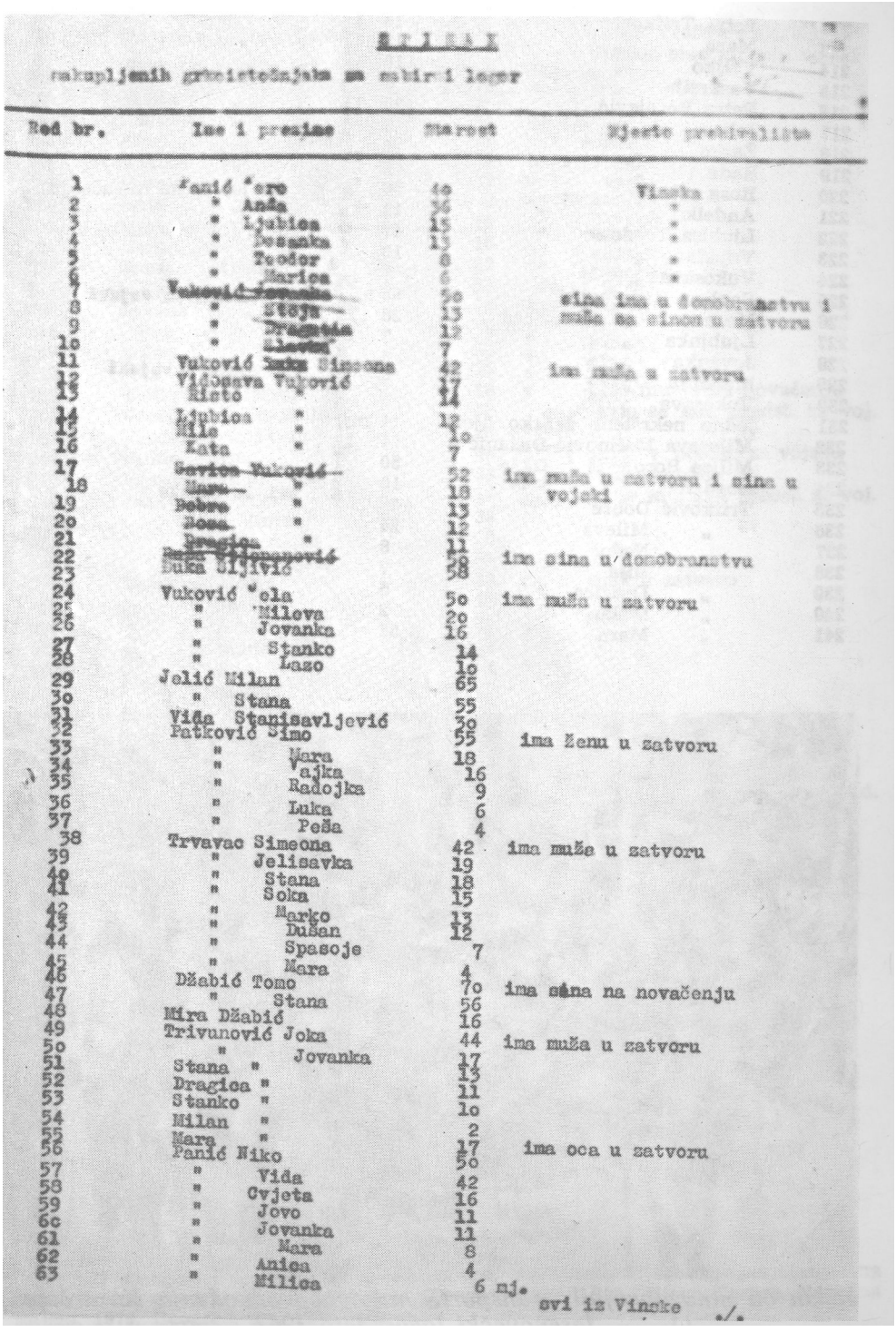

S P I S A K

prikupljenih prezimenjavanja na odmor i lagor

Red br.	Ime i prezime	Starost	Mjesto prebivališta
1	Panić Đuro	4o	Vinska
2	" Anđa	24	"
3	" Ljubica	15	"
4	" Desanka	13	"
5	" Teodor	8	"
6	" Marica	6	"
7	Vukosić Jovanka	2o	sina ima u domobranstvu i
8	" Stoja	13	muža ma otkom u zatvoru
9	" Dragutin	12	
1o	" Slavko	7	
11	Vuković Anka Simeona	42	ima muža u zatvoru
12	Vidosava Vuković	17	
13	Mileta "	14	
14	Ljubica "	12	
15	Mile "	1o	
16	Kata "	7	
17	Savica Vuković	52	ima muža u zatvoru i sina u
18	Mara "	18	vojsci
19	Pebra "	13	
2o	Rosa "	12	
21	Dragica "	11	
22	Anka Miljanović	4o	ima sina u domobranstvu
23	Ruka Šljivić	58	
24	Vuković Đela	5o	ima muža u zatvoru
25	" Milova	2o	
26	" Jovanka	16	
27	" Stanko	14	
28	" Lazo	1o	
29	Jelić Milan	65	
3o	" Stana	55	
31	Vida Stanisavljević	3o	
32	Patković Simo	55	ima ženu u zatvoru
33	" Mara	18	
34	" Vajka	16	
35	" Radojka	9	
36	" Luka	6	
37	" Peša	4	
38	Trvavac Simeona	42	ima muže u zatvoru
39	" Jelisavka	19	
4o	" Stana	18	
41	" Soka	15	
42	" Marko	13	
43	" Dušan	12	
44	" Spasoje	7	
45	" Mara	4	
46	Džabić Tomo	7o	ima sina na novačenju
47	" Stana	56	
48	Mira Džabić	16	
49	Trivunović Joka	44	ima muža u zatvoru
5o	" Jovanka	17	
51	Stana "	13	
52	Dragica "	11	
53	Stanko "	1o	
54	Milan "	2	
55	Mara "	17	ima oca u zatvoru
56	Panić Niko	5o	
57	" Vida	42	
58	" Cvjeta	16	
59	" Jovo	11	
6o	" Jovanka	11	
61	" Mara	8	
62	" Anica	4	
63	" Milica	6 mj.	

svi iz Vinske ./.

Faksimil dokumenta br. 188

212	Petra Trifković	15	
213	Mara „	13	
214	Veljko „	10	
215	Vaskrsija „	8	
218	Petra Borojević	28	
217	Jelica „	8	
218	Žarko „	6	
219	Rade „	2	
220	Rosa Vasić	56	sin joj je na novačenju
221	Anđelko „	12	
222	Ljubica Teodosić	47	muž joj je u zatvoru
223	Vojislav „	13	
224	Vukosava „	7	
225	Paulina Radulović	65	sin joj je u zatvoru
226	Mara „	26	
227	Ljubinka „	7	
228	Jovanka „	6	
229	Melanija „	4	
230	Vukosava „	2	
231	jedno nekršteno žensko djete	4 mj.	
232	Milosava Malinović-Dušanić	11	
233	Milica Borojević	50	
234	Bogdan „	10	
235	Trifković Dobre	28	
236	„ Mileva	24	
237	„ Neđo	8	
238	„ Ilija	7	
239	„ Dragica	5	
240	„ Dušan	2	
241	„ Mara	55	

Jedan ud mnogobrojnih transporta masovnog odvođenja Kozarčana ti jasenovački logor, leto 1942.

242	Vasilija Prijović	59		
243	Stojanka Milosavljević	9		unuče Vasilije Prijović, iz Vinske, otac joj je u vojski
244	Neđo Đukić	40		
245	Savka „	40		
246	Rastko „	13		
247	Ana „	11		
248	Stanko „	9		
249	Momir „	7		
250	Ante „	6		
251	Leja	70		
252	Perka Zečević	10		
253	Jovan Miškić	32		
254	Milica „	27		
255	Jovanka „	3		
256	Petra „	9	mj.	
257	Milan „	43		
258	Jela „	28		
259	Trifković Milovan	36		brat mu je na novačenju
260	Veselinović Momčilo	32		javio se kot. predst. za voj.
261	Kuzmanović Đorđo	28		
262	Đukić Anica	48		sin u v. predst. za vojsku
263	Đekić Mihajlo	33		brat u vojski
264	Jakovljević Lazo	34		javio se u kot. predst. za voj.
265	Anica	30		
266	Smiljka	5		
267	Radojka	–		
268	Vukman Milica	38		muž u zatvoru
269	Savica	13		
270	Andrija	11		
271	Stana	7		
272	Rosa	4		
273	Mara	2		
274	Srijemac Ljubica	40		
275	Vlado	8		
276	Meuljić Branko	8		
277	Milošević Vlajko	43	Gor. Klakar	prijavio
278	„ Nedo	14		se kot. pred.
279	„ Bogdan	11		za vojsku
280	Petra	40		
281	„ Ljubica	55		
282	„ Savo	10		
283	Novaković Niko	59		
284	„ Jovanka	59		
285	Beuk Vasilija	40		muž u zatvoru
286	„ Ružica	14		
287	„ Savka	12		
288	„ Rosa	8		
289	„ Nada	1		
290	Jakovljević Cvijetko	42		bratić u dom.
291	„ Đurđija	42		
292	„ Boško	17		
293	„ Jovo	12		
294	„ Anđa	10		
295	Beuk Jovanka	40		muž u zatvoru
296	„ Aleksija	10		
297	„ Bogdan	8		
298	„ Ilirika	15		
299[1]				

[1] U koncentracionom logoru Jasenovac, za vreme njegovog postojanja na razne načine stradalo je oko 5.000 dece (Dragoje Luikić, Rat i djeca Kozare, Narodna knjiga, 1979, Beograd, str. 127—141).

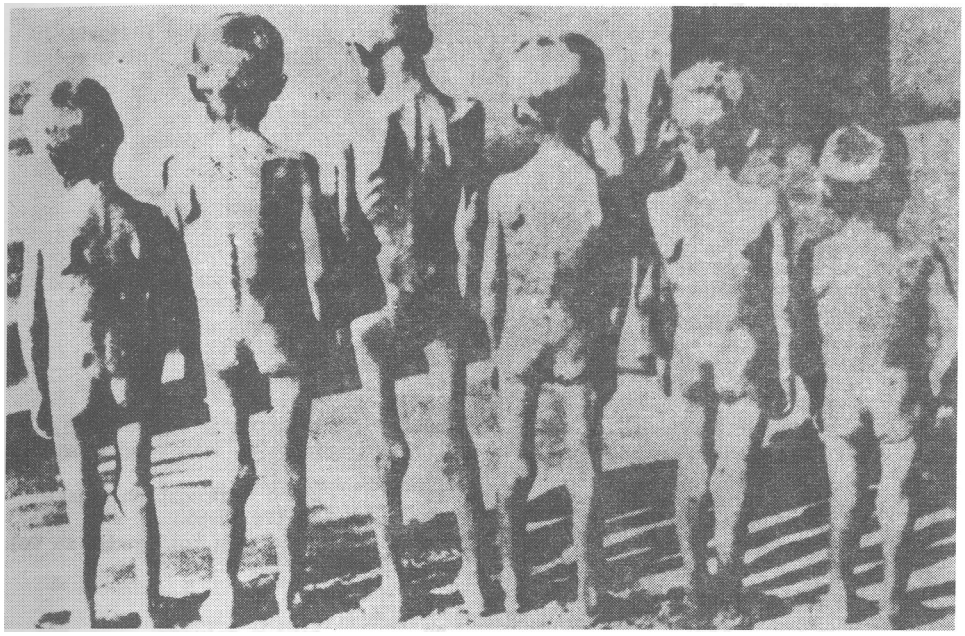

U Jasenovcu između dece i odraslih u zlostavljanju nije bilo nikakve razlike.

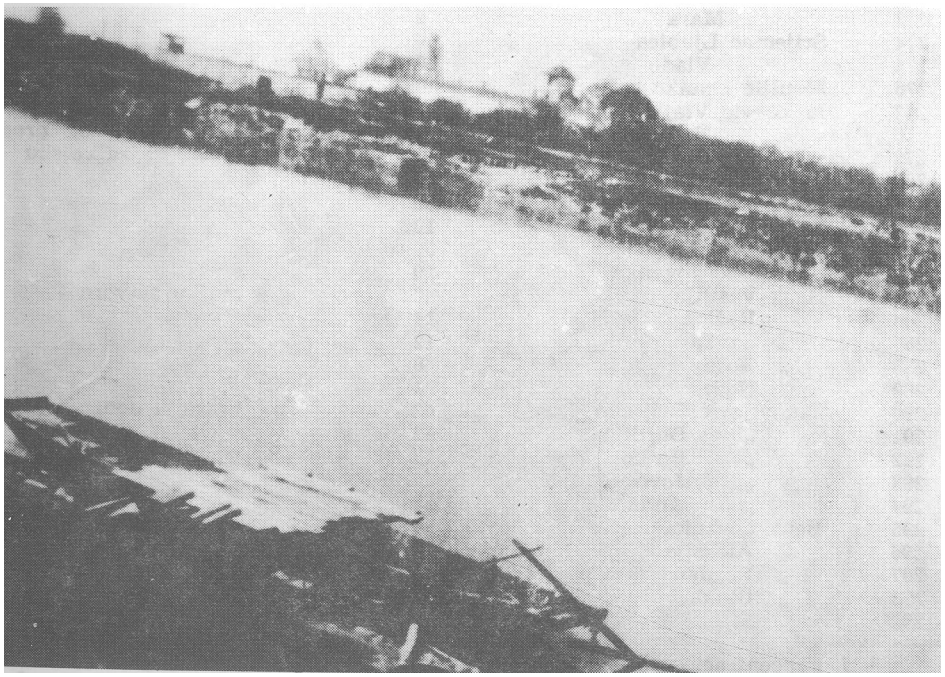

Panorama ustaškog logora Stara Gradiška, snimljena sa bosanske strane.

Br. 189

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 25. SEPTEMBRA 1942. O UPUĆIVANJU PAULE VAKS U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Obiteljsko ime:	Waks Paula
Genera- oca:	**Simuna**
lija; matere:	Eleonore r. Rainer
Sadanje zanimanje:	Vezilja
Rodno mjesto:	Zagreb
Zavičajna opš.:	Zagreb
God. rođenja:	25. IV 1915.
Vjeroispov.:	mojsijeva
Stališ:	neudata
Zadnje obitav.:	Zagreb, Miramarska br. 77

Fotografirana dne 25. IX 1942. br. 4220

Osobni opis:	
visina u cm:	**160**
star:	srednji
kosa:	kestenjava
obrve:	grao
oblik lica:	oblo
boja lica:	naravna
oči:	plave
čelo:	srednje
nos:	nf.ravan
usta:	naravna
zubi:	podpuni
podbradak:	naravan
ruke:	ispravne

Sposobnosti:
govori jezike: Hrvatski-njemački,
čita i piše: isto

Daktiloskopirana: 25. IX 1942.

Uhićena 10. VIII. 42. radi sumnje da je surađivala sa komunistima Glamočanin Adilom (uhićena), te ilegalcem Bobek Ivicom.

Na preslušanju od 6. IX. 42. izjavila je, da je od Polak Lea sa kojim je radila u tvornici Union zatražila kako bi dobila propustnicu za Split budući da se kao Židovka boji uhićenja. Polak joj je obećao putem jednog čovjeka koji je na ilegali dobavljao propustnice. Slijedećeg dana rekao joj je da je ta osoba Lovrić Kruno. Polak je od nje primio 2.000. Kn. za rečenu propustnicu. Neko vrieme iza toga išli su oboje u stan Lovrića no propustnice nisu dobili, jer je nije mogao nabaviti za tako kratko vrieme. 15. ili 20. I. 42. nekako je veza sa Splitom bila prekinuta i ona je odustala od putovanja, te tražila od Lovrića da joj nabavi drugu propustnicu od-

Neregistrovana kopija dokumenta.

nosno ispravi prijašnju za putovanje u Sušak. Preko Polaka poslala je staru propustnicu koju više nije dobila.

Komunistu Bobek Ivana poznaje od travanja 42. god., te su se više puta sastajali no nisu govorili o politici dok — je Waksova posumnjala da se on nečime bavi budući da je na duže vremena nestajao.

Glamočanin Adelu poznaje od 19353. god., a počela je sa njom se sastajati u veljači 42. god. u njenom stanu. Ista ju je nagovarala da stupi u komunistički pokret no Waksova nije pristala.

Budući da je kao Židovki njen izkaz nije u cjelosti povjerovan-već je postojala temeljita sumnja, da je surađivala sa navedenim komunistima upućena je odlukom Ured 1, br. 69905. u logor Stara Gradiška na 3 god. tj. do 10. VIII. 45.

Br. u.Z. 20285/42.

Br. 190

OBAVEŠTENJE ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI SLAVONSKI BROD OD 28. SEPTEMBRA 1942. VELIKOJ ŽUPI POSAVJE O UPUĆIVANJU TRIDESET ŠEST LICA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC I SEDAMNAEST LICA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U BRODU n. S.

***Brod, n. S.*, 28. IX. 1942.**

Područje - Kotarevi: Brod n/S, Županja, Derventa, Brčko, Gradačac, Bijeljina — Izpostave: Bos. Brod (kotar Derventa), Bos. Samac (kotar Brčko), Odžak (kotar Gradačac)

***Br.* Taj. 3958-1942.**

***Predmet:* Božićković Jula i dr., komunisti iz Brčkoga, prepraćenje u sabirni logor.**

VELIKOJ ZUPI „POSAVJE"

BROD NA SAVI

Savezno sa tamošnjim dopisom br. taj. 2259—42. od 13. VII. 1942. kao i požurnice br. taj. 3344—42—od 25. IX. 42. u gornjem predmetu iz-

[1] Arhiv VII. a. NDH. k. 175, reg. br. 16/2.

viešćuje se, da je ova Redarstvena oblast uputila Zapovjedničtvu sabirnog logora Jasenovac i Zapovjedničtvu sabirnog logora St. Gradiška na dan 2. III. 42. pod br. Prs. 466—42. slijedeće osobe:

Sabirnom logoru Jasenovac:

1. Klebić Fehim,
2. Buđen Momir,
3. Mušević Zaim,
4. Azapagić Mustafa,
5. Đebo Samil,
6. Glinac Mustafa
7. Ramić Azis,
8. Mehmedović Bego,
9. Zukanović Salih,
10. Hodžić Mehmedalija,
11. Sejdimović Muhidin
12. Piskavica Refik,
13. Alikadić Fadil
14. Fočaković Ibrahim,
15. Džinić Mustafa,
16. Cehić Osman,
17. Safet Glinac,
18. Fočaković Ahmed,
19. Serifović Hamdija
20. Jerković Halil
21. Sehović Saćir
22. Sehović Hamdija
23. Mušanović Hasim
24. Buđen Dušan
25. Đokanović Milorad
26. Vasić Cvjetan
27. Bašić Janko
28. Cvitković Milan
29. Krstić Miomir
30. Cvijanović Darko
31. Božičković Borislav
32. Bekić Rado
33. Sido Stevo
34. Becker Heinrich
35. Gondić Karlo
36. Jelešević Ilija

Sabirnom logoru St. Gradiška:

1. Jančikić Milka
2. Božičković Angelina
3. Vočkić Jelena
4. Brkić Milica
5. Begović Tamara
6. Ajanović Džemila
7. Stakić Anka
8. Kostić Jula
9. Mileusnić Nada
10. Medunić Mariola
11. Majstorović Dobrila
12. Buđen Jelenka
13. Ristić Mara
14. Božičković Jula
15. Hadžić Radmila
16. Alberini Katica
17. Marvin Stefica

Sve gore navedene osobe upućene su u sabirni logor prema odredbi Ustaške nadzorne službe ured I. u Zagrebu od 26. II. 42. br. 3337—42—F.

Za Aganović Hasana, pekara i Petra Marijana, đaka, ova Redarstvena oblast nije mogla dobiti nikakovih podataka o njihovom boravištu. Trebinčević Smajo, ličilac, pušten je iz zatvora nakon što je svestrano provedenom istragom utvrđeno da je nedužan. Suljagić Alija, koji je kao domobran bio u vezi sa Vodušek Jakovom, satnikom i drugovima, nalazi se i sada pritvoren kod Kotarske oblasti u Brčkom, te je za njega ova Redarstvena oblast dala nalog Kotarskoj oblasti u Brčkom da napravi prijedlog za sabirni logor.

Gornji izvještaj šalje se Naslovu s molbom na daljnji postupak.

ZA DOM SPREMAN!

Upravitelj župskog redarstva:
Dr. *Vladimir Vinek*

M.P.

Br. 191

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE NDH OD 28. SEPTEMBRA 1942. O UPUĆIVANJU IVICE LEDIĆA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC NA JEDNU GODINU[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA URED I RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U. Z. 68703—42

Predmet: LEDlC IVICA, upućenje u logor.

O D L U K A

Na priedlog pod br. ***Taj. 1156/42*** **sa strane** ***Kotarske oblasti u Derventi*** **nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:**

LEDlC IVICA, rođ. 1914 u Derventi, radnik
time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac.

Trajanje prisilnog boravka određuje se od ***jedne godine, tj. od dana uhićenja tj: od 4. VIII. 1942 — 4. VIII. 1943.***

Izvršenje ove odluke povjerava se: ***Županska redarstvena oblast u Brodu na Savi.***

O tome obaviest:

1. **Predlagaču Kotarske oblasti u Derventi.**
2. **Izvršiocu Županska redarstva oblast u Brodu na Savi.**
3. **Logoru u Jasenovac uz 1 primjerak priedloga.**
4. **Uredu II. radi očevidnosti — „ —.**
5. **Ovouredskoj pismari — „ —.**
6. **Stranci.**

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 28. IX. 1942.

M.P.

UPRAVITELJ

(Potpis nečitak)

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 172, reg. br. 35/4.

Br. 192

IZVOD IZ PISMA DR FRA DOMINIKA MANDIČA OD 29. OKTOBRA 1942. DR JURAJU ŠUTEJU, MINISTRU FINANSIJA IZBEGLIČKE VLADE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE, DA SE NJEGOVA SUPRUGA I SUPRUGA DR MARTINOVIČA NALAZE U KONCENTRACIONOM LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

Rim, 29. oktobra 1942. god.

Vrlo štovani i dragi Gospodine Ministre,

Vijesti iz naše tužne Domovine svakim su danom sve jadnije i bolnije. O tim prilikama primio sam ovih dana više prvorazrednih izveštaja, pa Vam saopštujem glavnije stvari.

Najprije obiteljske stvari. Vaša Gospođa i Gospođa *Dr-a Martinovića* još su u zatvoru u St. Gradišci. Preuz. nadbiskup Stepinac tri puta je intervenisao da se puste ali nije uspio. Postupak je s Gospođama dobar i kako vele ne oskudevaju ni na čemu. Od drugih je zatvorenih pušteno 15, među njima i Vaš *brat Zdravko.* Prof. *Ante Martinović* još je u zatvoru. Tako i *Dr. B. Smoljan* i drugi prvaci HSS. Iz Zagreba mi javljaju, da je pred 15 dana za sve uhapšenike bila velika pogibelj, jer da je mladi Kvaternik bio odlučio sve ih tajno poslati na drugi svijet. Dva dana prije nego je imao to izvršiti, bio je smenjen i poslan u Slovačku u zatočenje. Koliko je na tome istine, ne znam. Samo je sigurno, da će sa pritvorenicima sada postupak biti bolji i da ima izgleda da će mnogi biti pušteni na slobodu, među njima i zatvorene Gospođe. Kada što saznadem, javiću Vam...

Pozdravite g. *Dra Martinovića* gg. Vaše kolege u Ministarstvu i sve tamo poznate. Vas napose pozdravlja i prenosi Vam najtoplije pozdrave od Vašeg *brata Zdravka.*

Odani Vam prijatelj M. Rodoljub Hercegovac.

[1] Arhiv VII, a. EV (emigrantske vlade), k. 165a, reg. br. 37/3.

Br. 193

IZVOD IZ PISMA DR FRA DOMINIKA MANDIĆA OD 30. SEPTEMBRA 1942. DR JURAJU ŠUTEJU O HAPŠENJU I ODVOĐENJU U KONCENTRACIONE LOGORE JASENOVAC I STARU GRADIŠKU POZNATIH LIČNOSTI[1]

Rim, 30 septembar 1942.

Vrlo štovani i dragi g. Ministre,

Na 2. o. moj. pisao sam vašemu pomoćniku g. *Dr. Martinoviću* i izvjestio ga o prilikama u domovini. Ovih dana dobio sam nove vijesti, pa vam ih saopćujem. Ovaj put su vijesti neugodne. I malo su stare, ali su iz prvorazrednoga izvora, od osobe koja stoji u vezi sa g. Dr. *B. Smoljanom* i drugim rodoljubima u Zagrebu.

Moj mi je prijatelj saopćio slijedeće: koncem avgusta o.g. izvršeno je u Zagrebu i cijeloj Hrvatskoj veliko hapšenje istaknutih Hrvata, pristaša Dr. *Mačeka.* Policijsko obrazloženje: da šire lažne i uznemirujuće vijesti. Prema nekim vijestima ta bi hapšenja bila posledica toga što je Dr. Maček odbio poziv nemačkoga poslanika da sudjeluje u ustaškoj vladi. Pravi je razlog, što se od početka jula o.g. Hrvati stali u velikom broju buniti i bježati u šume, što se dovodi u vezu s utjecajem vođa HSS, te što se neoprezom nekih pokrajinskih prvaka saznalo za stalnu tajnu akciju rodoljuba Hrvata HSS.

Od 28 do 31 avgusta o. g. uhapšeni su sledeći: ing. *A. Košutić,* Dr. B. *Smoljan,* Dr. *Cajković,* Dr. *B. Eselj,* Dr. J. *Fleger,* vaš *brat Dr. Z. Sutej,* prof. *A. Martinović,* brat pom. Dr *Martinovića, Drago Seselj, Franjo Hirsler, Amroz Brozović, Risto Ješić,* Dr. M. *Jojkić, Belak,* Dr. *J. Zrinščak,* prof. *SI. Findrik,* Dr. *N. Matanić, Andre Pavlić, seljak Robić* iz Kravarskog, *Novosel Andrija,* Dr. *Banković* i drugi. Svi se ovi nalaze u zatvoru u Lepoglavi. U koncentracionom logoru u Jasenovcu su internirani: Dr. M. *Hanžeković,* Dr. *Jasinski,* ing. *Vučković* i još njih 5 do 6. Dr. *Reberski, Cavlek,* i župnik *Skrinjar* bili su zatvoreni i pušteni na slobodu nakon dva do tri dana. Dr Pernar i Pezelj su u zatvoru još od juna o.g. Zatvoreni su svi zastupnici HSS koji nijesu hteli doći na Pavelićev „Hrvatski sabor" te većina kotarskih prijetsednika organizacija HSS. Svega je uhapšeno u Zagrebu i okolici 288 osoba, a u čitavoj državi oko 2.500.

Vaša gospođa uhapšena je 30 avgusta o.g. u noći i zatvorena na Savskoj cesti. Nakon deset dana preveli su je u Staru Gradišku gdje je u posebnoj kući zatvorena sa gospođom Dr. *Milana Martinovića,* prof. *gdicom Pešut* i dr. *Olgom rod. Maček* (nećakinja pretsednika). Stanuju u posebnoj kući. Kako sam informiran poduzimlju se koraci da se puste na slobodu. Interveniraju Preuzvišeni Nadbiskup i drugi.

I vašeg sina Zdravka htjeli su uhapsiti, ali su ga prijatelji sakrili i nakon nekoliko dana s prijateljskom tuđom putnicom prebacili u Italiju.

[1] Arhiv VII, a. EV, k. 165a, reg. br. 27/3—2.

Sada se nalazi negdje u Istri. Zdravo je i dobro. Prijatelji se za nj stalno brinu.

Još neke činjenice. Izvešćuju me da su u Jasenovcu ustaše po nalogu sjevernih prijatelja sakupili sve cigane iz Hrvatske i da su ih poubijali 20.000, jer nisu arijevci.[2] Bosanske muslimane cigane nijesu dirali: ne daju ih Muslimani. Zidove su gotovo sve preselili iz Zagreba i drugih krajeva u Poljsku i Njemačku; sve pa i malu djecu. Zadnja je velika pošiljka otišla 12 avgusta o.g. Zagrebčani su im iskazivali veliku simpatiju na odlasku, jer su ih po danu u kamionima prevozili na stanicu. Više male djece prijateljske i susjedske obitelji su sakrili i sačuvali u Hrvatskoj i Zagrebu. Zidova ima još nešto u Jasenovcu, ali ti strašno pate i propadaju. Iz Sarajeva su listom potjerani. Iz Đurđeva svi osim *Šandora Brauna*, kojega su prijatelji ustaše spasili.

Ilija Jakovljević još je uvijek nalazi u zatvoru u Novoj Gradiški.

S ovim završavam i toplo pozdravljam vas i sve prijatelje i poznanike u stranom svijetu.

Uz prijateljski pozdrav

M. rodoljub Hercegovac

Br. 194

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 1. OKTOBRA 1942. SAČINJEN U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U KOJEM JOVANKA MARCETlC GOVORI O SVOM BORAVKU U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

ZAPISNIK

od 1. oktobra 1942. godine

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

JOVANKA MARCETlC, domaćica iz Prijedora, stara 20 godina, kći Mile i Anđe rod. Kantar, neudata, iskazala je:

[1] **Vidi dok. br. 101, 107 i 108. U pojedinim selima nije se moglo ni doći do podataka o pobijenim Ciganima, npr. u selima Žeravica i Mokrice (Opština Bosanska Gradiška) ubijeno je 611 u logoru Jasenovac—Stara Gradiška. Isto tako nisu se mogla ustanoviti ni imena odvedenih u logore iz sela Vrištik jer je nestalo 56 domaćinstava, a iz sela Jablanica 546 žitelja ovog sela u Opštini Bosanska Gradiška.**

[1] **Arhiv VII, Nda, k. 40, reg. br. 35/1.**

Na 14. ili 15. juna 1942 godine došli su u selo Međeđu oboružani ustaše i naredili, da svi žitelji ovoga sela imadu se u roku od 10 minuta spremiti na put.

Ustaše su nas isti dan oterali u Bos. Dubicu, a odatle preko mosta u Hrvatsku Dubicu i smestili nas na jedno polje kraj željezničke stanice u Hrv. Dubici, koje je bilo ograđeno bodljikavom žicom... .[2]

Na ovome polju kraj želj. stanice u Hrv. Dubici ostale smo 10 dana[s]

Nakon 10 dana ustaše su nas žene i decu pešice oterali u selo Uštucu kraj Jasenovca.

U Uštici ostale smo oko 14 dana, a bile smo sve smeštene na jednom polju kraj sela. Stražu nad nama čuvali su ustaše.

Na ovome polju ustaše su silili pojedine devojke, da s njima vrše spolno općenje, a to su činili i po danu i po noći, pa su 25 devojčica iz straha i užasa poludele. Sećam se, da je tada poludela jedna devojčica prezimenom Počuča, stara 15 godina, a rodom iz sela Međeđe, koju su ustaše češće puta izvodili na dogovore i silovali.

Za hranu smo dobijale i to svaka porodica pol lončića velikog od jedne litre kukuruzovog brašna, te nešto soli. Prema tome svakoj je porodici pripalo dnevno pol litre brašna. Nismo imale mogućnosti da ovo brašno kuhamo, pa smo se na sve moguće načine mučile da od dobijenog brašna priredimo bilo kakovu hranu, koja bi se dala jesti. U ovom logoru kraj Uštice vladala je među nama velika glad, pa su mnogi umirali, a najviše deca. Umrli su i ovde zakopavani u samom logoru.

Jednog jutra došla je u Uštucu jedna hrvatska komisija, da obiđe ovaj logor. Govorilo se je da je u ovoj komisiji bio i dr Lorković, ministar inostranih poslova tako zvane Nezavisne Države Hrvatske. Članovi komisije su se u svojim automobilima dovezli do logora, iz automobila bacili poglede na logor i odmah se odvezli dalje.

Nakon 14 dana odvedene smo iz Uštice u Jasenovac i tu smo bile smeštene na jednom polju uz želj. stanicu. Ovde smo ostale 4 dana, a za hranu smo primale, kao i u Uštici, — svaka porodica po pol litre kukuruzova brašna.

Nakon 4 dana ustaše su nas potrpali u teretne vagone i to po 80 osoba u jednom vagonu i otpremili za Slavj Požegu... .[4]

Marčetić Jovanka, s.r.

SASLUŠAO I OVERAVA:
Rodić Đuro, s.r.

D O V R Š E N O.

ZAPISNIČAR:
Tatalović Nevenka, s.r.

[1] [1] I ' Izostavljeno se ne odnosi na logor Jasenovac.

Br. 195

OBAVEŠTENJE USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZAGREB OD 3. OKTOBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE FAHRET SILAJDŽIC VIŠE NE NALAZI U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC JER JE UPUĆEN NA RAD U NEMACKU[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
URED I.

Zagreb, dne 3. X. 1942.

Broj 44738-IIb-6-42.

Predmet: SILAJDZIĆ FAHRET, odpust iz logora.

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST

BANJA LUKA

Omer Silajdžić iz Banje Luke, ponovno je zamolio putem Županstva pri Poglavniku, da se otpusti iz sabirnog logora njegov sin FAHRET SILAJDŽIC, a drugom molbom je gore navedeni zamolio, da mu se dozvoli posjetiti u sabirni logor svog sina FAHRETA SILAJDZiCA.

Odlukom ovog ureda od 13. V. 1942. broj: 20785/42. upućen je Fahret Silajdžić na prisilan boravak u sabirni logor u Jasenovac na vrieme od tri godine tj. od 8. IV. 1942. do 8. IV. 1945. jer je nepoćudan i pogibeljan po javni red i sigurnost, budući je vršio komunističku promičbu.

Uslied toga i jer je pomenuti upućen na rad u Njemačku, ne može se molbi udovoljiti, da se otpusti iz sabirnog logora njegov sin FAHRET SILAJDZIĆ, niti da ga posjeti u sabirnom logoru, jer se njegov sin ne nalazi u sabirnom logoru u Jasenovcu, o čem neka naslov obaviesti molitelja.

ZA DOM SPREMNI!

M.P.

UPRAVITELJ:
(Paver)

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 12/10.

Br. 196

NALOG ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA GRAD BANJU LUKU OD 3. OKTOBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU LOGORA STARA GRADIŠKA DA SE 8 LICA IZ PRIJEDORA UPUĆUJE U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKU I VELIKU ZUPU SANA I LUKA

Broj: 1300/42.

Priepis.—
Predmet: Glišo Stupar i dr., **Original se nalazi pod brojem 130/42.**

propraćanje u logor.— **Banja Luka, dne 3. listopada 1942.**

ZAPOVJEDNIŠTVU SABIRNOG LOGORA

STARA GRADIŠKA

GLISO STUPAR, RADE STUPAR, BOSKO STUPAR, MILKO KOVRLIJA, MILAN MANDIĆ i MARICA IGNJATOVlC uhićenici ovog Redarstva upućuju se Naslovu,

Iste predružiti ostaloj priedorskoj grupi, koju smo predali Naslovu 28. IX. 1942. god. pod brojem 1300/42. dok ne stigne tvorivo za prieki sud.

Nadalje se upućuju OSMAN DZAFIC i MUSTAFA DZAFlC isto uhićenici iz Priedora, te se i oni predružuju gore navedenoj priedorskoj grupi, dok ne stigne za njih odobrenje za logor od U.N.S.-a Ureda I.

ZA DOM SPREMNI!

Za tačnost priepisa jamči

NADSTOJNIK PISARNE:
F. Ban

Prepisala:
Zdenka Blažeković, s.r.

UPRAVITELJ:
Frane Miletić, v.r.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 6/4.

Br. 197

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 3. OKTOBRA 1942. DA SE MIHAJLO PISAREVIC UPUĆUJE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA — URED I

Ravnateljstvo ustaških redarstva Nezavisne Države Hrvatske

u Zagrebu

Br. U.Z. 71560/42—4

Predmet: Pisarević Mihajlo.
UDUčenie u logor.

O D L U K A

Na priedlog pod br. Taj. 667/42. sa strane Kot. oblasti u Brodu na Savi, te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:

PISAREVIĆ MIHAJLOM, rođ. 23. VIII 1923. u Sibinj, ugovorni time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac.

Trajanje prisilnog boravka određuje se 4 mjeseca tj. od dana uhićenja, tj. 9. 9. 1942—9. 1. 1943.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Zup. red. oblasti u Brodu na Savi.

O tome obavest:

1. **Predlagaču: Kot. oblasti u Brodu na Savi,**
2. **Izvršiocu: Zup. red. oblasti u Brodu na Savi,**
3. **Logoru u Jasenovcu uz 1 primjerak priedloga,**
4. **Uredu II radi očevidnosti "**
5. **Stranci.**

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum: 23. listopada 1942 M.P. Upravitelj:

(Potpis nečitak)

O B R A Z L O Ž E N J E

Budući je predmetni održavao veze sa odpatnicima, stoga kao nepoćudan po javni red i sigurnost upućuje se u sabirni logor na prisilni boravak temeljem §_____1, 2 i 3 Zakonske odredbe od 25. XI 1941. broj CDXXIX-2101-Z-1941.

[1] Neregistrovana kopija dokumenta.

Br. 198

IZVEŠTAJ UPRAVNO-POLITIČKOG ODELJENJA ZAŠTITNOG REDARSTVA BANJA LUKA OD 6. OKTOBRA 1942. UPRAVITELJU ZAŠTITNOG REDARSTVA BANJA LUKA O LICIMA KOJA SU UPUĆENA ILI IMAJU DA BUDU UPUĆENA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO U BANJA LUKI
UPRAVNO-POLITICKI ODJEL

Banja Luka, dne 6. listopada 1942.

Predmet: Izvješće od 5. listopada 42.

UPRAVITELJU ZAŠTITNOG REDARSTVA

BANJA LUKA

Dne 4. listopada o.g. primljeni su u logor Stara Gradiška:

I. 1. — Todorovac Ibrahim, 2. — Muftić Aziz, 3. — Durbić Niko, 4. — **Smelzer** Ervin, 5. — Glumac Dragica, 6. — Numanović Osman, 7. — Varunek Vikica, 8. — Banušić Antonija, 9. — Prunk Ivanka, 10. — Kave**zon** Rifka, 11.— Kavezon Lela, 12. — Dukić Obrad, 13. — Dukić Bogdan, 14. — Gvožđar Irfan, 15. — Barić Branimir, 16. — Milojević Marinko, 17. — Kritzler Johana i Ifeta Zekić, 18. — Jovanović Mitar. — Potvrde o prepraćenju imenovanih nalaze se u pismohrani ovog Redarstva.

II. Prijedlozi za prisilni boravak u logoru poslani su Uredu I. u Zagreb za sliedeće uhićene:

1. — Baručija Ibrahim, 2. — Stanivuković Đorđe, 3. — Momić Milan, 4. — Sajn Drago, 5. — Đuzel Kemal, 6. — Ivezić Petar, 7. — Cekrlija Ljubica, 8. — Halimić Halim, 9. — Tubić Čedo, 10. — Topić Ana, 11. — Jokić Rajko, 12. — Stupar Bosiljka, 13. — Đermanović Mara, 14. — Tankosić Ružica, 15. — Bjelajac Bosiljka, 16. — Koščica Ružica, 17. — Garić Gina, 18. — Babić Dragica, 19. — Kapor Bosa, 20. — Tukerić Ljubica, 21. — Suput Nevenka, 22. — Topić Ana, 23. — Ekić Ahmet, 24. — Fejzagić Fahira, 25. — Suzana Canji.

Cim dođu odluke iz Zagreba o imenovanim biti će prepraćeni u sabirni logor Stara Gradiška.

III. Uhićenici iz Priedora (osumnjičeni radi veze sa partizanima) za čiju se sudbinu još ne zna:

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 9/10.**

1. — Božić Petar, 2. — Komlenović Košta, 3. — Vukanović Cedo, 4. — Banović Stevo, 5. — Božić Mara, 6. — Božić Ljubica, 7. — Banović Persa, 8. — Popović Milica, 9. — Popović Nevenka, 10. — Radovanović Radmila, 11. — Pavlović Persa, 12. — Džaković Tankosova, 13. — Despot Darinka, 14. — Alač Mileva, 15. — Morača Jovanka, 16. — Jeličić Jovanka, 17. — Jeličić Milena, 18. — Vasiljević Danica, 19. — Milinović Nada, 20. — Radetić Radojka, 21. — Radetić Ranko, 22. — Radetić Perica, 23. — Vukanović Milica, 24. — Dragosavljević Ljubica, 25. — Dragosavljević Smilja, 26. — Tomašević Dragica, 27. — Majkić Radojka, 28. — Majkić Jovanka, 29. — Rakaz Persa, 30. — Vukić Mara, 31. — Jovanić Darinka, 32. — Marin Persa, 33. — Vulanović Desanka, 34. — Vuković Vidojka, 35. — Crnogorac Nada. — Izvide vodi izvjestitelj G. Simić.

IV. Sa izvanrednog Narodnog suda u Zagrebu prepraćeni su ovom Redarstvu: 1. — Kararić Rifat, 2. — Selman Jusuf, 3. — Karabegović Muharem, 4. — Cirski Nada, 5. — Sarač Havka. O imenovanim uhićenicima provešće se ponovni izvidi radi eventualnog upućenja u Sabirni logor.

V. Kod ovoga Redarstva nalaze se uhićenici: 1. — Topić Adem, 2. — Grdan Mujo, iz Bos. Gradiške koji su bili u vezi sa strieljanim odmetnikom Atifom Topićem — izvidi se vode.

VI. Prema dosadašnjim izvidima ali još ne dovršenim, ima izgleda da bi se uhićenici: 1. — Husein Osmančević (u koliko se radi njegove 6 djece ne bi pustio na slobodu), 2. — Zic Ivan, 3. — Dedić Fahret, 4. — Vukić Milan, 5. — Basta Savka, 6. — Harambašić Nafija, 7. — Đuzel Kemal, 8. — Halimić Halim, 9. — Babić Dragica, 10. — Garić Gina, mogli staviti pod Pokretni prieki sud. Moli se Naslov da bi za suđenje ovim uhićenicima pozvao u Banju Luku Ustaški prieki sud.

VII. Sudbina uhićenika Jusufović Huseinra nije još poznata, jer isti uporno odbija svaku i najmanju vezu sa komunistima, premda ga mnogi terete (Šandor Blekić i Ekić Ahmet).

VIII. Divljak Drago — predveden po oružnicima ovome Redarstvu (domobran u civilu) nakon saslušanja biti će predan Banjalučkom zdrugu.

IX. Galić Matko, 2. — Biščević Smail, 3. — Bubalo Mahmut, biti će pušteni na slobodu, uz prethodno odobrenje Naslova.

X. 1. — Stupar Mišo, 2. — Esad Kapetanović, 3. — Milan Dragić predvedeni su iz logora Stara Gradiška ovome Redarstvu, kako bi mogli dobiti od njih potrebne podatke.

XI. Na zahtev četnika uhićeni su pod sumnjom komunističke djelatnosti: 1. — Babić Dušan, 2. — Stojanović Zivko. O imenovanim Naslov će biti posebnim izvještajem obaviešten.

XII. 4. X. o.g. prepraćeni su od Njemačke Borbene skupine „Zapadna Bosna" I.C.: Nikola Savanović, 2. — Branko Vujinović, 3. — Pero Lov-

rić, 5. — Dušan Lovrić, 6. — Simo Sabić, 7. — Rade Milojica — izvidi se vode.

XIII. 1. — Cerlinski Stanko, predveder je od oružničke ispostave Kmete radi suradnje sa partizanima. Kako sc- imenovani nalazi u bolnici izvidi se ne vode.

XIV. Uhićenici/ce nalaze se u bolnici pod nadzorom: 1. — Marin Persa, 2. — Vukadinović Desanka, 3. — Vuković Vidojka, 4. — Ivezić Petar (teško bolestan), 5. — Cerlenski Stanko.
Ad 1. odpremljeno 8 (osam) Priedorčana.

Nadstojnik Upr. pol. odjela:
Rudi Weiss

Ad I. Dne 4. X. odpremljeno je u logor osam Priedorčana:
1. Glišo Stupar, 2. Rade Stupar, 3. Boško Stupar, 4. Milko Kovrlija, 5. Milan Mandić, 6. Marica Ignjatović, 7. Osman Džafić, 8. Mustafa Džafić.—

U pritvoru se nalazi devet taoca.—

Ukupni broj uhićenika 96.

Br. 199

IZVEŠTAJ ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI SLAVONSKI BROD OD 8. OKTOBRA 1942. VELIKOJ ZUPI POSAVLJE O UPUĆIVANJU JEVREJA IZ GRADAČCA U KONCENTRACIONI LOGOR[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U BRODU n. S.

Brod n. S., 8. X. 1942.—

Područje - Kotarevi: Brod n/S, Županja, Derventa, Brčko, Gradačac, Bijeljina — Izpostave: Bos. Brod (kotar Derventa), Bos. Samac (kotar Brčko), Odžak (kotar Gradačac)

Br. Taj. 4392—1942.—

Predmet: **Zidovi s područja kot. oblasti Gradačac, — odprema u logor.—**

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 175. reg. br. 14/1.**

VELIKOJ 2UPI „POSAVJE"

BROD NA SAVI

Na tamošnji taj. br. 3736 od 1. X. 1942 savezno sa tam. odlukom taj. br. 3753 od 1. X. 1942.

Naslov se izvješćuje da je postupi j eno po tam. nalogu te su u logor odpremljene sliedeće osobe:

1.) Spitzer Ana, sestra pomoćnica, stara 45 god., udova, boravi u Gradačcu.

2.) Spitzer Petar, dječak, star 12 god. boravi u Gradačcu,

3.) Regina Sarvaši, kućanica, stara 65 god., udova boravi u Spionica,

4.) Levi Blanka, krojačica, stara 27 god., udova boravi u Zelinja,

5.) Levi Heia, dijete, 6 god., kći od 5/boravi u Zelinja

6.) Vamoš Margita, krojačica, 22 god. neudata, boravi u Modriću.

7.) Kesler Vatroslava, priv. čin., 19 god. neudata boravi u Modriću

8.) Frajnd Jozefina, krojačica, 39 god. neudata, boravi u Modriću.

Na području kotara Gradačac ostaju još:

1.) Artur Kraus, apotekar u Gradačcu sa ženom i dvije kćeri.

2.) Dr. Ervin Ginsberg, liječnik ambulante suzbijanja end. sifilisa sa majkom.

3.) Dr. Drago Weinberger, liječnik ambulante u Srnicama.

4.) Dr. Albert Schlessinger, liječnik ambulante u Spicnici sa ženom i sinom.

5.) Dr. Regina Atijas, liječnica u Zelinji.

6.) Josip Rechnitzer, mehaničar-šofer, ambulante (žena mu katolkinja).

7.) Dr. David Freund, občinski liječnik u Modriću sa 2 djece.

8.) Dr. Ladislav Lederer, liječnik ambulante u Modriću sa suprugom i ocem.

Josip Rechnitzer, koji je bio uhićen, pušten je budući mu je žena katolkinja. Ista je namještena u Osijeku u redakciji „Hrvatskog lista". Iz po njoj predloženih isprava uvidila je oblast, da zaista postoji mješoviti brak.

S molbom na znanje.—

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ ŽUPSKE REDAR. OBLASTI:
(Dr. Vladimir Vinek)

M.P.

Br. 200

ZAPISNIK OD 9. OKTOBRA 1942. SAČINJEN U LOGORU STARA GRADIŠKA U KOJEM JE MILAN DRAGIC DAO SVOJ ISKAZ[1]

ZAPISNIK

sastavljen u Zapoviedničtvu sabirnog logora Stara Gradiška, a po organima Župske redarstvene oblasti Nova Gradiška, dana 14. srpnja 1942. g.

P.P.

Pristupa predvedeni Milan Dragić đak učiteljske škole, rođen 1921 u selu Veliko Blaško, kotar Banja Luka, sin Nikole i Ilinke rođene Stanivuković, neoženjen, vjerom grkoistočne, navodno nekažnjavan, na postavljena pitanja odgovara sliedeće:

U partizanima sam bio od siječnja mjeseca i odmah sam bio naoružan sa puškom i 40 naboja.

Pušku sam predao komandiru Sulji Alalkiću, onog dana kad sam bio ranjen.

Za skriveno oružje neznam, jer pred samu predaju sam se nalazio u bolnici.

Iz Banja Luke dojavljivala mi je neka studentkinja po imenu Zaga i neki Kapetanović Ajro.

Drugo nemam ništa reći a na sve rečeno mogu se zakleti.

Dovršeno i zaključeno:

Saslušao: **Potpisujem:**

(Potpis nečitak) ***Dragić Milan,*** **v.r**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKU I VELIKU ZUPU SANA I LUKA—BANJA LUKA

Primljeno: 1. X. 1942. Rad. jedinica 3.
Broj U.Z.: 00 2251, — izviestitelj: W.

B.L. 9. X. 1942.

Za točnost priepisa jamči

(Potpis nečitak)

Prepisala:
Babić.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 27/6.

Br. 201

OBAVESTENJE ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA SARAJEVO OD 10. OKTOBRA 1942. DRŽAVNOJ BOLNICI SARAJEVO DA JE FANICA AŽMAN UPUĆENA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA

ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD SARAJEVO I VELIKU 2UPU VRHBOSNA

Broj: 3321/42.

Sarajevo, dne 10. listopada 1942.

Predmet: Ažman Fanica, podatci.

DRŽAVNOJ BOLNICI

S A R A J E V O

Savezno sa vašim dopisom broj: 8876/42 od 8. listopada tg. priobćuje vam se, da je Fanica Ažman, uhićena dne 27. srpnja tg. radi održavanja veze sa komunistima, te omogućavanja biega iz bolnice na liečenju nalazećim se komunistima.[2]

Kao pogibeljna po javni red i sigurnost odlukom Ustaške nadzorne službe — Ured I u Zagrebu broj: 48670/42—54. od 30. srpnja tg. prepraćena je dne 7. kolovoza tg. u sabirni logor u St. Gradiški na vrieme od 1 (jedne) godine dana.

Za Dom — Spremni!

Upravitelj: u. z.
(Zl. Sevor)

M.P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 185, reg. br. 6/2-12.

[2] Državna bolnica u Sarajevu obaveštena je da su iz istih razloga u logor Jasenovac upućeni: Meho Hačimić, Đorđe Zirojević, Maksim Zirojević, Josip Cupić, Đorđe Javorac, Marko Ergovac, Nikola Aleksić, Zaim Topčić, Huso Hačimić, dr Nedeljko Zec i Mustafa Sejdić (Arhiv VII, a. NDH, k. 185, reg. br. 6/2-11-16).

Br. 202

IZVEŠTAJ VELIKE ŽUPE GORA — PETRINJA OD 14. OKTOBRA 1942. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH DA SU USTAŠE POD KOMANDOM LJUBE MILOŠA ODVELE OKO 1000 LICA IZ CRKVENOG BOKA, IVANJSKOG BOKA I STRMENA U LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA GORA
PETRINJA **Petrinja, dne 14. listopada 1942.**
Br. Taj. 430 1942.

Predmet: Crkveni Bok, Ivanjski Bok i Strmen sela, odvedenje stanovništva u sabirne logore.

Ministarstvu unutarnjih poslova,
tajničtvo ministra

Zagreb.

Predlažem naslovu u gornjem predmetu sliedeće izvješće:

Dne 13. omj. zamjenik zapovjednika ustaške pripremne satnije u Sunji g. Poliö izvjestio je brzoglasom ovu župu sliedeće:

„Danas dne 13. listopada 1942. prije podne došli su na područje občine Crkveni Bok ustaše iz Jasenovca i počeli su sa evakuacijom pučanstva sela Crkveni Bok, Ivanjski Bok i Strmen, čiji su stanovnici svi prielaznici na rimokatoličku vjeru.

Jedan dio stanovništva se razbježao po okolišnim šumama; dočim ih je nepoznati broj odveden, u logor Jasenovac.

Prednje priobćuje velikoj župi radi znanja i ustanovljenja, da li je ova evakuacija izvršena po nalogu vlasti ili je to učinjeno proizvoljno, jer su ova sela do sada bila uviek lojalna."

Istog sadržaja primio sam također izvješće brzoglasnim putem i od kotarskog predstojnika u Hrvatskoj Kostajnici.

Pošto o ovim preduzetim akcijama sa strane Ustaša ovoj župi nije bilo ništa poznato, to sam odmah o tom još istog dana izvjestio brzoglasom naslov, kao i obćeg opunomoćenika vlade g. ministra Turinu u Banja Luci.

Sliedećeg dana t.j. 14. omj. uputio sam se sa kotarskim predstojnikom u Hrvatskoj Kostajnici Bakarićem i ustaškim satnikom g. Majerom iz Kostajnice na lice mjesta, da ustanovim, koji je zapravo povod ovakovom odvađanju mirnog stanovništva u logor i po čijem se to nalogu

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 213, reg. br. 43/7.

vrši, jer nijednoj ovdašnjoj vojnoj ni građanskoj vlasti o tome nije bilo ništa poznato.

Ustanovio sam, da su pomenuti Ustaše pod zapovjedničtvom ustaškog nadporučnika Ljubomira Miloša navedenog dana oko 6 sati u jutro zaokružili sela Crkveni Bok, Strmen i Ivanjski Bok, otvorili u pravcu sela jaku puščanu vatru, uslied koje je nastala među stanovničtvom panika i kako je ovo počelo bježati u obližnje kukuruze, da spasi goli život, predmjeva se, da ih je dosta ovom prilikom i životom stradalo.

Nitko do sada nije pregledao okolišni prostor, da se ustanovi broj poginulih, a niti se tko to usudi izvršiti, jer Ustaše tamo svemoćno gospodare.

Tamošnji oružnički narednik i zapovjednik oružničke postaje Stanko Abramović prigodom ove akcije upitao je ustaškog zapovjednika i to jednog nadporučnika po čijem se to nalogu zapravo vrši i kako je to moguće, da redovite vlasti o tome ništa ne znaju.

Ovaj mu je na to odgovorio:

„Ovo se vrši po mojem nalogu i ja imadem ovlast, da dignem ma bilo koje mu drago selo i grad."

Općina Crkveni Bok imade tri sela i to: Crkveni Bok, Ivanjski Bok i Strmen sa ukupno oko 2500 stanovnika.

Prema podatcima, koje sam mogao na licu mjesta prikupiti odvedeno je u logor oko 1000 osoba bez razlike spola i dobi, no ipak većina mlađeg svieta odbjeglo je u obližnje šume.

Sada ova sela, koja su bila inače najbogatija u ovoj župi, predstavljaju pravu sliku pustošenja.

Narod djelomično odveden u logore, a većim dielom odbiegao u šumu, stoka, svinje i nebrojena pernata živina luta poljima i putevima bez gospodara, a da se za tu narodnu imovinu nitko ne brine.

Ustaše izvlače iz kuća sve vriednije stvari, kao na primjer: šivaće strojeve, platno, ćilime, rubeninu i ostalo ruho i sve to stavljaju pred kuće uz rub ceste. Dok su jedni ovim poslom zabavljeni, drugi ove stvari kao i hranu (kukuruz i pšenicu) tovare u kola, koja su rekviririrali po hrvatskim selima Lonji i Bobovcu i odvažaju sve preko skele na Savi u selo Lonju.

Tamošnji oružnici njih 10 bezpomoćno promatraju kako se uništava narodna imovina, ali se ne usude ništa protusloviti, a kamo li ovaj narod uzeti u zaštiti. Pa ni potpisati na više stavljenih upita nije od strane Ustaša dobio nikakav odgovor, već preziran i preteći pogled.

Kako nisam našao zapovjednika ovih Ustaša na licu mjesta, jer je isti bio preko Save u selu Lonji, to sam uputio kotarskog predstojnika Bakarića, da ode u Lonju i umoli zapovjednika da dođe u Crkveni Bok, gdje sam ga čekao sa ustaškim satnikom g. Majerom. Dotični zopovjednik nije našao za shodno, da dođe u Crkveni Bok, a na upit predstojnika po čijem se to nalogu radi, kratko je odgovorio, da su oni tako činili i drugdje i da će već on predložiti o učinjenom izvješće župi i nakon toga nastavio se dalje častiti sa svojom svitom uz čašicu rakije i slaninu pri kakovom ga je poslu kotarski predstojnik i zatekao.

Među inim odveden je također u logor sa ženom i 3 djece Vančurinko Pavao, trgovac iz Crkvenog Boka po narodnosti Ukrajinac, koji je pred sličnim terorom svojevremeno pobjegao iz Rusije.

Prema podatcima tamošnjeg župnika i oružničkog narednika, ovaj je čovjek bio u svakom pogledu prije kao i sada apsolutno pouzdan i izpravan.

Nikakova zauzimanja i uvjeravanja sa strane župnika i oružničkog narednika nisu pomogla, da se ovaj čovjek sa svojom obitelji poštedi.

Stanovnici navedenih sela bivši su pravoslavci, koji su još prošle zime korporativno prešli na rimokatoličku vjeroizpovjest i koji su se do sada prema Državi uviek ispravno i lojalno držali, odazivali se svim pozivima redovitih vlasti, a isto tako i izvršivali pokorno i dosljedno sve odredbe zakonitih državnih vlasti.

Do danas u tim selima nije se dogodio niti jedan čin, koji bi bio uperen protiv postojećeg poretka u Državi.

Nakon što su prešli na katoličku vjeru, osnovana je za njih i rimokatolička župa sa sjedištem u Crkvenom Boku pod upravom g. župnika Kralja, koji se također pohvalno izrazuje o držanju i radu stanovnika ovih sela.

Prema izvješću oružničkog narednika Abramovića odmetnulo se je doduše u posliednje vrieme u šumu jedno 8 mladića, koji po svojim moralnim osobinama ništa ne znače, jer su to bili u glavnom slugani (svinjari) i bezkućnici, a dvojica nisu čak ni sa područja ove općine. Isti me narednik izvješćuje, da su doduše pred više mjeseci pokušali partizani promičbom zadobiti ovo stanovničtvo za sebe, ali je ovaj narod najodlučnije odbio svaku suradnju sa odmetnicima i sami vodili strogo računa o tome, da im se sumnjivi tipovi ne uvlače u selo i da ih ne dovode do iskušenja.

Prema izloženom mišljenja sam, da nije bilo opravdano ni stvarnog razloga, da se je protiv stanovnika ovih sela ovako postupilo.

Ako je već postojala državna potreba, da se primjene represivne mjere, onda je predhodno trebalo svakako utvrditi krivce u koliko takovih u obće ima i protiv istih svom strogošću zakona postupiti primjera radi drugima, jer samo takovim postupkom može se afirmirati i onako pokolebano povjerenje naroda u rad državnih vlasti.

Ovakav postupak imati će nedvojbeno za posljedicu to, da će stanovnici općine Staza i sela Zivaja, koji su također bivši pravoslavci, odmetnuti se u šume, jer im nitko ne može pružiti jamstvo, da i njih sutra takova sudbina ne čeka, a time će se postići to, da će u tom dielu postojeće prometne veze, a napose željezničke pruge Sunja—Jasenovac i Sunja —Hrvatska Kostajnica biti ugrožene i izložene svakodnevnom napadaju.

Napomenuti mi je još i to, da se sa područja općine Crkveni Bok sada nalazi oko 200 ljudi u hrvatskoj vojsci, a 200 otprilike u Njemačkoj na radu, pa i obitelji ovih ljudi nisu ovom prilikom pošteđene i ako imaju prema postojećim odredbama pravo na punu zakonsku zaštitu u svakom pogledu.

Izvješćujući prednje, molim gospodina Ministra, da izvoli izdati najžurnije odredbe, da se nekrivo i nedužno ovo stanovničtvo iz logora pusti i povrati svojim domovima.

Nadalje, da im se sva nepovl&stno oduzeta imovina povrati i da se sadanja oružnička postaja u Crkvenom Boku pojača sa dovoljnim brojem oružnika odnosno domobrana, koji bi po povratku ovih ljudi istima osigurali život i njihovu imovinu.

Za dom spremni!

Zamjenik velikog župana
Podžupan:

M. P.

(Potpis nečitak)

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA

Primljeno, dne 15. X. 1942
T. Broj 713 I. A. 1. priloga **U Zagrebu, dne 17. listopada 1942.**

Velikoj župi Gora — na ruke g. podžupana

P e t r i n j a

Po nalogu gospodina ministra unutarnjih poslova pozivate se, da se odmah uputite na područje općine Crkveni Bok i provedete izvide na licu mjesta obzirom na najnovije događaje koji su se na tom području desili te ujedno utvrdite kako i na koji način bi se mogla nadoknaditi šteta tamošnjim stanovnicima, koji su prigodom podhvata sa strane ustaša postradali.—

Nakon provedenih izvida i utvrđenja načina naknade štete podnesite ovom ministarstvu osobno iscrpno izvješće. —

Dopis preuzeo:
Zgb, 17.X. 1942.

(Potpis nečitak)

(Potpis nečitak)

Br. 203

NALOG ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA BANJU LUKU OD 13. OKTOBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU LOGORA STARA GRADIŠKA DA SE 19 LICA UPUĆUJE U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJU LUKU
I VELIKU ZUPU SANA I LUKA.—

Broj: **Banja Luka, 13. listopada 1942.**
Predmet: Mujagić Remzo i dr.
prepraćenje u logor.—

ZAPOVIEDNIČTVU SABIRNIH LOGORA

STARA GRADIŠKA

Savezno sa brzojavnim nalogom U.N.S. Ured I. od 31. VII. 1942. godine prepraćuju se Naslovu sliedeći uhićenici:

1. **Mujiagić Remzo**
2. **Ritan Ljuboje**
3. **Maletić Arso**
4. **Milaković Trivun**
5. **Kaus Marija**
6. **Tadić Fehim**
7. **Bajrić Mašo**
8. **Bajrić Murat**
9. **Bajrić Salko**
10. **Beben Anka**
11. **Ivan Čepin**
12. **Dušan Ćiverica**
13. **Milan Stevan**
14. **Sretko Marin**
15. **Janja Selak**
16. **Mara Bašić**
17. **Mara Gnjatović**
18. **Sava Gnjatović**
19. **Stana Macura**

Molim potvrditi priem!

ZA DOM SPREMNI!

ZAMJ. UPRAVITELJA:
Božidar Viljetić

Za točnost priepisa jamči
NADSTOJNIK u.Z.
(Setka)

Banja Luka, 21. XI. 1942.

Prepisala:
Babić

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 10/10.**

Br. 204

NALOG ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA BANJU LUKU OD 16. OKTOBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU LOGORA STARA GRADIŠKA DA SE 22 LICA UPUĆUJU U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA **Priepis**
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJU LUKU I VELIKU 2UPU SANA I LUKA

Predmet: Baručija Ibrahim, upućenje u logor. — **Banja Luka, dne 16. listopada 1942**

ZAPOVJEDNIČTVU SABIRNOG LOGORA

Stara Gradiška

Prema odluci Ustaške Nadzorne Službe Ured I. broj: 69911-42-6 od 29. rujna prepraćuje se sliedeći uhićenici:

1. Baručija Ibrahim, 2. Stupar Bosiljka, 3. Tubić Čedo, 4. Ekić Ahmet, 5. Čekrlija Ljubiša, 6. *Stanivuković Đorđe,* 7. Halim Halimić, 8. Đuzel Kemal.—

Prema odluci Ustaške Nadzorne Službe Ured I. broj: 72560/42—6 od 7. listopada 1942. prepraćuju se:

1. Suput Nevenka, 2. Momić Milan, 3. Topić Ana, 4. Jokić Rajko, 5. Sajn Drago.—

Prema odluci Ustaške Nadzorne Službe Ured I. broj: 69912/42—9 od 29. listopada 1942. prepraćuju se sliedeći:

1. Babić Dragica, 2. Đermanović Mara, 3. Tukerić Ljubica, 4. Dr. Suzana Čanji, 5. Bjelajac Koviljka, 6. Koščica Ružica, 7. Tankosić Ružica, 8. Kapor Bosa.—

Bez odluke se prepraćuje kao partizanka Filipović Milka.

Umoljava se priem potvrditi.—

ZA DOM SPREMNI!

ZAMJENIK UPRAVITELJA:
Božidar Viljetić, v.r.

Za točan priepis jamči:
NADSTOJNIK PISARNE:
(F— BAN)

M. P.

Prepisala:
(N. Perlić)

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 30/6.

Br. 205

IZVOD IZ PISMA ŠTABA 5. KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 19 OKTOBRA 1942. ŠTABU III OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE SA PREDLOGOM ZA NAPAD NA KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

U vezi sa našim usmenim razgovorima sa drugom Grgom[3] i Ivom[4] o zajedničkim akcijama, dosada se nije ništa ostvarilo. Naš geografsko--strateški položaj i njegova aktivnost u mnogome (je) naslonjena na vaše snage i postaje objektivni faktor za zajedničko djelovanje.

U tome pogledu mi smo činili pismene prijedloge o čemu od vas nismo dobili pismene odgovore. Niste nas obavijestili ni o jačini neprijateljskih garriizona koji dolaze u obzir za zajedničke akcije.

Mi ponovno predlažemo napade na Dubicu, Jasenovac i Gradišku.

Politički bi najkorisnije za nas bilo likvidirati Jasenovac, a vojnički Dubicu.[5] Najhitnije nam po ovome odgovorite. .. .[6]

[1] Arhiv VII, a. NOP-a, k. 1868, reg. br. 10/1.

[2] i • Izostavljeno se ine odnosi na logor Jasenovac.

[a] Jankes.

[4] Marinković.

' U vezi sa ovim predlogom Stab III operativne zone NOPO Hrvatske 28.10. 1942. je odgovorio Štabu 5. krajiške NOU brigade da nije u mogućnosti preduzeti zajedničke akcije na Jasenovac, Dubicu i Gradišku, jer bi osvajanje takvih neprijateljskih uporišta stajalo mnogo ljudskih žrtava. Evo šta u tom pismu između ostalog piše: „...1. Sto se tiče vašeg predloga za zajedničku akciju na mjesta J(asenovac), D(ubicu) i G(radišku), mi stojimo na stanovištu da te akcije za sada nisu moguće, ne samo sa naše strane nego čak i sa vaše. To su vrlo teške akcije i obzirom na vojno i političko stanje kod nas i kod vas takve akcije treba da otpadnu (za sada)..." (Građa..., knj. III, dok. br. 87). No, Ideja o napadu na logor Jasenovac postojola je još 1941. godine. S tim u vezi, Franjo Svećnjak kaže:

„U XI mjesecu 1941. godine, dobio sam u zadatak od druga Kljaića, da pod svaku cijenu odem u Jasenovac i provučem se u sam logor da izvidim situaciju, jer je bio plan da se logor Jasenovac oslobodi. Ja sam ovo učinio, otišao u Jasenovac i preko Jurić Mire, moje neke daljnje sestričine, a koja je bila zaručena s Matkovićem, uspio sam s njom da uđem i u sam logor, razgledam raspored straža i naoružanje, koje su ustaše u to vrijeme imale. Nakon povratka iz Jasenovca, poslao sam šemu o rasporedu straža i tekstualno obrazloženje, ali do napada, oslobođenja logora Jasenovac nije došlo, vjerovatno što su u to doba, bile partizanske grupe preslabe, a logoru Jasenovac prilaz težak."

sn.*

Br. 206

NALOG ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA BANJU LUKU OD 21. OKTOBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU LOGORA STARA GRADIŠKA DA SE 17 LICA UPUĆUJU U LOGOR[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKU I VELIKU ŽUPU SANA I LUKA BANJA LUKA

Priepis.—
Original se nalazi pod brojem 1300/42.

Broj: 1300/42. **Banja Luka, dne 21. X. 1942.**

Predmet: Cedo Vukanović i drugovi prepraćenje u logor.—

ZAPOVJEDNIČTVU SABIRNIH LOGORA

STARA GRADIŠKA

Prema brzojavnom nalogu Zapovjedničtva U.N.S. prepraćuje se u sabirni logor sliedeći uhićenici:

1. CEDO VUKANOVIC
2. DESA VUKANOVIĆ
3. MILICA BUKANOVIC
4. PERSA BANOVIC
5. STEVO BANOVIC
6. RADMILA RADOMANOVIC
7. PETAR BOZIC
8. MARA BOZIC
9. NADA MILINOVIC
10. LJUBICA BOZIC
11. DARINKA JOVANOVIC
12. NADA CRNOGORAC
13. PERSA RAKAS
14. LJUBICA DRAGOSAVLJEVIC
15. SMILJA DRAGOSAVLJEVIC

Prema odluci Zapovjedničtva U.N.S. broj: 69912—42—3 od 29. rujna 1942. prepraćuje se u logor na prisilni boravak u trajanju od tri godine uhićenica GINA GARIC.—

Prema odobrenju Zapovjedničtva U.N.S. prepraćuje se u logor BASTA SAVKA za koju ćemo naknadno poslati odobrenje od Ureda I.

Ukupno se prepraćuje 17. uhićenika.

Umoljava se naslov da uhićenike pod brojem 1—15 pripoji grupi

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 33/4.

uhićenika iz Priedora za koje će ovo Redarstvo poslati naknadno tvorivo za prieki sud. Umoljava se priem potvrditi.

ZA DOM SPREMNI!

Božidar Viljetić, v.r.

Za točnost priepisa jamči

NADSTOJNIK PISARNE:
(F. Ban)

M.P.

Prepisala:
(Zdenka Blažeković)

Br. 207

IZVOD IZ IZVEŠTAJA ODELJENJA ZA JAVNU SIGURNOST VRHOVNOG ORUŽNICKOG ZAPOVEDNIŠTVA OD 23. OKTOBRA 1942. GLAVNOM STOŽERU DOMOBRANSTVA O ODVOĐENJU ŽITELJA SELA KUKUNJEVCA U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

Nezavisna Država Hrvatska ***TAJNO***
VRHOVNO ORUZNICKO ZAPOVJEDNIČTVO
Odjel za javnu sigurnost
Broj 3040/Tajno
U Zagrebu, dne 23. listopada 1942.

Predmet: **Odnos između oružnika i ustaških postrojbi.**

1.—GLAVNOM STOŽERU DOMOBRANSTVA (Očevidni odjel).
2.—ZAPOVJEDNIČTVU USTAŠKE VOJNICE (Nadzorni odjel).
3.—GLAVNOM RAVNATELJSTVU ZA *JAVNI RED I SIGURNOST.*

Oružničko krilno zapovjedničtvo u Novoj Gradiški sa Br. 1805/Taj. od 19. listopada 1942. predložilo je sliedeće izvješće:...

2.) 11. listopada 1942. *ustaški obranbeni zdrug u Lipiku, izvršio je izseljavanje žitelja pravoslavne vjere iz sela Kukunjevca, u sabirni logor*

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 75, reg. tor. 2/4.

u *Jasenovac. Ovom prilikom je ubijeno 15 ljudi. Svi su ovi zakopani na mjestu ubistva u blizini crkve.*

15. listopada 1942. *Njemačke vojne vlasti su došle u selo Kukunjevac i po ovome djelu povele izvide. Pomoću redarstvenog psa Njemački vojni organi u prisuću zapovjednika postaje Kukunjevac pronašli su mjesto gdje su ubijeni seljaci zakopani; odkopali su ih i izvršili uviđaj, te ponovo zakopali.*

Povodom ovoga, isti dan u veče došao je u postaju Kukunjevac jedan ustaški častnik i rekao, da su oružnici krivi što su Njemačke vojne vlasti saznale za ovaj slučaj, te je zaprietio, da će sve oružnike za ovo pobiti **a osobito narednika Božaka i zapovjednika postaje narednika Simčića. Ovom prilikom su, kako je sa njime bilo još ustaša, vikali na oružnike i na postaji se nepristojno i grubo ponašali, te su ovako doveli oružnike u strah za svoj vlastiti život bez da su ma šta krivi.**

Kako ovo nisu usamljeni slučajevi, već ovakovih slučajeva ima bez malo na svim postajama, to se oružničtvo dovodi u škripac. Mora izvršavati strogo i po zakonima sve naloge i zapovjedi pretpostavljenih i mjerodavnih službenih oblasti, a sa druge strane za ovo izvršavanje prieti im životna opasnost od onoga sa kime su pozvani da u probitcima našeg naroda i samim državnim probitcima surađuju i da između njih vlada najveća harmonija. Oružnici su onemogućeni za vršenje ma kakove dužnosti. Osim toga, kao što pokazuje i slučaj pod 2, oružnici ni krivi ni dužni izvrgnuti su životnoj opasnosti tako, da i pokraj borbe sa partizanima, moraju još strepiti za svoj život i od strane ustaša.

O ovakovim stvarima postaje i neizvješćuju nikoga iz bojazni od osvete, a da se povede ma kakva istraga ne može se ništa ustanoviti, jer nesmije nitko ništa dokazati pošto se svaki boji za svoju kožu.

Pokušano je i po ovim slučajevima da se ma šta pozitivno utvrdi, ali je to nemoguće, jer ni po ovim slučajevima neće nitko ništa kazati od straha pred ustašama.

Da bi se ovo ipak onemogućilo i dovela nužno potrebna harmonija osobito u današnje vrieme između oružnika i ustaških postrojbi i da bi se oružnicima zagarantovala sigurnost u njihovom vršenju službe, molim da se kod mjerodavnih preduzme potrebno.

Prednje izvješće predlažem radi znanja. Naslovno zapovjedničtvo pod 2. — molim za preduzimanje potrebitih mjera, kako se oružničtvo od strane ustaških postrojbi ne bi ometalo u vršenju zakonskom odredbom određene dužnosti.

Glavni dozapovjednik,
pukovnik, ***Josip Boić.***

M.P.

Br. 208

ODLUKA POKRETNOG PREKOG SUDA BANJA LUKA OD 28. OKTOBRA 1942. GODINE ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE RADE KARALIC UPUTI U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

PRIEPIS

Državno tužiteljstvo pokretnog priekog suda Banja Luka

Broj: 307/42. **Banja Luka, dne 28. listopada 1942.**

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

BANJA LUKA

Prepraćuje Vam se Rade Karalić pok. Stojana i pok. Deve rod. Tosić rkt. vjere prelaznik, rodom i boravištem iz Lamovite, 35 god. starog, težak, neoženjen, neporočan radi predaje u sabirni radni logor Jasenovac kao sumnjiv.

Okrivljeni je bio optužen da je 24. XII. 1941. god. prolazeći pokraj poštanske zgrade u Omarskoj vikao „Živio Kralj, Zivila kraljica Marija i dolje Pavelić."

Na raspravi od 16. X. 1942. pred pokretnim priekim sudom je oslobođen, jer je čin počinio u pijanstvu.

Gospodin Ministar pravosuđa riešenjem od 27. IX. 1942. broj: T. 890/1942.—2 naložio ovom sudu da se isti ima predati naslovu radi odpreme u sabirni i radni logor kao sumnjiv.

ZA DOM SPREMNI!

Državni tužitelj
pokretnog priekog suda:
(Josip Frljanić v.r.)

M.P.

Za točan priepis jamči:
Banja Luka,dne 2. studenog 1942.

Redarstveni upravitelj:
(Dr. I. Gromes)

M.P.

> Arhiv VII, a. NDH, k. 162, reg. br. 1/8.

<»in

Br. 209

IZVEŠTAJ ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI SLAVONSKI BROD OD 29. OKTOBRA 1942. VELIKOJ ŽUPI POSAVUE DA JE UHVAĆENA JEDNA GRUPA KOMUNISTA KOJA CE BITI SPROVEDENA U LOGOR[1]

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U BRODU n. S.

Brod n. S., **29. X. 1942.**

Područje - Kotarevi: Brod n/S, Županja, Derventa, Brčko, Gradačac, Bijeljina — Izpostave: Bos. Brod (kotar Derventa), Bos. Samac (kotar Brčko), Odžak (kotar Gradačac)

Br. **Taj. 4937—1942.**

Predmet: **Senić Mirko i drugovi uhićenje radi nakane bjegstva u šumu.—**

VELIKOJ ZUPI POSAVJE

BROD NA SAVI

Kotarska oblast u Brodu na Savi 26. X. 42. broj Taj. 924/42 — dostavila je sliedeće:

„Ova Kotarska oblast saznala je, da se neki mladi ljudi iz sela Budainka, Gromačnika kao i iz sela Bečice, občina Brodski Varoš spremalo na bježanje u šumu odmetnicima. Izviešćena o osobama oblast je uhitila: 1) Zivković Antuna, „Baću", 2) Herceg Josipa, 3) Herceg Ivana, 4) Sokolović Martina, 5) Balenovića Miju, 6) Karakaš Matu, 7) Senića Mirka, i 8) Mikez Anku.

Kako se vidi iz njihovih preslušanja oni su se dogovorili i pripremali na odlazak, ali su pravovremeno otkriveni i spriečen im je odlazak.

Senić Mirko, Karakaš Mato, Balenović Mijo i Mikez Anka priznaju to dok ostali nisu htjeli ništa priznati.

Vođa i duša ove organizacije je bio Herceg Josip, koji je za vrijeme Jugoslavije bio poznat i kažnjavan kao komunista. U tome su ga radu izdašno pomagali njegov brat Ivan Herceg, Karakaš Mato te Sokolović Martin.

Na preslušanju kod ispitivanja daju Herceg Josip, i Ivan te Sokolović Martin utisak okorjelih komunista, zanešenjaka, koji sve nieču te ništa ne priznaju, da su ma kakve veze sa ostalim optuženima imali.

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 175, reg. br. 45/3.**

Mikez Anka je puštena na slobodu i ako je priznala, da je htjela ići u šumu a to zato, što je ostavila utisak jedne curice zavedene liepim riečima komunista i ništa više. Sve do dana uhićenja, bila je u ustaškoj omladini, te njezino siromaštvo kao i neka dječja povreda ponosa u ustaškoj omladini kako ona veli, bili su povodom, da se odluči u šumu. Kako je sama još tako rekuć diete, vidio sam, da je to kod nje neozbiljno, nepromišljeno, pa je potpisani zovnuo Stožernicu Ustaške mladeži, da upozna svoju pripadnicu kao i razlog, koji su to diete naveli na ovaj korak.

Nakon savjetovanja sa stožernicom potpisani je pustio kući Anku Mikez.

Napominje se, da joj je otac vrlo dobar Hrvat uviek bio, da je stradao za vrijeme Jugoslavije a ostala dieca, da su vrlo dobri Hrvati.

Ostale napred spomenute, predložiće ova kotarska oblast u sabirni logor.

Da je tu postojala organizacija većeg opsega koji su trebali otići u šumu, vidi se iz toga, što su odmah nakon uhićenja napred spomenutih pobjegli u šumu: 1) Đermić Mišo iz Gromačnika, općina Brodski Varoš, 2) Vrkljan Tomo iz Br. Varoša, 3) Miletić Ružica, 4) Vrkljan Ivan, 5) Ružmarinović Nikola, 6) Ružmarinović Ruža, 7) Kovačević Marica, svi iz općine Brodski Varoš, dakle najbližeg susjedstva odakle su i uhićeni."

Prednje se izvieštava time, da je kotarskoj oblasti u Brodu izdan nalog, da za uhićene stavi prijedlog na upućenje u logor.

ZA DOM SPREMAN!

Upravitelj župskog redarstva
(Dr. Vinek)

M.P.

NARODNI HEROJ JAKŠA DUGANDZlC

Rođen je 1. decembra 1905. u Čitluku, kod Mostara, Bosna i Hercegovina. Godine 1935. postaje član Komunističke partije Jugoslavije, a krajem 1940. član Rejonskog komiteta KPJ za Trešnjevku.

Okupacija zemlje zatekla ga je u Zagrebu. Odlazeći na izvršenje partijskog zadatka, prepoznat je od jednog ustaše 30. decembra 1941. i uhapšen. U zatvoru je mučen i zlostavljan, ali prekaljeni borac za radnička

prava i član Partije ništa nije priznao. Posle mučenja u Zagrebu, odveden je u ustaški logor u Staru Gradišku i bačen u „ćeliju smrti" 5. jula 1942. Osuđen je na smrt glađu. Dosledan svojim stavovima, Jakša je izdržao najteže mučenje i glad, ali ništa ga nije moglo pokolebati. Umoren je oktobra 1942. godine.

Za narodnog heroja proglašen je 27. novembra 1953. godine.

Br. 210

NALOG USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZA VELIKU ŽUPU SANA I LUKA OD 4. NOVEMBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC DA SE 51 LICE UPUĆUJE U LOGOR[1]

4. studenog [1942.]

ZAPOVJEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA

JASENOVAC

Ovo Ravnateljstvo je đonilo odluku da se izvjestan broj osoba, koje su učestvovale u četničko-komunističkoj organizaciji u kotarima Bos. Gradiškoj i Banja Luka pošalje u koncentracioni logor do dalje odredbe.

U vezi toga upućuju se Naslovu slijedeće osobe:

1) Radovanović Risto — Mahovljani
2) Dejanović Stojan — Romanovci
3) Perić Stevo — Turjak
4) Perić Đuro — „
5) Mesulić Mirko — Rogolje
6) Svab Vaso — Berek
7) Svab Fonzo — „
8) Jokić Branko — Elezagići
9) Mandić Milutin — Kobatovci
10) Lasovam Radomir — Maglajani
11) Mulalić Hilmija — Bos. Gradiška
12) Bačić Uroš — Windthorst (Nova Tobola)
13) Radumilo Rade — Mašići
14) Vidović Pero — Kočićevo pustiti*
15) Kovačić Radovan — Laminci „
16) Mamdić Jovan — Karajzovci — „
17) Cergić Dužan — Berek —
18) Radumilo Rajko — Mašići
19) Radumilo Stojan — „
20) Cergić Dušan — Elezagići
21) Đubišić Miloš — Windthorst
22) Calić Dušan — Razboj — pustiti
23) Mitrović Savo — Windthorst
24) Borković Mihajlo — Turjak
25) Hrvačanin Nikola — Rogolji
26) Vasiljević Stojam — Rogolji
27) Borković Mirko — B. Laminci
28) Babić Milo — Kočićevo
29) Sobota Pan-to — Dubrave
30) Lelić Ahmet — Rovine
31) Lelić Ale —
32) Manojlović Bogdan — Windthorst
33) Sladojević Petar — „ pustiti
34) Soha Karlo — Laminci
35) Malidžan Đorđo — Rogolje
36) Gvozden Mile — B. Jankovica
37) Pašalić Dragoje — Kozinci
38) Golić Božo — „
39) Bralić Milorad — B. Gradiška
40) Bilbija Vojo —
41) Karač Petar — „
42) Raca Dušan — „
43) Petković Milan — „
44) Ostrolučanin Nikola — „
45) Redžepović Jusuf — „
46) Strasberger Aleksandar — „
47) Spitzer Adolf — „
48) Frid Iso — „
49) Frid Edo —
50) Perduv Dušan — Banja Luka
51) Sovilj Mihajlo — B. Laminci pušten

Primitak navedenih osoba izvolite potvrditi.

POVJERENIK I POUZDANIK USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE ZA VELIKU ZUPU SANA I LUKA

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 172-A, reg. br. 2/1.

[2] Reči „pustiti" koje se nalaze uz imena lica na red. brojevima 14, 15, 16, 17, 22 i 33 kao i reč ^pušten" uz ime na rednom hroju 51 — dopisane su mastilom.

Br. 211

DOPIS MINISTARSTVA PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA NDH OD 6. NOVEMBRA 1942. MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH U KOJEM SE TRAŽI OBAVEŠTENJE O POPU FRANJI RIHARU KOJI JE ODVEDEN U LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA.
MINISTARSTVO PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA.
Broj v.t. 930./1942.

Predmet: **Rihar Franjo, župnik interniran U Jasenovcu da li je još na životu.[2]**

Zagreb, 6. studenoga 1942.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA

na ruke g. ministra

— *ZAGREB.* —

Zagrebački nadbiskup[3] kao ordinarij svoje nadbiskupije upravio mi je dopis od 2. studenoga 1942. broj 159/Pr. koji glasi:

„U travnju ove godine pritvoren je i interniran u Jasenovac župnik Franjo Rihar iz Gornje Stubice. Mi smo uvjereni, da je nevin osuđen jer je svoju dužnost ispunio kako mu je bilo naloženo od duhovne oblasti i nije kriv što su drugi bili nemarni i zakasnili na misu zakazanu točno u 9 sati. Međutim kakogod bilo, ova duhovna oblast imade pravo zatražiti obavijest, da li je pomenuti župnik još na životu ili nije, da znade u slučaju, ako je još živ odrediti glede župe i njegove imovine, a u slučaju da nije živ da svećenici ove nadbiskupije izvrše svoju dužnost što je imadu prema svakome umrlom svećeniku.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 215, reg. br. 29/4.

[2] Rođen je 8.4.1909. u Dobrovi kod Ljubljane. Pored njega u koncentracionom logoru Jasenovac ubijeni su 17.10.1942. još sledeći slovenački svećenici:
Franc Grobler, rođen 25.11.1892. u Svi Juriju kod Tabora,
Frane Kač, rođen 23.11.1907. u Polzeli,
Janez Kodrić, rođen 1.3.1897. u Studenicama,
Anzelm Polak, rođen 8.4.1883. u Zivoticama u Moravskoj,
Janez Rančigaj, rođen 12.8.1893. u Gomilskom kod Celja, zatim
Jakob Sem, ubijen septembra 1942. i Frane Orešnik ubijen 9.1.1945. godine (Anton Rantaša, Strahote u Jasenovcu, „Vrane Zarje", Ljubljana, 1959, str. '144—50; Ciril Petešić, Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941—1945, VPA Zagreb, 1982, str. 121—08).

* Alojzije Stepiinac.

S toga mi je čast umoliti Vas, gospodine ministre, da u svojstvu našeg resornog ministra zatražite informacije o pomenu tom župniku od nadležnih faktora i dostavite ih ovoj duhovnoj oblasti.

Ovim povodom moli se naslovno ravnateljstvo, da mi saobći da li je navedeni župnik Franjo Rihar još na životu, a ako nije, kad je umro/ dan smrti njegove.

Stvar je žurna obzirom na potrebne naredbe nadbiskupa u pogledu uređenja župe Gornja Stubica u duhovnom i materijalnom pravcu.

ZA DOM SPREMNI!

M.P.

Ministar pravosuđa i bogoštovlja:[4]
dr. Andrija Artuković

Br. 212

IZVOD IZ ZAHTEVA GLAVNOG RAVNATELJSTVA ZA JAVNI RED I SIGURNOST OD 12. NOVEMBRA 1942. GLAVNOM RAVNATELJSTVU ZA PROSVETU DA SE PRONAĐU LICA KOJA SU RASTURALA PISMO-SASLUŠANJE FATIME BRKIC O NJENOM ZLOSTAVLJANJU U KONCENTRACIONOM LOGORU STARA GRADIŠKA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA —
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
GLAVNO RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Broj: Prs. 13795—I—C—1942. **Zagreb, dne 12. studenog 1942.**

Predmet: Letci „Srpskog narodnog odbora" za Bosnu i Hercegovinu dostava.—

MINISTARSTVU NARODNE PROSVETE
GLAVNO RAVNATELJSTVO ZA PROSVJETU
na ruke Dra. g. Bjelobrajdića.

ZAGREB

Kotarska ispostava Donji Vakuf dostavila je ovom Gl. ravnateljstvu pod Taj. Br. 430/42 sliedeće izviešće:

[4] Dr Andrija Artuković. Do tada je bio ministar unutrašnjih poslova.
[1] Arhiv VII, a. NDH, mikroteka, f. 4, s. 5—7.

„Danas je podnio prijavu ovoj ispostavi Hadžimahmutović Muli bilježnik općine Donji Vakuf, da je preko pošte u Donjem Vakufu dam dobio pismo predato u Sarajevu i dana 24. X. o.g. u kome su zavoju bil dva pisma i to jedno pod naslovom: „Jedna Tužna i Krvava Godišnjica potpisana po „Srpskom narodnom odboru za Bosnu i Hercegovinu" a dru go je pismo preslušanje Fatime Brkić iz Mostara.. ."[2]

ZA DOM SPREMNI

NASTOJNIK OBCEG ODSJEK/
(Dr. Vučić)

M.P.

[2] **Pismo pod naslovom „Jedna tužna i krvava godišnjica" je izostavljeno a saslušanje Fatime Brkić u izvodu glasi:**

„Za vrijeme istrage koja je trajala za cielo vrieme mog boravka u Sarajevu bila sam podvrgnuta dva puta batinjanju. Bili su me trojica sa drvenim štapovima i silom su mi mećali kašiku soli da progutam, sve za to da bi me primorali da priznam izložene optužbe protiv mene sa kojim me je teretio Sarić. Ja nijesam nikad ništa priznala. Poslije su me otpremili u Staru Gradišku u Koncentracioni logor. To je bilo 10. maja 1942. g. Metnuli su me u žensko odjeljenje. U ovom Koncentracionom logoru nisu me stvarno mećali na muke (podvrgli mučenju), međutim postupanje koje mi je dolazilo redovno bijaše najgore kao i za sve ostalo.

Svi bijasmo uviek maltretirani i hrana, koja se nije mogla jesti. U ovom Koncentracionom logoru obolili su svi od svih mogućih bolesti. Tifus, dezinterija, difterija, tuberkuloza i druge zarazne bolesti. Smrtnost je zaprepašćujuća svakim danom umire 20 do 30 osoba. Jevreji su osigurani da kopaju jame, gdje se sahranjuju lješevi. Svi Jevreji bivaju zamjanjivani svaka dva do tri mjeseca sa drugim nesretnicima, a njih ubijaju. Budu ubijeni sa udarcima sjekira ili štapovima, jer municija je suviše skupa. Mnogi budu odpremljeni u Krivo Đakovo, mjesto gdje postoji visoka peć za fabrikaciju crieva i živi bacani unutra i tako spaljivani.

Većina dodijeljenih ljudi za ovaj posao su iz Mostara: Bevanda Jozo, star 26. god. Cazdić Nikola, pisar kod advokata Kordića, star 30 god. iz Mostara, Buntić Simun, sudski pripravnik kod advokata Božića Božidara, star 42 godine iz Mostara, Miloš Ljubo, ustaški poručnik, star 24. g. iz Ljubuškog.

Oko 6 ili 7og u mjesecu septembru bila sam pozvana da sliedim poručnika Vrbana Antu porijeklom iz Like, koji me je poveo na ustašku komandu, koja se nalazi iza zidnog bedema Koncentracionog logora. Ova komanda me pozivlje da ispričam sve činjenice kod kojih sam ja bila glavna ličnost. Pričala sam im što sam znala, ali oni nezadovoljni -mojim izjavama počeli su me udarati sa štapovima. Matković je slomio debeli štap o moje tijelo. Nezadovoljan donio je redar drugi štap. Udarali su me pesnicama, šamarima i kožnim kajišom. Turali su mi svom snagom moje čarape i tukli su me tri puta od 16 do 19.30 sati, posle su me odveli u ćeliju. Poslije dva dana došao je kod mene neki Gazdić Nikola sa namjerom, da se uvjeri u svoje dobre namjere. Poveo me je malo u dvorište i rekao da će me zaštiti ako pristanem na ono što je on zahtijevao. Njega su interesovala imena osoba koja su bila protivna njihovim idejama; uzgred moram reći da patos i zidovi moje ćelije gdje su me metnuli bili su poprskani krvlju. Bijaše jedna ćelija tako zvana mrtva ćelija, koja je bila uviek u funkciji. Ja sam očekivala iz sata u sat da büdem gotova i želila da svršim sa svojim životom, pošto su muke postajale sve češće. Namjeravala sam počiniti samoubijstvo, ali zato nisam imala prilike. Međutim ustaše su imale podijeljene namjere, a svrha im je da spolno iskoriste. Držanje ustaških pojedinaca u mojim očima bijaše dobro, kad su me posjećivali u moju ćeliju. Svaki od njih tražio je, da mu se podam i da me polno iskoristi (svaki zasebno). Ante Vrban kada me je odpratio u ćeliju posle batinjanja htio me je silovati i ako sam bila napola mrtva. Ne znam kako sam smogla snagu da se oduprem, ma kako mu drago bilo on nije mogao zadovoljiti svoje prohtjeve.

Br. 213

IZVOD IZ ZAPISNIKA OD 13. NOVEMBRA 1942. SAČINJEN U NEDICEVOM KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU U KOJEM MARIJA KOSIC GOVORI O ODVOĐENJU U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC I STARA GRADIŠKA[1]

ZAPISNIK

Od 13. novembra 1942. god.

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

KOSIC MARIJA, udova Jove Košića, intendantskog poručnika, kći pok. Jakova Prašnjaka i Angeze rod. Maček, stara 69 godina, vere pravoslavne, domaćica, izbeglica iz Slav. Požege. .. ,[2]
— informativno je saslušana, pa je izjavila:

No, i dalje bilo je hapšenja i odvođenja u logor u Staru Gradišku. Tako su odvedeni iz Slav. Požege: porodica Pavlović, kazandžija (žena i dve kćerke), bifedžija Sekulić, porodica Stojanović, opančara (ovaj je pušten posle, izbegao u Srbiju, odakle se vratio na pismeno odobrenje poglavnika, da se bez opasnosti po život može vratiti, no opet je odveden u logor sa ženom, sinom u Jasenovac i ovde pobijeni, a imetak razgrabljen je, jer je bio vrlo bogat). Imena drugih ne znam navesti. Oni su pre dva

Poslije nekoliko dana bila sam otpremljena u jednu veliku bolničku salu Koncentracionog logora. Bijahu prisutni: Ljubo Miloš i Simun Buntić. Poslije je došao Gazdić Nikola i Barbarić Stjepan, a poslije Dinko Sakić, koji nosaše željeznu žicu i jedna kliješta. Svukli su me sasvim golu, stegli mi noge željeznom žicom bez milosti i objesili me na čiviluk. Bijah sva krvava, ranjenih nogu, dok tukahu sa nekim gvozdenim tanjirićem po nogama. Počupaše mi sa polnog organa sve dlake, ovako svezanu tukli su me odprilike pet sati. Željezna šipka kojom su me tukli bila je sva iskrivljena od udaraca. Padala sam tri ili četiri puta u nesvijest, zatim su me polijevali vodom da se osvijestim, pa ponovo počinjali mučiti.

Ljubo Miloš sa kliještima mi je istrgao jedan komadić mesa na lijevom ramenu, zatim mi je opalio takav šamar, da sam izgubila svijest. Bijah sva krvava. Metnuo mi je usijano željezo na prsa, bijaše jedna vrsta gvožđa koje bi usijali sa komunističkom zvijezdom, te me sa ovim žigosali. Poslije su me metnuli na jednu vrstu željezne stolice na kojoj bijaše žeravica i Buntić sa jakom snagom primorao me da sjednem na žeravu. Svi tragovi inkvizitorskih muka vidljivi su, te služe kao najjasniji dokaz na mome tijelu. Ovaj poduhvat (tortura) ponovljena je dva puta, zatim su me poslali u bolnicu, gdje me je jedan ljekar Jevrejin liječio (njegovao) više od 15 dana. Tako poslije 15 dana bila sam stavljena na raspolaganje Zagrebačkoj policiji..." .

Mostar, 4. oktobra 1942. god. **FaUr^SkU, sr.**

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 39, reg. br. 57/6.**

*• [4] i [3] **Izostavljeno se ne odnosi na logor.**

meseca uhapšeni i u logor poslani, dakle u avgustu 1942. godine. Stojanović porodica je u letu pobijena.

I posle ovoga vremena bilo je stalno pojedinačnih hapšenja i odvađanja u logor.

Hapšenja je bilo i Hrvata — Jugoslovena, koji nisu odobravali ubijanja i pljačkanja imovine ubijenih Srba i to u dve partije u vremenu poslednja četiri meseca. Tako su uhapšeni i u logor odvedeni: Kuns postolar sa ženom, Freska, postolar sa ženom i decom, Ivo Polan, pošt. činovnik, Lucija Bogdan, činovnica grad. poglavarstva, gospođa Doli, žena sada hrvatskog nadporučnika. Uhapšeno ih je oko 300 još, sve nameštenika ciglane Filića, apotekara, što radnika, majstora, sve samih Hrvata. Zene njihove odvedene su u St. Gradišku, a muškarci u Jasenovac i njihova sudbina je sada nepoznata.

Na katolički Božić 1941. godine pokupljeni su svi Zidovi iz SI. Požege i odvedeni u logor u Jasenovac i ovde pobijeni, a njihova imovina je razgrabljena.. .[4]

U letu o.g., juna meseca, odvedeni su preostali Zidovi iz Slav. Požege, koji su se pokrstili na katoličku veru u Jasenovac i tamo pobijeni i to: Rehnicer, mesar sa ženom i decom, Singer, tapetar sa ženom i decom, Fišer, krojač sa ženom i kćerkom. Poslednji je dao 15000 dinara, da se spase, ali bez uspeha.

Među ovima odveden je i Niko Barbulović, kazandžija i ubijen je u Jasenovcu.. .[5]

D O V R Š E N O:

SASLUŠAO I OVERAVA:
Lazar S. Ojkić, s.r.

ZAPISNIČAR:
Tatalović Nevenka, s.r.
Košić Marija, s.r.

Br. 214

ZABELEŠKA O RAZGOVORU IZMEĐU NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA NDH EDMUNDA GLEZA HORSTENAUA I POGLAVNIKA ANTE PAVELIĆA 17. NOVEMBRA 1942. DA JE U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC UBIJENO 1500 LOGORAŠA[1]

Razgovor

sa Poglavnikom, 17. XI 42. u 17 časova

1. Major *Luburić*, ispadi u Travniku. Svojim radom ometa nemačke trupe koje imaju zadatak da dovedu do smirivanja, tako da se nameće

[1] Arhiv VII, NA, NAV-T-501, f. 267, s. 358—9.

njegovo udaljavanje sa hrvatske teritorije. Ako se ubuduće u nemačkoj operacionoj zoni dese ispadi slični ovim u Travniku, nemačke trupe morale bi staviti Luburića[2] u pritvor.

2. Radi puštanja na slobodu udovice streljanog profesora dr Budisavljevića, upravnika bolnice u Mitrovici, nemački general je još 30. 9. pisao Poglavniku. Rezultat: nikakav. Udovica Budisavljevića je kći ranijeg komandanta žandarmerije u Dalmaciji i austijskog generala Hribovšeka i zaslužila je bolju sudbinu nego da kraj svojeg života provede u Staroj Gradiški.

3. Kuća u Vojnovićevoj 5 treba da pripada hrvatskim oružanim snagama. U svakom slučaju, sa strane tih snaga izražena je spremnost da se ta kuća stavi na raspolaganje nemačkim oružanim snagama za službene potrebe. Posle datog obećanja, ustaše su se u nju ubacile ilegalno. Ministarstvo odbrane izjavljuje da je nemoćno prema tim uljezima, zbog čega je nužno da lično Sef države interveniše da se preduzmu mere za njihovo prinudno izlaženje.

4. *Na pitanja opunomoćenog generala upućena ustaškoj nadzornoj službi već duže vremena se očigledno namerno ne daju odgovori. Prilaže se lista nerešenih dopisa.*[3]

5. *Hapšenje hrvatskih oficira* od strane ustaških izaslanika. Mesto hapšenja: spavaća soba. Vreme: 3 sata ujutru. Rekviziti: lisice.

6. Pobeda pukovnika *Francetića* u planini Kalnik.

7. Po svoj prilici zato što je logor *Jasenovac* prepun, u interesu logoraša smeštaj je pronađen na taj način što je 1500 poubijano.
8. Logori za decu (Künderlager).

[2] Iz nemačkog poslanstva u Zagrebu o Luburiću su 1943. izvestili:

„Luburić Max — major kod ustaša Zagreb. 28 godina star. Bio od 1928. do 1941. u emigraciji. Osnivač i prvi šef koncentracionih logora u Hrvatskoj. Na njegovu zapovijed u Staroj Gradiški likvidirano 80.000, u Jasenovcu 120.000, a u drugim logorima 20.000 ljudi. Luburić je sam učestvovao u klanju; veliki je sadist. Živčano bolestan, patološki tip. Spreman na sve... Politički vrlo aktivan i pokretačka snaga razvoja stvari u NDH. Sa Njemačke vojne strane u više navrata traženo smjenjivanje (opoziv) Luburića, ali bez uspjeha."
I sledeće:

„Luburića smatram jednim izričitim pasje odanim sledbenikom Poglavnika, koji bi svako naređenje Poglavnika, bez razmišljanja, ispunjavao i ako bi se pri tom radilo o izvršenju neke, recimo, smrtne osude čak i nekog njegovog člana rodbine. Smatram da je iskonski dobar, mada je veoma naprasit i izraziti je huškač. Njegov stav prema Nemačkoj, koliko ja znam, nije bio nikada negativan, mada sa pojedinim merama nije bio saglasan." (Arhiv VII, Na, London... s. 306079-80 i 306069-70.

[3] U dokumentu ova tačka je precrtana.

B e s p r e c h u n g

mit Poglavnik am 17. XI. 42 um 17 Uhr.

1. Major L j u b u r i ć , Vorfälle in Travnik. Seine Tätigkeit stört die den deutschen Truppen aufgetragene Befriedungsarbeit derart, dass seine Entfernung aus dem kroatischen Raum geboten ist. Sollten sich künftig im deutschen Operationsgebiet Vorfälle ähnlicher Art, wie in Travnik ereignen, müsste Ljuburić von der deutschen Truppe in Schutzhaft genommen werden.

2. Wegen Freilassung der Witwe des erschossenen Prof. Dr. Budisavljević, Chefarzt in Mitrovica, hat der Deutsche General schon am 30.1. an den Poglavnik geschrieben. Ergebnis: keines. Die Witwe B. ist die Tochter des ehem. Landesgendarmeriekommandanten von Dalmatien und österreichischen Generals Hribovšek und hat ein besseres Los verdient, als ihren Lebensabend in Stara Gradiška zu verbringen.

Anlage für Pogl

3. Das Haus Vojnovičeva 5 soll der kroat. Wehrmacht gehören. Jedenfalls hat diese sich bereit erklärt, es für Dienststellen der Deutschen Wehrmacht zur Verfügung zu stellen. Nach erfolgter Zusage ist Ustascha illegal in dieses Haus eingezogen. Das Landesverteidigungsministerium erklärt, gegen diese Eindringlinge machtlos zu sein, weshalb die Delogierungsmassnahme durch persönliches Eingreifen des Staatschefs notwendig wird.

~~4. Anfragen des Bevollmächtigten Generals an den Ustascha-Aufsichtsdienst werden offensichtlich mit Absicht seit längerer Zeit nicht mehr beantwortet. Eine Aufstellung über unerledigte Schreiben liegt bei.~~

5. Verhaftung kroatischer Offiziere durch Sendlinge der Ustascha. Ort der Handlung : Schlafzimmer. Zeit: 3 Uhr morgens. Requisiten: Handfesseln.

6. Oberst F r a n c e t i č ' s Sieg im Kalnik-Gebirge.

7. Vermutlich wegen Ueberfüllung des Lagers J a s e n o v a c wurde im Interesse der Lagerinsassen in der Form Platz geschaffen, dass 1500 umgebracht wurden.

Br. 215

IZVOD IZ ZABELEŠKE NEMAČKOG KAPETANA ARTURA HEFNERA OFICIRA ZA TRANSPORT U ZAGREBU OD 17. NOVEMBRA 1942. ZA EDMUNDA FON GLEZA HORSTENAUA O USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI I KONCENTRACIONOM LOGORU[1]

ZABELESKA ZA GOSPODINA GENERALA FON GLEZA

1. Hapšenje aktivnih hrvatskih oficira od strane ustaške policije:...
2. Ustaška nadzorna služba:

Po mom izveštaju od 16. 11. ove godine, koji dotiče ovo pitanje, imam da saopštim kao dopunu, da bi u smislu naredbe, objavljene u Službenom listu, trebalo da se prihvati da je ustaška nadzorna služba prestala da funkcioniše kao sopstvena institucija, ali u praksi ovo nije tačno, jer dosadašnji organi ustaške nadzorne službe mnogostrano odbijaju da priznaju kompetenciju direktora bezbednosti dr. Cimpermana (dr. Zimpermann).

Inače lično mogu da posvedočim da ustaška nadzorna služba još preduzima službene poslove, jer je baš sada jedan agent pomenute službe došao kod mene i legitimisao se da preduzima popisivanje stanara. Kada sam čoveka uputio na policijski prijavni ured gde može da pronađe sve podatke, odgovorio je da on ima nalog da za *ustašku nadzornu službu* ispuni sopstvene formulare za prijavljivanje.

Sto se tiče koncentracionih logora, koji su isto tako bili podređeni ustaškoj nadzornoj službi, saopšteno mi je, da od odlaska ozloglašenog načelnika ove famozne institucije, Luburića, koga je Poglavnik za njegove zločine unapredio u majora hrvatskog domobranstva, niko nije određen da ga nasledi. I poslednja naredba u pogledu ustaške nadzorne službe ne sadrži nikakve odredbe u vezi sa koncentracionim logorima, tako da je sudbina stanovnika konc. logora potpuno predata tiraniji potčinjenih organa na milost i nemilost, jer kako čujem ni naslednik Eugena Kvaternika, Drago Jilek, ne želi da ima nikakva posla sa koncentracionim logorima i da bude saodgovoran za mnoge počinjene zločine.

Pošto ni dr. Cimperman neće biti spreman da preuzme baštinu, stanovnici koncentracionih logora bi se već i s obzirom na hladno godišnje doba, morali pustiti na slobodu, ukoliko protiv istih ne postoji nikakav konkretni optuženički materijal. O ostalima morali bi raspolagati nadležni regularni sudovi.

Zajedno s tim, razumljivo, morao bi se staviti van snage i zakon koji se odnosi na koncentracione logore, jer kod jednog režima, kome je osećaj objektivnog prava nepoznat pojam, jedna takva institucija je besmislica.

Zagreb, 17. novembar 1942.

Hefner

[1] Arhiv VII, Na, NAV-T-501, f. 265, s. 181—2.

Hptm.a.D.Arthur Haeffner
Svačićev trg 5
A g r a m .

Notiz für Herrn General von Glaise.

1./Verhaftung aktiver kroatischer Offiziere durch die Ustascha-Polizei:

In der Nacht v.13.auf den 14.XI.d.J.wurden im Auftrage des Poglavnik Obstlt.Brajković der 8.Abt.des kroatischen Landwehrministeriums,Hptm.im Generalstab Jelačа aus der operativen Abt.des Generalstabes /rechte Hand von Obst.Dragojlov/ sowie ein Hauptmann und ein Leutnant der Luftwaffe von Organen der Ustascha-Polizei, ohne Angabe der Gründe verhaftet.

Diese Gesetzwidrige Amtshandlung der Ustascha-Polizei gegenüber aktiv dienenden Offizieren hat im Offizierskorps der kroatischen Wehrmacht Erbitterung und Empörung ausgelöst,da nun wieder jeder Offizier gewärtig sein muss auf irgend eine Denuntiation hin,unter Umgehung der zuständigen Militärjustiz,von Ustascha-Raub-und Mordgesindel verhaftet zu werden.

Es ist in diesem Falle ganz irrelevant,ob sich die verhafteten Offiziere tatsächlich etwas zu schulden kommen liessen,oder nicht,auf keinen Fall war die Ustascha-Polizei zuständig diese Offiziere zu verhaften.Eine Ausrede auf ausserordentliche Umstände,die die sogenannte "Revolution" der Ustascha bedingt,ist schon deshalb nicht am Platze,weil ja der Poglavnik selbst diese "Revolution" bereits zu wiederholten Malen als abgeschlossen und die bestehenden Gesetze als allein gültig erklärt hat.Dass so ein Vorgehen gegen Offiziere der kroatischen Wehrmacht,ins besonders zu einer Zeit wo man dank deutscher Einflussnahme wieder an die Herstellung des Rechtszustandes zu glauben begann,auf den Geist der kroatischen Wehrmacht verheerend wirken muss,wird wohl niemand bezweifeln.

2./Ustascha - Aufsichtsdienst:

Zu meinem diesbezügl.Bericht v.16.XI.d.J.habe ich ergänzend mitzuteilen,dass im Sinne der im Amtsblatt verkündeten Verfügung wohl anzunehmen wäre,dass der Ustascha-Aufsichtsdienst als eigene Institution zu funktionieren aufgehört hat,doch trifft dies in der Praxis nicht zu,denn die bisherigen Organe des Ustascha-Aufsichtsdienstes lehnen es vielfach ab die Kompetenz des Sicherheitsdirektors Dr.Zimpermann anzuerkennen.

Uebrigens kann ich selbst bezeugen,dass der Ustascha-Aufsichtsdienst noch Amtshandlungen vornimmt,denn es hat sich soeben ein Agent desselben bei mir eingestellt und legitimiert,um eine Konskription der Wohnungsinsassen vorzunehmen.Als ich den Mann an das Polizeimeldeamt verwies,wo er alle Daten vorfinden kann, entgegnete er,dass er Auftrag habe für den Ustascha-Aufsichtsdienst eigene Anmeldeformulare ausfüllen zu lassen.

Bezügl.der Konzentrationslager,die ebenfalls dem Ustascha-Aufsichtsdienst unterstanden,wird mir mitgeteilt,dass seit dem Abgang des berüchtigten Chefs dieser famosen Institution,Luburić,den der Poglavnik für seine Untaten zum Major der kroatischen Landwehr ernannt hat,niemand dazu bestimmt wurde seine Nachfolgerschaft anzutreten.Auch die jüngste Verfügung bezügl.des Ustascha-Aufsichtsdienstes enthält keinerlei Bestimmungen in Bezug auf die Konzentrationslager,so dass das Schicksal der Insassen derselben vollkommen der Willkür untergeordneter Organe preisgegeben ist,denn wie ich höre,will auch der Nachfolger Eugen Kvaternika,Drago Jilek nichts mit den Konzentrationslagern zu tun haben,um für die vielen Verbrechen die begangen

Faksimil dokumenta br. 215

Br. 216

ZABELEŠKA NEMAČKOG KAPETANA ARTURA HEFNERA OFICIRA ZA TRANSPORT U ZAGREBU OD 18. NOVEMBRA 1942. ZA KAPETANA MECGERA U VEZI SA LOGOROM JASENOVAC[1]

ZABELEŠKA ZA GOSPODINA KAPETANA MECGERA (METZGER), PO PITANJU KONCENTRACIONOG LOGORA U JASENOVCU

Pozivajući se na naš razgovor u pogledu koncentracionog logora u asenovcu, želeo bih da uputim na jedan od mojih izveštaja, koji dotiče

Rudolf Liters, general-lajtnant, komandant svih nemačkih trupa na teritoriji NDH, odgovoran za masovna logorisanja stanovništva.

[1] **Arhiv VII, Na, NAV-T-50I, r. 265, s. 180.**

ovo pitanje, povodom posete u propagandne svrhe koju su prošle zime pripremile ustaše, kojom prilikom je delegatima nemačkog poslanstva, oružanih snaga i štampe prikazan jedan uzoran logor, koji je gospodu poslanstva iskreno oduševio i koga su ljudi iz nemačke štampe u ovdašnjim nemačkim novinama hvalili kao najčistije mesto za odmaranje, što je kod stanovništva ove zemlje, koje je upućeno, izazvalo negodovanje. Samo je predstavnik oružanih snaga bio nepoverljiv i pokušao je da pogleda iza kulisa ovog Potemkinovog sela (Potemkinsches Dorf), ali ga je sumnjivim izgovorom sprečio ustaša.

Pod pojmom koncentracioni logor Jasenovac stvarno treba podrazumevati kompleks više logora, koji su, jedan od drugog udaljeni više kilometara, grupisani oko Jasenovca. Bez obzira na propagandu logora, tu se radi o logoru najgore vrste, koja se može uporediti sa Danteovim „Inferno". Jedno te isto što je nekada bila neka ciglana, gde su internirci preko zime bili smešteni u šupe za sušenje koje su sa strane bile otvorene. Jedan drugi logor nalazi se na poplavljenom području Save i internirci moraju i u vreme hladnog godišnjeg doba, dokle god se ne stvori ledeni pokrivač, do radnog mesta i natrag gacati po vodi do grudi, dok personal, koji vrši nadzor, koristi čamce. I ostala 2—5 logora navodno nisu bolji.

Upozoravam na ovu okolnost da se organi nemačkog vojnog zapovednika ne bi možda zavaravali. Bilo bi dobro da se informacijama o mestu pojedinih logora pribavi ono što je najbolje kod mesnog stanovništva, što bi se najpouzdanije moglo činiti preko ljudi nemačkog Abvera.

Neka se ne zaboravi ni koncentracioni logor u Staroj Gradišci u bivšem kaznenom zavodu.

Zagreb, 18. novembar 1942.

Hefner

Br. 217

DOPIS ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 18. NOVEMBRA 1942. NEMAČKOJ KOMANDI U BANJOJ LUCI DA SU STAKIC MILA I IVEZIC MILE UPUĆENI U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

18. studenog 1942.

Taj. 3058/42.

Stakić Mila i dr.
upućenje u logor.

ZAŠTITNOM REDARSTVU

BANJA LUKA

Prema nalogu Njemačke komande, odjel I. c. u Banjoj Luci od 15. XI. 1942. imaju se predati naslovu:

1. Stakić Mila i

2. Ivezić Mile,

time da se imenovani upute u sabirni logor.

ZA DOM SPREMNI!

UPRAVITELJ REDARSTVA

Dr. Ivo Gomes

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163 reg. br. 51/9-5.

Br. 218

NAREĐENJE PRIVREMENOG UPRAVNOG ODSEKA PRI VRHOVNOM ŠTABU NOP I DVJ OD 20. NOVEMBRA 1942. GLAVNOM ŠTABU NOP HRVATSKE I SLOVENIJE DA SE PRIKUPE PODACI O PODSTREKACIMA I ZLOČINCIMA U JUGOSLAVIJI[1]

PRIVREMENI UPRAVNI OTSEK
PRI VRHOVNOM ŠTABU
N.O.P. i D.V. JUGOSLAVIJE
Broj 4
20/X/42.

ŠTABOVIMA I i II PROLETERSKE N.O.U. BRIGADE
ŠTABOVIMA III, IV, V i X N.O.P.U. BRIGADE
GLAVNIM ŠTABOVIMA N.O.P.O. HRVATSKE I SLOVENIJE
OPERATIVNOM ŠTABU BOSANSKE KRAJINE I
ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

U vezi s notom Sovjetske Vlade od 14. ov.m. o odgovornosti hitlerovskih osvajača i njihovih pomagača potrebno je hitno pristupiti prikupljanju podataka o njihovim zverstvima u Jugoslaviji, i to tako da bude po mogućnosti što potpunije navedeno koji su podstrekači i izvršioci ovih zločina.

Podatke o zverstvima izvršenim na sada slobodnim oblastima prikupiće komande područja preko NOO-a. Sav materijal (dotle zabeležen ili zaplenjen od okupatora, ustaša i četnika) koji se nalaze u arhivama naših štabova ili pojedinaca mora smesta biti u originalu upućen Vrhovnom Štabu, pod pretnjom stroge kazne u slučaju neizvršenja.

Politodeli, politkomi, i njihovi zamenici lično su odgovorni za prikupljanje u brigadama na osnovu postojećih dokumenata, zabeležaka i sećanja pojedinaca što potpunijih podataka o zverstvima okupatora i njihovih pomagača, naročito iz Srbije, Crne Gore, Sandžaka i drugih danas neslobodnih krajeva i to III Brigada za podatke u Sandžaku, IV i V za podatke o Crnoj Gori, X za Hercegovinu, IV Zona za Dalmaciju itd.

Traže se podaci o pojedinačnim i masovnim ubistvima, pokoljima i streljanjima, hapšenjima i odvođenju u logore, silovanjima i paljevinama i td. sa što je moguće potpunijim navođenjem imena žrtava, mestom zločina, imena izvršilaca zločina, načina na koji je zločin izvršen, datuma kada je izvršen, da li je zločinac za to kažnjen, kad i od koga, a ako nije, gde se sada nalazi.

Prikupljanje, proveravanje i sređivanje podataka organizovati kao kolektivan rad u brigadi za šta unapred izraditi plan i razdeliti posao.

[1] Arhiv VII, a. NOP-a, k. 103-A, reg. br. 4-1/12.

Sve materijale i prikupljene podatke što hitnije poslati na Vrhovni Stab—za Privremeni Upravni Otsek.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU.

Za Privremeni Upr. Otsek
pri Vrhovnom Štabu
N.O.P. i D. V. Jugoslavije
***Čiča Janko*[2]**

PS. Ukazujem Vam na mogućnost da se iz Zagreba dobije veliki broj fotografija ustaških zverstava.

C. J[s]

Br. 219

ZAHTEV ZAPOVEDNIŠTVA LOGORA STARA GRADIŠKA OD 28. NOVEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE POŠALJU ODLUKE ZA 3 LICA UPUĆENA U LOGOR[1]

Zapovedničtvo Sabirnog logora,
Stara Gradiška
Br. 6023/42

St. Gradiška, 28. XI 1942.

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

BANJA LUKA

Od tamošnjeg Ustaškog redarstva bili su uhićeni i u logor poslani:

1) Srab Vaclar, rođen 10. 5. 1908, uhićen 10. 11. 1941. u Novoj Topoli.
2) Srab Johann, rođen 29. 4. 1912. uhićen 10. 11. 1941. u Novoj Topoli.
3) Le1ić Ahmed, rođen 8. 8. 1888. uhićen 11. 10. 1941. u Novoj Topoli.

[z] Moša Pijade.
[3] Čiča Janko — Moša Pijade.
[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, br. reg. 19/11.

Sva trojica navode razlog uhićenja: denuncijacije.

Budući da za njih nismo dobili odluke Ustaške nadzorne službe Ured I., molimo da nam se odluke o zatočenju dostave u roku od 7 dana, ili pak da nam se javi mogu li se spomenuti pustiti na slobodu.

U slučaju da u roku od 7 dana ne dobijemo odluke niti ikakvog odgovora prepratit ćemo spomenute Naslovu, jer u logoru ne smije biti nijedna osoba, koja nema propisne odluke o zatočenju.

ZA DOM SPREMNI!

M.P.

Zapovjednik upravnog odjela
ustaški poručnik

(Potpis nečitak)

Br. 220

ZAHTEV ZAPOVEDNIŠTVA LOGORA STARA GRADIŠKA OD 28. NOVEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE POŠALJE ODLUKA ZA 8 LICA UPUĆENIH U LOGOR[1]

Zapoviedničtvo Sabirnog Logora,
Stara Gradiška
Br. 6023/42.

St. Gradiška, 28. XI 1942.

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI,

BANJA LUKA

Župska redarstvena oblast u Banjoj Luci uhitila je i u ovaj logor poslala:

1) V e 1 i ć Aliju, rođenog 1908. Isti je uhićen dana 17. VIII. 1942. u Sanskom Mostu, izjavljuje da mu razlog uhićenja nije poznat.
2) V e 1 i ć Mumina, rođenog 1926, uhićen istog dana kao i pod 1/ i izjavljuje isto.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 19/11.

3) K r u p i ć Hajdar,	rođenog 1896, kne oca Omer, uhićen je 17. VIII. 1942. Razlog ne zna.
4) B u r n i ć Saban,	rođenog 1923. Ostalo 'kao pod 3/. —
5) B u r n i ć Jusuf,	rođenog 1924. Ostalo kao pod 3/. —
6) V e l i ć Sulejman,	rođenog 1924. Ostalo kao pod 3/. —
7) Š l j i v a r Meho,	rođenog 1892. Uhićen 18. VIII. 1942. izjavljuje, da ga je uhitila njemačka vojska i' da je kao domobran bio zarobljen od partizana,
8) R i z o v i ć Mumin,	rođenog 1907. Izjavljuje, da ga je uhitila njemačka vojaka.

Budući da ni za jednog od gore navedenih nismo dobili odluku Ustaške Nadzorne Službe, Ured I, molimo da nam se odluke o zatočenju dostave u roku od 7 dana, ili da nam se javi mogu li se navedeni i koji od njih pustiti na slobodu.

U slučaju da u roku od 7 dana ne dobijemo odluke niti ikakvog odgovora, prepratit ćemo gornje osobe naslovu, jer u logoru ne smije biti zatočena nijedna osoba, koja nema propisne odluke o zatočenju.

ZA DOM SPREMNI!

M.P. /

Zapoviednik upravnog odjela
Ustaški poručnik:

(Potpis nečitak)

I

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Župska redarstvena oblast
u Banjoj Luci

Dne 2. XII 1942.
Broj T3216, sa 0 priloga
Riješitelj: I.

Br. 221

ZAHTEV ZAPOVEDNIŠTVA LOGORA STARA GRADIŠKA OD 28. NOVEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE POŠALJU ODLUKE ZA 14 LICA UPUĆENIH U LOGOR[1]

Zapoviedničtvo Sabirnog Logora
Stara Gradiška
Br. 6023/42

St. Gradiška, 28. XI. 1942.

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI

BANJA LUKA

U ovom logoru nalaze se niže navedene osobe, koje je uputila u logor ova Župska redarstvena oblast i to:

1) **Filanović Antun, rod. 9.6.1909, uhićen 28.8.1942. agronom iz Priedora.**
2) **Midžić Ziad, rođen 25.8.1925, uhićen 10.7.1942. u Priedoru.**
3) **Midžić Muharem, rođen 1888, uhićen 10.7.1942. u Priedoru.**
4) **Džafić Mustafa, rođen 1904, uhićen 28.8.1942. u Priedoru.**
5) **Džafić Osman, rođen 25.6.1914. uhićen 28.8.1942.**
6) **Bajrić Maže, rođen 1897. uhićen 26.6.1942.**
7) **Bajrić Murat, rođen 1920, ulićen 26.6.1942.**
8) **Bajrić Salko, rođen 1924, uhićen 26.6.1942.**
9) **Tadžić Fehim, rođen 2.4.1901, uhićen 29.6.1942.**
10) **Mujagić Remzo, rod. 15.5.1919, uhićen 20.6.1942.**
11) **Cepin Ivan, rod. 22.1.1885, uhićen 20.6.1942. u Ljubiji.**
12) **Sulentić Hrvoje, rođen 25. 6. 1914. uhićen 12.8.1942. u Bos. Novom.**
13) **Sladećek Miroslav, rođen 3.5.1922, uhićen 30.7.1942.**
14) **Džuzel Kemal, rođen 3.6.1921. uhićen 23.8.1942.**

Budući da za njih nismo dobili odluke Ustaške nadzorne službe, Ured I., molimo da nam se odluke o zatočenju dostave u roku od 7 dana, odnosno da nam se javi može li se koja od osoba gore spomenutih pustiti na slobodu.

U slučaju da u roku od 7 dana ne dobijemo odluke niti kakvog odgovora, prepratit ćemo spomenute osobe Naslovu, jer u logoru ne smije biti zatočena nijedna osoba, koja nema propisane odluke o zatočenju.

ZA DOM SPREMNI!

M.P.

Zapovednik upravnog odjela
Ustaški poručnik:

(Potpis nečitak)

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163 reg. br. 19/11.

Br. 222

PREDLOG ZAŠTITNOG REDARSTVA BANJA LUKA OD 2. DECEMBRA 1942. DA SE U LOGOR UPUTI RADE BUHAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Naziv Oblasti

ZAŠTITNO REDARSTVO BANJA LUKA

Ustanove ureda

Br. U. Z. 3775/42.

Predmet: BUHAC RADE

PRIEDLOG

o prisilnom boravku u logoru

Predlaže se ustaškoj nadzornoj službi — Ravnateljstvu Ustaških Redarstva Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (Ured I), da se nad predmetnom osobom izreče odluka o prisilnom boravku u logoru, od trajanju od 3 (tri) godine

1) O b r a z l o ž e n j e: Na zahtjev Njemačke komande, odjela Ic.[2]

Umoljava se naslov za odluku i obaviest.

Datum 2. prosinca 1942.

UPRAVITELJ:

(F. Miletić)

M.P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 168, reg. br. 37/6.
[2] Obaveštajno odeljenje.

Br. 223

NALOG KOTARSKE OBLASTI DERVENTA OD 4. DECEMBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU KONCENTRACIONOG LOGORA JASENOVAC DA SE UPUĆUJE U LOGOR 19 (LJUDI, ZENA I DECE) SRBA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

KOTARSKA OBLAST DERVENTA

U. T. Broj: 33—1—1942. **Derventa, dne 4. XII. 1942. god.**

Predmet: Evakuacija grko-istočnjaka upućivanje u sabir. logor.—

ZAPOVJEDNIKU SABIRNOG LOGORA

Jasenova c.—

Savezno nalogu viših Vlasti, upućuju Vam se na dalju nadležnost u priloženom popisu grko-istočnjaci, sa teritorije ove kotarske oblasti na dalju nadležnost.

Prilaže se popis!

O prednjem je obavještena Velika Zupa Posavje u Brodu na Savi kao i Župska redarstvena oblast u Brodu, kojima je i popis dostavljen.

ZA DOM SPREMNI!

Kotarski predstojnik:
(J. Lozić) v.r.

POPIS

Grko-istočnjaka, sa područja kotara Derventе, koji se upućuju u Logor

	Ime i prezime	Vjera		odakle je	Opazka
1.	Aleksa Popović	gr. ist.	t Blagoja	65 g. Dugog Polja	
2.	Savo „	»i	t Stojana	72 n	
3.	Jovo „	*a*	*JI*	78 n	
4.	Mara „	*n*	t Stanka	70 *a*	
5.	Stevanija „	*a*	t Sime	58 li	
6.	Vida	*a*	t Stanka	72 li	
7.	Mara „	*a*	t Blagoja	60 li	
8.	Dragomir Antić	*a*	Lukin	15 li	
9.	Milorad Gavrić	*a*	t Lazara	37 Podnovlje	
10.	Miloš „	*u*	Milorada	11 ti	
11.	Ljubojević Dušafi	*a*	t Jove	28 li	

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 175, reg. br. 21/11.

P O P I S

Grko-istočnjaka, sa područja kotara Derventa, koji se upućuju u Logor-Evakua[illegible] j[illegible]

Tak. br.	Ime i prezime	vjera	Očevo ime	god. staros.	Odakle je	O p a z k a
1.	Aleksa Popović	gr.ist.	+ Blagoja	65 g	Dugog Polja	
2.	Savo -"-	"	+ Stojana	72	-"-	
3.	Jovo -"-	"	-"-	78	-"-	
4.	Mara -"-	"	+ Stanka	7o	-"-	
5.	Stevanija -"-	"	+ Sime	58	-"-	
6.	Vida -"-	"	+ Stanka	72	-"-	
7.	Mara -"-	"	+ Blagoja	6o	-"-	
8.	Dragomir Antić	"	Lukin	15.	-"-	
9.	Milorad Gavrić	"	+ Lazara	37	Podnovlje	
1o.	Miloš -"-	"	Milorada	11	-"-	
11.	Ljubojević Dušan	"	+ Jove	28	-"-	
12.	KALEMIĆ Smilja	"	Spasoje	27	Trnjana	
13.	-"- Mara	"	Save	7	-"-	
14.	-"- Borka	"	"	4	-"-	
15.	Knežević Vasilija	"	+ Vida	56	Majevac	
16.	-"- Milena	"	+ Gavre	11	-"-	
17	-"- Ostoja	"	-"-	9	-"-	
18.	-"- Teodor	"	./.	6o	Bresika	
19.	Budišić Filip	"	Jure	49	Miškovaca	

Vidio!

Derventa, dne 4.XII.1942.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA KOTAR DERVENTA OBLAST

Kotarski predstojnik:
(J.Lošić)

Faksimil dokumenta br. 223

12.	Kalelić Smilja	gr. ist.	Spasoje	27	Trnjana
13.	„ Mara	„	Save	7	„
14.	„ Borka	„	„	4	„
15.	Knežević Vasilija	„	t Vida	56	Majevac
16.	„ Milena	„	t Gavre	11	„
17.	Ostoja		„	9	„
18.	„ Teodor	„	„	60	Brezika
19.	Budižić Filip	„	Jure	49	Miškovaca

Vidio!

Derventa, dne 4.XII.1942.

Kotarski predstojnik:
(J. Jozić)

M.P.

Br. 224

ZAHTEV ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 13. DECEMBRA 1942. ZAŠTITNOM REDARSTVU ZA BANJU LUKU DA SE DOSTAVE ODLUKE ZA 25 LICA KOJA SU UPUĆENA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Nezavisna Država Hrvatska
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST BANJA LUKA

Broj T. 3217/42

13. prosinca 1942 godine
Banja Luka

Predmet: Filanović Anto i drug.
zatočenje u logoru.

ZAŠTITNOM REDARSTVU ZA VELIKU ZUPU SANA I LUKU
I GRAD BANJA LUKU

BANJA LUKA

Ova redarstvena oblast primila je 2. prosinca dopis Zapovjedničtva sabirnih logora Stara Gradiška sliedećeg sadržaja:

„U ovom logoru nalaze se niže navedene osobe, koje je uputila u logor ova župska redarstvena oblast i to:

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 19/11.

1) Filanović Antun, rođen 9. 6. 1909, uhićen 28. 8. 1942 agronom
2) Midžić Ziad, rođen 25. 8. 1925, uhićen 10. 7. 1942 u Priedoru
3) Midžić Muharem, rođen 1888, uhićen 10. 7. 1942 u Priedoru
4) Džafić Mustafa, rođen 1904, uhićen 28. 8. 1942 u Priedoru
5) Džafić Osman, rođen 25. 5. 1914, uhićen 28. 8. 1942
6) Bajrić Maše rođ. 1897. uhićen 26. 6. 1942.
7) Bajrić Murat, rođ. 1920, uhićen 26. 6. 1942.
8) Bajrić Salko, rođ. 1924, uhićen 26. 6. 1942.
9) Tadžić Fehim, rođ. 2. 4. 1901, uhićen; 29. 6. 1942
10) Mujagić Remzo, rođ. 15. 5. 1919, uhićen 20.6. 1942
11) Cepin Ivan rođ. 22. 1. 1885, uhićen 20. 8. 1942
12) Sulentić Hrvoje, rođ. 25. 6. 1914, uhićen 12. 8. 1942
13) Sladeček Miroslav, rođ. 3. 5. 1922, uhićen 30. 7. 1942
14) Džuzel Kemal, rođ. 3. 6. 1921. uhićen 23. 8. 1942.

Od tamošnjeg Ustaškog redarstva bili su uhićeni i u logor poslani:

1) Svak Vaclav, rođ. 10. 5. 1908, uhićen 10. 11. 1941 u Novoj Topoli
2) Svab Johan, rođ. 29. 4. 1912, uhićen 10. 11. 1941 u Novoj Topoli
3) Lelić Ahmed, rođ. 8. 8. 1888, uhićen 11. X. 1941 u Novoj Topoli.

Sva trojica navode razlog uhićenja: denuncije.

Budući da za njih nismo dobili odluke Ustaške nadzorne službe Ured I., molimo da nam se odluke o zatočenju dostave u roku od 7 dana, ili pak da nam se javi mogu li se spomenuti pustiti na slobodu.

U slučaju da u roku od 7 dana ne dobijemo odluke niti ikakvog odgovora prepratit ćemo Naslovu, jer u logoru ne smije biti nijedna osoba, koja nema propisne odluke o zatočenju.

Isto tako primljeno od Zapovjedničtva Sabirnog logora Stara Gradiška dopis od 28. XI 1942 sliedećeg sadržaja:

Župska redarstvena oblast u Banjaluci uhitila je i u ovaj logor poslala:

1) Velić Aliju, rođ. 1908. Isti je uhićen dana 17. VIII. 1942 u Sanskom Mostu, izjavljuje da mu razlog uhićenja nije poznat.
2) Velić Mumina, rođ. 1926. Uhićen istog dana kao i pod 1) i izjavljuje isto.
3) Krupić Hajder, rođ. 1896. ime oca Omer. Uhićen je 17. VIII. 1942. Razlog ne zna.
4) Burnić Saban, rođ. 1923. Ostalo kao pod 3.)
5) Burnić Jusuf, rođ. 1924. Ostalo kao pod 3.)
6) Velić Sulejman, rođ. 1924. Ostao kao pod 3.)
7) Šljivar Meho, rođenog 1892. Uhićen 18. VIII. 1924. Izjavljuje da ga je uhitila njemačka vojska i da je kao domobran bio zarobljen od partizana.
8) Rizvić Mumin, rođenog 1907. Izjavljuje, da ga je uhitila njemačka vojska.

Nezavisna Država Hrvatska
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST BANJA LUKA

Broj T. 3217/42

13. prosinca 1942 godine
Banja Luka

Predmet : Filanović Anto i drug.
zatočenje u logoru.

ZAŠTITNOM REDARSTVU ZA VELIKU ŽUPU SANA I LUKU
I GRAD BANJA LUKU

BANJA LUKA

Ova redarstvena oblast primila je 2. prosinca dopis Zapovjedništva sabirnih logora Stara Gradiška sliedećeg sadržaja:

"U ovom logoru nalaze se uže navedene osobe, koje je uputila u logor ova župska redarstvena oblast i to :

1/ Filanović Antun, rodjen 9.6. 1909. uhićen 28.8. 1942 agronom
2/ Midžić Zijad, rodjen 25. 8. 1925, uhićen 10.7. 1942 u Prijedoru
3/ Midžić Muharem, rodjen 1888, uhićen 10. 7. 1942 u Prijedoru
4/ Džafić Mustafa, rodjen 1904 uhićen 28. 6. 1942 u Prijedoru,
5/ Džafić Osman, rodjen 25.8. 1914 uhićen 28. 6. 1942
6/ Bajrić Maše rodj. 1897. uhićen 26.6. 1942.
7/ Bajrić Murat, rodj. 1920 uhićen 26. 6. 1942.
8/ Bajrić Salko, rodj. 1924, uhićen 26. 6. 1942.
9/ Tadžić Fehim, rodj. 2.4. 1901, uhićen 29.6. 1942
10/ Mujagić Remzo, rodj. 15. 5. 1919, uhićen 20. 6. 1942
11/ Čerin Ivan rodj. 22. I. 1885, uhićen 20.8. 1942
12/ Sulentić Hrvoje, rodj. 25. 6. 1914. uhićen 12. 8. 1942
13/ Sladeček Miroslav, rodj. 3.3. 1922, uhićen 30. 7. 1942
14/ Džuzel Kemal, rodj. 3. 6. 1921. uhićen 23.8. 1942.

Od tamošnjeg Ustaškog redarstva bili su uhićeni i u logor poslani :

1/ Švak Vaclav, rodj. 10.5. 1908, uhićen 10.11.1941 u Novoj Topoli
2/ Švab Johan, rodj. 29.4.1912, uhićen 10.11. 1941 u Novoj Topoli
3/ Lelić Ahmed, rodj. 8.8. 1888, uhićen 11.X. 1941 u Novoj Topoli.

Sva trojica navode razlog uhićenja : denuncije.

Budući da za njih nismo dobili odluke ustaške nadzorne službe Ured I., molimo da nam se odluke o zatočenju dostave u roku od 7 dana, ili pak da nam se javi mogu li se spomenuti pustiti na slobodu."

U slučaju da u roku od 7 dana ne dobijemo odluke niti ikakvog odgovora prepratit ćemo Naslovu, jer u logoru se smije biti nijedna osoba, koja nema propisne odluke o zatočenju.

Isto tako primljeno od Zapovjedničtva Sabirnog logora Stara Gradiška dopis od 28. XI. 1942 sliedećeg sadržaja:

Župska redarstvena oblast u Banjaluci uhitila je i u ovaj logor poslala :

1/Velić Alija, rodj. 1908. Isti je uhićen dana 17. VIII. 1942 u SanskomMostu, izjavljuje da mu razlog uhićenja nije poznat.

2/ Velić Mumina, rodj. 1926. Uhićen istog dana kao i pod 1/ i izjavljuje isto.

3/ Krupić Hajder, rodj. 1896, ime oca Omer. Uhićen je 17. V. Razlog ne zna.

Faksimil dokumenta br. 224

Budući da ni za jednog od gore navedenih nismo dobili odluku Ustaške Nadzorne Službe Ured I. molimo da nam se odluka o zatočenju dostavi u roku od 7 dana, ili da nam se javi mogu li se navedeni i koji od njih pustiti na slobodu.

U slučaju da u roku od 7 dana ne dobijemo odluke niti ikakvog odgovora, prepratiti ćemo gornje osobe Naslovu, jer u logoru ne smije biti zatočena nijedna osoba, koja nema popisne odluke o zatočenju."

Umoljava se naslov da izvoli žurno dostaviti ovoj oblasti podatke o svim gore imenovanim osobama, eventualno da li je naslovu poznato po Sijem naređenju su odpremljeni u logor, da li imade kakvo riešenje o ;ome, koja im je krivica, odnosno da li bi se mogli pustiti na slobodu.

Moli se predmet smatrati vrlo žurnim, te bi se moglo dogoditi da lprava logora Stara Gradiška da pusti na slobodu kojega od njih, a inače nožda vrlo opasnog po javni mir i red.

ZA DOM SPREMNI!

Upravitelj redarstva:
(Dr. I. Gr ome s)

Br. 225

TELEGRAM USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE NDH OD 16. DECEMBRA 1942. POVERENIŠTVU USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE BANJA LUKA DA SE SRBI I ZIDOVI UPUĆUJU U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

POLICIJSKI RADIO-TELEGRAM
POVERENIŠTVU USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE

BANJA LUKA

1 Z 77 16/XII 11 00 **16/XII 11,20**

Na tamošnji broj 1744/1941. od 12. XII — 1941. imadu se grkoistočjaci i Židovi označeni u popisima odpremiti u Jasenovac.[2]

O odlasku transporta brzojavno obaviestiti UNS ured III Zagreb, vonimirova ul. 2, koji će možda još u putu preuzeti transport. Jedan opis sa generalijama odpremljenih dostaviti Zapovjedničtvu sabirnih loara u Jasenovac, a drugi ovom Ravnateljstvu.

0 učinjenom obaviestiti ovo Ravnateljstvo.

Zamjenik upravitelja:
Vutuc, v.r.[3]

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 173, reg. br. 59/11.
[2] Vidi dok. br. 1, 6 i 13.
[3] Mirko.

Br. 226

ZAHTEV ZAŠTITNOG REDARSTVA ZA BANJU LUKU OD 18 DECEMBRA 1942. ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI BANJA LUKA DA SE DOSTAVE PODACI O ELIJAN ABRAHAMU KOJI JE UPUĆEN U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKA
I VELIKE ZUPE SANA I LUKA U BANJA LUCI

Banja Luka, dne 18. prosinca 1942.

Broj: **4212/42.**

Predmet: **Elijan Abraham,**
— podatci.—

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST

BANJA LUKA

Predmetni je prema obaviesti župske redarstvene oblasti Nova Gradiška duže vrieme živio u Banja Luci gdje je uhićen i upućen u sabirni logor.

Pošto ovome redarstvu nije poznato tko je i zašto uhitio predmetnog to se umoljava Naslov da dostavi ovome uredu sve što je poznato istome u vezi s gore navedenim.

S molbom na znanje i obaviest.

ZA DOM — SPREMNI!

UPRAVITELJ:

(F. Miletić)

M.P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 169, reg. br. 32/5.

Br. 227

DOPIS KOTARSKE OBLASTI U SARAJEVU OD 30. DECEMBRA 1942. VELIKOJ 2UPI VRHBOSNA SARAJEVO DA SE LAZAR VUKOMANOVIĆ OTPUSTI IZ SLUŽBE JER JE UPUĆEN U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST U SARAJEVU

Broj: 8 6 2 /42. Taj.

Sarajevo, dne 30/XII. 1942 god.

Predmet: Lazar Vukomanović, podvornik II razreda-interniran u sabirni logor.

Na broj 2525/1. 1942.

VELIKA ZUPA VRHBOSNA

S A R A J E V O

Savezno sa ovdašnjim izvještajem od 1/VII. 1942 god. broj Taj. 862/ /42. u gornjem predmetu izvješćuje se:

Lazar Vukomanović, podvornik II. razreda ove kotarske oblasti, nalazi se u službi od 19. VII. 1934 god.

Dana 10. travnja 1942 god. uhićen je po organima Župske redarstvene oblasti u Sarajevu radi prikrivanja vojničke puške i strijeljiva, te je odlukom U.N.S. — Ured I. u Zagrebu broj 20.785/42. od 8/V. 1942. propraćen u sabirni logor Jasenovac u trajanju od 3 godine.

Prema tome Lazar Vukomanović ne će biti pušten na slobodu sve do travnja mjeseca 1945 godine.

Obitelj Lazara Vukomanovića u Sarajevu prima redovito njegovu plaću ma da je on onemogućen, da vrši svoju službu, što je bezsmisleno.

Ova kotarska oblast je mišljenja, da se Lazar Vukomanović ili pusti iz logora, da mu se omogući vršenje svoje službe, ili da se odpusti iz službe u smislu točke 16. §. 104. Zakona o činovnicima pošto još nije stekao pravo na mirovinu.

Za Dom spremni!

KOTARSKI PREDSTOJNIK:
(Stefanić)

— M - P -

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 186, reg. br. 56/3.

Br. 228

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 30. DECEMBRA 1942. DA SE BOSILJKA BASTA UPUĆUJE U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA — URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U. Z. 94277/42 — 4.

Predmet: BASTA BOSILJKA, upućenje u logor.—

O D L U K A

Na priedlog pod br. ad. V. T. 148/42 sa strane Zaštit. red. za grad Banja Luku

te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom.
Basta Bosiljkom, rođ. 3. VIII. 1914. u Udbini, učiteljica dom. škole
time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u St. Gradišku
Trajanje prisilnog boravka određuje se 2. (dvie) god. tj. od dana uhićenja od 25. VIII. 1942. do 25. VIII. 1944. god.
Izvršenje ove odluke povjerava se: Zašt. red. za grad Banja Luku
O tome obaviest:

1. **Predlagaču Zašt. red. za grad Banja Luku**
2. **Izvršiocu „**
3. **Logoru u St. Gradišku Uz 1 primjerak priedloga**
4. **Uredu II. radi očevidnosti**
5. **Ovouredskoj pismari „**
6. **Stranci**

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 30. XII. 1942.

Upravitelj:

(Potpis nečitak)

M.P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 167, reg. br. 55/9.

Br. 229

ODLUKA USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE OD 31. DECEMBRA 1942. DA SE SALIH DŽELIC UPUĆUJE U KONCENTRACIONI LOGOR JASENOVAC[1]

USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA — URED I.
RAVNATELJSTVO USTAŠKIH REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U ZAGREBU

Br. U.Z. 97896—42—1.

Predmet: DŽELIC SALIH—
upućenje u logor.—

O D L U K A

Na priedlog pod br. T. 3073/42. sa strane Zup. red. obi. Banja Luka

te nakon provjerenja svih odlučnih okolnosti određuje se prisilni boravak u logoru nad osobom:

ÖZELIC SALIH, rođ. 1909 u B. Luki, konobar
time da se gore navedena osoba uputi u skupni radni logor u Jasenovac

Trajanje prisilnog boravka određuje se 1 (jednu) god. tj. od dana 11. XII. 1942. — 11. XII. 1943.

Izvršenje ove odluke povjerava se: Zup. red. obi. u Banja Luci
O tome obaviest:

1. **Predlagaču Zup. red. obi. u Banja Luci**
2. **Izvršiocu „**
3. **Logoru u Jasenovac uz 1 primjerak priedloga**
4. **Uredu II. radi očevidnosti**
5. **Ovouredskoj pismari „**
6. **Stranci**

Ovoj odluci prileži i potrebna Uputnica za logor.

Datum 31. XII. 1942.

Upravitelj:

(Potpis nečitak)

M.P.

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 163, reg. br. 5/10.

Br. 230

ZAHTEV ŽUPSKE REDARSTVENE OBLASTI BANJA LUKA OD 31. DECEMBRA 1942. ZAPOVEDNIŠTVU USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE NDH DA DONESU ODLUKU ZA VEĆ UPUĆENA 4 LICA U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Banja Luka, dne. **31. XII. 1942.**

ZAPOVJEDNICTVU USTAŠKE NADZORNE SLUŽBE URED **I.**

ZAGREB

Savezno dopisu logora St. Gradiška upućeno 2. VII. o.g. Župskoj Redarstvenoj Oblasti u Banja Luci u predmetu dostave odluka za boravak u logoru većeg broja osoba, dostavlja se radi obavijesti sliedeće:

1. Ante Filanović ing. agronomije, ***Džafić Mustafa*** i ***Osman*** uhićeni su po ovom redarstvu u Prijedoru u vezi akcije čišćenja svih elemenata koji su u Priedoru za vrieme boravka partizana podpomagali u radu. Radi toga što je grupa dotičnih uhićenika bila brojna nisu sačinjeni posebni priedlozi za logor Uredu I. Donesena je međutim skupna odluka Ureda I. brzojavnim putem ovome redarstvu i to s time da se u najživlje vrieme dostavi obtužujuće tvorivo za P.P.S., koji bi iz Zagreba imao doći u Gradišku i likvidirati dotičnu grupu. Spomenuto tvorivo za P.P.S. poslano je Uredu I.U.N.S. pod br. 3301. od 10. XI. 1942. ovog redarstva.

2. ***Velić Alija, Mumin*** i ***Sulejman, Burnić Šaban*** i ***Jusuf Šljivar Meko, Rizvić Munin i Krupić Hajdar*** uhićeni su po ovome redarstvu u Sanskom Mostu 28. VIII. 1942., u vezi čišćenja pozadine prilikom vođenja operacija na Grmeču. Isti su bili sumnjivi da održavaju vezu sa pobunjenicima pa ih je ovo redarstvo uhitilo u dogovoru sa njemačkim vojnim zapovjedničtvom i obćim opunomoćenikom vlade N.D.H. u Banja Luci. Budući da je to isto bila velika grupa od 70 uhićenika nisu vođeni nikakovi tj. nisu sastavljani zapisnici nego je sve odpremljeno u sabirni logor St. Gradiška, dok traju na ovome području nemiri a savezno brzojavnoj odluci zapovjednika U.N.S. od 30. VII. 1942.

3. ***Bajlić Mašo, Murat i Salko, Tadžić Fehim, Mujagić Remzo, Ivan Cepinj, Midžić Muharem i Zijad, Suletić Hrvoje i Sladećeg Miroslav*** su kao njemački vojni zarobljenici predani ovome redarstvu da ih kao partizane preprati u sabirni i radni logor St. Gradiška, a to se je i učinilo prema brzojavnoj odluci U.N.S. od 30. VII. 1942.

4. ***Svab Vaclav i Johan te Lalić Ahmed*** su uhićenici biv. Ustaškog redarstva u Banja Luci, uhićeni i odpravljeni u logor 10. XI. 1942. a ovome redarstvu nije poznat uzrok.

Umoljava se Naslov da prema gore navedenom donese shodnu odluku kako bi se zapovjedničtvo logora St. Gradiška znalo po navedenom

[1] **Arhiv VII, a. NDH, k. 161, reg. br. 14/11.**

ravnati. Napominje se da prilike na ovom području nisu baš tako ugodne da bi se ti ljudi mogli odmah pustiti na slobodu te se odmah ujedno i predlaže da se donese odluka o prisilnom boravku o svim gore navedenim osobama bez svjetlopisa i zapisnika jer je to iz tehničkih razloga sad nemoguće izvjesti.

ZA DOM SPREMNI!

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD BANJA LUKU
I VELIKU ZUPU SANA I LUKA
BANJA LUKA

Primljeno: 31. XII. 1942.
Broj: 4593.

ZAMJENIK UPRAVITELJA:
(B. *Viljetić* v.r.)

Za točnost priepisa jamči:
NADSTOJNIK PISARNE:
(F. *Ban)*

M.P.

Priepisala:
(Ankica Bzik)

Br. 231

SPISAK OD 194 SRBINA KOJI SU U 1942. UPUĆENI U LOGOR STARA GRADIŠKA[1]

Spisak Srba koji su oterani 1942. god. u logor Stara Gradiška.

1. – Pećanac Mile
2. – Parović Milka
3. – Đapa Marija
4. – Momčilović Miladin
5. – „ Dara
6. – „ Draginja
7. – Mileusnić Ilija
8. – „ Milica
9. – Maričić Petra
10. – „ Boro
11. – „ Andrija
12. – „ Radmila
13. – Balta Slavko
14. – „ Zora
15. – „ Divna
16. – Zorić Dimitrije
17. – „ Olga
18. – Vujasinović Đorđo
19. – „ Savka
20. – „ Milan
21. – „ Nevenka
22. – Stefanović Jevto
23. – „ Draginja
24. – Radanović Danica
25. – „ Bosiljka
26. – Krnjeić Ratko
27. – „ Milorad
28. – „ Vukosava
29. – „ Vidosava
30. – Trkulja Ljubomir
31. – „ Zora
32. – „ Bogoljub
33. – Gačić Nenad
34. – „ Zoran

[1] Arhiv VII, a. NDH, k. 172/9, reg. br. 3/1.

35. – Keča Miloš
36. – „ Dušanka
37. – „ Stoja
38. – Tadić Jevto
39. – Ličanin Stojan
40. – „ Mara
41. – Pajić Zorka
42. – „ Nada
43. – „ Nemanja
44. – Devetak Nedeljko
45. – Mihaljević Đorđo
46. – „ Jovanka
47. – Dimitrijević Anđelko
48. – Milosavljević Bosiljka
49. – „ Duška
50. – „ Sonja
51. – Lalić Leposava
52. – „ Borislav
53. – „ Boško
54. – Gajić Stojan
55. – „ Ljubo
56. – „ Predrag
57. – „ Momir
58. – „ Ruža
59. – Kenjalo Milka
60. – „ Bosiljka
61. – Gajić Mirko
62. – Stojnić Đorđo
63. – „ Draginja
64. – „ Borislav
65. – Cikota Vojislav
66. – Maličinović Mile
67. – „ Košta
68. – „ Svetko
69. „ Ratko
70. – „ Milica
71. – Semiz Slava
72. – „ Dušanka
73. – „ Jovan
74. – „ Milan
75. – „ Draginja
76. – Dračina Dragan
77. – „ Sofija
78. – „ Branko
79. – Kos Dragutin
80. „ Rosa
81. – „ Milorad
82. – „ Marjan
83. – Mihaljević Maca
84. Cikota Mileva
85. – Dragišić Stojanka
86. – „ Milutin
87. Tišma Risto
88. – Zora
89. – „ Nevenka
90. Puzavac Janko
91. – „ Marica
92. – Palija Darinka
92. „ Pero
93. „ Nedo
94. – „ Keka
95. – Mihaljević Mile
96. Bikić Vuko
97. – „ Dušanka
98. – Blagojević Gojko
99. – Mataruga Nevenka
100. – „ Jelena
101. – Učiteljica Dana
102. – Učiteljica Kaja
103. – Drvenica Miloš
104. – „ Savka
105. – Stanić Gojko
106. – Učiteljica Stojka
107. – Mali Stojkina
108. – Oljača Đorđo
109. – „ Milka
110. – „ Slavko
111. – „ Dragica
112. – Cikota Jovan
113. – Lepa
114. – Bakić Đorđo
115. – „ Draginja
116. – Kostić Drago
117. – Bakić Mileva
118. – Pilipović Đuro
119. – „ Stevanija
120. – Babić Persa
121. – „ Ljubica
122. – Tonnjanović Slavko
123. – Siljegović Nevenka
124. – učiteljica Dobrila
125. – učiteljica Gordana
126. – šegrt Stanko (kod Siljegovića)
127. – šegrt Milutin
128. – Jajčanin Gospava
129. – Veljko
130. – „ Ljubica
131. – „ Jovan
132. – Milenković Mara
133. – „ Cedo
134. – „ Nemanja
135. – Misaljević Ljubica
136. – „ Natalija
137. – „ Božana
138. – Cikota Štaka
139. – „ Saveta
140. – „ Rista
141. – „ Angelina
142. – Rončević Marija
143. – Kalečević Mara
144. – „ David
145. – Radić Jovanka
146. – Bosanac Branko (učitelj)
147. – „ Danica
148. – Srđo
149. – „ Nemanja
150. – „ Divna
151. – Ljiljana
152. – Gajić Draginja
153. – „ Joca
154. – Ježića Dušan
155. – „ Mileva
156. – „ Miodrag
157. – Antonić Seka
158. – Stefanović Đuja
159. – Babić Kata
160. – „ Desanka
161. – „ Seka

182. — Dragaš Ljuba
163. — Antomić Marta
164. — Stefanović Danica
165. — Dozet Milan
166. — Macura Mileva
167. „ Ljuba
168. — „ Jula
169. — Blagojević Milja
170. _ „ Jovan
171. — Vučen Gospava
172. — „ Nevena
173. — „ Mira
174. — Slijepčević Nikola
175. — „ Ljiuba
176. - „ Miloš
177. — „ Stana
178. — Jokić Stana
179. — Jokić Seka
180. — Pećanac Simo
181. — Rakić Mile
182. — „ Marko
183. — Misaljević Milan
184. — Misaljević Zivana
185. — Stojanović Svetko
186. — „ Nasta
187. — „ Boro
188. — Marović Pero
189. — „ Anka
190. — „ Sloba
191. — n —
1Q9 _
lad_ — » —
194. — Maletić Milan.

Svjedoci:
Suhrija Dolić
Vujasinović ...
Sulejman ...

Br. 232

BROŠURA „JASENOVAČKI LOGOR" U IZDANJU PROPAGANDNOG ODSJEKA AVNOJ-a OD KRAJA 1942. O ZLOČINIMA USTAŠA U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC[1]

DOKUMENTI O ZLOČINIMA OKUPATORA I NJIHOVIH USTAŠKIH I ČETNIČKIH POMAGAČA

JASENOVACKI LOGOR
Iskazi zatočenika koji su pobjegli iz logora

1942.

IZDANJE PROPAGANDNOG OTSJEKA ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

PREDGOVOR

Ovom knjižicom počinjemo objavljivanje dokumenata o zvjerstvima fašističkih okupatora i njihovih ustaških i četničkih slugu.

[1] Ovu brošuru kao reprint izdanje odštampao je NIP „Glas" Banja Luka, 1974, sa tri nova poglavlja koja je dodao priređivač Nikolica Pavlić, a koja ovde nisu objavljena.

U ovoj knjižici objavljujemo zajedničke i pojedinačne iskaze sedmorice zatočenika koji su uspjeli da se bjegstvom na Kozaru, partizanima, spasu krvavog logora u Jasenovcu. Njihovi iskazi nijesu plod neke bolesne mašte, nego samo jednostavna slika jasenovačke stvarnosti u kojoj nije unijeto nikakvo dodavanje ni pretjerivanje, jer je prosta i jednostavna istina groznija od svačeg što bi ma čija — pa i bolesna i luđačka — mašta mogla izmisliti.

Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije u svojim svakodnevnim pobjedonosnim borbama vrše ulogu narodnog osvetnika nad tom bandom najgadnijih zlikovaca koje je ikada svijet zapamtio. Hiljade i hiljade fašističkih bandita i njihovih pomagača dobili su već zasluženu kaznu od osvetničke ruke narodnih boraca. Svakim danom biva sve veći broj tih zlikovaca koji padaju pod udarcima pravedne narodne osvete. Ali mnogi zlikovci još šetaju našom zemljom, mnogi još produžuju svoj dželatski posao. Oni neće umaći i ne smiju umaći od surove kazne za svoje jezovite zločine.

Ali da bi se osiguralo da nijedan zlikovac ne umakne zasluženoj kazni, treba uložiti sve napore u prikupljanje podataka o svima zvjerstvima izvršenim od strane okupatora i njihovih pomagača u svima zemljama Jugoslavije. To traže od nas grobovi stotina hiljada ubijenih i izmrcvarenih ljudi, žena, djece i staraca, zgarišta nebrojenih sela i gradova, čitave opustošene oblasti. Zabilježiti svaki zločin, sa što je moguće podrobnijim podacima o mjestu, vremenu i ostalim okolnostima zločina kao i naročito o naredbodavcima i izvršiocima zločina, — to je sveta dužnost svakog rodoljuba. Naše pozadinske vojne vlasti i Narodnooslobodilački odbori, organizacije Komunističke partije Jugoslavije i SKOJ-a, Antifašistički front žena i narodne omladinske organizacije, kao i svaki pojedini rodoljub treba da smatraju svojom najvećom dužnošću da pomognu u prikupljanju iscrpnih, detaljnih i provjerenih podataka o zvjerstvima izvršenim nad narodima Jugoslavije od strane fašističkih krvoloka. Ne treba to da budu nikakvi literarni opisi i pričanja, nego najjednostavnije iznošenje golih činjenica, redajući imena i podatke o žrtvama, zločinima, i naročito o počiniteljima tih zločina, pa bili oni potstrekači i naredbodavci, ili prosti izvršioci.

Takav materijal neće poslužiti samo tome da i narod u neoslobođenim dijelovima Jugoslavije sazna istinu o zločinima fašističkih pasa, niti samo tome da o njima sazna i čitava slobodoljubljiva svjetska javnost, nego je pravi smisao prikupljanja tih podataka osiguranje surove kazne za svakog pojedinog zločinca. Osigurati da će zlikovca stići zaslužena kazna pa ma gdje se on sklonio i skrio, ma što upotrijebio da svoje zločine prikrije.

Sve podatke treba slati na Propagandni otsjek N. O. Vijeća Jugoslavije.

Na čelu ove brošure donosimo notu Sovjetske vlade o odgovornosti za zločine hitlerovskih bandita i njihovih pomagača.

PROPAGANDNI OTSJEK
N.O. VIJEĆA JUGOSLAVIJE

NOTA SOVJETSKE VLADE

o odgovornosti hitlerovskih osvajača i njihovih pomagača za zločine koje su izvršili u okupiranim državama Evrope

[2]

»MEĐUNARODNA KOMISIJA« U JASENOVACKOM LOGORU

Na tri dana ranije čuli smo da će „Međunarodna komisija" obići naš logor da utvrdi kako se u njemu živi, radi i postupa.

Ljuba Miloš, zapovjednik svih sabirnih logora, ustaški nadporučnik, sazvao je na tri dana prije dolaska „komisije" sve zatočenike u krug logora. To se u logoru zove „nastup". Kazao je:

— Dolazi komisija koja će razgledati naš logor. U ova tri dana ima sve da se uredi, da se izgrade trpezarija, kuhinja, bolnica, da logor bude čist, da sve bude na svome mjestu. Kroz ta tri dana do dolaska komisije svaki čarkar ima pravo da ubije svakog zatočenika za koga misli da ne radi dovoljno brzo ili da ne radi kako treba!

Tada nas je bilo u logoru oko 1.500.

Radilo se dan i noć.

Ustaše su bile totalno pijane. Ljuba Miloš i neki Modrić jašili su pijani na konju, obilazili radove po logoru i ko im se nije sviđao toga su na mjestu ubijali. Tako je taj Modrić, ustaški zastavnik i nadzornik lančare u logoru, bez ikakvog razloga pucao u zatočenika Engela, alatičara, i ranio ga u nogu. Pokušali smo da ranjenog druga kriomice donesemo do ambulante. Kada smo bili na kraju tunela, gdje se vrši utovar crijepova, naišao je Ljuba Miloš i zaklao pred svima nama ranjenog Engela. Vidjeli smo tada kako je taj isti Ljuba Miloš tukao isto tako bez ikakva razloga tri Srbina štapom i onda ih zaklao.

Kroz tri dana prije dolaska „komisije" dobili smo hranu kakvu nikad do tad ni poslije nismo imali: ujutro, u podne i naveče imali smo graha i pure sa svinjetinom, gusto načinjeno, sa više mesa nego ostalog i moglo se uzimati dodatak dva do tri puta. Prije toga imali smo očajnu ishranu: na 100 litara vode koja je uzimana iz lokve, gdje su se svi kupali bacali bi 1 kilogram kukuruzna brašna i to je bio doručak. Za ručak mjesto kukuruznog brašna uzimano je 1—2 kilograma graha. Tako isto za večeru. Hljeba tada uopšte nismo dobivali oko četiri mjeseca.

Posljedica dobijanja guste i masne hrane bila je ta da su se svi zatočenici razbolili i dobili proljev. Nije ni čudo. Prije toga ljudi su toliko bili oslabili da ni ono malo zrna graha što bi koga zapalo nisu mogli provariti. Glad je bila tolika da se vidjelo zatočenike kako iz izmeta kupe i jedu zrna graha.

U tri dana izgrađene su barake za trpezariju, za kuhinju, za bolnicu. Stigla je gotova građa za barake koju je samo trebalo sklopiti.

U toku priprema za dolazak „komisije" pobijeno je bar 500 zatočenika.

[2] **Izostavljeno zbog ograničenog prostora.**

Dan pred dolazak „komisije" probrali su i zatvorili sve starce, iznemogle i slabe u Jasenovac IV, tj. u obrtni otsjek, da ih sklone od očiju „komisije".

Na čelu svake radne grupe nalazio se grupnik koji je tih dana imao zadatak da objasni zatočenicima kako ni jedan na pitanje „komisije" ne smije ništa drugo odgovoriti osim: Ja sam broj taj i taj. Samo na pitanja kakva je hrana i postupak moglo se kazati: prilično je dobra, Ko ne postupi tako, da će biti ubijen!

Ljuba Miloš je kazao:

— Vaš logor zavisi o tome kako će ispasti komisija! To je sada najvažnije i za nas i za vas!

Zatočenicima su razdijeljene trake sa brojevima, onako odoka, tako da se zatočenika nije moglo pronaći u logorskoj kancelariji pod onim brojem koji je nosio na ruci.

Zidovi su dobili žute trake, Srbi plave sa bijelim, Hrvati (komunisti) crvene sa bijelim.

„Čišćenje" logora izvršeno je kako treba: čarkari su za ta tri dana ubijali kako god im se prohtjelo, oni koji svojim izgledom nisu ulijevali povjerenje da je u logoru dobro — uklonjeni su. Ipak, ostalo je nekoliko bolesnih, koje su smjestili u baraku za bolnicu, jer da nema bolesnih čemu onda ta baraka. Ti su dobili i čaj, i sve oko njih bilo je lijepo uređeno.

Ono zatočenika što je ostalo u logoru da ih vidi „komisija" bilo je obučeno odijelom ubijenih.

Pred dolazak „komisije" Vjekoslav Luburić, Pavelićev povjerenik sviju logora u NDH, izvršio je generalnu probu: da li zatočenici na svako postavljeno pitanje odgovaraju da su broj taj i taj. One koji se nisu dosjetili i nisu odgovarali kako treba udarao je nemilice svukud, čime god je stigao, najviše nogama.

Svi strojevi u logoru koji su pripadali ranijim tvornicama, u kojima je sada logor smješten, stavljeni su u pogon.

Luburić je kazao da sve što se vidi u logoru da je i napravljeno u njemu i to ni od kog drugog nego od samih zatočenika, koji su pod njegovim vodstvom pretvoreni od neradnika u radnike.

Došla je najzad i ta „komisija"...

Bilo je to 6. februara 1942. „Komisiju" je predvodio Eugen Kvaternik, ravnatelj Ravnateljstva za javni red i sigurnost u NDH, Vjekoslav Luburić, desna ruka i Pavelićeva i Kvaternikova. S njima su išli: jedan njemački oficir, jedan talijanski, jedan mađarski nekoliko hrvatskih oficira, jedan pop iz Francuske, nekoliko civila, ukupno do dvadeset njih sa agentima.

„Komisija" je obilazila logor.

Pozvala me je na stranu:

Kako se zoveš?

— Ja sam broj taj i taj!...

„Komisija" se nasmijala. .. Luburić mi je glavom dao znak da mogu govoriti, a pogledao me je tako da sam odmah znao kako treba govoriti.

Na ponovno pitanje kazao sam kako se zovem.

— Kako je u logoru?

— Prilično dobro!

— Hrana?

— Prilično dobra!

— Sta imate za hranu?

— Svega! Graha, krompira, kruha (mada kruha nismo dobijali skoro 4 mjeseca ni mrve!), mesa skoro svaki dan!

— Zbog čega si ovdje?

Na to pitanje odgovorio je mjesto mene sam Luburić. Kazao je:

— Bio je član cionističke organizacije!

Ja to u svom životu nikad nisam bio.

„Komisija" je produžila obilazak. Video sam kako su zovnuli „crvenu pantljiku". Bio je to komunista Aca Hauk.

Na pitanje koliko je osuđen, kazao je po Luburićevom odobrenju:

— Godinu dana.

Poslije nekoliko dana Aca Hauk je ubijen. Ustaše su kazali da „ide u Gradišku"! Koji tamo idu, — zna se kuda idu!

Ja sam „oštrio" kliješta koja su proizvedena u fabrici prije nego je u nju smješten logor.

„Komisija" u prolazu zapitala je:

— JeF vi to sami radite?

— Ja sam broj taj i taj!... Obratite se mojim pretpostavljenima.

— Ma, to se sve tu radi! — odgovorio je mjesto mene „pretpostavljeni" Luburić.

„Komisija" se zadržala u logoru oko dva sata.

I otišla na banket sa dželatima.

Od 200 staraca i iznemoglih koji su bili sklonjeni vratilo se u logor samo njih četvoro, petoro.

Pavelićeva štampa donijela je vijesti i slike o dolasku te „komisije". Pisalo je kako je u logoru sve uspješno i umješno uređeno.

Jednom riječju — divota!

„Komisija" je, dakle, „ispala" dobro... Svi dželati su unaprijeđeni.

Oko mjesec dana poslije prolaska „komisije" nije bilo masovnog ubijanja starih zatočenika.

Hrana je bila nešto bolja, gušća. I dalje bez hljeba...

A svi novi koji su dolazili u logor bili su i dalje klani, ubijani, spaljivani.

Dva dana poslije „komisije" došao je u logor ing. Hinko Pićili, zapovjednik radne službe, ustaški satnik.

On je u logor uveo krematorij. Zato su ga zatočenici zvali: ing Pećeli!

U zgradi stare ciglane sazidao je u velikoj furuni dvije specijalne peći za „keramiku".

Peći su radile na smjenu. Umjesto malih figurica od gline tu su pečeni ljudi, žene, djeca... Bacani su u peći živi i poluživi...

Peći ing. Pićilija radile su dan i noć, neprestano. Kroz tri do četiri mjeseca! Sve do aprila mjeseca kada je ciglana morala da proizvodi ciglu za potrebe logora.

Za doba „keramike" izrađena su u logorskoj stolariji tri do četiri velika drvena sanduka, cinkom okovana, u koje je moglo stati do 12 i više lješeva.

Ti su sanduci nekoliko puta voženi puni u Zagreb, a prazni vraćani nazad.

U njima su voženi lješevi ljudi, žena i djece. Umoreni različitom smrću: strijeljani, klani, davljeni, čekićem po glavi, svakako! Vožen je i pepeo spaljivanih.

Zašto?

Ne znamo! Ako ne za kakav krvnički fašistički anatomski institut.

Kasnije je obustavljeno voženje tih sanduka. Stajali su prazni u dvorištu.

Poslije „komisije" stizali su transporti naroda iz okoline Pakraca, Lipika, Siska, odsvakuda, iz čitave NDH...

Sve je to pobijeno!

Svi preostali stari zatočenici dobro pamte eru Pakrac—Lipik.

Kasnije je obišao logor i sam stari „vitez" Kvaternik. On ništa nije pitao zatočenike. Po porodičnoj liniji sigurno je sasvim dobro bio informisan o stanju i postupanju u logoru.

U lančari su mu kazali da sami pravimo i — reflektore!

Ne znamo! Ako ne za kakav krvnički fašistički anatomski institut, pisala Pavelićeva štampa.

*

* *

Logor je obišla i neka njemačka komisija koja je filmovala sav „rad" u njemu.

Pred dolazak te filmske trupe ing. Pičili letio je iz radionice u radionicu i vikao neka se samo lupa bilo čime i bilo po čemu, opet je sve stavljeno „u pogon". Bilo je važno da se lupa, jer radilo se o tonskom snimanju.

Povodom toga pisalo je u novinama najljepše o logoru i ustvrđeno kako su u njemu od bivših narodnih parazita stvoreni radnici koji koriste hrvatskom narodu i na taj mu se način odužuju.

*

7. oktobra bile su opet velike priprave.

Sve zgrade su okrečene, putevi opravljeni.

Izvršeno je „čišćenje" zatočenika tj. njihovo reduciranje na manji broj, ubijanjem.

Ustaše su išle od zatočenika do zatočenika. Jednog od nas vukla su dvojica za kaput: jedan je od ustaša kazao — ovaj je dobar! Onda su ga ostavili.

Dobij ena su bolja odijela od pobijenih.

Došla je „komisija": jedan civil, jedan mornarski oficir i dvojica ustaša iz UNS-a (Ustaške nadzorne službe).

Logor su „pregledali' za pola sata. Poslije toga priređen je po običaju banket na kome je bilo pečeno prase.

Opet se moralo odgovarati: ja sam broj taj i taj...

— Zašto si u logoru?

— Ja sam broj taj i taj! Izvolite se obratiti pretpostavljenima.

Nije „komisija" bila luda da traga za brojevima! Daleko više joj je bilo stalo do pečenog praseta nego da istine. Uostalom kao i svima ostalim njoj je bio zadatak da prokontroliše s koliko umješnosti dželati prikrivaju zločine, da li je dovoljno dotjerana fasada jasenovačke klaonice.

Ovog puta zatočenicima nije poboljšana ishrana.

*

Oktobra mjeseca ove godine trebalo je da obiđe logor i neka regrutna komisija koja bi pregledala Muslimane i Hrvate zatočenike, jer da će ih navodno slati na Istočni front. Tako se govorilo. Da li je ta komisija došla i šta je radila nije nam poznato. Mi smo pred njen dolazak uspjeli pobjeći iz toga pakla.

*

Na ovogodišnjem ZZ — Zagrebačkom zboru — i mi smo izlagali: godina dana rada sabirnog logora u Jasenovcu!"

Izloženo je i ono što logor nikad nije radio!

Kažu da je tu bio izložen i model budućeg Jasenovca.

„Naša" izložba bila je u /naku parole:

— Prijašnji njihov rad bila je politika, a sadašnja naša politika je rad!

Novine o toj izložbi išle su potajno od ruke do ruke među zatočenicima. Mi smo najbolje mogli da osjetimo sav krvavi cinizam koji se krije u toj paroli.

Znamo da zatočenici inžinjeri stalno nešto crtaju i izrađuju plan budućeg Jasenovca koji treba da bude prvi i najmoderniji grad u NDH!

Prvi dio toga plana, rušenje Jasenovca već je otpočelo!

Tačno je da je Jasenovac grad u Pavelićevoj NDH, podignut bukvalno na kostima i lješevima naroda i da nije zavrijedio da u njemu ostane ni kamen na kamenu.

RAD NA NASIPU

Mali jedan nasip išao je od ekonomije pokraj željezničke nastambe, izvan žice, uz nju do željezničke pruge. Taj su nasip sagradili zatočenici u jesen da sačuvaju logor od poplave Save.

Nasip je stajao najmanje deset hiljada života. ..

Gradili su ga Srbi i Jevreji iz logora II, koji se nalazio iza željezničke pruge u šumi prema Novskoj.

Dnevno je radilo do dvije hiljade ljudi.

Ustajalo se u pet sati izjutra, u 6 sati pila se „čista" kuvana voda i anda se trčećim korakom prevaljivao put od tri kilometra do nasipa pod Jdarcima i kundacima ustaša. Vrijeme je bilo užasno. Kiša, blato... I na

samom nasipu rad se obavljao trčećim korakom. Radilo se samo sa lopatama, s lopatama se kopala zemlja, s njima nosila do nasipa, s njima se pravio nasip koji je građen samo od zemlje. Trčalo se i preko uskih dasaka prebačenih preko jarka blata. Svagdje je stajao ustaša i tukao. Batinanje, tuča i ubijanje bilo je svakodnevna masovna pojava. Poslom je upravljao jedan inžinjer zatočenik. Pod njim su bili „stotnici" sa po sto do dvjesta ljudi, pedesetari i desetari. Svaki je držao u ruci kolac i tjerao jedan drugog na sve brži rad pod kojim su padali ljudi. A sve su nadzirali i tukli i ubijali ustaše. Kako na putu za nasip tako i na samom nasipu, ko bi zastao na radu ili pao, njega bi pretukli i utukli, u nasipu zatrpali ili negdje drugdje pokopali. Lješevi su ostajali na putu za logor i na nasipu, svakoga dana po pedeset, šezdeset i više. Sve to radila je čuvena 17 ustaška satnija jasenovačka.

Ide tako ustaški poručnik nasipom i kako mu se prohtje ubija pojedine zatočenike dolje podno nasipa na radu. Neki zatočenik padne od umora i tereta u jarak blata, mora sam da se izvuče, ustaša ga prebija lopatom i onako izubijanog i blatnjavog tjera da radi. Svakog sekunda zatočenik strepi za život.

Jednom je doletjelo na nasip pet ustaških oficira na čelu sa Ljubom Milošem, vikali su: „Brže, bržeee", i udarali nemilice zatočenike pletenom žicom i toljagama.

Jednog novembarskog dana naredio je Ljuba Miloš nekom Vukovirčanu kome se pokliznula noga i nije mu posao išao onako brzo od ruke kako je to Miloš tražio i mislio da mora ići — da deset minuta leži na leđima u vodi. Poslije deset minuta zatočenici su ga onesvješćena izvukli, poslije čega je dotučen.

Jednog starca, svega mokrog, koji je padao, povukli su gore na nasip i davali mu po „dvadesetpet" i slali ga dolje i onda ponovo zvali gore i tukli nogama dok nije konačno pao dotučen. Vikao je samo: Jezus, o Jezus! Bio je to neki njemački emigrant. To su pojedini slučajevi, a bilo je i strasnijih. Užasnih! Na nasip ručak je stizao i nije stizao: kako kada. Svaki je dobijao najviše tri kuvana krompira, često trula' i taj krompir nazvan je po zatočenicima „krompir u monduri" — bez kruha. Odmora je bilo za ručak tek toliko da se pojede. Radilo se onda i dalje trčećim korakom sve dok se vidjelo i onda trčećim korakom nazad u logor gdje se za večeru dijelilo nešto rijetkog, nekuvanog, neosoljenog i posnog graha. Mnogi su ostajali bez večere. Zatim se odmah išlo na spavanje — u dvije barake za Zidove i jednu za Srbe. Barake su bile odijeljene žicom. Barake su bile očajne. Spavalo se svagdje: vani na goloj zemlji, po tavanima ciglane. Ko bi osvanuo iznemogao, ustaše bi ga dotukli toljagama kao i zdrave koji bi pokušali da se sakriju da ne idu na rad. Tada se i u logoru rad obavljao trčećim korakom. Takav rad značio je i za zdrave sigurnu smrt. Svi u logoru morali su tako da rade. Jedan dio zatočenika radio je za to vrijeme u logoru na izgradnji baraka.

Tako je taj nasip rađen mjesecima, visine oko 2 i po metra, širine na kruni 1—1V$_2$ metar i u dnu 4 metra.

Neki ubijeni na radu zakopani su na jasenovačko groblje kod ciglane. Inače neko zvanično logorsko groblje ne postoji.

Tih jesenjih dana bilo je u logoru i na nasipu dvanaest Hrvata komunista iz Zagreba (Franjo Savor, cipelar, Nikola Jurić, cipelar, Josip Tomić, gradski činovnik, — neki Hadži i drugi).

Za gradnju baraka morali su zatočenici da izvlače građu iz poplavljenog terena. I kad su išli po građu i kad su se vraćali sa teretom prolazili su kroz redi špalir ustaša koji su tukli batinama, svačim. Do pojasa mokri, ljudi su morali u kasnu jesen da. leže na goloj zemlji.

Nasip nije mogao da zadrži vodu. Tri nedelje je zadržavao, a onda se raskvasio. Voda je nadolazila, prelazila. Zatočenici su morali da pojačavaju nasip. Bio je to još ubrzaniji, još strašniji posao pod kundacima i batinama.

Najzad, morali su evakuirati barake i prelaziti u rupe u lančari, ciglani. Naređeno je da se opet povrate u svoje nastambe, jer da je opasnost prošla. Spavalo se tu opet dva do tri dana. Bilo je to mjeseca marta. Nedjelja. Ponovna opasnost. Svi su zatočenici morali na rad na novi nasip pred barakama. Radili su cijeli dan. Do 10 sati noći. Radilo je do 1500 ljudi. Tada su došli i jasenovački civili na rad trebalo je zaštititi bivšu ciglanu — sada klaonicu naroda. U 3 sata noću voda je prodrla preko jednog i drugog nasipa. Prije toga po naređenju ustaša napuštene su nastambe. Te noći bilo je zatočenika svagdje: po ciglani, kancelariji i dr. Bolnica se doselila na „ring" ciglane.

Sutradan izvršeno je „čišćenje" da se smanji logor. Bolesnici, starci, iznemogli, sve je to pobijeno. Tri do četiri stotine poslano je u Staru Gradišku. Logor je spao na oko 300 ljudi.

„Očišćeni" su zaklani u tunelu koji vodi za ciglanu i u „keramici" spaljeni.

Tako je poplava očistila logor. Trajala je oko 14 dana. Za to vrijeme hrana je bila nešto bolja. Sljedovanje je, naime, bilo isto po količini kao prije „čišćenja".

Stvari i roba pobijenih žrtava u skladištima bile su poplavljene. Milijunske vrijednosti ležale su i propadale pod vodom. Kasnije su sve to izvukli sami zatočenici.

Kada je voda otekla zatočenici su se ponovo vratili u svoje nastambe, vodom očišćene.

Nove i nove poplave zatočenika punile su logor na putu u smrt.

ISKAZ GABRIJELA VINTERA

Evo šta priča pobjegli zatočenik *Gabrijel Vinter,* privatni činovnik iz Zagreba, koji je u jasenovačkom logoru obavljao posao kočijaša;

„Od 200—300 hiljada ljudi koji su otprilike u tolikom broju prošli kroz Jasenovac, na slobodu je pušteno jedva 20—30 ljudi. To su većinom Jevreji sa ženama arijevkama. I to je bilo ranije, kada se puštalo na „riješenje" iz Zagreba pod prijetnjom smrtne kazne za pričanje o strahotama jasenovačkog pakla.

Sada se više ne pušta ni na „riješenje". Naprotiv, riješenje umjesto napolje vodi dotičnog — za koga je neko rukama i nogama kopao da ga spasi — ravno u smrt. Takovoga, čim stigne „riješenje" odmah pozovu u kancelariju, otprave na onaj svijet, a „gore" izvijeste da je podlegao ovoj

ili onoj epidemiji, ma da epidemija nema u logoru, pošto su ustaše brže od svake epidemije.

Ja sam imao tu sreću i nesreću da sam dva put bio u tom paklu u dva razna vremena, da sam prvi put pušten na molbu moje žene arijevke, a drugi put sam bio jedan od onih rijetkih sretnika kojima je uspjelo pobjeći.

Prvi put bio sam svega dva dana. Bilo je to 27 ili 28 oktobra, poslije tri mjeseca provedena po zagrebačkim zatvorima.

Nas tridesetak dopratile su ustaše u Jasenovac i prvo su nas zatvorili u pravoslavnu crkvu u Jasenovcu, gdje se već nalazilo oko dvjesta ljudi, strašno isprebijanih.

U mojoj grupi nalazio se dr Oto Gavrančić, pretsjednik Zupe sokola u Zagrebu, Franjo Hadži i Franjo Savor, Hrvati, postolarski kompanjoni iz Zagreba, Nikola Juričić, također Hrvat i postolar iz Zagreba, Moric Grünwald, nogometaš, Jevrej iz Zagreba i drugi čijih se imena ne sjećam. Među njima i tri jugoslovenska oficira puštena iz Hitlerovog zarobljeništva.

Ustaški natporučnik Parac, koji nas je doveo, predao nas je logorskom ustaškom natporučniku Matkoviću. Matković je odmah tu u crkvi počeo sa naročitim uživanjem tući Gavrančića koji se isticao svojom dugom bijelom bradom. Ustaše su se zalijetali i udarali naročito bivše oficire. Jedan od njih obratio se Matkoviću: „Molim vas, kažite ustašama da mi nismo nikakvi četnici, nego da smo kao oficiri upravo pušteni iz zarobljeništva!" Matković je na to opsovao i počeo i sam tući.

Sarajlije su odveli u jasenovački ustaški tabor. Sat i po poslije odveli su i nas u tabor gdje smo u dvorištu našli Sarajlije krvave, isprebijane. Vidjeli smo i brdo stvari: cipele, torbe, sve što su najbolje imali i sa sobom ponijeli da im se nađe u logoru. Sve su im to ustaše oduzeli i svakom redovno oduzimaju sve prije stupanja u logor.

Ustaša je bilo mnogo u dvorištu. Počeli su odmah i nas tući i vizitirati. Ustaški časnici podjarivali su svoje čarkare na tuču. Tu na licu mjesta pred našim očima ubili su dvoje iz naše grupe, braću Pregar, jer su bili sakrili nešto novca u čarape.

Matković nas je upisivao u knjigu. Svako je dobio batine. Dr. Gavrančića su odveli u kancelariju. Kad se vratio bio je bez brade, sav krvav, a dugi crni kaput bio mu je sav bijel od sijedih vlasi kao od snijega. Izašao je ćuteći.

Onda su nas dva po dva, skupa sa Sarajlijama, otjerali trčećim korakom u logor, jurili su nas kundacima i vikali: „Brže, brže, nagari, nagari..."

Naš logor nalazio se u šumi (logor II) prema Novskoj, više sela Bročice. Bile su tu dvije barake: za Jevreje i jedna za Srbe.

Drugi dan izvršen je upis u logorske knjige.

Gavrančića su odmah metnuli u žicu, zapravo u kavez od bodljikave žice visine manje od 75 cm, tako da je neprestano morao čučati.

Drugi dan po dolasku u logor morao sam sa svima ostalima na strašni nasip... U logoru sam bio svega dva dana, a onda sam pušten kući. Za onog čiču kome su krvnički istrgli sijedu bradu čuo sam da je poslije tri dana podlegao u mukama udarcima dželata.

Kod puštanja iz logora bili su sa mnom ljubezni, ali su mi ipak zaprijetili da ni riječi ne smijem pričati o onom što sam vidio, ma da sam svega dva dana proveo u logoru.

Na zagrebačkom ravnateljstvu pitao me je činovnik: „Kako je u logoru?" Kazao sam „Dobro je!" „Nama možete otvoreno da kažete," odgovorio je činovnik. Ostao sam kod svoje izjave: „Ma kažem vam, što je — je" „Dobro, tako i vani govorite," odvratio mi je činovnik, „čuvajte se! Ako vas za koga upitaju ko je s vama otišao u logor, kažite da je živ i zdrav!"

Drugi put došao sam u grupi desetorice. Sa mnom je bio i Zagrepčanin Hrvat dr Zvonko Tkalec. Njih devet je odmah zadržano u taboru. Mene su jedinog otpremili u logor. Izgleda da na odlukama kojima s~ zatočenike upućuje u logor stoje neki znakovi po kojima se odmah i taboru znade koga treba smjesta likvidirati, a koga se može uputiti logor na postepenu likvidaciju. Svi kažu da postoje ti znakovi, u tabori ne čitaju ime dovedenog nego okrenu hartiju i na poleđini odluke pro čitaju šta s dotičnim treba raditi.

Svih devet bili su Hrvati. Prije dolaska Matkovića jedan je ustaša govorio: „Ti se ne boj, ti si Jevrej komunista, ti si došao po zakonu, ali ova naša braća Hrvati, oni će platiti!" U logoru saiu postao kočijaš. Vozikao sam okolo. Vidio sam kako u kolonama sprovode Cigane za selo Ušticu, gdje su ih u masama ubijali. Ustaše ih tjeraju da pjevaji' pjesme. Cigani poslije pjesme nastoje da se dodvore dželatima. Govore: „Ja sam dobro pjevao!" Drugi: „Ja sam glasno pjevao!" Pred njima je išao Dudo Bararon, tuzlak Jevrej, raskopčanog kaputa da mu se vidi revolver. On je pored Danona bio najistaknutiji član tzv. »D« grupe koja je kopala jame za mrtve, a i sama ubijala zajedno sa ustašama i snimala žrtve. »D« grupu sačinjavali su sami zatočenici.

Cigane su vodili u kolonama, dvojici po dvojici bile su vezane ruke, kroz čitavu kolonu protezao se dugačak lanac, a posebno četvorica po četvorica bili su vezani još žicom i to kroz uši i svaki je morao još da slobodnu ruku stavi svome prethodniku na rame. Prvi koji nije imao prethodnika držao je slobodnu ruku na fašistički pozdrav. Tako su izgledale kolone Cigana nanizanih na žicu, osuđenih na skoru strašnu masovnu smrt. Jednoga dana otjerale su ustaše grupu od oko 55 Hrvata radnika, seljaka i građana, ovako povezanih, isto u smrt u Ušticu. Bila je to grupa hrvatskog seljaka i književnika Pavleka Miškine, koga su odvojili i navodno otjerali u logor u Gradišku. Kad sam jednog dana išao sa kolima po šoder na groblju u Uštici, vidio sam gomilu preklanih ljudi, jednih na drugima. Ne znam ko su bili ti ljudi.

Cigana je dolazilo sve više i više, u Uštici bilo je sve manje mjest? i onda su počeli da Cigane prebacuju lađom za selo Gradinu, preko u Bosni, i da ih tamo ubijaju.

U Gradini pod obalom postoji kao neka terasa gdje iskrcavaju ljude, žene, djecu. Onda ih u manjim grupama odvode nešto dalje od iskopani i jama. Jedan ustaša drži žrtvu a drugi udara maljem po glavi. Troiira čuvaju pozadi da ko ne bi pobjegao. Ustaša kod klanja bude više ili manje, već prema tome radi li se o „likvidaciji" ljudi ili žena i dj' ce.

Tako je to išlo iz dana u dan, iz noći u noć. Jame za usmi ane kopali su sve dalje.

Sve to gledao sam sa jasenovačke obale.

Kao kočijaš dolazio sam sa kolima do nad same te rupe. Vidio sam napola pune rupe u kojima su lješevi bili uredno složeni kao na katove. Gdje stane cijeli čovjek metali su i po dvoje dece. Lješevi složeni kao cjepanice.

Oko rupa nalazile su se hrpe odjeće sa do gola skinutih žrtava, često u predsmrtnom strahu uprljanih izmetom. Žrtve su se morale same skidati. Krpe smo mi kočijaši kupili i vukli u skladište krpa, gdje su prane i sortirane. Isprva su ih tu prale zatočenice, a starci zatočenici sortirali. Otuda su krpe vožene do kolosjeka, do vagona, pa dalje za tekstilnu tvornicu Prpić u Zaboku.

Ponekad sam morao čekati sa kolima da skela preveze kandidate smrti. Po dvjesto do dvjesto trideset mogla je prevesti odjedanput. Žrtve ni ne znaju kuda ih vode. Nemoćni budu zaklani odmah na drugoj obali. Ustaše kažu: „Ovako će proći svaki ko pokuša bježati", — ma da je očigledno da ti nisu pokušali bježati nego su zbog nemoći bili zaostali.

Kolju starce, a oni mole, preklinju: „Sta sam ti ja kriv!" Dešava se da poneki na koga su ustaše pucali pred „nastupom", to jest pred svima zatočenicima i ne bude do kraja ubijen i mi kočijaši moramo da ga vozimo do grobara na livadi s ovu stanu Save gdje je logor, a on uzaludno preklinje: „Kuda me vozite, zar ne vidite da sam živ, vodite me u, bolnicu!" Takvog, ustaše nad jamom nekoliko puta kresnu lopatom po glavi — kraj.

„KREMATORIJ"

Na jasenovačkoj stanici staju vozovi i istovaruju roblje osuđeno da umre u jasenovačkoj klaonici. Istovaruju vozovi ljude koji će uskoro biti mrtvi, a utovaruju opljačkane stvari, robu onih koji su već mrtvi.

I jasenovački logor ima „Crnu Maricu" čija sirena uvjek nagovještava pokolj i smrt. Veliki je to auto koji je nekad pretstavljao pokretnu aeroplansku radionicu.

Crna Marica služila je ranije, kada su transporti za klanje bili manji, za njihov dovoz, u toku ofanzive na Kozaru za potrebe njihovog Crvenog krsta, poslije ofanzive za prevoz opljačkanog knežopoljskog žita.

Ranije je ta „Crna Marica" danju i noću dovozila ljude, ženu i djecu iz okolnih sela i sa stanice. Kad je ona stizala danju, onda se moralo u logoru, po radionama, izvesti „zamračenje." U tu svrhu stavljen je na prozore plavi papir da zatočenici ne vide šta se vani dešava. U „Crnu Maricu" stajalo je do 40 lica. Svi doveženi završavali su u „keramici". I ljudi, i žene, i djeca.

Cesto se vidjelo u rano jutro pred tunelom ciglane lokve ljudske krvi polivene krečom.

Peći ing. Pićilija bile su sazidane u velikoj furuni ciglane. U tunelu, žrtve su zadržavane žive do časa kada treba da se otpreme u peći.

Peći su radile na smjenu. U svaku stajalo je odjedanput po 40 ljudi. Ljude su ubijali maljem, gvozdenom šipkom, klali, nekad žive i polužive bacali u peć. Dva transporta dnevno. Gust dim išao je kroz veliki fabrički dimnjak i probijao kroz krov. Smrad paljenog ljudskog mesa dopirao je do Jasenovca. Svi su znali šta se radi u ciglani. I okolna sela.

Luburić je održao u Jasenovcu javni govor u kome je kazao da mu Jasenovčani prebacuju da u logoru peku ljude. „Neka se neko usudi, kazao je Luburić, pa neka dođe da nam pokaže gdje mi to radimo, gdje mi to ljude bacamo u odžak."

Ustaške zvijeri kolju djecu pred majkama, vrše mučenja, kakva nijedna mašta ne može da zamisli.

Silovanje žena vrši se naveliko na prvom spratu u zgradi ciglane gdje se nalazi civilna uprava logora. Ta uprava mora tih dana da izađe napolje dok se „istraga" ne sprovede. Ustaše izvedu nekoliko ljepših žena i tada traju orgijanja s njima po nekoliko dana. Te iste žene ustaške zvijeri po zadovoljenju ubijaju.

Tako su mjeseca septembra ove godine doveli grupu iz Feričanaca. U toj grupi bilo je i šest ženskih. 3 žene ošišali su na nulericu i poslali ih u selo Međeđu na branje voća (Helenu Švarc, Adelu, šogoricu Ignaca Slomovića i Bulatovićevu iz Vinkovaca).

Ostale tri: dvije sestre Hercogove, kćeri 2aka Hercoga i Zlatu Švarc, kćer trgovačkog putnika Jerneja Svarca — zadržali su. Stariju Hercogovu koja je bila bolešljiva omah su ubili. Ostale dvije odveli su u baraku broj 4. Po danu čuvao ih je zatočenik kriminalac Ilija Paripović, a svake večeri predvodili su ih ustašama na orgije. Zlata Svare bila je stara svega 14 godina, divna djevojka. Kazala je: „Rade od nas sve što hoće." Ubili su ih nakon nepune nedjelje. Kazali su da su odvedene u selo Međeđu a tamo nisu došle.

Krematorij u ciglani radio je cijele zime do maja. Onda je ciglana morala da radi za potrebe logora.

Kapacitet peći na 24 sata — oko 160 žrtava.

Pepeo je bacan u glib kod ciglane. U njemu su se mogle poznati i koske.

POKRETNO SKLADIŠTE USTAŠKE ODBRANE

Spada pod opskrbni ured kome je zapovjednik Milivoj Vlaho, ustaški natporučnik, star oko 50 godina, oženjen, 2 djece, iz Mostara, ranije šef stanice u Srnetici, logornik u Ključu i Sanici, pljačkaš.

Pokretno skladište osnovano je po „ispražnjenju" Jasenovca, kad su dignuti Srbi iz njega. U toj grupi skladištara bilo je u prvi mah oko 25 zatočenika. Njihov je zadatak da s kolima i sa ustaškim zastavnikom idu od kuće do kuće, kojima su stanari uklonjeni i da uzimaju iz kuće sve do golih zidova. Namještaj, robu i slično — voze u magazine pokretnog skladišta, a životne namirnice u ustaški tabor.

Skladište je nazvano „pokretnim" valjda zbog toga što se i ustaška pljačka kretala od sela do sela. Ranije se zvalo tekstilno skladište.

Na ispražnjena srpska kućišta dovodili su ustaške porodice iz Hercegovine i one su iz toga skladišta dobivale što im je potrebno. U to skladište dolazila je i roba iz logora u Đakovu i dr., onih koji su bili

likvidirani, sa mjesta masovnih ubijanja kao što je npr. to bilo u Dubici poslije velike ofanzive na Kozaru, iz opljačkanih sela za vrijeme te ofanzive. Tako je došla roba iz nekog dječjeg logora za koju su kazali da se ne dira jer da je zaražena od difterije.

Od te opljačkane robe, ono što je bolje uzimali su ustaše za sebe, naročito novac, zlato, satove, nakit, nalivpera, i si. Drvenariju su ložili

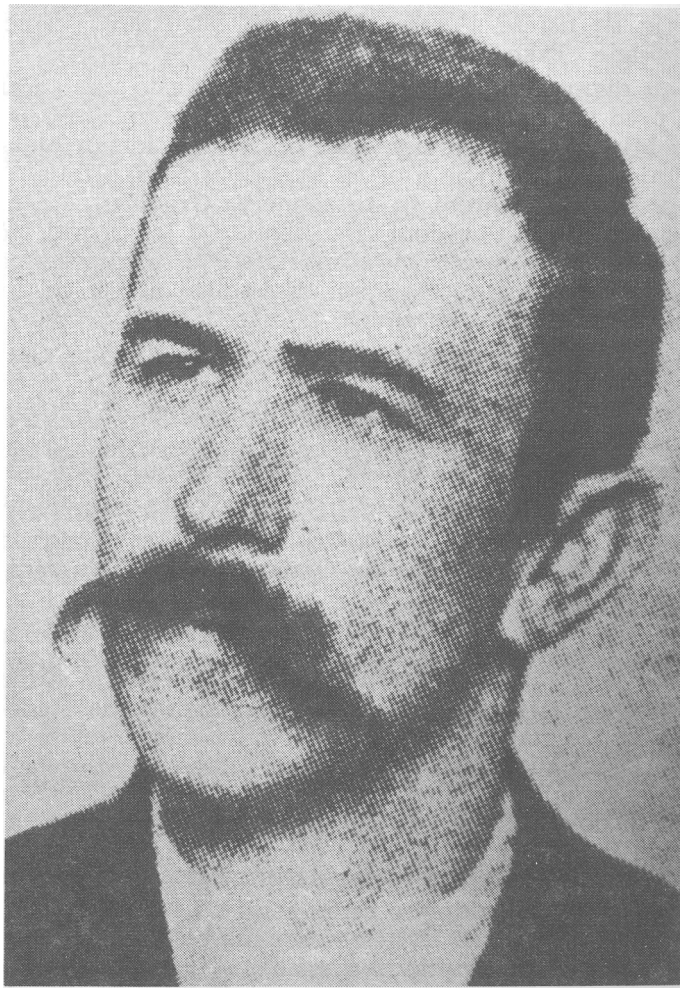

Mihovil Pavlek Miškina, 1887—1942, seljak i književnik, ubijen u Jasenovcu.

na logorskoj ekonomiji, svagdje. Pljačkaju svi odreda. Za pljačku se kažnjava, kad čin pljačke svakome postane poznat. Cesto su svađe među ustašama oko toga. Pljačkaju svi od Milivoja Vlahe pa naniže. Ono što ostaje prerađuje se. Sve je to vlasništvo NDH.

ISKAZ DUSANA CULUMA, KOJI JE POBJEGAO IZ LOGORA U DANE VELIKE OFANZIVE NA KOZARU

U logor sam doveden u dane „keramike". „Crna Marica" vozila je Jevrejke i njihovu djecu iz logora u Gradiškoj na ubijanje u Jasenovac. I Srbe iz okolnih sela.

Oko Jasenovačkog logora podignuta su dva sela odnosno srpsko stanovništvo tih sela i sve njihovo prigrabljeno i opljačkano.

Najprije su ustaše tjerale seljake sa susjednih oranica, koje su već bile zasijane. Tako je proširena „ekonomija" logora.

Prvo su dignuta sela Mlaka i Jablanac. Nešto Jablančana izbjeglo je u Bosnu pred terorom ustaša i to njihovo bjekstvo uzeto je kao povod da se digne Mlaka. One koji su davali otpor ili pokušali bjekstvo ubijali su na licu mjesta. Bilo ih je koji su skakali u Savu. Ubijani su starci i babe. Zene i djeca potovareni su u vagone za Gradišku. Muškarci na rad u Njemačku — u stvari dovedeni su u Zemunski logor, pod bičeve i glad, odakle poslije nekoliko mjeseci vraćeni natrag u Jasenovac, odatle preko Save u selo Gradinu i tamo pobijeni. Neki nisu ni išli za Zemun, nego su odmah bili likvidirani u „keramici".

Stoka je sva opljačkana i otjerana većim djelom za Njemačku. *Ženska ustaška radna služba* obilazila je kuće, pljačkala živad i ostalo i sve to odvozila kolima. Poslije Mlake i Jablanca dignuta su sela Jasenovac i Uštica. Ona su prošla isto onako kao i prva sela. Kao povod za to uzeli su jedan inscenirani napad na ustaški auto. Na to su ustaše raznijeli bombom porodicu jednog Srbina seljaka i te iste večeri ispraznili oba sela.

„Keramika" primila je Jasenovčane i Uštičane, one od njih koji nisu odvedeni u Zemun i Gradišku. Onda je prestala da radi. Bilo je to nekako koncem aprila.

Dignuta su i sela Krapje i Gradina.

Otpočelo je masovno dovođenje Cigana. Dnevno je stizalo po 6—12 vagona. Iskrcavani su pred logorom i tu su morali da sjede na zemlji. Ustaše su odvajale najprije muškarce i odvodili ih tobože „na rad za Njemačku". Cigani su morali da pjevaju: „Paveliću, živjela ti ruka, što ti ubi srpskoga hajduka" i kliču „Poglavniku i NDH.". Ustaše su im govorile kako su ih doveli da nasele srpske, partizanske zemlje. U prvo vrijeme vodili su ih u Ušticu, smještali u kuće, ubijali maljevima, zakapali u jame po baštama. U prvo vrijeme vodili su Cigane sa malom stražom. Kasnije kada su Cigani uvidjeli o čemu se radi i kada su nastala masovna bježanja, straža je pojačana. Uvijek su se čula puškaranja. Poslije muškaraca ubijali su Ciganke i njihovu djecu.

Svakoga dana rastao je broj dotjeranih Cigana. U Ušticu više nije bilo mjesta. Masovno klanje prešlo je u selo Gradinu, malo bosansko selo uzduž Save, raštrkano, uvijek poplavljeno, puno kaljuža, komaraca. U Gradini srušili su pravoslavnu crkvu, odvozili sijeno, slamu i kurzovinu, sjekli vrbe ispred sela, uz Savu, po livadama, naročito do Bosne. Posječeno je 2—3 hiljade vrba. Sve to zbog zaštite od partizana. Poslije toga ing. Pičili počeo je da radi na zidanju automata za ubijanje i spaljivanje ljudi u samoj Gradini.

Logor i Gradinu veže dereglija na žici kojom je upravljala grupa Ciganina Mite, skitnice i kriminalca. Ta dereglija može da prevozi po 6 kola ili po 70—80 ljudi. 2rtve su prevozili u Gradinu i šlepom.

Ciganke, dvije po dvije, ukrcavaju se u šlep. Vuku djecu i sitnije stvari, (krupnije su im odmah oduzeli). U šlep ih staje po 100—150. Pjevaju sevdalinke i ustaške pjesme. Tjeraju ih niz Savu, u Košutarički bok ili u Gradinu. »D« grupa iskopala je već jame raznih dimenzija. Najveće su dugačke po 70 metara, široke 4—6 metara, duboke 2—3 metra.

»D« grupa koja je brojala i do 40 ljudi, sada, sa navalom Cigana, povećala se za 100 Cigana, koji su ostalim Ciganima kopali jame da i sami u njih legnu. Dešavalo se u početku da takva partija od 100 Cigana iskopa jame za dvije partije ubijenih, a onda nova partija Cigana kopa rupe i za ove Cigane — grobare.

»D« grupa ide i vraća se sa pjesmom. Dovode Cigane određene za ubijanje na 20 metara blizu jame, onda ih po desetinama izvode, tuku maljevima i kolju. Žrtve jure i tuku do jame gdje dobiju konačni udarac. Neke padaju u nesvjest, prije toga. Neke Ciganke ujedaju dželate. Ustašama je stalo do toga da žrtve munjevito likvidiraju, prije nego dođu sebi od prepasti. Ustaše se vraćaju sa tih klanja krvavih ruku i odjeće. Kad napune rupe, onda ih zagrću.

Tako noć i dan. Šlep je stalno dovozio žrtve. Računa se da je pobijeno 80—100.000 Cigana.

Jedan ustaša je pričao: „Ustaški oficiri zavrnu rukave i prednjače u klanju. Oni su najistrajniji. Njih klanje razdražuje, opija!"

Drugi ustaša je pričao da se nadiže pokrov zemlje nad polužívim zatrpanim žrtvama. I da je ustaški oficir na licu mjesta ubio jednog ustašu koji je otkazao poslušnost.

Gomile Cigana pred Jasenovačkim logorom nestajale su zamijenjene uvijek novim transportima. Bilo je to masovno, nezapamćeno istrebljenje ciganskog naroda. Nestajali su čergari, vlasuljari, svirači, bolje stojeći sremski Cigani. Na poljani na brzinu ograđen je za njih žičani tor.

Odvajali su Cigane od Ciganki s djecom. Iznemogle i starce prvo su ubijali. Ostale ostavljali na kiši, na ledini, bez hrane, da smalaksaju i lakše idu pod maljeve i noževe. Kasnije je logor za Cigane premješten u Gradinu. Ispred toga logora (ograđenog žicom), bio je rov dugačak u koji su svaljivali iznemogle i sakate i zatrpavali samo ispunjeni dio otkrivenog rova. Kad čitav rov zaspu, iskopaju novi.

U tom ciganskom logoru ljudi su izgladnjivani i premlaćivani i tako onesposobljavani za masovno bježanje.

Moglo bi se reći da su Cigani ubijani zbog samih krpa. „D" grupa marljivo je sakupljala sve te ženske košulje i dječje i odijela i cipele, sve. Zene su potpuno gole ubijali.

Nekako u polovini ere likvidacije Cigana otpočelo je uposlavanje Cigana u ciglani, pilani, ekonomiji, naročito na nasipu. Ti su bili smješteni u žici u samom Jasenovačkom logoru. Bio je to logor III C, nazvan tako po Ciganima, u tom logoru umiralo se masovno od gladi, tuče, premorenosti.

Jasenovac ostao je uistinu grobnicom ciganskog naroda u NDH. Danas u njemu skoro nema uopće Cigana. U Gradini imade još nekojih

petnaestak ličkih Cigana, katolika, koji vrše zajedno sa ustašama ubijanja i koji su ustvari, zamijenili grupu „D".

Ciganske pare i pljačka Cigana povukla je s Ciganima u grob i ustaše Matkovića mlađeg i Badela koji nisu shvatili da krvnici ortaci treba da dijele krvarinu, a s njima i čitavu grupu „D" koja je učestvovala u tome ortakluku i koja je previše znala.

U isto vrijeme kad su na veliko ubijani Cigani i Ciganke likvidiran je i đakovački logor: 3—4000 Židovki pobijene su, a u ustaškim spisima stajalo je da se u logoru pojavila epidemija tifusa. Njihove stvari također su složene u bale i sa ostalim krpama otišle u Prpićevu tvornicu.

U ustaškoj štampi pisalo je kako je Poglavnik uspješno riješio cigansko pitanje, pitanje njihovog zaposljenja na korist društva i zajednice.

LOGORSKE „RADIONICE"

Jasenovački logor smješten je u ciglani, pilani i lančari u Jasenovcu, bivše vlasništvo braće Bačić. Logor se stalno proširivao na račun susjednih seljačkih imanja.

Leži uz Savu prema Košutarici, opleten žicom visokom 3 metra, a širokom 5 metara. Jedna partija zatočenika cijelo ljeto radila je na podebljavanju te žične ograde.

Od grada je udaljen 1 kilometar.

Braća Bačić imali su ranije svoj posebni kolosjek koji je vodio od Jasenovačke stanice do logora. Do prije par mjeseci transporti naroda išli su kroz sam Jasenovac za logor.

Na ulazu logora piše: *Radna služba — Ustaška odbrana. Sabirni logor III.*

Na ploči malo niže: *Sve za Poglavnika — Ustaška odbrana.*

Cim se uđe u logor s desne strane je stražara, a s lijeve zvonara nazvana po tome što su tu ranije dovožena i slupana zvona sa pravoslavnih crkava. Danas je tu zatvor i mučiona sa 6 ćelija za posebne slučajeve.

Ustaško zapovjedništvo ima preko sebe neki Majstorović, kažu bivši katolički pop, star oko 30 godina. To zapovjedništvo ima preko sebe disciplinsko vodstvo logora. Postoji i zapovjedništvo radne službe na čelu s ing. Pićilijem, ustaškim satnikom, bivšim nastavnikom ciglarske škole u Zagrebu, koji ima preko sebe nadzor i upravu svih radova. Pored toga postoji civilna uprava logora na čelu sa nekim Vinerom koji je ranije bio namješten kod Našičke, doveden u logor kao zatočenik, sada slobodnjak i namještenik sa platom i opskrbom, i stvarni organizator posla u Jasenovcu.

U toku svoga razvoja malo po malo stavljaju se u pogon bivše Bačićeve tvornice i radione, organizuje se posao, stvara se tako fasada radnog logora pokraj koga danomice i dalje i sve više prolaze kolone naroda, hiljade i desetine hiljada koje zauvijek nestaju pod maljevima ustaških zločinaca, zatrpane u bezbrojnim jamama po Gradini.

Zatočenici u samom Jasenovačkom logoru razvrstani su sada po grupama i svaka takva grupa ima svoga grupnika. Postoje grupe: građe-

vinska, ciglana, lančara, pogon, ekonomija, obrtna, keramika, fina mehanika, montaža, pilana, automehanika i tzv. Slobodanova grupa.

Građevinska grupa sazidala je sve bunkere i izvidnice oko logora, stolariju, mlin, pekaru, skladište, obrtnu radionicu, novu električnu centralu sa 4 parna stroja, ustašku bolnicu u samom Jasenovcu, ustaške nastambe, peć u Gradini, automatsku, sve drvene stvari za kaznione po NDH, sanduke za opljačkanu robu itd. U toj grupi radi oko 500 ljudi, a grupnik je neki ing. Koperman. Radi tu oko 50 ing. zatočenika, većinom Jevreja. Zatočeni inženjeri razrađuju budući plan Jasenovca. Kažu: biće izgrađen u Jasenovcu Poglavnikov trg, časnički dom, ustaški tabor, nova crkva, kupaona, nogometno igralište, ustaška škola itd.

Inženjere ne ubijaju kao ranije, jer su im sada više potrebni. Radnike iz grupe „čiste". Kad je mnogo posla posuđuju radnike iz logora III C. (logor iz koga se ide na svaki posao, a za kratko vrijeme u smrt u Gradinu).

Komunista dokazanih u logoru nema: njih ubijaju odmah ili otjeraju u III D gdje ne ostanu ni dva dana, bez razlike na profesiju i naciju.

U stolariji koja spada u ovu grupu prave se maljevi kojima se ubijaju žrtve.

U dane kada je „Međunarodna" komisija obilazila logor nije ova grupa radila skoro ništa. Rad je zapravo otpočeo nešto prije izložbe za Zagrebački zbor. Poslije te izložbe stigle su velike narudžbe naročito za kancelarijske uređaje. Tako se eksploatiše besplatan rad zatočenika koji će biti za to strašnom smrću nagrađeni.

Grupnici imaju nešto bolju hranu. Oni dobivaju cijeli hljeb, dok ostali četvrtinu hljeba na dan, u jutro kavu, dok ostali vodu s nešto kukuruzna brašna. Grupničku hranu imaju i majstori zidari iz grada i svi bivši agenti UNS-a koji su bačeni u logor kao zatočenici i imaju široko polje za svoju krvavu batinašku i ubojičku praksu. Grupničku hranu dobiva i poneki zatočenik koji se istakao na teškim poslovima. Tako od nekih 300 radnika na ciglani, samo 4 takva zatočenika jedu čitav hljeb na dan.

Na ciglani grupnik je neki Flajšak Marko, Jevrej iz Daruvara. Od aprila mjeseca, kada je završeno pečenje ljudi, ciglana pravi crijepove svih vrsta. Kao i na drugim radovima i tu vrše nadzor ustaše. Bolesni i iznemogli u svim grupama moraju smjesta nestati jer Jasenovac nije nikakav uboški dom.

Grupnik ima na raspolaganju čitav izbor kazni koje može da primjeni na zatočenike kako bi ubrzao posao: oduzimanje hrane ili samo hljeba, bacanje u bajir na kopanje zemlje. Kaznu bacanja zatočenika u III C izriču ustaše. Ko tamo ode, taj se ne vraća. Radnike ciglane „čiste". Radno vrijeme 10 sati.

U lančari grupnik je neki Blauhorn iz Zagreba. Radnika ima oko 130. Razna odjeljenja. Najviše se proizvode veliki i mali ustaški noževi. U dane „međunarodne" komisije nije se skoro ništa tu radilo. Sad se posao prilično razvija. Ogromne količine starog željeza dovučene su u Jasenovac. Tu se nalazi roba iz opljačkanih židovskih i srpskih dućana, ogromne zalihe eksera, gomile starih šivaćih mašina iz seljačkih kuća, plugova, kasa, automatskih bilijara, firmi sa ćirilskim natpisima, sa jevrejskih trgovina, more pokupljenog željeza po čitavoj NDH.

U planu je izgradnja velike ljevaonice i drejeraja, gdje bi radilo oko 3.000 radnika.

Tu se proizvode željezna vrata i prozori sa željeznim rešetkama i lanci za Pavelićeve kaznione i policije po NDH. Radi se tu i po posebnim narudžbinama. Neki ustaški časnik Mujica naručio je sablju za sječenje glava. Mujica je vršio ubijanja i u ciglani, predvodio satnije protiv partizana. Nogama je pretukao poslovođu u lančari jer mu sablja nije bila na vrijeme gotova. Taj Mujica pao je kod Dubice od partizanske ruke.

U pogonu grupnik je ing. Senauer iz Daruvara. Radnika oko 50. U dane „komisije" nije ta grupa ništa radila. Kasnije su postavljali sijalice po Jasenovcu i telefon.

U ekonomiji grupnik je dr. Rafo Maestro, advokat iz Zagreba. Zaposleno oko 400 zatočenika. Tu su konjušnice, štale za krave, svinjari, govedari, živinarstvo, mesnica, mljekara, pčelinjak, poljski rad, vrtlarija.

U dane „komisije" ekonomija je imala svega 2 konja.

Pljačkom okolnih sela i za vrijeme ofanzive na Kozaru bogatog Knežpolja razradila se Jasenovačka ekonomija.

Bolja stoka otjerana je u Njemačku ili u tvornice za konzerve, a svinje su prodavane na dražbi, veliki broj je i poklan.

I prije pljačke Knežpolja bilo je tu svakakve pljačke. Tako su na pr. ustaše opljačkali Gradinu i onda opljačkanu stoku u Gradini prodali za bagatelu i Srbima u Mlaci. Nakon 8 dana opljačkali Mlaku i prodali Jasenovcu i Jablancu slabije konje. Sve vrste crknutog mesa davali su za hranu zatočenicima. U Jasenovačkoj ekonomiji ništa nije smjelo da propadne, osim onog što su pljačkale ustaše za sebe.

Sada Jasenovačka ekonomija imade masu konja, volova za vuču, muzara krava, i svinja, koje se tove, a mast šalje za Njemačku.

Preko Jasenovačkog logora organizovana je pljačka onog istog Knežpolja čije je stanovništvo istrijebljeno nad ogromnim jamama u Dubici i u Gradini. Hiljade opljačkanih goveda za konzerve, za fašističke razbojnike. Jasenovac je centrala manjih ekonomija koje su smještene u okolini. Otuda idu pljačkaške kolone u pratnji čarkara i zatočene žene i radne bojne od pravoslavaca da pljačkaju napuštena srpska ognjišta po Knežpolju, da prekapaju i traže skloništa žita i robe, da odvlače i poslednje podivljalo živinče. Jasenovačka ekonomija isporučuje mast i meso za Pavelićevu vojsku, ona je danas klaonica i naroda i stoke opljačkane od naroda.

U obrtnoj grupi grupnik je neki Hrvat iz Broda. Tu su na radu brijači, krojači, postolari i dr. njih od prilike oko 100. Tui su i dezinfektori. Jedne noći svukli su čitav logor III C do gola zbog dezinfekcije odijela, a drugog dana polovina tih dezinfekovanih je pobijena! Sve zatočenike šišaju, sada i one u III C, izuzev onih koji odmah idu u Gradinu pod ustaške maljeve.

U keramičkoj grupi ima svega 5—6 ljudi, među njima i neki slikar Valter Kraus kome su kao umjetniku dozvolili da može nositi dugačku kosu, koji izrađuje kojekakve poglavnikove kipove i fantazije o ustaškim navalama, a sada momentano u tome Jasenovačkom paklu pretvara u glinu Betovenovu neku simfoniju i valjda će mu kad je tako produktivan ustaše dozvoliti da nosi i glavu kada su dozvolili da nosi dugačku kosu.

Inače je mnogo poznatija ona ranija keramička grupa koja je pretvarala u pećima ciglane ljudska bića u pepeo.

U finoj mehanici grupnik je neki ing. Rozenberg. Osnovana je tek pred mjesec dana. Ima na radu 5—6 ljudi.

U montaži grupnik je taj isti Rozenberg, a na radu ima oko 200 ljudi. Popravljaju razne opljačkane mašine dotjerane sa svih strana. Tu leže gomile bodljikave žice ostale od stare Jugoslavije, a polupana pravoslavna crkvena zvona otišla su za Njemačku.

U pilani je grupnik Rozenberg (koji nije inženjer). Na poslu oko 100 ljudi. Vuku panjeve iz Save, imaju gatere, cirkular, prave sanduke, parkete i tome slično.

U automehanici grupnik je neki Somedži iz Osijeka. Ljudi oko 50, vrše opravke auta i motora.

Slobodanova grupa, to je grupa na čelu sa nekim Slobodanom Jovanovićem Micićem iz Bijeljine. Ima oko 200 ljudi, taj je broj vrlo promenljiv, vrši svakake poslove, ima preko sebe čišćenje logora, a i nju od svih grupa najviše „čiste".

Grupnici su obično životinje. Nađe se poneki da i nije pretjerano loš.

LIK JEDNOG DZELATA

Pudić (Dragutin) ime mu znamo. Visok, suv, mršav, živčano bolestan, u ustaškom radnom odijelu od cajga, bez ikakvih oznaka, sa revolverom pod kaputom.

Sef masovnih ubijanja.

Zatočenici koji su ga znali kažu da je likvidirao logor u Jadovnom u Lici (oko 30.000 ljudi). Zive bacao u provalije. Bio je u logoru Kraplje. Tamo je priredio masovno klanje jedne noći.

Bilo je to ovako: u noći dao je „nastup" i naredio zatočenicima da krenu prema kapiji. Odjednom zaštektao je mitraljez po ljudima. Pudić je vikao kako su Srbi i Zidovi pokušali da mu pobjegnu. Mitraljez je zatajio. No bilo je već oko 150 pobijenih.

Oko 1000 preostalih zatočenika sprovedeni su poslije 2—3 dana pješke u Jasenovački logor. Spavali su u ciglani. Poderani, blatnjavi, izgladnjeli, mnogi razbijenih glava. Tu su ih ponovno tukli. Strahovito. Oko 200 ostalo ih je mrtvih.

Ujutro morali su ostali napolje iz logora pred ustaški špalir kroz unakrsne toljage dželata koji su — po 50 njih — nogama skakali na onoga koji bi pao.

To su strašni dani logora, dani njegovog stvaranja.

Te bijednike ponovno su dotjerali u logor. Kasnije su likvidirali izmrcvarene ljude. Na kamione su ih pobacali jedne na druge i prekrili ceradama. Ustaše su skakali po njima i boli ih. Odveženi su za Krapje i tamo pobijeni.

Tako je likvidirano Krapje, u decembru prošle godine.

Tako je ispričao jedan koji je slučajno ostao živ iz te grupe.

Pudić se tada izgubio nekuda, valjda da likvidira druge logore.

Kada su počeli masovno pristizati Cigani došao je ponovo i Pudić. Njegov dolazak izazvao je ogroman strah u logoru. Saptalo se: došao je

Pudić. Ta vijest munjevito se proširila kroz logor. Pudić je vodio kolone Cigana u smrt.

S njim je išao Dudo Baranon iz „D" grupe.

Pudić je navraćao i u logorske radione, išao od jedne do druge, izvodio ljude i ubijao ih iz revolvera.

Ljudi iz Jastrebarskog, iz Krapja, iz tih logora u kojima je ranije divljao Pudić skrivali su se ispred njegovih očiju.

Jednoga dana bacio je jednog kočijaša u žicu III B, u žicu smrti samo za to što su se konji poplašili kada je Pudić naišao sa motorom.

Na skeli koja vodi za Gradinu dva kočijaša Hrvata iz Zagorja nešto su se sašaptavali. Pudić ih je obojicu odmah sproveo za Gradinu.

Jedan kočijaš priča: nas 5 kočijaša krenulo je za Gradinu po krpe i Pudić s nama. Vikao je neprestano da brzo radimo i mnogo natovarimo. Neki Rajh iz Pakraca, mladić od 18 godina, radio je po Pudićevom mišljenju sporo. „Radi brže!" — proderao se Pudić. Rajh mu je odgovorio mirno: „Pa radim ja brzo!" i okrenuo se kolima. Pudić je izvadio revolver i ubio ga pred nama.

Nekoliko minuta poslije toga htio je da puca i na mene. Zato što mi je ženska košulja zapela za granu. Bježao sam, a moja kola s krpama dotjerao je neki Ciganin.

Ubio je tako dvojicu kočijaša, koji su vozili sijeno, a nisu mu se brzo makli s puta.

Hvalio se da ga čuju zatočenici — kako najviše voli klati. Pokazivao je nož krvav. Govorio je: nikad ga ne brišem, mnoge sam s njime poklao!

Ciganke je silovao. Zivu ciganski djecu je zakopavao u zemlju, ubijao je kao niko Cigane.

Onda je nekuda otišao.

Jednoga dana iskrsnuo je opet u ekonomiji, u civilu, sa bradom. Pozvao je ustaškog nadzornika i tukao ga zbog nekog novca. Tada je govorio da ne vjeruje u Boga, ali da vjeruje u Poglavnika.

Onda ga je opet nestalo. Kazali su da je poludio. A možda su ga i sami ubili, jer lud je bio i ranije.

Tek došla je grupa pokretnog skladišta, koja je ispraznila tolike srpske stanove i ispraznila i Pudićev stan u kući nekog protjeranog licitara u Jasenovcu.

U stanu toga dželata nađeno je odijela, rublja, posteljine, nekoliko persijskih čilima, oko 30 kilograma meda, vreća šećera, mnogo sapuna i mnogo raznovrsnog novca.

U stanu dželata osjećali su se tragovi pljačke, krvi i zločina.

Br. 233

DOPISNA KARTA BRUNA RADELJEVICA UPUĆENA DECEMBRA 1942. GODINE IZ KONCENTRACIONOG LOGORA STARA GRADIŠKA PORODICI[1]

Š a l j e : zatočenik br. 65/K

IME I PREZIME: Bruno Radeljević*

Dragi kunjado i ostali. Kako vaše zdravlje. Znam da je Ćićko i djeca tamo. Cim možeš šalji: leća, sira, jaja, ulja, octa.

Voli vas

Bruno

Dne_____194

Pisanje je nagrada za dobar rad i vladanje, i daje pravo na primanje paketa.

[1] Faksimil originalne dopisne karte objavljen u knjizi: Marijana Amulić (Buca) i Cedomir Huber, Otpor u logoru Stara Gradiška (iz sjećanja bivših logoraša) Spomen-područje Jasenovac, Biblioteka Poruke, 1980, knjiga 19, si. 46.

[1] Rođen 1894. u Dubrovniku, član KPJ od 1920, sekretar Gradskog komiteta Dubrovnik. Više puta hapšen i osuđivan, interniran u Lepoglavu, odatle početkom 1942, u Staru Gradišku, gde je 23. decembra 1942. ubijen. O njegovoj smrti izvestile su logorašice iz Stare Gradiške svojim pismom od 27. novembra 1942, gde između ostalog piše:

„Dragi drugovi! Opet smo dobili priliku da se direktnije javimo. Šaljemo drugaricu Sosu (Jović) našu najbolju omladinku. Ovdje je ona vodila omladinke i vršila još druge važnije dužnosti u kojima je zadovoljila i hoće da je odmah zaposlite. Može odmah primiti rad; zdravlja je vrlo dobrog.

Odgovaramo odmah na pitanja koja ste postavili u pismu od 18. XI. Zadnji put smo poslali imena drugova iz njihove zajednice, a idući put poslat ćemo i imena simpatizera. Umro je Bruno Radeljević. Sto se tiče vaše direktne veze s njima mogao bi da je primi navedeni Ante Jadrešin, samo to nije sve što treba za vezu. Njima je vrlo nezgodno slati karte, jer oni nemaju ni uprave niti koga u upravi i vrlo je riskantno u takvim prilikama slati karte, a nemaju niti mirnoga mjesta za pisanje. Sve je to ovdje vrlo važno. Zato predlažemo, da mi dobijemo od njih njihov izvještaj i pismo na posebnu kartu i na za njih određenu adresu. Prilike su u logoru mnogo oštrije u pogledu rada, a s druge strane počinju puštanjem kući, što nam je prilično neobjašnjivo." (Mirko Peršen, n. d. str. 128—129)

SADRŽAJ

PREDGOVOR — — — — — — — — — — — — — — — — 7

UVOD — — — — — — — — — — — — — — — — — 15

GLAVA PRVA

USTAŠE OZAKONJUJU I SPROVODE MASOVNI ZLOČIN U KONCENTRACIONOM LOGORU GOSPIĆ — JASENOVAC 1941. GODINE

1. Vanredna zakonska odredba i zapovest o nadležnosti prekih siudova i skupljanju Jevreja u koncentracione logore pod vedrim nebom — — 47
2. Zakonska odredba o prekim i pokretnim prekim sudovima — — — 50
3. Nalog o upućivanju svih Srba i Jevreja u koncentracioni logor Gospić 52
4. Nalog da se izvrši popis svih Srba — — — — — — — — — 53
5. Telefonski nalog da se Srbi intelektualci svakodnevno upućuju u grupama od 20 do 30 u koncentracioni logor Gospić — — — — — — 56
6. Nalog za haipšenje i otpremanje Srba, Jevreja i komunista u koncentracioni logor Gospić — — — — — — — — — — — — — 56

Narodni heroj Marijan Cavić Grga — — — — — — — — — 58

7. Odluka da se 20 Jevreja i 30 Srba uputi u koncentracioni logor Gospić 59
8. Dopis da se upućuje u koncentracioni logor 31 Jevrej i 8 Srba — komunista — — — — — — — — — — — — — — — — 61
9. Dopis o upućivanju 47 Srba u logor Gospić — — — — — — — — 63
10. Izveštaj da se u koncentracionom logoru Gospić nalazi 5000 Srba — — 65
11. Priznanica o transportovanju 29 Jevreja u koncentracioni logor Gospić 66
12. Dopis da se pripremi transportovanje 40 Jevreja u koncentracioni logor Gospić — — — — — — — — — — — — — — — — 67
13. Odluka da se svi uhapšeni Jevreji i Srbi bez dokaznog postupka upute u koncentracioni logor Gospić — — — — — — — — — — — 69
14. Telegram da je ustaški poverenik za Bosnu i Hercegovinu Juire Francetić uputio 145 ljudi, žena i dece u koncentracioni logor Gospić — — 72
15. Nalog da se do daljeg ne šalju u koncentracione logore komunisti-rimokatolici, muslimani i evangelisti — — — — — — — — — — 73
16. Odredba da se deponovani novac i dragocenosti ne mogu izidavati vlasnicima Srbima koji se iseljavaju, dok gotov novac i dragocenosti mogu poneti sa sobom do koncentracionih logora gde će im to biti oduzeto — 74
17. Izvod iz članka da su sagrađene barake za smeštaj logoraša u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — 75
18. Izveštaj o upućivanju 57 Jevreja i Srba u koncentracioni logor Gospić 76

19. Pismo o zločinima ustaša nad Srbiima u logorima i zatvorima — — — 77
20. Obaveštenje da je zbog isticanja crvene zastave u selu Opličići ustaški tabornik oterao 12 muškaraca i 7 žena u koncentracioni logor Jasenovac 80
21. Telegram da se dostavi spisak od 50 komunista koje treba uputiti iz Bijeljine u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — 81
22. Izveštaj da je primljeno u logor 199 Jevreja — — — — — — — 82
23. Zakonska odredba da se za jednog poginulog strelja 10 komunista — — 83
24. Obaveštenje da se logoraši ne nalaze <u logoru — — — — — — — 85
25. Pismo da se Branko Priča oslobodi iz koncentracionog logora Jasenovac 86
26. Dopis da se po spisku upućuje 41 lice u logor — — — — — — — 87
27. Telegram da je iz Kotara u koncentracioni logor Jasenovac upućeno 26 Jevreja — — — — — — — — — — — — — — — 89
28. Dopis o upućivanju iseljenika iz Mostara u koncentracioni logor Jasenovac 90
29. Pismo da se poduzmu koraci radi spasavanja Lazara i Dragana iz koncentracionog logora Jasenovac — — — — — — — — — — — 91
30. Telegram da se do daljnjeg obustavlja upućivanje u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — 93
31. Dopis da su komunisti Dobrila i Konstantin Krneta upućeni u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — 94
32. Dopis da je 171 lice upućeno u koncentracioni logor Jasenovac — — — 95
33. Zakonska odredba o upućivanju „nepodobnih i opasnih lica" za ustašku NDH u sabirne i radne logore — — — — — — — — — — — 98
34. Obaveštenje o upućivanju 5 komunista u koncentracioni logor Jasenovac 100
35. Pismo Jovanke Plavčić da se dozvoli da pošalje sinu Bogdanu zimsku odeću u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — 101
36. Dopis da se komunista Desimir Janjetović ne može pustiti iz koncentracionog logora Jasenovac — — — — — — — — — — — — 102
37. Molba da se dodele novčana sredstva za izdržavanje logoraša u logorima Lobor-gradu, Đakovu i Jasenovcu — — — — — — — — — — 103
38. Uputstvo za postupak sa licima koja se upućuju u radne i sabirne logore 104
39. Radiogram da dostave popis svih Srba i Jevreja upućenih u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — 106
40. Radiogram o upućivanju 70 lica u koncentracioni logor Jasenovac i 55 u logor Đakovo — — — — — — — — — — — — — — — 108
41. Predlog da se Hasan Seferović uputi u koncentracioni logor Jasenovac — 108
42. Zapisnik u kojem je Milan Stamenković iznosio utiske o svom boravku u koncentracionom logoru Gospić — — — — — — — — — — 109
43. Zahtev da se Ignjac Fišer oslobodi iz koncentracionog logora Jasenovac 113
44. Zabeležka da se taoci iz sela Sitnice i Maglaja otpreme u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — 114
45. Telegram da je iz Travnika upućeno 44 Jevreja u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 115
46. Potvrda da je primljeno 29 lica u logor — — — — — — — — 115
47. Odluka da se u koncentracione logore više ne mogu upućivati lica bez pismene odluke — — — — — — — — — — — — — — H®
48. Spisak od 1189 logoraša koncentracionog logora Jasenovac — — — — 117

Narodni heroj Mitar Trifunović Uča — — — — — — — — — I43

GLAVA DRUGA

NAJMASOVNIJA LIKVIDACIJA LJUDI, ŽENA I DECE U KONCENTRACIONOM LOGORU JASENOVAC—STARA GRADIŠKA IZVRŠENA SU U 1942. GODINI

49. Nalog da se Mirko Bosančić sprovede u koncentracioni logor Jasenovac 147
50. Zahtev da se 88 talaca Srba sprovede u koncentracioni logor Jasenovac — 149

51. Okružnica da se lica optužena za komunističku delatnost obavezno upućuju u koncentracione logore bez obzira na sudsko oslobađanje od krivice 150
52. Izveštaj da je 185 Srba sa područja Višegrada, Čajniča, Rogatice i Sarajeva upućeno u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — 151
53. Zaključci s konferencije o načinu preseljavanja Srba iz logora na teritoriji NDH u Srbiju — — — — — — — — — — — 152
54. Zahtev da se iz koncentracionog logora Jasenovac sprovede sedam logoraša radi ponovnog suđenja — — — — — — — — — — — 155
55. Telegram da su Zbog zloupotrebe svog položaja četiri ustaška agenta upućena u 'koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — 156
56. Potvrda izdata Duki Babić da se njezin muž Ilija nalazi u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — 157
57. Nalog da se osam lica preuzmu i sprovedu u koncentracioni logor Jasenovac iako su sudski oslobođeni krivice — — — — — — — — — 157
58. Nalog da se sedam lica protiv kojih je obustavljen postupak sprovedu u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — 159
59. Nalog da se Mitar Trivundža sprovede u koncentracioni logor Jasenovac 160
60. Pismo o broju ubijenih u okupiranoj Srbiji i NDH — — — — — — 161
61. Nalog da se sprovedu dva lica u koncentracioni logor Jasenovac — — 163
62. Telegram da se potčinjavaju tri čete ustaša iz Jasenovca — — — — 164
63. Nalog da se šest lica sprovede u koncentracioni logor Jasenovac — — 165
64. Nalog da se tri lica upute u koncentracioni logor Jasenovac — — — 167
65. Nalog da se Mihaljko Sevo sa sinom Mirkom uputi u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — 168
66. Izvod iz izveštaja o situaciji u koncentracionom logoru Jasenovac — — 170
67. Dopis da se svi sumnjivi na najdisferetniji način upute u koncentracione logore — — — — — — — — — — — — — — — — — 173
68. Članak „Jasenovac nije ni lječilište ni mučilište" — — — — — — 174
69. Obaveštenje o privremenoj obustavi primanja logoraša u koncentracioni logor Jasenovac zbog pojave tifusa — — — — — — — — — 177
70. Policijski karton za Stjepana Sekulića-Jucka — — — — — — — 179
71. Policijski karton za Steficu Verćon — — — — — — — — — — 181
72. Dopis da se primi u školu sin Jevreja slobodnjaka Bernarda Vlnera — 182
73. Dopis povodom izjave logoraša Franja Bogdanića i suočenja sa Marijom Brikner — — — — — — — — — — — — — — — 183
74. Predlog za upućivanje Milana Savića na prisilni boravak u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — 185
75. Dopis da se upućuje Zvonimir Pire i Marija Briker, a ne i Barbara 1 Mihailo Lugarić — — — — — — — — — — — — — — 186

Narodni heroj Nada Dimić — — — — — — — — — — — — 187

76. Dopis o upućivanju 86 Jevreja u koncentracione logore Jasenovac i Staru Gradišku — — — — — — — — — — — — — — — — 188
77. Obaveštenje o upućivanju 60 političkih zatvorenika u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 191
78. Izvod iz direktive za vojna i politička dejstva i eventualni napad na logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 193
79. Depeša da su ustaše u koncentracioni logor Jasenovac logorisale 10.000 najboljih sinova Hrvatske — — — — — — — — — — — — 194
80. Odluka o upućivanju Đorđa Vetmića u koncentracioni logor Jasenovac — 194
81. Spisak 553 logoraša koji su pisali dopisne karte iz koncentracionog logora Stara Gradiška — — — — — — — — — — — — — — 197
82. Izvod iz zapisnika u kojem Vojislav Prnjatović govori o svom boravku u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — 207

83. Izvod iz zapisnika u kome Stevo Simić iznosi utiske o svom boravku u koncentracionom logoru Gospić—Jasenovac — — — — — — — — 213
84. Izvod iz zapisnika u kojem Vukašin 2egarac iznosi utiske o svom boravku u koncentracionom logoru Stara Gradiška—Jasenovac — — — — 221
85. Zapisnik u kojem Đuro Medić iznosi utiske o svom boravku u logoru Gospić, Jadovno i Jasenovac — — — — — — — — — — — — 229
86. Uputnica kojom se dvanaestogodišnji Mirko Ševa upućuje u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — 237
87. Odluka kojom se Luka Vukmir upućuje u logor Jasenovac — — — — 238
88. Izvod iz zapisnika u kojem Hadži-Colaković Drago, Savo i Joca i Tomić Diko i Petrović Pane iznose utiske o svom boravku u logoru Gospić—Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 239
89. Zapisnik u kojem Pajkić Mirko iz Visokog iznosi o svom boravku u logorima Gospić i Jasenovac — — — — — — — — — — — — 249
90. Popratni akt za 56 lica koji se po odluci i uputnici upućuju u logor — 255
91. Spisak lica koja su ostala u logorima Jasenovac i Stara Gradiška — — 257
92. Prepis koga sve treba upućivati u koncentracioni logor Jasenovac — — 258
93. Dopisna karta Ljubice Sagi — — — — — — — — — — — — 261
94. Pismo Ane-Hane Pavelić o svom hapšenju sa Zlatom Šegvić i otpremanju u koncentracioni logor Stara Gradiška — — — — — — — — 262
95. Dopis da koncentracioni logor Jasenovac može primiti neograničeni broj zatočenika — — — — — — — — — — — — — — — — 269
96. Izvod iz zapisnika u kojem Lazar Oirozović govori o svom boravku u logorima Jasenovac i Stara Gradiška — — — — — — — — — 271
97. Zapisnik u kojem Milivoj Nikolić i Relja Milanović govore o svom boravku u logoru Gospić i Jasenovac — — — — — — — — — 275
98. Popratni akt za 7 lica koja se po odluci upućuju u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 284
99. Predlog da se Milan Volf uputi u koncentracioni logor Jasenovac — — 285
100. Odluka da se Petar Razuljević uputi u koncentracioni logor Jasenovac 287
101. Naređenje da se pomogne u prikupljanju svih Roma radi upućivanja u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — 289
102. Naređenje da pokupe sve Cigane i sprovedu u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 290
103. Dopis da se šalje u logor 69 Roma iz okoline Zagreba — — — — — 291
104. Telegram da se odobri angažovanje domobrana za odpremanje 400 Roma iz Zemuna u logor Jasenovac — — — — — — — — — — — 294
105. Potvrda o prijemu 47 lica u logor — — — — — — — — — — 297
106. Potvrda o prijemu 54 lica logor — — — — — — — — — — 298
107. Izveštaj da su sa područja Kotara upućena 83 vagona Roma u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — 299
108. Izveštaj o prolasku transporta od devet vagona Roma kroz Karlovac za logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — 300
109. Izvod iz naredbe o zabrani letenja iznad koncentracionog logora Jasenovac 301
110. Izvod iz zapisnika u kome 19 lica iznose utiske o svom boravku u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — 302
111. Nalog da se spreči prikrivanje Roma koji hoće da izbegnu upućivanje u koncentracione logore — — — — — — — — — — — — —
112. Izvod iz izveštaja da se Ilija Jakovljević nalazi u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 3®5
113. Obaveštenje da se Vladimir Cvija nalazi u logoru Jasenovac — — — 306
114. Obaveštenje da se Dragutin Barun Kapri de Merecej zbog širenja komunističke propagande nalazi u logoru Stara Gradiška — — — — — 307
115. Odluka o upućivanju Stojana Miloševića u logor Jasenovac — — — 308

116. Zapisnik na osnovu izjave Đunković Širna o svom boravku u logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 309
117. Izvod iz zapisnika na osnovu izjave Jovana Kovačevića o svom boravku u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — 324
118. Obaveštenje da je Josip Horvat upućen u koncentracioni logor Jasenovac 326
119. Izvod iz zapisnika na osnovu izjave Rastka Krnjajića o svom boravku u logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — 327
120. Obaveštenje o upućivanju Ferdinanda Udijera u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 329
121. Pismo Andrije Hebranga o zločinima ustaša u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 330
122. Predlog za upućivanje Sigmana Kaca u koncentracioni logor Jasenovac — 332
123. Odluka za upućivanje 12 lica u logor — — — — — — — — — 333
124. Zapisnik u kojem Andrija Hebrang iznosi sa kim je sve sarađivao — 334
125. Predlog za upućivanje Mirka Bobana u koncentracioni logor Jasenovac 338
126. Predlog za upućivanje Huseina Redžića u koncentracioni logor Jasenovac 339
127. Uputnica za Samuela Hiršenhauzera na prisilni boravak u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — 340
128. Zahtev da se 54 Jevreja dopremljena iz Nemačke uputi u logor Stara Gradiška — — — — — — — — — — — — — — 341
129. Odluka o upućivanju Nade Madžarac u logor Stara Gradiška — — — 342
130. Zapisnik o saslušanju Ibrahima Tudorovca — — — — — — — 343
131. Zapisnik o saslušanju Muhameda Maglajlića — — — — — — — 345
132. Karton osnovnih podataka za Ružu Singer — — — — — — — — 347
133. Izveštaj o podacima koje je Andrija Hebrang dao u svom saslušanju — 348
134. Izvod iz zapisnika u kojem Vladimir Lončar iznosi utiske o svom boravku •u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — 350

Narodni heroj Milan Spalj — — — — — — — — — — — — — 354

135. Dopis da se upućuje Mica Gržeta s tim da se povrati u Logor — — — 355
136. Obaveštenje da su četiri lica upućena u logor Stara Gradiška — — — 356
137. Zahtev da se zbog posete nemačkog izaslanika poboljšaju red, čistoća i ishrana i izbegne svako nasilje — — — — — — — — — — 357
138. Izvod iz naloga da se navedena lica iz Brčkog a sada u koncentracionom logoru Jasenovac obrate pokretnom prekom sudu u Zagrebu radi oslobađanja — — — — — — — — — — — — — — — — 359
139. Zahtev da se hitno upute 24 navedena lica u logor Stara Gradiška — — 362
140. Uputstvo o »provođenju istrage nad određenim licima — — — — 363
141. Odluka o upućivanju Rozike Stritof u logor Stara Gradiška — — — — 364
142. Izvod iz zapisnika u kojem Drago Svjetličić iz Doboja iznosi utiske o svom boravku u logorima Gospić i Jasenovac — — — — — — — — 365
143. Obaveštenje o licima koja se nalaze u koncentracionom logoru Jasenovac 375
144. Izvod iz zapisnika o kome su devetnaestorica logoraša govorili o svom boravku u logoru Stara Gradiška — — — — — — — — — — 378
145. Spisak od 147 lica za koje se traže podaci gde se nalaze — — 381
146. Izvod iz zapisnika u kojem Ivan Koprivnjak iznosi utiske o svom boravku u logoru Stara Gradiška — — — — — — — — — — — — 383
147. Obaveštenje koja su lica dopremljena u logor Stara Gradiška — — — 385
148. Dopis da se uputnicama i odlukama upućuje 17 lica u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — 386
149. Zahtev da se obavesti da li se 29 navedenih lica nalaze još u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — 387
150. Zakonska odredba o upućivanju lica u koncentracione logore — — — 388
151. Izveštaj o stanju u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — 394

152. izvod iz pisma dr Nenada Grisogona o užasnim uslovima u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — 398
153. Dnevni izveštaj da je 146 lica upućeno u koncentracioni logor Stara Gradiška ii Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — 401
154. Predlog da se Berta Salom uputi u logor — — — — — — — — 404
155. Zahtev da se Mira Kaus i Suada Sahović upute u logor Stara Gradiška 405
156. Izveštaj da je 160 banjalučkih Jevreja upućeno u logor Stara Gradiška 406
157. Spisak zatvorenika iz zatvora „Orna kuća" koji su predviđeni za koncentracioni logor — — — — — — — — — — — — — — — 407
15b Zahtev da se 60 Jevreja (ljudi, žena i dece) smeste u logor — — — 411
159. Dopis povodom upućivanja 13 lica u logor — — — — — — — — 413
160. Izvod iz bojne relacije o upućivanju 1.363 lica sa područja Kozare u koncentracioni logor Stara Gradiška — — — — — — — — — 414
161. Predlog da se 20 lica uputi u koncentracioni logor Stara Gradiška — — 415
162. Obaveštenje o upućivanju trinaest Jevreja u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — — — 417
163. Nalog da se šest partizana primi u logor — — — — — — — — 418
164. Obaveštenje o upućivanju dvadeset lica u logor — — — — — — 419
165. Obaveštenje o prijemu 68 Jevreja u logor — — — — — — — — 421
166. Odluka o upućivanju Erliha Sandora u koncentracioni logor Jasenovac — 422
167. Izvod iz dnevnika sa podacima za osam logoraša begunaca iz koncentracionog logora Jasenovac — — — — — — — — — — — — — 423
168. Predlog da se Rajko Jorgić uputi u koncentracioni logor — — — — 425
169. Izveštaj o zdravstvenoj situaciji u srezovima Prnjavor, Bosanska Gradiška i Bosanska Dubica i u koncentracionom logoru Stara Gradiška — 428
170. Dopis da se pet lica sa Kozare, begunaca iz kolone prilikom sprovođenja, uputi u koncentracioni logor Stara Gradiška — — — — — — — — 429
171. Izvod iz izveštaja o »provođenju 69 partizana iz Brčkog i Bijeljine u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — 430
172. Zapisnik da je zapovedništvo koncentracionog logora Jasenovac uputilo na teritoriju oblasti 10.000 izbeglica sa Kozare — — — — — — — — 430
173. Dopis da se Andrija Hebrang i drugi zamene za ustaše Vutuca i Vagnera 432
174. Predlog da se Ivan Rolih uputi u logor Jasenovac — — — — — — 436
175. Obaveštenje o licima koja se traže iz koncentracionog logora Jasenovac i Stara Gradiška —— — — — — — — — — — — — — — 437
176. Obaveštenje da se Rifat Pečenica ne može pustiti iz koncentracionog logora Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — 439
177. Članak „Godinu dana rada sabirnih logora ustaške odbrane" — o koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — 440
178. Pismo o držanju razmenjenih komunista na ustaškoj policiji i u logorima
179. Izveštaj o bekstvu dve logorašice iz logora Stara Gradiška — — — 447
180. Nalog da se 24 lica upućuje u logor Jasenovac — Stara Gradiška — — 449
181. Zapisnik u kojem je Bmin« Smailagić dala svoj iskaz — — — — — 450
182. Izvod iz zapisnika u kojem Radojka Tatomirović govori o svom boravku u logoru Stara Gradiška — — — — — — — — — — — — — 451
183. Dopis u vezi s razmenom Andrije Hebranga i drugih logoraša za ustašu Karla Vagnera — — — — — — — — — — — — — — — 453
184. Dopis u kojem se nudi razmena za dva ustaška funkcionera 30 pripadnika NOP-a na čelu sa Andrijom Hebrangom — — — — — — — — 454
185. Pismo Andrije Hebranga u vezi sa razmenom — — — — — — 458
186. Obaveštenje da su svi Zidovi iz Modriča i većina iz Gradačca upućeni u logor Stara Gr- diška — — — — — — — — — — — — — 459
187. Obaveštenje *ds* ne može udovoljiti želji da se Srbi puste iz logora — 461
188. Spiskovi 1.008 [1] a upućeni u koncentracioni logor Jasenovac — — — 462

189. Odluka o upućivanju Paule Vaks u logor Stara Gradiška — — — — 483
190. Obaveštenje o upućivanju trideset šest lica u koncentracioni logor Jasenovac i sedamnaest lica u logor Stara Gradiška — — — — — — 484
191. Odluka o upućivanju Ivice Ledića u koncentracioni logor Jasenovac na jednu godinu — — — — — — — — — — — — — — 486
192. Izvod iz pisma dr fra Dominika Mandića da se njegova supruga i supruga dr Martinovića nalaze u koncentracionom logoru Stara Gradiška — — 487
193. Izvod iz pisma dr fra Dominika Mandića o hapšenju i odvođenju u koncentracione logore Jasenovac i Stara Gradiška poznatih ličnosti — — — 488
194. Izvod iz zapisnika u kojem Jovanka Marčetić govori o svom boravku u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — 489
195. Obaveštenje da se Fahret Silajdžić više ne nalazi u koncentracionom logoru Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — 491
196. Nalog da se 8 lica iz Prijedora upućuje u logor — — — — — — 492
197. Odluka da se Mihajlo Pisarević upućuje u koncentracioni logor Jasenovac 493
198. Izveštaj o licima koja su upućena ili imaju da budu upućena u logor Stara Gradiška — — — — — — — — — — — — — — 494
199. Izveštaj o upućivanju Jevreja iz Gradačca u koncentracioni logor — — 496
200. Zapisnik u kojem je Milan Dragić dao svoj iskaz — — — — — — 498
201. Obaveštenje da je Fanica Ažman upućena u logor Stara Gradiška — — 499
202. Izveštaj da su ustaše pod komandom Ljube Miloša odvele oko 1000 lica iz Crkvenog Bora, Ivanjskog Bora i Strmena u logor Jasenovac — — — 500
203. Nalog da se 19 lica upućuju u logor — — — — — — — — — 504
204. Nalog da se 22 lica upućuju u logor — — — — — — — — — 505
205. Izvod iz pisma sa predlogom za napad na koncentracioni logor Jasenovac 506
206. Nalog da se 17 lica upućuju u logor — — — — — — — — — 507
207. Izvod iz izveštaja o odvođenju žitelja sela Kukunjevca u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — 508
208. Odluka da se Rade Karalić uputi u koncentracioni logor Jasenovac — — 510
209. Izveštaj da je uhvaćena jedna grupa komunista koja će biti sprovedena u logor — — — — — — — — — — — — — — — — 511

Narodni heroj Jakša Dugandžić — —. — — — — — — — — 513

210. Nalog da se 51 lice upućuje u logor — — — — — — — — 514
211. Dopis u kojem ise traži obaveštenje o popu Franji Riharu koji je odveden u logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — 515
212. Izvod iz zahteva da se pronađu lica koja su rasturala pismo-saslušanje Fatime Brkić o njenom zlostavljanju u koncentracionom logoru Stara Gradiška — — — — — — — — — — — — — 516
213. Izvod iz zapisnika u kojem Marija Košić govori o odvođenju u koncentracioni logor Jasenovac i Stara Gradiška — — — — — — — — 518
214. Zabeležka da je u koncentracionom logoru Jasenovac ubijeno 1500 logoraša 519
215. Izvod iz zabeleške o ustaško-nadzornoj službi i koncentracionom logoru 522
216. Zabeležka u vezi s logorom Jasenovac — — — — — — — — — 524
217. Dopis da su Stakić Mile i Ivezić Mile upućeni u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — — — — — 526
218. Naređenje da se prikupe podaci o podstrekačima i zločincima u Jugoslaviji 527
219. Zahtev da se pošalju odluke za 3 lica upućena u logor — — — — — 528
220. Zahtev da se pošalje odluka za 8 lica upućenih u logor — — — — — 529
221. Zahtev da se pošalju odluke za 14 lica upućenih u logor — — — — 531
222. Predlog da se u logor uputi Rade Buhać — — — — — — — — 532
223. Nalog da se upućuje u logor 19 (ljudi, žena i dece) Srba — — — — 533
224. Zahtev da se dostave odluke za 25 lica koja su upućena u logor Stara Gradiška — — — — — — — — — — — — — — 534

225. Telegram da se Srbi i Zidovi upućuju u koncentracioni logor Jasenovac 538
226. Zahtev da se dostave podaci o Elijanu Abrahamu koji je upućen u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — 539
227. Dopis da se Lazar Vukomanović otpusti iz službe jer je upućen u koncentracioni logor Jasenovac — — — — — — — — — — — 540
228. Odluka da se Bosiljka Basta upućuje u logor Stara Gradiška — — 541
229. Odluka da se Salih Dželić upućuje u koncentracioni logor Jasenovac 542
230. Zahtev da se donese odluka za već upućena 4 lica u logor Stara Gradiška 543
231. Spisak od 194 Srbina koji su upućeni u logor Stara Gradiška — — — 544
232. Brošura o zločinima ustaša u koncentracionom logoru Jasenovac — — 546
233. Dopisna karta Bruna Radeljevića — — — — — — — — — — 567

Antun Miletić
KONCENTRACIONI LOGOR
JASENOVAC 1941—1945.
1986 — drugo izdanje

Izdaju
NARODNA KNJIGA
Beograd, Safarikova 11

Spomen-područje
JASENOVAC

Za izdavače
Vidak Perić, direktor
IRO „Narodna knjiga"

Tehnički urednici
Đorđe Dragosavac
Dušan M. Obradović

Lektor

Gojko Banović

Korektori
Buba Stevanović-Bakić
Mirjana Jošić
Ruža Radovanović

Tiraž
10 000 primeraka

Štampa
GRO „Kultura", OOUR „Slobodan Jović"
Beograd, Stojana Protića 52

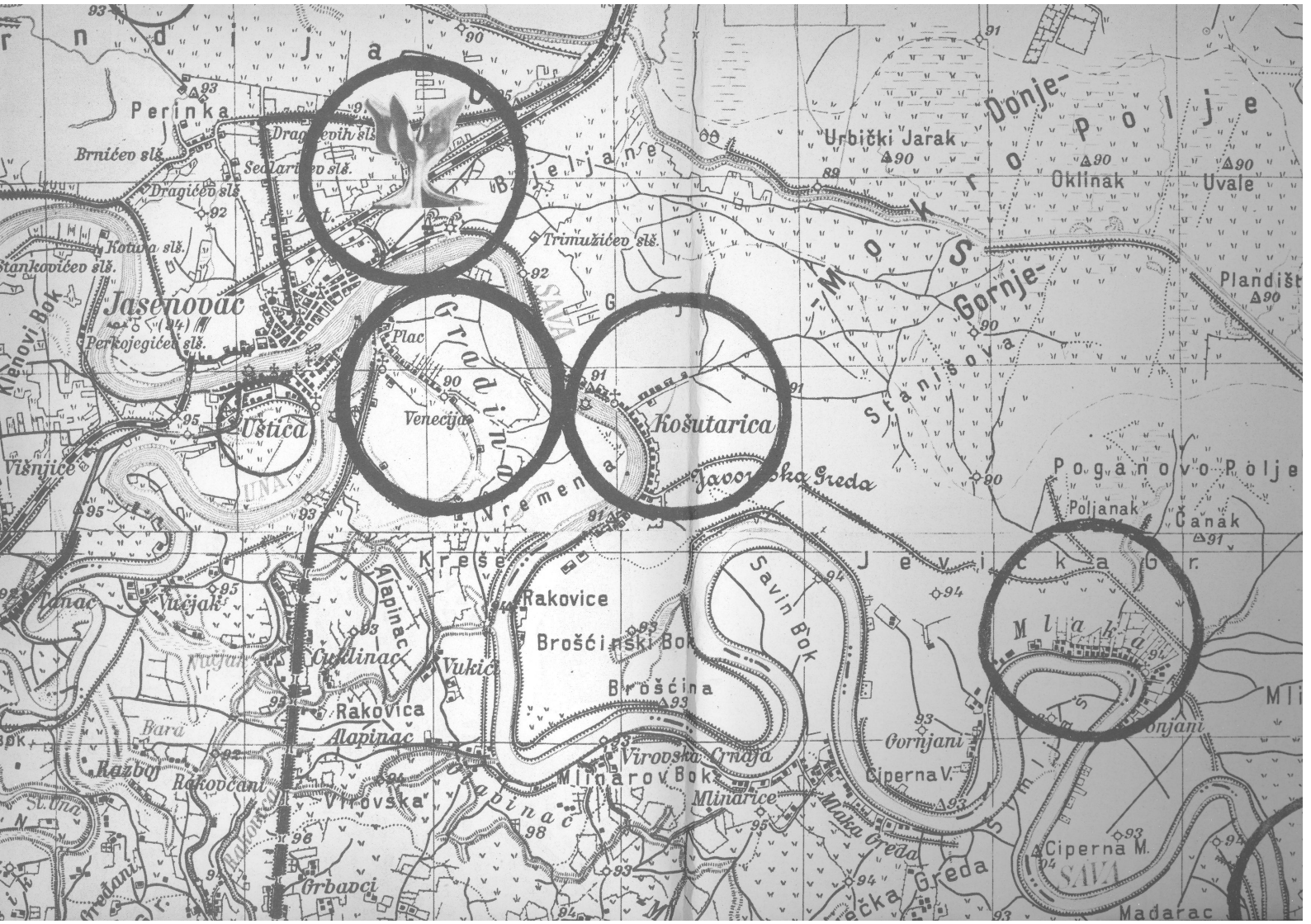

Perinka
Brnićev slš.
Dragićev slš.
Kotura slš.
Stankovićev slš.
Jasenovac
Perkojegićev slš.
Klenovi Bok
Uštica
Višnjice
Plac
Venecija
Gradina
Trimužićev slš.
Bjeljane
Urbički Jarak
Donje-
Mokro Polje
Oklinak
Uvale
Gornje-
Plandišt
Stanišova
Košutarica
Javorska Greda
Pogano vo Polje
Poljanak
Čanak
Jevička Gr.
Kreše
Rakovice
Brošćinski Bok
Brošćina
Savin Bok
Mlaka
Alapinac
Vukić
Čuklinac
Vučjak
Rakovica
Alapinac
Bara
Razboj
Rakovčani
Virovska
Virovska Crnaja
Mlinarov Bok
Mlinarice
Mlaka Greda
Gornjani
Ciperna V.
Ciperna M.
Grbavci
Mađarac
SAVA
UNA